Bu eserimi aynı zamanda ilk hocam olan ve yetişmemde büyük emeği bulunan babam Abdullah Aydar'a ithaf ediyorum.

HİDAYET AYDAR:

1964 yılında Eruh'ta doğdu. İlk ve ortaokulu Van'da okudu. 1980 yılında Adana İmam-Hatip Lisesi'nden mezun oldu. 1984 yılında M.Ü. İlahiyat Fakültesini bitirdi. "Kur'an'a Göre Dostluk ve Arkadaşlık" adlı tezinin kabul edilmesiyle Yüksek Lisansını tamamladı. (1987). Aynı yıl başladığı Doktora eğitimini, 1993 yılında tamamladı. Elinizdeki kitap, büyük emek vererek hazırladığı Doktora tezidir.

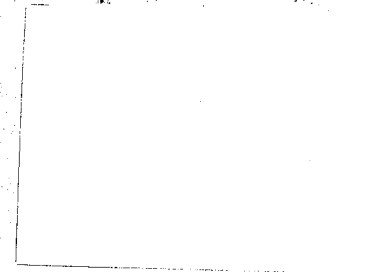
Ayrıca 1992 yılında İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesini bitiren müellifin, çeşitli dergi ve gazetelerde yayinlanmış yazıları vardır. Türkiye Diyanet Vakfı tarafından hazırlanan İslam Ansiklopedisi'nde "Kur'an" maddesi altında "Kur'an Tercümeleri" kısmını da o yazmıştır.

1985 yılında öğretmenliğe başlayan Aydar, hâlen Kartal Anadolu İmam Hatip Lisesi'nde görev yapmaktadır.

KUR'AN-I KERİM'İN TERCÜMESİ MES'ELESİ

Dr. Hidayet AYDAR

KUR'AN OKULU, 2

Dizgi ve Mizampaj
Bir Dizgi

Kapak Tasarım
Bir Ajans

Kapak/İç Baskı ve Cilt
Umut Matbaacılık

İstanbul, Kasım 1996

KUR'AN OKULU YAYINCILIK
Mollafenari Sk. No: 10/1 Cağaloğlu/İST.
Tel/Fax: 513 60 85 - 511 64 14

*Kur'an Okulu Yayıncılık, bir İlk **Birleşik Yayın Dağıtım** ve Paz. Ltd. Şti. kuruluşudur*

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BEŞİNCİ BÖLÜM

ÖNSÖZ

İnsanları karanlıklardan aydınlığa çıkarmak üzere Kur'an'ı inzal eden Yüce Allah'a hamd; onu en güzel şekilde açıklayıp yorumlayan Hz. Muhammed'e salat ve selam olsun.

Malum olduğu üzere, Kur'an-ı Kerim bütün insanlığa gönderilmiştir. Onu, Araplarla beraber diğer insanlara da tebliğ etmek bir vecibedir. Bu husus, bizzat Kur'an'da ifade edildiği gibi, Hz. Peygamber tarafından da beyan edilmiştir. Bunun gereği olarak, Kur'an tefsir ve tercüme edilmiş, insanların onu daha iyi anlamaları sağlanmaya çalışılmıştır. Ne var ki, yapılan bazı tercümeler, Kur'an'ın manâsını yansıtmaktan uzaktırlar. Malesef bu tercümeler yapılırken, tercüme tekniklerine riayet edilmemiştir. Bunun sonucu olarak, onlarda büyük hatalar ve yanlışlıklar vâki olmuştur. Hatta bazılarında tahriflerin, anlamsız cümlelerin olduğu da müşahade edilmektedir...

İşte biz bu çalışmayla, biraz da tercüme tekniklerine uymamaktan kaynaklanan bu durumu gözler önüne sermeyi ve bu hatalardan sâlim bir tercüme vücuda getirmek için gerekli kural ve kaideleri vaz'etmeyi istihdaf ettik.

Gerçi bu konuda bir takım çalışmalar yapılmıştır. Nitekim bazı mütercimler, tercümelerinin mukaddimesinde konuya temas etmiş; ancak bunu müstakil bir ilmi çalışma değil, fakat kendi metodlarını ifade etmek veya daha önce yapılmış tercümelerin yetersizliğini beyan etmek için yapmışlardır.

Öte yandan, eski dönemlerde yazılanlar da dahil, pek çok Fıkıh ve Tefsir Usulü kitaplarında da, birkaç cümleyle dahi olsa konu işlenmiştir. Bu eserlerde daha ziyade Kur'an'ın tercüme edilemeyeceği, tercümeyle namaz ve bunların fıkhî yönü üzerinde durulmuştur.

Konu ile ilgili müstakil çalışmalar ise, daha ziyade asrımızın başlarında yapılmıştır. Hindistanlı alim **Muhammed Yusuf Ali**'nin İngilizce Kur'an

tercümesinin **Mısır**'a sokulmak istenmesi, Türkiye'deki inkılap ve onun bir uzantısı olarak Kur'an'ın Türkçeye tercümesi, bu tercümenin ibadetlerde isti'mal edilmesi... üzerine, Mısır ve Türkiye'de pek çok tartışma cereyan etmiş, yazılan makale ve risalelerde mesele uzun uzadıya işlenmiştir. Kimi, Kur'an'ı tercüme etmenin imkansızlığını, böyle bir teşebbüsün dinen ve şer'an haram olduğunu iddia ederken, kimi de bunun tersini söylemiş; Kur'an'ın tercüme edilebileceğini, bunun dînen ve şer'an câiz, hatta vacib olduğunu söylemiştir. Mısır'da **el-Ezher** ve **el-Menar** adlı dergilerde konu uzun süre tartışılmıştır. Ülkemizde ise, özellikle **Sebilurreşad** dergisinde mesele sürekli olarak gündemde tutulmuş, (nasara - yansuru)nun dahi anlamını bilmeyen kişilerce yapılıp piyasaya sürülen tercümeler vesilesiyle neşredilen makalelerde, Kur'an'ın tam olarak tercüme edilemeyeceği ve yapılmış olan tercümelerin eksiklikleri izah edilmiştir. Ne var ki bütün bunlar, akademik bir tez kapsamında değil, bir makale veya risale seviyesinde ele alınmışlardır. Son zamanlarda Doç.Dr. **Salih Akdemir** tarafından yazılmış olan ***Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri*** adlı eser ise, nisbeten daha kapsamlıdır. Bu arada, Dr.**Ahmet İbrahim Muhenna** ile **M.Salih el-Bindak**'a ait eserlerin de oldukça detaylı olduklarını hatırlatalım. Bu iki alim ve benzerleri, yazdıkları eserlerle konuyu değişik yönlerden işlemişlerdir.

Şüphesiz, bu konuda minnetle ve şükranla yad edilmesi gereken kişilerin başında **Muhammed Hamidullah** gelir. Üstad, bu konuya hayli zaman ve mesai ayırmış, eserleriyle bu alanda çalışmak isteyenlere ışık tutmuştur.

Önemine binaen, mevzu pek çok kişi tarafından işlenmiş olmakla beraber, yine de bazı yönlerden eksik kalmıştır. Kimi sadece meselenin tarihi yönünü ele almışken, kimi de sadece şer'î yönünü mevzu bahis etmiştir. Meseleyi teknik yönden işleyenlerde ise diğer hususlar ihmal edilmiştir...

Biz bu durumu nazar-ı itibara alarak, tüm yönleriyle, bir bütün hâlinde meseleyi ele almayı ve akademik bir tez anlayışı içerisinde işlemeyi münasip gördük. Kur'an-ı Kerim gibi eşsiz bir eserin insanlara duyurulmasında takip edilmesi gereken yol ve yöntemleri belirtmeye çalıştık. Daha iyi bir Kur'an tercümesi vücuda getirmek için nelerin yapılması icab ettiğini izah etmeye gayret ettik.

Tezimiz bir Giriş ve beş bölümden oluşmaktadır: Giriş'te Tercümenin tarihi, çağlar boyunca geçirdiği merhâleler ve bu alanda yazılmış eserler üzerinde durduk. Ayrıca tezin bütünlüğü açısından **Kitab-ı Mukaddes** ve diğer ilahi sayfalara da temas ettik.

Birinci Bölüm'de, Tercüme kelimesini ele aldık. Kelimenin yapısı ve menşei, lugat ve ıstılah anlamı, tefsir, te'vil gibi kelimelerle ilişkisi vb. konuları izah etmeye çalıştık.

İkinci Bölüm'de, Kur'an tercümelerinin tarihi üzerinde durduk. Hz. Peygamber döneminden itibaren Kur'an tercümelerinin tarihi seyrini vermeye çalıştık. Gerek Doğuda, gerekse Batıda, Kur'an'ın tercüme edildiği belli başlı dilleri ve bu dillerdeki çalışmaları özet olarak vermeye çalıştık. Bizi daha fazla alâkadar etmesinden dolayı Türkçeye yapılan tercümelerin tarihi üzerinde biraz fazla durduk.

Kur'an-ı Kerim bütün insanlığa hitab ettiğine göre, onu herkese duyurmaya çalışmak gerekmektedir. Bunun yolu da tercümeden geçiyor. İşte tezimizin üçüncü Bölümünde bunu işledik; Kur'an'ı tercüme etmenin aklen ve naklen bir zaruret olduğunu izah etmeye çalıştık.

Dördüncü bölümde ise, başka dillere nakledilmesi bir zaruret olan Kur'an'ın, nasıl tercüme edilmesi gerektiği üzerinde durduk. Kur'an'ın Harfi tercümeyle çevirilemeyeceğini, buna karşılık, Manevî veya Tefsîrî tercüme yöntemiyle çevirilebileceğini izah etmeye çalıştık. Yine bu bölümde, yapılacak Tefsîrî tercümenin kural ve kaidelerini, ayrıca mütercimde bulunması gereken sıfatları vermeye gayret ettik.

Tezimizin son bölümünde Kur'an tercümesinin fıkhî yönü üzerinde durduk. Bizatihi tercümenin hükmü, tercümeyle namaz kılmanın ve diğer ibadetleri ifa etmenin dini durumu, bu konuda mezheplerin görüşlerini... işlemeye çalıştık.

Şunu da belirtelim ki, müsteşrikler de Kur'an'ın tercümesine çok büyük önem vermiş, bu konuda pek çok çalışmalar yapmışlardır. İstişrak hareketlerini işleyen birçok eserde bu konuya temas edildiği gibi, **M. Salih el-Bindak**'a ait ***el-Musteşrikun ve Tercemetu'l-Kur'ânî'l-Kerim*** adlı eser gibi tamamen bu konuyu işleyenler de vardır. Biz de tezimizin değişik yerlerinde istişrak hareketinin Kur'an tercümesiyle olan bağlantısını ve müsteşriklerin gayesini vermeye çalıştık. Ancak, tezimizin daha fazla uzamaması için buna özel bir bölüm ayırmadık. Bunun için ilgili eserlere gönderme yaptık.

Kur'an-ı Kerim'in tercümesi meselesinin ne kadar geniş ve kapsamlı bir konu olduğu izahtan varestedir. Böyle kapsamlı ve muhtevalı konuları işlemenin zorluğu da bilinen bir gerçektir. Biz, son derece kapsamlı olan ve o derecede de zorluğu bulunan bu meseleyi, mümkün olduğunca toparlamaya çalıştık. Konu ile ilgili ulaşabildiğimiz tüm kaynaklara bakmaya ve onlardan istifade etmeye gayret gösterdik. Buna rağmen, ulaşamadığımız, dolayısıyla

kendisinden faydalanamadığımız eserler olabilir. Bütün gayretimize rağmen bazı konularda yetersiz kalmış olabiliriz. Konunun genişliği gözönünde bulundurulunca, bunlardan dolayı mazur görüleceğimizi umuyoruz. Çalışmamızda imlâ hatalarının da olmaması için azami gayret gösterdik. Bununla beraber yine de gözden kaçmış bazı hatalar olabilir. Farkedemediğimiz bu hataların da hoş karşılanacağını umuyoruz.

Bu çalışmanın konusunun seçiminden bitimine kadar her safhada değerli yardımlarını gördüğüm danışman hocam **Muhammed Eroğlu**'na, zaman zaman fikirlerinden istifade ettiğim diğer hocalarıma; İngilizce metinlerin tercümesinde yardımlarını esirgemeyen mesai arkadaşlarıma ve tezimin bu şekli almasında maddi - manevi katkısı olan tüm dostlarıma, ayrıca bu eserin kitap haline gelmesinde büyük emeği geçen **Birleşik Yayıncılık** mensuplarına teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

Hidayet AYDAR
İstanbul, 1996

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri
ad. : Adet.
Ank. : Ankara.
ay.mak.: Aynı makale.
ay.mü. : Aynı müellif.
b. : bin veya İbn.
Bibl. : Bibliyoğrafya.
bk. : Bak, bakınız.
cz. : cüz.
çev. : çeviren(ler).
derg. : Dergisi.
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
DİB : Diyanet İşleri Başkanlığı (yayınları).
DİR : Diyanet İşleri Reisliği.
Doç. : Doçent.
DP : Demokrat Parti.
Dr. : Doktor.
Drl. : Derleyen.
Edeb. : Edebiyatı.
Ens. : Enstitü (sü).
Fak. : Fakültesi.
Gaz. : Gazetesi.
h. : Hicri.
Haz. : Hazırlayan.
Hz. : Hazreti.
İA : İslam Ansiklopedisi.
İKÖ : İslam Konferansı Örgütü.
İRCICA: İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi.
İst. : İstanbul.
Kur. : Kurumu.
Ktp. : Kütüphanesi.
m. : Miladi.
Md. : Madde(si).
Mec. : Mecmua(sı).
MÜİF : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.
Müz. : Müzesi.
nr. : Numara.
nşr. : Naşir, neşir.
öld. : Öldürülmesi.
Prof. : Profesör.
s. : Sayfa.
sav. : Sallalahu aleyhi ve sellem.
sy. : sayı.
semp. : Sempozyumu.
şrh. : Şerheden.
TBMM : Türkiye Büyük Millet Meclisi.
Teb. : Tebliğ.
Thk. : Tahkik.
Trc. : Tercüme eden.
v. : Vefatı.
vb. : Ve benzeri.
vd. : Ve devamı.
vr. : Varak.
yay. : Yayınları, yayınevi.
yy. : Yüzyıl.

GİRİŞ

İnsan sosyal bir varlıktır; hemcinsleriyle konuşarak anlaşır. Esasen bu husus, onu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerden biridir. "İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşır" diyen atalarımız, bu gerçeği çok güzel bir şekilde ifade etmişlerdir.

İlk insanla beraber dil (konuşma) olgusunun da ortaya çıktığı kanaatindeyiz. Her ne kadar, "**Evrim Teorisi**"ne istinaden, dilin de zamanla ortaya çıktığı söylenmişse[1] de, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, semavi kitapların hepsi, ilk insan olan **Adem**'le beraber dilin de zuhur ettiğini,[2] Adem'in eşyanın adını ve ne işe yaradıklarını bildiğini söylemektedir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de, *"(Allah) Adem'e bütün isimleri (yani her şeyin ismini ve ne işe yaradıklarını)[3] öğretti."*[4] denilerek, bu gerçek ifade edilmektedir. Aynı gerçeğe Tevrat'da işaret etmiştir.[5]

Görüldüğü gibi Kur'an, Adem'e eşyanın isimlerini (dili, konuşmayı) bizzat Allah'ın öğrettiğini açıkça ifade ediyor.[6] Buna istinaden, dilin "ilahi" kaynaklı olduğu söylenebilir. Bununla beraber, farklı dillerin ortaya çıkması, zamanla, insanların çoğalıp muhtelif bölgelere dağılmaları sonucu olmuştur.[7]

---

1 ***Bk. Meydan Larousse***, V/332; ***Gelişim Hachete***, III/944.
2 Bu dil için bk. Bolay, I/363; Erdem, 61.
3 Bk. İbn Kesir, Tefsir, I/104; Yazır, I/309-310.
4 el-Bakara, 2/31.
5 Bk. Tekvin, 2/18-20; Ayrıca, Bucaille, İnsanın Kökeni, 198.
6 Bu konuda geniş bilgi ve farklı yorumlar için bk. İbn Kesir, Tefsir, I/104; Erdem, 140-142.
7 ***Yeni Hayat Ansiklopedisi***, II/1040

Böylece Kur'an, antropolojik, paleontolojik ve tarihi gerçeklerin, maksatlı olarak yanlış yorumlanması sonucu, büsbütün ilkel ve cahil bir varlık olarak tanıtılan ilk insanın, gerçekte cahil değil, alim olduğunu, eşyanın ismini ve ne işe yaradıklarını bilecek bir bilgi düzeyinde bulunduğunu bizlere öğretmektedir.[8]

Şüphesiz, gerek insanların zamanla değişik bölgelere yerleşip, farklı milletler ve kabileler hâline gelmeleri, gerekse farklı dilleri konuşur olmaları, ilahi hikmetin ve takdirin tezahürüdür. "*Ey insanlar, doğrusu biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık ve birbirinizle tanışıp kaynaşasınız diye sizi milletlere ve kabilelere ayırdık...*"[9]

Böylece dilleri farklılaşan insan grupları, aralarında cereyan eden sosyal, siyasi, ekonomik, askeri... vb. münasebetlerde, birbirleriyle anlaşabilmenin yollarını aramışlardır. Muhtemelen, önceleri "sessiz diplomasi" diyebileceğimiz işaret ve hareketlerle anlaşma yöntemlerini denemiş,[10] daha sonraları, içlerinden bir kısmı, en azından anlaşmalarını sağlayacak kadar bu dillerden birini öğrenmiş ve konuşmalarını tercüme etmek suretiyle, birbirlerini anlamalarını sağlamıştır.

Görüldüğü gibi, daha insanlığın ilk dönemlerinden itibaren, karşımıza "tercüme" faaliyeti çıkmaktadır. Binaenaleyh, tercümenin, insanlık tarihinde hemen hemen dil (konuşma) kadar eski olduğu söylenebilir. Ancak, bu dönemde yapılan tercümelerin, tercüme tekniklerinden mahrum, son derece ilkel ve basit olduğu bir gerçektir. Zamanla gelişmeler gösteren bu ilkel ve basit amel, daha sonraları çok önemli bir sanat hâline gelecek ve kendine has teknikleri, usul ve esasları olan bir bilim dalı olacaktır.

Diller ve medeniyetler arası bir anlaşma ve uzlaşma aracı olan tercüme, aynı zamanda dinler için de vazgeçilmez bir vasıtadır. Özellikle, özünde evrensel bir nitelik taşıyan ilahi dinlerin gelişme ve yayılmasını sağlayan en önemli faktördür. Nitekim ilk dönemlerden itibaren, dinlerin, bu açıdan tercümeden istifade ettikleri görülüyor. Hatta ilk tercümelerin dahi, kutsal metinlerin dindarlar tarafından okunabilmesini sağlama ihtiyacından doğduğu iddia edilmektedir.[11]

8 Hz. Adem'in bilgi düzeyi için bk. Erdem, 142-145.
9 el-Hucurat, 49/13.
10 Bu konuda bilgi için bk. İlin-Segal, 26.
11 Meydan Larousse, XII/72.

1 - TERCÜME TARİHİ

İlk tercümeyi kimin, ne zaman, nerede yaptığını ve neyi tercüme ettiğini bilemiyoruz. Ancak, pek çok ilim dalında olduğu gibi,[12] bu sanata da damgasını vuran ilk kişi olarak, Yunanlı **Livius Andronicus** kabul edilmektedir. **Hz. İsa**'dan önce III.yy.da yaşamış bulunan Andronicus,

12 Her nedense, ilim dünyasında birçok ilim dalı için Yunanlıları kaynak göstermek, adeta bir gelenek halini almıştır. Hangi ilim dalını araştırırsanız, onun mucitleri olarak karşınıza hep Yunanlılar çıkacaktır. Mantığın, Felsefenin babası Yunanlılardır. Demokrasi ve Cumhuriyet rejimleri Yunan kaynaklıdır. Tıp, Fizik, Matematik, Hukuk, Edebiyat Coğrafya... hatta son asırlarda ortaya çıkan İktisad, Sosyoloji, Ekoloji...bütün bunların hepsi Yunanistan'da doğmuş gelişmiş ve oradan Dünyaya yayılmıştır. "Yunan, hocalarımızın hocasıdır, edebiyatın kurucusudur; bu itibarla tanınması şarttır..." (Meriç, 13). Türk aydınının bu düşüncede olduğunu ve uzun süre Yunan uygarlığı hayaliyle avunduğunu söyleyen Meriç, bundan önce aynı hülyanın Batıyı da kasıp kavurduğunu, tüm mucizeleri reddeden **Renan**'ın, Güneş altında bir tek mucizenin varlığına inandığını, onun da Yunan mucizesi olduğunu, esasında bizim aydınlarımızın da Batıdaki bu düşünceden etkilendiklerini belirtiyor. (Meriç, 10).

Roger Garaudy ise, Renan ve benzeri Yunan uygarlığı hayranlarının yarattığı bu mucize hakkında şöyle diyor: "Yunan mucizesi efsanesi ortaya atılmıştır. Zira bu medeniyetin Doğu kaynakları kasden inkar edilmiştir..."(Garaudy, 9). Hakikaten de Batı, İslam medeniyeti karşısında savunacağı kendine ait bir değere sahip olmadığı için, alternatif olarak Yunan medeniyetini ileri sürmüş ve kasden bütün ilimlerin ve güzel değerlerin kaynağı olarak bu medeniyeti göstermiştir. Bütün İslam düşmanları, bu medeniyetin simgesi durumundaki **Hellenizm**in bayrağı altında toplanmış ve onu yüceltmiştir (Meriç, 10). Uzun süre, Batıdaki bu düşünce ve görüşlerin sözcülüğünü ve tercümanlığını yapmaktan başka bir özelliğe ve bilgiye sahip olmayan bizdeki bazı sözde aydınlar da, ama bilerek, ama bilmeyerek bu bayrağın altında toplanmış, onun yücelmesi için çalışmışlardır.

Ne var ki, son zamanlarda Batıda da, bizde de artık bu aldatmacaların farkına varılmış, önemli bir çok zevatın kaleminden, Yunanlıların her türlü pozitif ve sosyal bilimlerin babaları, mucitleri olmadıkları; onların da diğer milletler gibi, ilim zincirinin bir halkasını oluşturdukları yazılır olmuştur. Hatta, Yunanlılara en çok mal edilen Felsefe için dahi, bunun aksi görüşler ileri sürülmüştür. "Demek ki Felsefenin tarih içindeki gelişmesini de dikkate almak zorundayız Bu gelişme safhalarının İlkçağ Yunan felsefesi ile başladığını düşünmek, elbette ki mümkün değildir. Çünkü, **Pitagoras, Tales, Platon, Aristoteles, Plotinus** vs. gibi İlkçağ filozoflarının, kendilerinden önceki düşünce ve ilim akımlarına neler borçlu olduğunu iyice bilmekteyiz. Hatta, modern felsefe tarihçilerinden bazılarının eserlerinde, İlkçağ Yunan Felsefesine giriş olmak üzere, Hind ve Çin felsefelerinden de bahsedildiğini görmekteyiz. Büyük bilginimiz **Ord.Prof. Aydın Sayılı** Hocamız da, pozitif ilimlerde gerçek mucidlerin Grekler olmadığını kesinlikle ortaya çıkarmıştır"(Keklik, IX-X, 131-132).

Tüm bu gerçeklere rağmen, hâlâ bilimin her yönüyle Yunan kaynaklı olduğunun iddia edilmesi, ilmîlikten uzak, subjektif bir yaklaşımdır; Batıya, dolayısıyla daYunan uygarlığına duyulan hâyranlığın yarattığı bir komplikasyondur. O yüzden, tercümenin de bu şekilde Yunanlılara mâl edilmesini ihtiyatla karşılıyoruz.

oturduğu şehir olan Taranto'nun ele geçirilmesiyle esir düşer ve Roma'ya götürülür. Andronicus burada, **Homeros**'a ait Yunan edebiyat tarihinin ünlü manzum **Odyssyeai destanını** Latinceye tercüme eder. Hürriyetine kavuştuktan sonra da burada kalır ve Yunanlılara ait bir çok eseri Latinceye çevirir.[13]

Andronicus'tan sonra da tercüme hareketleri, edebiyat alanında önemli ölçüda yaygınlaşır ve pek çok eser tercüme edilir. Bu devirde yapılan tercümelerde, özellikle **Ennius Quintus** (İ.Ö. 239-169) ve **Naevius Cneius** (İ.Ö. 270-201) adlı Latin şairlerinin yeri çok büyüktür. Ancak, bunların ne tercümeleri, ne de eserleri günümüze ulaşmış değildir.[14]

Batıda, özellikle Yunanca ve Latince arasında görülen tercüme faaliyeti, Doğuda da oldukça eski dönemlerden itibaren görülür. Doğu ve Batı medeniyetlerinin bir sentezi olan Hellenizmin en büyük merkezi durumundaki İskenderiye, Doğu ve Batı biliminin kaynaştığı ve ikisinin de öğretildiği bir yerdi. **Arşimed, Öklid, Plotinus** gibi meşhur bilgin ve filozoflar burada tahsil görmüşlerdir. İran'da ise, bu yönde meşhur olan merkez, Cundi-Şapur idi. Sasani Devletinin kurucusu **Erdeşir b. Babek** devrinden beri, çeşitli dillerden Farsçaya (Pehle-viceye) tercümeler yapılmış; bu şekilde oluşan altyapı, Şapur tarafından, **Cundi-Şapur Bilim Akademisi'**nin kurulmasına imkan sağlamıştır. Bu Akademi, bir yandan Bizanslıların takibinden kaçan Nasturi alim ve felsefecilere kucak açarken, bir yandan da 529 yılında **Justinianus**'un Atina'daki Akademiyi lağvetmesi üzerine, burdan ayrılan Yunanlı bilim adamlarını bağrına basmıştır. Böylece farklı medeniyetlerin ve coğrafyaların yetiştirdiği pek çok alim ve filozof, burada buluşmuş; onların çalışmalarıyla burası büyük bir ilim merkezi hâline gelmiştir. Bu arada, başta Aristo'nun eserleri olmak üzere Yunancadan; ***Kelile ve Dimne*** gibi Hind yarımadasının en önemli eserleri de dahil Sanskritçeden pek çok kitap Pehleviceye çevirilmiştir. Yunanca ve Hindçeden başlayan bu tercüme faaliyeti, Abbasiler döneminde "altın çağ"ını yaşayacak; üç büyük medeniyet olan Yunan, İran ve Hind medeniyetine ait binlerce eser, Arapçaya tercüme edilecektir.[15] Temellerini bu üç medeniyet üzerinde inşa eden ve fakat aynı zamanda yeni dinin aktif ve dinamik, araştırıcı ve geliştirici ruhundan da esinlenen İslam medeniyeti, çok kısa bir süre içinde çığ gibi büyüyecek ve adeta tüm dünyayı saracaktır...

---

13 F.Aydın, 13-14.
14 Aynı yer.
15 Şeşen, 4-5.

Arap yarımadasında tercüme faaliyetleri, kuşkusuz İslami döneme, özellikle de Emevi ve Abbasiler devrine tekabül etmektedir. Ancak bu yargı, bundan önce, Araplar arasında tercümenin bilinmediği ve yapılmadığı gibi bir anlam ifade etmez. Esasında, İslamiyetten önce de, uzun süreler Araplarla içiçe yaşayan yahudi ve -az da olsa- hıristiyanların mevcudiyeti, bunların sahip oldukları kutsal metinleri Araplara anlatma - öğretme teşebbüsleri, Arapların tercümeye yabancı olmadıklarını göstermektedir. Bu konuda elimizde kesin bir delil yoktur, ancak Tevrat ve İncil ile uğraşan Arapların mevcudiyetinden kesin olarak haberdarız. **Hz.Hatice**'nin (v.621) amcası **Varaka b.Nevfel** (v.614) bunlardan biridir ki, bunun Suriyeli papazlardan tahsil gördüğü, elinde Arapça yazılmış bazı İncil elyazmalarının bu-kaydedilmektedir.[16] Acaba bu kişiler, bu ilahi kitapların orijinalleriyle mi iştigal ediyorlardı, yoksa Arapçaya yapılan tercümelerini mi isti'mal ediyorlardı? Bu konuda net bir bilgiye sahip değiliz. Fakat, İbranice veya Süryanice asıllarından okuduklarını varsaysak bile, yine bunların, buradan öğrendiklerini şifahi olarak çevrelerinde bulunanlara tercüme ettikleri gerçeğini kabul etmek zorundayız. Dolayısıyla, bu dönemde yazılı olmasa bile, Araplar arasında "sözlü bir tercüme"den söz edebiliriz.[17]

Öte yandan, Lokman suresinin altıncı ayetinde sözü edilen kişi ve olay da, bu dönemde tercümenin varlığı konusunda bir delil teşkil etmektedir. Ayeti tefsir eden müfessirler, **Nadir b.Haris**'in, Hire, İran ve Şam tarafından, Acem ve Rumların tarihlerine dair ve onlara ait masal ve efsaneleri ihtiva eden kitaplar satın alarak Mekke'ye getirdiğini ve hemşehrilerine şöyle dediğini rivayet ediyorlar: "Muhammed size Ad ve Semud kavimlerinin masallarını anlatıyor; ben de size Rum ve Acem masalları anlatacağım." Böyle dedikten sonra bunları okur, müşrikleri eğlendirir ve onları Kur'an dinlemekten alıkoymaya çalışırdı.[18]

Olayda sözü geçen Nadır b.Haris'in Farsça ve Rumcaya vakıf olduğu kuvvetle muhtemeldir. Ancak, aldığı bu kitapların Arapçaya yapılmış çeviriler olması da ihtimal dahilindedir. Eğer ikinci ihtimal kabul edilirse, bu dönemde bile sistemli bir tercüme hareketiyle karşı karşıya olunduğu sonucuna varılır. O zamanlar, yukarıda da değinildiği gibi pek çok dilden Pehleviceye yüzlerce eserin tercüme edildiği gözönünde bulundurulursa, bunların bir kısmının Arapçaya da çevirilmiş olması yadırganmamalıdır.

---

16 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/666.
17 Şeşen, 6.
18 Bk. es-Suyuti, ed-Durr, V/158; ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, V/16; Beyzavi, V/56; en-Nesefi, III/278; Yazır, VI/3838-3839.

Bu ihtimal kabul edilmeyecek olursa, o zaman yine şifahî bir tercüme mevzu bahis olacaktır. Nadir b.Haris, bu kitapları orijinallerinden okumakta ve onları çevresindekilere sözlü olarak tercüme etmektedir.

Ortada, Arapçaya çevirilmiş ya da Nadir b.Haris tarafından alınıp Mekke'ye getirilmiş kitapların olmadığı, bu rivayetin güvensiz olduğu iddia edilse, yine de bu zatın anlattığı bu masalları, Rum ve Acemlerden tercüme edilmiş olarak aldığı veya kendisinin bunları şifahen tercüme ettiği kabul edilmelidir.

Her hâlukara bu dönemde Mekkelilerin tercüme olayına pek yabancı olmadıkları gerçeği ortaya çıkmaktadır.

Daha sonra da sözünü edeceğimiz gibi, Medine döneminde de müslümanlar tercüme hareketiyle karşı karşıyadırlar. **Hz.Ömer**'in (v.24/644) elinde Tevrat parçalarının bulunduğu ve bunları okuduğu rivayetlerden anlaşılmaktadır.[19] Öte yandan, Kur'an'ın kısaca sözünü ettiği eski milletler ve peygamberlere ait, yahudilerin yanında tafsilatlı bilgilerin mevcud olduğu ve bunların müslümanlara anlatıldığı da rivayetlerde geçmektedir.[20] Nitekim, bunlara inanılıp inanılmaması konusu gündeme gelmiş, Hz. Peygamber şu hadisiyle meseleyi aydınlığa kavuşturmuştur: "(...) Ehl-i Kitabı tasdik de etmeyin, tekzib de etmeyin; biz Allah'a, bize ve size indirilene inanırız, deyin."[21]

Bu arada Hz. Peygamber'in diplomatik mektuplarını, yahudilerle olan münasebetleri için, **Zeyd b.Sabit**'e (v.48/668) bunların dilini öğrenmeyi emretmesini ve bütün bunların tercümeyle ilişkili olduklarını da hatırlatalım.

a - Abbasiler Döneminde Tercüme

Bütün bu bilgilere rağmen İslam aleminde büyük çapta ve sistemli tercüme hareketi, Emeviler, özellikle de Abbasiler döneminde görülmüştür. Kaynakların ittifakla kaydettiğine göre, İslami dönemde Arapçaya yapılan ilk tercümeler, **Halid b.Yezid b. Muaviye** (v.85/70) tarafından yaptırılmıştır. Kendini Kimyaya veren, fakat aynı zamanda şair ve hatib olan bu zat, özellikle **İskenderiye Akademisinden** Şam'a çağırdığı alimlere, kimya, tıp ilm-i nücum, harp sanatı ve diğer bazı disiplinlere dair, Yunanca ve Kıptice kadim kitapları, kurduğu bir heyetle Arapçaya tercüme ettirmiştir. Bu tercüme

19 Bk. ed-Daremi, Mukaddime, 39; Ayrıca, Buhari, Kitabu Tefsiri sure 48, 3; Ahmet b.Hanbel, III/173.

20 Bk. Buhari, İ'tisam, 25.

21 Aynı yer.

heyetinin başında, **İbn Nedim**'in kaydettiğine göre[22] **Stephane** adlı biri vardı.[23]

Bundan sonra, yabancı eserlerin Arapçaya tercümesi konusunda hummalı bir çalışma başlatıldı. Tarihte en yoğun tercüme hareketi, IX. yy.da Abbasiler döneminde yaşanmıştır.[24] Abbasilerin kurduğu ve "Tercüme Okulu", "Ter-cüme Akademisi" şeklinde dilimize çevirilen[25] "**Beytu'l-Hikme**"de, pek çok alim tarafından, Pehlevice, Hintçe, Yunanca, Kıptice, Suryanice, Sans-kritçe, Nabatice, İbranice ve Habeşçeden binlerce eser, ilim dili olan Arapçaya çevirildi. Öyleki, sıradan insanlar bile, ellerine geçirdikleri eserleri Arapçaya aktarmaya çalışıyorlardı. Böylece, bir yandan bunun karşılığında Devletten para alıyor,[26] bir yandan da İslam kültür ve medeniyetinin gelişip zengin-leşmesine hizmet etmiş oluyorlardı. Bu arada, özellikle **İbn Mukaffa**'yı (öld. 142/759) zikretmek gerekir. Onun, mütercimler arasında ve tercüme yolu ile İslam medeniyetine hizmet edenler içinde müstesna bir yeri vardır. Aslen İranlı olan bu zat, başta Hind klasiklerinin en önemli eserlerinden biri olan "**Kelile ve Dimne**" olmak üzere, pek çok eseri Pehleviceden Arapçaya çevirmiştir.[27]

Böylece **Abdulmelik** devrinde (65-86/685-705) canlanan tercüme hareketi, Abbasi Devletinin kurulmasıyla hızlandı; özellikle **Harun er-Reşid** döneminde altın çağını yaşadı.[28] Bu sayede, geçmişin bütün büyük kültür mirasları, sistematik bir şekilde Arapçaya çevirilmiş oldu. Bu şekilde zengin bir kültür mirasına sahip olan müslümanlar, onları kendi inanç ve görüşlerine göre bir elemeden geçirip, gerekli değişiklikleri yapıp, daha verimli bir hâle getirdikten sonra bünyelerine alıyor; böylece kısmen ölü durumundaki bu kültürü canlandırıp yenilemiş oluyorlardı.[29]

Burada, yabancı kaynakların Arapçaya nakledilmesinde çok büyük emeği geçen ve "mütercimlerin pirleri" olarak kabul edilen dört alimin adını vermeden geçmek istemiyoruz. Tercüme dünyasının ve buna bağlı olarak Dünya kültür ve medeniyetinin kendilerine çok şey borçlu olduğu bu alimler şunlardır:

22 İbn Nedim, 330, 340, 497.

23 Şeşen, 7; Okiç, 28.

24 F.Aydın, 14.

25 Ülken, 1; Garaudy, 84; Hunke, 269.

26 İbn Nedim, 339, 342.

27 Şeşen, 8; es-Suyuti, Tarih, 419.

28 Şeşen, 8.

29 Garaudy, 84-85.

Huneyn b.İshak (v.260/873) ,
Yakup b.İshak el-Kindi (v.256/870) ,
Sabit b.Kurra el-Harrani (v.288/901),
Ömer b.el-Ferruhan et-Tabari.[30]

Bunlar, hem tercüme ettikleri dilleri, hem de Arapçayı çok iyi biliyorlardı.[31]

b - İslam Medeniyetinin Tercüme Yolu İle Batıya Naklî Ve Batı Medeniyetine Etkileri

Bugün Batı dünyasının kurmuş olduğu yüksek medeniyetin temelinde, tercüme yolu ile Avrupa'ya nakledilen İslam medeniyetinin yattığı konusunda, tüm ilim alemi müttefiktir. Gerçekten, öncelikle ve, özellikle " Kutsal savaşlar" sayesinde, müslümanlarla ve onların kurduğu muazzam medeniyetle karşı karşıya gelen Batı dünyası, kısa bir süre içinde büyük bir tercüme faaliyeti başlatmıştır. Bir yandan, Doğudaki büyük İslam merkezlerinde bulunan eserler tercüme edilirken, bir yandan da Endülüs İslam Devletinde bu faaliyet hummalı bir şekilde yürütülmüştür. Öyleki, daha sonraları Avrupada, İslam eserlerini tercümeyi meslek edinen bir sınıf vücuda gelmiştir.[32] Tıpdan siyasete, teknik bilimlerden askeriyeye kadar her alanda pek çok eser Batı dillerine çevirilmiş ve oralarda uzun süre ders kitabı olarak okutulmuştur.[33]

Bu açıdan tercüme, Abbasiler döneminde, İlkçağ Avrupa kültür mirasının Latinceden Arapçaya aktarılmasında oynadığı rolü, bu kez çok daha hareketli bir biçimde yeniden oynamış, Avrupa'dan Yakın Asya'ya taşıdığı bulanık, karmaşık ve düzensiz felsefeyi, Kur'an'ın ışığında arılanmış ve

30 İbn Cülcül, 68-75; İbn Ebi Useybia, I/279; Şeşen, 8-12.
31 Şeşen, 8-12. Bu konuda daha geniş bilgi için ayrıca şu eserlere bakılabilir:
1 - Wilhelm Barthold, ***İslam Medeniyeti Tarihi***, (Terc. ve İlaveler: M.F.Köprülü), Ank. 1984, 30-31.
2 - el-Mes'udi, ***et-Tenbih ve'l-İşraf***, (Nşr. A.İsmail es-Savi), Bağdat, 1357, 92-93.
3 - M.Muhammedi, "*el-Mutercimun ve'n-Naklu ani'l-Farisiyyeti İla'l-Arabiyyeti Fi'l-Kuruni'l-İslamiyyeti'l-Ula*" ***Mecelletu'd-Diraseti'l-Edebiyye***, Beyrut, sy.3-4 (1965-1966), 194-243.
4 - el-Cahız, ***Kitabu'l-Beyan ve't-Tebyin***, (Nşr.Abdusselam Muhammed Harun), Kahire, 1948-49, III/27-29.
5 - Katip Çelebi, ***Keşfu'z-Zunun***, (Nşr.Ş.Yaltkaya - R.Bilge), İst. 1972, 1594.
6 - Ahmet Gürkan, ***İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi***, Ank. 1975, V, VI ve VII. kısımlar.
32 Gürkan, 314-315.
33 Ülken, 3-31; Garaudy, III.Bölüm; 87-106; Hunke, III-VI.Bölümler; Gürkan, 305-308; 314-315.

netleşmiş engin bir düşünce hazinesi olarak, yeniden Avrupa'ya sunmuştur. Ayrıca, matematik, astronomi, tıp, coğrafya, müzik ve günümüzün tüm çağdaş bilimlerinin ilk model ve formüllerinden oluşan zengin bir kolleksiyonu da beraberinde taşımıştır.[34]

İşte bugün, bir ucu Mars'a kadar dayanmış olan Batı medeniyeti, esas itibariyle İslam medeniyetine ve onun tercümeler yolu ile Batıya yapılan naklîne istinad etmektedir.

c - Osmanlılar Döneminde Tercüme

Tercüme, şiddetli bir rüzgar gibi ilk kez Batıdan Doğuya hızla, ama düzenli olarak esip, orada pek çok değişiklikler yaptıktan, yeni özellikler, güzellikler, boyut ve biçimler kazandıktan sonra, bu defa, öncekinden daha az olmayan bir hızla İslam aleminden Batıya doğru esmiş, İslam medeniyetinin tüm inceliklerini, bilim, sanat, din, ahlak ve felsefi süblimasyonunu oraya nakletmiştir. Bu sayede, cehâletin koyu karanlığında derin bir uykuya dalmış olan Batı, İslam medeniyetini taşıyan ve adına "tercüme" denen bu tatlı meltem rüzgarıyla silkinivermiş, yeniden doğmuştur. Batıdan gelen bilim ve medeniyete müslümanlar pek çok şey kazandırdıkları; onu mükemmelleştirdikleri gibi, Batı da, İslam aleminden nakledilen bilim ve medeniyete -özellikle madde planında- pek çok yeni ilaveler yapmış; başı göğe değecek şekilde yükseltmiştir. Madde planında onca gelişme ve genişlemesine rağmen, ruh ve manâ planında birşey kazanmayan, üstelik eski değerlerini, letafet ve zarafetini yitirip ruhsuzlaşan bu medeniyet, ne yazık ki, tercüme rüzgarıyla yeniden Doğuya aktarılamamıştır. Oysaki Osmanlılar, daha önce müslümanların yaptığı gibi, zamanında tercüme yolu ile Batıdaki gelişmeye intibak edebilselerdi ve onu kendi inançları doğrultusunda yeniden şekillendirip kendilerine mal edebilselerdi, gerek kendi durumumuz, gerekse Dünya medeniyetinin durumu, bugünkünden çok daha iyi olacaktı.

Esasen, geç de olsa bu eksiklik anlaşılmış olacak ki, XIX. yy.dan itibaren, hızlı bir şekilde tercüme faaliyetine girişilmiştir. Bunun için her türlü maddi fedâkarlığa katlanılarak pek çok kişi Batıya gönderilmiştir. Neticede, hakikaten de dilimize pek çok eser tercüme edilmiştir; ancak ne acıdır ki, bu eserlerin içinde bilimsel bir nitelik taşıyanlar, yok denecek kadar azdır. Avrupalının aşk ve ihtirasını, kadına, kadehe ve kumara olan ibtilasını, subjektif ve romantik duygularını yansıtan yüzlerce eser, hem de farklı kişiler tarafından birçok kere dilimize çevrilirken, bir fizik, matematik, kimya, astronomi, tıp... kitabının tercüme edilmesine fazla rağbet edilmemiştir. Mesela

34 F.Aydın, 20-21.

Fransız oyun yazarı **Moliére** (asıl adı **Jan Babtist Poquel**, v.1673), birkaç kez Türkçeye çevrilirken, ünlü bir fizikçi olan **Joseph Privat de Moliére**'i (v.1742) ve sahasıyla ilgili eserleri dilimize kazandırmaya kimse iltifat etmemiştir.[35]

Tanzimatla birlikte tercümenin iyice yozlaştığını, Fransız levantenlerinin nasıl tükürdüğünü, nasıl hapşırdığını öğreten bir araç hâline geldiğini belirten **Ferid Aydın,** ***Tercüme Sanatının Gerçekleri*** adlı kitabında bu konuda şöyle devam ediyor: "Dolayısıyla, tercüme Tanzimattan önce hızlanmışsa da, bir bilim ve irfan akımı, bir sanat, uygarlık ve kalkınma atılımı olarak değil, genç kuşakları kozmopolitleştirme ve soysuzlaştırma amacına yönelik olmuştur."[36]

O dönemlerden beri, bu maksada matuf olarak yapılan tercümeler sayesinde, toplumumuzun, büsbütün olmasa da büyük oranda yozlaştırılarak istenilen hedefe doğru yönlendirildiği gerçeğini kabul ve itiraf etmek zorundayız. Tercüme edilen eserler sayesinde, insanlarımızın ruhuna ve dimağına şırınga edilen Batı hayranlığı ve mukallitliği, hayatın her alanında kendini gösterir olmuş, artık insanımız bir müslüman Türk olarak değil, bir Batılı gibi düşünür ve yaşar olmuştur.

d - Cumhuriyet Döneminde Tercüme

Ne acıdır ki, Tanzimatla beraber başlayan bu yozlaşmış tercüme hareketi, Cumhuriyetle ıslah edileceği yerde, daha da zararlı hâle gelmiş, milletimizin ahlâkını iyiden iyiye dejenere etmiştir. Daha sonra da "siyasi" bir boyut kazanan tercüme hareketi, tamamen bize yabancı ve aynı zamanda yıkıcı olan siyasal ve ideolojik kitapların çevirilip yaygınlaşmasıyla, insanımızın beyni yanında imanını da kemirir olmuştur. 1980 öncesi anarşi ortamına, tercüme edilen bu zararlı yayınların zemin hazırlamadığını ve anarşinin körüklenmesinde en önemli faktörlerden biri olmadığını kim iddia edebilir?

Sonuç itibariyle şu husus ortaya çıkıyor: Tercüme, medeniyetlerin doğumuna, kurulmasına, gelişmesine ve genişlemesine imkan sağladığı gibi, onların yıkılmasına ve yok olmasına da zemin hazırlamaktadır. İyi ve faydalı eserlerin tercümesiyle bir millet ihya edilebilir, cehâletten ve ataletten kurtarılabilir. Ancak, zararlı kitapların çevrilmesi sayesinde, bir milleti manen ölüme mahkum etmek de mümkündür.

35 F.Aydın, 39-40.
36 s.40.

O hâlde, tercüme sanatını kuralsız ve kaidesiz bırakmamak gerekir. Nelerin tercüme edileceği, tercüme esnasında hangi kurallara uyulacağı, bu alanda hangi değerlerin kriter olarak alınacağı vaz'edilmelidir. Tercüme sanatının da kendine göre bir ahlâkı ve buna uyulmasını sağlayacak bir müeyyidesi olmalıdır.

e - Tercüme Sanatı Alanında Yazılmış Eserler

Tercüme sanatının ahlâkı ve bunlara itaati sağlayacak müeyyideler konusunda olmasa da, teknikleri yönüyle tercüme için ilk defa kural koyan ve uyulması gereken bir takım prensipler vaz'eden kişinin **John Dryden** (v.1700) olduğu söylenir. Tercüme sanatını basit ve kişisel görüşlerden arındırıp, onu bilimsel ilkelere dayandırarak açıklayan kitaplar son derece azdır. Bunların en önemlilerinden biri, **Eugene A.Nida**'nın yazdığı ***Toward a Science of Translating*** adlı eserdir. Eser, **Macit en-Neccar** tarafından, ***Nahve İlmi't-Tercume*** adı ile Arapçaya çevirilmiştir.[37]

Türkçemizde ise konuyu bilimsel boyutlar içinde ele alan eser yok denecek kadar azdır Son zamanlarda bazı dergi ve gazetelerde[38] özellikle edebi eserlerin ve şiirlerin çeviri yöntemlerini işleyen makaleler müşahade edilmektedir. Ancak bunlar, bütün tercümeler için genel-geçer kurallar koymaktan ziyade, edebi standartlar içinde kalmakta, şiirlerin çevirisinde dikkat edilecek hususları açıklamaktadırlar. Öte yandan, Kur'an-ı Kerim'in tercümesi Türk kamuoyunda gündeme geldiği günden beri, tercüme olayı tartışılır olmuş, ama tercümenin mümkün olup olmadığı, mümkünse nasıl yapılması gerektiği, bunun kuralları, kaideleri... bütün bunlar, Kur'an'a has normlar gözönünde bulundurularak değerlendirilmiştir.

Dilimizde bu konuda mevcut olan boşluğu, Prof. **Hamit Dereli**'nin **Theodore Savory**'den çevirdiği ***Tercüme Sanatı*** adlı ufak kitap[39] ile, son zamanlarda konuya nisbeten daha geniş ve genel boyutlar içinde yaklaşan **Ferid Aydın**'ın ***Tercüme Sanatının Gerçekleri***[40] adlı eseri ve Doç.Dr. **Salih Akdemir**'in ***Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercü-meleri***[41] adlı kitapları doldurmaya çalışmaktadır.

Bilim, kültür ve sanatın, edebiyat ve ahlâktaki zevk ve estetiğin, din ve felsefedeki yeni ve geniş ufukların ülkeden ülkeye, kıtadan kıtaya yayılmasını sağlayan; farklı dil ve lehçelere sahip milletlerin anlaşıp kaynaşmalarını te'min

37 F.Aydın, 24.
38 Mesela bk. Anday, 2.
39 Milli Eğitim Basımevi, Ank. 1961.
40 Kültür Basın Yayın Birliği: 23, İst. 1984.
41 Akid yayıncılık, Ank. 1989.

eden, aralarında sosyal ve ekonomik münasebetlerin kurulup geliştirilmesinde etkili olan en önemli faktör şüphesiz tercümedir. Bu önemime binaen, 1955 yılında, Birleşmiş Milletlere bağlı bir örgüt olan UNESCO'nun öncülüğünde Cenevre'de bir "Tercüme Enstitüsü" kurulmuştur. Yine aynı örgüte bağlı olarak faaliyet gösteren bir "Milletlerarası Mütercimler Birliği" mevcuttur.[42]

Ülkemizde maalesef bu konuda da herhangi bir teşebbüs yoktur. Gerçek anlamda bilimsel bir altyapının oluşturulması ve buna istinaden ilmi alanda yeni buluşların ve gelişmelerin sağlanabilmesi için, böyle bir teşebbüsün yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Çok zaruri olmadığı hâlde değişik alanlarda teşvik edici ve destekleyici fonlarla önayak olan Devletin, pek çok şeyden daha önemli olan bu alanda da önayak olması ve yapılacak faaliyetlere destek vermesi icab etmektedir.

Ülkemizde dünya çapında bilim adamlarının ve edebiyatçıların yetişmemesi, yetişmeye çalışanların da dünya kamuoyuna yeteri düzeyde tanıtılamaması ve bunların ülke sınırlarının dışına çıkamaması, tercüme alanındaki yetersizliğimizden kaynaklanmaktadır. Eğer bir **Mehmet Akif**'i, bir **Muhammed Hamdi Yazır**'ı, bir **Yahya Kemal**'i... zamanında ve sanatlarındaki incelikleri de yansıtacak şekilde dünya kamuoyuna takdim edebilseydik, bugün bu zatların ünü tüm Doğuda ve Batıda yayılmış olacaktı. **Yunus Emre** gibi, sevgi ve kardeşliğin simgesi olan bir şairimizi dahi, hâla dünyaya yeterli seviyede tanıtamamışsak, bu bizim tercüme konusundaki aczimizin açık bir göstergesidir. Eğer **Mevlana**'yı birkaç asır önce tercüme yolu ile dünyaya tanıtsaydık, bugün onun fikir ve düşünceleri çevresinde oluşan sevgi hâlesi, bundan birkaç kat daha fazla olabilirdi. Ama ne yazık ki, bırakın dünya kamuoyuna, kendi insanımıza bile tam anlamıyla tanıtabilmiş değiliz.

Tercüme alanındaki ciddi çalışmaların, akademik düzeyde gerçekleştirilecek faaliyetlerin ne kadar zaruri ve mühim olduğu bütün açıklığıyla ortada dır. Gerek Devlet yetkililerinin, gerekse bilim ve üniversite camiasının bu konuda daha duyarlı olması, mevcut boşluğun doldurulması ve eksiklerin telafi edilmesi konusunda ciddi ve seviyeli çalışmalar içine girmesi en büyük temennimizdir.

f - Günümüzde Tercüme Faaliyetleri

Son zamanlarda tercüme alanında fert bazında hummalı çalışmaların olduğu müşahade edilmektedir. Devlet desteğinden yoksun ve üniversite ortamından mahrum da olsa, bu hızda, bu kalitede ve bu düzeyde çalışmaların olması sevindiricidir. Gerek İslami, gerekse gayr-ı İslami kesimde tercüme rüzgarı bütün hızıyla esmektedir. Sadece aktüel kitap ve yazarlar insanımıza sunulmuyor, özellikle İslami kesimde en klasik eserler dahi dilimize çevirilerek, yeni nesillerin bunlardan istifade etmesi sağlanmaya çalışılıyor. Tefsir, Hadis, Fıkıh ve Tarih alanlarında, en klasik eserler yeni neslin bilgi dünyasına arzedilmektedir. Bunun hiçbir sakıncası yok mu? diye bir soru sorup polemik yaratmak istemiyoruz. Ancak, aşağıda da belirteceğimiz gibi, tercümede bazı kaidelere uyulmasının zaruretine inandığımızı da ifade etmeliyiz.

42 F.Aydın, 43.

Günümüzün inanan insanı, bilgi dağarcığını bu değerli eserlerden istifade etmek suretiyle doldurma imkanına sahip olduğu gibi, tercüme sayesinde yüzyılımızın çok önemli yazarlarını ve onların eserlerini de kendi dilinde rahatlıkla okuyup anlama imkânına sahiptir. Doğuda veya Batıda, müslim, gayr-ı müslim pek çok yazarın İslam ile ilgili, kültürümüz ve medeniyetimizle ilgili, dünyadaki siyasi, sosyal, bilimsel, kültürel... gelişmelerle alâkalı değerli eserleri, güncelliğini kaybetmeden dilimize çevrilmekte ve istifademize sunulmaktadır. Birçok ünlü yazarı bu sayede tanımakta, fikir ve düşüncelerinden yararlanmaktayız.

Bunun yanında, gayr-ı İslami kesimin de yoğun bir tercüme hareketi içinde olduğunu belirtmeliyiz. Bir kitapçı dükkanının veya herhangi bir kitap sergisinin önünden geçildiğinde, adı-sanı duyulmamış yüzlerce yabancı yazarın ismi ve onların dilimize çevrilmiş eserleri görülecektir. Maalesef, bu kitapların önemli bir kısmı şehevi duygulara hitab etmekte, fikir ve düşünce planında insanımıza birşey kazandırmamaktadır. Bunların ve benzerlerinin, bizi hem birey, hem de toplum bazında korkunç bir ahlâki dejenerasyonla karşı karşıya bıraktığı bir gerçektir. Millet olarak sahip olduğumuz pek çok manevi değerimiz, güzel hasletimiz bu sayede yok olmakta; yeni nesiller, insanı yüceleştiren, onu hayvanlardan üstün kılıp, yeryüzünün hâlifesi konumuna yükselten bu kutsal duygulardan mahrum kalmaktadır.

Demek ki milli ve dini yapımıza darbe indiren, bir milleti kâim ve dâim kılan temel değerleri yok eden bir tehlike ile yüzyüzeyiz. Tarih, sosyoloji ve din araştırmacılarının hemen hepsi, tarihte yıkılan ve yok olan devletlerin bu duruma düşmelerinin en önemli sebebi olarak, ahlaki dejenerasyonu ve milli-manevi değerlerden mahrum kalışı göstermektedirler. Bunların hepsi, milletlerin helak olmasına bu durumların sebep olduğunda müttefiktirler.

Binaenaleyh, ebedi olma düşüncesinde olan milletlerin, toplumları temelden sarsan ve çökerten bu tehlike karşısında uyanık olmaları, ondan da öte bizzat Devletin bu konuda gereken tedbirleri alması icab etmektedir.

Yukarıda, pek çok yabancı yazarı, tercüme edilen eserleri sayesinde tanıdığımızı belirtmiştik. Bu suretle, bir yazar dünya çapında ün yaparken, hem temsil ettiği fikir akımı, hem de kendine has düşünceleri evrensel bir boyut kazanmaktadır. Dünyamızın sürekli bir gelişim içinde olduğu ve global-total bir yapıya doğru gittiği bilinmektedir. Daha henüz oluşmakta olan "Yeni Dünya Düzeni" içinde, tercüme yolu ile dünya çapında ün yapmış fikir ve düşünce akımlarının etkili olacağı; bu yeni düzenin, tanınmış mütefekkirlerin mührünü taşıyacağı bir gerçektir. Tabii bir üyesi olacağımız bu Yeni Dünya Düzeninde, ülkemizi temsil edecek bir ismin, bir işaretin, bir izin olmaması, bizim için hem büyük bir eksiklik, hem de telafisi mümkün olmayan bir kayıp olacaktır.

Herşeyin parayla ölçülür olduğu günümüzde, işin bir de ekonomik yanı vardır. Tercüme edilecek orijinallikte ve kalitede bulunan bir eser, sadece dilimizde basıldığı takdirde, en iyi ihtimalle elli bin satacaksa, yaygın dillere çevirilip basıldığı takdirde, muhtemelen beşyüz bin satacaktır. Bu tür eserlerin adeti arttıkça, ülke ekonomisine olumlu katkı yapacağı kuşkusuzdur.

Durum böyle olunca, bağrımızdan çıkmış, büsbütün bizi temsil eden, her sözünde, her cümlesinde milletimizin bir özelliğini yansıtan, eserlerinde milletimizin prototipini çizen ünlü mütefekkirlerimizi, dünya kamuoyuna sunmamız bir zaruret hâlini almaktadır. Bu konuda, bireysel teşebbüslerin yetersiz olacağı bir gerçektir. Devletin önayak olması, ayrıca ferdi girişimleri desteklemesi şarttır. Bu suretle Yeni Dünya Düzeni, dünyaya tanıtacağımız **Mevlana**'dan, **Yunus Emre**'den... izler taşıyacaktır. Dünya edebiyat literatüründe **J.J. Rousseau, Voltair, Gothea, Tolstoy, Dostoyevski, Muhammed İkbal**'in yanında, **Mehmet Akif, Yahya Kemal** de yer alacaktı. Dünya medeniyet tarihi, ünlü ilim adamlarımızın adlarıyla dolacaktır. Bunun için;

1 - Devlet bir "Tercüme Akademisi (Enstitüsü)" kurmalıdır. Burada istihdam edeceği değerli bilim adamlarına, ünlü mütefekkirlerimizin, şair ve yazarlarımızın eserlerini, yaygın dünya dillerine tercüme ettirmelidir. Hayatlarını, çalışmalarını, fikirlerini, özelde kendi alanlarına, genelde ise bilim dünyasına yaptıkları katkılarını, varsa icatlarını dünya kamuoyuna sunmalıdır. Bunların yanında, üniversitelerimizde yapılan orijinal çalışmaların, araştırmaların ve tezlerin de çevrilmesine önem vermelidir.

Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kuruluşların bünyesinde, bazı eserlerin dünyanın değişik dillerine çevrildiğini görüyoruz. Bunlar daha ziyade Türkiye'nin tanıtımı ve Atatürk'le ilgili çalışmalardır. Genelde turizm amaçlı olan bu çalışmalara, son zamanlarda Mevlana ve Yunus Emre'nin yabancı dillerle tanıtımının da eklendiği müşahade ediliyor. Ancak hemen belirtelim ki, bu çok geç kalmış bir teşebbüstür ve bu haliyle aynı zamanda yetersizdir. Daha kapsamlı, daha yoğun ve akademik düzeyde çalışmaların başlatılması gerekir. Tekrar belirtelim ki, bu bir ekip çalışması olmalıdır. Bir enstitü veya üniversite bünyesinde ve planlı olarak yapılmalı, düzenli ve sürekli olmalıdır.

2 - Bu Enstitüde ayrıca Dünya klasikleri, bilimsel ve fikri altyapı oluşturacak çalışmalar, araştırma ve tezler, orijinal makaleler de tercüme edilerek Türk kamuoyuna sunulmalıdır. Bu konuda Enstitünün belli bir politikası olmalıdır. Bu politikaya uygun eserler ve kişiler tanıtılmalıdır. Bu politika, hâlkımızın dini ve milli duygularına saygılı, bilimsel, düşündürücü, üretken ve geliştirici bir politika olmalıdır. Sadece Batıdan değil, aynı zamanda İslam ve Doğu dünyasından da, bu politika istikametinde çeviriler yapılmalıdır.

3 - Tercümesi yapılacak eserler ve Türk kamuoyuna tanıtılacak kişiler, mutlaka eleme usulüyle tesbit edilmelidir. Bu konuda bir takım normlar ve standartlar geliştirilmeli, buna göre eleme yapılmalıdır. İkinci maddede belirtilen politika doğrultusunda okuyucuya birşeyler kazandıracak, fayda sağlayacak olanlar tercih edilmelidir. Hepsinden daha önemlisi, bu konuda bir altyapı, bir sıçrama taşı vazifesi görmesine önem verilmelidir. Kabiliyetli insanımız, ona basarak yükselip, mesafe kat'edebilmelidir. Bu özelliğe sahip olmayan eserlere ve kişilere iltifat edilmemelidir.

4 - Siyasi, sosyal ve ahlaki açıdan milletimizin fıtratına ters düşen, zararlı ve yıkıcı eserlerin te'lif ve tercümesi konusunda yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

5 - Gerek kendi dilimizden başka dillere, gerekse başka dillerden dilimize tercümeler yapılırken, mutlaka tercüme tekniklerine sadık ve bağlı kalınmalıdır. Bu işi ehline yaptırmalı, maddi menfaat ve çıkar tamamıyla gözardı edilmelidir. Bir an evvel bitireyim, düşüncesiyle, eserler çalakalem yazılmamalı, üzerinde derin derin düşünüldükten, ne dediği iyice anlaşıldıktan sonra tercüme yapılmalıdır.

6 - Tercümede, günümüzde kullanılan ve herkesin anladığı dil tercih edilmelidir. Muğlak, anlaşılması zor kelime ve ibarelerle tercüme anlaşılmaz bir hâle sokulmamalıdır. Ancak, büsbütün yozlaştırılmış ve neredeyse birkaç yüz kelimeden ibaret, uydurukça bir dile de itibar edilmemelidir.

7 - Tercümede asıl metne sadık kalmakla beraber, ifade ve üslup, Türk dil kurallarına ve Türk selikasına uygun olmalıdır. Yapı itibariyle Türkçeye tamamen ters düşen dillerdeki cümle kuruluşlarına riayet edeyim diye, anlaşılmaz ve çarpık cümleler, tumturaklı ifadeler kullanılmamalıdır. Tercüme, her-

kesin kolaylıkla anlayabileceği bir sadelikte, aynı zamanda zevkle okuyabileceği bir üslupta olmalıdır.

8 - Bu tercümeler; yoğun bir çalışmanın ürünü olacak bu eserler, kaliteli kağıda ve modern basım standartlarında tab'edilmeli ve uygun bir fiyatla hâlka sunulmalıdır. Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kuruluşların bu konudaki çalışmaları takdire şayandır. Kitaplar kaliteli kağıda basılıyor ve oldukça uygun fiyatla satılıyor. Ancak kitapların ciltlenmesi konusunda daha dikkatli olunmalıdır.

Genel hatlarıyla bu sekiz maddede belirtmeye çalıştığımız hususlar doğrultusunda dilimize kazandırılacak ve geniş okuyucu kitlelerine ulaştırılacak eserler sayesinde, toplumumuzda büyük ölçüde fikri bir altyapının oluşacağına; buna binaen de ileride dünya fikir platformunda önemli yerler işgal edecek ve adından söz ettirecek mütefekkirlerin yetişeceğine inanıyoruz. Yine bu sayede Doğu ve Batı medeniyeti, televizyon yoluyla yapıldığı gibi sathi olarak değil, en derin noktasına kadar ve geniş bir bakış açısıyla bilimsel olarak bize akta-rılmış olacaktır. Öte yandan, yaygın dünya dillerine yapacağımız çevirilerle, gelişen teknoloji ile gitgide küçülen ve global bir yapıya bürünen Yeni Dünya, bizden, bizim kültürümüzden, bizim düşüncemizden de izler ve emareler taşıyacaktır.

2 - *KİTAB-I MUKADDES TERCÜMELERİ*

Tercümenin tarihi süreci hakkında verdiğimiz bu malûmat yanında, tezimizin bütünlüğü açısından Kitab-ı Mukaddes tercümelerine de kısaca temas etmek istiyoruz.

Peygamberlik müessesesi Hz. Adem'le başlar. O, peygamberlik zincirinin ilk hâlkasını teşkil eder. Kendisine ilk kez ilahi mesaj içeren mecmualar verilen kişi odur. Ondan sonra gelen peygamberlerin bazılarına da ilahi kitap veya sayfalar nazil olmuştur.[43] Bu konuda geniş bir bilgiye sahip değiliz. Ancak **Hz. Adem**'e 10 sayfa, **Hz. Şit**'e 50, **Hz. İdris**'e 30 ve **Hz. İbrahim**'e 10 sayfa indirildiğini; ayrıca **Hz. Musa**'ya Tevrat, **Hz. Davud**'a Zebur, **Hz. İsa**'ya İncil ve Peygamberimiz **Hz. Muhammed**'e de Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğunu biliyoruz.[44]

43 Bk. Al-i İmran, 3/84; Fatır, 35/25.
44 Bk. Yazır, VIII/5768; Taftazani, 306 ve dipnot 10.

İslami geleneğin ifadesi olan bu malûmatın dışında, Tevrat'ın Hz. Musa'ya ait olan beş bölümünden (pentateuque) başka, diğer bazı peygamberlere ait kitaplar da Ahd-ı Atik kolleksiyonu içerisinde geçmektedir.[45] Fakat bunların gerçekte birer ilahi kitap olup olmadığı tartışma konusudur. Aynı şekilde, **Hz. Musa**'ya ait olduğu söylenen ilk beş bölüm ile **Hz. İsa**'ya indirilen İncil de dahil, tüm Kitab-ı Mukaddes'in sıhhati konusu öteden beri tartışılagelmiştir. Bizzat Batılı uzmanlar, bunların tarihi süreç içinde tahrife uğrayarak orijinalliklerini yitirdiklerini itiraf etmektedirler.[46]

Bunların dışında ilahi kitapların mevcudiyeti hakkında bir bilgimiz yoktur. Buna ilaveten, yukarıda zikredilen toplam yüz sayfa ile ilgili olarak da sağlam kaynaklara dayanan bir bilgiye sahip değiliz. Ancak bunların muhtevası hakkında Kur'an'da bazı açıklamalar vardır ki, onları ileride açıklamaya çalışacağız. Bununla beraber, bunlarla ilgili hiçbir belge günümüze ulaşmış değildir.

Allah tarafından indirilen ilahi kitaplar ise, günümüze kadar ulaşmışlardır. Bunların en eskisi olan Tevrat'ın, ne zaman ve kim tarafından yazıldığı kesin olarak bilinmemektedir.[47] İlk beş kitabın[48] Hz. Musa'ya ait olduğu iddia ediliyorsa da, bu isbatlanmış değildir. Bilakis, Hz. Musa'nın ölümünün de bu kitaplarda geçtiği,[49] bunun ise, bunların onun tarafından yazılmadığına delil teşkil ettiği söylenerek bu iddia çürütülmüştür.[50]

Kitab-ı Mukaddes, içerikleri son derece farklı kitaplardan oluşmaktadır. Farklı dönemlerde, farklı kişilerce derlenmiş ve kitap hâline getirilmiştir.[51] Buna ne zaman başlandığı kesin olarak bilinmiyor. Muhtemelen İsa'dan önce 11. yy.dan itibaren başlanmıştır.[52] "Tevrat'ı teşkil eden kitaplar, İsa'dan önce 10 ila 1. asır arasında kaleme alınmış, tamamlanmış ve gözden geçirilmiştir."[53] diyen **Maurice Bucaille**, ***Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim***

45 Bk. Kitab-ı Mukaddes, 216-900.
46 Bucaille, Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, Eski Ahit ve İnciller Bölümü; Ebu Zehra, Hıristiyanlık Üzerine, 3. Bölüm (İnciller); Nöldeke - Schwally, 3; Baytan, 11.
47 Bucaille, İnsanın Kökeni, 183, 186; ay. mü. Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, 24, 27.
48 1 - Tekvin, 2 - Huruç, 3 - Levililer, 4 - Sayılar, 5 - Tesniye.
49 Bk. Tevrat, Tesniye, 34/5-12.
50 Bucaille, İnsanın Kökeni, 185; ay. mü. Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, 29-32; Hamidullah, İslam Peygamberi, I/608; Kılıç, 86-94.
51 Aydemir, Tefsirde İsrailiyat, 2.
52 Bucaille, İnsanın Kökeni, 182; ay. mü. Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, 24.
53 Bucaille, Kitab-ı Mukaddes, Kur'an ve Bilim, 27.

adlı kitabının 25 ila 27. sayfaları arasında, Tevrat'ı oluşturan kitaplardan hangisinin ne zaman yazıldığı hakkında bilgi vermektedir.

a - Tevrat ve İncil'in Tercümeleri

Daha önce, ilk tercümelerin kutsal metinlerin dindarlar tarafından okunabilmesini sağlama ihtiyacından doğduğunun söylendiğini belirtmiştik. Gerçekten de kaynaklar, yukarıda tedvin sürecini kısaca vermeye çalıştığımız Tevrat'ın, M.Ö. II.yy.da (muhtemelen 150'li yıllarda) Yunan kralı **II.Talmay**'ın[54] arzusu üzerine, ilk beş kitabın (pentateuque) İbraniceden Yunancaya çevrildiğini kaydediyorlar. Bu çeviri, yetmiş kişilik İskenderiyeli bir yahudi cemaati tarafından yapılmıştır. Bu yüzden de "*Yetmişlerin Tercümesi*" anlamında "*Septante*" diye bilinir.[55]

M.S. VII. yy'a gelinceye kadar otorite sayılan ve Yeni Ahid yazarlarına da mesned teşkil eden,[56] bu yüzden de hıristiyanlarca çok büyük değer verilen bu tercüme, ilk defa 1517'de İspanya'da neşredilmiştir.[57] Ahd-ı Atik, bundan başka pek çok kereler Yunancaya tercüme edilmiştir.[58] Milattan sonra IV. yy.dan önce, **Vetus Latina** adı verilen ve kollektif çalışmaların mahsulü olan eski Latince Ahd-ı Atik tercümeleri de vardır. Bu tercümeler, Yunanca "Septante"den yapılmıştır.[59]

Ancak bunlar kuşku ve güvensizlik yaratmış olmalı ki, Papanın tâlîmatıyla **St.Jerome**, Latince tercümeleri inceledikten sonra, en doğrusunun İbraniceden yeni bir tercüme yapmak olduğu kanaatine varmış ve yaptığı tercümeyi 405 yılında tamamlamıştır. Bu tercüme, hıristiyan aleminde çok yaygın olduğu için, daha sonraları "yaygın" anlamında "*Vulgate*" adını alacaktır.[60] 1592 yılında neşredilen Yeni Vulgate metni, bütün kiliselerde kullanılacak yegane metin olarak kabul edilecektir.[61]

Ahd-ı Atik, Yunanca ve Latinceden başka, erken dönemlerden itibaren kısmen veya tamamen Süryanice (Peshitta), Aramice, Habeşçe ve Ermeniceye

---

54 DİB İslam Ansiklopedisi'nde "Kral PtolemÈe II.Philadelphe'nin arzusu üzerine..." deniliyor. (I/495).
55 Tanyu, Yahudiliğin Kutsal Kitapları, 109; Meydan Larousse, XII/72; Harman, I/495; Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim, 19; Ahmet Mithat Efendi, 44, 47.
56 Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim, 19.
57 Harman, I/496.
58 Aqurla, Theodatin ve Symmaque tercümeleri bunlardan birkaçıdır.
59 Harman, I/496.
60 Tanyu, Yahudiliğin Kutsal Kitapları, 110; Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim, 19; Harman, I/496.
61 Harman, I/496.

de tercüme edilmiştir.[62] Arapçaya ilk ve en önemli tercümesi, Mısır asıllı bir yahudi olan **Saadia Gaon** (v.982/1042) (**Yusuf Feyyumi**) tarafından, X. yy.da İbraniceden; ilk Türkçe tercümesi ise, asıl adı **Albert Bobowski** olan ve IV. Mehmet zamanında **Divan-ı Hümayun** baş tercümanlığında bulunan **Ali Ufki Bey** tarafından yapılmıştır. Aslen Polonya yahudisi olan[63] bu zatın hazırladığı tercüme, 1666'da tamamlanmış ve 1872'de neşredilmiştir.[64] Bugün Türkiye'de piyasada bulunan Kitab-ı Mukaddes, bu tercümeye istinad etmektedir.[65]

Ahd-ı Atik ile ilgili olarak verdiğimiz bilgiler, onun bir parçası, bir bölümü durumundaki Davut Peygamber'in Zebur'u için de geçerlidir.

Hz. İsa'ya indirilen İncil'e gelince, bu da Tevrat gibi hayli karmaşık, tartışmalı ve belirsiz bir mâzîye sahiptir. Herşeyden önce mevcud İncillerin Hz. İsa'ya isnadı konusunda karşılaştığımız en zor problem, Hz. İsa'nın dilinin Aramice olduğu hâlde, ona nisbet edilen incillerin Grekçe olması hususudur. Sadece **Matta incili**nin Aramice olduğu söyleniyor ki, onun da bu orijinal nüshası kaybolmuştur.[66] Sonraları bu İncil de Yunancaya çevirilmiştir.[67] **Emir Şekip Arslan**, hıristiyanların kitabının aslının Sami dilleri olduğunu, Roma kilisesinin İncil'i Latinceye bu dillerden tercüme ettirdiğini yazıyor.[68]

Bu İncillerin ne zaman yazıldığı da müphem konulardan biridir. **A. Tricot**, "*Yeni Ahit Tercümesi*"nde, **Matta**, **Markos** ve **Luka** İncillerinin 70'den önce yazıldığını kaydediyor. Bu bilgiyi veren Bucaille, "bu kabul edilemez, ancak olsa olsa Markos için geçerli olabilir" diyor.[69] **Yuhanna** İnciline gelince, onun Yuhanna tarafından yazılmış olması bile kabul edilmiyor.[70] Netice olarak bu dört İncilin 70 ila 110 yılları arasında yazıldığı söyleniyor.[71]

Gerek **D.Culmann**'ın ***Le Nouveau Testament (Yeni Ahit)*** adlı eserinde, gerekse yüzden fazla katolik ve protestan uzmanı tarafından bir ekip çalışması tarzında müşterek olarak hazırlanan ***L'introduction a la Traduction Ocuménique de la Bible Nouveau Testament***

---

62 Harman, aynı yer; Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim, 19-20.
63 Sağman, Üç Profesör, 12, dipnot, 1.
64 Harman, I/496.
65 Kitab-ı Mukaddes, arka kapak; Sağman, Üç Profesör, 12, dipnot 1; Jacob, 179.
66 Tanyu, Ahd-ı Cedit, I/501.
67 Nur, 206.
68 Arslan, I/213-213.
69 Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim, 88.
70 Bucaille, aynı eser, 89.
71 Bucaille, İnsanın Kökeni, 189; Ebu Zehra, Hiristiyanlık Üzerine, 74-89.

(Ökümenik Yeni Ahid Tercümesine Giriş) adlı tercümede, İncil yazarlarının herbirinin kendine özgü bir bakış açısı ile, kendi kişiliği ve dini kaygısına göre, çevrelerindeki geleneklerden aldıkları malzemeleri derledikleri ve yazıya geçirdikleri kaydediliyor.[72]

İnciller içerisinde İbranice (veya Süryanice) yazıldığı iddia edilen tek İncil, Matta'nınkidir. Bu eserin aslı kaybolmuş olup, Yunanca tercümesi onun yerine ikame edilmiştir. Ancak ne zaman ve kim tarafından çevrildiği kesin olarak bilinmiyor.[73] Bunun İncil yazarlarından Yuhanna tarafından yapıldığı söylense de, bu iddia hıristiyan bilginlerce itibar görmemiştir.[74]

Ahd-ı Atik tercümelerinden bahsederken Yunanca metinlerin Latinceye çevirildiğini söylemiştik. Bunlardan özellikle "Vulgate" diye meşhur olanın, bütün hıristiyanlarca çok muteber kabul edildiğini, 1592'de neşredilen yeni metninin, kiliselerde kullanılacak tek metin olarak ilan edildiğini de belirtmiştik.

Kitab-ı Mukaddes, bundan sonra Avrupa dilleri de dahil, başka dillere pek tercüme edilmez. Sadece seçme metinler, pasajlar, ibadetlerde okunacak kısımlar ve dua mahiyetindeki bölümler tercüme edilir. Öyle ki, en entellektüel Avrupalılar bile, İncilin tam bir tercümesinden; dolayısıyla onu bütün olarak anlamaktan uzun yıllar mahrum kalmışlardır. Bu dönemlerde Kur'an'ı, kasıtlı olarak yanlış bir şekilde değişik Avrupa dillerine tercüme etmede birbirleriyle yarışan Batılı hıristiyan papazlar, her nedense kendi kutsal kitaplarını tamamıyla tercüme etmeye pek yanaşmamışlardır.

Bir katolik müessesesinde lise öğrenimi yaparken bile, elinde Yeni Ahid değil, **Virgilé**'nin, **Platon**'un eserleri bulunan bir genç olduğunu belirten Bucaille, papazların İncili tercüme etmekten çekinmelerinin sebebini şöyle açıklıyor: "(...) çok uzak olmayan bir zamana kadar, hıristiyanların büyük çoğunluğu, İncilleri sadece ayin sırasında seçilerek okunan parçalardan, ya da va'z kürsüsünde yapılan açıklamalardan tanıyordu. Protestanların durumu bir tarafa bırakılacak olursa, anılan durumların dışında İncilleri bütünüyle okumak, normal olarak pek yapılan bir iş değildi. Din bilgisi el kitapları, onlardan sadece seçme parçalar ihtiva ederdi. Bütün hâlinde metin olarak pek dolaşmazdı. Ben hıristiyanlığın kutsal kitaplarından tercümeler yaptırılmamasının sebebini çok sonraları anladım: Zira bu iş, öğretmenlerimize, cevap vermekten, içinden çıkamayacakları sorular yöneltmemize yol açabilirdi"[75]

72 Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim, 89-90.
73 Baytan, 10.
74 Ebu Zehra, Hiristiyanlık Üzerine, 74-77.
75 Bucaille, Kitab-ı Mukaddes Kur'an ve Bilim, 75-76.

Gerçekten de kilise, böyle sorulara muhatap olmaktan ve hıristiyanlığın mahiyetini öğrenecek olan hâlkın tepkisinden çekindiği için, İncilleri tamamiyle tercüme etmeye yanaşmamıştır.Bu düşüncesinde kilise pek haksız da sayılmazdı. Zira, **Martin Luther**'in, İncil'i Almancaya çevirmesi ve bu tercümenin hâlk arasında yayılmasıyla, kilisenin korktuğu başına gelmiş ve hâlkın aşırı tepkisiyle karşı karşıya kalmıştır. Reform hareketlerine girişilmesinin ve Katolik kilisesine karşı çıkılmasının İncillerin tercümesiyle birlikte başlamasına dikkat çeken Salih Akdemir, bu şuurlu karşı çıkış sayesinde hıristiyan hâlkın, artık Hz. İsa'nın sevgi dolu sözlerini, kilise kanalıyla değil, doğrudan İncilden okuma ve anlama imkanına kavuştuğunu belirtiyor ve "Bu bakımdan İncillerin, hâlkın anlamadığı Latinceden Batı dillerine tercüme edilmiş olması son derece önemli bir olaydır." diyor.[76]

Son ikiyüz yılda Kitab-ı Mukaddesin tercümesine ve hâlklar arasında yaygınlaşmasına büyük önem verilmiş, bunun için hiçbir fedâkarlıktan çekinilmemiştir. Bunun sonucu olarak Kitab-ı Mukaddes, kısa bir sürede 1650'den fazla dil ve lehçeye tercüme edilmiş[77] ve meselâ, 1976 yılı itibarıyla bir milyondan az hıristiyanın bulunduğu Japonya'da, 6.200.000 adet İncil basılıp dağıtılmıştır.[78] Hıristiyanlık propagandasıyla aynı paralelde yapılan bu hummalı çalışmanın sonucunu, kendini tamamen bir hayır cemiyeti olarak tanıtan ve yegane maksadının, nizamnamesinde yazıldığı gibi, "tefsirsiz, izahsız mukaddes yazıların daha genişçe yayılmasını teşvik etmek" olduğunu belirten Kitab-ı Mukaddes şirketinin verdiği şu bilgiden öğrenelim: "Takriben 177 yıl içinde Kitab-ı Mukaddes, 1650'ye yakın dil ve lehçeye tercüme edilmiştir. Her sene Kitab-ı Mukaddes şirketinin, dünyanın her tarafına yaptığı satışlar 600.000.000 nüshayı aşmaktadır."[79]

Şirketin verdiği bu bilgilerden, sadece on yılda, bebekler de dahil tüm dünya nüfusundan daha fazla İncil nüshasının basılıp dağıtıldığı anlaşılmaktadır. Kitab-ı Mukaddes, bu yoğun tercüme, basım ve yayım sonucu dünyanın her tarafına yayılır olmuştur.

Burada İncil'in Arapçaya tercümesinden de kısaca söz etmeyi uygun görüyoruz. Daha evvel Tevrat ve İncil'in, Hz. Peygamber döneminde tercümelerinin mevcut olmadığını söylemiştik. Pek çok araştırmacı da bu kanaattedir. Hatta **İmam-ı Gazali**'nin, hicri V. (miladi XI.) asır sonlarında dahi, hıristiyanlığa reddiye yazarken İncil'in Arapça tercümesini bulamayıp,

76 Akdemir, 128.
77 Kitab-ı Mukaddes, iç kapak.
78 Lee - İlhan, 71.
79 Kitab-ı Mukaddes, iç kapak.

Kıpti dilindeki bir tercümesine başvurmak zorunda kaldığı belirtiliyor. Gazali'nin ***er-Reddu'l-Cemil*** adlı bu eserini, ***La Refutation Excellente*** adıyla Fransızcaya tercüme eden **R.P.Chediac**'ın tetkikine göre, İncil'in Arapçadaki ilk tercümesi, miladi 1060 yılında, **İbnu'l-Assal** adlı biri tarafından yapılmıştır. Bu tercüme hâlen St.Petersbourg Kütüphanesinde yazma hâlinde bulunmaktadır.[80]

Bununla beraber, Hz. Peygamber döneminde Kitab-ı Mukaddes'in Arapça tercümesinin mevcut olduğuna dair haberler de vardır. Nitekim **Hamidullah**, **Varaka b.Nevfel**'in, tahsilini Suriye'de papazların yanında yaptığını, Mekke'de elinde Arapça olarak yazılmış İncil el yazmalarının bulunduğu kaydedilmektedir.[81]

Varaka b. Nevfel, kendini dine adamış biriydi. O, Hz. Hatice'nin anlattığı olay üzerine Hz. Peygamber'e görünenin, Musa'ya gelen Namus-ı Ekber olduğunu anlayabilecek kadar derin bir bilgiye sahipti. Binaenaleyh, yanında Tevrat ve İncil'in bulunması, bunları kıraat ediyor olması, hatta bazen bunları başkalarına da anlatmış olması gayet normaldır ve mümkündür.[82]

b - Kitab-ı Mukaddes ve Müslümanlar

Yahudilerin çok eski dönemlerden beri Arabistan'a yerleştikleri ve Araplarla içiçe yaşadıkları bilinmektedir. İslamın ilk dönemlerinde de bu beraberlik devam etmiştir. Medine şehir devletinin tabiî üyeleri olan bu insanların, iktisadî, siyasî, sosyal ve askerî açılardan müslümanlarla münasebetleri olduğu gibi, dinî ve ahlakî konularda da böyle bir ilişki olmuştur.[83]

Yahudiler, İslamiyetten önce kendi kutsal kitaplarını o dönemin Araplarına anlatma, öğretme, okutma, tercüme etme gibi bir harekete çok önem vermemişlerdir. Mamafih, özellikle Araplara karşı üstünlük taslamak[84] için, kendi kitaplarından bazı bilgiler aktardıkları oluyordu. Nitekim Medineli Araplar, "ahir zaman" peygamberinin yakında zuhur edeceğini, onunla ilgili bazı vasıfları yahudilerden öğrenmişlerdi.[85]

Bununla beraber, başkalarını dinlerine sokma gibi bir düşünceleri ve gayeleri olmayan yahudiler, bu belirttiklerimizden başka teşebbüslerde bulunmamışlardır.[86] Bu konuda genelde kendi hâlinde, içe kapanık bir siyaset izlemişlerdir. Aynı durum, çok az sayıda olan hıristiyanlar için de sözkonusu idi. Bunlar da sahip oldukları kutsal metinleri, Araplar arasında yaymak gibi bir faaliyete fazla rağbet etmemişlerdir.

Tabii bu, onların okuyup öğrendikleri hakkında, çevrede bulunan Araplara hiç bilgi vermedikleri anlamına gelmez. Elbette bu konularda az da olsa bazı bilgiler vermişlerdir.

Zaten Hz.Hatice'nin, Hz.Peygamber'in durumu hakkında hemen Varaka b. Nevfel'e gidip danışması da onun bu misyonundan kaynaklanmaktadır. Öte yandan, Mekke'de köle veya demirci ustası, kılıç ustası olarak bulunan yabancılar da vardı. Bunlar genelde hıristiyandı.[87] Kendi dillerince Tevrat ve İncil'i okurlardı. Hz.Peygamber'de bazen bunlara uğrar okuduklarını dinlerdi. Bunların içinden müslüman olanlar da vardı. Müşrikler, Hz. Peygamber'in zaman zaman bunlarla görüşmesini bahane ederek, "Muhammed'e okuduklarını bunlar öğretiyor" şeklinde sözler söylüyorlardı.[88]

Esasen, *"Biz onların, "şüphesiz ona bir beşer öğretiyor" dediklerini biliyoruz. İlhad etmek istedikleri kimsenin dili acemcedir; hâlbuki bu Kur'an apaçık bir Arapça kitaptır"*[89] ayeti de bu iddia üzerine nazil olmuştur.[90]

Bu olayı gözönünde bulundurarak, acaba "Hz. Peygamber, bunlardan dinlediği, fakat birşey anlamadığı Tevrat ve İncil'i merak edip şifahen tercüme ettirmiştir" diyebilir miyiz? Bu, mümkündür ve muhtemeldir; ancak isbatı mümkün değildir. Çünkü elimizde bununla ilgili herhangibir belge yoktur. Dolayısıyla bu düşünce, bir faraziyeden öteye geçmez.

Ancak, özellikle Medine döneminde, Ehl-ı Kitaptan ve diğer kavimlerden bahseden ayet-ı kerimlerin nüzulundan sonra yahudilerde, kendi kitaplarını anlatma ve tanıtma yönündeki durgunluk gitmiştir. Çeşitli maksatlarla kendi kutsal kitaplarından bazı pasajları müslümanlara okumaya, onlara bu konuda kıssalar anlatmaya büyük önem vermişlerdir. Hatta müslümanlar bile, bazen birbirini tamamlayan, bazen de aynı paralelde olan Kur'an ve Tevratın ayetleri arasındaki benzerliği ve ilişkiyi görünce, bizzat kendileri gidip bu konularda yahudiere danışmış, onlardan bilgi istemişlerdir. **Abdullah b.Amr b.As**

80 S. Yıldırım, Kur'an Beşer Sözü Olamaz, 132.
81 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/666.
82 Diğer İncil tercümeleri için bk. Jacob, 179-181.
83 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/587-679; Aydemir, Tefsirde İsrailiyat, 35-42.
84 Halil, I/176.
85 İbn Hişam, 286; Hamidullah, İslam Peygamberi, I/595; Halil, I/177.

86 Ancak Hamidullah İslam Peygamberi'nde yahudileştirme konusunda ufak bazı teşebbüslerin olduğundan bahsetmektedir. (I/618, 629).
87 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/666.
88 İbn Kesir, Tefsir, IV/523; Yazır, V73126-3127; Salih, 44; S. Yıldırım, Kur'an Beşer Sözü Olamaz, 131-132.
89 en-Nahl, 16/103.
90 İbn Kesir, Tefsir, IV/523; Yazır, V/3126-3127.

tarafından rivayet edilen şu hadis de, müslümanları bu konuda teşvik edici olmuştur. *"Bir ayet dahi olsa benden işittiklerinizi başkalarına ulaştırın. Ve sizler Beni İsrail'den de nakledin; bunda bir beis yoktur. Kim bana kasden yalan söz isnad ederse, o cehennemdeki yerine hazırlansın."* [91]

Şu hadisler de müslümanlarla yahudiler arasında Tevratla ilgili olarak cereyan eden olayları göstermektedir.

Ebu Hureyre'nin naklîne göre, Hz. Peygamber zamanında yahudiler, Tevrat'ı İbranice okur ve onu, müslümanlar anlasınlar diye Arapça olarak tefsir ederlerdi. Durumdan haberdar olan Hz. Peygamber, *"Ehl-ı Kitab'ı tasdik de etmeyin, tekzib de etmeyin; "Biz, Allah'a ve O'nun tarafından bize ve size indirilene inandık."* [92] *deyin."* diye buyurdu.[93]

Rivayete göre birgün, **İbn Abbas** bazı müslümanlara şöyle çıkıştı: "Ey müslümanlar topluluğu, elinizde Allah'ın, Peygamberi Muhammed'e indirdiği ve okumakta olduğunuz en son ve hiç bozulmamış olan kitabı bulunduğu hâlde, nasıl oluyor da Ehl-ı Kitaba soruyorsunuz? Kaldı ki Allah, Ehl-ı Kitab'ın kendilerine indirilenleri tebdil ettiklerini, Tevrat'ı kendi elleriyle tağyir ettiklerini size haber de verdi. *"Onlar elleriyle yazıp uydurdukları şeyleri, size az bir pahaya satmak için gösterip, "işte bunlar Allah katındandır" dediler."* [94] Size gelen ilim, sizi onlara müracaattan alıkoymuyor mu? Andolsun ki, biz, onlardan hiçbirinin size indirilenden birşey sorduğunu asla görmüyoruz."[95]

Esasen Kur'an'ın kendisi de, bu konuda teşvik edici bir tavır takınmıştır. Şu ayet-i kerimeler bunu açıkça gösteriyor: *"Eğer sana indirdiğimiz (kıssaların herhangibirin)den şüphede isen, senden evvel kitap okuyanlara sor..."* [96] *"...Deki, eğer sadık insanlar iseniz, Tevrat'ı getirin de okuyun!"* [97]

Bütün bunlar, müslümanlarla yahudiler arasındaki dini münasebeti, özellikle de müslümanların, onların kutsal kitaplarına değer verip itibar etmeyi (çünkü Allah'ın kitaplarına inanmak, imanın şartlarındandır ve Kur'an'da sık sık zikredilmektedir) te'min etmiştir. Öyleki, müslümanların bazıları, Kur'an'la beraber Tevrat'ı da okur olmuştur. Nitekim, Ebu Hureyre'nin, Abdullah b. Amr b.el-As'ın ve benzeri bazı zevatın Tevrat ile iştigal ettikleri,

91 Buhari, Enbiya, 50.
92 el-Bakara, 2/136.
93 Buhari, Tefsiru Sure 2, 11; İ'tisam, 25; Tevhid, 51; İbn Mace, Fiten, 26; İbn Kesir, Tefsir, I/271.
94 el-Bakara, 2/79.
95 İbn Kesir, Tefsir, I/196. Daha başka örnekler için bk. Aydemir, Tefsirde İsrailiyat, 21.
96 Yunus, 10/94.
97 Al-i İmran, 3/93; er-Ra'd, 13/43.

onu okudukları kaydedilmektedir.[98] Hatta, Hz.Peygamber'in, bir yahudi alimi iken müslüman olan **Abdullah b.Selam**'a, bir gece Kur'an'ı, bir gece de Tevrat'ı okumasını tavsiye ettiği de naklediliyor.[99]

Şu hadis de bu durumu te'yid etmektedir: "**Hz. Ömer**, Tevrat'tan bir parça yazmıştı. Yazdığı bu parçayı Hz. Peygamber'e getirdi ve okumaya başladı. Bu esnada, Hz. Peygamber'in yüzünün rengi değişiyor, renkten renge giriyordu. Mecliste bulunan Ensardan bir zat, Hz. Ömer'e "yazıklar olsun sana ey Hattab'ın oğlu Ömer! Sen Resulullah'ın yüzünü görmüyor musun?" dedi. (Hz. Ömer okumayı bırakıp, durumu Hz. Peygamber'e sorunca), Hz. Pey-gamber, *"Ehl-i Kitaba birşey sormayın; Kendileri haktan sapmış olan bu insanlar, sizi asla doğru yola iletmezler. Sizler de (Ehl-i Kitaba sorup, aldığınız cevabı tasdik veya tekzip etmekten dolayı) ya hak olan birşeyi yalanlamış veya batıl olan birşeyi doğrulamış olursunuz.*

Allah'a yemin ederim ki, eğer Musa sağ olsaydı, bana iman edip yoluma uymaktan başka çare bulamazdı" dedi." [100]

Muhtemelen, Kur'an'ı ve Resulullah'ı tasdik ve onların hakikatını te'yid maksadıyla, istişhad babından Tevrat'a bakılması ve yahudi bilginlerine danışılması tavsiye edilmiştir. Ancak bazı müslümanların, davranışlarıyla bu maksadı aştıkları ve yine bizzat Kur'an tarafından tahrif edildiği haber verilen[101] Tevrat'a ve yahudilerden menkul ahbâr ve rivayata aşırı derecede itibar etmeleri üzerine Hz. Peygamber, *"Ehl-ı Kitaba hiçbirşey sormayın; kendileri hak yoldan sapmış olan bu insanlar, asla sizi doğru yola iletmezler..."* demiştir. Bunun gibi yahudilere danışmayı yasaklayan başka hadisler de vardır.[102]

Acaba yahudilerle müslümanlar arasında cereyan eden bu dinî münakaşa ve münazaralarda tercümeye başvuruluyor muydu? Bu dönemde Tevrat'ın Arapça tercümesinin olduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. **J.M. Rodwelle**, ***The Koran Translatin From The Arabic*** adlı tercümesinin 11. sayfasında, Hz. Muhammed devrinde veya O'ndan evvel, Ahd-ı Kadim veya Ahd-ı Cedid'in Arapça bir tercümesinin mevcudiyetine dair bir bilginin olmadığını; Ahd-ı Kadim'in bilinen ilk Arapça tercümesinin miladî 900, Ahd-ı Cedid'in ise 1616 yılından itibaren görüldüğünü kaydediyor.[103] O dönemde, müslümanların yahudilerin dili olan İbraniceyi bildikleri de iddia edilemez.

98 Bk. Tezkiretu'l-Huffaz, I/36, 42.
99 Bk. Tezkiretu'l-Huffaz, I/27.
100 ed-Daremi, Mukaddime, 39.
101 el-Bakara, 2/79; en-Nisa, 4/46; el-Maide, 5/13, 41; En'am, 6/91.
102 Bk. Buhari, İ'tisam, 25.
103 Muhenna, 90.

Çünkü Hz. Peygamber, yahudilere güvenmediği için, İbranice yapılacak muhabereler için, **Zeyd b. Sabit**'e bu dili öğrenmesini emretmiştir.[104] O hâlde yahudilerle müslümanlar arasındaki münakaşa ve münazaralarda, şifahen de olsa Tevrat'ın bazı bölümlerinin tercüme edilmiş olabileceği iddia edilebilir. Nitekim daha evvel verdiğimiz şu hadis de bunu isbatlar mahiyettedir: "Ebu Hureyre'nin naklîne göre, Hz. Peygamber zamanında yahudiler, Tevrat'ı İbranice okur, müslümanlar anlasınlar diye onu Arapça olarak tefsir ederlerdi..."[105]

Konu ile ilgili olarak **İbn Teymiyye**'nin verdiği şu bilgiler de bu iddianın doğruluğunu te'yid etmektedir: Aslen Ehl-ı Kitaptan iken müslüman olanların, kendi dillerinde bildikleri gerçekleri bizim için Arapçaya tercüme etmeleri halinde, müslüman olmayan Ehl-ı Kitapla tartışma ve münazaralarımızda, bunlardan yararlanabiliriz. Nitekim Abdullah b.Selam, **Selman-ı Farısi**, **Ka'bul-Ahbar** ve diğerleri, kendi dillerinde bildikleri gerçekleri anlatırlardı..[106] İbn Teymiyye, devamla şöyle diyor: Eğer mücadelede Ehl-ı Kitap, kendi kitaplarında bulunup Kur'an'da da geçen birşeyi -mesela bir peygamberle ilgili bilgiyi- ta'n ederlerse, Hz. Peygamber ve müslümanlar, Abdullah b. Selam gibi güvenilir tercümanlardan, Tevrat'ın ilgili kısmını Arapçaya tercüme etmelerini isteyebilirdi.[107]

İbn Teymiyye bununla ilgili olarak şu olayı da örnek vermektedir: Bir recim olayı üzerine, yahudilerle çıkan tartışma sonunda, Hz. Peygamber yahudilerin alimine, "elini recim ayetinin üzerinden kaldır!" buyurdu. Alim de Tevrat üzerinden elini kaldırınca, recim ayeti görüldü. Onların kitabından bu şekilde bir delil belirince, Hz. Peygamber iki zaniyi recm ettirdi.[108]

Şu hadis de tüm bunları desteklemektedir: Hz. Peygamber bir gün havraya gitmiş; bakmış ki, bir yahudi orada bulunanlara Tevrat okuyor. Adam okumaya devam etmiş, okuma sırası Hz. Peygamber'in sıfatlarına gelince okumayı kesmiş. Yan tarafta hasta bir adam varmış. Hz. Peygamber ona, okumayı niçin kestiklerini sormuş. Adam, onlar bir peygamberin sıfatına geldiler ve durdular, demiş. Hasta adam, emekleyerek gelmiş ve Tevrat'ı alıp okumuş. Hz.Peygamber'in ve ümmetinin sıfatlarına gelince,

104 İbn Hacer, el-İsabe, I/561; İbn Abdil-Berr, I/552; İbn Teymiyye, Kitabu Mucmeli İtikadi's-Selef, 111, 306.
105 Buhari, Tefsiru Sure 2, 11; İ'tisam, 25; Tevhid, 51; İbn Mace, Fiten, 26; A.İbn Hanbel, IV/160, 219.
106 İbn Teymiyye, Kitabu Mucmel, 109-110.
107 İbn Teymiyye, aynı eser, 110.
108 İbn Teymiyye, Kitabu Mufassali'i-İ'tikad, 110.

Peygamberimiz'e, işte bunlar, senin ve ümmetinin sıfatlarıdır" demiş ve iman etmiştir."[109]

Sonuç olarak, müslümanlarla yahudiler arasında, özellikle dine müteallık konularda cereyan eden münazaralarda, Tevrat'ın bazı ayetlerinin şifahen de olsa Arapçaya tercüme edildiği kesinlik kazanmaktadır. Fakat, yahudiler Arapçayı bildiklerinden, Kur'an'ın da İbraniceye çevirilmiş olabileceğini iddia edemeyiz.

c - *Kur'an-ı Kerim ve İlahi Sayfalar*

Daha evvel, Allah'ın, Hz. Peygamber'den önceki bazı peygamberlere de kitaplar ve sayfalar indirdiğini, bunların hiçbirinin aslî hüviyetiyle günümüze kadar gelemediğini;[110] muharref de olsa kitapların bugün mevcud olmasına rağmen, suhuf ile ilgili herhangibir belgenin bulunmadığını belirtmiştik.

Bununla beraber, Kur'an-ı Kerim, Tevrat, Zebur ve İncil'in muhtevası hakkında mücmel bazı bilgiler verdiği gibi, suhufun mahiyeti ve münderecatı hakkında da kısa malumat vermektedir. Esasen bizzat Kur'an, muhtevasında, onlara dair bilgilerin bulunduğunu söylemektedir.[111] Nitekim, el-A'la suresinde, *"Temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden kuşkusuz kurtuluşa ermiştir. Fakat siz (ey insanlar), ahiret daha hayırlı ve daha devamlı olduğu hâlde, dünya hayatını tercih ediyorsunuz."* denildikten sonra, *"şüphesiz bunlar, ilk gönderilen sayfalarda; İbrahim ve Musa'nın sayfalarında da vardır."*[112] ibaresiyle, bu bilgilerin o sayfalarda da geçtiği haber verilmektedir.

Öncelikle şunu belirtelim ki, Allah tarafından indirilmiş tüm kitap ve sayfalarda, özellikle vurgulanan ve üzerinde ısrarla durulan nokta "tevhid"tir. Bütün ilahi dinlerin esası olan bu hakikat, Kur'an'da hayat hikayesi verilen tüm peygamberlerin dilinde ifadesini bulmuştur.[113] Dolayısıyla bu hakikatın, **Hz.Adem**'e indirilen 10 sayfada da ve diğerlerinde de geçtiğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bundan başka, bu kitap ve sayfalarda nelerin geçtiğini ise, ancak Kur'an ve hadislerin verdiği malumat muvacehesinde ve mevcut olanların incelenmesi neticesinde öğrenebiliriz. Yukarıda verdiğimiz ayetlerde, bu konuda biraz bilgi verilmiştir. Ancak hemen şunu belirtelim ki, son iki ayet ile neyin murad edildiği konusunda müfessirler arasında ittifak yoktur. Bazı müfessirler,

109 Ahmet İbn Hanbel, I/316.
110 Nöldeke - Schwally, 3.
111 Bk. Ta-Ha, 20/133. Ayrıca bk. İbn Kesir, Tefsir, V/322; Yazır, V/3338.
112 el-A'la, 87/14-19.
113 Geniş bilgi ve örnekler için bk. Çakan -Solmaz, I.cild; Aydemir, Tefsirde İsrailiyat, 1.

(صحف ابراهيم وموسى)[114] ayetini, ondan önce geçen (إن هذا لفى الصحف ا لاولى)[115] ayetine bedel yapıp, bu mevzuların sadece bu iki peygamberin sayfalarında geçtiğini söylerken,[116] bazıları da bunu kabul etmemekte, (إن هذا لفى الصحف ا لاولى) ayetinden kasdın, evvelki tüm sayfalar olduğunu, bu konuların, hepsinde geçmekle beraber, özellikle İbrahim ve Musa'nın sayfalarında geçtiğini kaydetmektedirler.[117]

Öte yandan, (إن هذا) ile neyin murad edildiği de tartışma konusudur. Acaba bununla surenin hepsi mi, yoksa belli bir kısmı mı kastedilmiştir? Genel olarak sure gözönünde bulundurulursa, hepsinin kastedildiğini söylemek zordur. Zira, doğrudan doğruya Peygamberimiz'i ilgilendiren ve O'na hitab eden kısımlar vardır.[118]

Bununla beraber, tefsir kitaplarının ilgili kısmında geçen bazı hadislerden, (إن هذا) ibaresi ile tüm surenin kastedildiği anlaşılmaktadır. **Nesai**'nin İbn Abbas'tan rivayet ettiğine göre, A'la suresi nazil olunca, Hz. Peygamber, *"bunun hepsi İbrahim ve Musa'nın sayfasında vardır"* buyurmuştur.[119]

İbn Cerir et-Taberi ise, (إن هذا) ile, (قد أفلح)den (خيروأبقى)ya kadar olan kısma işaret edildiğini söyleyerek, bununla bu kelamın mazmunun murad edildiğini belirtmektedir.[120] **Abd İbn Humeyd, İbn Merduye** ve **İbn Asakir** kanalıyla **Ebu Zer**'den rivayet edilen ve evvelki peygamberler ve onların sayfalarıyla ilgili olarak müşarunileyh tarafından Peygamber'e yöneltilen soruları ve verilen cevapları ihtiva eden uzun bir hadisin sonunda, "Ya Rasulallah, İbrahim ve Musa'nın sayfalarındakinden sana bir şey indirildi mi?" şeklindeki soruya Peygamberimiz "evet" dedikten sonra, A'la suresinin başından (خيروأبقى) ayetine kadar ki kısmı okuyarak, bunların indirildiğine işaret eder.[121]

Hz. İbrahim ve Hz. Musa'ya indirilen sayfaların mahiyeti hakkında bilgi verilen bir başka yer de "en-Necm" suresidir. *"Yoksa, Musa'nın ve çok vefalı olan İbrahim'in sayfalarında olanlar (onlara) haber verilmedi mi?"* denildikten sonra, bunların ne olduğu şu şekilde ifade edilir: *"Hiç kimse kimsenin günah*

114 "İbrahim ve Musa'nın sayfaları..." (el-A'la, 87/19).
115 "Şüphesiz bu, evvelki sayfalarda da vardır." (el-A'la, 87/18).
116 Nesefi, IV/350; Sabuni, Safvet, III/550.
117 Yazır, VIII/5768.
118 Mesela 6, 7 ve 8. ayetler böyledir.
119 İbn Kesir, Tefsir, VIII/405; Aynı rivayetin Hakim'den gelen rivayeti için bk. es-Suyuti, el-İtkan, I/113. Benzer başka rivayetler için bk. İbn Kesir, aynı yer.
120 Cami'ul-Beyan, XXX/101.
121 Yazır, VIII/5768-5769.

yükünü çekmez. İnsan için çalıştığından başkası yoktur ve çalışması da yakında görülecektir. Sonra da ona en dolgun karşılık verilecektir. Şu da bir hakikattır ki, intiha Rabbinedir. Gerçekte güldüren de, ağlatan da O'dur. Öldüren ve dirilten de O'dur. (Rahme) döküldüğü zaman nutfeden erkek ve dişi iki eşi yaratan da O'dur. İkinci kere diriltmek de O'nun uhdesindedir. Zengin eden de O'dur, yoksul kılan da O'dur. Şi'ranın Rabbi de O'dur. Daha evvel geçen Ad ve Semud kavimlerini helak eden de O'dur. Onlardan geriye birşey kalmadı. Daha zalim ve daha azgın olan Nuh kavmini de, bunlardan önce helak eden yine O'dur. Mutefikeyi de devirip yıktı. Onları neler kapladı neler (ne acı azaplar çöktü onların üstüne)! O hâlde Rabbinin hangi nimetinden şüphe ediyorsun?"[122]

Birbirinin devamı gibi görünen bu ayetlerin hepsinin İbrahim ve Musa'nın sayfalarında geçmiş olması muhtemel olduğu gibi, *"Sonra da ona en dolgun karşılık verilecektir"* ayetine kadar ki kısmın zikredilmiş olması da ihtimal dahilindedir. Zira dikkatlice bakılınca, bundan sonra yeni bir konuya geçildiği, üstelik *"Şi'ranın Rabbi de O'dur"* ayetiyle hitabın tamamen Mekkelilere yöneldiği (çünkü şi'ra, Himyer ve Huzaa kabilelerinin taptıkları bir yıldızdır)[123] farkedilecektir. Bu konuda da müfessirlerimiz müttefik değillerdir.[124] Bu iki yerden başka, Kur'an-ı Kerim'de sayfaların içeriği hakkında pek bilgi verilmemektedir.

Hakim'in Kasım tarikiyle **Ebu Umame**'den yaptığı rivayete göre, Hz. Peygamber'e inen şu ayetler Hz. İbrahim'e de inmiştir: et-Tevbe, 9/112; el-Mu'minun, 23/1-11; el-Ahzab, 33/35 ve el-Meariç, 70/23-33.[125]

Yukarıda Ebu Zer'den mervi olduğunu belirttiğimiz uzun hadiste ise, Hz. Peygamber'in bunların muhtevasıyla ilgili olarak verdiği bilgiler görülmektedir. İbrahim'in sayfalarında nelerin bulunduğunun sorulması üzerine Hz. Peygamber şunları söyledi: *"Hepsi emsal idi: Ey o mübtelaya tasallut eden mağrur melik, Ben seni, dünyayı birbirine yığasın diye göndermedim ve lâkin, mazlumun duasını Benden red edesin diye gönderdim; Çünkü Ben, mazlumun duasını, kafir de olsa red etmem..."*[126] Hz. Musa'nın sayfalarının içeriği için de Hz. Peygamber şunları söylemiştir: *"Hepsi ibret idi: Taaccub ederim ölüme yakini olup da sevinene, ateşe yakini olup da gülene, dünyayı ve ehline olan taallukatı görüp de ona gönül bağlayana..."*[127]

eş-Şehristani de, Hz. İbrahim'e indirilen sayfalarda ilmi ve ameli konuların yer aldığını söylüyor. İlmi olanlar, yaradılışın nasıl olduğu,

122 en-Necm, 53/36-55.
123 İbn Kesir, Tefsir, VII/442; Yazır, VII/4612.
124 Bk. Yazır, VII/4615.
125 es-Suyuti, el-İtkan, I/113.
126 Yazır, VIII/5768-5769.
127 Aynı yer.

yaratıklara nasıl şekil verilip düzenlendiği, takdir, hidayet vb. konulardır. Bunun delili, A'la suresinin ilk üç ayeti[128] ile Şuara suresinin yetmişsekizinci ayetidir.[129] Ameli olanlar ise, nefsin şüphelerden tezkiyesi, ibadetleri yaparak Allah'ı zikir, dünyevi şehvetlerden arınma, uhrevi saadeti elde etmeye çalışma... gibi konulardır. A'la suresinin 14-17. ayetleri[130] buna delalet etmektedir.[131]

d - Kur'an-ı Kerim ve Diğer İlahi Kitaplar

Kur'an-ı Kerim'in, daha evvel inen kitap ve sayfaların muhtevası hakkında bilgi verdiğini belirtmiştik. Yukarıda, suhuf diye bildiğimiz ve bazı peygamberlere inmiş olan sayfaların muhtevası hakkında biraz bilgi verdik. Burada ise, diğer ilahi kitapların içeriği hakkında Kur'an'da verilen bilgilere temas etmeye çalışacağız.. Enbiya suresinde şöyle buyuruluyor: *"Andolsunki Zebur'da, zikirden sonra, muhakkakki yeryüzüne iyi kullarım varis olacaktır diye yazmıştık."* [132]

Kendilerinde aynı zamanda Hz. Peygamber'in evsafı da bulunan[133] Tevrat ve İncil'den de şu alıntılar yapılmıştır: *"Muhammed Allah'ın elçisidir. Beraberinde bulunanlar, da kafirlere karşı çetin, kendi aralarında ise merhametlidirler. Onları rükuya varırken, secde ederken görürsün. Allah'tan lütuf ve rıza isterler. Yüzlerinde secdelerin izinden nişanları vardır. Bu, onların Tevrat'taki vasıflarıdır. İncil'deki vasıfları ise şöyledir: Onlar, filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş, ziraatçıların hoşuna giden bir ekine benzerler. Allah, böylece onları çoğaltıp kuvvetlendirmekle kafirleri öfkelendirir..."* [134]

Muhammed Hamidullah, Hz. Peygamber'in, hicri birinci yılda, İslama davet amacıyla Hayber yahudilerine gönderdiği bir mektupta şöyle yazdığını naklediyor:[135] *"Ey Tevrat'a tabi olup, onun etrafında toplanan insanlar, dikkat edip biliniz ki, gerçekte Allah'ın size söylediği şu sözleri, sizler kendi kitabınızda bulacaksınız: Muhammed Allah'ın elçisidir. Onunla*

128 *"Yaratıp düzene koyan, planlayıp yol gösteren Rabbinin adını çokça tesbih et!"*
129 *"Ki O beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir."*
130 *"Şüphesiz ki temizlenen, Rabbinin adını anıp O'na kulluk eden, kurtuluşa ermiştir. Ahiret hayatı daha hayırlı ve daha sürekli iken, siz dünya hayatını tercih ediyorsunuz."*
131 eş-Şehristani, 209.
132 el-Enbiya, 21/105.
133 el-A'raf, 7/157.
134 el-Fetih, 48/29.
135 İslam Peygamberi, I/619-620.

birlikte bulunanlar, kafirlere karşı sert ve şiddetli, kendi aralarında merhametlidirler." [136]

" Tevrat'ta onlara: Cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş ve yaralara karşılık kısas yazdık." [137] Bu ayetin mevcut Tevrat'taki ifadesi ise şöyledir: *"Fakat zarar olursa, o zaman can yerine can, göz yerine göz, diş yerine diş, el yerine el, ayak yerine ayak, yanık yerine yanık, yara yerine yara, bere yerine bere vereceksin."* [138]

"Allah, mü'minlerin mallarını ve canlarını, onlara (vereceği) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşırlar; öldürürler ve öldürülürler. (Bu), Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'an'da (belirtilmiş olan) Allah'ın bir va'didir."[139]

Ashabtan nakledilen haberlerde ise, Tevrat'ın muhtevası hakkında daha detaylı bilgiler verilmektedir. **Buhari, Abdullah b.Amr b.el-As**'tan şunu rivayet ediyor:[140] Nebi (sav) Tevrat'ta, Kur'an'da da bulunan şu sıfatlarla tavsif olunmuştur: *"Ey Peygamber, Biz seni hakikaten bir şahid, bir müjdeci ve bir uyarıcı olarak gönderdik. Allah'ın izniyle Allah'a çağıran bir davetçi ve nur saçan bir lamba olarak gönderdik."* [141]

İbnu'd-Dureys ve başkalarının Ka'b'tan yaptıkları nakle göre, "Tevrat, En'am suresinin birinci ayeti ile başlayıp, İsra suresinin 111. ayeti ile bitiyormuş."[142] Yine Ka'b'a isnad edilen bir rivayete binaen, Tevrat'ın başının, En'am suresinin başı, sonunun ise Hud suresinin sonu olduğunu öğreniyoruz.[143]

Ebu Ubeyd'in naklettiği ve yine Ka'b kaynaklı olan bir başka rivayete göre de, Allah'ın Tevrat'ta gönderdiği ilk ayetin, En'am suresindeki *"De ki, geliniz, Rabbinizin size neleri haram kıldığını okuyayım: O'na hiçbir şeyi ortak koşmayın! Anaya, babaya iyilik edin fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin; sizin de, onların da rızkını Biz veririz. Kötülüklerin açığına da, gizlisine de yaklaşmayın ve haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymayın! İşte şu size anlatılanları Allah vasiyet etti. Umulur ki, düşünüp anlarsınız."* anlamına gelen 151. ayeti olduğu belirtiliyor.[144]

136 el-Fetih, 48/29. Karşılaştır Matta, 13/31-32; Markos, 4/26-32.
137 el-Maide, 5/45. Ayrıca 5/32; el-A'raf, 7/145.
138 Çıkış, 21/23-25.
139 et-Tevbe, 9/111.
140 Sahih, Buyu', 50; Ayrıca es-Suyuti, el-İtkan, I/113.
141 el-Ahzab, 33/45-46.
142 es-Suyuti, el-İtkan, I/114.
143 Aynı yer.
144 Aynı yer.

Bütün bu rivayetleri değerlendiren bazı alimler, şu yorumu yapmaktadırlar: Bu ayetler, Allah'ın Hz. Musa'ya Tevrat'ta farz kıldığı "*on emir*"i ihtiva etmektedir. Onlar da, Allah'ın birliği, şirkten sakınma, yalan yere yemin etmeme (yalan şahitlik), anaya-babaya isyan etmeme, öldürmeme, zina yapmama, hırsızlık yapmama, başkasının elinde bulunana göz dikmeme ve cumartesiyi takdis ve ta'zim etmektir.[145]

Beyhaki, "*Şuab*"ında İbn Abbas'tan şunu naklediyor: Seb-i tıval, sadece Nebi'ye verilmiştir; ancak ondan yalnızca iki tanesi Musa'ya verilmiştir.[146]

Bütün bu rivayetler, Kur'an-ı Kerim'de, Tevrat'tan pek çok alıntıların yapıldığını gösteriyor. Şimdi vereceğimiz iki rivayetin mefhum-ı muhâlifinden, sanki dört yer hariç, Kur'an'ın geri kalan kısımlarının, önceki peygamberlere indirilmiş olduğu gibi bir anlam seziliyor. İbn Dureys, **Ebu Umame**'den şunu naklediyor: Kur'an-ı Kerim'de dört yer vardır ki onlar, Arşın hazinesinden indirilmiş olup, bunlardan hiçbir şey Hz. Peygamber'den başka hiç kimseye indirilmemiştir. Bunlar Ummu'l-Kitap, Ayete'l-Kürsi, Bakara suresinin sonu ve el-Kevser'dir.[147]

Müslim, İbn Abbas'ın şöyle dediğini rivayet ediyor: Nebi'ye bir melek geldi ve dedi ki, sana verilen iki nur ile sevin ki, senden önce hiçbir peygambere verilmedi: Fatiha suresi ve Bakara suresinin sonu.[148]

es-Suyuti, bu rivayetleri değerlendirirken, Fatiha, Ayete'l-Kürsi ve Bakara'nın son ayetlerinin Arşın hazinelerinden olduğunu gösteren başka pek çok rivayetler nakledîyor. Kevser suresi hakkında ise böyle bir kayda rastlamadığını ifade ediyor.[149]

Kur'an-ı Kerim ile diğer ilahi kitapların ifadeleri ve anlamları arasında bir benzerliğin olması gayet normaldır. Fakat biz, yukarıdaki bazı rivayetlerde ifade edildiği gibi, Kur'an'ın büyük bir kısmının, daha önce geçen ilahi kitap ve sayfalardan alındığı şeklindeki bir düşünceye asla itibar etmiyoruz. Esasen bunlar mantık süzgecinden geçirildiği zaman da, itibar edilecek rivayetler olmadığı anlaşılacaktır. Bu haberlerin ravi zincirinin de ciddi bir tenkide dayanabileceğine inanmıyoruz. Bununla beraber, maalesef bu tür rivayetler önemli kaynaklarımızda yer almışlardır.

145 es-Suyuti, el-İtkan, I/114.
146 es-Suyuti, el-İtkan, I/112.
147 es-Suyuti, el-İtkan, I/110. (es-Suyuti, hadisin merfu olduğunu belirtiyor. el-İtkan, I/111).
148 es-Suyuti, el-İtkan, I/112, 113.
149 el-İtkan, I/111-112.

Bu çerçeve içerisinde bu ahbâr ve rivayetler değerlendirildiğinde, Kur'an'da mevcut olan bazı malumatın, daha evvel indirilen ilahi kitap ve sayfalarda da mündemiç olduğu görülecektir. Acaba muahhar olan Kur'an'da zikredilen bu bilgiler, mukaddem olan ilahi kitap ve sayfalarda mevcut olanların tercümesi, onların Arapça ile ifadesi midir? Bu soruya net bir cevap vermek zordur. Eğer Yüce Allah Kur'an'da, "Tevrat'ta şöyle dedik, veya Zebur'da, İncil'de şunları yazdık, İbrahim ve Musa'nın sayfalarında da bunlar vardı..." gibi ifadeler kullanmasaydı, aralarındaki benzerliği nazar-ı itibare almaz ve Kur'an'daki bu ifadelerin, bunlardakinin bir tercümesi olabileceği şeklindeki bir düşünceye asla değer vermez ve üzerinde durmazdık. Ne var ki, Yüce Allah bizzat kendisi bu bilgilerin onlarda da var olduğunu haber veriyor. Evvelki kitap ve sayfaları farklı dillerde, Kur'an'ı da Arapça olarak indiren, Allah olduğuna, Kur'an'daki bilgilerin onlarda da mevcut olduğunu yine Allah haber verdiğine göre, ister istemez, acaba Kur'an'daki bu bilgiler, onların Arapçaya tercümesi midir? şeklinde bir soru akla gelmektedir.

Eğer mukaddem ilahi kitap ve sayfalar, orijinal metinleriyle elde mevcut olsaydı, bu konuda daha rahat konuşmak mümkün olacaktı. Fakat maalesef, insanlık bugün bunların orijinallerinden mahrumdur. Bununla beraber, Kur'an'da saraheten geçen bazı ifadelerden ve muharref de olsa eldeki Tevrat ve İncil nüshâlarının Kur'an'la mukayesesinden, bazı sonuçlar çıkarmak mümkündür. Şöyle ki, Kur'an-ı Kerim, Süleyman Peygamber'in, Sebe' melikesi (**Belkıs**'a) gönderdiği mektubun, "Bismillahi'r-Rahmani'r-Rahim" ile başladığını açıkça ifade ediyor.[150] Şüphesiz ki, **Hz. Süleyman** bunu bu Arapça ibare ile değil, kendi dili ile (İbranice) yazmıştır. Durum böyle olunca, Besmelenin tercüme olup olmadığı tartışma konusu olabilir. es-Suyuti de, Besmelenin sadece Hz. Süleyman ile bizim Peygamber'imize indirildiğine dair rivayetler nakletmektedir.[151]

Öte yandan, Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetleriyle, muharref Tevrat'ın ve İncil'in bazı ifadeleri hemen hemen birbirinin aynıdır. Genel hatlarıyla Kur'an ve Tevrat'ta yer alan Yusuf peygamber'in kıssasında, bazı ifadeler neredeyse tıpatıp birbirine benzemektedir. *"İşte bir rüya daha gördüm; ve işte Güneş ve Ay ve onbir yıldız bana eğildiler (secde ettiler)."*[152] Tevrat'taki bu ifade, Kur'an'da şöyle geçiyor: *"Babacığım, gerçekten ben (rüyada) onbir yıldız, Güneş ve Ay'ı bana secde ederken gördüm."*[153]

150 en-Neml, 27/30.
151 Bk. el-İtkan, I/114.
152 Tekvin, 37/9.
153 Yusuf, 12/4.

"Ve babalarının bütün kardeşlerinden ziyade onu sevdiğini kardeşleri gördüler; ve ondan nefret ettiler ve ona tatlı söz söyleyemezlerdi." [154] Tevrat'ın bu sözleri de Kur'an'da şöyle ifadesini buluyor: *"(Kardeşleri) dediler ki: Yusuf'la kardeşi, babamıza bizden daha sevgilidir; hâlbuki biz kalabalık bir cemaatız. Herhâlde babamız apaçık bir yanlışlık içindedir."* [155]

Tevrat'tan: *"Ve bu şeylerden sonra vâkî oldu ki, efendisinin karısı Yusuf'a göz atıp, benimle yat dedi. Fakat reddedip efendisinin karısına dedi ki: İşte efendim, benimle evde ne olduğunu bilmez ve kendisine ait olan her şeyi elime vermiştir. Bu evde o, benden büyük değildir; ve senden başka birşeyi benden esirgemedi. Çünkü sen karısısın; ve nasıl bu büyük kötülüğü yapayım ve Allah'a karşı suç edeyim?"* [156]

Kur'an'dan: *"Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden (murad) almak istedi, kapıları iyice kapattı ve haydi gel dedi. O da (böyle bir iş yapmaktan) Allah'a sığınırım. Zira, kocanız benim efendimdir, bana güzel davrandı. Durum şu ki, zalimler felah bulmazlar."* [157]

Hz. Musa'nın hayat hikayesi de Kur'an ve Tevrat'ta birbirine çok benzer ifadelerle anlatılmıştır. *"Ve Rabbin meleği, bir çalı ortasında ateş alevinde ona göründü ve gördü ve işte çalı ateşle yanıyor ve çalı tükenmiyordu. Ve Musa dedi: Şimdi döneyim, ve bu büyük manzarayı göreyim, çalı niçin yanıp tükenmiyor. Ve görmek için döndüğünü Rab görünce, Allah ona çalının ortasından çağırıp dedi ki, Musa, Musa! Ve o, işte ben dedi. Ve dedi: Buraya yaklaşma; çarıklarını ayaklarından çıkar, çünkü üzerinde durduğun yer, mukaddes topraktır.Ve dedi: Ben babanın Allah'ı, İbrahim'in Allah'ı, İshak'ın Allah'ı ve Yakub'un Allah'ıyım."* [158] *"Hani o, bir ateş görmüş ve ailesine, bekleyin, eminim ki, bir ateş gördüm. Belki ondan size bir parça kor getiririm veya ateşin yanında bir rehber bulurum, demişti. Oraya vardığında, kendisine, Ey Musa! diye seslendik. Muhakkak ki ben, evet ben senin Rabbinim. Hemen nalınlarını çıkar. Çünkü sen kutsal vadi Tuva'dasın."* [159]

İfadelerin birbirine ne kadar yakın olduğu açıktır. Tevrat'ın Hz.Musa'dan uzun bir süre sonra derlendiği, üstelik tercümelerle, bu derlemenin dahi değişikliğe uğradığı gözönünde bulundurulursa, ifadelerin aynı kaynaklı olduğu

154 Tekvin, 37/4.
155 Yusuf, 12/8.
156 Tekvin, 39/7-9.
157 Yusuf, 12/23. Ayrıca karş. Tekvin, 37/18-34, Yusuf 12/9-19; Tekvin 39/11-20, Yusuf, 12/25-29; Tekvin, 40/9-23, Yusuf, 12/35-42; Tekvin, 41/1-40, Yusuf, 12/43-56; Lut ve ona gelen meleklerle ilgili, Tekvin, 19/1-26, Hicr, 15/58-74.
158 Çıkış, 3/3-7.
159 Ta-Ha, 20/10-12.

daha rahat anlaşılır. Hemen şunu da belirtelim ki, yukarıda verdiklerimiz dışında bu kadar birbirine yakın başka ayetler bulmak güçtür. Esasen, birbirine benzeyen yukarıdaki ayetleri de, aynen Tevrat'tan Arapçaya yapılmış ilahi bir tercüme olarak değerlendirmek mümkün değildir. Ancak, bunların tefsiri bir tercüme olup olmadığı münakaşa edilebilir.

Bunun yanında şöyle bir ihtimal de akla gelebilir: Yukarıda sözünü ettiğimiz ifadelerin ve anlatımların aynı kaynaklı olabilme ihtimali üzerinde durmuştuk. Buna göre, acaba Tevrat da, Kur'an da (diğer ilahi kitap ve sayfalar da) Allah katında bulunan bir kitabın bazı kısımlarının (veya tamamının), gönderilen milletlerin dillerine yapılmış birer tercümesi midir?

İslam Ansiklopedisine *"Kur'an"* maddesini yazan **F. Buhl**'a göre, bu sorunun cevabı "evet"tir. Buhl, *"bunlar açık kitabın ayetleridir; biz onu Arapça bir Kur'an olarak inzal ettik"*, [160] *"Biz vazıh kitabı Arapça bir Kur'an yaptık"*, [161] *"Alemlerin Rabbinden gelen kitabın bir izahı (tafsili)..."* [162] ayetlerini nazar-ı itibare alarak, buralardaki "kitab"tan kasdın, "Kur'an" olmadığını söylüyor ve Kur'an'ın Hz. Peygamber'e yollanmış olan ilahi kitabın kendisi değil, fakat bu kitabın Arapçaya tercüme edilmiş kısımları olduğunu iddia ediyor. [163]

Buhl'un bu görüşünde haklı olup olmadığını söyleyebilmek için, ilgili tüm ayetleri gözden geçirmek gerekiyor. Kur'an'da pek çok ayette bu konuya temas ediliyor. Bütün bu ayetler nazar-ı itibare alınınca şu sonuçlar ortaya çıkıyor:

1 - Allah katında, içinde herşeyin bulunduğu bir kitap vardır. [164]

2 - Bu kitap, üzerinde düşünülüp anlaşılsın diye, Arapça olarak indirilmiştir. [165]

3 - Bu kitap, ya kısmen ya da tamamen Kur'an'da mevcuttur. [166]

4 - Kur'an aynı zamanda bu "kitab"ın açıklamasıdır. [167]

160 Yusuf, 12/1-2.
161 ez-Zuhruf, 43/2.
162 Yunus, 10/37.
163 Buhl, VI/996. Ayrıca bk. Nöldeke - Schwally, 3.
164 Bk. el-En'am, 6/59; Yunus, 10/61; Hud, 11/6; en-Neml, 27/75; es-Sebe', 34/3; el-İsra, 17/58; el-Mu'minun, 23/62; el-Ahzab, 33/6.
165 Bk. Yusuf, 12/1-2; Ta-Ha, 20/113; el-Fussilet, 41/3; ez-Zuhruf, 43/2-4.
166 Bk. Yusuf, 12/1; el-Fussilet, 41/3, el-Buruç, 85/21-22; Ayrıca el-Hicr, 15/1; en-Neml, 27/1; el-Kasas, 28/2; el-Vakıa, 56/77-78.
167 Bk. Yunus, 10/37; Hud, 11/1.

5 - Birinci maddede işaret edilen ayetlerde, içinde, gizli-açık, küçük-büyük herşeyin (bilgi olarak) mevcut olduğu bir kitaptan söz ediliyor. Kur'an'da da her türlü misal sayılıp dökülmüştür.[168]

Bu ayetlerden açıkça anlaşılıyor ki, Kur'an-ı Kerim ile Allah katındaki *"ana kitap"* [169] arasında, çok büyük ve çok önemli bir bağ vardır. Bundan da öte, Kur'an'ın, Buhl'un da dediği gibi, gökte bulunan o ana kitabın doğru ve sadık bir nüshası,[170] bir kopyası olduğunu da söylemek mümkündür.

Bu noktada şu soruyu sormak ve cevabını aramak gerekir: Acaba Tevrat, Zebur, İncil (ve diğer ilahi sayfalar) da bu "ana kitap" kökenli midirler? Onlar da bu kaynaktan mı besleniyorlardı?

Eğer cevabımız "evet" ise, o zaman Buhl'un Kur'an için dediği şey, onlar için de geçerli olur. Yani, Tevrat ve diğer ilahi kitaplar da, Allah katındaki bu "ana kitab"ın, kısmen o dillere tercümesinden ibaret olmuş olurlar. Allah, o dönemdeki insanların sosyal ve dinî ihtiyaçlarına göre, ondan bazı kısımları, gönderdiği peygamberinin diliyle indirmiş; Hz. Muhammed'e de, yine o kitaptan, o dönemdeki hâl ve vaziyete münasip bölümleri Arapça olarak inzal etmiştir. Böylece yeni durumun gereği olarak, daha evvel indirilen kitaplardaki bazı hükümler, nesh edilerek geçersiz kılınmışlardır.

Eğer durum böyle ise, -ki kuvvetle muhtemeldir- o takdirde Kur'an'ın, Tevrat'ın (veya başka ilahi kitapların) tercümesi olma ihtimali büsbütün ortadan kalkar. Kur'an, Tevrat'ın değil, kendisiyle aynı kaynaktan beslendiği "ana kitab"ın tercümesidir. Bu durumda, ayetlerinin aynı veya benzer olmasının da yadırganacak veya tercüme olduğu iddiasına delil teşkil edecek bir tarafı kalmaz.

Netice olarak, Kur'an da, diğer ilahi kitap ve sayfalar da Allah tarafından inzal edilmişlerdir. Bunların, Allah katındaki bir "ana kitab"ın bazı kısımlarının, gönderilen kimselerin dilerine yapılmış tercümeler olması kuvvetle muhtemeldir. Bu genel çerçeve içinde, Kur'an-ı Kerim'i "muahhardır" diye, mukaddem kitapların tercümesi olarak değil, fakat bizzat Allah nezdindeki o "ana kitab"ın tercümesi olarak değerlendirmek gerekir.
Bu girişten sonra, Kur'an-ı Kerim'in beşer düzeyindeki tercümelerini anlatacağız. Ancak, önce "tercüme" kelimesi ve iştikakları üzerinde duracağız.

168 Bk. en-Nahl, 16/89; el-İsra, 17/89; el-Kehf, 18/54.
169 ez-Zuhruf, 43/4.
170 Buhl, VI/1011.

BİRİNCİ BÖLÜM

TERCÜME KELİMESİ

A- YAPISI VE ANLAMI İTİBARİYLE TERCÜME KELİMESİ

Tezimize mevzu olarak aldığımız "Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi Mes'elesi"ne geçmeden önce, "tercüme" kelimesi üzerinde durmak istiyoruz. Zira, kelimenin menşei ve kullanılışı, kapsam ve muhtevası, benzer kavramlarla olan ilişkisi izah edildiği takdirde, konu bir bütün hâlinde daha iyi anlaşılmış olacaktır.

1- Tercüme Kelimesinin Menşei ve Oluşumu

Kelimenin menşei üzerinde, müslüman filologlar arasında ittifak olduğu söylenemez. Bazı dilbilimciler, kelimeyi Arapça kökenli olarak kabul ederken, bazıları da aslı üzerinde tereddüde düşmüş ve onun Arapça mı, yoksa Arapça'ya geçmiş yabancı bir kelime mi olduğunu kesin bir şekilde belirtmemişlerdir. Bu konuda yapılan farklı yorumlara bakıldığında, bazı Arap müelliflerinin, Batılı filologların aksine "tercüman" lafzının "drogman" veya "*dergeman*" ın Arapçaya geçmiş şekli olabileceğini söyledikleri görülecektir.[1]

Aramicede "targmana" veya "targem" kelimelerinin mevcut olması,[2] bu müellifleri böyle düşünmeye sevketmiş olabilir. Gerçekten de Aramice, Asuri-Babilce, İbranice gibi diller başta olmak üzere pek çok Doğu ve Batı lisanında, çok az farkla bu kelime kullanılmaktadır.[3] Hatta, Ahd-ı Atik'n Aramice tercümesi bile "targum" ismini taşımaktadır.[4]

1 ez-Zebidi, VIII/211.
2 Orhonlu, XII/1/175; Okiç, 29; Dairetu'l-Maarif, V/22.
3 Hangi dillerde nasıl kullanıldığı için bk. İslam Ansiklopedisi, XII/I/175; Okiç, 29.
4 Okiç, 29.

Bedruddin Mahmud el-Ayni (v.855/1451), "tercüman" kelimesinin kökü hakkındaki bu yaklaşımlara temas ettikten sonra, muarreb olduğu şeklindeki görüşün daha yaygın olduğunu ifade etmektedir.[5]

Ünlü Arap filoloğu **ez-Zebidi** (v.1205/1790) de, bu konudaki ihtilafı zikrettikten sonra, kelimenin muarreb olması hâlinde, (raceme= رجم) fiilinden müştak olmasının imkansızlığını belirtmektedir.[6]

Bunun yanında, kelimenin Arapça asıllı olduğu da söylenmiştir. **el-Cevheri** (v.393/1003) bunu söyleyenlerden biridir. Ona göre "tercüme"nin aslı (raceme= رجم) köküdür. Başındaki (t) harfi ise zaittir.[7] "***Lisanu'l-Arap***"ta da bu görüş benimsenmiştir.[8]

Ancak, bu görüşe pek çok itiraz vâkî olmuş ve kelimenin başındaki (t) harfinin, aslî harflerden olduğu iddia edilmiştir. "***Kamus Tercemesi***"nde bu husus belirtildikten sonra, kelimenin (dahrece= دحرج) vezninde olduğu kaydedilmiştir.[9] **et-Tahanevi** (v.1158/1745) de, "tercüme"nin (fa'lele= فعلل) kipinde, Arapça bir fiil olduğunu söyleyerek bu görüşe katılmıştır.[10]

Türk dilbilimciler ise, kelimenin Doğu menşe'li olduğunda ittifak etmekle beraber, hangi dilden geldiği konusunda ihtilaf etmişlerdir. **Şemseddin Sami** (v.1900),[11] **Hüseyin Kazım Kadri** (v.1934),[12] gibi dilciler, "tercüme"nin Arapça kökenli olduğunu söyliyorlar. Buna karşılık, **Ahmet Vefik Paşa** (v.1891)[13] İbranice, **Cengiz Orhonlu** ise[14] Aramice olduğunu iddia ediyor.

Garplı leksikograflar da, Batı dillerinde kullanılan "dragoman" veya "drogman" lafızlarının, "tercüman" kelimesinin muharref şekli olduğunu söylüyorlar.[15]

Görüldüğü gibi, "tercüme" kelimesinin menşei konusunda muhtelif yorumlar yapılmıştır. Hemen şunu belirtelim ki, kelimenin aslının Arapça veya başka bir dilden olması çok önemli değildir. Dillerin de tıpkı canlı varlıklar

5 el-Ayni, I/96.
6 ez-Zebidi, VIII/211.
7 el-Cevheri, II/7288.
8 Bk. İbn Manzur. XII/66.
9 Asım, IV/198
10 Keşşafu Istılahati'l-Fünun, I/587.
11 Bk. Kamus-ı Türki, 397.
12 Bk. Türk Lügatı (Dili), II/134.
13 Bk. Lehçe-i Osmani, 293.
14 Bk. İslam Ansiklopedisi, XII/175.
15 Okiç, 29; Hunke, 479.

gibi, doğup-yaşayıp-gelişip-öldüğünü, sosyolog ve filologlar ifade etmektedirler. Yine bunların verdiği bilgiye göre, diller de birbirinden etkileniyor; bu etkileşim sonucu yeni kelimeler ve kavramlar kazanıyorlar.[16]

Burada önemli olan dilin, kazandığı yeni kelimeyi kendi potasında eritip yeni bir kalıba sokması ve ona, kendi aslî kelimelerinden biriymiş gibi bir şekil vermesidir. Eğer bir kelime bir milletin dilinde, diğer kelimelerden farksız olarak o insanların selikasında yer etmiş ve kullanımı yaygınlaşmışsa, artık onu o dilden addetmek lâzımdır.[17]

Bu çerçeve içerisinde baktığımızda, "tercüme" kelimesini, Arapça kökenli değilse bile Arapça kabul etmek, yanlış olmasa gerektir. Zaten kelimenin Arapça kökenli olmasını engelleyen ciddi bir sebep de yoktur. Aksine, Arapça olduğu ihtimalini kuvvetlendiren pek çok delil vardır.

Herşeyden evvel kelimenin (raceme= رجم) kökünden, sülasi bir fiil olduğu konusunda el-Cevheri, **İbn Manzur** (v.711/1311) gibi büyük filologlardan gelen görüşler vardır.[18] Bunun yanında rubai bir fiil olması da, Arapçadan gelmesini engellemez. Zira, bu dilde pek çok rubai fiilin olduğu herkesçe malumdur.

Arapların, Yahudiler, İranlılar ve Habeşlilere komşu olmalarına ve onlarla ticari ilişkilerde bulunmalarına dayanarak, Arapçanın bunların dilinden etkilendiğini iddia eden müsteşrikler, ellerinden geldiğince, Kur'an'da geçen kelimelere yabancı menşe' ve mesnedler aramışlardır. Bu konuda o kadar ileri gitmişler ki, "Kur'an" lafzının dahi Arapça olmadığını isbatlamaya çalışmışlardır.[19] Biz bu gayretlerini, objektif bir ilim anlayışıyla sadece ilmi hakikatleri beyan etmek için sarfettiklerine inanmıyoruz. Bununla beraber, onların Arapça kökenli olduğunu iddia ettikleri "tercüme" kelimesi için, bazı Arap müelliflerin ısrarla başka menşe'ler araması da son derece ilginçtir.

Netice olarak, alimlerin çoğuna göre "tercüme" kelimesi, Arapça asıllı rubai bir fiildir. Başka bir ifadeyle, dört harfi de (t-r-c-m) aslî harflerdendir. Müteaddi bir fiildir ve (fa'lele) veznindedir. Çoğulu ise, "teracim"dir. Gerek bu şekliyle, gerekse diğer okuyuşlardaki hâliyle aynı zamanda masdardır.[20] Ayrıca "tercemat" şeklinde de çoğul olarak kullanılmaktadır.[21]

16 Bk. Dönmezer, 127; Banarlı, 9-10, 20 vd.
17 Gökalp, Türkçülüğün Esasları, 103 vd.
18 Bk.7 ve 8 nolu dipnotlar.
19 Bk. İslam Ansiklopedisi, "Kur'an" ve "Kitap" mad. Ayrıca Salih, 20; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 33.
20 et-Tahanevi, I/587; Kadri, II/134; Abdulaziz, 226.
21 Mesela bk. el-Bibliyografya'l-Alemiyye Li "Tercemat"i Maani"l-Kur"an.

2- Kelimenin Kullanılış Şekilleri

Filologlar arasında kelimenin kullanılışı konusunda da ihtilaf vardır. Bu ihtilaf, özellikle "tercüme" kelimesinden türeyen "tercüman" lafzı üzerinde yoğunlaşmıştır. Buna temas etmeden önce, kelimenin fiil veya masdar olarak, "tercüme" ve "terceme" şeklinde kullanıldığını belirtelim. Ancak Arapçada daha ziyade "terceme" tarzındaki isti'mal yaygındır.[22] Pek çok Türk müellifi de, eserlerinde bu kullanışa itibar etmişlerdir.[23] Bununla beraber, hâlkımız arasında "tercüme" şeklinde kullanılmaktadır. Esasen son dönemlerde yapılan Kur'an-ı Kerim meallerinde de böylece kullanılır olmuştur.[24]

Biz de bütün bunları nazar-ı itibara alarak, tezimizde "tercüme" ve "tercüman" şeklindeki kullanışları tercih edeceğiz. Şimdi, üzerinde çok ihtilaf edilen "tercüman" kelimesini ele alalım. Kelime, üç ayrı şekilde kullanılmıştır:

a) Turcuman (= تُرجُمان) Kelimenin bu hâliyle (fu'lulan= فُعلُلان) vezninde olduğu söylenmiş, ('utrufan= عُتُرفَان), (duhmusan= دُحمُسَان) ve ('unfuvan = عُنفُوان) gibi kelimeler de buna örnek gösterilmiştir.

b) Tercüman (= تَرجُمان): Bu telaffuza itibar edenler ise, kelimenin (fa'lulan= فَعلُلان)vezninde olduğunu söylemektedirler. Nitekim (reyhukan= رَيهُقان) kelimesi de böyledir.[25]

er-Rağıb el-Isfahani (v.44/1071)de bu tarz kullanışa itibar ediyor. Ancak, ona göre kelime (fa'lulan) vezninde değil, (tef'ulan= تَفعُلان) veznindedir.[26]

c) Terceman (= تَرجَمان): Üçüncü bir görüşe göre ise kelime, (t) ve (cim) harflerinin fethasiyle, "terceman" şeklindedir. ***Tacu'l-Arus***'da,[27] **Ebu Hayyan**'ın (v.745/1344), kelimenin (tef'alan= تَفعَلان) vezninde olduğunu açıkça gösterdiği belirtilmektedir ki, **İbn Kuteybe** (v. 276/889)de, daha önce bu görüşü beyan etmiştir. el-Cevheri ile aynı görüşü paylaşan bu iki alime göre, "terceme" (fa'lele= فعلل) vezninde değil, (tef'ale= تفعل) kalıbındadır.

---

22 Abdulaziz, 226.
23 Bk. Yazır, I, (Mukaddime), 9 vd. Bilmen, Tefsir Tarihi, I/100 vd. Çantay, Meal, I/6; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/27; ay.mü. Tefsir Usulü, 215 vd. Sofuoğlu, 242.
24 Ateş, Meal 11; C. Yıldırım, Meal, (Önsöz), 6; Karakaya ve Ark. Meal, 10.
25 es-Suyuti, el-Muzhir, II724; İbn Manzur, XII)66; el-Ayni, I/96; ez-Zurkani, II/6.
26 el-Isfahani, el-Müfredat, 189.
27 ez-Zebidi, VIII/211.

Üçüncü görüşü benimseyip, kelimeyi dört harfi de aslî olan fiillerden kabul eden alimler de, (za'feran= زَعفران) misalinde olduğu gibi, kelimenin (fa'lelan= فعللان) vezninde olduğunu söylüyorlar.[28]

Kelime bu üç şekilde kullanılmakla beraber, en yaygın ve en meşhur olanı "tercüman"dır.[29] Nitekim Buhari (v. 256/870) de, bunu tercih etmiş ve "***el-Cami'u's-Sahih***" adlı meşhur eserinde kelimeyi bu tarzda kullanmıştır.[30]

Ancak hemen şunu da belirtelim ki, kelime "turcuman" şeklinde de yaygın olarak kullanılmıştır. İbn Manzur, Meşhur **Hirakl** hadisinde[31] bu şekilde geçtiğini söylüyor.[32]

İslam Ansiklopedisinde, Arapçada kelimenin sadece "turcuman" şeklinde kullanıldığı belirtiliyor.[33] Oysa, biraz evvel verdiğimiz referanslardan, "tercüman"ın da yaygın bir şekilde isti'mal edildiği anlaşılıyor.

Yine aynı Ansiklopedide, kelimenin Türkçe'de "tercüman" ve "terceman" şeklinde kullandığı kaydediliyor.[34] Gerçekten de Türkçe'de en çok kullanılanı ve hâlkımızın selikasında yer edeni "tercüman"dır.[35]

3- Kelimenin Lugat Anlamı

Tercümeye, "tefsir ve beyan etmek, çevirmek, nakletmek" gibi anlamlarından hareketle, "bir dilden başka bir dile çevirmek",[36] "bir lisanı diğer bir lisan ile tefsir ve beyan etmek",[37] "bir lafzı, onun yerini tutacak başka bir lafız ile değiştirmek",[38] "bir lisandan diğer bir lisana çevirmek"[39] gibi manalar verilmiştir.

Kelam başka bir dil ile tefsir edildiği, açıklandığı zaman, (terceme 'anhu= ترجم عنه) denilir.[40]

---

28 ez-Zebidi, VIII/211; el-Cevheri, II/288; Asım, IV/198.
29 ez-Zebidi, VIII/211; el-Ayni, I/96; Okiç, 28.
30 Bk. Bed'u'l-Vahy, 6; Menakıb, 25; Zekat, 9; Cihad, 102; Tefsiru's-Sure 3,4; Rikak, 49; Ahkam, 40; Tevhid, 24, 26, 51; Ayrıca bk. Müslim, Cihad ve Siyer, 74.
31 Bk. Buhari, Bed'u'l-Vahy, 6; Müslim, Cihad ve Siyer, 74.
32 İbn Manzur, XII/66; Ayrıca bk. İbn Hacer, Fethu'l-Bari, I/71.
33 XII/I/175.
34 Aynı yer.
35 Sami, 295.
36 Okiç, 31.
37 Asım, IV/198; Naci, 294; el-Kastalani, X/258; en-Nevevi, I/186.
38 Ebu'l-Beka, 129, (Terceme mad.).
39 Sami, 397.
40 el-Cevheri, II/288; Asım, IV/198.

Yapılan tüm bu tanımları şöylece toparlayabiliriz: Tercüme, bir lisanda söylenen sözleri veya yazılan bir metni, başka bir lisana çevirmek,[41] bir kelamın manâsını diğer bir lisanda dengi bir tabirle ifade etmektedir.[42]

4- *Kelimenin Istılah Anlamı*

Genel anlamda tercüme, sözün bir dilden başka bir dile nakledilmesidir. Sözü bir dilden diğer bir dile nakletmenin manâsı ise, onun anlamını, başka bir dildeki kelimelerle ifade etmektir. Tabiî bu yapılırken, birinci dildeki sözlerin tüm manâve maksatlarına bağlı ve sadık kalınacak, tercüme buna göre yapılacaktır. Öyleki, birinci dildeki tüm manâlar, aynıyla öteki dile aktarılacaktır.

O hâlde ıstılahî anlamda tercüme, ilahi kelamın manâsını, bütün manâ ve maksadlarına bağlı kalmak şartıyla, Arapçadan başka bir dildeki kelimelerle ifade etmektedir.[43]

Tercümenin bu şekilde, aslın manâ ve maksadlarına tamamen mutabık olması için, sarahatte delalette, icmalde tafsilde, umumda hususta, itlakta takyitte, kuvvette isabette, hüsnü edada, üslub-ı beyanda; hasılı, ilimde, sanatta, asıldaki ifadeye, hem manâ, hem de tabir itibariyla müsavi olması gerekir.[44] Bütün bu hususlarda asla muvafık ve mutabık olmaması hâlinde tercüme mükemmel olamaz; eksik bir anlatış olur.[45]

5- *Tercümenin Kısımları*

Alimlerimiz, asıl metin ile olan ilişkisini nazar-ı itibare alarak, tercümeyi kısımlara ayırmışlardır. Onu iki kısımda inceleyenler olduğu gibi, daha fazla kısımlara ayıranlar da vardır.[46] İleride[47] daha geniş olarak ele alacağımız için, şimdilik sadece iki kısmı üzerinde hülasaten duracağız.

a) Harfi (Lafzi) Tercüme: Nazmın nazma, tertibin tertibe, hatta kelimelerin birbirine muvafık olması şartıyla, bir dildeki lafızları başka bir dildeki benzer lafızlarla ifade etmektir.[48] Bu şekil tercümede, asıl metindeki hiçbir kelime atılmaz[49] ve ona ilaveler de yapılmaz.

41 Kadri, II/134; Meydan Larousse, XII/71-72.
42 Yazır, I (Mukaddime), 9; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 216.
43 ez-Zurkani, II/7
44 Yazır, I (Mukaddime), 9; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 216.
45 Aynı yerler.
46 İbn Teymiyye, IV. Kitap, 115.
47 Bk. s. 236.
48 ez-Zurkani, II/7; Meydan Larousse, XII/72.
49 Meydan Larousse, XII/72.

b) Manevi (Tefsiri) Tercüme: Asıl dildeki lafızların tertibine bağlı kalmaksızın, nazmına ve kelimelerinin denkliğine riayet etmeksizin, herhangi bir sözün manâsını başka bir dil ile beyan ve izah etmektir.[50] Bu tür tercümede sadece manâya itibar edilir,[51] bazı tabirler atılabilir.[52]

6) *Tercümenin Diğer Anlamları*

Tercüme kelimesi, yukarıda belirtilenler dışında başka anlamlara da gelmektedir. Bunlar, her ne kadar doğrudan doğruya tercümenin örfî manâsıyla ilgili değillerse de, mânen aralarında bir irtibat kurmak mümkündür. Alimlerimizin değişik vesilelerle kullandıkları bu anlamları şöylece özetleyebiliriz:

a) Tercüme aynı zamanda "bab" ünvanı anlamına gelir. Yani, bir kitaptaki bölüm (chapitre) başlıklarına da ıtlak olunmuştur.[53] Özellikle klasik Arapça kitaplarda tesadüf edilen bu istimalin en çarpıcı misali, Buhari'nin ***el-Cami'u's-Sahih***[54] adlı meşhur hadis kitabıdır. Mezkur kitapta bazen bab isimleri (*Babu Terçemeti'l-Hukkam*= باب ترجمة الحكّام)[55] misalinde olduğu gibi geçmektedir. Bu isimle, bab başlığı altında nelerin anlatılacağı belirtilir. Nitekim yukarıda verilen başlık altında, hakimin, davalı veya davacı yahut şahit olarak mahkemede bulunanların dilini anlamadığı takdirde, kaç mütercim bulunması gerektiği izah edilmektedir.[56]

Buhari, bazen "tercüme" ile isimlendirdiği bu bab başlıklarında, herhangibir hukuki mes'eleyle ilgili kendi görüşünü de imâ etmeye çalışmıştır.[57] Bu sebeple meşhur bir deyim hâlinde (*fıkhu'l-Buhari fi Teracimihi*= فقه البُخارى فى تراجمه)[58] denilmiştir.[59]

b) Tercüme, bir zatın hayatını ve eserlerini, ya da çalışma hayatında başından geçen olayları (sergüzeşt) anlatmak için de kullanılmıştır.[60]

50 el-Kattan, 313.
51 ez-Zurkani, II/7; Meydan Larousse, XII/72.
52 Sami, 395
53 Okiç, 31.
54 Geniş bilgi için bk. Kandemir, VII/114-123.
55 Buhari, Ahkam, 40; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XXVII/215; en-Nevevi, I/186.
56 Buhari, Ahkam, 40; İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XXVII/216-219; el-Kastalani, X/258-259.
57 Kandemir, VII/115.
58 Buhari'nin hukuki görüşleri, kitabının "terceme" adı verilen bab başlıklarındadır.
59 el-Kastalani, I/24.
60 ez-Zurkani, II/6; Meydan Larousse, XII/72.

Türkçemizde sıkça isti'mal edilmiş olan *"terceme-i hâl"*, *"teracim-i ahval"* gibi tabirler, bu manada kullanılmışlardır.[61]

c) Abdullah İbn-i Abbas'a (v.68/687), *"Tercümanu'l-Kur'an"* denildiği malumdur.[62] Ona böyle denmesinin sebebi, Kur'an'ın manâlarını çok iyi anlaması ve onu geniş bir şekilde hâlka izah etmesidir.[63] O hâlde tefsirde ruhsat kesbetmiş olan zevatın, Kur'an'ı yorumlamasına, onun daha iyi anlaşılması için açıklamalar yapmasına da "tercüme" denilebilir.[64]

İbn-i Abbas'ın sözlerinin daha iyi anlaşılması için, onları hâlka açıklayan **Ebu Cemre Nasr b. İmran**'ın bu davranışı da, "tercümanlık yapmak" diye nitelendirilebilir.[65] İbn Abbas'ın muhtasar veya muğlak olan sözlerini hâlka mufassalan anlatır, daha iyi anlamalarını sağlardı.[66]

O hâlde, aynı dilde dahi olsa, bir kimsenin sözlerini daha açık ve geniş bir şekilde başkalarına anlatma keyfiyetine de "tercüme" denebilir.[67]

en-Nevevi (v.676/1277), berikinden duyduğunu ötekine, ötekinden duyduğunu berikine anlatmanın da bir nevi "tercüme" olduğunu belirtiyor.[68]

d- Yine yukarıdakine yakın, ama biraz farklı olarak, iki kişi arasında vasıta olma eylemi de "tercüme" diye isimlendirilmiştir. Günlük hayatta sık sık rastlanılan bu tarzdaki isti'mali, ünlü sahabi **Adiy b. Hatim**'in (v. 60/682) rivayet ettiği hadiste[69] de görmek mümkündür. Bu hadiste Hz. Peygamber, Allah'ın, Ahiret gününde bütün kullarıyla konuşacağını, bu esnada aralarında geçen sözleri nakledecek bir "tercüman"ın bulunmayacağını ifade etmiştir.

Tayyib Okiç'in (v. 1977) de belirttiği gibi,[70] **es-Sindi** (v.1138/1726) buradaki "tercüman" tabirinin vasıta manâsına geldiğini söylemektedir. Yani o gün, Allah ile kulları arasında hiçbir vasıta bulunmayacaktır.[71]

---

61 Okiç, 31; Sami, 395; Kadri, II/134.
62 İbn Hacer, el-İsabe, II/332; ez-Zehebi, I/66.
63 İbn Kesin, Tefsir, I/13; ez-Zehebi, I/65-69; ez-Zurkani, II/5.
64 ez-Zurkani, II/5; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 461.
65 Buhari, İlim, 25, Ahkam, 40; Müslim, İman, 24; el-Kastalani, I/186; el-Ayni, II/52.
66 en-Nevevi, I/186; el-Ayni, II/52.
67 Okiç, 31.
68 en-Nevevi, I/186; Davutoğlu, I/164.
69 Buhari, Menakıb, 25, Zekat, 9, Rikak, 49, Tevhid, 24, 26; Müslim, Zekat, 67; et-Tirmizi, Kıyame, 1
70 Okiç, 41.
71 es-Sindi, I/41.

e- Sözü, ulaşmayana tebliğ etmek de "tercüme"nin anlamlarından biridir.[72] Daha önce sözü edilen Ebu Cemre'nin izdihamdan dolayı İbn Abbas'ın sözlerini duymayanlara duyurması böyle değerlendirilmiştir.[73]

f- Bir konuda maksadın ne olduğun izah etmek de "tercüme"nin anlamları arasında zikredilmiştir. Nitekim, (*tercemetu haze'l-babi keza*= ترجمة هذا الباب كذا) denirken, bununla ondan maksadın ne olduğu beyan edilmek istenmek-tedir.[74]

Tercüme kelimesine bunlardan başka anlamlar da verilmiştir.[75] Ancak biz bu kadarını zikretmekle iktifa edeceğiz. Tekrar belirtelim ki, bütün bu manalar, dolaylı olarak aslî manâyla alakalıdır.

7- Tercüme Kelimesinin İştirakları

Diğer Arapça lafızlardan olduğu gibi "tercüme" lafzından da başka kelimeler türetilmiştir. Bunlara da kısaca temas etmekte fayda vardır.

a- Tercüman: Daha önce, bu kelimenin aslı olan "tercüme"nin anlamlarını vermiştik. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda, "tercüman" ile neyin ifade edildiği kolaylıkla anlaşılabilir. Buna göre "tercüman", dili tefsir eden, muhtasar olarak söylenenleri açıklayıp yorumlayan kimsedir.[76] Kelamı şifahi olarak nakledene, bir sözü bir dilden başka bir dile çevirene[77] ve o dil ile beyan ve tefsir edene[78] de "tercüman" denmiştir. Kısaca bir lisanın sözlerini, diğer bir lisana ait sözlerle tercüme eden kişi[79] şeklinde ifade edilebilir.

Bunlardan başka, kelimenin mecazi anlamda kullanıldığı da olmuştur. Bu takdirde tercüman, amacı anlatmaya yarıyan vasıta[80] veya başkasının a'mal ve maksadını bildirmekle mükellef olan kimse[81] demektir. Nitekim, "... tercüman olmak" tabiri sık sık kullanılır ki, bununla başkasının duygu ve düşüncelerini açıklamak murad edilir.[82]

---

72 ez-Zurkani, II/5
73 en-Nevevi, I/186.
74 ez-Zurkani, II/5
75 B. F. Aydın, 118-119.
76 İbn Manzur, XII/66; en-Nevevi, I/186; el-Ayni, II/52.
77 İbn Manzur, XII/66; el-Cevheri, II/288; el-Kastalani, X/258; Meydan Larousse, XII/72.
78 Asım, IV/198; Naci, 294.
79 Kadri, II/134.
80 Meydan Larousse, XII/72.
81 Kadri, I/134.
82 Meydan Larousse, XII/72.

Prof. Tayyib Okiç, "*Hadiste Tercüman*" adlı makalesinde,[83] tercüman kelimesinin, bazı şahısların ismi veya sıfatı olarak da kullanıldığını kaydediyor. Önceleri hristiyan olan, sonra İslama giren **Abdullah et-Tercüman et-Tunusi** (asıl adı **Anselmo Turmeda**) (v. bilinmiyor) bunlardan biridir.[84] Hatta bu zatın, hıristiyanlığın aleyhinde, 823/1420'de yazdığı "***Tuhfetu'l-Erib Fi'r-Reddi Ala Ehli's-Salib***"[85] isimli meşhur eserinin Türkçe tercümesinde[86] ismi, Abdullah Tercüman diye geçmektedir.[87]

Daha önce, İbn Abbas ile hâlk arasında tercümanlık yaptığını belirttiğimiz Ebu Cemre Nasr b. İmran'ın da bu sıfatla ün yaptığı kaydediliyor. Kendisi de "Ben İbn Abbas ile nas arasında tercümanlık yapardım" demiştir.[88]

Şüphesiz bu sıfatla muttasıf olanların en meşhuru Abdullah İbn Abbas'tır. Pek çok sıfatı arasında "*tercümanu'l-Kur'an*", en çok bilineni ve en yaygın olanıdır.[89]

Bu sıfat ile muttasıf olup meşhur olan başka kimseler de vardır.[90] Ancak biz bu kadarını zikretmekle iktifa edeceğiz.

b) Mütercim: Tercüme kökünden türemiş olup, ism-ı faildir. "Tercüme eden" demektir.[91] Tercümana anlam itibariyle çok benzemekle beraber, aralarında nüans vardır. Şöyleki, daha önce işaret edildiği gibi tercüman, şifahen tercüme yapana denirdi. Mütercim ise, bu işi kalem ile yapandır.[92] Başka bir ifadeyle, tercüman, bir dilde söylenen bir sözü, başka bir dile sözlü olarak çevirirken[93] mütercim, yazılı bir metni, başka bir lisana yazılı olarak aktarır. Bununla beraber, isti'malde, özellikle tercümanın, mütercimin yerine kullanıldığı vâkî olmaktadır.

Bu arada eskiden, tercüman veya mütercim yerine "*dilmaç*" kelimesinin kullanıldığını da belirtelim.[94]

83 s.36.
84 Hayatı ve eseri hakkında bilgi için bk. el-Bestevi, 369-388.
85 Eser Bedir yayınları (İst.1990) tarafından Türkçe olarak da basılmıştır.
86 Tercüme eden, Hacı Mehmet Zihni Efendi'dir.
87 Abdullah Tercüman (Anselmo Turmeda), Hıristiyanlığa Reddiye, İst. 1990.
88 Bk. Buhari, İlim, 5, Ahkam, 40, Müslim, İman, 24.
89 İbn Hace, el-İsabe, II/332.
90 Bk. el-Hamevi, II/22; Asım, IV/198; Okiç, 36.
91 Kadri, II/134.
92 Sami, 395.
93 Meydan Larousse, XII/72.
94 Okiç, 32.

c) Mütercem: "Tercüme" kökünden türeyen kelimelerden biri de "mütercem"dir. İsm-ı mef'ul olan bu kelime, "tercüme olunmuş, çevirilmiş şey"[95] demektir. Mütercem hikaye, asar-ı mütercem gibi misalerde bu anlamda kullanılmıştır.

B- TERCÜMEYE MUKARİN KELİMELER

Tercüme kelimesine benzeyen ve ona yakın manâlar taşıyan, bu yüzden de onunla yakından ilişkili olan bazı kelimeler vardır. Tezimizde bunlara da kısaca temas etmeyi faydalı görüyoruz.

1 - Tefsir: İkisi de Kur'an'ı konu alan ve onu açıklamayı gaye edinen tercüme ve tefsirin, birbiriyle yakın alakası vardır. Zaten tercümenin aslı, Kur'an'ın manâlarını yorumlayan "tefsir"dir.[96] Tercümenin manâsıyla ilgili olarak daha önce verdiğimiz bilgiden de, bu yakın alaka farkedilmektedir. Bu yüzden tefsir kelimesi ve tercümeyle olan ilgisi üzerinde de durmak, bu konuda da izahat vermek gerekir.

a - Tefsir Kelimesinin Lugat ve Istılah Anlamı: Lugat manâsı itibariyle tefsir, tef'il vezninde olup, keşf etmek, beyan etmek, üzeri kapalı bir şeyi açıklamak, izhar etmek gibi anlamlara gelmektedir ve (fesrun = فسر) kökünden müştaktır. Kelimenin (sefrun = سفر) kökünden geldiği de söylenmiştir. Bunların ikisi de anlam itibariyle aynıdır.[97] İster "fesrun", isterse "sefrun" kökünden gelmiş olsun, bir şeyin hâlini ifade eden, onu açıklayan herşeye, onun tefsiri denilmiştir.[98]

Ancak, harfleri birbirinin aynı olduğu gibi, anlamları da birbirine çok benzeyen bu iki kelime arasında nüans olduğunu da belirtelim. Nitekim bazı alimlerimiz de buna işaret etmişlerdir.[99] Buna göre, (sefrun) kelimesinde zahiri bir keşif, (fesrun) kelimeinde ise manevi bir keşif vardır.[100]

Tefsir lafzı, aynı zamanda kanunların yorumu, felsefi - ilmi eserlerin açıklaması ve izahı için de kullanılır.[101]

Tefsir, ıstılahi bir terim olarak şu şekilde izah edilebilir: Kur'an-ı Kerim'de mevcut olan hafi, garip, müşkil... lafızlarla, neyin murad edildiğini,

95 Kadri, II/134.
96 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 473.
97 Bk. İbn Manzur, V/55; el-Isfahani, Mu'cem, 394; es-Suyuti, el-İtkan, V/167; ez-Zerkeşi, II/147; Ebu'l-Beka, 105; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 212.
98 ez-Zemahşeri, Esasu'l-Belağe, II/200.
99 Bk. ez-Zerkeşi, II/148; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 214.
100 Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 214.
101 İslam Anskl. XII/I/117; Gümüş, 21.

bu ilme ait usul ve esaslara uymak şartiyle, dirayet veya rivayet tariklerinden biri, yahut her ikisiyle keşf ve izah etmektir. Bu izahı ancak, bu ilimde rushat kesbetmiş dirayet sahibi ve müçtehid olan alimler yapabilir.[102] Daha kısa bir ifadeyle tefsir, "insan takatı ve Arap dilbilgisinin verdiği imkan nisbetinde, Allah'ın muradına delalet etmesi itibariyle, Kur'an metninin manâsından bahse-den bir ilimdir."[103]

Allah'ın Peygamberi'ne indirdiği kitabın tanınması, içindeki ayetlerin manâ ve maksadlarının anlaşılması, hüküm ve hikmetlerinin kavranılması ve onunla ilgili daha pek çok hususun öğrenilmesi, ancak tefsir ilmiyle mümkün olur.[104]

b - Tefsir İle Tercüme Arasındaki Benzerlikler: Yukarıda, tefsirin de, tercümenin de Kur'an-ı Kerim'i konu aldıkları belirtilmişti. Gerçekten her iki ilim dalı da, Allah'ın insanlığa hidayet, rahmet ve şifa olarak inzal ettiği[105] kelamının, daha iyi anlaşılmasını te'mine yöneliktir. Bu yüzden, aralarında mukarenet ve müşabehet olması gayet tabiîdir.

Daha evvel verilen tanımlardan, tercümenin hadd-ı zatında tefsiri de kapsadığı hatırlanacaktır. Nitekim, mücmel lafız ve ibarelerin mufassal olarak izah edilmesi, anlaşılır hâle getirilmesi; bir kelamın, gerek söylendiği dilde, gerekse çevirilen dilde şerh ve beyan edilmesi de tercüme olarak değerlendirilmiştir.[106] Zaten tercümana, (المفسر للسان)[107] yani, (dili tefsir eden) denmesi de bu yakın alaka ve benzerlikten olsa gerektir.

Görüldüğü gibi bu iki kelime birbirine çok benzemekte, aralarında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Bunu nazar-ı itibare alan bazı alimler, iki kelimeyi birleştirerek yeni bir tabir ortaya çıkarmışlar ve Kur'an'ın, bu tabirin ifade ettiği anlama göre çevrilmesini istemişlerdir. "Tefsiri Tercüme" adı verilen ve ileride daha geniş olarak ele alacağımız bu yeni tabir ile Kur'an-ı Kerim, hem tefsir, hem de tercüme edilmiş olacaktır. Böylece, hem tercümedeki yetersizlik ve eksiklikler giderilmiş olacak, hem de tefsirdeki fazlalıklar atılmış olacaktır. Neticede, kısa, anlaşılır ve okunması kolay bir "*Tefsiri Tercüme*" elde edilmiş olacaktır.

102 Sofuoğlu, 240.
103 ez-Zurkani, II/29; İslam Anskl. XII/I/117; Gümüş, 21-22.
104 ez-Zerkeşi, II/148; es-Suyuti, el-İtkan, IV/169; el-Kattan, 324; Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I/97; Ebu'l-Beka, 105.
105 Bk. el-Bakara, 2/38, 97, 185; el-Maide, 5/46; el-En'am, 6/157; el-A'raf, 7/203; Yunus, 10/57; Yusuf, 12/111.
106 Bk. s. 59
107 İbn Manzur, XII/66.

c - Tefsir ve Tercüme Arasındaki Farklar: Özellikle aslî dilin dışında bir dil ile yapılan ve muhtelif manâlardan yalnızca biri tercih edilen veciz bir tefsirin, "Tefsiri Tercüme" ile farkedilmeyecek derecede birbirine benzedikleri bir hakikattır. Hatta bu benzerlik yüzünden pek çok kişi, bu ikisinin aynı olduğu zehabına kapılmıştır. Oysa, **ez-Zurkani**'nin de belirttiği gibi bunlar birbirinden ayrı şeylerdir ve aralarında farklar vardır.[108]

Peki nedir bu farklar?

Öncelikle şunu belirtelim ki, hangi çeşidiyle olursa olsun ve ne kadar birbirlerine benzeseler benzesin, yine de bu iki tefsir dalı arasında fark vardır. Eğer tamamiyle birbirnin aynı olsalardı, o zaman şimdi olduğu gibi, iki ayrı dal olarak ayrılmazlardı. Halbuki tefsir ve tercüme, bütün bu benzerliğe ve aralarındaki münasebete rağmen, iki ayrı Kur'an ilmi olarak ortaya çıkmışlar ve tarih boyunca da farklı bir seyir takib etmişlerdir. O hâlde, "ister Harfi, ister Tefsiri olsun, hiçbir tercüme tefsir değildir; mutlaka tefsirden farklı bir şeydir. Bu hüküm, tefsirin her çeşidi için geçerlidir."[109]

Şimdi bu farkları beyan etmeye çalışalım.

aa - Bir kere tercüme müstakildir; onunla asıl metinden müstağni olunur ve o aslın yerini tutar. Halbuki tefsir böyle değildir. O her zaman "asl"a bağlı olmak durumundadır, asla ondan bağımsız olamaz.

Şöyleki, müfessir asıl metinde geçen bir kelime veya cümleyi ele alır, buna bağlı olarak açıklama ve yorumlar yapar. Bu kelime veya cümleyle ilgili olarak yapacağı şerh ve açıklamalar bittikten sonra, başka bir kelime veya cümleye geçer. Tefsiri boyunca hep böyle hareket eder. Tercümede olduğu gibi, tefsiri asıl metinden tecrid etmesi mümkün değildir. Eğer böyle yapar da tefsir ile asıl metin arasındaki bağlantıyı keserse, yaptığı yorumlar havada kalır. Binaenaleyh, tefsir ile müfesser arasında sürekli ve sağlam bir bağ olmalıdır.

bb - Tercüme, sadece asıl metnin manâlarını başka bir dil ile ifade etmek olduğundan, bir konudan diğerine geçmek (istidrat) caiz değildir. Tefsirde ise caiz, hatta gereklidir. Zira tercümede esas olan, asıl metne mutabık bir surette olmak ve ona benzemektir. Tercüme bir emanettir; emanete riayetin esaslarından biri de, hiçbir fazlalık veya noksanlık yapmadan, aslına müsavi bir şekilde eda etmektir. Öyleki, eğer -mesela- asıl metinde bir hata varsa, onu dahi düzeltmeden aynen yansıtmak icab eder.

108 ez-Zurkani, II/10.
109 ez-Zurkani, II/10.

Oysa tefsirde böyle bir şey yoktur. Onda aslolan, orijinal metni beyan etmek, açıklamaktır. Müfessir, bunun için gerekirse başka kaynaklardan yararlanmalı, başka zevata ait yorum ve izahlardan istifade etmelidir. Eğer asıl metinde bir hata söz konusu ise, onu sükut ile geçiştirmemeli, tenbih ve ikaz ederek doğrusunu yazmalıdır. Daha önce de söylendiği gibi, bunun için, başta usul-ı tefsir olmak üzere, hadis, lügat, akaid, fıkıh, usul-ı fıkıh, edebiyat, içtimaiyat, tarih, tıp, teknik ilimler ve fenlerden, ayrıca diğer ilimlerden istifade etmelidir. Böyle şeylerin tercümede olamayacağını bir kez daha belirtelim.

cc - Tercümenin ıstılah manâsını verirken, aslın bütün manâ ve maksadlarını ifa etmeye çalışması gerektiğini söylemiştik.[110] Tercüme öyle bir iddia tazammun ediyor. Bu manâ ve maksadları tam olarak yansıtamadığı, başka bir ifadeyle bu iddiasını gerçekleştiremediği takdirde eksik ve yetersiz olur.

Fakat, tefsir için böyle bir durum mevzu bahis değildir. Pekala, izah ve yorumlar muhtasar olarak yapılabilir; aslın ihtiva ettiği manâ ve maksadlardan sadece biri veya birkaçı ile yetinilebilir. Bu, tefsir için bir nakısa teşkil etmez ve onu tenkide maruz bırakmaz. Hatta, -mesela- bir ayetin delalet ettiği birkaç manadan, kendince uygun olanını, bu konudaki usul ve esaslara bağlı kalmak şartıyla, tercih edip diğerlerini terkedebilir. Nitekim, mevcud tefsirlerde bunu müşahade etmek mümkündür. Farklı yorumlara müsait olan bir ayeti tefsir ederken, bazı müfessirler bunlardan birini, bazıları ise diğerlerini tercih etmiş olabilirler.

Mevzu ile alakalı klasikleşmiş bir misali verirsek, konunun daha iyi anlaşılacağını sanıyoruz. Bir adam, babasından kalan ve fakat mahiyetini bilemediği iki vesikaya muttâlî olur. Bunları anlamak için, belgelerin yazıldığı dili bilen bir mütercime götürür. Mütercim, belgelerden birinin, ihtiyaç sahibi bir yabancı tarafından babasına yazıldığını ve kendisinden yardım taleb ettiğini; diğerinin ise, babasının bir yabancı üzerinde bulunan külliyetli miktarda bir alacağının varlığından bahsettiğini söyler. Adam birinci belgeyi imha eder, ikinci belgeyi ise iyice tercüme ettirir ve onunla mahkemeye müracaat eder...

Görüldüğü gibi adam, elindeki iki belgeden işine geleni, kendince uygun gördüğünü almakta, diğerine ise itibar etmemektedir. Bunun gibi, müfessir de değişik yorumlardan, tefsirinde takib ettiği metoda ve şartlara uygun olanı alır, diğerlerini ise terkedebilir.

dd - Mütercimin, tercüme etmek suretiyle naklettiği bütün manâ ve maksadlar, asıl kelamın delalet ettiği şeyler olmalıdır. Başka bir ifadeyle, mütercimin naklettiği şeyler, asıl metnin sahibinin muradını, tıpkı asıldaki gibi yansıtmalıdır.

110 Bk. s. 58.

Tefsirde ise böyle bir zorunluluk yoktur. Müfessir, emin olduğu ve yeteri kadar delile sahip bulunduğu zaman, yaptığı yorumun, aslın sahibinin muradı olduğunu iddia edebilir. Fakat bundan emin değilse, böyle bir iddiada bulunmaz. Hatta bazen, asıl metnin sahibinin neyi murad ettiğini anlamaz. Böyle yerlerde susmayı tercih eder. *(Rabbu'l-kelami a'lamu bi muradihi* = ربّ الكلام أعلم بمراده)[111] diyerek geçiştirir. Özellikle Kur'an-ı Kerim'in bazı ayetlerinin -mesela huruf-ı muakattaa ve bazı müteşabih ayetlerin- tefsirinde, buna sık sık tesadüf edilmektedir. Müfessirler, bu ayetlerin izah ve yorumundaki acz ve yetersizliklerini itiraf etmek, bu konuda hataya düşmemek için, böyle yerlerde *(Allahu a'lamu bi muradihi bihi* = الله أعلم بمراده به)[112] demekle veya buna benzer ifadeler kullanmakla iktifa etmektedirler.

ee - Buraya kadar serdedilenlerden, tercümenin, aslın yerini tutmak gibi bir özelliğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Tercüme bağımsızdır, asıl metinden ayrı, onun yeni bir dile ve farklı kelimelere bürünmüş hâlidir. Bu vasfından dolayı, onun tercüme olduğu adeta unutuluyor. Nitekim tercümeye konulan isim de bunu gösteriyor. Bilindiği gibi tercümeye sadece orijinal metnin ismi ıtlak olunuyor, tercüme lafzı ise kullanılmıyor. Mesela Tevrat ve İncil'in tercümelerinde bu durum müşahade ediliyor. Bunların asılları İbranice, Aramice gibi dillerden olduğu[113] hâlde, Türkçemizde[114] veya başka dillere yapılan tercümelerine, sanki aslın aynıymış gibi orijinal metnin ismi verilmekte; böylece bu tercümenin, bizatihi Tevrat veya İncil olduğu intibaı uyandırılmaktadır.

Esefle belirtelim ki, **Cava** hâlkı için yapılan Kur'an tercümelerine de "tercüme" lafzının konmadığı, bunun sonucu olarak bu insanların, yapılan tercümenin asıl Kur'an olduğuna inandıkları kaydediliyor.[115]

Kanunların, resmi ve özel evrakın ve teknik eserlerin tercümesinde de aynı durum görülmektedir.

Genelde insanların arasında, tercümenin, aslın aynısı olduğu kanaati yaygındır. İnsanlar, tercümenin aslın bütün manâlarını eda ettiğine, lafzi kalıplar dışında aralarında bir fark bulunmadığına inanırlar.

111 Sözün sahibi, neyi kasdettiğini daha iyi bilir.
112 Allah, bununla neyi murad ettiğini daha iyi bilir.
113 Tanyu, Yahudiliğin Kutsal Kitapları, 109; ay. mü. Ahd-ı Cedit, I/501; Harman, I/495; Bucaille, Kitab-ı Muk. 19.
114 Bk. Kitab-ı Mukaddes'e; Demirel ve Arkadaşlarının hazırladığı İncil Müjde'ye.
115 ez-Zurkani, II/45; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 480.

Oysa tefsir için bunlar söylenemez. Tefsir daima asıl metin ile irtibat halindedir. Metinde böyle olduğu gibi, isimde de durum böyledir. Hiçbir müfessir, yaptığı tefsire, asıl eser ile alakası olmadığı hissini uyandıracak bir isim koymamıştır. Bilakis bütün tefsirlerin isimlerinde, asıl eser ile irtibatını te'min eden bir lafız bulunmakta, bunun asıl metnin bir tefsiri olduğu izlenimi verilmektedir. Bu da tefsir ile tercüme arasındaki önemli bir farktır.

Tekrar belirtelim ki tefsir, herhâlukârda orijinal metin ile münasebet içinde olmalıdır. Bu münasebet, ya yukarıda belirtildiği gibi bir kelime veya cümleyi verip, sonra da tefsirini yapmak şeklinde olur, ya da uzaktan işaretle sağlanır. Bu durumda orijinal metin verilmez, "şu numara ile rakamlandırılan ayetin veya cümlenin ya da kelimenin; yahut şu sayılı paragrafın yorumu şöyledir" denilerek irtibat gerçekleştirilir.[116]

ez-Zurkani, tefsir ile müfesser arasında, bu şekilde veya benzer bir biçimde irtibat kurulmadığı takdirde, ortaya konanın, hakikatte ne tefsir, ne de tercüme olacağını söylemektedir. Zira o, tefsirin şartlarına uygun olarak şerh ve beyan edilmemiştir ki tefsir olsun! Öte yandan, tercümenin en önemli özelliği olan aslın bütün manâ ve maksadlarını, tıpkı orijinal metindeki gibi yansıtmadığı için tercüme de sayılmaz.[117]

ff - Mütercim, ancak ve sadece iyi tercüme edemediği, müfessir de makul ve mükemmel yorum yapamadığı için eleştirilebilir. Fakat -mesela- mütercim, iyi yorum yapamadığı veya müfessir sağlıklı bir tercüme gerçekleştiremediği için tenkid edilemez.

Şartlarına riayet etmeden, yaptığını insanlara "Kur'an-ı Kerim'in tercümesi" diye sunan kişi, ya yetersiz biridir, ya da kötü niyetli biridir ve ard niyetle bunu yapmaktadır. Şayet yetersiz biri ise, yaptığı tercüme aczine ve cehaletine hamledilir. Ama kötü niyetli biri ise ve bunu kasden yapıyorsa, bu yaptığı, hem kendileri için tercüme yaptığı insanlara, hem de Allah'ın dinine ve kitabına ihanettir.[118] "*Şüphesiz Allah, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmaz.*"[119]

Ünlü alimlerden el-Kaffal (v.365/975) da, tefsir ile tercüme arasındaki farklılığı nazar-ı itibare alarak, kimsenin Kur'an'ı "aynen" Farsçaya nakledemeyeceğini, ama tefsir edebileceğini söyliyor. Zira, diyor Kaffal, bir insanın, tefsirde Allah'ın muradından bir kısmını beyan edip, bir kısmından aciz

116 ez-Zurkani, II/10-15; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 219; ay. mü, Tefsir Tarihi, I/31-33; Sofuoğlu, 245-246.
117 ez-Zurkani, II/14.
118 ez-Zurkani, II/14-15.
119 Yusuf, 12/52.

kalması caizdir. Fakat Kur'an'ı aynen Farsçaya nakletmek istediği zaman, Allah'ın kelamından murad ettiği herşeyi, tıpkı Kur'an'da olduğu gibi ifa etmesi gerekir. Halbuki bu, mümkün değildir.[120]

Burada da tefsir ile tercüme arasındaki fark, gayet güzel bir şekilde belirtilmiştir.

2 - Te'vil: Tercümeyle ve aynı zamanda tefsir ile yakın alakası olan, bu yüzden de temas edilmesi gereken kelimelerden biri de "te'vil"dir.

a - Lugat ve Istılah Anlamı : Te'vil kelimesi, (evlun= أول) kökünden alınmıştır. Aslına dönmek, rücu etmek manâsını tazammun eder.[121] Bir şeyi ilmen veya fiilen kendisinden murad edilen gayeye döndürmektir.[122] Nitekim (آل الأمرالى كذا) cümlesinde (آل), (صاراليه), yani, iş şu şeye döndü şeklinde açıklanmıştır.[123]

Öte yandan (أول), keşf ve izhar manâsına da kullanılmıştır. A'raf suresinin 53.ayetinde geçen (te'vilin) bu anlamda olduğu söylenmiştir.[124]

(Tef'il) vezninde (te'vil) kelimesi ise, "takdir etmek, tedebbür ve tefsir etmek"[125] "açıklamak ve beyan etmek"[126] anlamına gelmektedir.

Te'vil kelimesini, dini bir ıstılah olarak tanımlamak güçtür. Bu güçlük, kelimeye çok farklı anlamların verilmiş olmasından kaynaklanıyor. Alimlerimiz, özellikle selef ve hâlef bilginleri te'vili değişik şekillerde yorumlamışlardır.

Selefe göre te'vil, tefsir ve beyan etmektir. Bu tefsir ve beyanın zahire muvafık olup olmaması önemli değildir. Tefsir ve te'vil, birbirine yakın ve müteradiftirler. **Mücahid** (v. 104/722) ve **İbn Cerir et-Taberi**'nin (v.310/922), iki kelimeyi birbirinin yerine kullanmaları bundan dolayı olsa gerektir.[127] Gerçekten de İbn Cerir et-Taberi, ünlü tefsiri "***Cami'u'l-Beyan An Te'vili'l-Kur'an***"da, bir ayetin tefsirine başlamadan önce, (*el-Kavlu fi*

120 ez-Zurkani, II/69.
121 Asım, III/1159; el-Isfahani, Mu'cem, 27; Sofuoğlu, 240; Gümüş 22, dipnot 42.
122 el-Isfahani, el-Mufredat, 30.
123 ez-Zerkeşi, II/148.
124 Aynı yer.
125 el-Katan, 321.
126 İbnu'l-Manzur, XI/33.
127 İbn Teymiyye, XI/33.

te'vili kavlihi Teala),[128] veya (*İhtelefe ehlu't-Te'vili fi hazihi'l-ayeti*)[129] derken, te'vili tefsir anlamında kullanmışlardır.[130]

Her ne kadar anlam itibariyle birbirine çok benzeyen bu iki kelimeyi, selef alimleri, İbn Teymiyye'nin (v.728/1327) ifadesiyle, ashab, tabiun, dört imam ve daha başkaları, yek diğerinin yerine kullanmış ve aralarına fark koymamışlarsa[131] da, daha sonra gelen alimler, kelimelere farklı manâlar yüklemiş ve değişik anlamlarda istimal etmişlerdir.

Müteahhir fıkıh, kelam, hadis, tefsir ve tasavvuf alimleri te'vili, "bitişik olan bir delilden dolayı lafzın racih ihtimalden mercuh ihtimale döndürülmesi",[132] "ayetin, zahiren muhtemel olduğu manâlardan birine rücu ettirilmesi"[133] şeklinde tarif etmişlerdir.

Te'vil kelimesinin tanımı üzerindeki ihtilaftan başka, kullanımı konusunda da ihtilaf çıkmış, bu yüzden bazı mezhep mensupları arasında kavgaya kadar varan münakaşalar zuhur etmiştir.[134]

Aslında, çok değişik yönlere çekildiği ve farklı anlamlara hamledildiği için yavaş yavaş müstakil bir ilim hâline gelmekte olan te'vilin, herkesin mutabık olduğu yeknesak bir tarifi yapılamamıştır. Bununla beraber, Ehl-i sünnet alimlerine ait çeşitli tarifler göz önünde bulundurularak, te'vil şu şekilde izah edilebilir: "Meşru bir sebep veya delilden dolayı, ayeti zahiri manâsından alıp, taşıdığı diğer manâlardan, önündeki ve sonundaki ayete mutabık, Kitab ve Sünnete muvafık olanında kullanmaktır."[135]

b - Tefsir ve Te'vil Arasındaki Farklar: Görüldüğü gibi, müteahhir bilginler, selef alimlerinden farklı olarak tefsir ile te'vili ayrı anlamlarda kullanmışlar, birbirinin yerine kullanma geleneğini terketmişlerdir.

Herşeyden evvel tefsir kelimesi ıstılah olarak, te'vilden daha önce kullanılmıştır. İslamın ilk asrında, Kur'an ile ilgili tüm ilimler "tefsir" diye adlandırılıyordu. Zaten o dönemde tefsir ile hadisten başka ilim de yoktu. Daha sonraları, özellikle tercüme faaliyetlerinin büyük bir ivme kazanmasından sonra başlayan tedvin hareketiyle, tefsir kelimesi daha geniş bir anlam ifade

128 Allah Teala'nın şu kavlinin yorumu şöyledir. (القول فى تأويل قوله تعالى)
129 Te'vil ehli şu ayet hakkında ihtilaf etmiştir. (إختلف أهال التأويل فى هذه الآيه)
130 el-Kattan, 325; Cerrahoğlu, Kur'an Tefsirinin Doğuşu, 15.
131 Sofuoğlu, 240.
132 İbn Teymiyye, İbn Teymiyye, XIII/289; Sofuoğlu, 340.
133 ez-Zebidi, III/470; VII/215; ez-Zerkeşi, II/148; es-Suyuti, el-İtkan, IV/167; Ebu'l-Beka, 105; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 214.
134 İbn Teymiyye, XIII/286-287.
135 Nazif Şahinoğlu, XII/I/216.

eder olmuş ve başka ilimler için de kullanılmıştır. Te'vil ise, Kur'an'ın ve ondaki fikirlerin müdafaa edilmeye başlanmasından sonra isti'mal edilmiştir.[136]

Buna istinaden Rağıb el-Isfahani, bu iki kelimenin farklı olduğunu söylemiş ve aralarında şöyle bir ayrım yapmıştır: Tefsir te'vilden daha umumidir. Tefsir, daha ziyade lafızlarda ve bunların müfredatında, te'vil ise daha çok manâlarda ve cümlelerde kullanılır. Mesela, Kur'an'da da geçtiği gibi,[137] rüya te'vil edilir, fakat tesir edilmez. Te'vil sadece ilahi kitaplarda, tefsir ise bunlardan başka diğer eserlerde de kullanılır.[138]

Sa'lebi'nin (v.427/1036) kavli üzere, müfessirler örfünde tefsir te'vil ile müradiftir. Nitekim buna daha önce temas edilmişti. Lakin, daha sonra gelen alimler, tefsiri, müşkil olan lafızlardan murad edilen manâyı keşfetmek ve beyan etmek, te'vili ise, iki muhtemel manadan birini, zahir kelama mutabık olan manâya yöneltmek[139] şeklinde değerlendirmişlerdir. Tefsir, yalnız bir veche ihtimali olan lafız hakkındaki izahtır; te'vil ise, değişik manâlara ihtimali bulunan bir lafzı, o manâlardan birine tevcih etmektir.[140]

İmam Maturidi (v.333/944) de, tefsir ile te'vili gayet güzel bir şekilde birbirinden ayırmıştır. "***Te'vilatu'l-Kur'an***"[141] adlı meşhur eserinde, tefsirin sahabeye, te'vilin ise fakihlere ait olduğuna temas ettikten sonra, bu sözün şerhi meyanında şunları söyliyor: Sahabe hadiseleri görüyor, hakkında ayet nazil olan hususu yakinen biliyordu. Bu yüzden, onlara göre ayetin tefsiri demek, ondan murad edilen şeyin hakikatı demekti.[142] Maturidi, te'vilin, sözün muhtemel olduğu manâlardan birine irca ettirilmesi[143] şeklindeki tanımını verdikten sonra, te'vilde Allah'ı şahid gösterme gibi bir durumun olmadığını, dolayısıyla, tefsirdeki gibi bir zorluğun bulunmadığını belirtiyor. Zira diyor, te'vil eden, murad edilen şeyden haber vermemekte, "Allah bununla şunu murad etti" diye kestirip atmamakta; fakat "bu söz, insanların konuşmalarında şu vecihlere yöneliyor. Ama yine de en iyisini Allah bilir" demektedir. O hâlde tefsirde bir tek vecih, te'vilde ise müteaddit vecihler vardır.[144]

136 Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 214-215.
137 Yusuf, 12/44, 100.
138 el-Isfahani, Mukaddime, 402; ez-Zerkeşi, II/149.
139 İbn Manzur, V/55; Asım, II/606.
140 Sofuoğlu, 241.
141 Eser hakkında bilgi için bk. Eroğlu, 25-31.
142 es-Semerkandi, vr.2a.
143 Aynı yer.
144 Aynı yer.

Alimlerin ekserisinin ifadesinden anlaşıldığına göre, tefsir rivayete, te'vil ise dirayete dayanmaktadır.[145] Çünkü, tefsirin manâsı, daha önce de geçtiği gibi, keşf etmek, beyan etmektir. "Allah'ın şu ayetten muradı şudur" diye, ilahi iradeyi kat'i olarak tayin etmektir. Bu ise ancak, Hz.Peygamber'in beyanına ve tenzili bizzat müşahade eden sahabenin naklîne bağlıdır. Onun için yapılan tefsir, buna benzer kesin bir delile dayanıyorsa, sahih ve makbuldur, aksi takdirde rey ile tefsir olur ki, bu nehyedilmiştir.

Te'vilde ise, Allah'ın muradını kat'iyetle ifade etmek yoktur, sadece lafzın muhtemel olduğu manâlardan birini tercih etmek söz konusudur. Tabii olarak bu tercihin bir içtihada dayanması lazımdır.[146]

Ebu'l-Beka (v.1094/1683) da, tefsir ile te'vil arasındaki farkı, şöyle bir örnekle açıklamaktadır: Eğer, (يخرج الحي من الميت)[147] ayetinden murad, Allah'ın yumurtadan kuşu çıkarmasıdır dersek, bu tefsir olur. Fakat, bununla kafirden mü'min veya cahilden alim çıkarmayı murad ediyor dersek, bu da te'vil olur.[148]

Te'vil kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de onbeş ayette onyedi defa geçmektedir.[149] Ancak, her yerde aynı anlamda kullanılmamıştır. Ayetler genel olark göz önünde bulundurulduğunda, te'vil kelimesinin "sözlerin manâlarını açıklamak, işlerin iç yüzünü haber vermek, neticelerinin nereye varacağını belirtmek, rüya ve ahlam tabir etmek..." gibi anlamlarda isti'mal edildiği görülür.[150] Bu ayetlerden birinde[151] te'vilin Allah'a atfedildiğini ve O'na has kılındığını da belirtelim.

Tefsir kelimesi ise, Kur'an'da sadece bir defa geçiyor.[152] Kafirlerin Kur'an'ın iniş şekline yaptıkları itiraza değinilen ve onlara cevap verilen ayette şöyle deniliyor: "Onların sana getirdiği her misale (batıl soruya) karşı, mutlaka Biz sana (o batılı yok edecek) gerçeği ve en güzel açıklamayı getiririz." Buradaki tefsirin manâsı ise tafsil ve beyandır.[153]

---

145 Sofuoğlu, 241.
146 ez-Zehebi, I/22; el-Kattan, 327; S.Yıldırım, Peygamberimiz'in Kur'an'ı Tefsiri, 22; Sofuoğlu, 241, 248.
147 Al-i İmran, 3/27; el-En'am, 6/95; Yunus, 10/31; er-Rum, 30/19.
148 Ebu'l-Beka, 106.
149 Bk Abdulbaki, 97.
150 Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/20.
151 Al-i İmran, 3/7.
152 el-Furkan, 25/33.
153 İbn Cerir et-Taberi, XIX/8.

Netice olarak şunu belirtelim ki, İslamın ilk asırlarında tefsir ve te'vil aynı manada kullanılıyordu. Ancak daha sonraları, bu iki kelime ayrı anlamlarda kullanılır olmuştur.[154]

c - Tefsir, Te'vil ve Tercüme Arasındaki Münasebet: Buraya kadar verilen bilgilerden, bu üç lafzın birbiriyle sıkı bir ilişki içinde oldukları anlaşılmaktadır. Tabiiki bu ilişki, onların aynı manâyı tazammun ettiğini ifade etmez. Ne var ki, onları birbirnden ayrı düşünmek de mümkün değildir.

Tefsir, ilahi muradı kesin olarak beyan ettiği için çok daha hassasiyet ve itina gerektiriyor. Aynı zamanda tefsiri yapanı derin ve ağır bir sorumluluk altına sokmuş oluyor. Bu yüzden, Hz.Peygamber'den veya sahabeden sahih bir rivayetle menkul olmayan haber ve izahlara itibar edilmemelidir.

Te'vil, muhtemel manâlardan birini tercih etmek olduğuna göre, burada te'vili yapanın tercihi önem kazanıyor. Şüphesiz ki, ayeti te'vil eden kişinin bilgi ve kabiliyeti, ilahi kelama ve Hz.Peygamber'in sünnetine vukufu, Arap dili ve edebiyatına hakimiyeti, bağlı bulunduğu mezhebi, hatta yaşadığı çevrenin sosyo-ekonomik ve politik yapısı, kurumsal faktörler... onun tercihinde etkili olacaktır. Burada beşeri bir tercih söz konusu olduğu için, tercümesinin de daha rahat ve endişeden uzak olarak yapılabileceği söylenebilir.

Her biri Kur'an ilimlerinin birer dalı olan Tefsir, Te'vil ve Tercüme; bunların üçü de, ilahi mesajın insanlara en güzel şekilde anlatılıp kavratılmasını istihdaf etmektedir.

3 - Meal: Ülkemizde Kur'an-ı Kerim tercümesi yerine, daha ziyade "meal" lafzı kullanılmaktadır. Özellilkle son zamanlarda yapılan Kur'an tercümelerinin hemen hepsi "meal" diye isimlendirilmişlerdir. Bu yüzden "meal" kavramı üzerinde de bir nebzecik durmak, bu konuda da biraz açıklama yapmak zarureti hasıl olmaktadır. Esasen, "meal"in, tezimize mevzu olarak seçtiğimiz "tercüme"yle çok yakın alakasının bulunması da bu zarureti pekiştirmektedir.

a - Kelimenin Kökü, Lugat ve Istılah Anlamı: Kelime "döndü, aslına rücu etti" anlamına gelen (ale = آل) fiilinden türemiştir.[155] (Evlun = أول) kökünden mimli masdardır. Bir şeyin varacağı yer ve gaye manâsında ism-i mekan da olur.[156] Manası ise, "bir şeyin hülasası, zübdesi, neticesi",[157] "akıbeti

---

154 Cerrahoğlu, Kur'an Tefsirinin Doğuşu, 15. (Tefsir ve Te'vil hakkında geniş bilgi için bk. aynı yer).
155 İbn Teymiyye, XIII/291; el-Kattan, 325.
156 Yazır, I (Mukaddime), 30; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/33.
157 Bilmen, I/97.

ve dönüp varacağı yer (masir)"[158] demektir. Kehif suresinin 80. ayetinde[159] geçen te'vilin aslının "meal" olduğu ve bu manada kullanıldığı da söylenmiştir.[160]

Aynı zamanda "bir şeyi, bir nesneyi eksiltmek"[161] anlamına da gelen "meal" kelimesi, ıstılahta "bir sözün manâsının her yönüyle aynen değil de, biraz noksanı ile ifade edilmesi"[162] demektir. Meal, özellikle bu yönüyle mevzumuzu alakadar etmektedir.

b - Meale Duyulan İhtiyaç: Malum olduğu üzere Kur'an-ı Kerim'i aynen tercüme etmek mümkün değildir. Hadd-ı zatında insan sözünün bile, bir dilden başka bir dile tıpatıp tercümesi fevkalade zor, hatta imkansızdır. Hal böyle iken, Allah'ın kelamının bütün incelikleriyle, tüm manâ ve maksadıyla aynen tercümesi nasıl mümkün olsun?

Ama "harfiyyen tercüme imkansızdır" deyip, milyonlarca müslümanı Allah'ın kelamını onun manâ ve maksadlarını, muhteva ve mazmununu öğrenmekten mahrum bırakmak da elbette doğru değildir. Bu yüzden, mümkün olduğunca ilahi mesajı doğru bir şekilde yansıtmaya çalışarak ve beşer takatının elverdiği bütün gayretleri bu uğurda bezlederek, Arapların dışındaki insanların da onu anlamalarını sağlamak gerekir.

Eğer bu esnada, onun lafızlarındaki mu'cizevi kudret, ifadelerindeki zevk ve letafet yansıtılamıyor, dolayısıyle bu tür özellik ve incelikleri kayboluyorsa, bunu da, "eksik de olsa hiç olmamasından daha iyidir" düşüncesiyle, kabul etmek lazımdır. Aksi takdirde, pek çok müslüman ve bunların dışındaki diğer insanlar, Kur'an'ı anlamaktan mahrum kalabilirler.

Ancak, yapılan tercümenin eksik ve yetersiz olduğunu itiraf ve ifade etmek için, "meal" kelimesinin kullanılması da gereklidir.[163] Zira, tercüme aslın yerini tutar, "meal" ise aslın yerini tutmaz; o sözün, biraz eksiğiyle başka bir dile aktarılmasıdır.[164] **M.Akif** de bundan dolayı yaptığına "tercüme" değil, "meal" denmesini şart koşmuştur.[165]

158 el-Kattan, 326.
159 "İşte dayanamadığın işlerin içyüzü budur."
160 el-Kattan, 326.
161 Asım, III/1160; Yazır, I (Mukaddime), 30.
162 Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/33.
163 C.Yıldırım, (Önsöz), 6.
164 S.Ateş, Meal, 13.
165 Düzdağ, Mehmed Akif'in Hayatı, LXXIII; Aydar, 48.

O hâlde, yapılan tercümelerin tıpatıp aslın yerini tutmadığını, bazı yönlerden eksik kaldığını, onu aynen tercümeye imkan olmadığını belirtmek için, "meal" kelimesi isim olarak kullanılmalıdır.[166]

Buraya kadar serdedilen malumattan, Kur'an'ın bütün özellik ve inceliklerini, manâ ve maksadlarını eda ederek tercümesinin mümkün olmadığı anlaşılıyor. Bu durumu ileri sürerek Kur'an'ın başka dillere çevrilmesine itiraz edenler olabilir. Nitekim böyle de olmuştur.

Ancak unutmamak gerekir ki, Kur'an sadece Araplara nazil olmamıştır. Hz. Peygamber evrensel bir mesaj sunmuştur. Onun bu misyonu, Kur'an-ı Kerim'de *"alemlere rahmet"*,[167] *"tüm insanlara beşir ve nezir"*[168] olarak gönderilmiş olmak gibi ifadelerle belirtilmektedir. Tebliğ ettiği Kur'an'ın da bütün beşeriyete indirildiğini beyan eden pek çok ayet mevcuttur.[169] Binaenaleyh, Kur'an'daki emir ve yasaklar, kural ve kaideler, hüküm ve hikmetler Araplar kadar, dilleri farklı olan diğer müslümanları da, hatta bütün insanları dahi ilgilendirmektedir. O hâlde Kur'an, Arapların dışındaki müslümanların onu anlayıp kavramaları, emir ve yasaklarına şuurlu bir şekilde uymaları, kıssa ve hikmetlerinden ibret almaları... diğer insanların da üzerinde düşünüp tedebbür etmeleri, tahkik ve tedkiklerde bulunmaları... için, eksik ve yetersiz de olsa onların dillerine tercüme edilmeli; ancak bunun "meal" olduğu da belirtilmelidir.

Kur'an-ı Kerim, sadece Türkçeye değil, hiçbir dile aynen çevrilemez. Her ne kadar Farsça, Fransızca, İngilizce gibi bazı diller, kelime hazinesi açısından zengin[170] iseler de, yine de Kur'an'ın tüm manâ ve maksadlarıyla bu dillere tercüme edilmesi mümkün olamamakta, bu açıdan bu diller de yetersiz kalmaktadır.[171] Buna rağmen, hemen hemen tüm bu dillere yapılan çevirilere "Kur'an tercümesi" denmiş, sadece milletimiz, Kur'an'a duyduğu sevgi ve saygının bir gereği olarak tercümeye "meal" deme nezaket ve inceliğini göstermiştir.

166 Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/33.
167 el-Enbiya, 20/107
168 el-A'raf, 7/158; es-Sebe', 34/28; Fatı, 35/24.
169 Bk. el-Bakara, 2/158; el-En'am, 6/19; el-İsra, 17/82, 89; el-Kehif, 18/54; er-Rum, 30/58; ez-Zumer, 39/27; Fussilet, 41/44.
170 Banarlı, 290.
171 Akdemir, 84-85; el-Bindak, 116-119.

C- TASAVVUFİ BİR TERİM OLARAK TERCÜME

Tercümeden türeyen "tercüman" lafzı, tasavvuf terminolojisinde de yer almıştır. Her ne kadar buradaki anlamı, tercümenin daha evvel verilen aslî anlamı ile irtibatlandırmak zor ise de, bu ilim dalında kelime, manâ itibariyle kendine özgü bir hâl almıştır.

Tasavvufta tercüman, "bir suçtan sonra bağışlanmak için ifade edilen ve niyaz tazammun eden söz"[172] manâsındadır. Fütüvvet erkanından çok etkilenen Mevlevilik ve Bektaşilikte, erkan icra edilirken, muayyen zamanlarda; yahut erkandan hariç herhangi bir iş yapılırken okunan ve ekserisi manzum olan sözlere tercüman denir.[173] Bu sözler Türkçe olduğu gibi, Arapça ve Farsça da olabilir. Bunlar, bazen manzum, bazen de mensur olarak söylenirlerdi ve dua ile sena anlamına gelirlerdi.[174]

Buraya, traş olduktan sonra okunan manzum bir tercümanı misal olarak almayı uygun görüyoruz.

"Traş olduk bugün elhamdülillah,
Hüda birliğine eş-şükrü lillah,
Muhammed'le Ali'nin hürmetiyçün,
Bu dergahtan ayırma ey Ğani Şah!"[175]

Bektaşi ıstılahında çok önemli bir yeri olan[176] tercüman sözü, meydanda (dar) adı verilen yerde, (özürdar) denilen ayetle,[177] salat ve selamdan sonra okunan bir nevi özür dileme yerinde kullanılan bir tabirdir. Bu özür dilemenin metni şöyledir: "Allah, Allah! yüzüm yerde, özüm darda, erenler huzurunda, hak Muhammed, Ali divanında, canım kurban, tenim tercüman, bu hakirden incinmiş, gücenmiş can kardaşlar var ise dile gelsin! Yol ile yoldayız, Allah, eyvallah, erenler, kimsenin hakkı kalmasın, hakkı olan gelsin, hakkını alsın. Zira bu meydan Muhammed, Ali divanıdır. Erenler, hu dost!"[178]

Böyle tercümanlar, daha ziyade Fütüvvetnameler arasında geçer. İlk kez XV. asırda Fatih Sultan Mehmet zamanında, **Şeyh Seyyid Ayni** oğlu **Şeyh Seyyid Hüseyin** tarafından yazılan fütüvvetnamede, Peygamber'le oniki imamın adını hülasaten zikreden iki tane manzum tercümana rastlanır.

172 Gölpınarlı, Tercüman md. XII/I/173.
173 Aynı yer.
174 Geniş bilgi için bk. Gölpınarlı, Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri, 332-333.
175 Aynı yer.
176 Okiç, 31.
177 Yusuf, 12/23.
178 Pakalın, III/459.

Bursa şafii kadısı Seyyid Muhammed b. el-Seyyid Alauddin el-Hüseyin er-Razavi tarafından, 931 yılı safer ayında te'lif edilen ve *"Miftahu'd-Dakaik fi Beyani'l-Fütüvveti ve'l-Hakayık"* adlı Türkçe fütüvvetnamede de bir hayli tercüman mevcuttur ki, bunlara "tercüman-ı lisan" denilir. Yine bu eserde Adem Peygamber'in Tanrı buyruğuna uymaması yüzünden tevbe edişi anlatılırken okuduğu rivayet edilen Arapça dua ile, Kur'an'ın onikinci suresinin (Yusuf Suresi) 23. ayeti[179] de tercüman olarak anılmaktadır.

Bir hatanın bağışlanması için verilen paraya, kesilen kurbana da tercüman dendiği kaydediliyor.[180]

D- HUKUKİ BİR TERİM OLARAK TERCÜME

Gelişen ve değişen dünya şartlarında, insanlar daha fazla münasebet içine girmişler, daha çok ilişkiler kurmuşlardır. Tabii olarak bazen bu temaslar neticesinde hak ve menfaat ihlalleri olmakta, bir ülkede bulunan yabancı, bu yüzden, bulunduğu ülkenin mahkemesine müracaat etmek zorunda kalmaktadır...

Öte yandan bugün bile pek çok ülkede, farklı diller konuşan azınlıklar bulunmaktadır. Bütün bunlara ilaveten kişilere, Uluslararası Adalet Divanı, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi gibi, ülke sınırlarını aşan beynelmilel mahkemelere başvurma hakkı tanınmaktadır. Bu farklı dillerin konuşulduğu mahkemelerde kişiler, davalı, davacı ya da şahit sıfatıyla bulunmak durumunda kalabilirler...

İşte bütün bu durumlarda tercümana ihtiyaç duyulmaktadır. Hakimin meseleyi daha iyi anlayabilmesi ve kararını buna göre verebilmesi için, davalı veya davacı yahut şahit durumundaki yabancının sözlerinin anlaşılır bir dil ile ifade edilmesi lazımdır. Aksi takdirde, yanlış kararlar verilebilir ve suçsuz insanlar cezaya maruz kalabilirler.

Bu yüzden, mahkemelerde tercümanlara şiddetle ihtiyaç hasıl olmuş, daha ilk dönemlerden itibaren bu ihtiyacın giderilmesine çalışılmış, dili bilinmeyen davalı, davacı veya şahitlerin ifade ve meramlarını öğrenmek maksadıyla tercümanlar te'min edilmiştir.

Nitekim Hz. Peygamber, dillerini anlamadığı kimselerin davalarına bakarken, onların isteklerini, ihtilaf sebeplerini, serdettikleri delillerini daha iyi

179 "Evinde bulunduğu kadın onu kendine çağırdı, kapıları sıkı sıkı kapadı ve "hadi gel" dedi. Yusuf, "günah işlemekten Allah'a sığınırım. Doğrusu senin kocan benim efendimdir; bana iyi baktı. Haksızlık yapanlar şüphesiz başarıya ulaşmazlar" dedi."
180 İslam Ansiklopedisi, XII/I/175.

anlamak maksadıyla bazı teşebbüslerde bulunmuştur.[181] **Serahsi**'nin bildirdiğine göre Hz. Peygamber, bu maksatla Zeyd b. Sabit'e (v. 48/668) İbranice öğrenmesini emretmiş, kısa sürede bu dili öğrenen Zeyd, muhakeme esnasında İbranice konuşanlara tercümanlık yapmıştır.[182]

Meselenin bu pratik yönünden başka, bir de teorik vechesi vardır ki, fıkıh alimleri, daha ziyade işin bu yönüyle uğraşmışlardır. Yukarıda da ifade edildiği gibi, tercümanın rolü ve fonksiyonu çok önem taşıyor. Mahkemenin yanılmasına ve yanlış bir karar verilmesine sebep olabilir.

Arzettiği bu büyük önemden dolayı İslâm fıkıh bilginleri tercümanın sayısı ve vasıfları üzerinde uzun uzadıya durmuşlar ve bu konuda münakaşalar yapmışlardır. İmam Buhari, ünlü eserinde bu konuya özel bir bab ayırmıştır.[183]

Buhari, burada İslam hukukunun mühim bir meselesi olan tercüman konusuna temas etmektedir. Ona göre, hakimin dilinden anlamayan bir yabancı davacı veya davalı için, muhakkak bir, hatta iki tercüman bulundurmak lazımdır.

Halkın hak ve hukukunun korunması bakımından çok önemli olan bu mevzuda, İslam hukukçuları arasında bir fikir ayrılığına tesadüf edilmektedir. Mesela **İmam-ı Azam Ebu Hanife** (v. 150/767) ve **İmam Ebu Yusuf** (v.182/798) bir tercüman ile iktifa etmişlerdir.[184] Yukarıda İmam Buhari'nin de bu görüşte olduğu belirtilmişti. Bununla beraber bu imamlar, iki tercümanın bir konu üzerinde yapacakları tercümenin, daha sağlam ve güvenilir olacağını da kabul etmektedirler.

İmam Şafii (v. 204/819) ve kuvvetli rivayete göre **Ahmet b. Hanbel** (v.241/855) ile **İmam Muhammed eş-Şeybani** (v.189)805) ise, şehadette olduğu gibi, bu konuda da itimada şayan ve âdil iki tercümanın bulunması gerektiği kanaatindedirler. **İmam Malik** (v. 179/795) ise, hakimin dilinden anlamayan kimse, müdafaada bulunduğu zaman, bunun ifadelerini hakime emin ve itimada şayan bir müslim tercüme etmelidir. Bu imam da iki tercümanı tercih etmektedir.[185]

Tercüman kadın olduğu takdirde "adile" olması şarttır. Şahid olmayan bir kimse, tercüman da olamaz. Bir kafirin tercümanlığı kabul olunmaz. Ebu

181 Atar, 146.
182 Buhari, Ahkam, 40; es-Serahsi, XVI/89; el-Kastalani, X/258-259; İbn Sa'd, II/358-359.
183 Mesela bk. Babu tercemati'l-hukkâm ve hel yacezu tercümanun vahid, 40.
184 es-Serahsi, XVI/89; Okiç, 46.
185 İbn Hacer, XXVII/216-218; el-Kastalani, X/258.

Hanife'ye göre, âmâ bir kimse de tercüman olamaz. Ebu Yusuf ise, olabileceği kanaatindedir.[186]

Pek çok fıkıh aliminin üzerinde ittifak ettiği, tercümanda bulunması gereken şartları şöylece sıralamak mümkündür.

a- Müslüman olmalıdır.
b- Adil olmalıdır.
c- Emin olmalıdır.
d- Salih olmalıdır.

Öteden beri, İslam ülkelerinde bu konuya gereken ehemmiyet verilmiş, kimsenin hak ve hukukunun ihlal edilmemesi, menfaatine zarar gelmemesi için, mahkemelerde daima yeteri kadar tercüman bulundurulmuştur.

Osmanlı Devletinde de vaziyet böyle idi. Hatta mehakim-ı nizamiyye nezdinde, mahkemenin kararlarını mahâlli dile tercüme edecek resmi mütercimler bile tayin edilmiştir.[187]

Osmanlıların 1740 kapitülasyonu ve sonraki andlaşmalar ile yabancı devletlere ve onlara mensup azınlıklara tanıdığı imtiyazlar arasında, her derecedeki mahkemelerde, tercüman bulundurma zorunluluğunun getirilmesi ve tercüman bulunmadığı veya kararı imzalamadığı takdirde, davanın olduğu gibi kalacağının kabul edilmesi çok dikkat çekicidir.[188]

E- SİYASİ BİR TERİM OLARAK TERCÜME

Devletler arasındaki siyasi ve ticari minasebetleri te'min eden tercümanlar, birer memur olarak, çok eski zamanlardan beri tarih sahnesinde görülmüşlerdir. Bunlar, genelde hükümdarların sarayında hususi tercümanlar olarak bulunurlardı.[189]

Hz. Peygamber de, dış münasebetlerde yabancı dil bilen elçilerden yararlanmıştır. Bunlar, daha ziyade Farsça, Habeşçe, Grekçe, Kıptice dillerine vakıf kimselerdi. Elçiler, bu dillerle yazılmış belgeleri ve bu bölgelerden gelen elçilerin sözlerini Hz. Peygamber için Arapçaya tercüme ediyorlardı. Tabii ki, bunun tersi de vâkî oluyordu.[190]

186 Okiç, 46-47; Atar, 146.
187 Okiç, 47.
188 Çelik, II/I/54.
189 Okiç, 31.
190 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/389.

Rivayetlerden anlaşıldığına göre, Sasani hükümdarının sarayında "Arap işleriyle meşgul" bir katip bulunuyordu.[191] İmparator **Heraklîus**'un devrinde, Bizans'ta Arapça bilen tercüman kullanıldığı da belirtilmektedir.[192] Peygamberimiz'in gönderdiği mektup üzerine Heraklîus'un **Ebu Süfyan**'ı huzuruna çağırması ve Hz. Peygamber hakkında onunla konuşması bu diyalog esnasında tercüman kullanması da çok meşhur bir hadisedir. Burada (قال لترجمانه) şeklindeki ifadelerden, İmparatorun özel bir tercüman kullandığı anlaşılıyor.[193]

Hz. Ömer zamanında, İranlılarla yapılan bir savaşta, **Kisra**'nın kumandanının da tercüman vasıtasıyla konuştuğu kaydediliyor.[194] Bu konuşma esnasında **Muğire b. Şu'be**, İranlı tercümana müslümanların ahvalını ve İslamın temel ilkelerini anlatmıştır.[195]

Abbasi hâlifelerinin saraylarında da Grekçe, Kıptice, Nabatice ve diğer dilleri konuşan vazifeliler vardı. Bizans imparatoru **VII. Konstantin**'in, **el-Muktedir billah**'a 305/917 tarihinde gönderdiği elçilere **Ebu Umeyr Adiy b. Abdulbaki et-Turcuman** tercümanlık yapmıştır.[196]

Öyle anlaşılıyor ki VIII. asırdan itibaren tercümanlık, Abbasi imparatorluğunda bir memurluk olarak yer almıştır.[197] Yukarıdaki olay da bunu gösteriyor.

Harezın fakihlerinden mutezili **Abdulcabbar İbnu'n-Numan** (v. 808/1405), **Timurlenk** ile **İbn Haldun** (v.808/1405) arasında vâkî konuşma esnasında tercümanlık yapmıştır.[198]

Anadolu Selçukluları ve Osmanlıların da tercümanlara büyük önem verdiği görülüyor. Özellikle büyük bir siyasi teşkilat olan Osmanlı Devletinde, farklı dilleri konuşan pek çok teb'a ile yazışma ve görüşmeler saraydaki resmi tercümanlar vasıtasıyla oluyordu.[199]

191 Aynı yer.
192 İslam Ansiklopedisi, XII/I/175, 176.
193 Buhari, Bed'ul-Vahy, 6; Cihad, 102; Tefsiru sure 3, 4; Ahkam, 40; Müslim, Cihad, 74; Ahmet İbn Hanbel, I/262; İbn Hacer, Fethu'l Bari, XXVII/218; el-Ayni, VII/186-187; İbn Kesin, el-Bidaye, IV/264-265; Z.ez-Zebidi, VIII/460-461; Hasan, I/215; Hamidullah, İslam Peygamberi, I/389; el-Kandehlevi, I/132, 136; İslam Ansiklopedisi, XII/I/175-176; Okiç, 34.
194 el-Ayni, VII/186, 187.
195 Buhari, Cihad, 102; Z. ez-Zebidi, VIII/460-461.
196 Okiç, 34.
197 İslam Ansiklopedisi, XII/I/175, 176.
198 Okiç, 34.
199 Okiç, 34-35; İslam Ansiklopedisi,XII/I/175-176; Dairetu'l-Maarifi'l-İslamiyye,V/23-24.

Osmanlı Devlet teşkilatında, Tercüman-ı Divan-ı Hümayun, Tercüme Kalemi, Sefaret Tercümanı gibi, tercümeyle ilgili kuruluşlar, önemli yer tutarlardı.[200]

Evliya Çelebi "***Seyahatname***"sinde bu görevleri ifa eden memurların pek çoğunun isimlerini vermektedir ki, bunların çoğu Rum veya Ermeni asıllıdır.[201]

Buraya kadar serdettiğimiz bilgilerle "tercüme" kelimesinin yapısı, kökü, müteradifleri manâsı... üzerinde durduk. Ayrıca Tasavvuf, Hukuk ve Siyaset literatüründe de geçen kelimenin, bu ilimlerdeki anlamını ve önemini kısaca beyan etmeye çalıştık... Bundan sonraki bölümde ise, Kur'an tercümesinin tarihi üzerinde duracağız.

200 Sami, 395; İslam Ansiklopedisi, IV/548; Dairetu'l-Maarifi'l-İslamiyye, V/23.
201 E. Çelebi,IV/548; İslam Ansiklopedisi, IV/548; Dairetu'l-Maarifi'l-İslamiyye, V/23-24.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'İN TERCÜMESİ TARİHİ

Yukarıda Kur'an-ı Kerim'in diğer kitaplarla ve bu arada, özellikle Allah'ın nezdinde bulunan "ana kitap" ile olan ilişkisi üzerinde durmuştuk. Bizzat Kur'an'da geçen ifadelerden, Kur'an'ın bu "ana kitab"ın Arapçaya yapılmış bir tercümesi olabileceği ihtimalini nazar-ı itibare arzettik.

İşte bu Kur'an, miladi 610 tarihinden itibaren Araplar arasından seçilmiş olan son Peygamber Hz. Muhammed'e (sav) nazil olmaya başlamıştır.[1] Hz.Peygamber de Allah'ın elçisi olarak, O'ndan aldığı vahiyleri, önce yakın akrabalarından başlayarak[2] bütün insanlara duyurmaya çalışmıştır. Tezimizin bu kısmında, herkese gönderilen ve Hz.Peygamber'in de herkese duyurmaya çalıştığı bu ilahi mesajın, yani Kur'an-ı Kerim'in tercümelerinin tarihi üzerinde duracağız.

A - MEKKE DÖNEMİ

Onüç yıllık Mekke döneminde Hz.Peygamber'e Arapça bilmeyen yabancıların geldiğine ve O'nunla konuşup mesajına muhatab olduklarına dair elde herhangi bir kaynak yoktur. Bununla beraber, gerek Cin suresinde,[3] gerekse Ahkaf suresinde,[4] Hz.Peygamber'in Kur'an okurken bir grup cin tarafından dinlendiği kaydediliyor. "*Hani cinlerden bir grubu, Kur'an'ı dinlemeleri için sana yöneltmiştik. Kur'an'ı dinlemeye hazır olduklarında, (birbirlerine) susun! demişler; okuma bitince de, uyarıcılar olarak kavimlerine*

---

1 İbn Kesir, el-Bidaye, III/2; İbnu'l-Esir, II/49.
2 eş-Şuara, 26/214.
3 Bk. 1 ve 2. ayetler.
4 Bk. 29-31. ayetler.

dönmüşlerdi."[5] Daha sonraki ayetlerde de, bu cinlerin, kavimlerini Hz. Peygamber'e imana ve itaate davet ettikleri anlatılıyor.

Müfessirler, bu ayetlerin tefsirinde değişik rivayetler nakletmektedirler. Ezcümle, semadan kovulup, göğün haberlerini dinlemekten mahrum bırakılmalarının sebeplerini araştıran bir grup cin, Nahle vadisinde, Hz.Peygamber'i Kur'an okurken duymuşlar. Çok beğendikleri bu kelamı dinleyen ve etkilenen bu cin taifesi, gidip kendi kavimlerine duyduklarını bildirmişlerdir.[6]

Kaynakların çoğunda bunların Nusaybin cinleri olduğu kaydediliyor.[7] Bu konuda daha başka şeyler de söylenmiştir.[8]

Yukarıda zikredilen ayetlere ve ilgili rivayetlere temas eden **İbnu'l-Hatib**, şöyle diyor: "Bu ayet ve olaylardan, Hz.Peygamber'in cinlere Kur'an okuduğunu ve onların da bunu dinlediklerini, sonra da bunları kavimlerine tebliğ ettiklerini anlıyoruz. Fakat bu dinleme ve tebliğ nasıl olmuştur? Cinlerin dili Arapça mı idi, yoksa Süryanice, yahut İbranice mi idi? Bu soruların cevabını bilemiyoruz. Bütün bildiğimiz, cinlerin Hz.Peygamber'i dinledikleri, duyduklarını çevresindekilere tebliğ ettikleri ve bunu da kendi dilleriyle yaptıkları gerçeğidir."[9]

Eğer bildiğimiz anlamda cinlerin dili varsa ve bu, Arapçadan başka bir dil ise, o zaman cinlerin, Kur'an'ı tebliğ ederken onu tercüme ettikleri söylenebilir. Ne var ki, cinlerle ilgili bu olay, anlaşılması zor ve isbatlanması mümkün olmayan bir vakıadır.

Müşriklerin eziyet ve zulmünden kaçan müslümanların, bir hıristiyan kralı olan Necaşi'ye ve onun ülkesi olan Habeşistan'a sığındıklarını biliyoruz.[10] Acaba bunların, sığındıkları bu ülkede, oranın hâlkına, tercümanlar vasıtasıyla veya başka yollarla, ezber bildikleri bazı Kur'an ayetlerini tebliğ ettikleri düşünülebilir mi?! Bu düşünce, herhangi bir kaynağa istinad etmediğinden, bir faraziye ve tahmin olmaktan öteye geçmez.

Bununla beraber, Kur'an-ı Kerim'in ayetlerinden bir kısmının, burada tercüme edilmiş olabileceğine dair faraziye ve ihtimali kuvvetlendiren bir olay

5 el-Ahkaf, 46/29.
6 Daha geniş bilgi için bk.Buhari, Tefsiru sure 72, 1; Müslim, Salat, 33; A.İbn Hanbel, I/252; et-Taberi,XXVI/20; İbn Kesir, Tefsir, VII/272; es-Suyuti, ed-Durr, VI/275-276; el-Kurtubi, XIX/1-2; el-Alusi, IX/186; Yazır, VI/4359-4361: İbn Hişam, II/63: İbn Kesir, es-Sire, II/153; ay. mü. el-Bidaye, III/137.
7 Aynı yerler.
8 Yazır, VI/4362.
9 İbnu'l-Hatib, 206.
10 Bk. İbn Hişam I/344, 362.

da vuku bulmuştur. **Amr b. el-As** ve **Abdullah b. Ebi Rebia**'nın,[11] Necaşi **Ashame**'den, mülteci müslümanları iade etmesini istemeleri üzerine gelişen olayların sonucu olarak, müslümanların temsilcisi sıfatiyle **Cafer b.Ebi Talib**, saray ve din ehlinden pek çok kişinin de hazır bulunduğu bir anda Necaşi'ye, İslam dini hakkında ve İslamın Hz. İsa ile annesi **Hz.Meryem**'e bakışı konusunda bilgi vermiş, bu arada Kehif suresinin başından itibaren uzunca bir kısmı da okumuştur.[12] Cafer b.Ebi Talib'in okuduğu bu ayetler, gerek Necaşi'yi, gerekse diğer dinleyicileri son derece müteessir etmiştir.[13] Öyleki, "***İslamiyet***" isimli kitabın yazarı ***Kont Henri de Katsri***, Necaşi'nin huzurunda okunan bu ayetlerin, papazları ağlattığını ve "bu öyle bir sözdür ki, onun menbaı, **Hz. Mesih** tarafından söylenen sözlerin menbaıdır" dediklerini ifade ediyor.[14]

Acaba Hz.Cafer'in okuduğu bu ayetler tercüme edilmiş midir? Bu sorunun cevabı, Necaşinin ve mahiyetindekilerin, Arapçayı bilip bilmediklerine bağlıdır. Bazı kaynaklarda, Necaşi'nin küçükken Arapların arasında yaşadığı, dolayisiyle Arapçayı bildiği kaydediliyor.[15] Tabiatiyle bu durum, okunan ayetlerin tercüme edilmiş olma ihtimalini biraz zayıflatıyor. Ancak, Necaşi'nin Arapça bildiğini kabul etsek dahi, maiyetindekilerin ve oradaki dinleyicilerin de Arapça bildiğini kabul etmek mümkün değildir. Binaenaleyh, okunanın anlamını öğrenmek isteyen din alimleri ile saray erbabı için bu ayetlerin tercüme edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Ne var ki bu düşüncemiz de, tamamen bir faraziyedir, bir tahmindir ve herhangi bir kaynağa dayanmamaktadır.

B - MEDİNE DÖNEMİ

Mekke dönemi için tahminden öteye geçmeyen ve mesnetlerden mahrum bulunan Kur'an tercümesi konusunda, Medine döneminde daha rahat konuşabilir ve kaynaklar gösterebiliriz. Zira bu dönemde, başta Hz.Peygamber'in yabancı krallara gönderdiği diplomatik mektupları olmak üzere vâkî olan bazı gelişmeler, kısmen de olsa tercümeyi zaruri kılmıştır.

Hz.Muhammed (sav), bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamberdir.[16] O, ilahi mesaj gereği, öncelikle kendi akrabaları ve Mekke hâlkı arasında

11 İbn Kesir bunun yerine Umare b.Velid'i zikrediyor. (es-Sire, II/15 ve el-Bidaye, III/71).
12 İsa, 135-145.
13 İsa, aynı yer; Önkal, VI/549; İbn Hişam, I/360; İbn Kesir, el-Bidaye, III/74.
14 Kur'an'ı Alkışlayan Büyük Adamlar, Sebilurreşad, I/5/70; İbn Hişam, I/360; Hasan, I/118; Hamidullah, İslam Peygamberi, I/362.
15 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/318.
16 es-Sebe', 34/28; Ayrıca bk. Byhari, Teyemmüm, 1; Salat, 56.

başlattığı tebliği,[17] bilahare tüm Arabistan yarımadasına ve onun da ötesinde komşu devletlere ulaştırmıştır.[18] Bunun için de, Hudeybiye Barışı akabinde Medine'ye döner dönmez üç kıtaya mektuplar göndermiştir. Bu cümleden olarak, Avrupa kıtasında bulunan Bizans kralı Heraklîus'a, Asya kıtasında bulunan İran kralı Kisra'ya ve Afrika kıtasında bulunan Mısır hükümdarı **Mukavkıs** ile Habeşistan kralı Necaşi'ye elçiler göndermiştir.[19]

Kaynaklarda geçtiğine göre, Hz.Peygamber bir gün ashabıyla toplandığı bir sırada onlara şöyle dedi: Aranızdan bazılarını, İslam'a davet mektuplarıyla birlikte, yabancı hükümdarların huzuruna göndereceğim; gitmekten çekinmeyiniz. Hz.İsa'nın, dinini tebliğ için kendilerini muhtelif memleketlere göndermek istediği zaman, çekingen davranan; oradakilerin dilini bilmedikleri ileri sürerek mazeret beyan eden havariler gibi siz de git mekte tereddüt etmeyin. O zaman, Hz.İsa'nın duası üzerine, hepsi mu'cizevi olarak, gidecekleri memleket ahâlisinin lisanını bilir olmuşlardı.[20]

Hz.Peygamber, Hz.İsa ile ilgili bu kıssayı hatırlattıktan sonra, ashabı içerisinden bazılarını, elçi olarak seçti ve yazdığı mektupları gönderilecekleri devletin yetkililerine vermek üzere onlara tevdi etti. Aynı gün yola çıkarılan bu elçiler şunlardır:

Dihyetu'l-Kelbi: Bizans kralı Heraklîus'a,
Huzeyfetu's-Sehmi: İran hükümdarı Kisra'ya,
Amr b.Umeyye ed-Damri: Habeş kralı Necaşi'ye,
Hatib b.Ebi Beltaa: Mısır hükümdarı Mukavkıs'a.[21]

Mektupların sıhhati, hatta böyle bir olayın vâkî olup olmadığı dahi tartışmalara konu olmuştur.[22] Ne olursa olsun, değişik ifadeler ve farklı varyantlarla da olsa bu mektuplar, temel islami kaynakların hemen hepsinde yer almıştır. Bazı Batılı bilginlerin, mektupların sıhhati üzerinde ileri sürdükleri şüphelere dayanarak, tüm bu temel kaynaklarda ısrarla kaydedilmiş olan bu mektupları red etmek doğru olmasa gerektir. Şunu da belirtelim ki, bu mektuplardan Heraklîus'a yazılanın parşömeninin, Hz.Peygamber dönemine

17 eş-Şuara, 26/214.
18 Hamidullah, Altı Orijinal Mektup, 65.
19 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 52; İbn Sa'd, I/258; İbnu'l-Esir, II/195-196.
20 Hamidullah, Altı Orijinal Mektup, 65-66; Değişik rivayetler için bk. İbn Hişam, IV/255; İbn Sa'd, I/259; İbn Kesir, el-Bidaye, IV/180; Sönmez, 68-69.
21 Buhari, Ahbar, 4; İbn Hişam, IV/255; İbn Sa'd, I/255-291; Belazuri, I/531; İbn Kayyım el-Cevzi, III/60-61; İbn Kesir, el-Bidaye, IV/180; İsa, 107-108; Hamidullh, İslam Peygamberi, I/318 vd. ay.mü. Altı Orijinal Mektup, 66; el-Hadji Ravane, 482.
22 Bk. Hamidullah, İslam Peygamberi, I/373; ay.mü. Altı Orijinal Mektup, 66 vd. S.Ateş, Kur'an-ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı, 59-71; Sönmez, ilgili mektupların geçtiği kısımlar.

varacak kadar eski olduğu isbatlanmıştır. Üstelik bu kanaat da British Museum yetkililerine aittir.

Yine bilirkişilerin, modern araç ve yöntemlerle yapmış oldukları tetkiklerin sonucuna göre,

a - Deride yapılan mikroskobik tetkikat,

b - Ultraviole ışınlarıyla yapılan tetkikat,

c - Yazıda kullanılan mürekkebin kimyevi yapısı üzerinde yapılan tetkikat,

d - Diğer laboratuvar tetkikleri...

bütün bunlar, mektubun Hz.Peygamber dönemine varacak kadar eski olduğunu gösteriyor.[23]

Meselenin bu yönünü ilgili kitaplara havale ederek, konumuzla alakalı cihetine dönelim.

Hz.Peygamber tarafından gönderilen bu mektupların mahiyetine bakıldığında, öncelikle hepsinde, Kur'an'dan bir ayet olan[24] "Besmele"nin geçtiğini görüyoruz.[25] Bundan başka, özellikle Ehl-ı Kitaba gönderilen mektuplarda, kısmen veya tamamen şu ayetler de zikredilmiştir:

1 - (سلام على من إتبع الهدى)[26]

2 - (فإنى أحمدإليك {ألله الذى لاإله إلا هوالملك القدّوس السّلام المؤمن المهيمن})[27]

3- (ياأهل الكتاب تعالواإلى كلمة سواء بينناو بينكم ألأ نعبد إلا لله ولا نشرك به شيئاولا يتخذبعضنا بعضاأربابا من دون الله فإن تولّوا فقولوا اشهدوا بأنامسلمون.)[28]

23 Geniş bilgi için bk.Hamidullah, İslam Peygamberi, I/380-382.
24 İbn Kesir, Tefsir, I/31.
25 Mektupların orijinal metinleri için bk. İbn Sa'd, I/258-291; Kalkaşandi, VI/362-368; Hamidullah, Altı Orijinal Mektup, 73-151; ay.mü. Mecmuatu'l-Vesaiki's-Siyasiyye, 100-111, 135-143.
26 *"Selam hidayete tabi olanlaradır."* (Ta-Ha, 20/47). Kalkaşandi, VI/363; İbn Kayyım el-Cevziyye, III/60; Hamidullah, Altı Orijinal Mektup, 74,104,134,152; ay.mü. İslam Peygamberi, I/343.
27 *"Ben sana Allah'ı övüyorum. "O öyle bir Allah'tır ki, O'ndan başka ilah yoktur. O Meliktir, Kuddustur, Selamdır, Mü'mindir, Müheymindir."* (el-Haşr, 59/23). Hamidullah, Altı Orijinal Mek. 104; ay.mü. Mecmuat. 101.
28 *"Ey Ehl-ı Kitab! Sizinle bizim aramızda müsavi olan bir kelimeye gelin. Allah'tan başkasına ibadet etmeyelim. O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Aramızdan kimse, Allah'ı bırakıp da başka birini ilah edinmesin. Eğer yüz çevirirlerse, şahit olun, biz müslümanlarız, deyin."* (Al-ı İmran, 3/64). Hamidullah, Altı Orijinal Mektup, 74, 112;

4 - (انارسول االله إلى النا سى كافة لأنذر [29] من كان حيّاو يحق القول على الكافرين) [30]

5- (يا اهل الكتاب لاتغلوا فى دينكم ولا تقو لواعلى الله إلا الحق إنما المسيح عيسى ابن
مريم رسول الله وكلمته...) [31]

6- (قاتلوا الذين لا يؤمنون بالله ولاباليوم الآخرولا يحرّمون ماحرّم الله ورسوله ولا يدينون دين الحقّ
من الذين أوتوالكتاب حتّى يعطوا الجزية عن يدٍ وهم صاغرون) [32]

Besmele ile beraber bu yedi ayet (veya ayet parçaları), Hz.Peygamber'in, komşu devlet başkanlarına gönderdiği mektuplarda yer almıştır. Şüphesiz ki, mektupların muhtevasıyla beraber bu ayetler de, gönderilen kişilere tercüme edilmiştir ve Hz.Peygamber, bunu bildiği hâlde bu ayetlere mektuplarında yer vermiştir.[33]

Bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, Hz.Peygamber'in elçileri gönderildikleri milletin dilini ve o muhiti biliyorlardı.[34] Muhtemelen bu elçiler, mektupların içeriği ile beraber ayetleri de gönderildikleri kimselere tercüme etmişlerdir.[35] Bu tercümenin, kralların kendilerine mahsus mütercimlerince yapılmış olması da söz konusudur.[36]

İşte Hz.Peygamber'in elçilerinin bu ayetleri tercüme etmeleri, Kur'an tercümesinin başlangıç hareketlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bu takdirde yukarıda zikri geçen ayetler de ilk tercüme edilen ayetler olarak kaydedilebilir.

ay.mü. İslam Peygamberi, I/343, 362-363; ay.mü. Mecmuatu'l-Vesaik, 103-109;Kalkaşandi, VI/362.

29 Ayette (لينذر) şeklindedir.

30 *"Ben tüm insanlara gönderilmiş olan Allah'ın Peygamberiyim. Diri olanları uyarayım diye (gönderildim). Şüphesiz ki, kafirlere azab hak olmuştur ."* (Yasin, 36/70). Kalkaşandi, VI/364, 366; Hamidullah, Altı Orijinal Mek.147; ay.mü. Mecmuatu'l-Vesaik, 140; İsa, 111-112.

31 *"Ey Ehl-i Kitab! dininizde taşkınlık etmeyin ve Allah hakkında gerçek olandan başka bir şey söylemeyin. Şüphesiz ki, Meryem oğlu Mesih, sadece Allah'ın elçisi ve kelimesidir..."* (en-Nisa, 4/171). İhsanoğlu, Medhalun, 11.

32 *"Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve Rasulünün haram kıldığını haram saymayan ve kendilerine kitap verilenlerden, hak din (olan İslamı) din edinmeyen kimselerle, (huzurunuzda) küçülerek kendi elleriyle cizye vermeyi kabul edinceye kadar savaşın."* (et-Tevbe, 9/29). Kalkaşandi, VI/363; Hamidullah, İslam Peygamberi, I/367.

33 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 52; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 465.

34 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/373.

35 İbn Sa'd, I/258; Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 52; İsa, 107.

36 İhsanoğlu, Medhalun, 11.

Bu tercümenin şifahi ve irticali olduğu izahtan varestedir. Ancak, Kur'an-ı Kerim'in birkaç ayetinden müteşekkil bu cüz'i tercüme hareketi, ileride cereyan edecek ve Kur'an'ın tümünün birçok dile çevrilmesine imkan sağlayacak modern tercüme akımına başlangıç teşkil etmesi ve kaynaklık yapması açısından çok önemlidir. Zira, ileride daha detaylı olarak inceleyeceğimiz gibi, Kur'an'ın tercümesi hareketini tasvib edenler ve onu tercümeye teşebbüs edenler, hep mesned olarak bu cüz'i faaliyetleri ileri sürecek ve onlarla istidlal edeceklerdir. Bu açıdan, az ve önemsiz gibi görünen bu ilk faaliyetler, hadd-ı zatında büyük bir ehemmiyeti haizdir.

Yine bu döneme ait olmak üzere, Kur'an tercümesinin başlangıç hareketlerinden biri olarak, **Selman-ı Farısi**'ye (v.36/656) atfedilen bir olay zikredilmektedir ki, tercümeyi tasvib edenler, bunu da önemli delillerden biri olarak kullanmaktadırlar. Rivayete göre, bir kısım İranlı, dilleri Arapçaya alışıncaya kadar namazlarında okumak üzere, kendilerine Fatiha suresini Farsça olarak yazmasını Selman'dan bir mektup ile isterler. Selman da Fatihayı Farsça olarak yazar. *"Besmele"yi, "Benam-ı Yezdan-ı Bahşayende-ı Bahşayişgar"* şeklinde tercüme eder.[37] Bazı kaynaklar, Selman'ın, bu tercümesini Hz.Peygamber'e takdim ettiğini, O'nun tasvibini aldıktan sonra tercümeyi İranlılara gönderdiğini, onların da dilleri Arapça metni telaffuza alışıncaya kadar bu tercümeyi okuduklarını kaydediyor.[38]

Hamidullah, İranlıların muhtemelen "Fatihasız namaz olmaz"[39] hadisine binaen bunu istemiş olabileceklerine işaret ettikten sonra, İslama yeni giren bir kişiye, günde beş vâkît namaz kılmanın farz olduğunu; oysa Fatiha, iki sure ve tahiyyatın Arapça olarak ezberlenmesinin günler, hatta haftalar alacağının tecrübeyle sabit olduğunu belirterek, bu durumda bunun bir zaruret hâlini aldığını ifade ediyor.[40]

Böylece tercüme hareketinin, İslamın ilk devirlerinde, henüz Hz.Peygamber hayatta iken başlamış olduğu görülüyor.[41] Bu hareket, zaman zaman hızlanarak, bazen de yavaşlayarak günümüze kadar süregelmiştir.

Hz.Peygamber ve ashab döneminde daha evvel verdiklerimiz dışında Kur'an tercümesine dair başka bilgilere sahip değiliz.[42] Vakıa, gerek

37 es-Serahsi, I/37.

38 Tacu'ş-Şeria, en-Nihaye Haşiye ale'l-Hidaye, I/86, haşiye 1'den naklen Hamidullah, Altı Orijinal Mek. 30.

39 et-Tirmizi, Mevakit, 69, 115, 116; Ahmet İbn Hanbel, II/428, 478; İbn Mace, İkame, 11; ed-Daremi, Salat, 36.

40 Fehmu'l-Kur'an, 52-53.

41 Hamidullah, Ivan Herberk, 231; İshak, II/12; İhsanoğlu, 1.

42 İhsanoğlu, Medhalun, 11.

Hz.Peygamber devrinde, gerekse dört hâlife dönemi ve müteakip yıllarda, İslam tebliğcilerinin, bu son ilâhi mesajı Arabistan yarımadasının dışına taşırdıklarına şahid oluyoruz. Ne var ki, bunların doğrudan Kur'an tercümesine müteallık çalışmalar olduğunu söyleyemeyiz. Ancak, bu tebliğcilerin ilahi mesaja binaen kurulan İslam dininin, ibadet, itikad ve ahlak esaslarını mebahis ve mev'izelerini, hüküm, kural ve kaidelerini, bulundukları bölgedeki ahâlinin dili ile açıkladıkları da bir realitedir.[43] Aynı şekilde, gerek savaş öncesi muhaverelerinde gerekse savaştan sonra yapılan andlaşmalarda, İslam asker ve komutanlarının da dini tebliğat yaptıkları, Kur'an'dan özümlenen dini esasları muhatablarına bildirdikleri de bilinmektedir.

Demek oluyor ki, bu dönemlerde Kur'an tercümesi bir disiplin halinde, kural ve kaidelere müstenid bir bilim ve sanat dalı şeklinde değil, fakat şifahi - irticali ve dağınık bir vaziyette tezahür etmiştir. Daha da ötesi, Kur'an-ı Kerim'in ayetleri direkt tercüme edilmemiş, onlardaki ruh ve manâ, değişik ifade tarzlarıyla verilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemde, özellikle Tefsir ve diğer ilim dalları, teker teker tebarüz etmeye ve hızla gelişerek, müstakil bir ilim dalı hâlini almaya başlamalarına rağmen, tercümenin fazla iltifat ve rağbet görmemesi dikkat çekicidir. Oysa aynı dönem, Kur'an'ı, her yönüyle anlamaya çalışmak açısından hayli yoğun geçmiştir. Kur'an'ın ayetleri, rivayet, dirayet, lügat, belagat ve başka cihetlerle, bütün incelikleriyle ve detaylı olarak izah edilmeye çalışılmış; cilteler dolusu pek çok tefsir kitabı meydana getirilmiştir.[44]

Bu gelişmeye paralel olarak, Kur'an'ın kendisiyle nazil olduğu Arap lisanı da gelişme ve genişleme imkanı bulmuş, Arapların yanı sıra, Arap olmayan milletler de Kur'an'ın dili olan Arapçaya oldukça ilgi göstermiş, onu öğrenmeye, anlamaya ve onda mahir olmaya çalışmışlardır. Sonuçta İslam, itikadı, ibadeti, kural ve kaideleri, usul ve esasları... hasılı tüm yönleriyle, Arap olamyan milletler arasında da bu dil ile yayılmıştır. Nitekim, bütün bu alanlarda Türk, İran, Hind... asıllı çok önemli şahsiyetler yetişmiş, bunların te'lif ettiği pek çok kitap, Arap dilinin en değerli eserleri arasında yer almıştır.[45]

İşte, Arap olmayan müslümanlar arasında vâkî olan Arap diline dayalı bu hızlı ve süratlı gelişme, tercümeye sekte vurmuş, Kur'an'ın başka dillere tercümesi hareketini oldukça yavaşlatmıştır. Yani, Arapların dışındaki müslümanlar, müntesibi olmakla iftihar ettikleri bu yeni dini, normal olarak, kendi dilleriyle öğrenmeye, anlamaya ve yaşamaya çalışacakları yerde, belki de dini

43 Bk. el-Gazali, el-Mustasfa, I/169.
44 Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/141-143; ay. mü. Tefsir Usulü, 269.
45 Rıza, Tefsir, IX/299.

sebepler yanında, sosyal ve psikolojik faktörlerin de etkisiyle, orijinal diliyle öğrenmeye gayret etmişlerdir. Bu da, tabiî olarak, Kur'an'ın tercümesine olan ilgiyi hayli azaltmıştır.

Arapların dışındaki müslümanlar arasında, genel temayül böyle olmakla beraber, oldukça eski dönemlerden itibaren, az da olsa, İslamı kendi diliyle anlatmaya ve öğretmeye çalışanlar olmuştur. Bu arada, Kur'an-ı Kerim de tercüme edilmiş ve Arap olmayan insanların onu anlaması sağlanmıştır. Nitekim, ***"Acaibü'l-Hind ve's-Sin"*** adlı eserde verilen bilgilerden, hicri 270'li yıllarda dahi Kur'an'ın tercüme edildiğini öğreniyoruz.[46] İlk derli toplu tefsirin de bu dönemlerde, hatta, bundan bir müddet sonra yazıldığı[47] göz önünde bulundurulunca, bunun ne kadar erken bir tarih olduğu daha iyi anlaşılır. Adı geçen eserde verilen bilgilere göre, hicri 270'li yıllarda, ***Mehruk b.Raik*** adlı bir melik, ***Abdullah b.Ömer b.Abdulaziz***'den (v.132/750), Kur'an'ın manâlarını, kendisi için tercüme ettirmesini ister. Bu önemli görev, hem çok zeki, hem de şiir ve edebiyatta mahir olmasından dolayı, Iraklı bir alime havale edilir. Rivayette, bu tercümenin yapıldığı ve melike verildiği belirtilmez, ancak, sibaktan bu anlaşılıyor. Melik, muhtemelen bu tercümeyi inceledikten ve İslam hakkında yeterli bilgi edindikten sonra müslüman olur. Fakat, reayasından çekindiği için, müslümanlığını izhar etmez, gizli tutar.[48]

Görüldüğü gibi, ilk Kur'an tercümesi oldukça eski bir tarihe tekabül etmektedir. Bundan da daha eski olarak, Suriyeli Nesturilerin (Suryanilerin) kendileri için, cüz'i Kur'an tercümeleri yapmış olmaları ihtimali söz konusudur. -Şayet yapılmışlarsa- bu tercümeler hicri I. yüzyılın ikinci yarısına kadar uzanırlar. **Guidi**'nin zikrettiğine göre, ilk Berberice Kur'an tercümesinin tarihi de oldukça eskidir: Hicri 127.[49]

Böylece, coğrafya itibariyle İslama en yakın olan beldelerde yaşayanların diline yapılan çevirilerle başlayan sistemli Kur'an tercümesi faaliyeti, bir süre sonra, İranlılar ve Türkler arasında görülecek, bu dillerde de, oldukça eski dönemlerden itibaren Kur'an tercümeleri zuhur edecektir...

Batıda ise, en eski Kur'an tercümesi Latinceye yapılmıştır. 1143 tarihli bu tercüme İspanya'da (Endülüs) gerçekleştirilmiştir. Bundan bir müddet sonra, gerek Doğuda, gerekse Batıda, pek çok Kur'an tercümeleri vücuda ge-

46 el-Ak, Usulu't-Tefsir, 466.
47 Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, II/137.
48 el-Ak, Usulu't-Tefsir, 466.
49 İhsanoğlu, Medhalun, 18; Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 102.

tirilmiştir. Günümüzde ise, Kur'an'ın ama tam, ama kısmen tercüme edilmediği dil kalmamıştır.[50]

Kur'an'ın, bazı dünya dillerine yapılmış tercümeleri konusuna geçmeden önce, şunu belirtelim ki, eğer ilk dönemlerden itibaren, Arap olmayan müslümanlar, kendi dilleriyle İslamı öğrenmeye ve öğretmetye gerekli önemi verip, eserlerini bu dillerle yazsalardı ve başta Kur'an olmak üzere, İslam kültür mirasını kendi lisanlarına aktarsalardı, bu konuda, şimdikinden daha iyi bir konumda olacakları muhakkak olurdu. Ne var ki, böyle olmamış, o yüzden de, istenilen seviyeye gelinememiştir.

C - *KUR'AN-I KERİM'İN DEĞİŞİK DÜNYA DİLLERİNDEKİ TERCÜMELERİ VE BUNLARIN TARİHİ GELİŞİMİ*

610 yılında, Hira mağarasında "Oku!" emriyle başlayan ilahi vahiy, çeyrek asra varmadan kemale ermiş ve tamamlanmıştır.[51] Artık, Arabistan yarımadasının semaları, ilahi vahiyle çınlar olmuştur. Ancak bu mesaj, sadece Arap semalarında değil, fakat bütün bir gökkubbede çınlamalıydı. Tüm insanlar bu mesajdan nasibini almalı, onu dili ile terennüm edebildiği gibi, ruh ve manâsını kavrama imkanına da sahip olmalıydı...

Bu hikmete binaen, Hz.Peygamber'in hayatında şifahen ve cüz'i olarak beliren Kur'an'ı tercüme etme hareketi, İslamın ilk asrından itibaren hız kazanmaya başlamış, Arapçaya olan rağbet yüzünden bir ara durgunlaşmışsa da, daha sonra yeniden hız kazanmış ve Ortadoğu bölgesinde geniş bir alana yayılmıştır. Süryaniler ve Berberiler arasında görülen "cüz'i Kur'an tercümeleri" yanında, İranlı, Türk ve Hindli müslümanlar arasında, "tam Kur'an tercümeleri" de belirmeye başlamıştır. Müslümanların, siyasi ve ticari sebeplerle Uzakdoğuya yaptıkları göçler sayesinde, Kur'an'ı tercüme etme hareketi buralara da geçmiş, Çin, Malay ve Endonezya dillerinde de Kur'an tercümeleri gerçekleştirilmiştir.

Batıda ise, bu faaliyet, daha ziyade Endülüs'te görülmüştür. İleride geniş olarak açıklanacağı gibi, daha sonraları, muhtelif saiklerle Batılılar Kur'an'ı tercümeye çok büyük ilgi göstermiş; bunun sonucu olarak da Kur'an-ı Kerim, Batıda konuşulan pek çok dile, hem de müteaddit defalar tercüme edilmiştir.

İlahi mesajın bu derece yaygınlaşması gayet tabiîdir. Zira, bu dine giren yeni milletlerin, dinlerinin temel kaynağı durumundaki Kur'an'ı, manâ itibariyle de anlamak istemeleri, onların en tabiî hakları idi. Öte yandan, bir anda

50 Şeyhani, 141-142; Muhenna, 79.
51 Bk. el-Maide, 5/3.

çığ gibi büyüyen ve dönemin en güçlü devletleri durumundaki Bizans ve İran imparatorluklarının temellerini sarsan bu yeni dini tanımak, onun kutsal kitabını tüm manâ ve mefhumlarıyla anlamaya çalışmak, -sonra da, Batıda daha fazla yayılmasını engellemek maksadıyla, gereken tedbirleri almak- için, Hıristiyan Avrupa'nın Kur'an tercümesine ilgi göstermesini de normal karşılamak gerekir.

İşte bütün bu sebeplerden dolayı, bir yandan müslüman mütercimler, ama daha çok da gayr-ı müslim çevirmenler tarafından Kur'anı Kerim, dünyanın pek çok diline tercüme edildi. **Ekmeleddin İhsanoğlu**, Kur'an'ın manâlarının tercümesi için, IRCICA'ca hazırlanan Bibliyografyanın mukaddimesinde, tercüme hareketinin İslamın ilk asrından beri süregeldiğini belirttikten sonra, 1980 yılına kadar, Kur'an'ın dünya dillerinden 65 tanesinde, tam tercüme edilmiş olarak basıldığını kaydediyor. Sözü geçen Bibliyografyada, matbu Kur'an tercüme ve tefsirlerinin adedi, 1672 olarak verilmektedir.[52] Bunların hepsi, 1515-1980 yılları arasında yapılmış tercümeler olup, 1380 tanesi tam, diğerleri ise, cüz'i (değişik sure ve ayetlerden seçilmiş kısımlar) Kur'an tercümeleridir.[53]

Merkez, Kur'an tercümeleri bibliyografyası ile ilgili çalışmalarını üç merhâlede tamamlamayı planlamaktadır. Matbu Kur'an tercüme ve tefsirlerini kapsayan ve şu an tamamlanmış bulunan birinci merhâlenin ardından, mahtut Kur'an tercüme ve tefsirlerini ihtiva edecek olan ve çalışmanın ikinci merhâlesini oluşturan bibliyografyanın hazırlanmasına, Şubat 1986'dan beri devam edilmektedir. Üçüncü merhâlede ise, daha ziyade Afrika ülkelerinde yaygın olan Kur'an-ı Kerim'in şefevi tercümeleri bibliyografyası hazırlanacaktır.[54]

Muhammed Şeyhani de, Kur'an-ı Kerim'in tam olarak tercüme edildiği dil sayısını 79 olarak vermektedir. Şeyhani'ye göre, dünyada, Kur'an'ın tam veya kısmen tercüme edilmediği dil yoktur.[55]

Üstad Hamidullah ise, 1986 yılında İstanbul'da yapılan Kur'an-ı Kerim'in tercümeleriyle ilgili uluslararası konferansa sunduğu tebliğde, Kur'an'ın kısmen veya tamamen tercüme edildiği 139 dili kapsayan bir liste vermektedir.[56] Üstad, 1989 yılında ABD'de yeniden neşredilen "***Le Saint***

52 İhsanoğlu, Takdim, 1-2.
53 İhsanoğlu, el-Cuhudu'l-Mebzule, 268-269.
54 İhsanoğlu, aynı yerler.
55 Şeyhani, 141-147.
56 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 55-59.

Coran" adlı tercümesinin mukaddimesinde, sadece Avrupa dillerine yapılmış tercümeleri kapsayan hayli kabarık bir liste vermektedir.[57]

Kür'an-ı Kerim, yaşayan dünya dillerinin pek çoğuna tercüme edildiği gibi, bugün kimsenin konuşmadığı "ölü dil" hükmündeki dillere bile tercüme edilmiştir. Sanskritçe bunlardan biridir. İlim dili olarak kullanılan Latinceye de Kur'an-ı Kerim pek çok kez tercüme edilmiştir. Ayrıca yeni icad edilmek istenen ve henüz kullanım alanı bulmamış olan Esperantoya da Kur'an tercüme edilmiştir.[58]

Şimdi, Kur'an-ı Kerim'in tercüme edildiği belli başlı dilleri ve bu dillerdeki Kur'an tercümelerini görelim. (Burada Kur'an-ı Kerim'in tercüme edildiği diller kronolojik sıraya göre verilmiştir.)

1 - DOĞU ALEMİ

a - Farsça Kur'an Tercümeleri

Tüm araştırıcıların ittifakıyla Kur'an'ın ilk kez Farsçaya tercüme edildiği sabit olmuştur.[59] İran, -o günkü adıyla Fars devleti- İslamiyetten önce, Arap kabile ve devletleriyle sıkı bir ilişki içerisindeydi. Hatta, Arap yarımadasının bir kısmında fiilen hakim durumdaydı. Bazı kabileler ve devletçikler, İmparatorluğun peyki durumundaydı. Siyasi ticari ve askeri alanlarda, Farslılar ile Araplar arasında mevcut olan bu ilişki, İslamın yayılmaya başladığı ve artık bir devlet olduğu dönemlerde de az çok devam etmiştir.[60]

Öte yandan, Hz.Peygamber'in ehl-ı beytinden addettiği[61] ve ashabın en ileri gelenlerinden biri olan Selman-ı Farisi de bir İranlı idi. Onun tavassutu ile de, müslümanlarla Farslılar arasında bazı görüşmeler ve gelişmeler oluyordu.[62]

Özellikle Hz.Ömer zamanında, İran dolaylarına yapılan seferler ve elde edilen zaferler sayesinde, İslamiyet, İranlılar üzerinde derin bir etki bıraktı. İlahi bir din anlayışına sahip olmayan İran hâlkı, İslam ile karşılaşıp onu tanıyınca müslüman oldu.[63]

57 s. XLI-LXXVI.
58 Hamidullah, Le Saint Coran, LIX, LXIV-LXVI.
59 Khan, 373; Haseneyn, 166.
60 Kramers, V/II/1015.
61 el-Heysemi, IX/117.
62 Kramers, aynı yer.
63 Numani, VII/193 vd. Kramers, V/II/1015 vd.

İslamiyetin bu şekilde İranlılar arasında yayılmasından kısa bir süre sonra, bu bölgede Kur'an-ı Kerim'in tercümesiyle ilgili faaliyetler de başlamıştır. Aslında İranlılar, prensip olarak Kur'an'ın tercümesine yabancı değillerdi. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, çok sağlam kaynaklara dayanmasa da ve tüm alimlerle araştırıcılar tarafından kabul ve tasdik edilmese de, Selman-ı Farısi tarafından Fatihanın Farsçaya tercüme edildiği, Farslı müslümanların da bir süre namazlarında bu tercümeyi okudukları rivayet edilmektedir.[64]

Yine bazı kaynaklarda, hicri 94'lü (miladi 712) yıllarda, Buhara'da, **Kuteybe** tarafından yaptırılan mescidde, hâlkın namazlarını Farsça Kur'an tercümesiyle kıldıkları belirtilmektedir.[65]

Bütün bu durumları göz önünde bulundurunca ve Arapça konuşmayan milletler arasında, İslama ilk girenlerin İranlılar olduğunu hesaba katınca, Kur'an tercümesinin ilk kez bu dilde zuhur etmiş olmasını tabiî kabul etmek gerekir. Girdikleri yeni dinin esasını teşkil eden Kur'an'ı anlamak için, onu kendi dillerine tercüme etmelerinden daha tabiî ne olabilirdi ki! Bu konuya yöneticilerin ilgisiz ve bîgâne kalmaları da düşünülemezdi. Ulema kesimi gibi onlar da, dinlerinin esas kitabını bilmeyi, onun muhtevasını öğrenmeyi merak ediyor ve buna ihtiyaç duyuyorlardı.

Bu cümleden olarak, Samanoğulları emiri **Mansur b.Nuh** (350-365/961-976), Kur'an-ı Kerim'in Farsçaya tercümesini resmi bir hükümet işi olarak ele almıştır. Emir, bu iş için Horasan ve Maveraünnehir alimlerini toplamış, onlardan, Kur'an'ı Farsçaya tercüme etmenin caiz olup, olmadığı konusunda fetva istemiştir. Alimler, İbrahim suresinin dördüncü ayetine[66] istinaden, tercümenin caiz olduğu cihetinde fetva vermişlerdir. Bunun üzerine, oluşturulan bir komisyonca, Kur'an-ı Kerim, Ebu Cafer İbn Cerir et-Taberi'nin tefsirinin hülasası ile beraber Farsçaya çevirilmiştir.[67] Bu tercümenin birer nüshası, Ayasofya Kütüphanesi 87 numara ile Dresten Kütüphanesi 22 numarada kayıtlıdır. Ayrıca bu tercüme, İstanbul ve Tahran'da basılmıştır.[68]

64 es-Serahsi, I/37; (Tacu'ş-Şeria, I/86, haşiye 1)'den naklen, Hamidullah, Le Coran, XXXV; ay. mü. Kur'an Tarihi, 64.
65 en-Nerşehi, 74.
66 "(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye, her peygamberi kendi kavminin diliyle gönderdik."
67 İnan, Bir İnceleme, 7-8; İshak, II/12; İhsanoğlu, el-Cuhudu'l-Mebzule, 267; Togan, Kur'an'ın İlk Türkçe Terc. 1-9; Khan, 373; Pearson, V/430; Eckmann, 16 (Burada heyette yer alanlardan bazılarının adları da zikredilmiştir); Hamidullah, Le Coran, XXXVI; ay. mü. Kur'an Tarihi, 65.
68 Hamidullah, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Yazma Terc. 67; ay. mü. Fehmu'l-Kur'an, 54.

Editörlüğünü **Habib Yağmani**'nin yaptığı tercüme, "*Terceme-ı Tefsir-ı Taberi*" adı ile 1961 yılında, Tahran'da basılmıştır.[69]

Tercüme, biraz evvel de belirttiğimiz gibi, İbn Cerir et-Taberi'nin "*Cami'u'l-Beyan*" adlı tefsirinin muhtasar tercümesiyle beraber yapılmıştır.Faaliyetlerinden, ilme, özellikle de Kur'an ilimlerine son derece ilgi duyduğu ve ilmi çalışmalara her türlü desteği verdiği anlaşılan emir Mansur b. Nuh, önce, Bağdat'taki alimlere, Taberi tefsirini 40 cilt olarak hazırlatır. Fakat, onun Arapça olarak, herkes -özellikle de İranlılar gibi Arap olmayan müslümanlar- tarafından okunup anlaşılmasının zor olmasından dolayı, aynı eseri, Kur'an tercümesiyle beraber, içinde Türk asıllı olanların da bulunduğu Maveraünnehir ve Horasanlı alimlerden müteşekkil bir heyete, muhtasar olarak tercüme ettirir. Bu tercüme, hacim itibariyle, aslın onda birine muadildi.[70]

Bu tercümenin en önemli özelliği, zamanımıza ulaşan ve hakkında malumat sahibi olunan en eski tercüme olmasıdır. Tercüme, Satırarası Harfi bir tercümedir. İbarenin siyakına veya Farsça cümle tertibine riayet edilmeksizin, Mushafın ayetlerinin altına, Farsça karşılığı olan kelime veya ibareler yazılarak oluşturulmuştur.[71] Tercümenin, bizim açımızdan çok önemli başka bir özelliği de, Türkçeye yapılan ilk tercümenin kaynağı olması ve ilk Türkçe tercüme için model teşkil etmesidir.[72]

Haddı zatında bundan evvel de tercümeler yapılmıştır. Kaynaklarda belirtildiğine göre, ilk tercüme, Farsçaya çok yakın olan Huzistan diliyle kaleme alınan ve ünlü Mu'tezili alim **Ebu Ali el-Cubbai**'ye (v.303/916) ait olan tercümedir. Ne var ki, bu tercümenin metnine dair en ufak bir bilgiye sahip değiliz.[73]

Yine en eski Farsça tercümelerden biri olan, fakat, malesef zamanımıza kendisi ve muhtevası hakkında herhangi bir bilgi ulaşmayan tercümelerden biri de, **Cahız**'ın "*el-Beyan ve't-Tebyin*" adlı eserinde belirttiği üzere, hicri 255 (miladi 859) tarihinden evvel yapılan ve **Musa b.Seyyar el-Asvari**'ye ait olandır. Musa b.Seyyar'ın, gerek Farsça, gerekse Arapçadaki fesahati ve her iki dile de vukufu aynı derecede mükemmel idi. İki dili de gayet iyi biliyordu. Meşhur meclisinde Arapları sağına, İranlıları soluna

69 İnan, Bir İnceleme, 7; Eckmann, 16 (dipnot 3).
70 İhsanoğlu, Medhalun, 18; Eckmann, 16.
71 Aynı yerler.
72 Eckmann, 16.
73 Hamidullah, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Terc. 67; ay. mü. Fehmu'l-Kur'an, 54; ay. mü. Kur'an Tarihi, 73.

oturtur, Allah'ın kelamından bir ayet okur; onu önce Araplar için Arapça, sonra da İranlılar için Farsça olarak izah ederdi.[74] Öyle anlaşılıyor ki, el-Asvari'nin bu tercümesi, **Ekmeleddin İhsanoğlu**'nun da belirttiği gibi şifahi bir tercümedir.[75] Yazıya geçirildiğine dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

Kur'an-ı Kerim'in Farsçaya tercümesi, burada belirttiklerimizden sonra, belli bir disiplin içinde ve yazılı tercüme kuralları muvacehesinde devam etmiş, geçen zaman içerisinde yüzü aşkın Farsça Kur'an tercümesi vücuda getirilmiştir.[76]

Yukarıda, Taberi tefsiri ile birlikte tercüme edilen ilk Farsça Kur'an tercümesinden söz etmiştik. **Brown**, bu ilk Farsça tercüme ile aynı döneme ait olan, fakat mütercimi belli olmayan olmayan başka bir Farsça tercümeden de bahs ediyor. Surabadi'ye ait olan tercüme ile (hicri V.asır) **Isfarani** (v.417/1049) ve **Zahidi**'ye (v.519/1125) ait tercümeler de günümüze kadar gelmişlerdir. **Hoca Abdullah Ensari** de Kur'an-ı Kerim'i Farsçaya çevirenlerden biridir. 520/1126 tarihinde tercümesini tamamlayan Ensari, bunun için kendisinden önce gelip geçmiş olan yüzyedi müfessirin eserlerinden yararlandığını belirtmiştir. Ensari'nin tercümesi, günümüzde de tab'edilmekte ve kendisinden yararlanılmaktadır.[77] Ünlü şair ve filozof **Şirazlı Sa'di** de, Kur'an'ı Farsçaya tercüme etmiştir. Burada işaret edilmesi gereken önemli Farsça tercümelerden biri de, meşhur alim **Şah Veliyyullah ed-Dihlevi**'ye (v.1176/1762) ait olandır. ed-Dihlevi bu önemli tercümesini, 1150/1737 tarihinde tamamlamıştır.[78]

Şüphesiz, bunlardan başka daha pek çok Farsça tercüme vardır. Nitekim, **Mofakhkar Hussaın Khan**, hâlen, 250 kadar Farsça Kur'an tercüme ve tefsirinin mevcudiyetinden bahsetmektedir.[79] Halen de Kur'an'ın Farsçaya tercümesi faaliyeti hızla devam etmektedir. En son, **Rıza Muhammed Pesened** adında küçük yaşlarda bir çocuk, ailesinin himayesinde Kur'an'ı başka dillerle beraber Farsçaya da çevirmiştir.[80]

74 el-Cahız, I/196; İhsanoğlu, Medhalun, 11-12; Hamidullah, Le Coran, XXXV-XXXVI; ay. mü. Kur'an Tarihi, 64.
75 İhsanoğlu, Medhalun, 18.
76 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 59.
77 Hamidullah, Kur'an Tarihi, 65.
78 Hamidullah, Le Coran, XXXVI; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim ve Başka Dill. Çev. Kon. Açıkl. XXI; İhsanoğlu, Medhalun, 20; İshak, II/14.
79 Khan, 373; Ayrıca Binark-Eren, 342.
80 8 Ocak 1994 tarihli Zaman Gazetesi, son sayfa.

b - Süryanice Kur'an Tercümeleri

Mısır, Suriye ve Filistin'in müslümanların eline geçmesinden sonra, bu bölgelerde bulunan hıristiyanlarla müslümanlar içiçe yaşamışlardır. Müslümanların sıcak ve samimi yaklaşımları, hıristiyan ahâliyi son derece rahatlatmıştır. Müslümanların engin hoşgörüsü altında, dinlerinin gereklerini kolaylıkla yerine getirebildikleri gibi, müslümanlarla kurdukları sosyal ve siyasi münasebetler sonucu, devletin üst kademelerine kadar yükselme imkanı da elde etmişlerdir. Hatta, Şam'daki hâlifelerin ve bölgedeki diğer idarecilerin hizmetinde bulunan en önemli şahsiyetler, başta Yunan medeniyetine ait olmak üzere, çeşitli milletlere ait eserleri Arapçaya çevirmek gibi kültürel etkinliklerde ön saflarda yer alanlar, genelde yerli hıristiyanlar olmuştur.[81] Bunlar, bu sayede İslam doktrini ve Kur'an-ı Kerim hakkında bilgi sahibi olmuşlar, ayrıca Kur'an'ı kısmen veya tamamen tercüme etme gereği duymamışlardır.

Ancak, aynı bölgede yaşayan, fakat Bizans'ın idaresinde bulunanlar, İslamı ve Kur'an'ı, aslî diliyle öğrenme imkanından mahrum kalmışlardır. Arapça bilmemeleri, Kur'an'ı anlamılarına engel teşkil ediyordu. Öte yandan, müslümanlarla hıristiyan din adamları arasında, zaman zaman dini konularda münakaşalar vâkî oluyordu. Bu münakaşalarda, Hz.İsa'nın ve Hz.Meryem'in şahsiyeti sık sık gündeme geliyordu. Bazı Bizanslı alimlerin, bu konuları daha derinden ve geniş olarak öğrenmeyi zaruri görmeleri, onları Kur'an'ı, -en azından bu mevzularla ilgili kısımlarını- şifahen veya yazılı olarak tercüme etmeye zorluyordu. Nitekim, bu zorlamanın sonucu olarak, Bizanslı bir din bilgini olan **Nicetas** ve rahip **Bartheleniy d'Edsse er-Rahâvî** (v.1171 m.), Kur'an'a geniş bir şekilde muttâlî olmaya çalışmışlardır.[82] Prof. **Mingana**'nın "An Ancient Syriac Translation of The Kur'an" adlı çalışmasının mukaddimesinde, rahip Bartheleniy tarafından, Kur'an'ın bazı kısımlarının, kendilerine yapılmış reddiyelerle birlikte Süryaniceye çevirildiği kaydedilmektedir.[83] Bu tercüme, Süryanice elyazması hâlinde, İngilterede Manchester Üniversitesi kütüphanesinde bulunmaktadır. Tercüme, İngilizcesi de ilave edilerek, Mingana tarafından yukarıda verilen isimle 1925 yılında neşredilmiştir.[84] Bu tercümede, Fatiha suresi ve başka bazı ayetler, Arapça orijinalleriyle birlikte Süryanice olarak da yazılmışlardır.[85]

81 Hunke, 269-274; Garaudy.
82 Blachere, el-Kur'an, 12-14.
83 Hamidullah, Kur'an Tarihi, 66.
84 Brockelmann, I/142.
85 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 53; Pearson, V/431; ez-Zurkani, II/4; Haseneyn, 166; el-Bindak, 97-98.

ez-Zurkani, "***menahilu'l-İrfan***" adlı eserinde, bu Süryanice tercümeyi yapan kişinin adını, matran **Ya'kup b.es-Sa'lebi** diye vermektedir.[86] Öyle anlaşılıyor ki, **İbn Sina**'nın **Avecenna**, **el-Harezmi**'nin **al-Gorismos**, **İbn Rüşd**'ün **Averroes**...[87] şeklinde, değişikliğe uğrayarak Batı dillerine geçtiği gibi, **İbn es-Sa'lebi** de, Bartheleniy biçiminde geçmiştir. Gayr-ı müslimler arasında Kur'an'ı tercüme edenlerin ilki bu zattır.

Londra müzesinde de, içinde, Süryaniceye yapılmış bazı ayetlerin tercümelerinin bulunduğu Süryanice yazmalardan oluşan bir mecma mevcuttur. Bu mecmua, hâlife **Hişam b.Abdulmelik** dönemine aittir.[88]

Filip di Tarazi de "*el-Kur'an*" adlı araştırmasında,[89] İbn Sa'lebi'nin Diyarbakır matranı olduğunu ve XII. asırda, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetini Süryaniceye tercüme ettiğini belirtmektedir. Ayrıca di Tarazi, bunların, 30 fasıl içinde, 144 sayfadan ibaret özel bir kitapta toplandığını ve Beyrut'taki Süryani patrikhanesi kütüphanesinde mahtut eserler arasında mevcut olduğunu kaydediyor.[90]

En eski Kur'an tercümelerinden söz etmişken, bunlardan birinin de, Afrika'da konuşulan Berbericeye yapılmış tercüme olduğunu belirtelim. İtalyan bilgin **Guidi**, hicri 127 tarihinde Kur'an'ın Berbericeye çevirildiğini kaydediyor.[91] Ne var ki, bu tercümenin muhtevası veya mütercimi yahut başka bir özelliği hakkında, herhangi bir bilgiye sahip değiliz.[92]

c - Türkçe Kur'an Tercümeleri

Kur'an-ı Kerim'in çevirildiği en eski dillerden biri de Türkçedir. Biraz sonra görüleceği gibi, Kur'an-ı Kerim tam olarak ilk önce Farsçaya, daha sonra da Türkçeye çevirilmiştir.

Türkler, İslamiyetten önceki dönemlerde değişik dinlere intisab etmişlerdir. Tarihi araştırmalar, Türklerin, ilk dönemlerden itibaren, intisab ettikleri dinlerin kutsal kitaplarını kendi dillerine tercüme ettiklerini veya

86 II/4.
87 Hunke, 215.
88 el-Bindak, 97.
89 Bu araştırma, Meelletu'l-Mecmai'l-İlmi'l-Arabi'de (Dimaşk, 1363/1944, XIX, s.416-488) neşredilmiştir.
90 el-Bindak, 97.
91 Hamidullah, Kur'an Tarihi, 64.
92 Afrika'da, Berbericeye, ayrıca Uganda, Nairobi Addis Abbaba dillerine yapılan tercümeler için bk. Pearson, V/431.

ettirdiklerini gösteriyor.[93] Türkler, kendi dinleri dışında, ilk kez Budizmi tanıyıp, ona intisab etmişlerdir.[94] Nitekim, İslam öncesi Türk edebiyatıda geçen dini terimlerin çoğu, Buda dinine ait eserlerin çevirilerinden intikal eden terimlerdir.[95]

Türkler, Budizmden başka, o dönemlerin yaygın dinleri olan Zerdüştlük, Maniheizm ve Hıristiyanlıkla da temas kurmuşlardır. Bu temas sonucu bazı Türk toplulukları bu dinlere girmişlerdir. **Abdulkadir İnan**, bu dinlere mensup cemaatlerin, kendi kutsal kitaplarını Türklerin diline çevirdiklerini kaydediyor.[96] Yüzyıllardan beri yapılan araştırmalar sonucunda, bu dinlerin mukaddes kitaplarının Türkçeye çevirilerini ihtiva eden kitaplar veya parçalar (fragmant) bulunmuştur.[97] Öte yandan, bugün, yazılı en eski Türk dili ve edebiyatı ürünlerinin ekseriyetini, Mani veya Buda dinine ait Türkçe metinlerin teşkil ettiği de bilinmektedir.[98]

Türkler, intisab ettikleri bu ilkel ve eski dinlerin kutsal kitaplarını anlamaya, kendi dilleriyle manâlarını ifade etmeye ihtiyaç duydukları gibi, sonradan girdikleri İslamiyetin kutsal kitabı olan Kur'an-ı Kerim'i de, aslî lafızlarıyla okuma yanında, muhteva ve manâsı itibariyle de anlama gereği duymuşlardır. Bu ihtiyaç, onları, oldukça eski dönemlerden itibaren Kur'an'ı tercüme etmeye sevketmiştir. Bu maksatla, İslamiyete girdikten yaklaşık bir asır sonra, Kur'an'ı Türkçeye tercüme ettiklerini görüyoruz.

Şüphesiz, bu yüzyıllık süre içerisinde de Türkler, Kur'an'ı -kısmen de olsa- manâ ve muhtevasıyla öğrenmeye çalışmış ve Türkçe olarak ifade etmiş olmalıdırlar. Özellikle, namazda okunan kısa surelerin anlamlarını merak edip, onları şifahen de olsa tercüme etmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Daha önce girdikleri dinlerin kutsal kitaplarını, manâ ve muhtevasıyla da öğrenen, hatta, yukarıda geçtiği gibi, onları kendi dillerine tercüme eden bu insanların, intisab ettikleri yeni dinin kutsal kitabını da, manâ ve muhteva olarak anlamaya çalışmaları, onu kendi dilleriyle ifadeye teşebbüs etmelerinden daha tabiî ne olabilir!

Bu mantıktan hareketle, o zamanlar Türkler arasında, bilhassa namaz surelerinin şifahen de olsa Türkçeye çevirildiği söz konusu edilebilir. Aslında, yazılı olarak da çevirilmiş olması muhtemeldir. Çünkü, Türkler daha evvel

93 Köprülü, 38-39.
94 İnan, Bir İnceleme, 4.
95 Aynı yer.
96 Aynı yer.
97 Aynı yer.
98 Cumbur, 123; İnan, Bir İnceleme, 4-5, 13, 20.

mensubu oldukları dinlerin eserlerini, yazılı olarak çevirmişlerdir. Tarih bunun şahididir ve bugün bunu kanıtlayan belgeler mevcuttur. Böyle bir geleneğe sahip olan Türklerin, müslüman olduktan sonra da, bu geleneği sürdürmüş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Ancak, elimizde bunu isbatlayan yazılı belgeler olmadığı için böyle bir iddiada bulunamiyoruz; sadece bir ihtimal olarak görüyoruz. Gerçi, İslami döneme ait ilk Türkçe eserler arasında sahibi meçhul bir Fatiha tefsiri bulunmaktadır.[99] Ne var ki, bu tefsirin yazılış tarihi hakkında kesin ve net bir bilgiye sahip değiliz. Bu yüzden, onu bu dönemin eseri olarak değerlendiremiyoruz.

Şüphesiz, Kur'an'ı Türkçeye çevirmek için, o dönem Türkleri arasında fikri ve kültürel bir altyapının da mevcut olması gerekir. Daha henüz İslama girmiş olan Türklerin, bu ilk devrede, İslamiyet hakkında, Kur'an-ı Kerim hakkında, onu tercüme edecek kadar geniş ve derin bir bilgiye sahip olduklarını, bu derecede Arap diline vakıf bulunduklarını söylemek, kolay olmasa gerektir. Mamafih, Türkler, tek Allah inancı, ölüm ve ölüm sonrası hayat, iyi ve kötü değerler, namus, vatan sevgisi, anaya-babaya saygı, temizlik... vb. konularda, fıtraten İslam ahlak ve anlayışına yatkın ve mütemayil idiler.[100] Başka bir ifadeyle, İslam'ın bu ve benzeri temel konularına yabancı değillerdi. Ancak, bu kadarlık bir yatkınlık ve aşinalığın, İslam'ın ana kaynağı olan ve bugün dahi, her türlü edebi, lügavi ve teknik gelişmeye, bin yıllık bir mâzî ve kaynaşmaya rağmen, yine de Türkçeye istenilen seviyede çevirilemeyen Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmek için yeterli olduğunu söylemek safdillik olur. Esasen, bu dönemde, değil Kur'an-ı Kerim tercümesi, İslam dinine ait herhangi bir eserin dahi yazıldığına veya tercüme edildiğine dair malumatımız yoktur.[101]

Bununla beraber, Kur'an'ın bazı küçük surelerinin şifahen de olsa tercüme edilmiş olabileceğini, İslamı Türklere tanıtan veya daha sonra Türkler arasında dini mübelliğ olarak İslamı anlatan zevatın, konuşmalarında Kur'an ayetlerini, Türkçeye çevirerek hâlka anlatmış olma ihtimalini göz ardı etmemek lazımdır.

Netice itibariyle, bu ilk yüzyıllık dönem içerisinde, Kur'an'ın kısmen de olsa, yazılı olarak Türkçeye tercüme edildiğine dair herhangi bir bilgi, belge veya delil mevcut değildir. Ancak, şifahen çevirilmiş olabileceği kuvvetle muhtemeldir.

99 Cumbur, 123.
100 Köprülü, 15, 19-20; Kandemir, İslam Ahlakı, 228-229.
101 İnan, Bir İnceleme, 8.

Kur'an-ı Kerim'in, ilk olarak ne zaman ve kim tarafından Türkçeye tercüme edildiği konusu müphemdir. Bugün, kütüphanelerimizde mevcut olan en eski Türkçe Kur'an tercümelerinin,

-- İlk tercüme edilen asıl nüsha olmayıp, ondan istinsah edilmiş nüshâlar olmalarından,

-- İstinsah edildikleri asıl nüshanın mütercimi ve tercümenin tarihi hakkında bilgi vermediklerinden,

-- Çoğunun anonim olmalarından dolayı, ilk Türkçe Kur'an tercümesinin tarihi ve mütercimin kimliği hakkında net bir bilgiye sahip olmak, mümkün değidir.

Bununla beraber, ilk Türkçe Kur'an tercümelerinin, tarih olarak hicri IV-V, miladi X-XI. asırlara tekabül ettiği söylenmektedir.[102] Bu dönemler, Türklerin Uygur alfabesini kullandığı dönemlerdir.Malum olduğu vechile, Türkler, daha sonraları Arap ve Latin alfabelerini kullanmışlardır. Bu üç ayrı alfabeyle de Kur'an tercüme edilmiştir. Özellikle son iki alfabeyle yapılmış pek çok Kur'an tercümesi vardır. Burada, önce Uygur, sonra da Arap ve Latin harfleriyle yapılmış olan Kur'an tercümelerinden söz edeceğiz. Ancak, daha önce, Türklerin yaptıkları tercümelerin çeşitleri üzerinde kısaca durmak istiyoruz.

aa - Türkçe Kur'an Tercümelerinin Çeşitleri

Türklerin, yukarıda sözü edilen üç alfabeyle yaptıkları tercümeler, kaba hatlarıyla ikiye ayrılır:

aaa - Satır Arası Kur'an Tercümeleri

Satır arası kelime kelime Kur'an tercümesi geleneğinin, Orta Asya'dan geldiği kuvvetle muhtemeldir. Bu geleneği, Anadolu'ya gelip yerleşen Horasanlı ve Harezmli alimlerin getirdiği söylenmektedir.[103] Bunlar da bu metodu İranlılardan öğrenmişlerdir. Zira, Farsçaya yapılan ilk Kur'an tercümesi de böyle idi.[104]

Satır arası Kur'an tercümelerinde, her kelimenin altına, o kelimenin Türkçedeki karşılığı yazılır.[105] Bu tür tercümede, cümle yapısı, kelimelerin dizilişi ve sıralanışında, Türk dil kurallarına riayet edilmez. Önemli olan

102 Köprülü, 163; İnan, Bir İnceleme, 8.
103 İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 89; Topaloğlu, Muhammed b.Hamza, I/4.
104 Eckmann, 16; İhsanoğlu, Medhalun, 19; Keskioğlu, Kur'an'ın Başka Dill. Çev. XXII.
105 Topaloğlu, Muhammed b.Hamza, I/3; Kara, 25.

Arapça dizilişttir. İfade ve üslupta da Türk mantık ve selikası göz önünde bulundurulmaz. Mesela, (وكان الله على كل شئ مقتدرا)[106] ayeti, "arur tanngrı tagma nar sa uz a ugan" (oldu Tanrı her nesne üzere güçlü)[107] şeklinde çevirilmiştir. Görüldüğü gibi, buradaki diziliş, Türkçedeki söz dizimine tamamen aykırıdır. Bu tarz tercümede, Arapça metnin söz dizimine o kadar büyük bir bağlılık varki, tercüme edilen kelimeler yanyana dizildiğinde, bazen, bunlardan bir anlam çıkarmak hayli zor olmaktadır. Makalesinde bu konuya temas eden İnan, bu tür tercümelerin, ancak asıl metnin yardımıyla anlaşılabileceğini söylemektedir.[108] Tüm tercümelerin böyle olduğu söylenemez. Fakat, bu tür tercümelerin büyük bir kısmı böyledir.[109]

bbb - Tefsiri Kur'an Tercümeleri

Türkçeye yapılan tercümelerde takib edilen ikinci metod, Tefsiri tercümedir. Bu tarzda yapılan tercümeler, başta Fatiha olmak üzere, daha ziyade kısa namaz sureleri ile Yasin ve Tebareke gibi çok önem verilen ve sık sık okunan bazı surelerin tercümeleridir. Bu tarz tercümede, her Arapça kelimenin karşılığı verilmez; bunun yerine, bütün bir ayetin uzun cümlelerle açıklaması yapılır.[110]

Şimdi bu iki metoda göre, üç ayrı alfabeyle yapılmış olan Türkçe Kur'an tercümelerini görelim.

bb -Uygur Alfabesiyle Yapılmış Olan Türkçe Kur'an Tercümeleri

Türkler, müslümanlığı kabul ettikleri dönemlerde Uygur alfabesini kullanıyorlardı. Binaenaleyh, ilk Türkçe Kur'an tercümeleri de bu alfabeyle yapılmış olamlıdır.

Ne var ki, şu ana kadar, Uygur alfabesiyle yapılmış tam metin Kur'an tercümesi bulunmuş değildir. Ancak, bazı eserlerde, bu alfabeyle yapılmış birkaç ayete rastlamak mümkündür. Nitekim, **Reşit Rahmeti Arat**'ın (v.1964) neşrettiği **Edip Ahmet b.Mahmut Yükneki**'nin "***Atabetu'l-Hakayik***" adlı eserinde, şu ayetlerin tercümesi, bu alfabeyle geçmektedir:

106 el-Kehif, 18/45.
107 İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 80.
108 Aynı yer. Ayrıca bk. Kara, 25.
109 Geniş bilgi için bk. İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 80-81, 90.
110 İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 79; Topaloğlu, I/XVII (Önsöz), I/2; Kara, 26.

Al-ı İmran, 3/134,146,185; en-Nahl, 16/96; el-Hacc, 22/61; ez-Zuhruf, 43/32; el-İnşirah, 94/5-6.

Bu ayetlerden bazılarının tercümeleri, sadece Uygur yazısıyla, bazılarınınki ise, hem Uygur, hem de Arap yazısıyladır. Ancak, bütün bunlarda, tam ve lafzi tercümeden ziyade, nazmi manâ verilmiştir.[111]

cc - Arap Alfabesiyle Yapılmış Olan Türkçe Kur'an Tercümeleri

Türkler, İslamiyete girdikten kısa bir süre sonra, Uygur alfabesini bırakarak, Arap harflerini kullanmaya başlamışlardır. Bu dönemden sonra, verdikleri eserlerin tamamı bu harflerle yazılmıştır. Mevzumuz olan Kur'an-ı Kerim tercümeleri de, son dönemlere kadar hep Arap alfabesiyle yazıla gelmiştir. Kütüphanelerimizde mevcut eski Kur'an tercümelerinin tamamı da bu alfabeyle yapılmışlardır.

Türkçe ilk tam Kur'an tercümesi, takriben hicri V, miladi XI. asrın başlarında, daha evvel yapılmış olan Farsça tercüme esas alınarak hazırlanmıştır. Kaynakların kaydettiğine göre, Samanoğulları emiri Mansur b.Nuh'un isteği üzerine, Taberi tefsirinin hülasası ile beraber Kur'an-ı Kerim Farsçaya çevirilmiştir. Bu tercüme heyetinde, Horasanlı ve Maveraünnehirli Türk alimler de vardı. **Zeki Velidi Togan**'a göre, ilk Türkçe Kur'an tercümesi, bu heyet içinde yer alan Türk alimler tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ilk tercüme, Farsça ilk tercüme tarzında olup, satır arası kelime kelime tercüme şeklinde yapılmıştır.[112]

M.Fuad Köprülü ise, Türkçeye yapılan ilk Kur'an-ı Kerim tercümesinin, ilk Farsça tercümeden, yaklaşık bir asır sonraya tekabül ettiğini söyliyor.[113] A.Kadir İnan da, bu görüşü destekleyen bilgiler vermektedir.[114]

Ne yazık ki, bu ilk tercüme hakkında fazla malumata sahip değiliz. Zira, bu tercüme zamanımıza kadar gelememişir. Tercümenin yapıldığı tarihi, kesin olarak bilemediğimiz gibi, mütercimінin kim veya kimler olduğunu da tam ve net olarak bilemiyoruz.

111 Hamidullah, Kur'an'ın Türkçe Yazma Terc. 66; ay. mü. Kur'an Tarihi, 72-73; Köprülü, 176.

112 Togan, Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalar, 135; ay. mü. Kur'an ve Türkler, 19; Erdoğan, 47; İnan, Bir İnceleme, 13; Pearson, V/430; Eckmann, 16-17; Hamidullah, Kur'an Tarihi, 66.

113 Köprülü, 163.

114 İnan, Bir İnceleme, 8.

Buna karşılık, tercümenin muhtevası hakkında yeterli bilgiye sahibiz. Bugün, bu ilk aslî nüshadan istinsah edilmiş olan bazı tercümeler elde mevcuttur. Bunlar üzerinde, yetkili alimler ve araştırmacılar tarafından yeterli çalışmalar yapılmış ve tercümenin dili, muhtevası, özellikleri hakkında hayli bilgi verilmiştir.

Zeki Velidi Togan tarafından, 1914 yılında Buhara'da bulunan ve bazı kısımları eksik olan anonim tercüme, yukarıda sözünü ettiğimiz asıl tercümenin istinsah edilen nüshâlarından biridir. Nüshanın müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Tercüme üzerinde, kaşifi Z.Velidi Togan, **W.W.Barthold**, Rus profesör **A.K.Borovkov**, M.Fuad Köprülü, A.Kadir İnan gibi alimler, çalışmalar yapıp, değerli bilgiler vermişlerdir.[115]

İlk Türkçe tercümeden istinsah edilen ikinci nüsha ise, Türk ve İslam Eserleri Müzesi 73 numarada kayıtlı olandır. İstinsah tarihi 734/1333, müstensihi ise, **Şirazlı Muhammed b.el-Hac Devletşah**'tır. Tercümenin dili Oğuz (Doğu) Türkçesidir. Yukarıda da belirtildiği gibi, tamamen ilk Farsça tercüme tarzındadır. Eser hakkında **Abdulkadir Erdoğan** geniş bilgi vermektedir.[116]

Millet Kitaplığı, **Hekimoğlu Ali Paşa** bölümü 951 numarada kayıtlı olan tercüme de, yukarıda sözü edilen tercümesnin nüshâlarından biridir. Müstensihi belli olmayan tercümenin istinsah tarihi 764/1363'tür.[117]

Bunlardan başka, biri, Manchester'deki **John Rylands** kütüphanesinde, diğeri de British Museum'de (or. 9515) mahfuz bulunan noksan iki nüsha daha vardır. Gerek Togan, gerekse İnan, yukarıda sözü geçen tüm tercümeler üzerinde yaptıkları çalışmalar, araştırmalar ve karşılaştırmalardan, hepsinin de hicri (IV veya) V, miladi (X veya) XI asırda, ilk Farsça tercümenin akabinde Türkçeye çevirilen asıl nüshanın birer kopyesi olduğu kanaatine varmışlardır.[118]

Togan, Leningratt,'taki Rusya İlimler Akademisi Şarkıyat Enstitüsü kütüphanesi yazmaları arasında bulunan bir başka nüshadan da söz etmektedir ki, bu nüsha da tarihsizdir ve müstensihi meçhuldur.[119]

115 Bk. Barthold, 69-74; Togan, Kur'an ve Türkler, 19; İnan, Bir İnceleme, 9-10; Köprülü, 162-164.

116 Bk. Erdoğan, 47-48; Ayrıca, Togan, Kur'an ve Türkler, 19; İnan, Bir İnceleme, 10-11; İhsanoğlu, Medhalun, 19; Keskioğlu, Kur'an'ın Başka Dillere Çev. XXII; Eckmann, 17-18; Hamidullah, Kur'an Tarihi, 73.

117 Togan, Kur'an ve Türkler, 19; İnan, Bir İnceleme, 11-12.

118 Togan, Kur'an ve Türkler, 19-20; İnan, Bir İnceleme, 9-14.

119 Togan, Kur'an ve Türkler, 20.

Yukarıda vermiş olduğumuz Türkçe Kur'an tercümeleri, eski Orta Asya Türkçesiyle yazılmışlardır. Hepsi de Orta Asya menşe'lidir.[120] Şu an, bunlardan başka Orta Asya kökenli tercüme bilinmemektedir.[121]

Bu tercümelerin hepsinin, aynı asıl nüshanın birer kopyesi olduğunu, aralarında, müstensihten kaynaklanan kelime, ifade ve cümle farklılıkları gibi değişikliklere rağmen, büyük benzerlik bulunduğunu daha evvel belirtmiştik. Bundan sonra sözünü edeceğimiz ve Anadolu menşe'li olan tercümelerle bunlar arasında da yine bir bağ bulunduğu söylenebilir. Özellikle satır arası kelime kelime yapılan tercümeler açısından bu bağ daha da kuvvetlidir. Herşeyden evvel, bu gelenek, yani satır arası tercüme metodu Orta Asya kaynaklıdır. Bunu, Moğollardan kaçıp, Anadoluya gelen Horasanlı ve Harezmli Türk âlimler getirmişlerdir.[122]

Öte yandan, bu çok sayıdaki tercümelerin herbirinin orijinal olduğunu söylemek de mümkün değildir. Gerçi, hepsinin bir menbadan geldiği de söylenemez. Ancak, tüm bu tercümelerin, bir kaç kaynağa raci olduğu kuvvetle muhtemeldir. Tabii ki, bu konuda net ve kesin bir görüş belirtmek için, **Ahmet Topaloğlu**'nun da söylediği gibi,[123] bu tercümelerin çoğunun tek tek ele alınıp incelenmesi, özelliklerinin ortaya konulması gerekir.

Netice itibariyle, satır arası tercümelerin, hem birbirleriyle, hem de Orta Asya menşe'li olanlarla irtibatlandırılması mümkündür. Bu, biraz da bu tercümelerin tabiatından kaynaklanmaktadır.

aaa - Anadolu'da Zuhur Eden Kur'an-ı Kerim Tercümeleri

aaaa - Selçuklular Dönemi

Selçuklular döneminde Kur'an tercümelerine pek tesadüf edilmemektedir. Selçukluların, ilim ve sanat dili olarak, kendi milli dillerinden daha çok, Arapça ve Farsçaya önem vermeleri, bunun sebebi olarak gösterilmektedir. Selçuklular, ilmi ve edebi eserlerini bu dillerle yazdıkları gibi, resmi dil olarak da Farsçayı kullanmışlardır.[124]

120 Bu tercümeler hakkında geniş bilgi için bk. İnan, Bir İnceleme, 9-55; ay. mü. Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 79-87; Eckmann, 16-24; Hamidullah, Kur'an Tarihi, 94; ay. mü. Kur'an'ın Türkçe Yazma Terc. 66-77.

121 İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 81; Topaloğlu, Doğu Türkçesiyle yapılmış Kur'an tercümelerinin sayısını yedi olarak vermektedir. (Topaloğlu, Muhammed b.Hamza, I/4).

122 İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 88; ay. mü. Bir İnceleme, 18-19.

123 Topaloğlu, Muhammed b.Hamza, I/5; Ayrıca bk. İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 89.

124 Köprülü, 190; Topaloğlu, I/2; Kara, 27.

bbbb - Anadolu Beylikleri ve Osmanlılar Dönemi

Selçukluların yıkılıp, Anadolu'da beyliklerin kurulmasıyla birlikte, milli dile itibarın arttığı görülmektedir. Özellikle Karaman ve Osmanlı beyliklerinin milli dile büyük önem vermeleriyle,[125] birçok Türkçe kitap yanında, cüz'i veya tam Kur'an tercümelerinin de zuhur ettiği müşahade ediliyor. Önceleri, namazda okunan kısa sureler ile Yasin ve Tebareke gibi surelerin tefsir ve tercümesi yapılır. Daha sonraları ise, tam tercümeler ve büyük tefsirler meydana getirilir.[126] Bunlardan biri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kitaplığında 45 numarada kayıtlı olan Tebareke tefsiridir ki, yazılış tarihi, 730/1333'tür. İstinsah tarihi miladi 1422 olan başka bir Tebareke tefsiri de, Burdur Kitaplığı 1234 numarada kayıtlıdır.[127]

Yukarıda da belirtildiği gibi, bu dönemler, artık dini eserlerin tefsir ve tercümesine önem verilen dönemlerdir. Farsçaya yapılan tercümeler emsal gösterilerek, Türkçeye de tercümelerin yapılması gerektiği ifade edilir.[128] Nitekim, **İbn Batuta** diye meşhur olan **Muhammed et-Tanci** (v.770/1369), 730/1330'lu yıllarda, Anadolu'ya yaptığı seyahat esnasında, seçme hadislerden oluşan bir risale yazdığını ve Birgi sultanı **Aydınoğlu Mehmet Bey**'e takdim ettiği bu risalenin, onun emriyle hemen Türkçeye çevirildiğini yazıyor.[129]

Aksaray'lı olan **Yusuf oğlu Abdurrahman**, Farsça olarak yazılan ***"Umdetu'l-İslam"*** adlı eseri, altmış kitaptan yararlanarak yaptığı ilavelerle, ***"İmadu'l-İslam"*** adıyla Türkçeye çevirmiştir. Hicri 800 (miladi 1397)'lü yıllarda yazılan eseri, müellifi, "Kur'an ahkâmını beyan ettiği için, Türkçeye tercüme edilmiş Kur'an" olarak değerlendirmiştir.[130]

Osmanlıların ilk dönemlerinde başlayan -Kur'an da dahil- dini eserlerin Türkçeye tercümesi hareketi, medreselerde Arapça ile eğitimin ağırlık kazanması, ilim ve sanat çevrelerinde milli dilin fazla itibar görmemesi vb. sebeplerden dolayı, istenilen seviyeye erişememiştir.

Bununla beraber, yine de kütüphanelerimizde Kur'an tercüme ve tefsirlerine ait pek çok eser bulmak mümkündür. Ne var ki, bunların çoğu, hemen

125 Ergin, V/1920; Köprülü, 251; 334-335.

126 İnan, Bir İnceleme, 14.

127 Geniş bilgi için bk. İnan, Bir İnceleme, 14-15; Köprülü, 340-341; Kara, 27.

128 Köprülü, 339.

129 et-Tanci (İbn Batuta), I/206-207.

130 Kitap, Nuru Osmaniye Kütüphanesi fihristinde 170 numarada kayıtlıdır. Bu döneme ait başka bir Kur'an tercümesi için bk. Topaloğlu, Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri ve Cevahiru'l-Asdaf, 61.

hemen tek kaynağa racidir; hepsi birbirinden istinsah edilmişe benzemektedir. Herhangi bir orijinallikleri yoktur. Kur'an'ın bütününü veya değişik yerlerini kapsamaktan ziyade, Yasin, Tebareke, Fatiha, İhlas gibi surelerin veya belirli ayetlerin tefsir ve tercümesini ihtiva etmektedir.[131] Kütüphanelerimizde, sözü geçen surelerin pek çok tercüme ve tefsirlerini bulmak mümkündür. Buna karşılık, bütün Kur'an'ı tercüme eden eserler oldukça azdır.[132]

Bu sözünü ettiğimiz kısa surelerin tercümelerinin de, hâlkın istifadesine sunulmaktan ziyade, beyzade ve şehzadelere, Kur'an'la beraber Arap dilini öğretmek maksadıyla, öğretime yönelik olarak yazıldığı kaydediliyor.[133]

Bununla beraber, uzun bir süre sonra, çok az sayıda da olsa, hâlkın istifadesi için de bazı tefsirler ve tercümeler yapılmıştır. Nitekim, **Şeyh İsmail b.Ahmet el-Ankaravi** (v.1038/ 1628), Fatihayı bu maksatla Türkçe olarak tefsir etmiş; **Mehmet Çelebi Niksari** (v.1225/ 1810) de, "ehl-ı salat azizlerin" istek ve arzusu üzerine, namazda okunan kısa sureleri tercüme ve tefsir etmiştir.[134]

Anadolu'da, büyük tefsir ve tam Kur'an tercümesi hareketinin, elde mevcut en eski nüshâlardan edinilen bilgiye göre, Osmanlı Devletinin kuruluşundan bir asır sonra, yani XIV. yüzyılın sonlarında başladığı anlaşılıyor. Gerek İstanbul, gerekse Anadolu'daki kütüphanelerde, bunlara rastlamak mümkündür. Abdulkadir İnan, Alman müsteşriki **Dr.Joseph Schach**'ın, yalnız İstanbul ve Bursa kütüphanelerinde birbirine çok yakın, yirmiden fazla nüshayı gözden geçirdiğini, kendisinin de, Joseph'in listesinde bulunmayan pek çoklarını müşahade ettiğini kaydediyor. Ayrıca, bunlardan bazılarının Hamburg, Breslau ve British Museum'de mevcut olduğunu belirtiyor.[135] **Prof.Süheyl Ünver** de, özellikle Anadolu'daki kütüphanelerde altmış kadar tercüme tesbit etmiştir.[136]

Bu tefsir ve tercümeler incelendiğinde, iki ana guruba ayrıkdıkları görülür:

131 İnan, Bir İnceleme, 14-15; Hamidullah, Türkçe Yazma Tercümeler, 66-77; ay. mü. Kur'an Tarihi, 88; Köprülü, 286; Ayrıca, Katip Çelebi, I/454-456; Mehmet Tahir, II/440.
132 Mesela bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Türkçe Tefsirler Bölümü.
133 İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 90.
134 İnan, Bir İnceleme, 15; Ayrıca el-Ankaravi'nin eseri için bk. Çelebi, I/454; Niksari'nin eseri için b. Tahir, II/440.
135 İnan, Bir İnceleme, 15; Ayrıca bk. Topaloğlu, I/3; Cumbur, 124; Hamidullah, Kur'an Tarihi, 88-89.
136 Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim Bilgileri, 215.

aaaaa - Bunların bir kısmı, Kur'an-ı Kerim'in uzun tefsirlerle Türkçeye çevrilmesi şeklindedir. Bunlar, genelde Arapça bir tefsirin Türkçeye tercümesinden ibarettir. Bu tür tercümelerde, Arapça bir kelimenin, Türkçe bir tek kelimeyle karşılanmasından ziyade, bütün bir ayetin uzun cümlelerle açıklanması esas alınmıştır. Bunun için, daha ziyade **Ebu'l-Leys es-Semerkandi**'nin (v.383/993) tefsiri[137] tercih edilmiştir.[138]

Onca tefsir arasından, bu tefsirin tercih edilmesinin ana sebebi, tefsirin bir Türk alime ait olması ve müellifinin de Hanefi mezhebine mensup olmasıdır. Daha çok, "***Tefsiru Ebi'l-Leys es-Semerkandi***" diye bilinen[139] eserin, hacmının mutavassıt, ibarelerinin açık ve özlü olması[140] da tercih sebepleri arasında zikredilebilir.

Tefsir, **İbn Arabşah** (v.854/1450) ile **Musa el-İzniki** (v.833/1430) tarafından, hemen hemen aynı dönemlerde Türkçeye tercüme edilmiştir. Muhtemelen, bunlardan kısa bir süre önce çevirilmiş olan ve mütercimi ile tercüme tarihi belli olmayan "***Cevahiru'l-Asdaf***" da, aynı tefsirin tercümesinden ibarettir. Bu üç tercüme arasında büyük benzerlikler vardır.[141]

es-Semerkandi'nin tefsirinden başka tefsirler de Türkçeye çevirilmişlerdir.[142]

bbbbb - İkinci kısım Kur'an tercümeleri ise, Satır arası kelime kelime yapılan tercümelerdir. Bunların çoğunda açıklama hiç yoktur. Bazılarında ise, kısa açıklamalar, esas tercümeden ayrı olarak, sayfa kenarlarında verilmiştir. Bunların da nüshâları pek çoktur. XIV. yüzyılın sonlarında veya XV. yüzyılın başlarında te'lif edilmeye başlanan bu eserlerden sekiz tanesi, Türk Ve İslam Eserleri Müzesinde mevcuttur. Abdulkadir Erdoğan, bunlar hakkında tanıtıcı bilgiler vermiştir.[143]

137 "Bahru'l-Muhit" veya "Tefsiru'l-Kur'an" (Sofuoğlu, 283).
138 Topaloğlu, I/3; İnan, Bir İnceleme, 15; ay. mü. Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 89; Kara, 27-28.
139 Tefsir ve müfessiri hakkında bilgi için bk. ez-Zehebi, I/224-226; Sofuoğlu, 283.
140 Sofuoğlu, 283.
141 İnan, Bir İnceleme, 15-16; ay. mü. Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 84, 88-90; Topaloğlu, I/3; ay. mü. Kur'an-ı Kerim'in İlk Türkçe Tercümeleri ve Cevahiru'l-Asdaf, 61 vd. K.Çelebi, I/441.
142 Türkçeye tercüme edilen diğer tefsirler için bk. Barthold, 69-74; Çetiner, 155-158; Cunbur, 124; Hamidullah, Kur'an Tarihi, 91-96.
143 Bk. Erdoğan, 49-51.

Bunlardan başka, Konya Mevlana Müzesi 6624/921 numarada kayıtlı Çağatayca bir Kur'an tercümesi ve tefsiri vardır ki, muhtemelen te'lif tarihi, miladi 1490 yıllarından sonradır. Eserin istinsah tarihi ise, 951/1542'dir.[144]

Bunlardan başka tercümeler de vardır.[145] Ahmet Topaloğlu, bunların en eskisi olarak kabul edilen ve muhtemelen **Molla Fenari** lakabıyla bilinen büyük Türk alimi **Muhammed b. Hamza**'ya (v.834/1431) ait olanı üzerinde doktora çalışması yapmış ve eser hakkında geniş bilgiler vermiştir.[146] Tercümenin te'lif tarihi 824/1424'tür. Türk Ve İslam Eserleri Müzesinde 40 numarada kayıtlıdır. İnce nesih ile yazılmış olup, satır arası kelime kelime bir Kur'an tercümesidir.[147]

Özet olarak belirtmek gerekirse, resmi ve özel kitaplıklarda, yüzlerle ifade edilecek kadar çok cüz'i veya tam Kur'an tercümeleri mevcuttur. Kendi kütüphanelerimiz dışında, Cezair, Dresden, Leidin, Münih, Berlin, Vatikan, Viyana, Londra vb. şehirlerdeki kütüphanelerde de Türkçe mahtut Kur'an tercüme ve tefsirleri bulunmaktadır.[148]

Türkçe olup da tab'edilen ilk Kur'an tercüme ve tefsiri ise, **Ayntablı Mehmet Efendinin** "***Tefsir-ı Tıbyan***" tercümesidir.[149] Bu eser, **Hıdır b.Abdırrahman el-Ezdi**'nin, hicri 773 yılında yazdığı "***et-Tıbyan Fi Tefsiri'l-Kur'an***" adlı tefsirin Türkçeye yapılmış çevirisidir. Tercüme, 1257/1841 yılında Bulak matbaasında basılmıştır. Tefsir ile karışık bir tercümedir. Üslubu da çok eskidir.[150] Bir çok kez basılmıştır.[151] Tercümenin büyük bir ilgi görmesi üzerine, başka tefsir ve tercümeler de tab'edilir.[152]

---

144 İnan, Çağatayca Kur'an Tefsiri, 61-62.
145 Bk. İnan, Kur'an'ın Eski Türkçe Çev. 81-91; Erdoğan, 51; Togan, Kur'an ve Türkler, 20; Topaloğlu, Muhammed b.Hamza, I/XVII (Önsöz), 3-4; Hamidullah, Kur'an'ın Türkçe Yazma Terc. 65-80; ay. mü. Kur'an Tarihi, 91-96; Eckmann, 16-24; Kara, 28-34; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim Bilgileri, 216.
146 Bk. Topaloğlu, Muhammed b.Hamza XV. Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi, Kültür Bakanlığı yayınları: 227, 2 cilt, İst. 1976.
147 Topaloğlu, I/XVII-XVIII (Önsöz); Erdoğan, 51; İhsanoğl Medhalun, 19. Diğerleri hak. bilgi için bk. Kara, 28-29.
148 Hamidullah, Kur'an Tarihi, 79-82; Topaloğlu, Muhammed b.Hamza, I/4; İhsanoğlu, Medhalun, 20; Kara, 28-34.
149 Eser, 1956 yılında, Süleyman Fahir tarafından Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri adı ile, sadeleştirilmiş olarak tab' edilmiştir. Daha sonra da, Ahmet Davudoğlu eseri 1980 yılında dört cilt halinde yayınlamıştır.
150 Miras, Kur'an Tercümesi Hak. Tarihi Hatıralar, 194.
151 Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 195-196.
152 Bk. Cunbur, 124; Ergin, V/1927; Miras, Kur'an Terc. Hak. Hatıralar, 194; Topaloğlu, Muhammed b.Hamza, I/4; İhsanoğlu, Medhalun, 20; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim ve Baka Dil.Çevirilmesi, XXII.

cccc - Tanzimat Dönemi

Daha evvel, Osmanlı medreselerinde ilim dili olarak Arapçanın kullanıldığını ve tedrisatın bu dil ile yapıldığını belirtmiştik. Bu durum, XX. yüzyılın başlarına kadar böyle devam eder. Ancak Tanzimat ile beraber, yavaş yavaş milli duyguların ağır bastığı ve önplanda olduğu yeni akımların belirdiği bilinen bir gerçektir. Öncelikle ve özellikle Edebiyat alanında ortaya çıkan bu anlayış, kısa sürede diğer bütün alanlara da sirayet eder. Bu arada Kur'an-ı Kerim'in de bu anlayış istikametinde, yeniden tercüme edilmesi hususu gündeme gelir. Esasında, bu dönemde gündeme gelen ve uzun süre gündemdeki önemli yerini koruyacak olan bu anlayış, samimi olarak, Türk milletinin idrakine Kur'an'ı bütün manâ ve mefhumlarıyla sunmak gibi bir düşünceden kaynaklanmıyordu. **Bekir Topaloğlu**'nun da işaret ettiği gibi, zaten senelerden beri Kur'an-ı Kerim Türkçeye tercüme edilegelmişti ve kütüphanelerimizde bunların pek çok nüshası mevcuttu. Bu görüş ve anlayışın esas gayesi, ibadetlerde de Kur'an'ın Türkçe olarak okunması, başka bir ifadeyle, ibadetlerin Türkçeleştirilmesiydi.[153] Bu yüzden olacak ki, o zamanlar buna pek çok kişi karşı çıkmış, bu aşırı tepki karşısında, bu fikri savunanlar daha ileri gidememişlerdi. Onların bu gayesini sezen dahi sultan **Abdulhamit Han**, bizzat kendisi bu harekete engel olmuş ve Kur'an'ın Türkçeye tercümesine, bu kötü niyetten dolayı izin vermemiştir.[154] Gazeteci **Ahmet Egayif**'in, Jön Türk gazetesinde, Kur'an'ın Türkçeye tercüme edilmesi gerektiği konusunda yaptığı ısrarlı tavsiye ve teşvikler, Şeyhulislam'ın tercümeyi men eden fetvası karşısında etkisiz ve geçersiz kalmıştır.[155] **Osman Ergin**, bu dönemde Kur'an'ı tercümeye teşebbüs edilmeyişin sebeplerinden birinin de, Maarif Nezaretindeki Encümen-ı Teftiş ve Muayene veya Meşihat-ı İslamiyye dairesindeki Tetkik-ı Müellefat-ı Şer'iyye'nin sansür uygulaması olduğunu söyliyor. Gazete, mecmua veya kitaplarda yer alacak böyle bir teşebbüsün, bu heyetlerin sansürüne takılacağını belirtiyor.[156] **İbrahim Hilmi** de kendine ait olan Kütüphane-ı İslam tarafından Osmanlıca olarak basılan Kur'an tercümesinin mukaddimesinde, bu eseri Cumhuriyetten önce muktedir bir heyete yazdırıp neşrettiğini, ancak "koyu bir taassuba" alet olan bir gazetenin

---

153 B.Topaloğlu, 199.
154 el-Bindak, 69; Haseneyn, 167.
155 el-Bindak, 69.
156 Ergin, V/1923.

bundan dolayı kendisine ateş püskürttüğünü, o vâkît hükümetin de bunların itiraz ve gayelerini kabul etmek zorunda kaldığını söyliyor.[157]

Ancak, 1908 Meşrutiyetinden sonra, milliyetçi cereyanların çok taraftar bulması ve iyice güçlenmesiyle birlikte Kur'an'ın, ezanın ve namazın Türkçeleştirilmesi düşüncesi yeniden önplana çıkmıştır. Ziya Gökalp'ın şu manzumesi, o dönem milliyetçilerinin bu konudaki görüş ve düşüncelerini gayet açık ve net bir şekilde ortaya koymaktadır:

"Bir ülke ki, camiinde Türkçe ezan okunur,
Köylü anlar manâsını namazdaki duanın;
Bir ülke ki, mektebinde Türkçe Kur'an okunur,
Küçük, büyük herkes bilir buyruğunu Hida'nın;
Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın."[158]

Bu gelişmelerden sonra, dönemin pek çok ünlü aliminin, Kur'an'ın Türkçeye tercümesine cevaz verdikleri görülmektedir. **Şeyhulislam Musa Kazım, Ahmet Cevdet Paşa, Bereketzade İsmail Hakkı** bunlardandır. Bu alimler, yazdıkları yazılarda, bunun zaruretini değişik şekillerde dile getirmişlerdir. Hatta, içlerinden bazıları bizzat bu işe teşebbüs bile etmiştir. Nitekim, Ahmet Cevdet Paşa, ***"Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-ı Hulefa"*** adlı eserinde, Yusuf suresinin birçok ayetini tercüme etmiştir.[159] **Sırrı Paşa**'nın iki ciltlik ***"Sure-ı Furkan"*** tefsir ve tercümesi,[160] Şeyhulislam Musa Kazım Efendi'nin ise, küçük bir ciltten ibaret, ***"Safvetu'l-Beyan"*** isminde natamam bir tefsir ve tercümesi vardır.[161] Eser, Fatiha ve Bakara surelerini kapsamaktadır. Bereketzade İsmail Hakkı da, Kur'an'ı ***"Envaru'l-Kur'an"***[162] adı ile tercüme etmiştir.[163]

157 Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercümesi, (Bir heyet-ı ilmiye tarafından hazırlanmış, İzmirli İsmail Hakkı tarafından tedkik ve tashih edildikten sonra Osmanlıca olarak basılmıştır.), Marifet Matbaası, İst. 1344/1926.
158 Gökalp, Yeni Hayat, 11.
159 Bk. ilgili kitap, 11-16.
160 İstanbul, 1312. Müellifin ayrıca, Sırru'l- İnsan; Tefsir-ı Sure-ı İnsan, Ahsenu'l-Kısas; Tefsir-ı Sure-ı Yusuf, Sırru'l-Meryem; Tefsir-ı Sure-ı Meryem, Sırr-ı Kur'an ve Sırr-ı Tenzil adında başka eserleri de vardır. (Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 196-197).
161 İstanbul, 1335/1919. Müellifin ayrıca, İhlas ve Alak surelerinin tefsir ve tercümesinden ibaret, 16 sayfalık bir çalışması vardır. Bu da, 1334/1918 tarihinde İstanbul'da tab' edilmiştir. (Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 199).
162 İstanbul, 1331/1913.
163 Aksu, 226; Ergin, V/1927, 1929 (6 nolu Kur'an tercümesi); Cunbur, 124; Doğrul, Kur'an Nedir, 96; Keskioğlu, Kur'an'ın Başka Dill. Çev. XXII-XXIII. Bu dönemde yapılmış başka tefsir ve tercümeler de vardır. Bk. Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 195-200.

Başta **Şeyhulislam Mustafa Sabri** olmak üzere bazı alimler de, bu harekete şiddetle karşı çıkmışlardır.[164] Böylece bu iki grup arasında büyük bir münakaşa zuhur etmiştir. Türkiye'de patlak veren bu münakaşa, kısa sürede diğer İslam beldelerine, özellikle de Mısır'a sirayet ederek, daha büyük boyutlarda devam etmiştir. Vakıa, Mısır, fikri altyapı bakımından böyle bir münakaşaya hazırdı. Bir yandan, Kur'ânî esasları asrımızda yeniden hakim kılmayı istihdaf eden yeni İslami hareket; öteyandan, senelerden beri uygulanan bilimsel, kültürel ve siyasal sömürü politikasından etkilenip, Batıya açılmayı ve Batılılaşmayı gaye edinen akım... Böyle bir fikri atmosfer içerisinde yetişen pek çok Mısırlı alim, Türkiye'de zuhur eden ve özellikle de Cumhuriyet döneminde alevlenecek olan bu tartışmaya büyük ilgi göstermiştir. **Muhammed Ferid Vecdi** ***"el-Edilletu'l-İlmiyye 'ala Cevazi Tercemeti Maani'l-Kur'ânî ile'l-Luğati'l-Ecnebiyye"*** adlı eserinde, Türkiye'de gerçeklerştirilmeye çalışılan Kur'an'ı Türkçeye çevirme ve bu çeviriyle ibadetleri ifa etme hareketinden stayişle bahsedip, bu hareketi başlatanları takdir ederken,[165] başta, Türkiye'den kaçmak zorunda bırakılan ve Mısır'a yerleşen sabık Şeyhulislam ***Mustafa Sabri Efendi***,[166] olmak üzere Mısır'ın tanınmış ilim erbabından ***Muhammed Reşid Rıza***[167] vb. alimler, hem hareketi sert bir dille eleştirmişler, hem de Ferid Vecdi ve onun gibi düşünenlere ağır cevaplar vermişlerdir.

Bunlardan başka, şu alimler de yazılarında bu konuya temas etmiş ve meseleyi değişik yönlerden incelemeye tabi tutmuşlardır:

Muhammed Şakir : ***el-Kavlu'l-Fasl Fi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim***,[168]

M.Haseneyn Mahluf el-Adevi : ***Risaletun Fi Hukmi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim ve Kıraetiha ve Kitabetiha Bi Ğayri Luğati'l-Arabiyye***,[169]

Mahmud Şeltut : ***Tercemetu'l-Kur'an ve Nususu'l-Ulemâ Fiha***,[170]

164 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 3-5; ay. mü. Dini Müceddittler, 206-215; Keskioğlu, Kur'an'ın Başka Dill. Çev. XXII-XXIII;
165 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 4, 67-70.
166 Aynı kaynak, 67-71.
167 Rıza, Tefsiru'l-Menar, IX/300-305.
168 Bk. Muhenna, 14-19.
169 Aynı eser, 20-24.
170 Mecelletu'l-Ezher, VII (1355/1936), 123-134; Ayrıca Muhenna, 24-26.

M.Mustafa el-Merağî : *Bahsun Fi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim*,[171]

M. el-Hader Hüseyin : *Naklu Maani'l-Kur'an İle'l-Luğati'l-Ecnebiyye*,[172]

İbrahim el-Cibali : *el-Kelam Fi Tercemeti'l-Kur'an*,[173]

Muhammed Süleyman : *Hadesu'l-Ehdas Fi'l-İslami'l-Aqdam ala Tercemeti'l-Kur'an*,[174]

M.Mustafa eş-Şatır : *el-Kavlu's-Sedid Fi Hukmi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Mecid*,[175]

Muhammed b.Hasan el-Hacevi : *Tercemetu'l-Kur'ânî'l-Kerim*,[176]

Muhammed Bahit.[177]

Bu alimler, hülasaten, tercümeyle Kur'an'ın tam olarak yansıtılamayacağını, pek çok hususiyetinin kaybolacağını... bununla beraber Tefsiri tercüme tarzında çevrilmesinde bir beis olmadığını, hatta bunun gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle, el-Merağî, beyan ettiği delillerle ve istinad ettiği fıkhî kaynaklarla Kur'an'ın başka dillere tercümesinin zaruretini ısrarla belirtmiştir.

Esasında, Kur'an'ın tercümesi hareketini kınayan yukarıda adını verdiğimiz zevat da, eğitim - öğretim ve manâsını anlamak maksadıyla, Kur'an'ın çevrilmesine karşı değillerdi. İslamın ve ilahi emirlerin tebliğ edilmesi düşüncesiyle, tercümenin yapılabileceğini söyliyorlardı.[178] Gerçi, Kur'an'ın tercümesi konusunda, ilk çıkan tartışma ve bu tartışmaya sebep olan Lübnan'da basılı bir İngilizce Kur'an tercümesinin Mısır'a sokulması hadisesinde, el-Ezher meşihasının olumsuz fetva vermesi ve tercümenin Mısır'a sokulmasına müsade etmemesi, onların tercümeye esastan karşı oldukları gibi bir izlenim verebilir. Ancak, daha sonraları, yine aynı Camianın, belirli şartlar ve prensipler dahilinde Kur'an'ın tercüme edilmesini caiz görmesi, onların prensip itibariyle tercümeye karşı olmadıklarını gösteriyor.[179]

171 Daru'l-Kutubi'l-Cedid, Beyrur, 1401/1981; Ayrıca Muhenna, 59-78.
172 Nuru'l-İslam, II (1350), 1/122-132; Ayrıca Muhenna, 35-40.
173 Nuru'l-İslam, III (1351), 1/57-65; Ayrıca Muhenna, 41-44.
174 Muhenna, 54-56.
175 Muhenna, 56-57.
176 Mecelletu'l-Ezher, VII (1355/1936), 190-198.
177 Keskioğlu, Kur'an'ın Başka Dillere Çev. XX.
178 Bk. Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 8-9, 19; ay. mü. Dini Müceddidler, 206 vd. Rıza, Tefsir, IX/316; Muhenna, 13-18.
179 el-Ezher'in Kur'an tercümesini caiz gördüğüne dair fetvası için bk. Muhenna, 50-53.

Meselenin yoğunluk noktası, ibadetlerin de tercümeyle yapılması ve tercümenin Kur' an'ın yerine ikame edilmesi hususu idi. Bütün tartışmalar burada düğümleniyordu. Tercümeye karşı tavır alanlar, itirazlarını bu noktaya hasrediyor ve Kur'an'ı tercümeye izin vermenin, uzun vadede, Arapların dışındaki müslümanları, böyle bir sonuca götüreceği endişesiyle tercümeye karşı çıktıklarını söyliyorlardı. Ferid Vecdi ise, bu konuda Batıda cari olan durumu nazar-ı itibare alarak ve ondan esinlenerek, Arapça bilmeyenlerin, kendi ana lisanlarıyla, ilahi kelamı okuyup anlamalarının zaruretini beyan ediyordu...[180]

Mısır'da, Türkiye'deki gelişmeler yanında, ayrıca İngilizce tercümenin ülkeye sokulmasının yasaklanması üzerine, ulema arasında çıkan tartışma, bir süre sonra durdu. Fakat, bu arada, Türkiye'de Kur'an'ın siyasi ve hamasi düşüncelerle, biraz da Batı taklîtçiliği hevesiyle Türkçeye çevirilimesi, üstelik bu tercümelerin ehliyetsiz ve liyakatsız kişilerce yapılması, daha da önemlisi, yapılan tercümelerin, Kur'an'ın yerine ikame edilip, ibadetlerin bununla yapılacağı fikrinin yaygınlaşması, Türkiye'de olduğu gibi, Mısır'da da yeniden şiddetli tartışmaların çıkmasına sebep oldu.

dddd - Cumhuriyet Dönemi

Gerçekten de Cumhuriyet dönemi ile birlikte, kısa bir süre içinde birkaç tercüme neşredildi. Bunların çoğu, Arapçaya vakıf olmayan, yeterli derecede dini bilgisi bulunmayan ehliyetsiz ve liyakatsız kişilerce yapılmıştı. Hatta -belki de aslî metnin yüzüne bile bakmadan- tamamen Fransızca ve İngilizce gibi Batı dillerine yapılmış tercümeleri tercüme edenler bile çıkıyordu.[181] Mütercimler içinde hıristiyan olanlar dahi vardı.[182] Bu ahvalin tabiî sonucu olarak, yapılan tercümeler hatalarla dolu oluyordu. Neredeyse her satırında, hatta her kelimesinde bir hata bulmak mümkündü.[183]

Bu durum o kadar rahatsız edici bir hâl aldı ki, TBMM olaya el koymak zorunda kaldı. Birbirinden çok farklı olan ve hatalarla dolu bulunan bu tercümelere, hâlk büyük bir tepki gösteriyor, değişik vesilelerle rahatsızlıklarını dile getiriyordu. Bunun üzerine, Meclis, DİR nezaretinde, ulema nezdinde tasvib ve muvafakat görecek, hâlk arasında da ilgi ve itibar bulacak bir tercümenin hazırlanmasını kararlaştırdı.[184]

180 Bk. Muhenna, ilgili sayfalar.
181 Yazır, I (Mukaddime), 8.
182 Bk. Ergin, V/1927-1931 ve dipnot 12; Rıza, Tefsir, IX/332-334; Miras, Kur'an'ın Terc. Hak. Hatırl. 195.
183 Aynı yerler.
184 Ergin, V/1930-1931.

Yapılan uzun çalışmalar ve araştırmalar sonunda, bu iş için en münasip ve en liyakatlı kişi olarak **Mehmet Akif** görüldü.[185] Akif, samimi duygularla, Kur'an'ın manâ ve muhtevasını, en beliğ ve en güzel bir şekilde insanımıza sunmak düşüncesiyle, kendisine tevdi edilen bu görevi kabul etti. Esasında, Akif bu işe yabancı değildi. Daha önceleri, bazı şiirlerinde, Kur'an'dan bir kısım ayetleri, nazmen ve nesren, genelde Tefsiri tercüme şeklinde çevirmişti.[186] Öte yandan, Akif, daha evvel **Kamil Miras, Ahmet Naim, İzmirli İsmail Hakkı** ve Kuşadalı ile birlikte, Kur'an-ı Kerim'i tercümeye karar vermiş,[187] hatta bu maksatla Fatiha suresini tercüme bile etmişlerdi.[188]

Akif, Türkiye'de ve Mısır'da sürdürdüğü çalışmalar sonucu, eserini müsvedde olarak bitirmişti. Geriye, müsveddelere son şeklini verip, bir ulema heyetinin tetkik ve tasvibinden geçirip, sonra da temize geçmek kalmıştı. Ancak, bu dönemde, Kur'an'ın tercümesi ile namaz ve diğer ibadetlerin edası düşüncesi çok büyük önem kazanmıştı. Akif, Kur'an'ın kaldırılıp, namaz ve diğer ibadetlerde, onun yerine kendisinin yaptığı tercümenin isti'mal edileceği endişesiyle, tercümeyi Türkiye'ye getirmedi.[189] O, "bu durumda ben, kıyamet günü Allah'ıma ne cevap vereceğim? Peygamberim'in yüzüne nasıl bakacağım?" diyordu.[190] **Eşref Edib**'in görüp okuduğu ve son derece beğenip hayran kaldığı, Akif'in en yüksek edebi zevkinin ve kabiliyetinin, ayrıca, bunlarla bütünleşen ilhamın ürünü olan bu nefis tercüme,[191] ne yazık ki, Akif'in vasiyeti gereği yakılmıştır.[192]

Bunun üzerine bu iş, Kur'an tefsiri yapmakla görevlendirilen **M.Hamdi Yazır**'a tevdi edilir.[193] Yazır, 1938'li yıllarda tercüme ve tefsiri ikmal ederek bastırır.

Bu arada, Türkiye'de ezan, kamet, namaz, sala ve benzeri dini ameller Türkçeleştirilmiştir. Bu durum, belki de Türkiye'den daha fazla Mısır'da tartışmalara sebep olmuştur. Türkiye'de meseleye ilmi açıdan değil, daha ziyade siyasi adeseden bakılır ve bu anlayışla yaklaşılır. Bu işler, Batılılaşma ve çağdaşlaşma uğruna, bizzat Devlet eliyle yapılmaktadır. Osmanlıların kalıntıları üzerine inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'ne, Batı standartlarına uygun yeni bir şekil verilmek istenmektedir. Bunun için, Batı patentli inkılaplar yapılmakta, yeniden yapılanmada kullanılacak bütün unsurlar, Batıdan ithâl edilmektedir. İşte, bu inkılapların bir uzantısı ve icabı olarak din konusuna da el atılır; bizzat Devlet, dinde "reform" sayılacak nitelikte değişiklikler yapmaya çalışır. Bu maksatla Kur'an tercüme ettirilir, minarelerde ezanlar, salalar; camilerde namazlar, dualar, hutbeler, tekbirler... Türkçe olarak okut turulur; bir takım müeyyidelerle bunlara uymak zorunlu hâle getirilir.[194]

185 Edip, I/187.
186 A.Abdulkadiroğlu-N.Abdulkadiroğlu, 11-93; Aksu, 226; Edip, I/28, 194-195; Aydar, 45-55.
187 Miras, Kur'an'ın Terc. Hak. Hatırl. 208.
188 Bu tercüme için bk. Sahih-ı Buhari Muhtasarı, XI/37.
189 Düzdağ, M.Akif'in Hayatı, LXXIII-LXXIV.
190 Düzdağ, Aynı eser, LXXIV.
191 Edip, I/193-194.
192 Düzdağ, M.Akif'in Hayatı, LXXV; ay. mü. M.Akif Hak. Araştırmalar, I/277-278; II/63-64, 66; A.Abdulkadiroğlu-N.Abdulkadiroğlu, 5-6.
193 Miras, Kur'an Terc. Hak. Hatırl. 195; Yazır, I (Mukaddime), 8; Edip, I/192.

Bu siyasi iradeye karşı, hâlk arasında küçük çapta bazı reaksiyonlar olduğu gibi, bir kısım ulema da, ilmi bir perspektiften bakarak, tasvib etmediklerini söylemişlerdir. Ancak, her zaman olduğu gibi, bu dönemde de arkasını siyasi iradeye dayandıranlar haklı çıkmış, onların sesi yükselmiştir...

Burada, konumuzla olan yakın alakasından dolayı Mısır'daki gelişmeleri kısaca özetlemekte yarar görüyoruz.

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Kur'an'ın Türkçeye tercümesi ve bu tercümeyle ibadetlerin ifası hadisesi, Türkiye'den ziyade Mısır'da yankı uyandırmıştır. Türkiye'de o günkü şartlar göz önünde bulundurulunca normal karşılanabilen kısmi suskunluk ve sessizliğe karşılık, Mısır'da, daha ilk günden itibaren bu gelişmeler şiddetle eleştirilmiştir. Bu konuda ciddi eleştirilerde bulunan Mustafa Sabri ve Muhammed Reşid Rıza'ya, üstaz **et-Teftazani**[195] **eş-Şeyh Muhammed Süleyman**,[196] **M.Mustafa eş-Şatır**[197] gibi alimler de katılır. Bu arada, aşağıda açıklanacağı gibi, el-Ezher'in başına getirilen M.Mustafa el-Merağî'nin riyasetinde, üniversite meşihasının, Kur'an'ı tercüme etmeyi caiz gördüğüne dair fetva vermesi ve üniversite meşihasından oluşturulacak bir heyete Kur'an'ı tercüme ettirmeyi kararlaştırması, tartışmaları iyice kızıştırır.[198] Tercümeye karşı çıkanlar, Türkiye'deki durumu misal göstererek, tercümenin aslın yerine ikame edilip, ibadetlerde kullanılmasından, zamanla Kur'an'ın unutulmasından... uzun vadede son ilahi dinin de bu yolla tağyir ve tahrife uğramasından endişe ettiklerini ifade ederler. Ancak, Arapçaya vakıf olamayanların, kısmen de olsa onun manâsını

194 Geniş bilgi için bk. Ergin, V/1938-1958; Muhenna, 32.
195 el-Cibali, 59; Muhenna, 41.
196 Muhenna, 54-56.
197 Muhenna, 56-58.
198 Muhenna, 45.

öğrenmelerini sağlamak maksadıyla, belli esaslar dahilinde tercüme edilmesine karşı olmadıklarını da söylerler.

Bunlara karşı ilk cevap, Ferid Vecdi'den gelir. Ferid Vecdi, olaya daha ziyade siyasal yönden bakar. İddiaları ve eleştirileri ilmi olmaktan uzaktır. İbadetlerde Türkçe tercümeyi kullanmaya karar veren Türk hükümetini takdir eder, doğru bir karar verdiklerini söyler. Ona göre, bu sayede Türk milleti Kur'an'ı daha iyi tanıyacak, anlamını bilerek ifa ettiği ibadetlerinden daha büyük zevk alacaktır. Zaten ona göre, anlamını bilmeksizin Arapça lafızlarla kılınan namazlar abestir, bilinçsizce bir takım hareketlerden ibarettir.[199] Ferid Vecdi'nin bu hisi ve gayr-ı ilmi görüşlerini[200] M.Mustafa el-Merağî bilimsel bir çerçeveye oturtur. Getirdiği ilmi ve fıkhî delillerle, yaptığı mantıki izah ve yorumlarla tercümenin zaruretini açıkça ortaya koyar. Bununla beraber, tercüme ile Kur'an'ın tâlî (sanevi) manâlarının kaybolduğunu da itiraf eder.[201] **M.Hüseyin Mahluf el-Adevi, İbrahim el-Cibali** ve el-Ezher meşihasından başka alimler de bu paralelde görüş ve düşünceler serdederler.[202]

Neticede, Kur'an'ın yerine ikame edilmemek, namaz ve diğer ibadetlerde kullanılmamak şartıyla, Kur'an'ın tercümesinde karar kılınır. İslam dini evrenseldir; onun aslî kaynağı olan Kur'an'ın mesajı tüm insanlara yöneliktir. O hâlde bu mesaj, Arapça bilmeyenlere de ulaştırılmalıdır... Bu da, ancak tercümeyle mümkündür.

Bu düşünceden hareketle, rektör Mustafa el-Merağî başkanlığında, içinde Hanefi, Şafii, Maliki ve Hanbeli mezheplerinin o dönemin tanınmış alimlerinin de bulunduğu bir heyet, Kur'an-ı Kerim'i, o gün en yaygın diller olan İngilizce ve Fransızcaya çevirmeye başlar. Mısır Parlementosu ve Maarif Bakanlığı heyete gereken desteği verir.[203] Tercüme için kararlaştırılan düstur ve prensipler ile yapılacak tercümelerin formaları, İslam aleminin dörtbir yanında bulunan meşhur alimlere gönderilerek, onların tenkid, tavsiye ve tasviblerine imkan sağlanması düşünülür. Bunun için uzun bir süre ön hazırlıklar yapılır, bazı hususlar araştırılır. Tercüme için gereken maddi finans te'min edilir.[204]

199 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 123-124.
200 Bunların tenkidi içim bk. Sabri, Mes'eletu Terc.Kur'an, 67 vd. Arslan, 369-370.
201 el-Merağî, 9-10.
202 Bk. Muhenna, 27-30.
203 Konu ile ilgili olarak yapılan yazışmaların metni için bk. Muhenna, 46-53.
204 ez-Zürkani, II/65-66; el-Bindak, 73-84; Keskioğlu, Kur'an'ın Başka Dil. Çev. XVIII, XX.

Bütün bunlara rağmen, -muhtemelen Mısır'daki siyasi gelişmeler yüzünden- bu hayırlı teşebbüs akamete uğrar. İslam alemine olduğu gibi, tüm dünyaya menfaat sağlayacağı kesin olan bu çalışma, malesef başlamadan biter. Ondan sonra da, böyle bir faaliyete ciddi bir şekilde girişilmez. Günümüzde, İKÖ ve onun bünyesindeki IRCICA gibi bazı alt kuruluşlar bu meyanda fikir ve düşünceler üretiyorlarsa da,[205] henüz müşahhas bir çalışma başlatılmış değildir.

Daha ziyade yirminci yüzyılın ilk yarısında -özellikle 1925-1936 arası- cereyan eden ve bütün İslam aleminde yankılar meydana getiren Kur'an'ın tercümesiyle ilgili gelişmeleri ve tartışmaları, bu şekilde kısaca verdikten sonra, Türkçe Kur'an tercümeleri ile ilgili mevzumuza dönebiliriz. Daha önce, Uygur ve Arap alfabeleriyle Türkçe olarak yapılmış tercümeleri vermiştik. Şimdi, Latin harfleriyle yapılan Türkçe tercümeleri vermeye çalışacağız.

dd - Latin Alfabesiyle Yapılmış Olan Kur'an Tercümeleri

Malum olduğu üzere, Türkler daha evvel sırasıyla Uygur ve Arap alfabelerini kullanmış ve bu harflerle -özellikle Arap harfleriyle- pek çok eser vücuda getirdikleri gibi, birçok Kur'an tercümesi de yapmışlardı. Nitekim, daha evvel bunlara temas ettik. Ancak, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra, 1928 yılında kabul edilen 1353 sayılı kanunla, o ana kadar kullanılmakta olan Arap alfabesi yürürlükten kaldırılmış ve Latin alfabesi resmen kabul edilmiştir.[206] Bundan sonra yapılan tercümeler Latin harfleriyle yazılmışlardır. Bu harflerle basılan ilk Kur'an tercümesi, İzmirli İsmail Hakkı'nın *"Maani-i Kur'an"* adlı tercümesidir.[207]

Cumhuriyet döneminde, bu tercümeden evvel, Şeyh Muhsin-ı Fani eğreti adını taşıyan **Hüseyin Kazım Kadri**'nin ***"Nuru'l-Beyan: Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi"*** adlı eseri (1924); hıristiyan Araplardan **Zeki Megamiz**'e ait olan tercüme (1926); yine aynı yıl zuhur eden ve 1907'de bir komisyonca tetkik edilen ***"Tafsilu'l-Beyan Fi Tefsiri'l-Kur'an"*** adlı tefsirden hülasa ile **Süleyman Tevfik** tarafından hazırlanan tercüme ve **Cemil Said**'in Fransızca tercümeden yaptığı tercüme (tarihsiz) basılıp yaygınlaşmışlardır.[208] Ancak bunlar Arap alfabesiyle tab edilmişlerdir.

205 Bk. el-Urvetu'l-Vuska, 28.sayı (İsviçre, 1407), 23-24.
206 Geniş bilgi için bk. Ceylan, II/225-247.
207 Ergin, V/1928, (dipnot 12); Cunbur, 125.
208 Bunların tenkidi için bk. Doğrul, Kur'an Nedir, 93-94; Ergin, V/1928-1931 ve 12 nolu dipnot.

Maani-i Kur'an'dan sonra da, pek çok Kur'an tercümesi Latin harfleriyle basılıp neş redilmiştir. Mehmed Akif'e tevdi edilen, ancak, Akif'in, namazda Kur'an'ın yerine ikame edilip okunmasından endişe ettiği için bundan feragat etmesiyle, M.Hamdi Yazır'a havale edilen ve "***Hak Dini Kur'an Dili; Yeni Mealli Türkçe Tefsir***" adı ile hazırlanan tercüme ve tefsir Diyanet İşleri Reisliğince, 1935-1938 yılları arasında basılıp neşredilmiştir.[209]

Ömer Rıza Doğrul'a ait olan "***Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-i Şerifi Tanrı Buyruğu***" adlı tercüme de, özellikle zikredilmesi gereken eski ve değerli tercümelerden biridir.[210]

Başta Prof. **İsmail Hakkı Baltacıoğlu**[211] olmak üzere, **Osman Nebioğlu, Murat Sertoğlu, Besim Atalay** vb.zatların tercümeleri ile bazı gazetelerin okuyucularına verdiği tercümeler, değişik kişiler tarafından sert bir şekilde eleştirilmişlerdir. Pek çok hatalarla dolu olan ve bir kısmının mütercimінin Arapça dahi bilmediği bu tercümeleri, burada sadece zikretmiş olmakla yetineceğiz.[212]

Bu arada, özellikle zikredilmesi gereken bir tercüme de, **Hasan Basri Çantay**'ın "***Kur'an-ı Hakim ve Meal-ı Kerim***" adlı tercümesidir. Eserin önsözünde, özellikle dil açısından kendisinden evvelkilerin en iyisi sayılabilen Tanrı Buyruğu'nu, şekil, tertibi ve tanzimi itibariyle beğenip öven Çantay, ayetlerin mealinde ve bu meallerle ilgili notlarda, çok hataların, hatta tahriflerin olduğunu söyliyerek, tercümeyi sert bir dille eleştirmiştir.[213] Bu açıdan da daha mükemmel bir tercüme yapabilmek maksadıyla uzun yıllar çalışan Çantay, pek çok tefsirden yararlanarak eserini vücuda getirir. Ne var ki, Çantay da eleştirilmekten kurtulamamış, tercümesi, dil ve üslup açısından, ayrıca ayetleri yanlış yorumlamak yönünden tenkid edilmiştir.[214]

Diyanet İşleri Başkanlığı'nca 1961 yılında yayınlanan ve **Hüseyin Atay** ile **Yaşar Kutluay** tarafından hazırlanan tercüme de, çok eleştirilere maruz kalmıştır.[215] Bu tercüme üzerinde son eleştiriler, Doç.Dr. Salih Akdemir tarafından yapılmıştır.[216]

---

209 Ergin, V/1930; Cunbur, 125.
210 Dördüncü Baskı, İstanbul, 1980.
211 Bu tercümenin tenkidi için bk. Kur'an'ın Terc. Karş. Üç Profesör, 4-7.
212 Bunlar hakkında geniş bilgi ve eleştiriler için bk. Sebilurreşad, X/232/103; XI/256/95-96; XI/257/100-104.
213 Çantay, Kur'an-ı Hakim ve Meal-ı Kerim, I/8-9.
214 Akdemir, 51-52, 58-62.
215 Bk. Çantay, DİR'in neşrettiği Kur'an-ı Kerim Tercümesi Hakkında İntikadlar, İslam Mecmuası, V, sayı 9, 10, 11; Bulaç, Meal ve DİB'in Meali, Kitap dergisi, sayı 25.
216 Akdemir, 55-69.

Cumhuriyet döneminde, Kur'an-ı Kerim tercümesi sıradan bir iş hâline getirilir. Birkaç istisna dışında, yapılan tercümelerin hepsi hata ve kusurlarla doludur.[217] Tercümenin belli usul ve esaslar dahilinde yapılması, bu sanatın temel kaide ve kurallarına uyulması, bu işi yapanın, mütercimde aranan vasıfları haiz olması... bunların hiçbiri önemsenmez ve nazar-ı itibare alınmaz. Romancısı, gazetecisi, siyasetçisi... Hasılı her eline kalemi alan, Kur'an'ı tercüme etmeye kalkışır. Neticede, ilmi olmaktan uzak, Kur'an'ın ruhuna, özüne ve kudsiyetine uymayan, hata ve kusurlarla dolu pek çok tercüme zuhur eder. Bunları, bazen kâr etmek maksadıyla bir Ermeni,[218] bazen de muhafazakar okuyucularını kaybetmemek için, ama daha çok dini duygularını sömürmek gayesiyle bir gazete veya mecmua tab'eder.[219]

Hem ilmi esaslara, hem de Kur'an'ın ruhuna muvafık olmayan çalakalem tercümeler yanında, nisbeten iyi ve faydalı tercümeler de yapılmıştır. Yukarıda sözünü ettiklerimizden başka, **Ali Fikri Yavuz, Süleyman Ateş, Ali Özek** ve arkadaşları, **Ali Bulaç**... gibi zatların hazırladığı tercümeler böyledir. Bundan dolayı hâlkımız arasında rağbet görmüşlerdir.

Daha önceki devirlerde pek olmayan, daha ziyade Cumhuriyet döneminde zuhur eden bir tercüme türü de "**Nazım tercüme**"dir. Bunlardan ilki, **A.Adnan Sütmen**'e aittir. Sütmen, ***Kur'an-ı Kerim'in Mealen Manzum Açıklaması***" adını verdiği tercümesinde, Kur'an metnine hiç sadık kalmamıştır. Bu itibarla bunu, Kur'an-ı Kerim'in tercümesi olarak tavsif etmek mümkün değildir.[220]

Bu tür tercümelerden biri de, "***Tanrı Buyruğu Oku Kur'an Nazım Çeviri***" başlığını taşımaktadır ve **Rıza Çiloğlu** tarafından hazırlanmıştır.[221] Bu tercümenin de Kur'an metni ile pek alakası yoktur. Tercüme, Din İşleri Yüksek Kurulunca, ilmi ve edebi yönden yetersiz görülerek tavsiye edilmemiştir.[222]

Dr.**Emin Işık** da, Kur'an-ı Kerim'in bazı kısa surelerini, deneme mahiyetinde manzum olarak tercüme etmektedir. Türk Edebiyatı Dergisinde neşredilen bu tercümelerde, mümkün olduğunca Kur'an'ın metnine sadık kalın-

---

217 Bk. 212 nolu dipnotta belirtilen yerler.
218 Doğrul, Kur'an Nedir, 94.
219 Yeni İstanbul, Milliyet, Güneş, Tercüman, vb. gazeteler okuyucularına Kur'anı Kerim tercümeleri vermişlerdir.
220 Akdemir, 72.
221 Oku yay. İstanbul, 1987.
222 Akdemir, 72-74.

dığı, manâların noksansız olarak, akıcı bir üslub içerisinde verilmeye çalışıldığı müşahade edilmektedir.[223]

Ülkemizde Kur'an-ı Kerim tercümelerinin sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Hemen hemen her yıl, mevcut tercümelere bir veya birkaç tane yeni tercüme ilave edilmektedir. Son zamanlarda bu konuda yeni bir çığır daha açıldı: Artık, Kur'an-ı Kerim'in tercümesi de, tıpkı Kur'an'ın kendisi gibi, kasetlere kaydedilmiş olarak okuyucuya sunulmaktadır. (Kur'an-ı Kerim'in Türkçeye yapılmış Tercüme ve Tefsirlerinin bir listesi bu bölümün sonunda verilmiştir.)

Bu arada, Kur'an-ı Kerim'in, Orta Asya'da yaşayan müslüman Türklerin lehçelerine de uzun sürelerden beri çevirildiğini ve tefsirlerinin yapıldığını kaydedelim. Bu cümleden olarak, Tatar, Azeri, Özbek ve Kazak lehçelerinde Kur'an-ı Kerim tercüme ve tefsirleri mevcuttur.[224]

Kur'an-ı Kerim en son olarak **Şeyh Halife Altay**[225] tarafından Kazakçaya tercüme edilmiştir. Bu tercüme, 1990 yılında, İstanbul'da IRCICA matbaasında basılmıştır.[226]

d - Hindçe Kur'an Tercümeleri

İslamiyet, İran topraklarında tamamen yaygınlaşıp yerleştikten sonra, çevredeki diğer bölgelere etki etmeye devam etti. Bunun sonucu olarak, başta İran'a komşu olan ülkeler olmak üzere, müslümanlık tüm bu bölgelerde yayıldı. Hindistan, Afganistan, ve bölgedeki Türk devletleri İslamiyete girdiler. Müteakip yıllarda, bir yandan siyasi göçler ve askeri seferler, diğer yandan da ticari ve kültürel seyahatler sayesinde, İslamiyet Uzakdoğuda da yayılır oldu. Bugün, gerek Yakın, gerekse Uzakdoğuda İslamiyetin girmediği ve müslümanların bulunmadığı ülke yoktur.

İslamiyetin en erken yayıldığı yerlerden biri olan Hind bölgesi, çok değişik renk ve desenlerden oluşan bir mozayik gibidir. Bu mozayiği oluşturan unsurlar arasında, dil, din, örf, adet, kültür, ilim, sosyo-ekonomik yapı, siyasal bilinç, kalkınmışlık düzeyi... gibi pek çok alanda önemli farklılıklar vardır.[227]

223 Örnek bazı tercümeler için bk. Türk Edebiyatı dergisi, 135/41 (Ocak, 85); 143/21 (Eylül, 85); 147/20 (Ocak, 86).
224 Bunların isimleri için bk. Altay, 22.
225 Hayatı için bk. el-Meayirci, el-Kur'anu'l-Kerim... bi lehceti'l-Kazakiyye, I/24-25.
226 Tercüme hakkında geniş bilgi için bk. Altay, I/22-23.
227 el-Hasani, 9-10; et-Tarazi, I/65-76.

İşte bu farklı özelliklere sahip insanların oluşturduğu Hindistan mozayiğinde yer alan müslümanlar, Hz.Ömer döneminde İslamiyetin buralara ulaşmasıyla[228] birlikte, Kur'an'ı kendi yöresel dillerine çevirmişlerdir.

Bu dillerdeki tercümelere geçmeden önce, şunu belirtelim ki, müslümanlar, siyasi, askeri, ticari ve kültürel sebeplerle bu bölgelere ve daha ötelere açılırlarken, beraberlerinde inançlarını, örf ve adetlerini, İslam ahlakını ve bu arada dini eserlerini götürmüşlerdir. Gittikleri yerlerde dini vecibelerini yerine getirmeye devam etmiş, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere, sahip oldukları dini eserlerini okumayı sürdürmüşlerdir. Güzel ahlak ve davranışları, özlerindeki ve sözlerindeki sadakat ile kaynaştıkları bölge hâlkları üzerinde derin bir etki bırakmış, bu sayede, pek çok kişinin hidayetine vesile olmuşlardır.[229]

Öte yandan, müslümanlardan asırlarca önce bu bölgelere gidip yerleşen ve dinlerini yayan hıristiyan misyonerlerin, İslamın ve müslümanların buralardaki etkinliklerini gidermek ve kamuoyunda müslümanlığa karşı nefret ve infial oluşturmak için, bütün gayretleriyle çalıştıkları belirtilmektedir. Bunlar, İslamiyet ve onun Peygamber'i hakkında mesnedsiz pek çok yalan uydurmuşlar, müslümanların kutsal kitabı Kur'an'ı, insafsızca eleştirmişlerdir Bu misyonerlerden bazıları, Arapça bilmeyen müslümanları, Kur'an'ın muhtevasından bihaber kılmak ve bu konuda onları bilgisiz bırakmak için, Kur'an'ın çok büyük bir edebi kitap olduğunu, eşsiz bir eser olup benzerinin meydana getirilemeyeceğini ve asla tercüme edilemeyeceğini söylerken, bazıları da, kasden içinde pek çok hatalar yaptıkları Kur'an tercümeleri vücuda getirip piyasaya sürmüşlerdir. Bu yanlışlıkları, sanki Kur'an'ın aslında varmış gibi göstererek, okuyucuları yanıltmaya çalışmışlardır.[230]

Bu durum karşısında, geç de olsa, oralardaki müslümanlar, özellikle şu üç noktayı göz önünde bulundurarak, Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmeye yönelmişlerdir:

aa - Arapça bilmeyen yerli müslümanları, dinlerinin esas kaynağı olan Kur'an'ın muhtevası hakkında bilgi sahibi kılmak,

bb - Sahih Kur'an tercüme ve tefsirleri yolu ile, İslama sempati duyan veya onu merak edip öğrenmek isteyenlere, başvuracakları güvenilir kaynaklar sunmak, bu suretle onların hidayetine vesile olmak,

228 Hindistan'a İslamiyetin gelişi için bk. et-Tarazi, I/130-137; Arnold, 263-307.
229 Barthold, 263 vd.
230 Khan, 377.

cc - Hıristiyan misyonerlerin ve yerel din mensuplarının, İslam hakkında kasıtlı olarak yanlış verdikleri bilgilerin, yaptıkları iftira ve karalamaların asılsız ve mesnedsiz olduğunu kamuoyuna sunarak, onların bu konuda doğru bilgi edinmelerini sağlamak.

İşte bu üç önemli noktayı nazar-ı itibare alan Hindistanlı, Pakistanlı, Çinli, Japonyalı... müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmeye çalışmışlardır, böylece, Uzakdoğu memleketlerinin çoğunun dilinde, birden fazla tercüme vücuda getirmişlerdir.

Şimdi bunlardan, Hind yarımadasında yapılanları görelim:

Büzürk b. Şehriyar ***Acaibu'l-Hind ve's-Sin*** adlı eserinde, Hindistan'ın kuzeyinde yaşayan müslümanların, kendilerine komşu olan salih melikler için Kur'an'ı tercüme ettiklerini yazıyor. Şehriyar, bu meliklerin İslama sempati ile baktıklarını, "belki müslüman olurlar" ümidiyle bu faaliyetin yapıldığını ve bu dilin, Sindçe veya Multanice olmasının muhtemel olduğunu kaydediyor.[231] Ne var ki, bu tercümelerden hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.[232]

Bilinen en eski Hindçe Kur'an tercümesi, yine Büzürk b.Şehriyar'ın kaydettiğine göre, Pencab ve Keşmir racası, er-Raca Mehruk'un isteği üzerine, Iraklı bir alim tarafından hicri 270 (miladi 883) tarihinde yapılanıdır. Bu tercüme, Kur'an'ın hepsini değil, Yasin suresine kadarki kısmı kapsıyordu.[233] Mezkur tercüme hakkında ne yazıkki, bundan başka bilgiye sahip değiliz.

Hind dilinde yapılmış olan maruf ilk tam Kur'an tercümesi çok eski değildir. Asrımızın başlarında yapılan tercüme, **Dr.Ahmet Şah Mesihi**'ye aittir. Ahmet Şah, bir hıristiyan papazıdır. Tercümesini 1915 yılında neşretmiştir. Tercümede pek çok şerh ve haşiyeye yer verilmiştir. Hindçe ıstılahların çok kullanıldığı tercüme, Arapça nassı hâvî değildir.[234]

Bundan başka da Hindçe Kur'an tercümeleri yapılmış olmalıdır. Fakat bunlarla ilgili olarak bir bilgiye ulaşamadık.

e - Sindçe Kur'an Tercümeleri

Sindçe, Hind kıtasında konuşulan önemli dillerden biridir. Hicri 443-753 (miladi 1051-1351) yılları arasında hüküm süren **Somara es-Sindiyye**

231 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 54; ay. mü. Le Coran, XXXVI; İshak, II/12.
232 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 54.
233 İhsanoğlu, Medhalun, 21.
234 Aynı yer.

ailesinin hakimiyeti altında gelişip parladı. Sindçe, Pakistan bölgesinde gelişip yaygınlaşan mahâlli bir dildir.[235]

İslamiyet, müslüman tacirlerin ve askerlerin güzel davranış ve tutumları sayesinde, başka yerlerde olduğu gibi, Sind ve Pencab bölgesinde de hızla yayıldı. Komutan **Muhammed b. el-Kasım**, buraların tümünü savaş yolu ile fethetmeden evvel, hâlkta İslam hakkında belli bir fikri altyapı oluşturmak, böylece kolaylıkla İslamı kabule hazır hâle gelmelerini sağlamak amacıyla çok uğraşmıştır. Bunun için camiler, mescidler inşa etmiş, buralara imam ve kadılar tayin etmiştir. Irak asıllı bir alim olan **Ahmed b. Muhammed el-Mansuri** de bunlardan biriydi. O, hicri 375 tarihinde Sind'deki Arap devletinin başkentinde kadı idi. Bu Bu alim, Sind dilinde manzum olarak bir Kur'an tefsiri hazırlamıştı. Onun bu eserini duyan Sind meliki, -muhtemelen eseri inceledikten sonra- İslama girmeye karar vermiş ve bu alimin eliyle müslüman olmuştur. Bu alimin, Kur'an'ı Sindçeye çevirenlerin ilki, kitabının da bu dildeki ilk tefsiri tercüme olduğu kabul edilir.[236]

İhsanoğlu ise, ilk Sindçe tercümenin Arap asıllı bir alim tarafından 270/883 tarihinde yapıldığını kaydediyor ve bunun herhangi bir nüshasının mevcud olmadığını belirtiyor.[237]

Ekmeleddin İhsanoğlu ile etTarazi'nin verdiği rakamlar arasında, takriben yüzyıla yakın bir fark vardır. Bunlardan birinin doğru, diğerinin ise yanlış olduğunu mu, yoksa bunların farklı iki tercüme olduğunu mu kabul edeceğiz?! Bu konuda kesin bir şey söylememekle beraber, iki tercümenin de aynı olup, hicri 375 tarihine ait olduğu daha kuvvetli bir ihtimaldır. Her iki tercümenin de Arap asıllı bir alime atfedilmesi de bu ihtimali kuvvetlen-dirmektedir. Bu arada, İhsanoğlu'nun en eski Hindçe Kur'an tercümesi için de Iraklı bir alimi ve aynı tarihi verdiğini de hatırlatalım. Buna göre, İhsanoğlunun verdiği bilgide bir yanlışlığın olduğunu söylemek de mümkündür.

Mevcud ilk Sindçe tercüme, **İhvend Azizullah Müteallevi**'nin (v.1240/1824) yaptığı tercümedir. Bu tercümeyi, **Kadi M.İbrahim**, 1870'de Gujerat'ta, Matbaa-ı Muhammediyede basıp neşretmiştir.[238] Sind dilindeki ilk matbu tercüme ise, 1867 yılında Lahor'da tab'edilen ve Muhammed Sıddıki'ye ait olan tercümedir.[239]

235 et-Tarazi, I/342.
236 et-Tarazi, I/392-400.
237 İhsanoğlu, Medhalun, 21.
238 İhsanoğlu, Medhalun, 21-22.
239 Aynı yer.

Sind dilinde yapılmış başka tercümeler de vardır.[240]

f - Urduca Kur'an Tercümeleri

İslamiyet Hind yarımadasına Hz.Ömer zamanında ulaşmıştır. Önce deniz yolu ile Hindistan sahillerine, sonra da İran üzerinden Hindistan'ın kuzey ve doğu bölgelerine yayılmıştır.[241] Hintli müslüman alimler, o dönemlerden itibaren özellikle ilim yolu ile İslama hizmet etmek için bütün gayretlerini seferber etmişlerdir. İlim tarihi, Hind asıllı müslüman alimlerin adları ve hizmetleriyle doludur.[242]

Hindistanlı alimler, ilk dönemlerden itibaren Kur'an'ı dillerine tercüme etmekten de geri durmamışlardır. Özellikle Urduca'nın bu alanda son derece önemli bir yeri vardır. Bugün bu dilde yapılmış olan Kur'an tercümelerinin sayısı üçyüzü geçmiştir. Halen de bu faaliyet hızla devam etmektedir.[243]

Hind yarımadasındaki diğer dillere olduğu gibi Urducaya da ilk dönemlerden sonra, uzun süre Kur'an tercüme edilmemiştir. Ancak, onsekizinci yüzyıldan itibaren Urducaya Kur'an tercüme edilmeye başlanmış, kısa bir süre içerisinde çok sayıda tercüme yapılmıştır.

Kaynaklardan anlaşıldığına göre ilk Urduca Kur'an tercümesi, tüm İslam aleminde tanınan **Şah Veliyullah ed-Dihlevi**'nin oğlu **Mevlana Şah Refiuddin ed-Dihlevi**'nin, 1190/ 1776 tarihinde yaptığı tercümedir. Bu tercümenin ilk tab'ı, 1840 yılında **Kalküta**'da yapılmıştır. Sonra bunu, Refiuddin'in kardeşi **Şah Abdulkadir**'in (v.1205/1790) tercümesi takib etti. Bu da ilk kez, 1829'da **Delhi**'de tab'edilip neşredildi. Şah Abdulkadir'in tercümesi, Arapça kelimelere tekabül eden Urduca kelimelerin yazılması şeklinde idi. Bu yüzden Urducada büyük bir takdir topladı[244] ve uzun süre tedavülde kaldı.[245]

Mirza Kazım Ali de, Kur'an-ı Kerim'in bazı bölümlerini Urducaya çevirmiştir. Onun bu tercümesini, 1802-1803 yıllarında İngiliz şarkıyatçı **John Gilchrist** kendi matbaasında basmıştır.[246]

Ali es-Sadık Haseneyn ise, Urducaya yapılan ilk Mushaf-ı şerif tercümesinin **Şah Abdulkadir b.el-Muslih** ve Hintli fakih **Veliyullah**

240 Bk. et-Tarazi, I/392 vd. Binark - Eren, 402-414; el-Hasani, 168-169.
241 Arnold, 257.
242 Bk. el-Hasani, 164-170, 388-389.
243 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 59; İshak, II/14.
244 İhsanoğlu, Medhalun, 20.
245 el-Hasani, 168-169.
246 Khan, 376.

Şah'a ait olduğunu söyliyor. Bu tercümenin ilk tab'ı, miladi 1790'da Delhi'de yapılmıştır. Daha sonra bu tercümenin başka baskıları da olmuştur ki, bunlardan bazılarında Arapça metin de bulunmaktadır.[247]

Haseneyn'in sözünü ettiği tercüme, yukarıda adı geçen Şah Abdulkadir'e ait tercüme ile aynı olmalıdır.

Eski Urducaya veya muhtelif mahâlli lehçelere yapılmış Kur'an tercümeleri de vardır. Bunlar tarih olarak daha mukaddemdirler. Mesela hicri onuncu asra ait olması muhtemel olan **ed-Dakıniyye** Urducası ile yapılmış bir tercüme mevcuttur. Bu tercüme sadece Amme cüzünü kapsamaktadır. Tercümenin yanında, aynı zamanda açıklayıcı bilgilere de de yer verilmiştir. Üslubu ve cümlelerinin terkibi cidden eskidir. Bu tür orijinal tercüme ve şerhlerin dilini anlamak zor olduğu gibi, müelliflerinin ve yazılış tarihlerinin belirtilmemesinden dolayı bunları öğrenmek de güçtür. Nitekim, bu tercümenin müellifi ve yazılış tarihi belli olmadığı gibi, mütercimi ve te'lif tarihi bilinmeyen başka tercümeler de vardır.[248]

Urduca dilinde tab'edilen, fakat tam olmayan "***Besairu'l-Kur'an***" adlı tercüme de bunlardan biridir. Tercümenin kime ait olduğu bilinmemektedir. 1731 yılında Bombay'da neşredilen bu tercüme, Urducada tab'edilen, natamam ilk tercümedir.[249]

g - Bengalce Kur'an Tercümeleri

Kur'an-ı Kerim, manâsı ile müslümanlar arasında çok mukaddes olduğu gibi, lafzı ve yazısı ile de bu kutsallığa sahip olmuştur. Öyleki, değişik bölgelerde Arapçadan başka diller konuşan ve Arapçayı anlamayan müslümanlar, Kur'an'ın manâlarını öğrenmeye şiddetle ihtiyaç duydukları hâlde, bu ihtiyaçlarını uzun süre gidermemiş, Kur'an'ın herşeyiyle Arapça kalması ve öylece öğrenilmesi gerektiğine inanmışlardır. İmam-ı Azam Ebu Hanifenin, Kur'an'ın Farsçaya tercüme edilebileceğine dair fetva vermesinden dolayı, bu dil de bir nevi kutsallık kazanmış ve Kur'an'ın ancak ve yalnızca Farsçaya tercüme edilebileceği kanaati yaygınlık kazanmıştır. Kur'an'ın Bengalceye ve bölgedeki diğer dillere çok geç dönemlerde tercüme edilmesinin en önemli sebeplerinden biri budur. Kur'an'ı tercüme etme hareketinin arttığı son dönemlerde, bölge müslümanları arasında bu konuda şiddetli tartışmalar çıkmış, hiristiyan misyonerlerin de katıldığı ve etkili de oldukları bu tartışmalarda, genelde Kur'an gibi yüce bir kitabın, böyle basit dillere çevirile-

247 Haseneyn, 166.
248 İhsanoğlu, Medhalun, 20; Ayrıca bk. Binark - Eren, 523-687.
249 İhsanoğlu, aynı yer.

meyeceği görüşü ağır basmıştır. Bengal müslümanları, kendi dillerine Kur'an'ın tercüme edilmesini istedikleri hâlde, ulema sınıfının ekserisi buna şiddetle karşı çıkmıştır.[250]

Bangladeşliler müslüman oldukları ilk dönemlerde, Arapça ve Farsçayı İslami ve resmi dil, kendi dilleri olan Bengalceyi ise, "dinsizlerin dili" olarak telakki etmişlerdir. Bu yüzden, Kur'an'ın Bengalceye tercümesine pek önem vermemişlerdir. Özellikle ulema sınıfı böyle bir teşebbüsü hiç hoş karşılamamıştır. "***Ofat-ı Rasul***" adlı eserinde, "İranlılar Kur'an'ı Farsça, Türkler de Türkçe olarak öğrenebiliyorlarsa, Bengal hâlkı onu neden Bengalce olarak öğrenmesin?" diye soran onaltıncı yüzyıl şairi **Said Sultan**, Kur'an ve Hadis'in hükümlerini Bengalce olarak yazmaya kalkıştığı zaman, bir kısım hâlk, fakat bilhassa ulema sınıfı tarafından şiddetle tenkid edilmiş ve "İslamı Hindulaştırmak"la suçlanmıştır.[251] Bu yüzden, Bengalce Kur'an tercümeleri oldukça geç dönemlerde zuhur etmiştir.

Nihayet bu tepki ve eleştirilere rağmen, ilk kez Fatiha suresi ile birlikte Amme cüzü,[252] elde bulunan Urduca tercümelere dayanılarak, **Golam Ali Ekber** tarafından Bengalceye tercüme edildi. Bu tercüme, 1868 yılında **Aşgar Hüseyin** tarafından Ahmedi matbaasında basıldı. Tercümede, önce bir veya iki ayetin Arapçası, müteakiben aynı ayetlerin Bengalce tercümesi ve en son olarak da kısa bir şerhi verilmektedir.[253]

Bu tercümeyle çağdaş olan diğer bir Amme cüzü tercümesi de Aminiddin Vasunya tarafından yapılmıştır. Bu eser tarihsiz olup, 12'lik formlar hâlinde Kalküta'da, ilk taşbasma matbaaların birinde basılmıştır. Eserin hiç bir nüshası mevcut değildir.[254]

Yukarıda, Kur'an-ı Kerim'in kudsiyetine binaen diğer dillere çevirilmemesi gerektiği kanaatının, diğer dünya müslümanları arasında olduğu gibi Bengalli müslümanlar arasında da yaygın olduğunu belirtmiştik. Kur'an'ın tercümesinin gecikmesinde oldukça etken olan bu kanaatın müslüman olan sahiplerinin samimiyetinden ve hüsnüniyetinden şüphe edilmez. Ancak, bu görüşe başta hıristiyanlar olmak üzere başka dinlerin mensupları da katılınca, üstelik bunların sözleri ve davranışları birbirine muhâlif olunca, işin içinde ardniyetin mevcud olduğu hemen anlaşılır. Gerçekten de, diğer bölgelerde olduğu gibi burada da bazı hıristiyan papazlar, müslüman alimler arasında cereyan eden Kur'an-ı Kerim'in tercümesi ile ilgili münakaşalara bilfiil iştirak etmişler ve Kur'an'ın icazından, onun kudsiyetinden bahisle, asla tercüme edilemeyeceği kanaatini izhar etmişlerdir. Fakat yine bizzat bu hıristiyan papazlar veya islamiyetin aleyhindeki çalışmalarda kendileri ile aynı safta yer alan yerli dinlerin mensupları Kur'an'ı tercüme etmişlerdir. Nitekim, Kur'an-ı Kerim'in Bengalceye yapılmış ilk tam tercümesi, bir müslüman alime değil, Brahman dinine mensup birine aittir. Bu tercüme, **Ruam Mohan Roy**'un (v.1833) kurduğu **Brahma Samaj Navavidhan** fırkası lideri **Keşap Kandra** Sen'in teşvikiyle, **Brahmin Bhai Girish Kandra** (v.1910) tarafından, 1881-1886 yılları arasında yapılmıştır.[255]

250 Khan, 376.
251 Khan, 374.
252 Bengalce "Ampara" denilir. (Khan, 376).
253 Khan, 376.
254 Aynı yer.

Bu eser, isimsiz olarak üç bölüm hâlinde basılmıştır. Tercüme, anlaşılması zor bir hâldedir. Bunun sebebini, mütercim, Kur'an'ın aslına bağlı kalmaya özen göstermekle açıklamaktadır. Buna rağmen, eser çok tutulmuş, pek çok okuyucu çevirmene takdirlerini belirten mektuplar yazmıştır. Eser, müslümanlarca da sürpriz olarak değerlendirilmiş, başta mütercime Arapça öğreten **Mevlana Alimuddin** olmak üzere birçoğu tarafından övgüye layık görülmüştür. Bu eser, daha sonra 1907 yılında Mangalganj Misyoner matbaasında yeniden basılmıştır. Girish Kandra, bundan başka İslamın değişik yönleriyle ilgili otuza yakın eser tercüme veya te'lif etmiştir.[256]

Bundan sonra Bangladeş'te tercüme faaliyetleri hız kazanmıştır. Ancak bu faaliyetler malesef yine gayr-ı müslimlerce sürdürülmüştür. Nitekim, Bengalce ikinci tercüme, birincisiyle aynı devirde yerli bir hıristiyan olan **Philip Biswas** tarafından yapılmıştır. Tercüme, ondan fazla baba ayrılmış olup, 1882'li yıllarda Kalküta'da Yerli Hıristiyanlar Eğitim Derneği tarafından Hercules matbaasından basılmıştır. Bu çalışmanın asıl hedefi, Kur'an'ın muhtevasını objektif bir yaklaşımla okuyucuya sunmak değil, bilakis, bu yolla İslamiyeti tahkir edip hıristiyanlığın gerçek din olduğunu anlatmaktı. Bu yüzden esere müslümanlar hiç iltifat etmemişlerdir.[257]

1908'de papaz **Wiliam Gladsack**, tefrika hâlinde bir başka tercüme yayınlamıştır. "Elif Lam Mim" ile başlayan birinci cüz Kalküta'da, Amme cüzü ise Baptist Misyoner matbaasında, Hıristiyan Edebiyatçılar Derneği Bengal şubesi tarafından kuarto olarak bastırılmıştır.[258]

Kur'an-ı Kerim'i tercüme eden bir başka gayr-ı müslim de, bir hindu olan **Kiran Gopal Singh**'tir. Bu zat, 1908'de Amme cüzünün tercümesini

255 Khan, 376-377; İhsanoğlu, Medhalun, 21.
256 Khan, 376-377.
257 Khan, 377.
258 Aynı yer.

yayınlamıştır. Aslında Singh, Kur'an'ın tümünü tercüme etmişti. Ancak, bu cüzün rağbet görmemesi üzerine diğerlerini bastırmaktan vazgeçmiştir.[259]

Bu dönemde, gayr-ı müslimlerin yanı sıra artık müslümanların da Kur'an'ı tercüme ettikleri (ilave edilecek) görülüyor.. Bengal Akademisi sabık genel müdürü **Prof. Seyyid Ali Ahsen**, müslümanların Kur'an'ı Bengalceye bu kadar geç tercüme etmelerinin sebepleri arasında yukarıda verdiklerimizi zikrettikten sonra, milliyetçilik akımlarının belirmesiyle Kur'an'ın Bengalceye tercümesi faaliyetinin de hız kazandığını kaydediyor.[260]

Kur'an-ı Kerim'i tam olarak Bengalceye tercüme etmeye teşebbüs eden ilk müslüman **Mevlevi Naimuddin Muhammed**'tir. 400 sayfadan ibaret olan ilk cilt 1901'de; II: cilt ise 1902'de yayınlanmıştır. 1908'de 10.cüz baskıda iken Mevlevi Naimuddin Muhammed vefat etmiştir. 22.cüze kadarki kısımlar, vefatından sonra oğulları tarafından 1909'da yayınlanmıştır. Bu tercümede Arapça metinleri Bengalce tercüme, onu da küçük harflerle yazılmış bir şerh takib ediyor.[261]

Meslekten yetişme üstün yetenekli avukat **Han Bahadır Teslimüddin Ahmed**, önce Amme cüzünü tercüme etmiş, 1908'de tab'edilen bu cüzden sonra, Kur'an'ın tamamı üç fasikül hâlinde Doğu Matbaacılık ve Yayıncılık Limited Şirketi tarafından Kalküta'da 1922, 1923 ve 1925'te basılıp yayınlanmıştır.

Kaydedilmeye değer bir tercüme de **Mevlana Abbas Ali** (v.1932) tarafından yapılmıştır. Bu eserde, önce Arapça metin, sonra **Şah Rafiuddin**'in yaptığı Urduca tercüme, onun yanında da Mevlana Abbas Ali'nin Bengalce tercümesi yer almaktadır.

Arapça - Farsça öğretmeni **Handaker Ebu'l-Fazıl Abdulkerim**, Kur'an'ı çok kolay bir dille şerh ederek tercüme etmiştir. Bu eser, 1915 yılında 30 bölüm hâlinde yayınlanmıştır.

Mişkatu'l-Mesabih"in tercümesi ile meşhur olan **Fazlurrahim Kadhuri**, Arapça metin olmaksızın, iki cilt hâlinde Kur'an'ı tercüme edip yayınlamıştır.

Hindistan özgürlük hareketinde meşhur olan **Mevlana Muhammed Ekrem, Ali Por** hapishanesinde siyasi tutuklu iken Kur'an'ı tercüme etmeye başlamış ve Amme cüzü kendisi hapisteyken yayınlanmıştır. Diğer bölümler de bunu takib etmiştir.

259 Khan, 378.
260 İhsanoğlu, Medhalun, 21.
261 Khan, 379.

Şair Abdulkadir ve yeni adı Bangladeş Dakka İslam Müessesesi olan İslam Akademisi, beraberce Kur'an tercümesi ile ilgili bir proje üzerinde çalışmışlar, bu maksatla oluşturulan bir ilmi heyete Kur'an'ı tercüme ettirmişlerdir. Üç cild hâlinde hazırlanan bu tercüme, 1967, 1969 ve 1971 yıllarında basılmıştır.[262] Khan, bu tercümenin umulanı vermediğini belirtiyor.[263]

Bengalce daha başka tercümeler de vardır.[264]

Hint kıtasında çok yaygın bir şekilde kullanılan Hindçe, Sindçe, Urduca ve Bengalce dillerinden başka, Tamil, Gujetar, Pencab, Peştu dilleri ile daha başka bölgesel dillere de Kur'an-ı Kerim öteden beri tercüme edilegelmiştir; hâlen de bu faaliyet devam etmektedir.[265]

Hindli alimler, kendi dillerine Kur'an'ı tercüme ettikleri gibi, Farsçaya ve başta İngilizce olmak üzere Batı dillerine de tercüme etmişlerdir. Kur'an'ı "***Fethu'r-Rahman***" adı ile Farsçaya tercüme eden **Şah Veliyullah ed-Dihlevi**'den başka, Dr.**Abdulhâlim el-Panyaluvi**, **Mevlevi Muhammed Ali el-Mirzai**, Kadiyani mezhebine mensup bir grup alim, **Muhammed Hamidullah** ve daha başka alimler, onu İngilizce, Fransızca gibi Batı dillerine çevirmişlerdir.[266]

h - Çince Kur'an Tercümeleri

İslamiyet Çin'e resmi olarak ilk defa miladi 651 (hicri 30-31) yılında gitmiştir. Çin İmparatorunun gönderdiği elçiye karşılık olarak hâlife **Hz.Osman** (r.a.) (644-656), meşhur kumandanlarından birini elçi olarak Çin'e gönderir. 25 Ağustos 651 tarihinde T'ang hanedanının başkenti Changan'a varan elçi, imparator **Kaotsung** (650-984) ile resmi bir görüşme yapar. Bu görüşme esnasında elçi, İmparatora islam dini hakkında bilgi verir.[267]

Bununla beraber bazı müslümanların münferiden daha evvel ticari maksatlarla bu ülkeye varmış olmaları muhtemeldir. Hatta **Dr.Lee**'nin, **M.Broomhâll**'ın "***Islam in China, A Neglected Problem***" [268] adlı kitabı ile **R.İsrael**'in "***Muslims in China: A Study in Cultural***

262 Aynı yer.
263 Aynı yer.
264 Bk. Khan, 379; Binark - Eren, 10-38.
265 Bk. İhsanoğlu, Medhalun, 21-22; Binark - Eren, 247-249.
266 el-Hasani, 168-169.
267 Lee, 29-30; Huveyda, 42-43.
268 London, 1910, 14.

Confrontation"[269] adlı eserinden naklettiğine göre, bunların arasında din adamlarının bulunması ve bunların sarayda İmparator'un huzuruna kabul edilmiş olmaları da ihtimal da hilindedir.[270]

Bundan başka, İslamiyetin ilk kez 632 tarihinde **Sa'd b.Ebi Vakkas** (veya **Sa'd b.Lebid el-Habaşi**) ve arkadaşları aracılığı ile Çin'e geldiği de rivayet edilir. Buna göre, Sa'd b. Ebi Vakkas (veya Sa'd b.Lebid), yukarıda belirtilen tarihte bu ülkeye gelip yerleşmiş ve İslamiyeti yaymaya çalışmıştır. Hatta Sa'd b.Ebi Vakkas'ın Kanton'da medfun olduğu dahi iddia edilir.[271] Bu zatın Sa'd b. Ebi Vakkas olmadığı kesindir. Zira, Sa'd b.Ebi Vakkas'ın Çin'e gittiği İslami kaynaklarda varid değildir. Üstelik Sa'd'ın hicri 60'lı yıllarda Medine'de vefat ettiği de kaynaklarda kaydedilmektedir.[272]

Bütün bunlar, daha İslamiyetin, ilk dönemlerden itibaren Çin'e ulaştığını açıkça göstermektedir. Dr.Lee, "*İlim Çin'de bile olsa gidin öğrenin*"[273] hadisini hatırlatarak ve buna istinad ederek Hz.Muhammed'in (s.a.v.) daha hayatta iken, bu ülkeyle münasebetlerinin var olabileceğinden söz etmektedir.[274] Bundan sonra da müslümanlarla Çinliler arasında siyasi, askeri, ama daha çok ticari münasebetler süre gelmiştir.[275]

Kur'an-ı Kerim'in Çinceye tercümesi de bu tarihi malumatla paralellik arzetmektedir İslamın ilk dönemlerinden itibaren müslümanların çokça yaşadıkları bu ülkede, konuşulan dile şifahen dahi olsa bazı Kur'an ayetlerinin tercüme edilmemiş olması düşünülemez. Bu konuda elde herhangi bir belge bulunmamakla birlikte, Çinlilerle içiçe yaşayan ve onlara dinlerini anlatan, hatta zaman zaman kralın huzuruna çıkıp onunla musahabe yapan müslümanların, kutsal kitaplarının muhtevasını bu insanlara anlatmış olmaları kuvvetle muhtemeldir.

Esasen nakledilen tarihi malumat da bu görüşü te'yid etmektedir. Nitekim **Teodor Arnold,** 713-742 yılları arasında müslümanların Çin'e geldiklerinden, beraberlerinde mukaddes kitaplarını da getirdiklerinden ve onları İmparatorluğun kutsal kitaplarının bulunduğu bir salonda koruduklarından

269 London, 1980, 80.
270 Lee, 30-31.
271 Lee, 31.
272 İbn Hacer, el-İsabe, II/33.
273 el-Muttaki, V/202, (İlim, 3090, 3091).
274 Lee, 32.
275 Lee, 35 vd.

bahisle, bu dönemlerde Kur'an tercümesinin mevcut olabileceğine işaret etmektedir.[276]

Öte yandan, daha ilk dönemlerde Çin'e gelip yerleşen müslümanların koloniler kurdukları kaydediliyor. Bu kolonilerde, hâlkın tüm dini ve içtimai ihtiyaçlarını gideren, dini eğitim ve öğretim hizmeti veren, fıkhî konularda müslümanların sorunlarını İslam hukukuna göre cevaplandıran şeyh ya da kadılar bulunuyordu.[277]

İbn Batuta da Çin'e yaptığı seyahati anlatırken, gittiği her şehirde müslümanların kendilerine ait mahâllelerinin bulunduğunu, buralarda kadı ve şeyhulislamların olduğunu, bu bölgelerde yaşayan müslümanların dini gelenek ve adetler üzere hayatlarını sürdürdüklerini belirtiyor.[278]

Görüldüğü gibi, Çindeki müslümanlar arasında o zamanlar güçlü bir dini atmosfer vardır. Dini ibadetler, gelenek ve görenekler bütün canlılığı ile yaşanmaktadır. Hummalı bir Kur'an eğitimi yapılmakta, çocuklar islami geleneğe göre yetiştirilmektedir. Müslümanların her türlü dini ihtiyaçlarını karşılayan imamlar, müezzinler, kadılar, müftü ve şeyhulislamlar mevcuttur. Böyle yoğun bir dini atmosfer içinde yaşayan ve üstelik kendi hâlinde, içine kapanık bir toplum olarak değil, bilakis, çevreyle, başta ticaret olmak üzere siyasi, askeri ve sosyal konularda ilişki kuran açık bir toplum görünümündeki bu müslümanların, kutsal kitapları olan Kur'an'ın -hiç olmasa- bazı kısımlarını, şifahen de olsa tercüme etmemiş olmaları düşünülemez. Üstelik bunlar tercümeye yabancı da değillerdi. Yayınlanan ferman ve kanunlar sık sık Arapça ve Farsçaya tercüme edilirdi.[279]

Sultan Abdulhamid'in "Pan-İslamizm" siyaseti gereği Çin'e pek çok eserler ve din adamları gönderdiği kaydedilmektedir.[280] Çin'e giden **Serezli Ali Efendi** ve **Bursalı Hafız Hasan Efendi,** Çinli müslümanların çocuklarına Kur'an ve dini bilgiler öğretiyorlardı. O zamanlar sadece Pekin'de 38 cami vardı ve hepsi de gayet faaldı. Buralarda toplanan binlerce müslüman, ibadetlerini yapıp Halife'ye dua ederlerdi. Arapça okunan Kur'an ve dualar, Pekin müftüsü ve diğer din adamları tarafından Çin diline tercüme edilirdi.[281]

Artık Kur'an'ın Çinceye tercüme edildiği burada açıkça zikredilmektedir.Ne varki bu da şifahi bir tercümedir ve sadece bazı ayetleri muhtevidir.

276 Arnold, 311; İhsanoğlu, Medhalun, 18.
277 Lee, 47.
278 İbn Batuta, 463-469.
279 Lee, 114.
280 Lee, 188.
281 Lee, 204.

Dolayısıyla, hâla istenilen manada Çince bir Kur'an tercümesinden söz etmek mümkün değildir. Bununla beraber bu faaliyetler, tam Kur'an tercümelerinin yapılmasına imkan ve zemin hazırlayacaktır. Nitekim kısa bir süre sonra, **Şeyh Luiche**'nin Kur'an-ı Kerim'in bazı cüzlerini tercüme ettiği görülüyor. Arkasından **Şeyh Mafushu** böyle bir girişimde bulunur. O da vefatından önce Kur'an'ın yirmi cüzünü Çinceye çevirir. Çinceye tab'edilen ilk tercüme, Ma Lian Yuan'a aittir ve 1889'da Kunming'de neşredilmiştir.[282]

1927 yılında **Sakamoto Ken İchi**'nin Japonca ve **M.Rodwell**'in İngilizce teercümesinden yararlanan **Lee Tie Zheng**, Kur'an-ı Kerim'i tam olarak Çinceye tercüme eder. Bu, Çinceye yapılan ilk tam tercümedir.[283] Zheng bir gayr-ı müslimdir.[284] Ne yazık ki, pek çok dile olduğu gibi Çinceye de Kur'an-ı Kerim'i ilk çevirenler gayr-ı müslimlerdir. Nitekim Çince ikinci tercüme de **Ji Juemi** adlı bir gayr-ı müslime aittir ve 1931 yılında Şanghay'da basılmıştır. Bu tercüme de İngilizceden yararlanılarak yapılmıştır.[285]

Kur'an-ı Kerim'i Çinceye çeviren ilk müslüman, **İmam Wang Wenging**'tir. Wenging tercümesini 1932'de yapmıştır. İmam Wenging'in Çinli müslümanlar arasında önemli bir yeri vardır. Hayatını bu işe adayan İmam, Kur'an'ı üç ayrı Çin lehçesine çevirmiştir. İlk baskısı Ekim 1946'da yapılan tercüme, beşbin adet basılmıştır.[286]

Kur'an-ı Kerim'i Çinceye çeviren diğer önemli bir kişi de Prof. **Ma Jian**'dır. Jian, 1931 yılında Çin İslam Cemaati tarafından Mısır'a gönderilir. El-Ezher'de eğitim gören Jian, 1939'da Çin'e döner. Hemen Kur'an'ı Çinceye çevirmeye koyulur. 1945'te çalışmasının ilk müsveddesini bitirir. Bu arada Kunming'te cereyan eden Çin - Japon savaşı, Jian'ın çalışmalarına büyük sekte vurur. Vefatına kadar (1978) Kur'an ile uğraşan Jian'ın tercümesi defalarca basılır. Son olarak 1981 yılında yüzdörtbin adet olarak basılmıştır.[287]

Kur'an-ı Kerim'i Çinceye çeviren diğer önemli bir şahsiyet de **Haji Shums Tao-Ghang Tung**'tur. Asıl mesleği gazetecilik olan Tung, hâlen Amerika'da yaşamaktadır. 1971 yılında siyasi sebeplerle bir süre hapse giren

282 İhsanoğlu, Medhalun, 23.
283 Aynı yer.
284 İlter, 20 Ocak 1994 tarihli Zaman Gazetesi, 12, (The Lingh'ten).
285 Aynı yer.
286 Aynı yer.
287 İlter, 20 Ocak 1994 tarihli Zaman Gazetesi, 12, (The Lingh'ten).

Tung, burada kendini Kur'an'ı Çinceye çevirmeye adar. Tercümesi 1989 yılında Arapça aslı ile beraber basılır.[288]

Roberto K.Ong da Kur'an-ı Kerim'i Çinceye tercüme edenlerden biridir. Halen tercümesine devam eden Ong, Mevlana Muhammed Ali'nin İngilizce tercümesini esas almaktadır. Tercümede, Kur'an-ı Kerim'de geçen kişi, yer ve olayların İncil'deki karşılıkları da verilmiştir. Tercüme en son teknolojik gelişmelerden yararlanılarak hazırlanmaktadır.[289]

Bunlardan başka da Çince Kur'an tercümeleri vardır.[290]

1 - *Japonca Kur'an Tercümeleri*

Japonların islam diniyle tanışmaları ve müslüman ülkelerle temas kurmaları oldukça yenidir. Bu ülkenin yanı başındaki Çin'de, Kore, Filipin, Malezya, Endonezya gibi ülkelerde çok eski dönemlerden beri müslümanlar mevcutken ve bu devletlerin İslam ülkeleriyle münasebetleri oldukça eski dönemlere dayanıyorken, bu coğrafyanın bir parçası olan Japonya'nın, izole edilmişçesine islama ve müslümanlara yabancı kalması son derece ilgi çekicidir. Oysa hıristiyanlık, 1550'li yıllarda Japonya'ya girmeye başlamıştır. Bu dönemden beri hıristiyan misyoner ve din adamları dinlerinin propagandasını yapmaktadırlar.[291]

Gerçi Çin'de ve Japonya'ya komşu diğer ülkelerde ticari, iktisadi, siyasi ve sosyal yönlerden azımsanmayacak seviyede bir etkinliğe sahip olan ve buraları çok iyi bilen müslüman tacir ve seyyahlarin bu ülkeye büsbütün yabancı oldukları söylenemez. Bu zevatın Japonya'yı bildikleri ve Japonlarla münferiden ilişki kurdukları bir vakıadır. Ne var ki, bu ilişkinin dini bir özellik taşıyıp taşımadığını tam olarak bilemiyoruz.

Japonların İslam dini hakkında bilgi sahibi olmaları, takriben yüzyıllık (1877'li yıllar) bir mâzîye dayanıyor. Önce, hıristiyan misyoner ve papazlar tarafından islamı ve onun Peygamber'ini karalamak için yazılan kitaplardan bu dini öğrenen ve onun hakkında bilgi sahibi olan Japonlar, daha sonra, Ertuğrul fırkateyni vesilesiyle, bizzat müslümanlardan dinlerini öğrenme ve tanıma imkanı bulmuşlardır.[292] Son derece temiz ve islam'a yatkın bir ahlak anlayışına sahip olan Japonlar,[293] kısa sürede islama ısınmış ve ona sempati duymuşlar-

288 Aynı yer.
289 Aynı yer.
290 Bk. Pearson, V/431; Binark - Eren, 45-50.
291 Lee - İlhan, 74.
292 Geniş bilgi için bk. Lee, 208-218; Lee - İlhan, 74-83.
293 Ersoy, 156.

dır. Öyleki, beşyüzyıldan beri bu ülkede hıristiyanlık propagandası yapıldığı, hummalı bir dini telkin ve neşriyat gerçekleştirildiği hâlde, bu dine fazla iltifat etmeyen Japonlar, daha yeni tanıdıkları müslümanlığı yakinen öğrenmek ve benimsemek için, devrin sultanı Abdulhamid Han'dan kendilerine islamı öğretecek bir alim heyeti dahi taleb etmişlerdir. Ne yazık ki, dönemin imkansızlıkları ve hıristiyanların aşırı propagandaları yüzünden, Japonlar topyekün müslüman olamamışlardır.[294] Oysa bu temiz ve dürüst milletin topluca müslüman olması an meselesiydi. Fakat, misyonerler bu ülkede cirit atarken, müslüman alimler, Akif'in deyimiyle "vahy-ı ilahi"yi[295] bekliyor olacaklar ki, bu necip milletin müslümanlığı için hiç bir gayret göstermemişlerdir.

Japonlar'ın Kur'an-ı Kerim'le tanışmaları da bu dönemlerde olmuştur. 1890 yılında Ertuğrul gemisinin Japonya'ya yaptığı seyahat esnasında, Gemiyi ziyaret eden Japonlara Kur'an-ı Kerim hediye edilmiştir.[296] Japon İmparatoruna Sultan Abdulhamid'in pek çok hediyelerini takdim eden Gemi komutanı **Osman Paşa**, acaba bir Kur'an-ı Kerim de hediye etmiş midir? Zikredilen hediyeler arasında Kur'an-ı Kerim'in adı geçmiyor; ama yine de böyle bir ihtimali göz ardı etmemek gerekir. Bununla beraber, 1917-18 Rus ihtilalinden kaçan ve Japonya'ya sığınan Türkmen, Özbek, Tacik, Kırgız gibi Türk boylarından oluşan müslümanların teşekkül ettirdiği cemaatın, 1928'de Tokyo'da düzenlediği "Japonya'da Bulunan Müslüman Vekillerin Kongresi"nin bitiminde, cemaatın lideri Muhammed Abdulhay Kurbanali tarafından Japon İmparatoruna bir Kur'an-ı Kerim hediye edildiğini kesin olarak biliyoruz.[297]

Japon ilim adamları ve aydınları arasında, özellikle Osmanlılarla olan yakınlaşma ve hıristiyan misyonerlerin menfi propagandaları sonucu, islam dinine ve onun kitabına olan ilgi artmıştır. Bunun neticesi olarak, 1920'de ilk Japonca Kur'an-ı Kerim tercümesi gerçekleştirilmiştir. Bu ilk tercüme, önceleri Budist,[298]sonra da hıristiyan olan[299] Kon-Khi Sakamoto'ya aittir. Tercüme, onbeş ciltlik ***"Dünya Kutsal Kitapları Kolleksiyonu"*** dizisi içinde, iki cilt olarak okuyucuya sunulmuştur. I. cilt 419, II. cilt ise 429 sayfadır. İyi derecede Arapça bilmeyen Sakamoto, **George Salle** (v.1736),

294 Okyar, 101; Lee, 221-222.
295 "Misyonerler bu ülkeyi devretmedeler,
Ulema, bilmem ki vahy-ı ilahiyi mi bekler!" (Ersoy, 157).
296 Lee, 215.
297 Lee - İlhan, 84.
298 İhsanoğlu, Medhalun, 23.
299 Sayito, 240; Teşanic, 236.

M.Rodwell (v.1900) ve **E. Henri Palmer**'in (v.1882) İngilizce tercümelerinden yararlanmıştır.[300]

1920'lerde bu ilk tercüme yayınlandığında, Japonya'da ne İslam ne de Arapça hakkında araştırmalar yoktu. Dolayısıyla Kur'an dili olan Arapça bilinmiyordu. Bu yüzden Japonca Kur'an tercümesi için Batı dillerine yapılmış tercümelerden istifade etmek zorunlu idi. Batı dillerine yapılmış tercümelerden yararlanmanın neticesi olarak, Kur'ânî terimler ve ıstılahlar tam olarak ifade edilememiştir. Çoğunlukla, Japonya'da hakim olan Budizme ait dini terimler ile kendilerinden istifade edilen İngilizce tercümelerdeki hıristiyanlık dinine ait ıstılahlar kullanılmıştır. Yer yer Konfüçyizme ait tabirler de tercümede yer almıştır. Tercüme, burada görüldüğü gibi, özellikle terimler açısından tam bir kargaşa arzetmektedir. O dönemlerde Japonların, İslam hakkında bilgi sahibi olmamaları ve İslam terminolojisini bilmemeleri bu kargaşanın en önemli sebebiydi. Bununla beraber, Japon tarihinde ilk defa Kur'an tercümesinin yapılmış olması açısından tercüme büyük bir anlam ve önem taşımaktadır.[301]

Bu tercüme, 1929 yılında **Koran Kyo** (Kur'an-ı Kerim) adı ile tab'edilir. Müellif müslüman olmamakla beraber, İslam dinine sempatisi vardı.[302] **Fadlullah Ebubekir Teşanic** bu tercümenin Japonyalı bir müsteşrike ait olduğunu ve1916 yılında basıldığını kaydediyor. Teşanic, tercümede pek çok hatanın varlığından da söz ediyor.[303] Sakamoto'nun hıristiyan olduğuna, Japonyalı bir müslüman olan **el-Hac Abdulkerim Sayito** da işaret ediyor. Sayito'nun belirttiğine göre tercüme bugün piyasada mevcut değildir.[304]

Japon dilinde yapılan ikinci tercüme, **Goro Takahashi, Bumpachiro Ariga** ve **Mizuho Yamagchi** adlı üç mütercime aittir. ***"İslamın Kanunu Yüce Kur'an"*** adını taşıyan tercüme 1938 yılında neşredilmiştir. Metin büyük ölçüde Takahashi'ye aittir. Bu zat, Japonya'da hıristiyanlığın neşir ve propagandasında misyonerlerle işbirliği yapar ve bu ülkede neşredilen İncil tercümelerinde önemli derecede emek ve gayret sarfederdi. Hindistan'a yaptığı ticari seyahatler sonucu, oradaki müslümanlardan etkilenerek ihtida eden Bumpachiro Ariga ve Mizuho Yamagchi ise, daha ziyade Kur'an'ın basım ve dağıtımında hizmet etmişlerdir.[305] Türkiye'de müslüman olduğu da söyle-

300 Lee - İlhan, 101.
301 Lee - İlhan, 101; Teşanic, 236.
302 İhsanoğlu, Medhalun, 23.
303 Teşanic, 236.
304 Sayito, 240.
305 Lee - İlhan, 101.

nen[306]ve daha sonra Ahmed adını alan[307]Ariga, kendini Japonya'da İslamiyetin yayılmasına adamış bir kişidir.

Bu tercüme de doğrudan Arapçadan yapılmamıştır. O da birincisi gibi İngilizce ve Çince tercümelerden istifade ile oluşturulmuştur. Bu tercümede de, özellikle mütercimlerinin Arapça bilmemelerinden kaynaklanan pek çok hatalar vardır. Tercüme hâlen Japon kitap piyasasında bulunmamaktadır.[308]

Bu tercüme, birinciye oranla daha derli topludur. Tercümede kolay anlaşılabilen bir üslub kullanılmıştır. Nisbeten ucuz bir fiyatla piyasaya arz edilmiştir. 17x11 ebatında olup, tek ciltten ibarettir. Toplam 878 sayfadır. Sadece 114 surenin tercümesini kapsamakta, bunun dışında önsöz, açıklama, yorum gibi ekler ihtiva etmemektedir.[309]

Daha evvel tercümenin aslî kaynak olan Arapça metne değil, İngilizce ve Çince tercümelere dayandığını belirtmiştik. Bilhassa M.Rodwell'in İngilizce tercümesi, mütercimlerlerin en çok istifade ettikleri ve etkilendikleri tercüme olsa gerektir. Zira, surelerin dizilişi dahi, Kur'an-ı Kerim'deki klasik sıraya göre değil, sözü geçen İngilizce tercümedeki dizilişe göredir.[310]

Japon dilinde üçüncü tercüme, 1950 yılında zuhur etmiştir. Bunun mütercimi **Shumei Okawa** da diğerleri gibi bir gayr-ı müslimdir. Lisede öğrenci iken okuduğu **Goethe**'nin Almanca şiirlerinde geçen İslamla ilgili kısımlardan etkilenen Okawa, 1942 yılında "***İslama Giriş***" adlı bir kitap yazarak, İslamın Japonya'da tanınmasına katkıda bulunmuştur. Okawa, daha sonra yıllarca Kuran'ın Japoncaya tercümesi için çalışır ve nihayet 1950 yılında tercümesini basmaya muvaffak olur.

Okawa da diğer Japon meslektaşları gibi, Kur'an'ı orijinal kaynağından değil, İngilizce, Fransızca ve Çince terümelerinden istifade ederek Japoncaya çevirmiştir. Bunun da hatâlardan salim olduğu söylenemez.[311] Esasen mütercimin kendisi de, iyi bir Japonca tercümenin, ancak Arapça ve Japoncayı çok iyi bilen ve İslamın hayrı için kendini bu işe vakfeden dirayetli biri tarafından yapılabileceğini itiraf etmektedir.[312]

306 Teşanic, 236.
307 Sayito, 241.
308 Lee - İlhan, 102.
309 Lee - İlhan, 102.
310 Lee - İlhan, 102; Teşanic, 236; Sayito, 241.
311 Teşanic, 236-237.
312 Sayito, 240.

Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz üç tercüme fazla tutulmamışlardır. Bugün Japon piyasasında mevcudları yoktur. Şüphesiz bunun değişik sebepleri vardır. Bunların en önemlilerini şöylece sıralayabiliriz:

aa - Mütercimlerin müslüman olmaması: Dünya dillerine yapılmış olan Kur'an tercümelerinin önemli bir kısmı, ne yazık ki gayr-ı müslimlere aittir. Özellikle altmış - yetmiş yıl öncesine kadar, Türkçe, Farsça, Urduca gibi birkaç dilde yapılmış olanlar hariç, müslüman bir alime ait Kur'an tercümesi bulmak son derece güçtü. Ancak, o tarihlerden sonra, nadiren de olsa bazı müslümanlar Kur'an'ı kendi dillerine tercüme etmeye başlamışlardır.

Japonya'da da aynı durum söz konusudur. Verdiğimiz ilk üç tercümeye ilaveten, bundan sonra sözünü edeceğimiz tercümelerden iki tanesi daha gayr-ı müslimlere aittir. Başka bir ifadeyle, Japoncaya yapılan Kur'an-ı Kerim'in altı tercümesinden beşi gayr-ı müslimlerce yapılmıştır. Kur'an'ı tercüme eden kişinin müslüman olmaması, ister istemez okuyucuda, tercümenin sıhhati ve mütercimin objektifliği konusunda şüpheler uyandırmaktadır.

bb - Tercümelerin doğrudan Arapça metinden yapılmaması: Gerek Japoncaya, gerekse diğer pek çok dile yapılan tercümeler, aslî kaynak olan Arapça metinden değil, onun daha önce değişik dillere yapılmış olan tercümelerinden istifadeyle yapılmışlardır. İleride de temas edeceğimiz gibi, Batı dillerindeki tercümelerin büyük bir kısmı, ilk Latince tercüme olan **Pierre Le Venerable**'nin tercümesinden yararlanılarak yapılmışlardır.

Bu üç Japonca tercüme de Batı dillerine ve Çinceye yapılmış olan tercümelerden istifadeyle gerçekleştirilmişlerdir. Bu durumda, o tercümelerdeki hataların aynen, hatta fazlasıyla bu tercümelere intikali mümkündür. Nitekim böyle olmuştur. Bu durum, tercümelere olan itibar ve ilgiyi gidermektedir.

cc - Mütercimlerin Arapça bilmemeleri ve İslam dini hakkında tafsilatlı malumata sahip olmamaları: Arapça bilmeyen, dolayısıyla Kur'an terminolojisi ve İslami ıstılahlar hakkında yeterli bilgiye vakıf olmayan mütercimler, bu konularda doğru ve güvenilir bilgi veremezler. Nitekim, bundan kaynaklanan hatalardan daha önce söz etmiştik. Bu da tercümelere olan ilgiyi azaltan sebeplaerden biridir.

Özellikle bu üç sebep, Japon okuyucunun Kur'an tercümesine yeterli derecede alaka göstermesine mani teşkil etmiştir. Oysa bundan sonraki tercümelerde bu sebeplerin bir kısmı veya hiçbiri söz konusu olmadığından, bu tercümelere daha fazla itibar edilmiştir. Bunun tabiî sonucu olarak, bunların yayılması ve satışları da fazla olmuştur. Mesela Toshihiko İzutso'nun tercümesi öylesine yaygın olmuştur ki, onu Japonya'nın her yerinde bulmak mümkündür. Bunun en önemli sebeblerinden biri, mütercimin Arapçaya ve İslam

kültürüne vakıf olmasıdır. Tercümenin doğrudan doğruya Arapçadan yapılmış olması da bu sebeplerden biridir. İzutso da müslüman değildir. Bununla beraber Kur'an'ın muhtevasını aynen aktarmak için olağanüstü gayret göstermiştir ve bir dereceye kadar muvaffak da olmuştur.[313] Mütercim, son derece sade bir dil ve kolaylıkla anlaşılabilen akıcı bir üslup ile kullanmıştır.[314]

İzutso tercümesinin önsözünde, iyi derecede Arapça bilmesine rağmen Kur'an'ı tercümede büyük güçlükler çektiğini ve onu tam olarak başka bir dile çevirmenin imkansız olduğunu belirtmektedir.[315] Arapçadan Japoncaya yapılan ilk tercüme olan İzutso'nun bu tercümesi, önce 1957, sonra da 1964 yılında basılmıştır.[316] Tercüme, 952 sayfadan ibaret olup üç cilt hâlinde neşredilmiştir.[317]

Yine oldukça basit bir dille kaleme alınan ve doğrudan Arapça metin den yapılan ikinci tercüme Yasurari Ban ve Osamu İkeda'ya aittir. Osaka Üniversitesinin bu iki profesörü, Mısır baskısı Arapça standart bir mushafı kaynak almışlardır.[318] Tercüme yapılırken belli bir gurup değil, geniş hâlk kitleleri hedef alınmıştır. Bu yüzden, anlaşılması güç dini ıstılahlar yerine, hâlkın rahatlıkla anlayabileceği terimler kullanılmıştır. Tercüme, bu özelliğinden dolayı okuyucular tarafından benimsenmiş ve çok yaygın olmuştur. Ülkenin hemen her yerinde rahatlıkla bulunabilen bu tercüme, 1970 yılında Dünya Şaheserleri Serisi içinde neşredilmiştir.[319]

Japonya'da 1970 yılına kadar yayınlanan tüm bu tercümeler, gayr-ı müslimlere aittir. Bu tarihten sonra, ilk kez bir müslümanın Kur'an'ı Japoncaya çevirdiği görülüyor. Aynı zamanda ilk Japon müslümanlardan olan Hacı **Ömer Mita**, müslümanlara ait bir tercümenin bulunmayışının ezikliğini içinde hissetmiş olacak ki, ilerlemiş yaşına ve iyi Arapça bilmemesine rağmen, Kur'an'ı Japoncaya tercüme etmeye teşebbüs etmiştir.[320]

Hacı Ömer, 1916 yılında gittiği Çin'de uzun bir süre kalır. Burada Çinceyle birlikte daha pek çok şey öğrenir. Tanıştığı Çinli müslümanlar sayesinde İslam hakkında geniş bilgi sahibi olur ve ihtida ederek İslama girer. Bundan sonra kendini Japonya'da İslami faaliyetlere adar...[321]

313 Lee - İlhan, 103-104.
314 Sayito, 241.
315 Lee - İlhan, 103-104.
316 Teşanic, 237; Pearson, V/431.
317 Sayito, 241.
318 Lee - İlhan, 104.
319 Lee - İlhan, 104; Sayito, 241.
320 Lee - İlhan, 105.
321 Hayatı hakkında geniş bilgi için bk. Lee - İlhan, 108-111.

Hacı Ömer, tercümesini yaparken pek çok müslüman alimden faydalanır. Bu maksatla birçok kez Pakistan ve Suudi Arabistan'ı ziyaret eder. Rabıtatu'l-Alemi'l-İslami'nin desteğini alır. Yaptığı tercümeyi, bu ülkelerdeki alimlerden oluşan komisyonlara inceletir. Sonra da Japonya'daki müslüman bir yayıneve bastırır. Böylece, her şeyiyle müslümanlara ait bir Japonca Kur'an- ı Kerim tercümesi Japon hâlkına kazandırılmış olur.[322]

Bu tercümenin en önemli özelliği, bilgi ve takva sahibi bir Japon müslüman alim tarafından yapılmış olmasıdır. Tercümede her ayetin Arapçası yazıldıktan sonra, karşısına Japonca karşılığı konulmuştur. Gerek görülen yerlerde geniş açıklamalar yapılmış, böylece rahatlıkla anlaşılması sağlanmıştır.[323]

Hacı Ömer Mita'nın oniki yılını vererek hazırladığı bu trcüme, 1972 yılında Hiroşima'da tab'edilmiştir. Ancak, Arapçasında pek çok baskı hataları görülmüş, bu yüzden tercüme, bir süre sonra piyasadan toplatılmıştır. Japon müslümanlar, tercümede ve Arapça metinde görülen hataları tashih ettikten sonra 1982 yılında yeniden basmışlardır. Bu tashih işinde özellikle Tokyo camisi imamı **Hasan Ali es-Semni** ve **Fadlullah Ebubekir Teşanic**'in büyük gayretleri olmuştur. Tercümenin son baskısı ise 1983 yılında olmuştur.[324]

Kur'an-ı Kerim'in Japoncaya yapılmış olan bu tam tercümeleri yanında, zaman zaman gazete ve dergilerde kısmi tercümeleri de neşredilmiştir. Bunlardan biri, 1982 yılında **Ali Abi** tarafından yapılmış olup, kısa sureleri ihtiva etmektedir.[325]

j - Korece Kur'an Tercümeleri

Koreye İslamiyet, takriben X.yüzyıl civarında girmiştir. İslami kaynaklardan, Kore'ye ilk gelip yerleşen müslümanların, Emevilerin baskısından kaçan İran-Irak kökenli müslümanlar olduğu anlaşılmaktadır.[326] Kore kaynakları ise, bu bölgeye ilk gelen müslümanların Arap tacirler olduğunu kaydetmektedir.[327] Bütün kaynaklar, tabiî ikliminin, havasının, suyunun güzelliği, sağlık ve hijyenik şartlar açısından son derece elverişli oluşu ve

322 Lee - İlhan, 108-111.
323 Lee - İlhan, 105.
324 Teşanic, 237-238; Sayito, 241-242.
325 Teşanic, 238.
326 Lee, 78-84.
327 Lee, 87.

insanlarının cana yakınlığından dolayı, buraya gelen müslümanların artık burdan ayrılmak istemeyip buraya yerleştikleri konusunda müttefiktirler.[328]

Bu şekilde Kore'ye gelip yerleşen müslümanların, bu dönemde İslami faaliyetlerine, özellikle konumuz olan Kur'an-ı Kerim'in tercümesi ile ilgili herhangi bir teşebbüslerine tesadüf edilmemektedir. Bununla beraber, müslümanlar da diğer topluluklar gibi, sarayda düzenlenen milli bayramlara katılmışlardır. En önemli gayesi, ülkenin ve kraliyet ailesinin huzuru için dua etmek olan bu bayramlarda, herkes kendi dini geleneklerine göre kralı selamlayıp ona dua ediyordu. **Dr.Lee**, Kore kaynaklarından derlediği bilgilere dayanarak, kralın buraya yerleşen müslümanlara namaz, oruç gibi ibadetlerini rahatlıkla ifa etmeleri için imkan sağladığını belirtiyor.[329]

Acaba kral, gerek milli bayramlarda kendisi için yaptıkları dualarda, gerekse ibadetlerini ifa ederken müslümanların okudukları Arapça ibareleri merak edip tercüme ettirmiş midir? Bu konuda herhangi bir bilgiye rastlamadık. Ancak, böyle bir ihtimali göz ardı etmemek lazımdır. Muhtemeldir ki, kral bu duaları kendi diline çevirmiştir. Zira, bir kralın kendisi için yabancı bir dilde yapılan bir duanın manâsını öğrenmek istemesinden daha tabiî bir şey olamaz. Eğer böyle bir durum söz konusu ise, yani kral bayramlarda Arapça olarak yapılan duaları kendi diline çevirtmişse, bunu Kore dilindeki ilk Kur'an tercümesi faaliyeti olarak değerlendirebiliriz. Zira, müslümanların dualarının ekseriyeti Kur'an ifadelerinden ibarettir.

Koreli müslümanlar, özellikle 1427 yılından itibaren şiddetli bir baskıya maruz kalmışlardır. Bu şiddetli baskının ve soykırımın neticesi olarak, kısa bir sürede Kore'de İslamiyetin varlığı sona ermiştir. Müslümanların bir kısmı öldürülmüş, bir kısmı kaçmış, diğer bir kısmı ise asimile edilerek müslüman kimliğinden arındırılmıştır...[330]

Kore'de ikinci kez müslümanların görülmesi, XIX. yüzyılın sonlarında olmuştur. Değişik sebeplerden dolayı Kore'ye gelen müslüman Türkler sayesinde, bu bölge yeniden İslam ile kucaklaşmıştır. Ancak bu dönem de kısa sürmüş, bir süre sonra (1945'li yıllar) Türklerin Kore'den göç etmesiyle, burada bir tek müslüman kalmamıştır.[331]

Kore'de İslamiyetin, bir daha ayrılmamak üzere kök salması için, Kore harbini ve bu harbe iştirak eden Türk askerlerini beklemek gerekecektir. 1955 yılında iki Kore'linin 6.Tugay imamı **Abdulgafur Karaismailoğlu**'nun

328 Lee, 79-84.
329 Lee, 91.
330 Geniş bilgi için bk. Lee, 153-158.
331 Geniş bilgi için bk. Lee, 271-283.

himayesinde ihtida etmesiyle başlayan İslami tebliğ faaliyeti, kısa bir sürede çok büyük başarı elde etmiş, bu gayretlerin sonucu olarak 1988 rakamlarına göre Kore'de müslümanların sayısı otuzbeşbini aşmıştır.[332]

Yukarıda sarayda yapılan milli törenlere müslümanların da katıldığını ve krala kendi dilleriyle dua ettiklerini belirtmiştik. **Dr.Lee**, bu esnada Kur'an'dan bazı surelerin okunmuş olmasının da ihtimal dahilinde olduğunu söyliyor.[333]

Kore dilinde yapılmış olan ilk Kur'an tercümesi Yoong-Sun Kim'e aittir. Bu tercüme, 1971 yılında Seul'de neşredilmiştir.[334]

Dr.Osman Kim de, İbn Kesir'inki gibi bazı tefsirlerden, İngilizce ve Japonca tercümelerden istifade ederek, sıhhatli ve salim bir tercüme yaptığını belirtiyor.[335]

Kur'an-ı Kerim, Doğu aleminde yaygın olan daha pek çok dile çevirilmiştir.[336]

2 - BATI ALEMİ

Hıristiyan aleminin, İslam dininin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'le ilgilenmesi, oldukça eskilere dayanır. Aslında bu tarihi, Hz.Peygamber tarafından kendisine mülteci olarak gönderilen müslüman muhacirlere çok iyi muamelede bulunan Necaşi'ye kadar uzatmak mümkündür. Malum olduğu üzere, Necaşi, mültecilerin iadesi için ricada bulunmaya gelen müşrik heyetinin müslümanlar hakkında söylediklerinin doğru olup olmadığını araştırmak ve gerçeği öğrenmek maksadiyle mülteci müslümanları huzuruna çağırmış ve onlarla bir süre görüşmüştür. Hıristiyan din adamlarıyla devlet erkanının da hazır bulunduğu görüşmede Necaşi, Ca'fer b. Ebi Talib tarafından okunan Kur'an'ı huşu ile dinlemiş ve son derece etkilenmiştir.[337]

332 Bk. Lee, 294; Alkan, 127-133.
333 Lee, 153.
334 İhsanoğlu, Medhalun, 23.
335 Kim, 77.
336 Bk. Pearson, V/430-431; Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 55-59; Şeyhani, 142-147; el-Bindak, 184-188; İhsanoğlu, Medhalun, 22-24; Misouri, Zaman Gaz. 8/8/1991; Binark-Eren, 6-7; 239-266;281-284; 297-301; 317-341.
337 Bk. el-Maide, 5/82-83.

Hatta kaynaklar, kendisinin ve yanındakilerin Kur'an'ın bu veciz ifadeleri karşısında dayanamayıp ağladığını kaydediyor.[338]

Necaşi gibi Kur'an ayetlerine son derece saygı gösteren başka bir hıristiyan da Heraklîus'tur. Heraklîus, kendisine gönderilen Hz.Peygamber'in mektubuna büyük bir hürmet göstermiş, içindekileri gönülden tasvib etmiş, hatta bir ara müslüman olmaya bile teşebbüs etmiştir...[339]

Ne var ki, hıristiyanlar Kur'an'a her zaman böyle yaklaşmamış, samimi bir niyetle onu okumamış, hakikatını öğrenmek gayesiyle onu tetkik etmemişlerdir. Kur'an-ı Kerim, gayr-ı müslimler arasında en fazla Hıristiyanlığa ve onun mensuplarına sempati ile bakmış ve onları müslümanlığa en yakın gurup olarak tavsif etmiştir. *"İnsanların iman edenlere düşmanlık bakımından en şiddetlisi olarak yahudilerle müşrikleri bulacaksın; onların iman edenlere sevgi bakımından en yakın olanları olarak ise, "biz hıristiyanız" diyenleri bulacaksın."*[340] Her ne kadar bazı müfessirler, ayette kastedilen hıristiyanların Necranlılar olduğunu söyliyerek,[341] ayetin kapsamını daraltıp belli bir guruba hasr ve tahsis etmişlerse de, ayete genel bir çerçeve içinde bakmayı engelleyen herhangi bir ifade yoktur. Binaenaleyh, ayetin ifadesinden, her zaman için hiristiyanların yahudi ve müşriklere göre, müslümanlığa daha sempatik göründüklerini anlamak mümkündür.[342] Henüz İslamın başlangıç döneminde bile, İranlılarla Bizanslılar arasında cereyan eden savaşta, müslümanlar arasındaki genel temayül, hıristiyan Bizanstan yana olmak şeklindeydi.[343]Nitekim bu gerçek Kur'an'da da ifade edilmiştir.[344]

İslamın Hıristiyanlığa ve onun mensuplarına yaklaşımı böyle iken, malesef hıristiyanlar, bu paralelde bir yaklaşım göstermemişlerdir. İslam, Hıristiyanlığın pek çok kutsal değerini, aynı derecede, hatta fazlasıyla takdis etmişken, Papalık, başta İslamın ana kaynağı olan Kur'an ve onun peygamberi Hz.Muhammed (s.a.v.) olmak üzere tüm değerleri red etme cihetine gitmiştir. Hıristiyan ilim ve din adamları İslamı refüze etmek için, ifade edilemeyecek kadar çok cehd ve gayret göstermişlerdir...

338 Bk. İbn Hişam, I/360; İbn Kesir, el-Bidaye, III/74; İbnu'l-Esir, II/82; Yazır, III/1796; Hasan, I/118; Hamidulla, İslam Peygamberi, I/326; İsa, 135-145; Önkal, VI/549.

339 Buhari, Bed'u'l-Vahy, 6; el-Kastalani, I/83-84; İbn Kesir, el-Bidaye, IV/266; İbnu'l-Esir, II/196-197.

340 el-Maide, 5/82; Ayrıca 3,4,8,85.

341 İbn Kesir, Tefsir, III/157,159; en-Nesefi, I/297-298; Yazır, III/1796; M.A.es-Sabuni, Safvet, I/361-362.

342 Hamidullah, İslam Peygamberi, I/361, 372.

343 Bk. İbn Kesir, Tefsir, IV/304-305.

344 Bk. er-Rum, 30/1-5.

Hıristiyanların Kur'an'la teması da hep bu düşünceyle olmuştur; onu red etmek, refüze ermek, hıristiyan kamuoyunda ve etkili oldukları bölge hâlkı arasında itibarsız hâle getirmek... Daha önce sözü edilen ve Kur'an tercümelerinin ilklerinden addedilen Süryanice metinlerde[345] bu fikir ve anlayış hakim olduğu gibi,[346] Batı dillerine yapılmış ilk Kur'an tercümesi olan **Robertus Retinensis**'in tercümesi de tamamen aynı düşünceyle kaleme alınmıştır.[347] Nitekim, bu tercüme İslami temaları çürütüp red etme konusunda yetersiz bulunduğu için, birkaç asır neşrine izin verilmemiş, ancak, Hinckelmann ve Maracci tarafından bu konuda eksikleri giderilip ilaveler yapıldıktan sonra, 1590'lı yıllarda yayınına müsade edilmiştir.[348]

Birkaçı hariç Avrupalılar tarafından yapılan bütün tercümelerin bu gayeye matuf olarak gerçekleştirildiği rahatlıkla söylenebilir. Özellikle XX. yüzyılın başlarına kadar yapılanlarda tamamen bu düşünce hakim olmuştur. Düşünce ve gaye bu olunca, Avrupalı mütercimlerin objektif olması, ilmi kural ve kaideler çerçevesinde hareket etmesi beklenemezdi. Nitekim öyle de olmuştur.

Hıristiyan müsteşrikler, Kur'an'ı kendi dillerine çevirmekle yetinmemiş, aynı zamanda onu müstemleke hâlindeki müslüman milletlerin dillerine de tecüme etmişlerdir. Bununla müslümanları dinlerinden soğutmayı ve uzun vadede onları hıristiyanlaştırmayı istihdaf ediyorlardı. Bu maksatla onu Bengal, Bulgar, Hind, Sevahil vb. yerlerdeki müslümanların dillerine çevirmişlerdir.[349]

Hıristiyan mütercimler, gerek kendi dillerine, gerekse müslümanların dillerine yaptıkları tercümelerde, çoğu zaman kasıtlı olarak yanlışlıklar yapmış, ayetlerin manâlarını tahrif etmişlerdir. Tercümeleri için yazdıkları mukaddimelerde, Kur'an'ın Allah'ın kelamı olmayıp Hz.Muhammed'in görüş ve düşüncelerinden ibaret olduğunu, Hz.Muhammed'in vefatından sonra cereyan eden Kur'an'ın cem'i ve istinsahı hadiselerinde orijinalliğinin kaybolduğunu, bazı kısımlarının çıkarıldığını... vb. iddiaları mesnetsiz olarak tekrarlayıp durmuşlardır. Kur'an'ın belağat ve fesahatını gizlemeyip itiraf edenler bile, bu iddiaların benzerini ileri sürmekten geri durmamışlardır. Kur'an'a karşı saygılı ve samimi görünüp, ona hayran olduğunu söyleyenler, bu tatlı ifadelerin arka-

345 Bk. s. 98-99.

346 Blachere, Le Coran, 8-9.

347 Blachere, Introduction, 265; ez-Zencani, 101.

348 Blchere, Le Coran, 11; ez-Zencani, 101.

349 İshak, II/12; el-Bindak, 71-72; Hamidullah, Ivan Herberk, 231; Haseneyn, 167; el-Meayirci, Mu'cemu Tercemat, 245; es-Sağir, 52.

sına sığınarak onu acımasızca tenkid etmeyi prensip hâline getirmişlerdir.[350] İslam, Kur'an ve Hz.Muhammed (s.a.v.) hakkında tarihi ve ilmi hakikatlere tamamen ters düşen, akıl ve vicdan ölçüleriyle hiç bir surette bağdaşmayan son derece yanlış ve maksatlı bilgiler vermişler,[351] müslümanların geri kalması-nın en büyük sebebinin Kur'an olduğunu özellikle ve ısrarla belirtmişlerdir.[352]Böylece Kur an'la müslümanlar arasındaki bağı koparmak istemişlerdir. Bu gaye, aynı zamanda Batılı ülkelerin politikalarına da yansımıştır. Nitekim, **İngiliz Sömürgeler Bakanı Gladiston**'un (v. 1898) Avam Kamarasındaki şu sözleri bunu göstermektedir: (Eline aldığı Kur'an'ı göstererek) Müslümanların elinde bu kitap olduğu sürece, biz onları yenemeyiz. Onun için, öncelikle bunu ortadan kaldırmalı veya geçersiz kılmalıyız.[353]

Bazı hıristiyan mütercimler, karmaşık bir bulmacaya çevirdikleri tercümelerinde, açık ve net bir isim kullanmaktan kaçınmış, bunun yerine, yine bulmacaya benzer harfler kullanmışlardır. Mesela, İspanyolcaya yapılan bir tercümenin ilk baskısında, mütercimin adı yerine OBBJ harfleri kullanılmış, aynı tercümenin ikinci baskısında JBB, üçüncü ve dördüncü baskılarında ise JBBO harfleri kullanılmıştır.[354] Bazen de meçhul müstear isimler kullanmışlardır. Bunların kimliğini tesbit etmek hayli zor, hatta imkansızdır. Bu durumu eleştiren ve hatalı bulan Fransız tarihçi **Le Conte de Boulainvilliers**, meşhur müsteşrik ve aynı zamanda Kur'an mütercimi olan Fransız **R.Blachere** tarafından, "İslamı müdafaa etmek" gibi ağır bir suçla(!) itham edilerek, şiddetli bir şekilde tenkit edilmiştir.[355]

Bazı hıristiyan mütercimler tüm bunların yanısıra, tercümelerinde şimdiye kadar kullanılagelen ve teamül hâlini alan Kur'an surelerinin dizilişindeki klasik sıralamaya uymamış, onun yerine, nadir rivayetlere dayanarak kendince bir sıralama yapmışlardır.[356]

Tercümelerinde kullandıkları dil de son derece ağır, ağdalı ve anlaşılması zor kelimelerden mürekkeptir. Hitap edilen dönemin insanının kullanmadığı,

350 Bk. Rıza, el-Vahyu'l-Muham. 4-8; Şeyhani, 139-141; Bucaille, Teemmülat, 94-95; Dinet, 61-63; Muhenna, 196.
351 Bk. ez-Zurkani, II/3; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 478; el-Bindak, 104, 107-108; eş-Şeyhani, 140-141; Bucaille, Teemmülat, 94-95; ay. mü. el-Efkaru'l-Hatia, 54-62; Dinet, 61-63; İhsanoğlu, el-Cuhudu'l-Mebzule, 267-268; ay. mü.Medhalun, 24-25; Salih, 77-89; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 44-48.
352 el-Bindak, 108.
353 el-Bindak, 109.
354 el-Bindak, 105-106; Hamidullah, Le Saint Coran, LIX.
355 eş-Şeyhani, 140.
356 Salih, 175-177; el-Bindak, 109-110.

çoğunu anlamını hatırlayamadığı tarihi kelime ve kavramlar kullanılmıştır.[357]

Bütün bunlardan açıkça anlaşılacağı gibi, Avrupalı mütercimlerin kahir ekseriyetinin "Kur'an'ı tercümeden maksadı, ona muttâlî olmak, ondan istifade etmek değil, bilakis, onun mazmununa vakıf olduktan sonra onunla muharebe etmek",[358] onu ortadan kaldırmaktır.

Zaten Kur'an'ı ilk tercüme edenler, genelde papaz, rahip gibi dini bir sıfatı haiz kimselerdir. Bunlar, diğer meslekdaşları kendilerinin açtığı pencereden Kur'an'a baksınlar, anlattıkları şekilde onu tanısınlar diye böyle bir teşebbüste bulunmuşlardır.[359] Maksad, Hıristiyan din sınıfını, İslam, onun kitabı ve Peygamberi hakkında yanlış bilgilendirmek, onlar aracılığı ile de hâlkı müslümanlara karşı kışkırtmak, "haçlı ruhu"nu canlı ve diri tutmaktır. Bu yüzden, yapılan ilk tercümeler uzun süre tab' edilmemiş, sadece papaz ve rahiplerin istifadesine sunulmuştur. Esasen, misyonerlik ve istişrak hareketleri de bu gayeyle zuhur etmiş ve İslamı tedricen ortadan kaldırmayı istihdaf etmiştir.[360]

Yukarıda ifade edilen maksad doğrultusunda, Batı dillerindeki ilk Kur'an tercümesinin, tamamen Kilisenin denetiminde ve bir papaz tarafından (R.Retinensis) yapıldığını söylemiştik. Bundan sonra, asırlar boyunca yapılan tercümeler hep bu ilk tercümeyi kaynak almışlardır. Avrupalılar, Kur'an'ı Arapça aslından tercüme etmek yerine, bu ilk Latince tercümeyi kendi dillerine çevirmeyi tercih etmişlerdir. Nitekim, İtalyanca, İngilizce, Fransızca, Almanca, Felemenkçe vb. Avrupa dillerinde zuhur eden ilk tercümeler, hep bu tercümenin veya tercümesinin tercümesidirler.[361]

357 el-Bindak, 105; Şeyhani, 140.
358 el-Bindak, 89.
359 Bucaille, Teemmülat, 93.
360 Geniş bilgi için bk. el-Meayirci, Mu'cemu't-Tercemat, 244; Şeyhani, 138; el-Bindak, 87-91; Rıza, Tefsir, IX/307.
361 Blachere, Introduction, 266; el-Meayirci, Mu'cemu't-Tercemat, 245.

a - Latince Kur'an Tercümeleri

Yukarıda sözünü ettiğimiz Latince Kur'an tercümesi, Avrupa dillerinde yapılmış ilk tercüme olduğu gibi, Latince de kendisine Kur'an'ın çevirildiği ilk Avrupa dilidir. Fransa'nın güneyindeki Cluny kilisesi başpapazı **Pierre Le Venerable** (v.1156), müslümanların kutsal kitabı olan Kur'an'ın Latinceye çevrilmesini murad etmiş olacak ki, 1141-1143 yılları arasında İspanya'ya yaptığı bir seyahat esnasında bu görüşünü izhar etmiş ve İngiliz asıllı papaz **Robert Of Retines** (Robertus Retinensis)'i buna teşvik etmiştir. Retines, **Hermann Of Dalmatia** ve Arap asıllı **Pierre de Tolede**'nin yardımıyla, 1143 yılında bu tercümeyi bitirerek Cluny başpapazına arz etmiştir.

Ancak, tercüme İslamı yeteri derecede ta'n etmiyordu. Daha da ötesi, yaygınlaşması hâlinde onu okuyanlar, İslama sempati duyabilirlerdi. Bu endişeyle tam dört asır tercüme kilisenin raflarında saklı tutuldu. Nihayet tercüme, 1543 yılında **Theodor Bibliander** tarafından İsviçre'nin Bale şehrinde tab'edildi. Ancak, bu sefer de **Papa III.Paul**'un sert tepkisi ve itlafı konusundaki emri yüzünden, tercüme yine yaygınlaşamadı. 1555-1567 yılları arasında görev yapan **Papa VII.Alexandır**'ın izin vermesinden sonra tercüme neşredilebildi.[362]

Bu tercümenin stili üzere 1594 yılında **Thomas Hinckelmann**'ın; 1638 yılında, Kur'an üzerinde uzun çalışmaları olan **F. Louis Maracci**'nin tenkitli tercümeleri neşredildi. Bu sonuncusu, orijinal metin ve açıklamalı notlarla basılmış ve Padoue'de tab'edilmiştir. Mezkur tercüme, asıl bundan sonra yaygın hâle gelmiştir.[363]

Bundan başka daha pek çok Latince Kur'an tercümeleri yapılmıştır.[364] Hamidullah'ın verdiği listede tam veya kısmen Latinceye yapılmış 55 tercümenin adı geçiyor.[365] Bunların en eskilerinden olan -ki bu aynı zamanda Latinceye yapılmış ikinci tercümedir- **Marc de Tolede**'nin[366] tercümesini de bu arada zikretmiş olalım.

362 ez-Zencani, 101; Blachere, İntroductin, 264-265; ay. mü. Le Coran, 9; Zwemer, 83-84; Pearson, V/431; el-Binddak, 95-96; İhsanoğlu, Medhalun, 25; Şeyhani, 138-139; Haseneyn, 169; Nur, 208; el-Meayirci, Mu'cemu't-Tercemat, 244; Muhenna, 81; es-Sasi, 168; ez-Zurkani, II/4; Ebu Dume, 262; es-Sağir, 47-48; Doğrul, Kur'an Nedir, 79.

363 Blachere, Introduction, 268; ez-Zencani, 101; Haseneyn, 169; Muhenna, 81; Zwemer, 84; Doğrul, Kur'an Nedir, 79-80.

364 Bk. Haseneyn, 170; Doğrul, Kur'an Nedir, 80-81.

365 Bk. Le Saint Coran,LXIV-LXVI.

366 es-Sağir, 48; Hamidullah, Le Saint Coran, LXIV; Pearson, V/431.

Latinceye yapılan Kur'an tercümeleri konusunu bitirmeden önce, Polonyalı bir papazın oğlu olan **Andrzej Acoluthus** tarafından yapılan bir tercümeden de söz etmek isitiyoruz. Tercümeden bir cüz, 1701 yılında "***Al Coranica Sive Specimen Alcorani Quadriliguis Arabici, Persici, Turcici, Latini***" adı ile Berlin'de yayınlandı. Adından da anlaşılacağı gibi, tercüme Arapça metin yayında, Farsça, Türkçe ve Latinceye çevirilmiş olarak, dört dil bir arada olduğu hâlde neşredilmiştir.[367]

b - İtalyanca Kur'an Tercümeleri

Kur'an-ı Kerim Latinceden sonra ikinci olarak İtalyancaya çevirilmiştir. Daha doğrusu, ilk Latince tercüme bu dilden İtalyancaya nakledilmiştir. **Andre Arrivabane**, Bibliander tarafından tab'edilen Latince tercümeyi İtalyancaya adapte ederek 1543'te Bale'de, 1547'de de Venice'de basmıştır.[368]

Ne gariptir ki, Arrivabene'nin Latinceden yaptığı bu tercüme daha sonra Almancaya, ondan da Felemenkçeye çevirilecektir.[369] Bu durumda bu son tercümeye, Kur'an'ın tercümesinin tercümesinin tercümesinin tercümesi demekten başka bir şey söylenemez. Bunun, Kur'an'ın Arapça aslının muhtevasından ne derece uzaklaşmış olacağı kolaylıkla tahmin edilebilir.

İkinci İtalyanca Kur'an tercümesinin tab' tarihi 1847'dir. Öyle anlaşılıyor ki, İtalyanlar üçyüz sene Arrivabene'nin tercümesiyle yetinmiş, başka bir tercüme yapmaya ihtiyaç duymamışlardır. Ancak, XX.yüzyılın başından itibaren İtalyanca Kur'an tercümelerini sayısında artış olmuştur.[370] Bunda, İtalya'nın Kuzey Afrika ülkelerini işgalinin de etkisi vardır. Müslüman Araplarla içiçe olan İtalyanlar, hem merak saikiyle, hem de 1914 yılında Kur'an'ı İtalyancaya çeviren **A.Fracassi**'nin de itiraf ettiği gibi, bu yolla diğer müslümanları, ama özellikle işgal altındaki Libyalı müslümanları, İtalya istilasının haklılığı konusunda ikna edip onları sakinleştirmek maksadıyla, kısaca siyasi gayelerle Kur'an'ı tercüme etmişlerdir.[371]

Pek çok Batı dilinde olduğu gibi, İtalyancaya da yapılan bütün tercümeler müsteşriklere aittir. **Dr. Ali es-Sadık Haseneyn**, incelemiş olduğu İtalyanca tercümelerin hepsinin fahiş hatalarla dolu olduğunu belirtmekte-

367 el-Meayirci, Min Tarihi, 227; Başka tercümeler için bk..

368 Blachere, Introduction, 266; Zwemer, 86; İhsanoğlu, Medhalun, 26; es-Sağir, 48; Haseneyn, 175; Pearson, V/431.

369 Blachere, aynı yer; Haseneyn, 175.

370 Bk. Hamidullah, Le Saint Coran, LXIV; Pearson, V/432; Doğrul, Kur'an Nedir, 84-85.

371 Haseneyn, 175.

dir.[372] Tercümeler hakkında geniş bilgi veren Haseneyn, okuyucuyu nefret ettirecek derecedeki dil ve üslup hataları ile tarihi hakikatlere ters düşen pek çok yanlışın bu tercümelerde yok mevcut olmasının yadırganmaması gerektiğini, zira bunları yapanların çoğunun rahip olduğunu ve maksadlarının da İtalyan okuyucuyu Kur an hakkında yanlış bilgilendirmek ve ondan nefret ettirmek olduğunu söyliyor.[373]

Bu olumsuz ve çirkin durumu göz önünde bulunduran Libyalı edebiyatçı **Fuad Mustafa el-Ka'bazi**, kendini çeyrek asırdan beri Kur'an'ın manalarını İtalyancaya çevirmeye vak fetmiştir. Haseneyn'in belirttiğine göre tercümenin bitmiş olması lazımdır.[374]

1986 yılında **Mirza Basiruddin Mahmud**'a ait tercüme de Londra'da tab'edilmiştir.[375] En son olarak, Cem'iyyetu'd-Da'veti'l-İslamiyyeti'l-Alemiyye adlı teşkilat, İtalyancaya Kur'an'ı salim bir şekilde çevirme işini üstlenmiş, bu maksatla İslam fıkhında, Kur'an ilimlerinde, Arapça ve İtalyancada mütehassıs olan bir heyet teşekkül ettirmiştir. Heyet, 1984 yılında Amme cüzünün tercümesini tamamlamış, yapılmış olması muhtemel hataları tesbit ve bunların doğrularını teklif etmeleri için onu İtalyan edebiyatçılara dağıtmıştır.[376] Bu tercümenin de şu an bitmiş olması lazımdır. Ancak, ne Ka'bazi'nin, ne de sözünü ettiğimiz heyetin tercümesi, 1989 yılında USA'da yeniden tab'edilen Hamidullah'ın *Le Saint Coran* adlı Fransızca Kur'an tercümesinde, Batı dillerinde yapılmış Kur'an tercümeleriyle ilgili olarak verilen uzun listede geçmemektedir. Acaba bu çalışmalar akamete mi uğradı, yoksa Hamidullah'ın bunların tab'ından haberi mi olmadı? İki durum da ihtimal dahilindedir. Umarız ki bu hayırlı çalışmalar akamete uğramayıp, tamamlanmış olsun.

372 Haseneyn, 175; Ayrıca bk. es-Sağir, 49, 52-53.
373 Haseneyn, 178.
374 Hsaneyn, aynı yer.
375 İtalyanca tercümeler için bk. Hamidullah, Le Saint Coran, LXIV.
376 Haseneyn, 179; Cem'iyyetu'd-Da'veti'l-İslamiyyeti'l-Alemiyye'nin en-Nedvetu'l-Alemiyye'yi takdimi, 13.

c - *Almanca Kur'an Tercümeleri*

Kur'an-ı Kerim'in Latinceden İtalyancaya adapte edilen çevirisi, 1616 yılında **Solomen Schwigger** tarafından ***"Der Turken Alcoran"*** başlığı ile Almancaya tercüme edilmiş ve Nuremberg'te basılmıştır.[377] Her ne kadar bu sözünü ettiğimiz tercüme, Almanca ilk tam Kur'an tercümesi ise de, bundan önce **Martin Luther**'in (v.1546) ele geçirdiği kötü bir Latince tercümeyi Almancaya çevirdiği[378] ve Kur'an'dan çok müteessir olduğu beliritliyor.[379]

Daha sonra **Hinckelmann, Megerlein, Boysen, L.Ulmann, F.Ruckert, M.Henning** gibi daha pek çok kişi, 1694'lü yıllardan beri Kur'an'ı Almancaya tercüme edegelmişlerdir. Bunlardan ilk kez Kur'an'ı Arapça aslından Almancaya çeviren M.D.F.Megerlein'dir. Megerlein'in ***"Die Türkische Bibel"*** adlı tercümesi, 1772'de Frankfurt'ta tab'edilmiştir. Diğerleri genelde İngilizce veya Fransızca tercümeleri Almancaya aktarmışlardır. Almancada kırkın üzerinde tam Kur'an tercümesi yapılmıştır. Cüz'i olanlarla bu sayı altmışı geçmektedir.[380]

Almancaya Kur'an'ı çeviren ilk müslüman ise, muhtemelen **Sadruddin** adlı biridir. Arapça aslı ile birlikte yapılan "Der Kur'an" adlı Almanca tercümesi Berlin'de 1939 yılında basılmıştır. **Beşiruddin Mahmud Ahmed**'in himayesinde gerçekleştirilen ***"Der Hellige Qur'an"*** adlı tercüme ise, Wiesbaden'de 1954'te tab'edilmiştir. Tercüme Arapça metin ile birlikte olup, Almanca tercümeler arasında önemli bir yere sahiptir.[381] Daha başka müslümanlar da Kur'an'ı Almancaya çevirmişlerdir.[382]

Genelde Batılılar Kur'an'ı Hz.Muhammed'in kitabı olarak takdim ederler. Tercümeleri için yazdıkları mukaddimelerde veya Kur'an Tarihi ile ilgili eserlerinde bu noktayı özellikle vurgularlar. Fakat bundan daha ilginci Almanların yaptığıdır. Onlar Kur'an'ı daha ziyade Türklere mal ediyorlar. Tercümelerinin isimlerine bakıldığında bu durum hemen fark edilir. İlk Almanca Kur'an tercümesini, İtalyanca tercümeyi kopye ederek gerçekleştiren

377 Blachere, Introduction, 266; Pearson, V/431; es-Sağir, 48-49; İhsanoğlu, Medhalun, 26.
378 Hamidullah, Le Saint Coran, XLIII.
379 Doğrul, Kur'an Nedir, 82-83.
380 Haseneyn, 171; es-Sağir, 50-51; Buhl, VI/1012; Zwemer, 85; Hamidullah, Le Saint Coran, XLIII-XLVI; Kurtuluş, II/524; Montet, 57; Pearson, V/432; Doğrul, Kur'an Nedir, 83.
381 Kurtuluş, II/524.
382 Bk. Hamidullah, Le Saint Coran, XLVI.

Schewigger, İtalyanca aslında adı "*L'Alcorano di Macometto*" (*Muhammed'in Kur'an'ı*) olan eseri, nedense "*Der Turken Alcoran*" (*Türkün Kur'an'ı*) başlığı ile Almancaya geçirmiştir. Bundan sonraki bazı Alman mütercimler de yaptıkları tercümelere buna benzer isimler koymuşlardır. Mesela Arapça aslından yapılan ilk Almanca Kur'an tercümesi olan Megerlein'in tercümesinin adı, "*Die Turkische Bibel Order Des Koran*" dır. Başka bir tercüme ise "*Vollstaendiges Turkisches Gesetz-Buch Oder Alkoran*" adını taşımaktadır. Bu tercümeyi gerçekleştiren **J.Lange**'dir. Tercüme 1688'de Hamburg'ta basılmıştır.[383]

Kur'an'ın ilahi bir kelam olduğunu ve vahiy yolu ile Hz.Peygamber'e indirildiğini bir türlü kabullenemeyen mutaassıp hıristiyan yazar ve mütercimlerin bu tavrını fazla yadırgamamak gerekir. Kur'an'ın ilahi kaynaklı olduğu inkâr edilince, tabiî olarak onu Hz.Muhammed'in kitabı olarak görmek gerekecektir. XVI-XVII yüzyıllarda İslamın temsilcisi ve onu Batıya nakledenler Türkler olduğuna göre, İslamın esas kaynağı olan Kur'an'ı Türklere mal etmek, Batılılar -özellikle de Almanlar- için son derece normaldır.

d - Felemenkçe Kur'an Tercümeleri

Yukarıda sözü geçen ilk Almanca tercüme, "*Der Arabische Alcoran*" adı ile 1641 yılında Felemenkçeye tercüme edilip Hamburg'ta basılmıştır. Bu, Hollanda dili olan Felemenkçede yapılan ilk tercümedir ve anonimdir.[384]

Hollanda dilinde yapılmış en eski tercümelerden biri de **J.H. Glasemaker**'e ait olandır. Glasemaker, **Du Ryer**'in Fransızca tercümesini Felemenkçeye çevirip, 1658'de Leidende basmıştır.[385]

Hollanda diline **Mirza Basiruddin Mahmud Ahmed** tarafından da Kur'an tercüme edilmiştir. Arapça metinle beraber 1953 tarihinde Pakistan'da tab'edilen tercüme, "*Hellige Qor'an*" adını taşıyor.[386]

Hollanda dilinde tab'edilmiş başka tercümeler de vardır.[387]

383 Hamidullah, Le Saint Coran, XLII.
384 Blachere, Intorduction, 266; Zwemer, 85; Hamidullah, Le Saint Coran, LXIII; Doğrul, Kur'an Nedir, 84.
385 Zwemer, 85; Doğrul, Kur'an Nedir, 84.
386 Hamidullah, Le Saint Coran, LXIII.
387 Bk. Zwemer, 85; es-Sağir, 52; Hamidullah, Le Saint Coran, LXIII; Doğrul, Kur'an Nedir, 84.

e - Fransızca Kur'an Tercümeleri

İtalyanca, Almanca ve Felemenkçeye yapılan ilk tercümeler, Latincedeki ilk tercümeden adapte edilerek yapılmışlarken, Fransızca ilk tercüme doğrudan doğruya Arapçadan yapılmıştır. Fransa'nın Mısır konsolosu olarak bu ülkede görev yapan **Andre Du Ryer**, Kur'anı Fransızcaya çeviren ilk kişidir. Du Ryer'in tercümesi, 1647'de Paris'te tab'edilmiştir. Tercüme bu ilk baskıdan sonra, kısa bir süre içinde birkaç baskı daha yapmıştır.

Kendisinden sonra yapılan pek çok tercümeye esas olan "*al Coran de Mahomet*" adlı tercümede, genelde eksiklikler, ihmaller, yer değiştirmeler ve eklemeler vardır.[388] İfade ve üslubu da edebi olmaktan uzaktır.[389]

Du Ryer'in tercümesi 1688'de İngilizceye, 1698'de de Felemenkçe ve Almancaya çevirilmiştir.[390]

Bu ilk tercümeden başka Kur'an değişik tarihlerde **C.Savary**, **B.Kazımirski**, **E.Montet**, **R.Blachere**, **D.Masson**, vb. çok tanınmış müsteşrikler tarafından da Fransızcaya çevirilmiştir.[391] Bunlardan özellikle Blachere'nin tercümesi çok önemlidir. O müslüman alimlerce de takdir toplamıştır. Ne var ki Blachere de diğer bazı meslekdaşları gibi, surelerin sıralanışı konusunda, müslümanlarca maruf ve makbul olan tertibi değil, tamamen ahad ve zayıf rivayetlere istinaden kendince bir tertib benimsemiş, tercümesinde bu tertibe riayet etmiştir. Tabii ki, bu noktada da, diğer bazı noktalarda olduğu gibi, müslüman alimler tarafından haklı olarak tenkitler yemiştir.[392]

Fransızcaya müslümanlar da Kur'an'ı pek çok kez tercüme etmişlerdir. Birçok Fransızın İslam, Kur'an ve Hz.Peygamber hakkında önyargılarla yaptıkları hatalı, maksatlı ve tahrif edilmiş tercümeler karşısında, müslümanların böyle bir ihtiyaç duymaları ve bu teşebbüste bulunmaları kaçınılmazdı. Ne var ki, aşağıda adını vereceğimiz bu mütercimlerin saf ve hâlis niyetlerine, samimiyetlerine rağmen, tercümelerinin çok iyi olduğu söylenemez. Bununla beraber, onların bu çalışmaları Fransızlarınkine kıyasla kat kat üstündür. Müslüman mütercimlerce Fransızcaya yapılan Kur'an tercümelerini şöylece sıralayabiliriz:

388 Montet, 56; Zwemer, 84.
389 Doğrul, Kur'an Nedir, 81.
390 Blachere, Introduction, 267.
391 Bk. Blachere, Le Coran, 12; ay. mü. Introduction, 270-274; Montet, 56; Hamidullah, Le Coran, XXXVI; ay. mü. Le Saint Coran, LIX-LXII; Buhl, VI/1012; Brockelmann, I/142; Zwemer, 84; Pearson, V/432; Doğrul, Kur'an Nedir, 81; Haseneyn, 172.
392 Salih, 177.

Fatma Zaide, Lisbonne, 1861.

Ahmet Laimeche - İbn Davut (İkisi de Cezairli), Oran, 1931.

el-Hac Nureddin b. Mahmud, Monaco, 1976.

Şeyh Ebubekir Hamza, Paris, 1972.

Üstaz es-Sadık Maziğ, Tunus, 1979.[393]

Daha başka müslüman alimler de Kur'an'ı Fransızcaya tercüme etmişlerdir.[394] Burada Fransızca pek çok çalışması bulunan Muhammed Hamidullah'ın tercümesini özellikle zikretmeliyiz. İlk baskısı 1959'da Paris'te gerçekleşen tercümenin üçüncü baskısında Arapça metin de yer almıştır. Tercüme, şimdiye kadar onbeşten fazla baskı yapmıştır.[395] En son baskısı ise, *"Le Saint Coran"* başlığı ile, 1989'da USA'da gerçekleştirlmiştir.

Kur'an-ı Kerim, son olarak kısa bir süre önce, yahudi asıllı olan **Andre Chouraqui** tarafından Fransızcaya çevirildi. Cezayir'de doğup yetişen Chouraqui, yüksek tahsilini Paris'te yapmıştır. Chouraqui, 21-27 Ocak 1991 tarihli ***Le Point*** dergisinde yayınlanan mülakatında ilk Latince Kur'an tercümesini gerçekleştiren Robert de Kennet (Robert Of Retines)'in, Hz. Muhammed'in (sav) -haşa- bir yalancı, Kur'an'ın da yalan olduğunu göstermek ve isbatlamak amacıyla bu işi yaptığına işaret ederek, Batının geçen asra kadar bu tercümeyi esas aldığını, İslam hakkındaki yanlış kanaatin de bundan kaynaklandığını ifade ediyor.[396]

f - İngilizce Kur'an Tercümeleri

Kur'an-ı Kerim'in İngilizce tercümesi Fransızcaya tercümesinden sonra olmuştur. İlk İngilizce tercüme, Du Ryer'in Fransızca tercümesinden yapılmıştır. **Alexander Ross** tarafından gerçekleştirilen ***"The Alcoran Of Mahomet"*** adlı tercüme, 1648 yılında Londra'da tab edilmiştir.[397]

---

393 Haseneyn, 173-174.

394 Bk. Hamidullah, Le Saint Coran, LX-LXIII; Şeyhani, 141.

395 Hamidullah, Le Saint Coran, LXII-LXIII.

396 Mülakatın tercümesi için bk. O.Said Gönüllü, Zaman Gazetesi, 15.02.1991, 2.

397 Zwemer, 87; İhsanoğlu, Medhalun, 26; Haseneyn, 172; Hamidullah, Le Coran, XXXVI; ay.mü Le Saint Coran, XLVI; Pearson, V/431; es-Sağir, 48; Doğrul, Kur'an Nedir, 85.

Aynı zamanda -diğer pek çok mütercim gibi- papaz olan[398] Ross, Arapçayı da, Fransızcayı da iyi bilmiyordu. Bu yüzden tercümesinde pek çok hatalar varid olmuştur.[399]

İlk İngilizce tercüme bu olmakla beraber, İngilizler bundan bir asır önce bile Kur'an tercümesiyle tanışmışlardır. Mütercimi belli olmayan ve yalnızca bazı sureleri kapsayan bir tercüme 1515 yılında Londra'da basılmıştır. Tercümenin adı ise ***"Here Begynneth A Lyttel Treastyse Of The Nygromancer"***dir.[400]

Yukarıda sözü edilen İngilizce ilk tam tercümeden sonra, **George Sale** tarafından, doğrudan Arapçadan tercüme edilen ikinci tam Kur'an tercümesi zuhur etmiştir. Tercüme 1734 yılında Londra'da neşredilmiştir. "The Koran ***Commonly Called The Alcoran Of Mohammed***" başlığını taşıyan tercüme, daha sonra İngiltere ve Amerika'da pek çok kereler basılmıştır.[401]

Sale, tercümesini her ne kadar Arapça asıldan yapmış ise de, özellikle Maracci'nin Latince tercümesi ve bu tercümeyle beraber sunduğu bir yazısı ona ilham kaynağı olmuştur. Maracci, Sale ve daha başka Batılı mütercimlere ilham kaynağı olan "***Refustion Of The Qur'an***" başlıklı yazısı ile -güya- Kur'an'ı tekzib edip çürütmeyi hedef almıştır.[402] Zaten Sale de bu yazıyla aynı paralelde ve aynı maksadla "***Preliminary Discourse***" adında bir mukaddime yazmıştır.[403] Sale, mukaddimesinde yalan, hile ve iftiralarla İslamı çürütmeye çalışmıştır.[404]

Sale'nin tercümesi, kendisinden sonraki pek çok İngilizce tercümeye kaynaklık yaptığı gibi, aynı zamanda Almanca (1746 yılında) ve Fransızcaya da çevirilmiştir.[405]

Bundan sonra bir papaz olan **J.M.Rodwell**'in tercümesi ortaya çıkmıştır. 1861 yılında Londra'da tab'edilen bu tercüme[406] de Arapça asıldan yapılmıştır. Rodwell bunu tercümesinin adında da belirtir. Zira o dönemlerde

---

398 es-Sağir, 49.

399 Zwemer, 87.

400 Hamidullah, Le Saint Coran, XLVI; İhsanoğlu, Medhalun, 26.

401 Hamidullah, Le Saint Coran, XLVII; Blachere, Introduction, 269; ay.mü. Le Coran, 11; Pearson, V/432; Montet, 56; Zwemer, 87; ez-Zencani, 101; Doğrul, Kur'an Nedir, 85.

402 Muhenna, 81; Haseneyn, 173.

403 Blachere, Introduction, 269.

404 es-Sağir, 49.

405 Blachere, Introduction, 269.

406 Haseneyn, 173; Muhenna, 82.

yapılan tercümelerin çoğu Batı dillerinden yapılmaktadır. Bu yüzden o tercümesine "*The Koran Translation From The Arabic*" adını vermiştir.[407]

Rodwell'in tercümesinin bir özelliği de, surelerin tertibinin Kur'an'daki malum sıraya göre değil, nüzul sırasına göre dizilmiş olmasıdır.[408]

Daha sonraları **E.H.Palmer**, **R. Bell**, **A.J.Arbry**, **N.J.Davood** gibi pek çok hıristiyan İngiliz, Kur'an'ı Arapça aslından veya Batı dillerine yapılmış tercümelerinden kendi dillerine aktarmışlardır.[409]

Bu arada, **N.J.Davood**'un "*The Koran a New Translatin*" adlı tercümesinde, ne Kur'an'daki dizilişe, ne de surelerin nüzul sırasına uymayan garip bir dizilişin mevcud olduğunu belirtelim. Mütercime göre Kur'an, çoğu şiirsel olan kısa surelerle başlar ve daha ziyade mevzuları işleyen uzun surelerle biter. **Muhenna**'nın da belirttiği gibi,[410] meçhul olan ve mütercimin nev-ı şahsına münhasır bulunan bu tertibi kabul etmeye imkan yoktur.

İngiliz şairi **Sir Richard Burton** (v.1890), Kur'an-ı Kerim'i nazım halinde İngilizceye çevirmiştir. Burton'un bu tercümesi Edinburg dergisinde 1866 yılında yayınlanmıştır.[411]

İngiliz mütercimler de diğer meslekdaşları gibi, tercümelerinde İslam, Kur'an ve Hz. Peygamber hakkında mesnedsiz pek çok iddialarda bulunmuşlar ve İngiliz kamuoyunu bu konularda yanılgıya düşürmüşlerdir. Bu durumu nazar-ı itibare alan bazı müslüman alimler, özellikle de iyi İngilizce bilen Hindistanlı müslümanlar, islami bir bakış açısıyla Kur'an'ı İngilizceye tercüme etmeye çalışmışlardır. **Dr.Muhammed Abdulhâlim Han** bunların başında gelir. Onun "*The Holy Qur'an*" adlı tercümesi, 1905 yılında Patiala'da (Hindisan) tab' edilmiştir.[412]

Bundan başka da pek çok müslüman mütercim, Kur'an'ı İngilizceye tercüme etmiştir Öyle ki, M.Hamidullah'ın kaydettiği Kur'an'ın tercümesi ile ilgili 175 eserin 120'den fazlası müslümanların yaptığı veya katkılarının olduğu eserlerdir.[413]

407 Muhenna, 84.
408 Muhenna, 102; Zwemer, 87; es-Sağir, 51; Doğrul, Kur'an Nedir, 86.
409 Haseneyn, 173; Muhenna, 82, 84, 102; Zwemer, 87; es-Sağir, 51-52; Doğrul, Kur'an Nedir, 86; Hamidullah, Le Saint Coran, XLVII-LVI; Blachere, Le Coran, 12; ay.mü. Introduction, 272; Pearson, V/432; Brockelmann, I/142; Buhl, VI/1011-1012.
410 Muhenna, 137.
411 el-Bindak, 128; Hamidullah, Le Saint Coran, XLVIII; Zwemer, 91-92.
412 Hamidullah, Le Saint Coran, XLVIII; Muhenna, 81-82; Zwemer, 88; Doğrul, bu ilk tercümenin Mirza Ebu'l-Fadl'a ait olduğunu söyliyor. (Kur'an Nedir, 86).
413 Bk.Hamidullah, Le Saint Coran, XLVII-LVI; Doğrul, Kur'an Nedir, 86-88.

Müslümanlar tarafından İngilizceye yapılan en son Kur'an tercümesi, "*The Holy Qur'an With English Translation*" adını taşımaktadır. Tercüme Türk alimler olan **Ali Özek**, **Nureddin Uzunoğlu**, **Tevfik Rüştü Topuzoğlu** ve **Mehmet Maksudoğlu** tarafından yapılmış olup, 1994 yılında İstanbul'da basılmıştır.

Müslümanların bu yoğun faaliyetleri şüphesiz sevindiricidir ve muhakkak ki yararlı olmuştur. Ancak esefle belirtelim ki, bazılarının tercümelerinin -belki- yararı kadar, hatta daha fazla zararı da olmuştur. **Kadiyani** mezhebine bağlı bazı Hindistanlı mütercimler, başta İngilizce olmak üzere Batı dillerine yaptıkları ve neşri için olağanüstü gayret gösterdikleri Kur'an tercümelerinde fahiş tahrifler yapmışlar, dipnot, haşiye, tefsir vb. yerlerde Kadiyaniliğin üstadı **Mirza Gulam Ahmed**'in peygamberliğini iddia etmişler ve kendilerince isbata çalışmışlardır. Yine bunlar, tercümeleri vasıtasiyle İslamın değil, Kadıyaniliğin inanç, ibadet ve muamelat esaslarını, ahlak ve felsefesini yaymışlardır.[414] Bu tercümelerden önemli olan üç tanesi şunlardır:

Mevlana Muhammed Ali, *The Holy Qur'an, Arabic Text, Translation And Commenary*, (Kur'an-ı Kerim'in Arapça Metni, Tercümesi ve Şerhi).

Malik Gulam Ferid, *The Holy Qur'an With English Translation And Commentary* (Kur'an-ı Kerim'in İngilizce Tercümesi ve Şerhi)

Muhammed Zaferullah Han, *The Koran, Arabic Text With A New Translation*, (Kur'an, Arapça Metin ve Yeni İngilizce Tercümesi).[415]

Bu tercümelerin İslam için ne kadar tehlikeli oldukları aşikârdır. Sadece Batıda değil İslam ülkelerinde bile, büyük fitnelerin zuhuruna sebep olacaklarından şüphe yoktur. Nitekim, bunlardan biri olan Mevlana Muhammed Ali'nin İngilizce tercümesinin Mısır'a idhâli, bu ülkede şiddetli tartışmalara müncer olmuştur ve müslümanlar arasında hoşnutsuzluğa yol açmıştır.[416]

Burada, İngiliz asıllı müslümanların tercümelerinden de söz etmeliyiz. Bunlardan biri, **Muhammed Marmaduke Pickthall**'ın "*Meaning Of The Glorious Koran*" adlı tercümesidir. İlk müslüman İngiliz olarak kabul edilen Marmaduk'un tercümesi, 1930'da Londra'da tab' edilmiştir. Daha sonraları da pek çok kereler basılmıştır.[417]

414 Muhenna, 15.
415 Muhenna, 83, 153-156.
416 Bk. Muhenna, 14-20.
417 Haseneyn, 174; Muhenna, 113; Hamidullah, Le Saint Coran, XLIX.

Kur'an-ı Kerim'i İngilizceye çeviren İngiliz asıllı başka bir müslüman da **Muhammed Es'ad**'tır. Asıl adı Leopold WSeiss (doğumu 1900) olan Es'ad, "*The Message Of The Qur'an*" adlıtercümesini Lahaye'de 1964 yılında tab' etmiştir.[418]

Son olarak, Toronto Üniversitesi profesörlerinden **Mahmud Eyyüb**'ün, bir İngilizce tercüme üzerinde çalıştığını hatırlatalım. Bir kısmı "*The Qur'an And Its Interpretes*" adı ile 1984 yılında basılan tercümenin[419] şu an bitmiş olması lazımdır.

g - *İspanyolca Kur'an Tercümeleri*

İspanya, bize daha tatlı ismiyle Endülüs, İslam medeniyetinin güneş gibi doğup aydınlattığı bir coğrafyadır. Avrupanın Güneybatısında yer alan ve cehâlet içerisinde kıvranan İspanya, İslamın nuru sayesinde kültür ve medeniyetin, ilim ve irfanın merkezi hâline gelmiştir. Diğer Avrupa ülkeleri de Endülüs'te doğan ve yayılan bu nurdan büyük oranda istifade etmişlerdir. Rönesans ve Reform hareketlerine de bu nur zemin hazırlamıştır. Ne var ki Avrupa, daha sonraları güçlenince, ilim ve medeniyet merkezi olan Endülüs'ü yerle bir et miş ve kendilerine medeniyet getiren müslümanları hunharca katletmişlerdir.[420]

İslamla birkaç asır içiçe olan İspanya'da diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi Kur'a'nın tercümesine pek teşebbüs edilmemiştir. Bunun sebeplerinden biri, Endülüs'te Arapçanın çok yaygın olması, dolayısıyla Kur'an'ı İspanyolcaya çevirmeye ihtiyaç duyulmaması olabilir. Ayrıca, İslam aleminde Kur'an'ın lafzen de mu'ciz olduğu ve tercüme edilmesi hâlinde bu özelliğini yitireceği şeklindeki kanaatin, burada da yaygın olması da muhtemel sebeplerden biridir.

Öte yandan Batılıların, İspanyayı ele geçirdikten sonra orayı tahrib edip yağlamalamaları sonucu, İspanyollarca yapılmış olan Kur'an tercümelerini yok etmiş olamları da ihtimal dahilindedir. Bundan sonra ise, muhtemelen Batılıların İspanyada uyguladıkları şiddetli zulüm, İspanyalıları Kur'an'ı tercümeden caydırmış ve ona karşı bîgâne bırakmıştır.

Bununla beraber, elde oldukça eski İspanyolca bir tercümenin mevcudiyetine dair bilgi vardır. Bu bilgi, **La Jewısh Encyclopaedia**'da verilmektedir. Buna göre, **Don Abraham de Tolede, Alphonse X'un**

418 Hamidullah, Le Saint Coran, LI; Haseneyn, 174.
419 Cem'iyyet'd-Da've'nin Konferans Üzerine Takdimi, en-Nedve, 13; Hamidullah, Le Saint Coran, LV.
420 Hunke, 454-456.

(1252-1284) emriyle, Kur'an'ın yetmişinci suresi olan "*el-Meaic*"i İspanyolcaya çevirmiştir.[421] Ancak Hamidullah, mezkur şahsın Meariç sure sini değil, fakat Hz.Peygamber'in miracını konu alan "*Kitab al-Mi'rac*"ı İspanyolcaya tercüme ettiğine işaret ediyor ki bu eser, daha sonra Fransızcaya da çevirilmiştir.[422]

Daha sonraları, seyrek de olsa bazı İspanyollar Kur'an tercümesiyle uğraşmışlardır. Fakat, bunlar daha ziyade bazı sureleri ihtiva eden cüz'i tercümelerdir.[423] İspanyolcaya yapılan ilk tam tercüme ise, 1844 tarihinde **De Jose Gerber de Robles**'in gerçekleştirdiği "*Alcoran*" adlı tercümedir. Tercüme **Madrit**'te tab' edilmiştir.[424]

Dr.**Seyfeddin Rahhâl, Beşir Ali, Basiruddin Mahmud Ahmet** gibi bazı müslümanların da İspanyolca Kur'an tercümeleri mevcuttur.[425]

h - *Yunanca Kur'an Tercümeleri*

Bizans, İslamın doğduğu ve geliştiği dönemlerde o günün süper gücünden biriydi. Medine'de İslam devleti kurulduktan sonra, diğer komşu ülkeler gibi, Bizans ile de resmi ilişkiler kurulmuştur. Hz.Peygamber, bu maksatla Bizans kralı Heraklîus'a elçi ve mektup göndermiştir.[426]

Kaynakların zikrettiğine göre Heraklîus, ileri gelen devlet ve din adamları ile gizli bir toplantı yapar. Toplantıda Hz.Peygamber'den kendisine gelen mektubu ele alır; O'nun hak peygamber olduğundan bahsederek, Rumları topluca O'na imana davet eder. Ancak, din ve devlet adamları buna sert bir şekilde tepki gösterirler. Zor durumda kalan kral, "sizi denemek için bunları söyledim; bakayım gerçekten dininize bağlı ve sadık mısınız, yoksa değil misiniz, bunu öğreneyim diye böyle yaptım" der, böylece onları yatıştırır.[427]

Hıristiyan din adamlarının o günkü sert ve şiddetli tepkileri bundan sonra da aynen devam etmiştir. Bu tepki, Tebük ve Yermük'te olduğu gibi, bazan savaşa dönüşmüş, ama daha çok sözlü ve yazılı mücadeleler, başka bir

421 Zwemer, 84; İhsanoğlu, Medhalun, 26; Hamidullah, Le Saint Coran, LVIII (dipnot); Doğrul, Kur'an Nedir, 82.
422 Hamidullah, aynı yer.
423 Bk.Hamidullah, Le Saint Coran, LVIII-LIX.
424 Hamidullah, Le Saint Coran, LVIII; İhsanoğlu, Medhalun, 26.
425 Hamidullah, Le Saint Coran, LIX; İspanyolca tercümeler için ayrıca bk. Blachere, Le Coran, 12; es-Sağir, 53.
426 Buhari, Ahbar, 4; İbn Hişam, IV/255.
427 Buhari, el-Vahy, 6; Konyalı Mehmet Vehbi, I/39-40.

ifadeyle ilmi seviyede yapılan münazara ve münakaşalar şeklinde belirmiştir.[428]

İşte, Yunanca ilk Kur'an tercümesi teşebbüsleri de bu ilmi mücadelelerin bir ürünü olarak zuhur etmiştir. Bu konuda kendisinden ilk söz edilen kişi, **Yuhanna ed-Dımeşki**'dir. Emeviler döneminde, ilmi tercüme faaliyetlerinde de son derece büyük hizmetleri olan ed-Dımeşki, müslümanlarla yaptığı cedeller ve bu konuyla ilgili yazdığı eserler ile meşhur olmuştur. Hatta bu yüzden, Ortodoks kilisesi ona "aziz" ünvanı vermiştir.[429]

ed-Dımeşki, bu mücadelelerinde zaman zaman Kur'an ayetlerine de yer vermiş ve onları Yunancaya çevirmiştir. Başta Tevhid olmak üzere, kelami konuları ihtiva eden ayetleri ve İhlas suresi gibi küçük sureleri tercüme etmiştir.[430]

Ancak ed-Dımeşki, yaptığı tercümelerde, mücadelesinde olduğu gibi başarılı olamamıştır. Onun tercümelerini inceleyen **Dr. Ali Nur**, ed-Dımeşki'nin, başka kelimelerde olduğu gibi, İhlas suresinde geçen "ahad", "samed" gibi kelimeleri doğru tercüme edemediğini belirtmektedir. ed-Dımeşki, ifade tarzında ve üslubunda da yetersiz olmakla eleştirilmiştir.[431]

Bununla beraber, Kur'an'ın manâlarını Yunancaya çevirmede kapıyı ilk açan kişi olmasından dolayı, ed-Dımeşki önemli bir mevkiye sahiptir.

ed-Dımeşki'den sonra, onun izi üzere giden **Teodor Ebu Kurra**'yı görüyoruz. Ebu Kurra, tercümesinde ed-Dımeşki'ye göre daha başarılı olmuştur. ed-Dımeşki'nin eksik manâ verdiği "ahad", "samed" gibi kelimeleri, Ebu Kurra daha doğru bir şekilde Yunancaya tercüme etmiştir. Bununla beraber, o da "kufuven ahad" gibi bazı yerlerde hatalar yapmıştır.[432]

Nicetas Kur'an'ın bazı ayetlerini tercüme teşebbüsünde bulunmuştur. Ancak, bu zat, İslam'a ve Kur'an'a karşı iftira ve ithamlarda bulunmaktan öteye geçememiştir. Tercümesinde pek çok Kur'an'i kelimeyi yanlış okuyup, yanlış tercüme ederek, bu konudaki cehâletini de sergilemiştir. Nicetas, itham ve iftiralarında o kadar ileri gitmiş ki, tamamiyle putları yıkmak için gelen İslam dinini "putperest bir din" olarak takdim etmiştir.[433]

---

428 Müslümanlarla dini ve ilmi mücadeleler yapan kişiler için bk. Nur, 199.
429 Nur, 199.
430 Nur, 200.
431 Aynı yer.
432 Nur, 201-202.
433 Nur, 202-203.

Muhammed Hamidullah, Nicetas'ın Kur'an'ın bir kısmını Grekçeye tercüme ettiğini, geri kalanını da özetlediğini kaydediyor.[434] Dr.Nur da buna temas ettikten sonra, Nicetas'ın 1'den 30'uncu sureye kadarki kısımlardan, peygamberlerin hayatındaki noksanlıkları beyan etmeye, "kelime", "ruh", "hayır", "şer" gibi bazı itikadi meselelerle ilgili tartışmalar yapmaya çalıştığını anlatıyor.[435]

Sözü edilen bu zevatın hiçbiri tam ve kamil bir Kur'an tercümesi yapmadığı gibi, onlardan sonra da böyle bir teşebbüste bulunulmamıştır. Yunanca tam Kur'an tercümesi için Yirminciyüzyılı beklemek gerekecektir. Nitekim ilk tam Kur'an tercümesi, **G.I.Pentake** tarafından ***"Koranion"*** adı ile, yirminciyüzyılın başlarına yakın bir zamanda gerçekleştirilmiştir. Hamidullah bu ilk tercümenin tab' tarihi olarak 1878 yılını veriyor.[436] Dr.Nur ise, bu tarihi 1921 olarak vermektedir.[437] Daha sonra da bu tercüme pek çok kereler basılmıştır.[438]

Ali Nur, mütercimin bütün gayretine rağmen, önemli hatalar yapmaktan kurtulamadığını belirterek, bunlardan örnekler vermektedir. Mesela, ayetlerde geçen " نعبد " kelimesini, Yunancada "namaz kılarız", "secde ederiz", "rüku ederiz" anlamlarına gelen kelimelerle ifade etmiştir. Bu, onun ibadeti sadece namazdan ibaret sanmasından ileri gelmektedir.[439]

İkinci Yunanca Kur'an tercümesi, birincisinden elli yıl sonra zuhur etmiştir. Bu tercümeyi Yunanlı bayan edebiyatçı **Minas Zoğrafou - Meranajou** yapmıştır. Tercüme ***"To Koranion"*** adı ile 1971'de Atina'da basılmıştır. Mütercim, tercümesini Kur'an'ın Arapça aslından değil, Batı dillerine yapılmış tercümelerinden yararlanarak yapmıştır. Tercümeyi inceleyen Dr.Nur, Arapça kelimelerin Yunanca tam karşılığını vermede, akıcı ve etkileyici bir üslup kullanmada tercümenin yetersiz olduğunu ifade etmektedir. Besmele dahil, pek çok yerde fahiş hatalar hemen göze çarpmaktadır.[440]

İşaret edilmesi gereken diğer bir Yunanca tercüme de babası gibi, İslama ve müslümanlara karşı derin bir sevgi ve sempati besleyen bayan **Marianna Latsis**'in himayesinde gerçekleştirilendir. Bayan Latsis, bunun için Ezher meşihası ile görüşür ve onlardan tam destek, aynı zanmanda teknik yardım va'di alır. Bundan sonra, **Yusuf Ali**'nin İngilizce ve Hamidullah'ın

---

434 Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 154.
435 Nur, 204.
436 Hamidullah, Le Saint Coran, LXIII.
437 Nur, 211.
438 Hamidullah, Le Saint Coran, LXIII.
439 Nur, 212. Diğer hatalar için bk. 212-213.
440 Nur, 214-215; Daha başka hatalar için bk. 215-216; Ayrıca Koca, 2.

Fransızca tercümesi esas alınarak, Kur'an'ın Yunaca tercümesini yapacak bir heyet oluşturulur. Bu heyette İngilizce, Fransızca, Yunanca ve Arapçayı gayet iyi bilen zevat yer alır. Dr.Ali Nur da bunlardan biridir. Heye bu tür işler için Ezher'in bünyesinde kurulan başka bir heyetle işbirliği içinde tercümeyi gerçekleştirmeye çalışır. Nihayet tercüme 1986 yılında bitirilir.[441]

I - Rusça Kur'an Tercümeleri

Kur'an-ı Kerim Rusçaya daha ziyade Batı dillerindeki tercümelerden aktarılmıştır. Bunun için özellikle Fransızca tercümelerden istifade edilmiştir. Gerek ilk yirmi sureyi ihtiva eden kısmi, gerekse **Piotr Vaslyevitch Pastnikov** tarafından 1716'da yapılan ilk Rusça tam Kur'an tercümesi, bunların ikisi de Du Ryer'in Fransızca tercümesinden yararlanılarak yapılmışlardır. Daha doğru bir ifadeyle, bu tercüme Rusçaya çevirilmiştir.[442] Bazı kaynaklar ilk Rusça tercümenin tarihi olarak 1776 yılını veriyorlar.[443] 1790 tarihinde **Saint Petersburg**'ta yayınlanan ve Rusça ikinci tam Kur'an tercümesi olan **Veryovki**'nin tercümesi de Du Ryer'in tercümesinin bir çevirisidir.[444]

Arapçadan Rusçaya yapılan ilk tercüme ise, **Gordii Sablokov**'a aittir. Sablokov'un bu eseri 1878'de Kazan'da tab' ve neşredilmiştir.[445]

Bolşevik ihtilalinden sonra, uzun bir süre Rusça Kur'an tercümesi yapılmamıştır. Bu dönemde ilk tercüme 1963 yılında zuhur etmiştir. Tercüme, **Ignaz Kratchkovski** tarafından yapılmış ve Moskova'da neşredilmiştir.[446]

441 Nur, 216-219. Yunaca Kur'an tercümeleri hakkında geniş bilgi için bk. Nur, 197-219; Hamidullah, Le Sain Coran LXIII; ay.mü. Kur'an-ı Kerim Tarihi, 154-155.
442 Bk. Hamidullah, Le Saint Coran, LXVIII; Hayit, 183.
443 Bk. Zwemer, 85; es-Sağir, 49.
444 Hamidullah, Le Saint Coran, LXVIII; Hayit, 183.
445 Hamidullah, aynı yer; Hayit, aynı yer; es-Sağir, 50.
446 Hamidullah, aynı yer; Hayit, aynı yer. Rusça diğer Kur'an tercümeleri için bk. Hamidullah, aynı eser, LXVIII-LXIX.

j - Polonyaca Kur'an Tercümeleri

Bugünkü Polonya, XIII-XVIII. yüzyıllar arasında şimdikinden daha geniş sınırlara sahipti. Büyük Polonya, Lettonya, Litvanya, Ukrayna gibi memleketleri de kapsıyordu. Müslümanların ilk kez Polonya'ya ulaşmaları 1410 yılında olmuştur. Polonyalıların Cermenli hıristiyanlara karşı müslüman Tatarlardan yardım istemeleri üzerine müslümanlar bu ülkeye girdiler. Cermenleri ağır bir yenilgiye uğratan bu askerlerden isteyenlere, Polonya krallığınca ülkede kalma izni verildi. Bu askerlerden bir kısmı, Polonyalı ve Litvanyalı kızlarla evlenerek buralara yerleştiler. 1432'de Bolanda ile Kıpçak valisi arasında yapılan bir andlaşma ile, buraya içlerinde tercüman, diplomat ve elçilerin de bulunduğu bazı müslümanlar gelip yerleştiler. Bu müslümanlar pek çok dinî esere sahiptiler. Özellikle ellerinde bol bol Kur'an-ı Kerim nüshâları vardı. Ancak, 1656 yılında, ani bir baskına uğrayan bu müslümanların pek çoğu kılıçtan geçirildi, tüm eserleri yakıldı, çocuklar vaftiz edilerek hıristiyanlaştırıldı.

Ne var ki, bu acı olay, müslümanların benliklerini büsbütün yok edemedi. Yine bazı müslümanlar, İslamî kimliklerini korumayı başardılar. Hatta, bunlar zamanla çok ihtiyaç duydukları Kur'an-ı Kerim nüshâlarını bile elde ettiler. Biri XVIII. yüzyılın sonunda, diğeri de 1939 yılında olmak üzere, iki kere, adeta tarihten silinen ve nihayet, 1944 yılında Rusya'ya bağlı bir peyk hâline gelen, böylece bugünkü sınırlarına kavuşan Polonya'da, onbeşbinden fazla müslüman yaşamaktadır. Çoğunluğu Hanefi olan bu müslümanlara ait pek çok dini eser vardır. Bunların arasında Kur'an-ı Kerim'in tefsir ve tercümeleri de bulunmaktadır. İlk dönemlerde daha ziyade Kur'an'dan seçilmiş bazı ayet veya surelerin tercümeleri yapılırken, -ki bunlar genellikle Arapça harflerle yapılıyordu- daha sonraları, Latince harflerle tam Kur'an tercümeleri de zuhur ett.[447]

Bu arada Latince Kur'an tercümelerinden bahsederken belirttiğimiz gibi, Polonya'da özellikle Kur'an'ın tam olarak Latinceye tercümesi rağbet görmüştür ve Polonyalılar daha ziyade bu dilde tercümeler yapmışlardır. **Hasan el-Meayirci**, Polonyalıların kendi dillerine değil de Latinceye Kur'an'ı tercüme etmelerinini sebebini şöyle açıklıyor: Bu tercümeleri yapanlar çoğunlukla rahiplerdi ve gayeleri de, Kur'an'ı hıristiyan din adamlarına yanlış, uydu-rulmuş ve ilahî olmayan bir kitap olarak tanıtmaktı. Din adamları ise tahsillerini hep Latince olarak yapmaktaydılar. Bu yüzden, hâlka değil, din adamlarına hitap eden bu tercümeler, hâlkın değil, kilisenin dili olan Latince ile

447 Meayirci, Min Tarihi, 221-225.

yapılmışlardır. Tabii ki, Latincenin ilim dili olmasını da bunda etkisi olmuştur.[448]

Kur'an-ı Kerim'in manâlarının Polonyacaya tam olarak tercümesi, bu ülkede yaşayan bir Tatar müslüman olan **Selim Mirza Tarak Buczacki** tarafından gerçekleştirilmiştir. Selim Mirza, çalışmalarında buradaki bir imamdan da yardım görmüştür. Terecümenin tamamlanmasında ve tashihinde Selim Mirza'nın oğlu **Jan (Yahya)** ile müsteşrik **Wladyslaw Koscinski**'nin büyük gayretleri olmuştur. Tercüme, 1858 yılında Varşova'da basılmıştır.[449]

Polonya dilinde yeni ve muasır bir tercüme ise, Prof. Josef Bielawcki tarafından yapılmıştır. Tercüme 1987'de Varşova'da tab' edilmiştir.[450]

Polonya dilinde bunlardan başka, ama özellikle de cüz'i pek çok Kur'an tercümeleri yapılmıştır.[451]

Kur'an-ı Kerim, bunlardan başka Avrupa, Asya, Afrika ve Amerika'da konuşulan dünya dillerinin hemen hemen hepsine kısmen veya tamamen tercüme edilmiştir. Burada özellikle, Romen, Macar, Norveç, Portekiz, Danimarka, Sırp, Hırvat, Boşnak dilleri gibi Batı dillerini; İbranice, Sevahilce, Yorbaca gibi Afrika dillerini zikretmeliyiz.

Önemine binaen, Afrika dillerinden olan es-Sevahiliyyeye yapılan tercümeler üzerinde kısaca durmak istiyoruz. Kendisine Kur'an tercümesinin yapıldığı ilk Afrika dili olarak kabul edilen bu dil, Doğu Afrikada, yani Tanzanya, Uganda ve Kenya'da, ayrıca Urundi ve Kongo'nun doğusunda geniş bir alanda yaygın olan bir dildir. Bu dile ilk Kur'an tercümesi, misyoner **Godfrey Dale** tarafından yapılmıştır. Tercüme 1923 yılında Cem'iyyetu Takdimmi'l-Ma'rifeti'l-Mesihiyye aracılığı ile Londra'da tab'edilmiştir. Godfrey bu tercümeyi, hıristiyan papaz ve muallimler, bölgede kendi dinlerinin propagandasını yaparken daha etkili olsunlar diye yapmıştır.[452]

Kur'an-ı Kerim, sadece yaşayan dillere değil, ölmüş, unutulmuş olanlara dahi çevirilmiştir. Nitekim, Sanskritçe, Latince, Aljamiado gibi bugün konuşulmayan dillerde pek çok Kur'an tercümeleri mevcuttur. Bunun yanında, Esperanto gibi, yeni icad edilen ve henüz konuşulmayan bir dile bile Kur'an tercüme edilmiştir.[453]

---

448 Meayirci, Min Tarihi, 228.

449 Meayirci, Min Tarihi, 228; Hamidullah, Le Saint Coran, LXVII.

450 Meayirci, Min Tarihi, 226; Hamidullah, Le Saint Coran, LXVII.

451 Bunlar için bk. Meayirci, Min Tarihi, 229-232; Hamidullah, Le Saint Coran, LXVII.

452 İhsanoğlu, Medhalun, 24.

453 Geniş bilgi içn bk. Hamidullah, Le Saint Coran, (Liste Des Traduction du Coran en Langues Europenes), XLI-LXXVI; ay.mü. Kur'an-ı Kerim Tarihi, 125-212; ay.mü. Fehmu'l,Kur'an, 55-59; a.mü. Ivan Herberk, 229; Blachere, Intoduction, 264-277; ay.mü. Le Coran, 9-13; Montet, 53-57; Zwemer, 84-89; Pearson, V/431-432; Buhl, VI/1011-1012; Brockelmann, I/142; es-Sağir, 52-54; Muhenna, 81-103 vd. el-Bindak, 156-188; İhsanoğlu, Medhalun, 18-27; ay.mü. el-Cuhudu'l-Mebzule, 266-269; Şeyhani, 142-147; Ebu Dome, 263-264; Haseneyn, 167; Priştine, 189-194; Meayirci, Min Tarihi, 221-225; Nur, 197-219; Doğrul, Kur'an Nedir, 82-92; ez-Zurkani, II/3; Hayit, 183; Koca, 2; Binark - Eren, 42-43; 236-251; 385-401; 417-435; İshak, II/22-45; Mecelletu'l-Hilal, 343-349.

Üstelik, mesela Türkçe, Farsça, Bengalce, İngilizce, Fransızca, Almanca gibi bazı dillerde yüzlerle ifade edilecek kadar çok tercüme yapılmıştır. Bunun yanında, **George Sale** ve **Muhammed Hamidullah**'ın tercümelerinde olduğu gibi, bu tercümelerden bazıları yirmiden fazla baskı yapmış, yüzbinlerce satmışlardır.[454]

Kur'an-ı Kerim'in bu şekilde bütün dünya dillerine çevirilmiş olması oldukça sevindiricidir. Bundan sonra da bu konuda ne gerekiyorsa yapılmalıdır. Bunun için tüm İslami kurum ve kuruluşlar, vakıflar, cemiyetler, üniversiteler, şahıslar seferber olmalıdırlar. Bütün insanlığa gönderilmiş olan ve onların hepsini kucaklayan Kur'an-ı Kerim'in şanına uygun olan da budur. Kitab-ı Mukaddes'in her yıl milyonlarca baskısı yapılıp, dünyanın dörtbir yanına meccanen dağıtılırken, Allah'ın evrensel mesajı olan Kur'an'ın, bundan geri kalması doğru değildir. Malesef, bu konuda henüz istenen seviyeye gelinmemiştir. Ancak gelişmeler, yakın bir zamanda arzu edilen seviyeye gelineceğini müjdelemektedir.

Hemen şunu belirtelim ki, biz Kur'an'ın münferiden tercüme edilmesinden yana değiliz. İleride geniş olarak açıklayacağımız gibi, belli evsafı haiz, değişik ilim dallarından mütehassıs kişilerce yapılıp, dünya dillerine çevirilecek Tefsiri bir tercümenin daha faydalı ve daha hayırlı olacağı kanaatindeyiz.

Tezimizin bundan sonraki bölümünde, Kur'an'ı bu şekilde tercüme etmenin gereğinden ve zaruretinden bahsedeceğiz. Ancak bundan önce, Kur'an-ı Kerim'in kısmen veya tamamen tercüme edildiği dillerin ve Türkçeye yapılmış matbu tercüme ve tefsirlerin listesini vermeyi uygun görüyoruz. Kur'an'ın çevirildiği dillerin listesini Muhammed Hamidullah'ın ***"en-Nedvetu'l-'Alemiyye Havle Tercemati Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim"***de sunduğu ***"Fehmu'l-Kur'an Limen La Yantiku bi Luğati'd-Dat"*** adlı tebliği ile Dr.Muhammed Salih el-Bindak'ın "el-Musteşrikun ve Tercemetu'l-Kur'ânî'l-Kerim" adlı eserinden faydalanarak hazırladık. Bu dillerde -özellikle de Avrupa dillerinde- yapılmış olan Kur'an tercümelerinin isimleri ve bunlar hakkında bilgi için Muhammed

---

454 Bk. ez-Zurkani, II/3; Hamidullah, Le Saint Coran, XLI-LXXVI; ay.mü. Fehmu'l-Kur'an, 59.

Hamidullah'ın ***Le Saint Coran*** ve **Salih Tuğ** tarafından dilimize çevirilmiş olan ***Kur'an-ı Kerim Tarihi*** adlı eserleri ile M.Salih el-Bindak'ın adı geçen eserine bakılabilir.

Kur'an-ı Kerim'in Kısmen Veya Tamamen Kendisine Tercüme Edildiği Diller

Dilin Adı	Kullanıldığı Kıta	Yazı Türü
Abyssin	Afrika	Abyssin
Afrikaans	Afrika	Latin
Afriqaniyah	Afrika	Arab
Albanais	Avrupa	Arab - Latin
Aljamiado (İspanyolca)	Avrupa	Arab
Allemand	Avrupa	Arab - Latin
Amharique	Afrika	Abyssin
Anglais (İngilizce)	Avrupa - Amerika	Arab - Latin
Aragonien	Avrupa	Latin
Armenien (Ermenice)	Asya	Armenien
Arya	Asya	Arya
Assamais	Asya	Assamais
Ajeri	Asya	Arab
Azeri	Asya	Arab
Baloutchi (Brahoui)	Avrupa	Latin
Bambara	Afrika	Arab - Latin
Beluci	Asya	Arab
Bengalais (Bengalce)	Asya	Arab-Bengalais
Basque	Avrupa	Latin
Berbere (Berberice)	Afrika	Arab - Latin
Birman	Avrupa	Birmane
Bohemien (Çekçe)	Avrupa	Latin
Bornou	Afrika	Arab - Latin
Bosniaque (Boşnakça)	Avrupa	Arab - Latin - Kiril
Breton	Avrupa	Latin
Bulgare (Bulgarca)	Avrupa	Kiril
Burmi	Asya	Burmi
Cambodgien (Kamboçyaca)	Asya	Arab - Çin
Castillan	Avrupa	Latin
Catalan	Avrupa	Latin
Chichewa (Malawien)	Avrupa	Latin

Chinois (Çince)	Asya	Çin
Comorien		Arab - Latin
Coreen (Korece)	Asya	Çin
Corse (Korsika dili)	Avrupa	Latin
Cotocole	Afrika	Latin
Creole	Afrika	Latin
Cria	Asya	Sanscrit
Croate		Arab-Latin
Culof		Arab - Latin
Curcani	Asya	Latin
Dakhni	Asya	Arab
Danca (Danimarka dili)	Avrupa	Latin
Danois		Latin
Dayak Ngaju		Latin
Dindi		Latin
Dioula	Afrika	Latin
Ecossais		Latin
Espagnole (İspanyolca)	Avrupa	Latin
Esperanto	Avrupa	Latin
Estonien (Estonya dili)	Avrupa	Latin
Etyopya	Afrika	Etyopya
Evhe	Afrika	Latin
Felemenkçe (Hollanda dili)	Avrupa	Latin
Finnois (Fince)	Avrupa	Latin
Flammand	Avrupa	Latin
Flippino (Flipin dili)	Asya	Latin
Fon		Arab - Latin
Français (Fransızca)	Avrupa	Arab - Latin
Frison	Avrupa	Latin
Fullata (Peul)	Afrika	Arab
Gaelic (İskoçya dili)	Avrupa	Latin
GallaAfrika Arab		
Georgien	Avrupa	Kiril
Grec (Rumca - Yunan dili)	Avrupa	Arab - Kiril
Gruse	Avrupa	Latin
Gujrati	Asya	Arab - Gujrati
Gurmakhi	Asya	Gurmakhi
Haussa	Afrika	Arab - Latin
Hebreu		Hebraique

Hırvat	Avrupa	Latin
Hindi (Hindçe)	Asya	Arab - Sanskrit
Hongrois	Avrupa	Latin
Hungaria	Avrupa	Latin
Iben		Arab - Latin
İbranice Asya İbrani		
Indonesien (Endonezya dili)	Asya	Arab - Latin
Irlandais	Avrupa	Latin
Islandais	Avrupa	Latin
İtâlîen (İtalyanca)	Avrupa	Latin
Japonais (Japonca)	Asya	Japonais
Javanais	Asya	Arab - Latin
Kanarese		Kanarese
Kashmeri (Keşmir dili)	Asya	Arab
Kaştâlî	Avrupa	Arab - Latin
Katalani	Avrupa	Latin
Kaukani	Asya	Arab
Kinri	Asya	Kinri
Kikngo		Latin
Kiwa	Amerika	Latin
Koroboro		Latin
Kraja	Amerika	Latin
Kriol	Afrika	Latin
Kuhistani	Asya	Arab
Kurde (Kürtçe)	Asya	Arab - Latin
Laplandais	Avrupa	Latin
Latin	Avrupa	Latin
Latvien	Avrupa	Kiril - Latin
Letzburgesch	Avrupa	Latin
Lingola		Latin
Lowlandais	Avrupa	Latin
Luganda	Afrika	Latin
Maimani	Asya	Arab
Maithili	Asya	Arab
Majindanao	Asya	Arab - Latin
Makasseri	Okyanusya	Makassarienne
Malay	Asya	Arab - Latin
Malayalam	Asya	Arab - Malayalam
Malenki		Latin

Malgache	Afrika	Arab - Latin
Maltais	Avrupa	Latin
Marathi	Asya	Sanscrit
Morano		Latin
Norvegien (Norveç dili)	Avrupa	Latin
Pachtau (Peştu dili)	Asya	Arab
Pali	Asya	Sanscrit
Panjabi (Pencab dili)	Asya	Arab
Persan (Farsça)	Asya	Arab
Platt-Deutsch	Avrupa	Latin
Polonais (Polonya dili)	Avrupa	Arab - Latin
Portugais (Portekiz dili)	Avrupa	Latin
Provençal	Avrupa	Latin
Romansch	Avrupa	Latin
Roumain (Romence)	Avrupa	Latin
Russe (Rusça)	Asya - Avrupa	Kiril
Sanscrit	Asya	Sanscrit
Saraki (Multani)	Asya	Arabi
Sarakula	Afrika	Arab
Shawa		Latin
Sindani	Okyanusya	Latin
Sindhi	Asya	Arab
Sinhâla	Asya	Sinhâla
Slovence	Avrupa	Latin
Socé	Afrika	Latin
Somalais	Afrika	Arab - Latin
Sonrai	Afrika	Arab - Latin
Suedois (İsveç dili)	Avrupa	Latin
Soudanais	Afrika	Latin
Swahili	Afrika	Arab - Latin
Syriaque (Suriye)	Asya	Syriaque
Tamoul	Asya	Arab - Tamoul
Tcheque		Latin
Telegu	Asya	Arab - Telegu
Thailandais (Tayland dili)	Asya	Thailandais
Tchiluba		Latin
Turc (Türkçe)	Asya	Uygur - Arab - Latin
Turkistanian	Asya	Arab
Ukranien	Avrupa	Kiril

Urdu (Urduca)	Asya	Arab-Sanscrit - Latin
Volandzi	Avrupa	Latin
Volapuk	Avrupa	Latin
Volof	Afrika	Arab - Latin
Welsh		Latin
Yaruba	Afrika	Latin
Yoruba	Afrika	Latin
Yidiş	Asya	İbrani
Zulu	Afrika	Latin

KUR'AN-I KERİM'İN TÜRKÇE TERCÜME VE TEFSİRLERİ[455]

A - *OSMANLICA OLARAK YAPILMIŞ OLAN KUR'AN TERCÜMELERİ*

Anonim, ***Terceme-ı Şerife; Türkçe Kur'an-ı Kerim***, İst. 1926.

Ayıntabi Muhammed ed-Debbağ, ***Terceme-ı Tefsir-ı Tıbyan***, En son baskı İst. 1906.[456]

Cemil Said, ***Kur'an-ı Kerim Tercümesi***, İst. 1340/1924.

Eskişehirli Osman Necati, ***Tefsir-ı Kur'an Tercemesi, Tefsir-ı Necati***, İst. 1288 h.[457]

455 Listeye sadece Kur'an'ın tümünü ihtiva eden tefsir ve tercümeler alınmıştır. Bir veya birkaç sure ile belli bazı ayetlerin tercüme veya tefsirini kapsayanlara ise yer verilmemiştir. Bunlar için Muhammed Hamidullah'ın Salih Tuğ tarafından dilimize çevirilen (İst. 1993) Kur'an-ı Kerim Tarihi adlı kitaba (s.195-212) bakılabilir. Listeyi hazırlarken Hamidullah'ın bu eserinden başka Macit Yaşaroğlu'nun Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercüme Ve Tefsirleri Bibliyografyası adlı eseri ile Hamidullah'ın Kur'an Tarihi adlı eseri (Bu iki eser beraber DİB tarafından -Ank. 1991- basılmıştır) ve Salih Akdemir'in Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri (Ank. 1989) adlı eserindede de istifade ettik.

456 Eser et-Tıbyan fi Tefsiri'l-Kur'an adında olup Hıdır b.Abdurrahman el-Ezdi'ye aittir. Hicri 773 yılında te'lif edilmiştir.

457 Eser 427 sayfadan ibaret olup 30 cüzün tercümesinden ibarettir.

Heyet, el-Beyan Fi Ayati'l-Kur'an, Türkçesi ile Birlikte Kur'an-ı Kerim, İst. 1928[458]

Heyet, ***Tercemeli Kur'an-ı Kerim***, İst. 1927.[459]

Heyet, ***Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercümesi***, İst. 1926.[460]

Hüseyin Kazım Kadri, ***Nuru'l-Beyan; Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercemesi***, İst. 1921-1922.[461]

İsmail Ferruh, ***Tefsiru'l-Mevâkîb Tercemetu'l-Mevahib***, En son baskısı İst. 1323 h.[462]

İzmirli İsmail Hakkı, ***Me'ani-ı Kur'an; Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümesi***, İst. 1343/1927.

İzmirli İsmail Hakkı, ***Türkçe Kur'an-ı Kerim Tercemesi***, İst. 1344/1925-1926.[463]

Süleyman Tevfik (Özzorluoğlu), ***Kur'an-ı Kerim Tercemesi***, Türkçe Mushaf-ı Şerif, İst. 1927.[464]

Süleyman Tevfik (Özzorluoğlu), ***Türkçe Kur'an-ı Kerim***, İst. 1924-1926.[465]

Abraham Amirkhanjans, ***Kur'an Tercemesi,*** Varna, 1910.[466]

458 Fatih dersiam ve vaizlerinden Osman Raşid Efendi'nin taht-ı riyasetinde bir heyet-i ilmiyeye tahrir ettirilmiştir. Süleyman Tevfik'in tashih ettiği tercümenin başına, Cevdet Paşa'nın Kur'an-ı Kerim Tercemesinin Mukaddimesi adlı yazısı konulmuştur.

459 Eser bir heyet tarafından yapılmıştır, Ahmet Cevdet Paşa'nın bir takdim yazısı vardır.

460 Eser bir ulem heyeti tarafından hazırlanmış olup İzmirli İsmail Hakkı tarafından gözden geçirilimiştir.

461 Eser Hüseyin Kazım Kadri başkanlığındaki bir heyet tarafından meydana getirilmiştir.

462 Eser Hüseyin İbn Aliyyu'l-Kaşifi'ye ait olup el-Mevahibu'l-Aliyye adını taşımaktadır ve Farsça asıllıdır. Tefsir ilk defa İdri-ı Bitlisi tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir. Daha sonra İsmail Ferruh h.1246'da tekrer tercüme etm.

463 Eser İzmirli İsmail Hakkı başkanlığında bir heyet tarafından yapılmıştır.

464 Eser bir heyet tarafından yapılmıştır.

465 Eser Halis Efendi, Zihni Efendi, Aydoslu Tevfik Efendi ve Feyiz Efendi'den oluşan bir heyet tarafından yapılmıştır.

466 Mütercim Erneni asıllı bir misyonerdir. Tercüme Matta inciliyle beraber basılmıştır. Sağ sayfada İncilin, sol sayfada ise Kur'an'ın tercümesi yer almaktadır. (Geniş bilgi için bk. Hamidullah, Kur'an Tarihi, (Çev.M.S.Mutlu), DİB yay. Ank. 1991, 97-99, 148-149.

Ahmet Salih İbn-ı Abdullah, ***Zübed-ı Asari'l-Mevahib ve'l-Envar***, İst. 1292/1875.[467]

Mevalana Muhammed Hayrettin Hindi, ***et-Tefsiru'l-Cemali ale't-Tenzili'l-Celali***, Bulak, 1877.[468]

Molla Numani İbn-ı Emir İbn Osman, ***Tefsir-ı Nu'mani,*** son baskı Helsinki, 1958.[469]

B -LATİN HARFLERİYLE YAPILMIŞ OLAN KUR'AN TERCÜMELERİ

Ağırakça, Ahmet - Eryarsoy Beşir, ***Nüzul Sebepli Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali***, İst. 1987.

Atalay, Besim, ***Kur'an,*** İst. 1965.

Atasoy, İ.-Şimşek Ü.-Paksu, M.-Mutlu İ., ***Kur'an-ı Kerim'in Açıklamalı Türkçe Meali***, İst. 1989.[470]

Atay, Hüseyin - Kutluay, Yaşar, ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*** (Meal), DİB yay. Ank. 1983.

Atay, Hüseyin, ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*** (Meal), Ank. 1995.

Ateş, Süleyman, ***Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali***, Ank. 1977.

Ateş, Süleyman, ***Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri***, İst. (1988?)

Aydın Abdullah, ***Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali,*** İst. 1979.

Ayntabi, Mehmet Efendi, ***Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsiri***, İst. 1956.[471]

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, ***Kur'an***, Ank. 1957.

Baytan, Enver, ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Tefsirli Meal-ı Alisi***, İst. 1986.

---

467 Eserin te'lif tarihi 1096/1684'tür. Matbu nüshası Süleymaniye kütüphanesi Nafiz Paşa kısmı 61 numaradadır.

468 Eserin aslı Arapça olup, Şah Veliyyullah tarafından Farsçaya, oradan da Mevlana Muhammed tarafından Türkçeye çevirilmiştir. 4 ciltir.

469 Müellif eserini bitiremeden vefat etmiştir. Eser Kur'an'ın ilk yarısını havidir.

470 Diğer mütercimler: Ş.Döğen - C.Uşşak.

471 Aynı yazarın Terceme-ı Tefsir-ı Tıbyan adlı esrinin Süleyman Fahir tarafından dili sadeleştirilmiş olarak yapılmış bir yayındır. Aynı tercüme 1980 yılında Ahmet Davudoğlu tarafından dört cilt halinde yeniden basılmıştır.

Bilmen, Ömer Nasuhi, ***Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meal-ı Alisi***, İst. 1985.

Bulaç, Ali, ***Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı***, İst.

Çantay, Hasan Basri, ***Kur'an-ı Hakim ve Meal-ı Kerim***, İst. 1980-1981.

Çelik, Mehmet Vehbi Hadımlı, ***Hülasatu'l-Beyan fi Tefsiri'l-Kur'an***, İst. 1971.

Çiloğlu, Rıza, ***Tanrı Buyruğu Oku, Kur'an Nazım Çeviri,*** İst. 1987.

Dabbetu'l-Arz Profesör-1400 Kur'an-ı Hakim ve Öztürkçe Meali, Ank. 1995[472]

Davutoğlu, Ahmet, ***Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali***, İst. 1988.

Doğrul, Ömer Rıza, ***Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-ı Şerifi; Tanrı Buyruğu,*** İst. 1980.

Emiroğlu, Hasan Tahsin, ***Esbab-ı Nüzul, Kur'an Ayetlerinin İniş Sebepleri ve Tefsirleri,*** Konya, 1978.

Evrin, M. Sadettin, ***Kur'an-ı Kerim Açıklaması*** (Fatiha ve Bakara Sureleri) Ank. 1381/1962.

Feyizli, Hasan Tahsin, ***Feyzu'l-Furkan ve Meâli'l-Kur'an,*** Ankara, 1992.

Gölpınarlı, Abdulbaki, ***Kur'an-ı Kerim ve Meali***, İst. 1955.

Irmak, Sadi, ***Kutsal Kur'an; Türkçe Meali,*** İst. 1962.

İbn Kesir, ***Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri***, İst. 1984.[473]

İzmirli İsmail Hakkı, ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meani-ı Kur'an)***, İst. 1977.

Karakaya, H.-Kabakçı, K.-Süslü, M.-Seyidhanoğlu, K -Aytekin K., ***Kur'an-ı Kerim Türkçe Meali***, İst.1981.

Kazıcı Ziya - Taylan, Necip, ***Kur'an-ı Kerim Meali***, İst. 1982.

Keskioğlu, Osman, ***Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Açıklaması***, İst. 1988.

Koçyiğit, Talat - Cerrahoğlu, İsmail, ***Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri***, Ank. 1985.

Kur'an, Arkın Kitabevinin teşkil ettiği bir kurul tarafından hazırlanmıştır, İst. 1959.

Kur'an, Hilmi Kitabevinin yetkili bir heyete yaptırdığı tercüme, İst. 1937.

---

472 Meal, Alevi dedelerden oluşan alimlerin katkıları, teşvikleri ve hikmetleriyle Dabbetu'l-Arz Profesör 1400 tarafından tanzim ve tashih edilmiştir.

473 Türkçeye çevirenler: B.Karlığa - B.Çetiner.

Kur'an, Okat ve Burhan yayınevleri tarafından yaptırılmış bir derleme tercüme, İst. 1970.

Kur'an, Yetkili bir heyet tarafından yapılmıştır. İst. 1961.

Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali, Kuşak Ofset, İst. 1982.

Kur'an-ı Kerim ve Meali, Akpınar yayınları, İst. 1985.

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, (Haz.E.H.Çalışkan), Güneş Gaz. İst. 1985

Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali, Haber Gaz. İst. 1965..

Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı (Meal), Milliyet Gazetesince verilmiştir. İst. 1980.

Kur'an-ı Kerim, Türkçe Anlamı, Yeni İstanbul Gazetesince verilmiştir. İst. 1972.

Kutub, Seyyid, ***Fi Zilali'l-Kur'an***, İst. tarihsiz.[474]

Mardin, Ömer Fevzi (Neşre haz.), ***Kur'an-ı Kerim'in Mevzulara Göre Tasnifli ve Fihristli Şerhi***, İst. 1976.

Mevdudi, Ebu'l-Ala, ***Tefhimu'l-Kur'an***, İst. 1986.[475]

Muhammed b. Hamza, ***Kur'an Tercümesi***, İst. 1976.[476]

Nebioğlu, Osman, ***Türkçe Kur'an-ı Kerim***, İst. 1957.

Okutan Ahmet, ***Kur'an-ı Kerim'in Konularına Göre Ayrılmış Türkçe Anlamı***, İst. 1967.

Oral, Ş.-Ersal, Y.Z.-Runyun, M.-Yücesoy, A.S.-Güven, A.-Köksal, M.A. ***Kur'an-ı Kerim***, Ank. 1973.[477]

Özek, A.-Karaman, H.-Turgut A.(Merhum)-Çağrıcı, M., ***Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali***, Ank. 1993.[478]

Öztürk, Yaşar Nuri, ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali***, İst. 1994.[479]

Özzorluoğlu, Süleyman Tevfik, ***Kur'an-ı Kerim***, İst. 1932.

Sadak, Bekir, ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlatımı***, İst. 1989.

474 Türkçeye çevirenler: İ.H.Şengüler - E.Saraç - B.Karlığa.

475 Türkçeye çevirenler: M.H.Kayhani - Y.Karaca - N.Şişman - İ.Bosnalı - A.Ünal - H.Aktaş.

476 Mütercim XV.Asir Osmanlı müelliflerindendir.Eser Ahmet Topaloğlu'nun latin harfleriyle yaptığı edisyon kritiktir.

477 Üç ciltlik eserin mütercimleri arasında M.Şevki Özmen, K.Edip Kürkçüoğlu, Hüseyin Atay ve Y. Kutluay da vardır.

478 Diğer mütercimler: İ.K.Dönmez ve S.Gümüş.

479 Ayrıca sadece meal halinde de basılmıştır.

Sağman, Ali Rıza, ***Lafzen ve Mealen Kur'an-ı Hakim'in Tercümesi***, İst. 1980.

Sertoğlu, Hacı Murat, ***İslamın Mukaddes Kitabı Kur'an-ı Kerim***, Türkçe Tercüme ve Tefsiri, İst. 1955.

Sütmen, A.Adnan, ***Kur'an-ı Kerim'in Mealen Manzum Açıklaması***, İst. 1984.

Tüzüner, Abdullah Atıf, ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali***, İst. 1973.

Yavuz, Ali Fikri, ***Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meal-ı Alisi***, İst. 1981.

Yazır, Muhammed Hamdi, ***Hak Dini Kur'an Dili, Yeni Mealli Türkçe Tefsir***, İst. 1970.[480]

Yeşil, Şemsettin, Fuyuzat: ***Kur'an-ı Mubin'in Mealen Tefsiri***, İst. 1964.

Yıldırım, Celal, ***Asrın Kur'an Tefsiri***, İst. 1987.

Yıldırım, Celal, ***Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri***, İst. 1982.

480 Tercüme Dücane Cündioğlu tarafından bazı notlar ilavesiyle de basılmıştır. (İst. 1993).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'İN TERCÜMESİNE DUYULAN İHTİYAÇ

Kur'an-ı Kerim tercüme edilmeli midir? Bu soruya ilk dönemlerden beri cevap aranmış, değişik sebepler ileri sürülerek farklı cevaplar verilmiştir. Kimi, onun manen olduğu kadar, lafzen de mu'cize olduğunu belirterek, tercümenin imkansız olduğunu iddia etmiş, kimi de, Allah tarafından herkese gönderilen bu kitabın tercüme edilmesinin zaruretinden söz etmiştir... Kur'an'ın lafız itibariyle de mu'cize olduğunda ve bu mu'cize lafızları başka dillere nakletmenin imkansızlığında şüphe yoktur. Tercümeyle Kur'an'ın bazı hususiyetlerinin zayi olduğu da bir realitedir. Bununla beraber, onu bütün insanlara ulaştırıp, herkesin onun manâ ve maksadını anlamasını sağlamada da pek çok faydalar vardır. Biz, insanların istifadesine sunulacak bu faydaların, tercümeyle bazı tâlî hususların kaybolmasından intaç edecek zararlardan daha fazla olduğuna inanıyoruz. Bu yüzden tercümenin zarurî olduğu gerçeği üzerinde duruyoruz. Esasen bu husus aklen ve naklen de sabittir. Yani, Allah'ın tüm insanlara son mesajı olan Kur'an'ı, herkesin diline çevirmek aklen zaruri olduğu gibi, aynı zamanda Allah'ın ve Peygamber'inin de emridir. Tezimizin bu bölümünde aklî ve naklî delillere dayanarak Kur'an'ı tercüme etmenin zaruretini göstermeye çalışacağız.

A - KUR'AN-I KERİM'İ TERCÜME ETMENİN ZARURÎ OLDUĞUNU GÖSTEREN DELİLLER

Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmenin zaruretini gösteren delilleri iki başlık altında toplamak mümkündür:

1 - AKLÎ DELİLLER

İnsanlar İlahî iradenin gereği olarak farklı yaratılmışlardır. Dillerindeki ve renklerindeki bu farklılık, aynı zamanda Allah'ın varlığına işaret eden önemli bir delildir.[1] Ancak, dilin ve rengin bir yansıması olarak tezahür eden farklı millet olma realitesi, birbirinden ayrılma ve kopmaya değil, bilakis, tanışıp kaynaşmaya vesile olmak hikmetine mebnidir.[2] Binaenaleyh, dillerin ve renklerin farklılığı tabiîdir. Bu farklılığa rağmen, anlaşmak, bunu sağlayacak vasıtalar bulmak zarurîdir. İşte bunu te'min edecek vasıtaların başında "tercüme" gelmektedir. O hâlde, nasıl dilleri farklı olan milletlerin tanışıp kaynaşması İlahi iradenin gereği ve tecellisi ise, bunu te'min edecek olan "tercüme" de aynı şekilde bu iradenin gereği ve tecellisidir. Şimdi bunun neden zarurî olduğunu görmeye çalışalım:

a - Kur'an'ın Tebliği ve Neşri için Tercüme Zarurîdir.

Kur'an-ı Kerim, insanlık ailesinin bir grubu olan Arap milletinin diliyle nazil olmuştur. Bunda yadırganacak bir şey yoktur. Kur'an Araplar arasından seçilmiş bir peygambere indiğine ve evvel emirde onlara hitab ettiğine göre, tabiî olarak onların diliyle nazil olacaktı.[3]

Kur'an-ı Kerim Arapçadan başka bir dil ile de nazil olabilirdi, hatta Allah dileseydi onu bütün dillerde de indirebilirdi. Ancak o zaman, Kur'an'ın nüzulu gibi neşri de tabiî yollarla değil, mu'cizevi bir şekilde gerçekleşmiş olurdu. Oysa, ilahi irade Kur'an'ın neşrinin tabiî kurallar çerçevesinde cereyan etmesini istemiştir. Bunun için onun sadece bir dilde nazil olması, zamanla o dilden başka dillere nakledilmesi gerekirdi. Nitekim böyle de olmuştur.[4] Kur'an Arapça olarak Hz. Peygamber'e nazil olmuş, O da tabiî kurallar çerçevesinde onu etrafındaki insanlara, onların anlayacağı bir tarzda tebliğ etmiştir. Kur'an'ın tebliği ve neşri, gelişen ve genişleyen İslam coğrafyası ile paralel olarak başka bölgelere ulaşmış, tercüme edilerek bu bölgelerdeki insanların da onu anlaması sağlanmıştır. Esasen evrensel bir özellik arzeden her mesajın uluslararası platformda yaygınlaşmasının tek tabiî biçimi de budur.[5]

Malûmdur ki tebliğ, ancak kendisine tebliğ yapılan kimselerin anladıkları bir lisan ile olduğu zaman fayda verir. Kişiye, anlamadığı bir dil ile tebliğ yapılsa bunun fayda vermeyeceği aşikârdır. İşte Kur'an da insanlara sadece

1 Bk. er-Rum, 30/22.
2 Bk. el-Hucurat, 49/13.
3 Miras, Kur'an Terc. Hak. 260.
4 ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, III/112.
5 el-Mevdudi, II/413.

Arapça ile, yani anlamadıkları bir dille ulaştırılsa, istenen fayda sağlanamayacaktır.[6] Üstelik, Kur'an'da belirtilen *"apaçık tebliğ"*[7] ilkesine de ters düşecektir. O hâlde Kur'an, anlayacakları dil ve tarzda insanlara bildirilmeli yani tercüme edilmelidir.

Burada şöyle bir itiraz vâkî olabilir: Evet, insanlara tebliğ yapılmalıdır; İslam ancak tebliğ yolu ile yayılabilir... Fakat tebliğ, neden bir bütün olarak Kur'an'ın tercümesine bağlansın? Pekâlâ, İslamî prensipler, öğretiler, usul ve esaslar insanlara daha değişik yollarla da ulaştırılabilir. Bu da bir tebliğdir. Hatta, insanların İslamı iyi anlamaları açısından daha faydalı ve daha iyi bir yöntemdir. Zira tercüme ile tebliğ yönteminde, Kur'an'ın eksik ve yanlış tercüme edilmesi veya insanların tercümeyi anlayacak bir bilgi düzeyine sahip olamamaları gibi ihtimallerden dolayı bazı sakıncalar doğabilir. Oysa İslamî esasların tercümesi ile yapılacak tebliğde herhangi bir sakınca mevzubahis olmaz.

Bu itiraza cevap sadedinde tercümeyi savunanlar, *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni insanlara tebliğ et..."*[8] ayetini ve buna benzer başka ayetleri[9] ileri sürerek, bunlardan kastın tüm Kur'an olduğunu söylemektedirler. Rableri tarafından kendilerine indirilen Kur'an'a[10] uyabilmeleri için, insanların onu anlaması gerekir. Bu da ancak, bütün olarak Kur'an'ın tercüme edilmesiyle mümkündür.[11]

İslamın insanlara tebliği farzdır ve her müslüman gücü nisbetinde bununla mükelleftir. Şüphesiz ki temel İslamî esas ve öğretileri insanlara iletmekle bu farziyet ve mükellefiyet kısmen yerine getirilmiş olur. Fakat biz, mükemmel bir tebliğ için Kur'an'ın tümünün tercüme edilmesinin gerekli olduğuna inanıyoruz. Esasen yukarıda belirtildiği gibi, Kur'an'ın bir bütün olarak insanlara tebliği Allah'ın emridir.

Kur'an'ın bazı ayetlerini anlamak için belli bir düzeyde dinî bilgilere sahip olmanın zaruretine gelince, elbette bunda hakikat payı vardır. Dini konularda yetersiz olan birinin, tercümeden okuduğu ayetleri yanlış değerlendirmesi mümkündür. Fakat acaba, bugünün insanı bu konuda, binbeşyüz sene öncesinin bedevi arabından daha mı cahildir?! Dini konularda ondan daha mı

6 İbnu'l-Hatib, 199; Muhenna, 74; el-'Ak, Tarihu Tevsik, 148.
7 Bk. Al-i İmran, 3/20; el-Maide, 5/92, 99; er-Ra'd, 13/40; en-Nahl, 16/35, 82; en-Nur, 24/54; el-Ankebut, 29/18; eş-Şura, 42/48; et-Teğabün, 64/12.
8 el-Maide, 5/67.
9 Bk. el-En'am, 6/155; el-A'raf, 7/3; İbrahim, 14/52.
10 el-En'am, 6/155; el-A'raf, 7/3.
11 Bk. İbnu'l-Hatib, 199-200; 229-230; el-Hacevi, 191.

geridedir? Şüphesiz ki günümüz insanı, pek çok konuda olduğu gibi, dinî mevzularda da onbeş asır öncesinin bedevi arabından daha bilgili ve daha kültürlüdür. Onca cehâletlerine rağmen Hz. Peygamber'in, kendi dönemindeki cahil insanların anlayamayacakları düşüncesiyle onlardan herhangi bir ayeti sakladığı, "belli bir bilgi ve kültür seviyesine ulaşsınlar da öyle açıklayayım" diye bazı ayetleri okumaktan imtina ettiği vâkî olmamıştır.

Günümüzde bazı insanlar dinden ve dinî bilgilerden bîgâne oldukları gibi, o gün de bazı insanlar bu bilgilerden habersiz idiler. Bugün dinin aleyhinde yapılan iğrenç propagandaların benzerleri o gün de -fazlasıyla- cari idi. Fakat bütün bunlara rağmen, Hz. Peygamber her inen ayeti anında insanlara tebliğ etmiş, "onlar bunu anlamazlar" veya "yanlış anlarlar" diye bir endişeye kapılmamıştır. Ondan sonra da hep böyle hareket edilmiştir. Yani, hiçbir zaman Kur'an, hiçbir ayetiyle, dini bilgiler konusunda son derece yetersiz olan -hatta düşmanca duygular besleyen kimselere dahi- saklı ve gizli tutulmamıştır. O günkü yahudi ve hıristiyanlar da, tıpkı müslümanlar gibi Kur'an'ın her ayetinden haberdar idiler. Hatta, zaman zaman inen bazı Kur'an ayetleri hakkında yahudilerle müslümanların tartıştığı, münakaşa ettiği de oluyordu. Buna rağmen ne Hz. Peygamber, ne de herhangi bir sahabi, Kur'an'dan hiçbir ayeti onlara okumaktan kaçınmamış, onlardan saklamamıştır. Hz. Peygamber ve ashabı, o günün katı yürekli ve inatçı müşriğine, yahudi ve hıristiyanına Kur'an'ı asla saklı tutmamışken, biz bugün bunu hangi hakla ve nasıl yapmayı düşünebiliriz?! O günkülere nisbetle bugün daha bilgili ve kültürlü olduklarını söylemek mümkün olan bu insanlara neden Kur'an'ı -velev ki bir ayetiyle dahi olsun- gizli ve saklı tutalım? Bu çekingen ve korkak tavır, Kur'an hakkında şüphe uyandırmaktan başka bir işe yaramaz. Bu arada hemen şunu da hatırlatalım ki, Kur'an'da en korkunç şekilde tehdit edilen ve en büyük azaba düçar edilecekleri haber verilenler de, insanlara açıklansın diye indirilen Kur'an'ı onlardan saklayanlar dır: *"Biz Kitapta açıkça belirttikten sonra, indirdiğimiz açık delilleri ve hidayeti insanlardan gizleyenler var ya, işte onlara hem Allah, hem de bütün lanet ediciler lanet eder..."* [12]

Kur'an Allah'ın kelamıdır; insanı yaratanın sözüdür. Elbette O insanı en iyi bilendir. Kur'an'ı da buna göre indirmiştir. Onun bize göre garip olan ayetinde bile, akıl sahiplerinin farkedebileceği nice ibretler ve çıkarabileceği nice dersler vardır.

Binaenaleyh, "insanlar bu ayeti anlamak için şu kadar bilgiye sahip olmalılar, toplum fikren ve zihnen falan ayetin ifade ettiği manâyı kavrayacak

12 el-Bakara, 2/159.

duruma gelsin de öyle açıklayalım, filan ayeti insanlara bildirirsek, İslam hakkında yanlış kanaatlara kapılabilirler..." gibi masum, fakat gereksiz düşüncelerin arkasına saklanıp tercümeye karşı çıkmak hiçbir şekilde doğru değildir.

Şu da unutulmamalıdır ki, bugün, insanları yanlış vehim ve duygulara kaptıracağından endişe edilerek tercümesine karşı çıkılan ayetler ile bunların muhtevası, Arap asıllı hıristiyanlar, İslam düşüncesine karşı çıkıp başka ideolojilere hizmet eden Araplar ve Arapçayı çok iyi öğrenenler tarafından, -üstelik iftira ve yalanlara dayalı yorumlarla beraber- pek çok kere Arapçanın dışındaki dillerde neşredilmiş, Kur'an'ın aslını öğrenmekten mahrum olan kamuoyu, bu yorumlarla yanlış bilgilendirilerek İslam düşmanı hâline getirilmiştir.[13] Bundan sonra da bu işe devam edeceklerdir. Demek ki, Kur'an'a hizmet olsun diye, bir bütün olarak tercümesine karşı çıkmak, netice itibariyle hezimet olmakta, İslama zarar vermektedir.

b - Kur'an'ı Anlamak İçin Tercüme Zaruridir

İnsanların en önemli ve diğer varlıklardan ayırdedici özelliklerinden biri de "*merak*" etmesidir. Esasen bugün akıllara durgunluk verecek bir düzeye erişen ve başdöndürücü bir hızla gelişmeye devam eden teknoloji de tamamen insanoğlunun merak saikiyle yaptığı uğraşların ürünü ve neticesidir. Bu kadar derin bir merak özelliği olan insanın, İslamı tanımaya çalışırken birkaç temel esasla, insanların yorumuyla sunulan bazı öğreti ve prensiplerle yetineceği ve İslamın asıl kaynağı olan Kur'an'ı "merak" etmeyeceği sanılmamalıdır. Şüphesiz insan, bu asıl kaynağı da merak edecek, onu araştırmak ve incelemek isteyecektir.

Bu noktada "madem ki o kadar merak ediyor, o zaman Arapça öğrensin" denilebilir. Lakin bu, insanları zora koşmak olmaz mı? İnsanlar, okuyup ibret almaları, hikmet ve mev'izelerinden yararlanmaları, emir ve yasaklarına göre hareket etmeleri, kısacası herşeyiyle ona tabi olmaları gayesiyle kendilerine indirilen Kur'an'ı anlamak için Arapça öğrenmek zorunda mıdırlar? Bunun için insanları Arapça öğrenmek zorunda bırakmanın makul olmadığını söyleyen alimlerimiz[14] gibi biz de bunu münasip görmüyoruz. Esasen bu kadar insana Kur'an'ı tam olarak anlayacakları derecede Arapça öğretmek mümkün de değildir.

Hz. Peygamber ve ashabının da, Kur'an'ı anlamaları için insanları Arapça öğrenmek zorunda bıraktıkları vâkî olmamıştır. Bilakis, insanların Kur'an'ı okuyup anlamaları için onlara her türlü kolaylık sağlanmıştır. Malûm

13 Muhenna, 39.
14 Bk. İbnu'l-Hatib, el-Furkan, 207; Muhenna, 38; Çetiner, 153.

olduğu üzere, Kureyş lehçesiyle Kur'an'ı telaffuz etmenin kendilerine zor geldiğini söyleyen diğer kabilelerin ahâlisi için Hz. Peygamber dua etmiş ve bunun üzerine Kur'an yedi lehçe üzerine nazil olmaya başlamıştır.[15] Bundan başka pek çok hadiste de Kur'an'ın yedi harf üzerine nazil olduğu ifade edilmiştir ki, bunların çoğunda "ümmete kolaylık olması" düşüncesi açıkça görülmektedir.[16] Yemenli, Hevazinli, Temimli... Kur'an'ın kendisiyle nazil olduğu Kureyş lehçesini öğrenmek zorunda bırakılmamışlardır da, Arap olmayanlar mı bunu öğrenmek zorunda bırakılacaklardır?! Arap olmayan insanların bu konuda icbar edilmemeleri daha münasip ve daha evlâdır.[17]

Netice itibariyle, merak eden insanın merakını gidermek için Kur'an'ı değişik dillere tercüme etme zarureti hasıl olmaktadır.

c - Hidayet Kaynağı Olan Kur'an'dan İstifade İçin Tercüme Edilmesi Gereklidir

Malûmdur ki Kur'an, insanları yaptıklarından sorumlu tutmakta,[18] onları Kur'an'da belirtilen hususlara riayet etmeye davet etmektedir.[19] Onlara, böyle yapmadıkları takdirde cezalandırılacaklarını haber vermektedir.[20] Öte yandan, dünya ve ahiret saadeti için gerekli olan kural ve kaideleri bildirerek, isteyen insanlara bu konuda rehberlik yapmakta, yol göstermektedir.[21] Tabiî ki bütün bunlar, Kur'an'da Arapça lafızlarla izah edilmektedir. Kur'an tercüme edilmediği takdirde bu kurtuluş ve saadet reçetesinin insanlara meçhul kalacağı aşikârdır. İnsanlar Allah'ın emir ve yasaklarını, inzar ve tebşirlerini, va'd ve vaidlerini... hakkıyla öğrenemeyeceklerdir. Bütün bunlar, yalnızca Araplara ve Arapça öğrenen küçük azınlıklara münhasır olacak, geriye kalan büyük insan topluluğu bunlardan mahrum kalacaktır. Neticede Araplar, hidayet kaynağı olan Kur'an'ı anladıkları için ondan istifade edebilecek, yasaklarından sakınıp, emirlerine uyacak, inzarıyla korkup, müjdesiyle sevinecek; diğer insanlar ise, ondan istifade edemeyecek, müjdesiyle sevinemeyeceklerdir...

Bu durumda Allah katında eşit olan insanlar, O'nun emir ve yasaklarını bilme konusunda eşit olmayacaklar, anladıkları dille kendilerine kitap indirilen Araplar, diğer toplumlardan üstün tutulmuş olacaklardır. Allah'ın emir ve yasaklarından aynı derecede sorumlu olan diğer insanlarla Araplar arasında burada bir adaletsizliğin varlığı sözkonusu edilebilir.

15 Geniş bilgi için bk. Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 53 vd.
16 Konu ile ilgili hadisler için bk. Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 44-50.
17 el-Hacevi, 129.
18 Bk. el-Hicr, 15/92-93; en-Nahl, 16/93.
19 Bk. el-Bakara, 2/170; el-A'raf, 7/3; Lokman, 31/21; ez-Zümer, 39/55.
20 Bk. Al-i İmrean, 3/85; el-Kehf, 18/57; Ta-Ha, 20/100, 124; es-Secde, 32/22.
21 Bk. el-Bakara, 2/2, 38, 97; Yunus, 10/108; Ayrıca bk. Abdulbaki, 734-735.

Yüce Allah, bu Kur'an'ı Arapça değil de, Arapların bilmediği yabancı bir dille indirdiği takdirde, Arapların, "Bu kitabı nasıl anlayalım? Dilimizde olmayan bu Kur'an'ı anlamaya gücümüz yeter mi? Onu anlayıp üzerinde tedebbür etmeye muktedir olabilmemiz için Allah'ın onu, dilimiz olan Arapça ile inzal etmesi gerekmez miydi?" diyeceklerini,[22] bu itirazlarına mahâl bırakmamak için onu Arapça olarak, onların rahatlıkla anlayabilecekleri bir dille indirdiğini haber veriyor.[23]

Görülüyor ki Allah Teala, Kur'an'ın anlaşılmamasını bir mazeret olarak değerlendiriyor, anlaşılması için onu bilinen bir dille indiriyor. Kur'an'ı anlamamak Araplar için bir itiraz sebebi ve mazeret oluyorsa, diğer insanlar için de bir itiraz ve mazeret sebebi olmalıdır. Yani, nasıl Araplar kendi dillerinde, anlayacakları bir şekilde mufassal bir kitap isteme hakkına sahip iseler, aynı şekilde diğer milletler de, Allah'ın kitabının kendi dillerinde ve rahatlıkla anlayabilecekleri bir şekilde olmasını isteme hakkına sahiptirler. İşte Kur'an'ın tercümesi, diğer insanların da onu anlamasını sağlayan ve ondan yararlanmasını temin eden en önemli araçtır. Kur'an'ın diğer milletlerin dillerine çevirilmesiyle, artık onların "Kur'an neden bizim anlayabileceğimiz bir dilde değil?" diye itiraz etmelerine ve "biz onu anlayamıyoruz ki, emirlerine ve yasaklarına göre yaşayalım!" şeklinde bir mazeret beyan etmelerine mahâl bırakmaz. Kur'an tercüme edilmediği takdirde, onlara itiraz etme imkânı verilmiş olur. Yine, diğer insanların onu anlamalarına imkan verilmediği takdirde, anlamadıkları emir ve yasaklarla mükellef tutulmuş olacaklardır. Oysa, insanları anlamadıkları hükümlerle yükümlü tutmak, sonra da "bunlara uymadı" diye cezalandırmak, hem ilahi adalete, hem de beşer kanunlarına aykırıdır. Halbuki, Allah'ın sıfatlarından biri de "âdil" olmasıdır. Kullarına, onların anlayabileceği bir tarzda hitap etmek, onları yalnızca güçlerinin yettiği ile mükellef tutmak... "âdil" sıfatının bir gereğidir ve O'nun şanındandır. Nasıl, körü görmekle, sağırı işitmekle yükümlü tutmak Allah'ın sünnetine aykırı ise, aynı şekilde, acemi Arapça bilmekle veya arabı acemce bilmekle mükellef tutmak da ilahî sünnete aykırıdır.

Bütün bunlar, bizi iki durumla karşı karşıya bırakmaktadır: Ya Arapların dışındaki insanları -özellikle gayr-ı müslimleri- davet ehli olarak kabul edip, ilahi emir gereği onlara Allah'ın hidayetini bildirip irşad edeceğiz, ki bunun da

22 Bk. Fussilet, 41/44
23 İbn Kesir, Tefsir, VI/172; ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, V/202; Hazin, V/389; en-Nesefi, III/195; es-Sabuni, Safvet, II/395.

en makul ve en mantıklı yolu, Kur'an'ın içindeki emir ve yasakları onların diliyle onlara bildirmek, yani Kur'an'ı tercüme etmektir; ya da bunların ilahi emir ve yasaklardan mesul ve mükellef olmadıklarını kabul edeceğiz ki, değil böyle bir şeyi kabul etmek, bu tür bir iddiada bulunmak dahi mümkün değildir.[24]

Kur'an-ı Kerim, daha evvel de belirttiğimiz gibi, lafzı ve nazmı yanında, manâ ve muhtevasıyla da mu'cizdir. O, mâzînin, hâlin ve istikbâlin ahbarını, ilmini ve irfanını hâvîdir. İnsanların dünya ve ahiret saadetini temin için, beşeri, içtimai, siyasi, iktisadi, askeri, hukuki... mesele ve müşkillerinin hâlli için gerekli bütün kural, kaide, usul ve esası kapsamaktadır. Hasılı Kur'an, insanoğlunun maddi-manevi, dünyevi-uhrevi her türlü probleminin çözümünün, bütün dertlerinin devasının kendinde mündemiç olduğu bir eserdir. Nasıl böyle olmasın ki o, insanları yaratan ve bütün yönleriyle onları en iyi bilen Yüce Allah'ın kitabıdır.

Ancak, şunu da belirtelim ki, Kur'an insanoğlunun muhtaç olduğu hususları, hazırlanmış paketler hâlinde onlara sunmaz. O sadece, telmih, teşvik ve işaretlerle insanın dikkatini bu alanlara çeker ve onu buralara sevkeder. İhtiyaç duyduğunu bulup çıkarmayı, onu formüle etmeyi ona bırakır. Zira Kur'an bir fizik, bir matematik... kitabı olmadığı gibi, bir tarih, coğrafya kitabı da değildir. Aynı şekilde o bir namaz, bir ilmihâl kitabı da değildir... Fakat o, bütün bunları ve bunların dışındakileri özü ve hülasası itibariyle muhtevi bir ilahi kitapdır.

Kürsüde her şeyin Kur'an'da mevcud olduğunu heyecanla anlatan vaizi zor durumda bırakmak isteyen muzip biri, "Peki hocaefendi, Kur'an'da helvanın tarifi de var mı?" diye sorar. Hoca hiç duraklamaksızın, aynı heyecan ve hareketlilikle "evet! der. Kur'an'da helvanın tarifi de vardır." Sonra da şaşkın cemaate ve muzip sâile şöyle der: "Allah Kur'an'da *"Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorunuz!"*[25] buyurmaktadır. Helvanın tarifini bilmiyorsan, git caminin karşısındaki helvacıya sor ve öğren!". Evet, Kur'an helvanın tarifini vermez, fakat helvacıya gidip öğrenmeyi bizden ister.

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim, öz olarak insanların ihtiyaç duyduğu herşeyi ihtiva etmektedir. Tercümesi yasaklandığı takdirde, onun işaret ve telmihlerinden ilham alarak birşeyler icad etmek isteyen Arap olmayan biri, bundan mahrum kalmış olacaktır. Bu durum, ilim ve irfanın boyutlarını daraltacak, Kur'an ayetlerinden ilham alarak yeni icatların yapılmasını engelleyecektir. Böyle bir duruma sebep olmaya kimsenin hakkı olmasa gerektir.

---

24 İbnu'l-Hatib, 178-192.
25 en-Nahl, 16/43; el-Enbiya, 21/7.

Öte yandan, Kur'an'ın tercümesi menedildiği takdirde, müslümanların birleşmesinden, İslam aleminin güçlü olmasının gereğinden ve bunlar için uyulması icab eden şartlardan bahseden ayetler, bu alemi oluşturan fertlere kapalı kalacak, neticede İslam dünyasının kalkınmasına zemin ve imkân sağlayacak fırsatlar değerlendirilemeyecektir. Oysa herkesin malûmudur ki, İslam aleminin birliği, güçlülüğü ve Batı aleminin sömürgesi olmaktan kurtuluşu, ancak ve yalnız Kur'an'ın ruh ve manâsı etrafında birleşmekle olur. Bu da Kur'an'ın tercüme edilmesine bağlıdır. Nitekim, uzun süreden beri yapılagelmekte olan Kur'an tercümelerinin ve Kur'an'dan mülhem eserlerin okunmasıyla müslümanlar arasında oluşan bir şuur sayesinde *İslam Konferansı Teşkilatı* kurulmuştur. Eğer bugün bu teşkilat çok güçlü değilse ve pek çok konuda yetersiz kalıp, uluslararası platformda bir varlık gösteremiyorsa, bunun sebebini, tercümeye karşı çıkanların iddia ettiği gibi üyeleri arasında dil birliğinin olmayışında değil, başka şeylerde aramak gerekir. Bu düşüncemizi, aralarında dil birliği de bulunan, fakat buna rağmen dünya kamuoyunda hiç de etkili olamayan *Arap Birliği Teşkilatı* teyid etmektedir.

d - Kur'an'ın Doğru Anlaşılmasını Sağlamak İçin Tercüme Edilmesi Gereklidir

Bilindiği gibi, misyonerler ve müsteşrikler başta olmak üzere pek çok samimiyetsiz insan, Kur'an'ı değişik dünya dillerine tercüme etmişlerdir, hâlen de etmektedirler. Biz her ne kadar Kur'an'ı tercüme etmenin haram ve yasak olduğunu kararlaştırsak ve bunu ilan etsek, yine sözü geçen zevatın bu işi yapmasına mani olamayız. Bunlar, ellerine geçirdikleri Kur'an metinlerini, yarımyamalak Arapçaları, gerçeklerden uzak, taraflı ve önyargılı yorumlarıyla, tercüme tekniklerine riayet etmeksizin kendi dillerine çevirmeye devam edeceklerdir. Böylece, şimdiye kadar olduğu gibi bundan sonra da, Batı efkarı umumiyesini yanıltmayı sürdüreceklerdir. Kur'an, müslüman ve ihlaslı alimlerce bu insanların diline çevrilmediği sürece bu yanılgı devam edecek, İslam, Batılılarca hep yanlış anlaşılacaktır. Oysa Kur'an İslami bir bakış açısı ve doğru yorumlarla bu insanların diline tercüme edildiği takdirde, kamuoyu gerçeği öğrenme ve yanılgıdan kurtulma imkanını elde edecektir. Binaenaleyh, Kur'an'ın ve İslamın doğru anlaşılması için tercüme kaçınılmaz olmaktadır.

Şimdiye kadar serdetmeye çalıştığımız bu malumatın, aklen ve mantıken tercümenin zaruretini ve lüzumunu beyan ettiğini zannediyoruz. Böyle gerekli bir faaliyete; müslümanların ve diğer tüm insanların menfaatına ve hayrına olan bir harekete engel olmak değil, bilakis bütün imkanıyla destek olmak gerekir. Bundan sonraki kısımda da görüleceği gibi, başta Kur'an ayetleri

olmak üzere naklî deliller de, bu hayırlı hareketi, yani kural ve kaidelerine göre Kur'an'ı tercüme işini teşvik etmektedir. Nitekim biraz sonra bunları göreceğiz.

2 - *NAKLÎ DELİLLER*

Naklî delil derken, Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in sünneti, Ashab ve Tabiun kavli ile alimlerimizin görüş ve düşüncelerini kastediyoruz. Şimdi sırasıyla bu delillerin ışığı altında Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmenin gereğini irdelemeye çalışalım.

a - Kitab (Kur'an-ı Kerim)

Kur'an-ı Kerim, müslümanların bilgi hazinesidir; müslümanlar her türlü sorun ve problemlerinin çözümünü evvel emirde onda ararlar. Kur'an, bazen, onların, daha doğrusu bütün insanların meselelerine geniş çözümler getirmiş, bazen özet hâlinde bilgiler vermekle yetinmiş, bazen de yalnızca temas veya işaret etmiştir. Esasında bu gerçek Kur'an'ın kendisinde de belirtilmiştir. *"Andolsun ki, Biz Kur'an'da, belki öğüt alırlar diye insanlara her türlü misali verdik."* [26]

Başta fukaha olmak üzere bütün alimlerimiz, müslümanların dünyevi - uhrevi, maddi- manevi, ahlakî, dinî, kanunî... her türlü yaşantılarını tanzim için gerekli kaide ve kuralları Kur'an'da aramış ve daima aradıklarını da bulmuşlardır. **İbn Abbas**'ın deyimiyle, "devenin kaybedilen yuları"ndan[27] tutun da, en derin fıkhî meselelere, içtimaî, iktisadî ve askerî problemlere kadar bütün sorunların çözümünün onda olduğuna inanmışlardır. Diğer alimler gibi **İmam Şafii** de her türlü fıkhî görüş ve düşüncesi için Kur'an'dan delil aramış, bunun için yüzlerce defa Kur'an'ı okumuş, sonuçta da hep aradığını bulmuştur.[28]

İşte alimlerimiz Kur'an'ın tercümesi konusunda da böyle yapmışlardır. Gerek Kur'an'ın tercümesine karşı çıkanlar, gerekse onu tasvip edenler ilk olarak Kur'an'a başvurmuşlar, görüş ve düşüncelerini te'yid edecek ayetler aramışlar ve bu ayetlerle istişhadda bulunarak kendilerini haklı çıkarmaya çalışmışlardır. Şimdi bunları görmeye çalışalım.

26 ez-Zümer, 39/27; Ayrıca bk. el-İsra, 17/89; el-Kehf, 18/54.
27 es-Suyuti, el-İtkan, II/126; Ayrıca bk. el-Maide, 5/15.
28 Tabibi, 42-43.

aa - Kur'an'da Herkese Yönelik Hitapların Bulunması

Malûm olduğu üzere Kur'an-ı Kerim'de pek çok hitap vardır. Onda, inananlara hitab edildiği gibi, kafirlere, müşriklere, ehl-ı kitaba, mecusi ve sabiilere de hitab edilmektedir. Bundan başka, genel olarak insanlara yönelik hitaplar da vardır. Kur'an'da bu şekilde hitapların bulunması ve bütün insanları ilgilendiren meselelerin dermeyan edilmiş olması, onun herkese gönderildiğinin ve herkesi alâkadar ettiğinin en açık alâmetidir. Bu, aynı zamanda dolaylı olarak onun tercüme edilmesi gerektiğinin işaretidir. Önemine binaen bunları daha yakından görmeye çalışalım.

aaa - Bütün İnsanlara Yapılan Hitaplar

Kur'an-ı Kerim'de *"Ey insanlar"* diye başlayan pek çok ayet vardır. Bu hitapla Mekke veya Medine ahâlisinin şahsında tüm insanlara seslenilmiş, onların hepsi ikaz, inzar ve tebşir edilmişlerdir.[29]

"Ey insanlar! Sizi ve sizden öncekileri yaratan Rabbiniz'e kulluk edin ki, (Allah'ın azabından) korunasınız..."[30] *"Ey insanlar! Allah'ın va'di gerçektir; sakın dünya hayatı sizi aldatmasın!.."*[31] Kur'an'da bunlar gibi daha pek çok ayet vardır.[32]

bbb - Ehl-ı Kitaba Yapılan Hitaplar

Kur'an, *"Ey Kitap ehli, peygamberlerin arasının kesildiği, bir boşluk meydana geldiği sırada size Elçimiz geldi. O size gerçekleri açıklıyor ki, "bize bir müjdeleyici ve uyarıcı gelmedi" demeyesiniz. İşte size müjdeleyici ve uyarıcı geldi"*[33] buyurarak, ehl-ı kitabın bir mazeretin arkasına sığınmasına imkân vermemiştir. Biz de bu Müjdeleyici ve Uyarıcının getirmiş olduğu müjdeyi ve uyarıyı, bugünkü ehl-ı kitabın anlayabileceği bir dille onlara ulaştırmalıyız. Aksi takdirde, başvurabilecekleri bir mazerete sahip olabileceklerdir.[34]

O gün O Müjdeci ve Uyarıcının dediği gibi biz de bugün, *"Ey kitap ehli, sizin ve bizim aranızda eşit olan bir kelimeye gelin; yalnız Allah'a ibadet*

29 İbnu'l-Hatib, 174; İhsanoğlu, Medhalun, 9.
30 el-Bakara, 2/21-22.
31 Fatır, 35/5-6.
32 Bk. el-Bakara, 2/168-169; en-Nisa, 4/1, 133, 170, 174; el-A'raf, 7/158; Yunus, 10/23, 57, 104; el-Hacc, 22/1, 5, 49, 73; en-Nur, 24/35; el-Ankebut, 29/43; Lokman, 31/33; Fatır, 35/15; Yasin, 36/60-61; Muhammed, 47/3; el-Hucurat, 49/13; el-Haşr, 59/21.
33 el-Maide, 5/19.
34 İbnu'l-Hatib, 198.

edelim; O'na hiçbir şeyi ortak koşmayalım. Bir kısmımız diğerini Allah'tan başka rabler edinmesin!"[35] demeliyiz. Bunu da onların anlayacağı bir tarzda söylemeliyiz. Diğer birçok ayette[36] onlara yapılan uyarıları onlara bildirmeliyiz. Belki içlerinden bazıları şu ayette verilen müjdeye özenerek iman eder: *"Eğer kitap ehli inanıp (Allah'ın azabından) korunsaydı, onların yaptığı kötülükleri affeder ve onları nimeti bol olan cennete sokardık."*[37]

Kur'an bu şekilde ehl-ı kitaba toptan hitap ettiği gibi, bu grubu oluşturan yahudi ve hıristiyanlara ayrı ayrı da hitap etmiştir.

aaaa - Yahudilere (İsrailoğullarına) Yapılan Hitaplar

"Ey İsrailoğulları, size verdiğim nimetimi hatırlayın; Bana verdiğiniz sözü tutun ki, Ben de size verdiğim sözü tutayım ve sadece Benden korkun! Sizin yanınızda bulunanı doğrulayıcı olarak indirmiş bulunduğum (Kur'an)a inanın ve onu inkâr edenlerin ilki olmayın. Benim ayetlerimi birkaç paraya satmayın ve Benden sakının. Bile bile hakkı batıla bulayıp gizlemeyin..."[38] Daha bunun gibi pek çok ayette yahudilerin din ve dünya ahvali psikolojik yapıları... açıkça beyan edilmektedir.[39]

Bütün bu ayetlerde aynı zamanda onları Hz. Muhammed'i (sav) ve Kur'an'ı tasdik etmeye davet eden ifadeler de yer alıyor. Tüm bunları yahudilere, onların diliyle anlatmak, onların bu ilahi haberleri kendi diliyle okuyup anlamalarına imkân vermek gerekmez mi? Kendilerinden bu kadar çok söz eden, her türlü hâllerini açık açık anlatan ve bu konularda kendilerini konuşmaya davet eden Kur'an'ı onlardan saklı mı tutalım? Tarihlerini anlatan ve Allah'ın kendilerine verdiği nimetleri hatırlatan Kur'an'ı onlara göstermeyelim mi? Kendileriyle ilgili bu ayetleri okuyup anlamalarına engel mi olalım..? Oysa Allah pek çok ayette *"Ey İsrailoğulları"* diye hitap etmekte, onlarla muhavereler yapmaktadır. Binaenaleyh bütün bu ayetleri ve benzerlerini, Allah'ın o günkü yahudilere açıkladığı gibi, bugünkülere de anlayacakları bir dille sunmalıyız. Böylece gerçeği öğrenmiş olacaklar. Esasen Allah'ın muradı da bu doğrultudadır.

bbbb - Hıristiyanlara (Nasara) Yapılan Hitaplar

35 Al-i İmran, 3/64.
36 Bk. el-Bakara, 2/41, 75, 89, 91, 97, 101; Al-ı İmran, 3/50, 70-72, 75, 79-80, 113-115, 199; en-Nisa, 4/46-47, 171; el-Maide, 5/13, 15, 46, 48; Yunus, 10/37; Yusuf, 12/111; el-Ahkaf, 46/12, 30.
37 el-Maide, 5/65.
38 el-Bakara, 2/40-42; Ayrıca bk. 46-47, 83-146.

Kur'an-ı Kerim yahudilere olduğu gibi hıristiyanlara da bazı ayetlerinde hitap etmiş; onların İncil'i tahriflerini, **Hz. İsa** ve annesi **Hz. Meryem**'e attıkları iftiralarını, Allah'ı üçlemelerini... vs. açık açık anlatmıştır.[40]

İşte bu ayetlerde belirtilen yanlışlıkları ve bunların hakikatını, eskiden olduğu gibi bugün de hıristiyanlara bildirmek icab etmektedir. Bugünkü hıristiyanlar da, ilahi kitaplarına sokulan yanlışları, onda yapılan tahrifleri ve bunların doğrularını Kur'an'dan öğrenme imkânına kavuşturulmalıdırlar. Bu da ancak tercüme yolu ile; Kur'an'ın onların diline naklî suretiyle mümkün olabilir.

Malûmdur ki hıristiyanlar, İslam'a karşı yahudilere göre daha duyarlıdırlar. Daha önce **Heraklîus**'un Hz. Peygamber'in mektubuna gösterdiği saygıdan ve çok müteessir olduğundan söz etmiştik. Nitekim o, "benim tebam hiristiyanlığı terketmeye son derece karşıdır; aksi hâlde derhâl İslam'ı kabul ederdim"[41] demiştir. Hatta bazı kaynaklarda, Heraklîus'un müslüman olmaya karar verdiği, çevresindeki papazları ve hâlkını İslâm'a girmeye davet etmeyi düşündüğü, bu maksatla bunları bir yere toplayıp bu fikrini onlara açıkladığı, ancak gördüğü aşırı tepki karşısında bundan vazgeçip inancını gizlediği kaydedilmektedir.[42]

Hamidullah, buna benzer bir olayın bir piskoposun başından geçtiğini ve adamcağızın fanatik hıristiyanlarca öldürüldüğünü yazıyor.[43]

Bazı ayetlerde, bir grup hıristiyanın Hz. Peygamberi dinlediği, müşahade ettikleri gerçeklerden dolayı gözlerinin yaşla dolduğu belirtilerek, bunlara iltifat edilmektedir.[44] Hz. Peygamber, o günkü Arap toplumu içinde yaşayan hıristiyanlara, Kur'an'ı anladıkları bir şekilde dinletmiş, onların bir kısmı bundan etkilenerek iman etmişlerdir. Aynı görevi bugün bizler yapmalıyız; Kur'an'ı Arapça bilmeyen ve anlamayan hıristiyanların istifadesine sunmalıyız ki, içlerinden samimi olanların duyup gördükleri hakikatler karşısında gözleri yaşla dolsun ve evvelkilerin dediği gibi, *"Rabbimiz inandık; bizi şahitlerle beraber yaz. Biz Rabbimizin bizleri iyiler arasına katmasını umarken, neden Allah'a ve bize gelen gerçeğe inanmayalım?"*[45] desinler. Nitekim, bazen

39 el-Bakara, 2/211; el-İsra, 17/101-104; Ta-Ha, 20/9-99.
40 Bk. el-Maide, 5/17, 73, 116-117; et-Tevbe, 9/30.
41 Hamidullah, İslam Peygamberi, 1/362.
42 Bk. Buhari, Bede'l-Vahy, 6; el-Kastalani, I/83-84; İbn Kesir, el-Bidaye, IV/266; İbnu'l-Esir, II/196-197.
43 Hamidullah, İslam Peygamberi, 1/363.
44 Bk. el-Maide, 5/82-83.
45 el-Hacc, 22/31.

basına da yansıdığı gibi, zaman zaman bu sözleri terennüm ederek İslam'a girenler olmaktadır.

ccc - Müşriklere ve Kafirlere Yapılan Hitaplar

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber dönemindeki Arap müşrik ve kafirlerinin şahsında, kıyamete kadar her toplum ve milletten gelecek olan ve hangi şekilde olursa olsun Allah'a şirk koşan veya onu inkâr edenlere de hitap etmiş, yaklaşık yüzelli ayette bunların basitliklerine, dalalette olduklarına, düşüncelerinin yanlışlığına... temas etmiş; ileri sürdüğü kat'i ve apaçık delillerle onları iman etmek konusunda iknaya çalışmıştır.

Kur'an'ın bu meyanda ileri sürdüğü ayetlerden,[46] en azılı bazı müşrikler bile müteessir olmuş ve iman etmişlerdir. Kur'an manâsıyla da mu'ciz olduğuna ve o günkü azılı müşrikleri derin bir tesir altında bırakıp, iman etme noktasında ikna ettiğine göre, bugün de manâsıyla Arapların dışındaki müşrik ve kafirleri etkiler, onları da şirk ve küfür bataklığından kurtararak iman selametine çıkarır. İşte bunun yolu Kur'an'ın tercümesinden geçiyor. Kur'an gerekli kural ve kaideler çerçevesinde bu insanların diline çevrildiği ve onların istifadesine sunulduğu takdirde bu hedef gerçekleşebilir.

ddd - Diğer İnsanlara Yapılan Hitaplar

Kur'an-ı Kerim bunların dışında Sabiiler[47] ve Mecusilere[48]de bazen hitab etmiştir. Ayrıca her dinden ve ırktan akıl sahiplerine de pek çok hitaplar yapmış; onları düşünüp ibret almaya ve iman etmeye davet etmiştir.[49] Derin bir tefekkür ve icad kabiliyetine sahip olan alimlerden, mütefekkir ve sanatkârlardan bu ayetleri esirgememek, Arapça bilmiyor diye onları bu ayetlerin manâ ve muhtevasını öğrenmekten mahrum etmemek lazımdır. Kur'an onların diline tercüme edildiği ve manâsı hakkında malûmat sahibi oldukları takdirde, "kâinat kitabı"nda müşahade ettikleri harikaların orada da mevcut olduğunu görecek ve iman edeceklerdir. Nitekim bu şekilde müslüman olan pek çok Batılı bilgin vardır.[50]

---

46 Bk. el-Maide, 5/76; el-A'raf, 7/191-195.
47 Bk. el-Bakara, 2/62; el-Maide, 5/69; el-Hacc, 22/17.
48 Bk. el-Hacc, 22/17.
49 Bk. el-Bakara, 2/179, 197, 219, 266, 269; Al-ı İmran, 3/7, 190-191; el-Maide, 5/100; el-En'am, 6/98, 126; Yunus, 10/24; Yusuf, 12/111; er-Ra'd, 13/3,19; İbrahim, 14/52; en-Nahl, 16/11, 69; el-Ankebut, 29/43; er-Rum. 30/21-22 Fatır, 35/28; Sad, 38/29, 43; ez-Zümer, 39/9, 18, 21, 42; el-Mü'min, 40/54; el-Casiye, 45/13; et-Talak, 65/10.
50 Bk. Vakkasoğlu, 136-220; Niçin Müslüman Oldular, 34-169.

bb - Kur'an'ın Tüm İnsanlara Tebliğini Emreden Ayetler

"Ey Peygamber, Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, Rabbinin elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır."[51]

Bu ayette Kur'an'ın tüm insanlara bildirilmesi istenmektedir. *"Allah seni insanlardan korur"* ifadesi bunu gösteriyor. Bu da ancak Kur'an'ın tercümesiyle olur. Hz. Peygamber Kur'an'ı çevresindekilere tebliğ etmiştir; O'nun şahsında bununla görevlendirilmiş bulunan mü'minler de, Arapların dışındaki insanlara, Kur'an'ı tercüme edip istifadelerine sunmak suretiyle bu görevi yerine getirmelidirler. Bu ümmete verilmiş bir vazifedir.[52]

Bunun gibi daha pek çok ayette Hz. Peygamber'in görevinin Kur'an'ı tebliğ, kendisinin de bir mübelliğ olduğu belirtilmektedir. *"Allah'a itaat edin, Resul'e itaat edin, (kötü şeylerden) sakının! Eğer (gösterdiğimiz yoldan) dönerseniz, bilin ki, Elçimize düşen "apaçık" bir tebliğdir."*[53] Açıktır ki tebliğ kime yapılıyorsa, onların anlayacağı dilde olmalıdır, açık, net ve anlaşılır olmalıdır. İngilize Arapça veya Araba İngilizce tebliğ yapıldığı zaman, bu "apaçık" bir tebliğ olmaz.[54] Halbuki *"Peygambere düşen apaçık bir tebliğdir."*[55]

Tebliğin ille de Kur'an'ı tercüme etmekle değil de, dinî esasların, emir ve yasakların o insanlara anlatılmasıyla da gerçekleşeceği iddia edilebilir. Bu iddiaya cevap sadedinde şu ayeti zikretmekle yetineceğiz: *"Bu (Kur'an) insanlar bununla uyarılsınlar... diye onlara gönderilmiş bir tebliğdir."*[56] Ayetten, Kur'an'ın bir kısmının değil, hepsinin tebliğ edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Kur'an bizzat kendisi bir tebliğdir; bir bütün olarak... Ve bu şekilde tebliği de vaciptir.[57] *"Ey insanlar! Rabbinizden size indirilene (bir bütün olarak Kur'an'a) uyunuz"*[58] ayeti ve benzeri daha başka ayetler de bu gerçeği ifade etmektedir.[59]

---

51 el-Maide, 5/67.
52 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 476.
53 Al-ı İmran, 3/20; el-Maide, 5/92, 99; er-Ra'd, 13/40; en-Nahl, 16/35, 82; en-Nur, 24/54; el-Ankebut, 29/18; eş-Şura, 42/48; et-Teğabün, 64/12.
54 İbnu'l-Hatib, 199.
55 en-Nur, 24/54; el-Ankebut, 29/18.
56 İbrahim, 14/52.
57 İbnu'l-Hatib, 199.
58 el-A'raf, 7/3.
59 Bk. el-En'am, 6/155; İbrahim, 13/1; en-Nahl, 16/44; ez-Zümer, 39/55.

cc - *Kur'an'ın İnsanlar İçin Hidayet, Şifa ve Rahmet Kaynağı Olduğunu Belirten Ayetler*

"Ey insanlar, şüphesiz size Rabbinizden bir öğüt, göğüslerde olan sıkıntılara bir şifa, insanlara bir yol gösterici ve rahmet gelmiştir."[60] Bu ve benzeri daha pek çok ayet,[61] Kur'an'ın tüm insanlar için bir rehber olduğunu açıkça belirtmektedir. O, yolunu şaşırmışlar için bir hidayet kaynağı, karanlıkta bocalayanlar için bir ümit ışığıdır; her türlü sıkıntılar için bir şifa ve bir rahmettir...

Bütün insanlar için bir hidayet kaynağı, herkes için şifa ve rahmet olan bu kitabı sadece Araplara hasretmek, diğer insanların onun şifa, rahmet ve hidayetinden istifadesine mani olmak, Allah'ın herşeyi kuşatan rahmetini[62] daraltmak demektir ve murad-ı ilahiye aykırıdır. O hâlde bu sonsuz rahmet şemsiyesini, bütün insanları ihata edecek şekilde açmalı, Rablerinin izniyle insanları karanlıktan aydınlığa çıkarmak için indirilen, içindekileri insanlara açıklamak için gönderilen bu kitabı, tercüme etmek suretiyle onlara bildirmeliyiz.

dd - *Kur'an'da Herşeyin İnsanlar İçin Açıklandığını Belirten Ayetler*

Kur'an, insanların dünya ve ahiret saadeti için ihtiyaç duydukları herşeyi açıklamıştır; ama mücmel, ama mufassal... *"Andolsun ki, Biz bu Kur'an'da insanlara her çeşit misali türlü şekillerde anlattık."*[63] *"Bu (Kur'an) uydurulacak bir söz değildir; o ancak kendinden önceki ilahi kitapları tasdik eden, herşeyi açıklayan ve insanlar için hidayet ve rahmet olan bir kitaptır."*[64]

Binaenaleyh, Kur'an'ın bu zengin bilgi ve kültür hazinesi, tercüme edilerek diğer insanların istifadesine sunulmalıdır. Esasen Hz. Peygamber'in görevi de bunu te'min etmektir. Allah onu, içinde herşey bulunan bu Kur'an'ı insanlara tebliğ etmekle görevlendirmiştir.[65]

---

60 Yunus, 10/57; el-Casiye, 45/20.
61 Bk. el-Bakara, 2/2, 159, 185, 187, 221; Al-ı İmran, 3/138; el-Maide, 5/15-16, 46; el-En'am, 6/157; el-A'raf, 7/52, 203; Yusuf, 12/111; en-Nahl, 16/64, 89, 102; el-İsra, 17/9, 82; en-Neml, 27/2, 77; Lokman, 31/3; ez-Zümer, 39/ 23; Fussilet, 41/44; el-Casiye, 45/20; Ayrıca bk Abdulbaki, 732-735.
62 el-A'raf, 7/156.
63 el-İsra, 17/89; Ayrıca bk. 41; el-Kehf, 18/54; Ta-Ha, 20/113.
64 Yusuf, 12/111; Ayrıca bk. Yunus, 10/61; en-Nahl, 16/89.
65 el-Maide, 5/67; Ayrıca bk. Abdulbaki, 134-135.

ee - *Kur'an'ın Bütün İnsanlar İçin Bir Öğüt, Uyarıcı ve Müjdeleyici Olduğunu Belirten Ayetler*

Pek çok ayet, Kur'an'ın insanlar için bir zikir, bir öğüt olduğunu ifade etmektedir.[66] O, insanlar onunla uyarılsınlar diye indirilmiştir.[67] İnsanları Allah'ın cennetiyle ve diğer mükafatlarıyla tebşir eder. Kur'an bu şekilde herkes için müjde ve ikaz mahiyetinde olduğu gibi,[68] Kur'an'ın kendisine indirildiği Peygamber de herkese bir müjdeci ve uyarıcı durumundadır. Nitekim bu gerçek, *"Rasulüm, Biz seni yalnızca müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik"*[69] ayeti ve benzeri diğer ayetlerde[70] sarahatle ifade edilmektedir. Zaten Hz. Peygamber de, görevinin Kur'an'la herkesi uyarmak olduğunu hep söylemiştir. *"Bu Kur'an, kendisiyle sizi ve ulaştığı herkesi uyarayım diye bana vahyolunmuştur."*[71]

O hâlde ayetlerde belirtildiği gibi, tüm alemlere tebşir ve ikaz mahiyetinde indirilen Kur'an'ın ve yine bütün insanlara mübeşşir ve münzir olarak gönderilen Peygamberin müjdesinin ve ikazının herkese duyurulması için bunların tercüme edilmesi kaçınılmazdır.

ff - *Ümmet-ı Muhammed'in Şahid ve Hakim Kılınması*

"Böylece sizi vasat bir ümmet yaptık ki, insanlara şahit olasınız."[72] Allah, ümmet-i Muhammed'i diğer insanlara şahid kılmıştır; kıyamet günü onların lehine veya aleyhine şahitlik yapacaklardır. Allah, emir ve yasaklarını onlara bildirdiğini söyleyecek, va'z u nasihatlar yaptığını, öğütler verdiğini... hatırlatacak; bütün bu konularda ümmet-ı Muhammed'i şahit kılacaktır.[73] Eğer ümmet, kendilerine indirilen Kur'an'ı, içindeki ahkâm ve kaideleri ile birlikte, anlayacakları dilde ve tarzda insanlara bildirmezse şehadeti âdil

---

66 Bk. Yusuf, 12/104; Yasin, 36/69; el-Muzzemmil, 73/19; Ayrıca bk. Abdulbaki, 273-274.
67 Bk. İbrahim, 14/52.
68 Bk. el-En'am, 6/19, 51, 92; el-A'raf, 7/2, 63, 69; Yunus, 10/2; İbrahim, 14/52; Meryem, 19/97; el-Enbiya, 21/45; el-Kasas, 28/46; es-Secde, 32/3; Yasin, 36/6; eş-Şura, 42/7; el-Ahkaf, 46/12.
69 el-Furkan, 25/56.
70 Bk. el-Bakara, 2/19; el-Maide, 5/19; el-A'raf, 7/188; Hud, 11/2, 12; el-Hicr, 13/89; el-İsra, 17/105; el-Hacc, 22/49; el-Furkan, 25/1; eş-Şuara, 26/115, 194; el-Ankebut, 29/50; el-Ahzab, 33/45; es-Sebe', 34/28; Fatır, 34/23-24; Sad, 38/65, 70; Fussilet, 41/4; el-Ahkaf, 46/9; el-Fetih, 48/8; ez-Zariyat, 51/50-51; el-Mülk, 67/26; el-Müddessir, 74/2, 36.
71 el-En'am, 6/19.
72 el-Bakara, 2/143.
73 Bk. İbn-ı Kesir, Tefsir, 1/275; Yazır, 1/525.

olmayacaktır. Binaenaleyh, Kur'an'ı tercüme yolu ile insanlara ulaştırmalı ki, kıyamet gününde hak ve adalete uygun bir şahitlik yapılabilsin.

Kur'an, Hz. Peygamber ve O'nun şahsında da inananlar, Allah'ın gösterdiği biçimde insanların arasında hüküm versinler diye onlara indirilmiştir.[74] Açıktır ki, insanların arasında Kur'an'la hükmetmek için, onu onların diline çevirmek lazımdır. Bu da Kur'an'ın tercümesini zaruri kılmaktadır.

gg - Kur'an'ın Manâsı Üzerinde Düşünmeyi Emreden Ayetler

Kur'an-ı Kerim, Arapça lafızlarla kıraat edildiği gibi, manâsı üzerinde tedebbür ve tefekkür de edilmelidir. Allah Kur'an'da bunu ısrarla belirtmektedir. *"Kur'an'ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri kilitli midir?"*[75] Esasen Kur'an, üzerinde düşünülüp öğüt alınsın diye kolay kılınmıştır.[76] Bu ayetler, Kur'an'ın indirilmesiyle istihdaf edilen asıl maksadın, onun manen anlaşılması, üzerinde düşünülüp ibret ve öğüt alınması ve buna göre yaşanması olduğunu açıkça göstermektedir. Onu okumak nasıl bir emirse ve ibadetse, manâsı üzerinde düşünmek ve ibret almak da, aynı şekilde bir emirdir ve ibadettir. Gerek bizatihi Kur'an[77] gerekse Hz. Peygamber[78] Kur'an'ı kalpleri ürpertecek manevi bir ruh hâleti içerisinde ve manâsı üzerinde düşünerek okumayı emretmişlerdir.

İşte bütün bunlar için Kur'an'ın tercümesi şarttır. Kur'an üzerinde düşünmek, ondan ders ve ibret almak Araplar kadar diğer insanların da hakkıdır. Yüce Allah'ın, anlaşılsın ve ibret alınsın diye, Arap lisanı ile kolay kıldığı Kur'an'ı, biz de diğer insanların diline naklederek, onların da anlaması ve ibret alması için kolay kılmalıyız.

Arapların dışındaki insanların Arapça öğrenerek Kur'an üzerinde düşünebilecekleri, ibret ve öğüt alabilecekleri iddia edilebilir. Nitekim **M. Reşid Rıza**, Kur'an üzerinde tedebbür ve tefekkürün, ancak bu ilahi kitabın dilinin öğrenilmesiyle mümkün olabileceğini söylemektedir.[79]

Bütün insanların bu dili öğrenmesi ve böylece Kur'an üzerinde tedebbür ve tefekkür etmesi arzu edilmekle beraber, böyle bir şeyin gerçekleşmesi,

---

74 Bk. en-Nisa, 4/105; Ayrıca 58.
75 Muhammed, 47/24.
76 Bk. el-Kamer, 54/17, 22, 32, 40; Ayrıca el-Mu'minun, 23/68.
77 Bk. el-Enfal, 8/2.
78 Bk. ed-Daremi, 29.
79 Rıza, Tefsir, IX/322.

muhâl denecek kadar zordur; insanlara da son derece ağır bir yük yüklemek demektir. Oysa Kur'an, insanlar güçlük çeksinler diye, indirilmemiştir: *"Ta-Ha, (Ey Muhammed) Biz bu Kur'an'ı sana güçlük çekesin diye indirmedik."*[80] O hâlde, Kur'an'ı tercüme ederek Arapça bilmeyenlerin onun üzerinde düşünmesini sağlamak, daha kolay ve daha makul olsa gerektir.

hh - Kur'an'ın Evvelkilerin Kitabında da Geçmesi

İki ayette[81] Kur'an'ın evvelkilere ait kitap ve sayfalarda geçtiği belirtilmektedir. Bununla beraber, ayetlerde geçen zamirlerin mercii konusunda ihtilaf edilmiştir. Kimi, zamirlerin Kur'an'ın manâ ve muhtevasına yönelik olduğunu söylemiş, -ki tercümeyi caiz görenler esas itibariyle bu iki ayete dayanmaktadırlar[82]- kimi de zamirleri Kur'an'ın ismine ve zikrine irca ederek, evvelkilerin kitaplarında sadece Kur'an'ın adının geçtiğini iddia etmiştir. Kimileri de, *"Onlar Nebi'yi yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buluyorlar"*[83] ayetine istinaden, zamirleri Hz. Peygamber'e tevcih etmektedirler.[84]

Ayet-ı kerimeler siyak ve sibakı ile irtibatlandırıldığında, zamirlerin Hz.Peygamber'e rücuu anlamsız olmaktadır. *"Muhakkak ki o (Kur'an), alemlerin Rabbi'nin indirdiği bir kitaptır; Onu Ruhu'l-Emin, uyarıcılardan olman için, apaçık Arapça bir dille senin kalbine indirdi"*[85] dedikten sonra, *"O evvelkillerin kitaplarında vardır"* ayetindeki zamirden kasdın Hz. Peygamber olduğunu söylemek, münasip düşmemekte, ayetin sibakına ve cümlenin bütünlüğüne uymamaktadır. Aynı zamanda, ayetin siyakı ile irtibatı da, zamirden maksadın Hz.Peygamber olmasına mani teşkil etmektedir. Şöyle ki, *"O evvelkilerin kitaplarında vardır. İsrailoğulları alimlerinin onu bilmesi de, onlar için bir delil değil midir? Biz onu yabancılardan birine indirseydik de onu onlar okusaydı, ona inanmazlardı."*[86] Görüldüğü gibi, zamirler hep aynı varlığa racidir ve o varlık da bize göre Kur'an'dır.

el-A'la suresinde geçen " هذا "[87] işaret zamiri için de aynı şey geçerlidir. O hâlde zamir kesinlikle Kur'an'a racidir. Ancak "Kur'an"dan maksadın ne olduğu müphemdir. Acaba Kur'an'ın zikri mi, ismi mi, yoksa manâsı ve

---

80 Ta-Ha, 20/1-2; Meryem, 19/97.
81 eş-Şuara, 26/196; el-A'la, 87/18-19.
82 Bk. ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, IV/183; Rıza, Tefsir, IX/318; Bayur, 601.
83 el-Bakara, 2/146; el-En'am, 6/20; el-A'raf, 7/157.
84 Rıza, Tefsir, IX/319.
85 eş-Şuara, 26/193-195.
86 eş-Şuara, 26/196-199.
87 el-A'la, 87/18.

muhtevası mıdır? Eğer manâsı ise, bundan murad Kur'an'ın hepsi mi, yoksa bir kısmı mıdır?!

Şuara suresinin 196. ayetinde geçen zamirin, Kur'an'ın ismine de manâsına da rücuu mümkündür. Herhâlde bazı mütercimlerin, parantez içinde zamirin bu iki durumuna da işaret etmeleri bundan dolayı olsa gerektir.[88]

el-A'la suresindeki " هذا " işaret zamiri ise, bize göre surede yukarıdan beri sayılan hususlara yöneliktir. Nitekim bazı mütercimlerimiz de buna işaret etmişlerdir.[89] Bazı müfessirler de bu kanaatte olduklarını izhar etmişler ve naklettikleri hadislerle bu görüşlerini te'yid etmişlerdir.[90]

Bu ayetlere dayanarak, bütün Kur'an'ın manâ ve muhteva olarak evvelki kitaplarda mevcud olduğu şeklindeki görüşü ise kâle almıyoruz. Ancak şu kadarını belirtelim ki, öz itibariyle bütün ilahi kitaplar aynıdır; hepsinde aynı temel esaslar zikredilmiştir. İman, ibadet, tevhid, ahiret, melek, şeytan, hayır, şer... gibi hususlar, tüm ilahi kitapların üzerinde durduğu konulardır.[91] Bu açıdan hepsi birbirinin aynıdır. Nitekim Yüce Allah da bu gerçeği ifade etmiştir: "*(Ey Muhammed), sana söylenen, senden önceki peygamberlere söylenmiş olandan başka bir şey değildir.*"[92] Bundan başka, Kur'an'da bulunup da daha evvelki kitaplarda da geçen kıssalar, hükümler, hikmet ve öğütler de vardır.[93]

Daha evvelkilere ait ilahi kitaplarda, başka dillerle yer alan bu kıssaların, hüküm, hikmet ve mev'izelerin, ama aynen, ama mânen Allah tarafından Arapça lafızlarla Kur'an'da beyan edilmiş olması, Kur'an'dakilerin de başka dillere çevirilebileceğine delil teşkil etmektedir. Gerçi bütün vahiylerin Arapça olarak nazil olduğu, her nebinin onu kendi kavminin diline tercüme ettiği de söylenmiştir.[94] Bu söz dahi -eğer doğru ise- tercümenin gereğine işaret etmektedir. Allah'ın Arapça olarak indirdiği vahyi, peygamberlerin, anlasınlar diye kendi kavimlerinin diline tercüme etmeleri gibi, Arapça olarak nazil olan Kur'an da, anlasınlar diye diğer insanların diline çevrilmelidir.

---

88 Bk. Ateş, Meal, ilgili ayet, 374; MÜİF meali, ilgili ayet, 374.
89 Bk. Ateş, Meal, ilgili ayet, 591; MÜİF meali, ilgili ayet, 591; DİB meali, ilgili ayet, 591.
90 Bk. İbn Kesir, Tefsir, VIII/405.
91 Rıza, Tefsir, IX/319.
92 Fussilet, 41/43; Ayrıca bk. eş-Şura, 42/13.
93 Mesela bk. Yusuf, Musa vb. peygamberlerle ilgili ayetler.
94 Süfyan-ı Sevri böyle demiştir. (İbn Kesir, Tefsir, VI/172).

ii - Bize Kitap Gelmedi Demesinler Diye

"*Sonra, iyilik edenlere (nimetlerimizi) tamamlamak, herşeyi açıklamak, hidayet ve rahmet olmak üzere Musa'ya kitabı verdik ki, Rablerinin huzuruna varacaklarına inansınlar. İşte bu (Kur'an) da mübarek bir kitaptır. Onu Biz indirdik. (Ey insanlar), ona uyun ve (Allah'ın azabından) korkun ki size rahmet edilsin. (Onu size indirdik ki) "Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi; bize bir şey indirilmedi. Biz ise onların okumasından habersizdik (onların bilgilerine vakıf değildik. Yani biz indirilen bu kitapları okumaktan acizdik; zira onlar bizim dilimizde değiller ve biz onları okuyup anlayamiyorduk) demeyesiniz. Yahut, "eğer (onlara indirilen) kitap bize indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk" demeyesiniz, (yani, bu tür özürler ve deliller beyan etmeyesiniz) diye, işte size de Rabbinizden açık delil, hidayet ve rahmet (olmak üzere Kur'an) geldi. Allah'ın ayetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir?!*"[95]

Kur'an, beşer olmak bakımından Araplarla eşit olan diğer insanların da hidayete ermesi için, Allah tarafından indirilen ilahi bir kitaptır. Onun tercümesine karşı çıkmak ve diğer insanların onu okuyup öğrenmelerini engellemek, "*ayetlerimizden yüz çevirenler*" diye tavsif edilen ve kendilerine azap va'dedilen kimselerle eşdeğer olmak demektir. Böyle bir hareket, Kur'an'ın anlaşılmasına ve ondan istifade edilmesine mani olmak ve insanları ondan alıkoymak demektir.[96]

Ayetlerde de açıkça belirtildiği gibi, ahirette hiç bir millet, "kitap bizim dışımızdakilere indirildi de bize indirilmedi. Onlara indirileni ise okuyup anlayamiyorduk. Binaenaleyh, biz mazuruz. Eğer, onlara indirilen kitap bize indirilseydi; onun manâ ve muhtevasından haberimiz olsaydı, biz de onlar gibi inanır, hak yolda sabr u sebat ederdik" demesin diye, Kur'an'ı onların diline tercüme etmek, anlayabilecekleri bir tarzda onlara iletmek zaruret hâlini almaktadır.

---

95 el-En'am, 6/154-157.
96 İbnu'l-Hatib, 189.

jj - Her Millete Mutlaka Bir Elçi Gönderilmiştir

Allah Teala şöyle buyuruyor: *"Rabbin, kendilerine ayetlerimizi okuyacak bir elçiyi ülkelerin merkezine göndermedikçe, o ülkeleri helâk etmez."*[97] Bu ve benzeri ayetler,[98] Allah'ın ayetlerini işitmedikçe, emir ve yasaklarını duymadıkça hiçbir kavme azabın tahakkuk etmeyeceğini göstermektedir. Onlara bu emir ve yasakları duyuracak elçinin, onların dilini konuşan biri olması da ilahi iradenin gereğidir.[99]

Arapların dışındaki milletlere Allah'ın ayetleri, emir ve yasakları nasıl bildirilecek? Hiçbir harfini dahi bilmedikleri Arapça ile mi? Yoksa, Kur'an'ın muhtevası, hatta adı dahi onlara ulaşmamışken, onlar Kur'an'la amel etmekle mükellef mi tutulacaklar?[100]

Allah Teala, cehenneme sevkedilen kafirlere, bekçilerin *"Rabbinizin ayetlerini size okuyan ve sizi bugünle karşılaşacağınız konusunda uyaran sizden elçiler gelmedi mi?"* diye soracaklarını haber veriyor.[101] Eğer, Kur'an tercüme edilerek, onu okuyamayan ve anlayamayan insanlara sunulmaz ve içinde bulunan ilahi emir ve yasaklardan haberdar edilmezlerse, onlar bekçilere şöyle diyebileceklerdir: "Hayır, hayır. Bize hiçbir peygamber gelmedi. Kimse bize Allah'ın ayetlerini okumadı, emir ve yasaklarını hatırlatmadı. Hiç kimse bizi, bugünle karşılaşacağımız konusunda ikaz etmedi. Niçin bizi cezalandırıyorsunuz?"[102] Bu durumda, tebliğ görevini tam yapmayan bizler sorumlu olacağız.

Oysa Kur'an onların diline çevrilip, anlayabilecekleri tarzda muhtevasından haberdar edildikleri hâlde inkâr etselerdi, o zaman kendileri mesul olacak ve cehennem bekçilerine bu şekilde cevap veremeyeceklerdi.[103]

kk - Araplara Yabancı Dilde Bir Kur'an mı?

"Eğer Biz onu yabancı dilde okunan bir Kur'an yapsaydık, diyeceklerdi ki, "Ayetleri tafsilatlı bir şekilde açıklanmalı değil miydi? Muhatapları Arap olduğu hâlde Arapça olmayan bir kitap mı?!" De ki, O, inananlar için doğru yolu gösteren bir rehber ve şifadır..."[104]

97 el-Kasas, 28/59.
98 Bk. el-İsra, 17/15; eş-Şuara, 26/208.
99 Bk. İbrahim, 14/4.
100 İbnu'l-Hatib, 195.
101 ez-Zümer, 39/71.
102 İbnu'l-Hatib, 195-196.
103 İbnu'l-Hatib, 196-197.
104 Fussilet, 41/44.

Araplar, anlamadıkları bir dilde, kendilerine indirilecek olan ilahi kitaba, "bu ne biçim kitap? Neden anladığımız dilde değil? Biz bu yabancı kitaptan ne anlarız?" şeklinde itiraz etme hakkına sahiplerse, beşer olmak itibariyle onlarla eşit haklara sahip diğer insanlar da, anlamadıkları bir dilde -mesela Arapça olarak- kendilerine sunulan bir kitaba, bu şekilde itiraz etme hakkına sahip olmalıdırlar. Allah, Araplar böyle bir bahane ileri sürerek itirazda bulunmasınlar diye, onların anlayacağı bir dilde Kur'an'ı indirdiğine göre, diğer insanlar da aynı gerekçelerle itirazda bulunmasınlar diye, onlara da anlayacakları dilde bir kitap göndermelidir. İşte bu kitap, onların diline tercüme edilmiş Kur'an'dır ve müslüman alimler aracılığı ile onlara iletilmiştir. Bu sayede, Araplara, Kur'an'ı anlamıyoruz diye itiraz etme fırsatı verilmediği gibi, Arapların dışındakilere de, biz onu okuyup anlayamıyorduk, haberimiz yoktu, diyerek itiraz etme imkanı verilmemiştir.[105]

Bunlardan başka daha pek çok ayet, Kur'an'ın tercümesinin lüzumuna zahiren veya zımnen işaret etmektedir. Bütün bunları zikretmeyi gereksiz görüyoruz. Sadece birkaç tanesini zikretmekle iktifa edeceğiz. Mesela, *"ve eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın kelamını işitinceye kadar ona eman ver..."*[106] ayeti, bunlardan biridir. Arapça bilmeyen bir müşriğin Allah'ın ayetini duyup anlamasının tek yolunun tercüme olduğu izahtan varestedir. Tevrat, İncil gibi evvelki milletlere ait kitaplara bakılmasını emreden şu ayetler de, zımnen Kur'an'ın tercümesini teşvik etmektedir: *"De ki, eğer sözünüzde doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de okuyun!"*[107] *"Eğer sana indirdiğimiz (kıssaların herhangi birin)den şüphede isen, senden evvel kitabı okuyanlara sor!"*[108] Bu ilahi kitapların Arapların dilinde olmadığı malûmdur. Buna rağmen Allah, bunların getirilip okunmasını emrediyorsa, bu bunları tercüme etmenin caiz olduğunu gösterir. Bu ilahi kitapların tercümesine izin verildiğine, daha da ötesi bunların tercümesi teşvik edildiğine göre, yine bir ilahi kitap olan Kur'an'ın da tercümesine izin verilmeli ve bu da teşvik edilmelidir.

Kur'an-ı Kerim'in pek çok yerinde, geçmiş peygamberlerden ve milletlerden söz edildiği bilinmektedir. Peygamberlerin mücadelesinden bahsederken, onlar ile hâlkları arasında geçen pek çok konuşma, Arapça olarak anlatılmaktadır. Halbuki bu milletler Arap olmadıkları gibi, dilleri de Arapça değildir.[109] Bizzat Yüce Allah, bu bilgileri Arapçaya tercüme ederek

105 İbnu'l-Hatib, 173.
106 et-Tevbe, 9/6.
107 Al-i İmran, 3/93.
108 Yunus, 10/94.
109 Bk. Solmaz-Çakan, I. cilt.

anlattığına göre, biz de onları başka dillere çevirerek diğer insanlara bildirmeliyiz.

Tekrar belirtelim ki, dünya milletlerini Kur'an'dan; onun manâ ve muhtevasından haberdar etmenin yegane ve en pratik yolu tercümedir. Kur'an'ın tam bir tercümesinin yapılamayacağı herkesçe malûmdur. Ancak tercüme mütehassısları, aslın tüm manâ ve maksadlarını yansıtacak bir tercümeyi gerçekleştirmek mümkün olmadığı zaman, asıl metnin ruhuna ve özüne bağlı kalmak şartıyla, onu başka dillere nakletmeyi uygun görmüşlerdir.[110] Dolayısıyla tam bir tercümesi mümkün olmayan Kur'an'ın da, daha sonraki bölümde belirteceğimiz kural ve kaideler çerçevesinde, ruhuna ve özüne bağlı kalınarak, akıcı ve anlaşılır bir üslupla dünya dillerine tercüme edilmesi mümkündür. Tevrat ve İncil, Kur'an kadar evrensel ifadeler ihtiva etmedikleri ve tüm insanlara hitap etme gibi bir misyona sahip olmadıkları hâlde, 1800'den fazla dile çevirilmişlerdir.[111] Bütün alemlere hitap eden bir kitap olduğu ısrarla belirtilen Kur'an, bu iki kitaptan daha fazla dillere tercüme edilmelidir.

Esasen bu bir vecibedir. İslam ve onun aslî kaynağı olan Kur'an'ın tebliği tüm müslümanların üzerine vaciptir. Bu tebliğ de ancak tercümeyle olur. "Vacibin kendisiyle gerçekleştiği şey de vaciptir" kuralı gereği, vacip olan Kur'an'ın tebliğinin ancak kendisiyle tahakkuk ettiği tercüme de vacip olmaktadır.[112]

b - Sünnet (Hz. Peygamber'in Söz ve Davranışları)

İslam dininin ikinci temel kaynağı sünnettir. Müslümanlar, hükmünü açıkça Kur'an'da bulamadıkları meseleler için, ikinci esas kaynak olan sünnete başvururlar.[113] Görüşlerini te'yid ve haklılıklarını isbat için de yine sünnete müracaat ederler. Nitekim tercüme konusunda da böyle yapılmış, hem tercümeyi savunanlar, hem de karşı çıkanlar, bunların ikisi de görüşlerini te'yid için sünnete başvurmuş, ona istinaden beyanlarda bulunmuşlardır. Şimdi bunları görmeye çalışalım.

aa - Kur'an'ın Tercüme Edilmesini Teşvik eden Sünnî Deliller

Hemen şunu belirtelim ki, sahih hadis kitaplarında sarahatle bu mevzuya temas eden bir hadise rastlamadık. Bununla beraber, Hz. Peygamber'in bazı hâl ve hareketlerini, bazı olaylar karşısındaki tutumunu nazar-ı itibare alarak,

110 Ali, 82.
111 Ali, 82.
112 Rıza, Tefsir, IX/322.
113 Bk. Ebu Zehra, İslam Hukuku Metodolijisi, 99; Zeydan, 229-230.

bunlardan, tercümenin caiz olduğuna ve Hz. Peygamber tarafından tasvip gördüğüne dair işaretler çıkarmak mümkündür. Şimdi Hz. Peygamber'in bazı özelliklerini ve bunların Kur'an tercümesi ile ilgili yanlarını görmeye çalışalım:

aaa - Hz. Peygamber'in Bütün İnsanlığa Gönderilmiş Olması

"*Şüphesiz Biz seni alemlere yalnızca rahmet olarak gönderdik*"[114] ayeti başta olmak üzere pek çok ayet, Hz. Peygamber'in bütün insanlara gönderildiğini sarahatle belirtmektedir.[115]

Hz. Peygamber'in kendisi de bu gerçeği değişik hadislerinde beyan etmiş ve kendisinden önceki peygamberlerin, yalnızca kendi kavimlerine gönderilmelerine karşılık, kendisinin kırmızı - siyah bütün insanlara gönderildiğini ifade etmiştir.[116]

İbn Kesir de, diğer bütün peygamberlerin yalnızca kendi kavimlerine gönderildiğini ve sadece onlara tebliğ yapmakla yükümlü tutulduklarını; **Hz. Muhammed**'in (sav) ise, bütün insanlara gönderildiğini ve herkese tebliğde bulunmakla mükellef kılındığını belirtmektedir.[117]

Daha pek çok alim bu gerçeği ifade etmiştir. Esasen bu konuda müslümanların icmaı vardır. Risaletin umumi olması, risaletin esasını teşkil eden Kur'an'ın diğer milletlere tercüme edilerek ulaştırılmasını gerekli kılmaktadır.[118]

bbb - Benden Öğrendiklerinizi Başkalarına Ulaştırın

Hz. Peygamber birçok hadisinde, ashabına, kendisinden öğrendiklerini -velevki bir ayet olsun- başkalarına da iletmeleri konusunda emir vermiştir.[119] "*(Ömrünün) ilerleyen günlerinin birinde, Hz. Peygamber ashabının yanına girdi ve onlara dedi ki: Benden öğrendiklerinizi başkalarına ulaştırın ki, Allah size merhamet etsin. İsa'nın böyle bir emri karşısında havarilerinin ona muhâlafet ettikleri gibi siz de bu emrim konusunda bana muhâlefet etmeyin! Dediler ki: Ey Allah'ın Rasulü, onların muhâlefeti nasıldı? Hz. Peygamber şöyle buyurdu: Sizi çağırdığım hususun benzerine o da (havarilerini) çağırdı. Yakın çevrede ve ahâlisinin dilini bildikleri yerlerde görevlendirilenler, bu gö-*

114 el-Enbiya, 21/107.
115 Bk. en-Nisa, 4/79; es-Sebe', 34/28; Ayrıca bk. Buhari, Teyemmüm, 1; Salat, 56; Daremi, Salat, 111; A.İbn Hanbel, V/266.
116 Bk. Müslim, Mescid, 3; A.İbn Hanbel, I/250, 301; IV/416.
117 İbn Keisr, Tefsir, IV/397; Ayrıca bk. er-Razi, XIX/80.
118 el-Hacevi, 193.
119 Buhari, Enbiya, 50; Tirmizi, İlim, 12; A.İbn Hanbel, II/159, 214, 606.

revi kabul ettiler; fakat uzak ve ahâlisinin dilini bilmedikleri yerlerde görevlendirilenler bunu hoş karşılamadılar ve kabul etmediler. Onların bu durumunu İsa (as) Allah'a şikayet etti. (Onun bu şikayet ve duası üzerine) o gece onlar ve diğerleri, görevlendirildikleri kavmin dilini bilir oldular. İsa (as) dedi ki: Şüphesiz bu, Allah'ın sizin için çok önemsediği bir iştir; ona sımsıkı sarılın!"[120]

Bu hadis de diğerleri gibi tercümenin lüzumunu belirten en kuvvetli delillerden biridir. Hz. Peygamber, kendisinden öğrenilenlerin başkalarına da ulaştırılmalarını istiyor. Şüphesiz bu, Arapların dışındakiler için, ancak tercüme yolu ile olabilir. Aksi, makul ve makbul değildir. Hz. Peygamber, bu konuda ashabından, havarilerin **Hz. İsa**'ya muhâlefet ettikleri gibi kendisine muhâlefet etmemelerini istiyor ve onlara zımnen şunu söylemiş oluyor: Siz benden öğrendiğiniz Kur'an'ı, dillerini bilmediğiniz insanlara da tebliğ edin. Onların dilleri ni bilmiyoruz diye endişe etmeyin; Allah size yardım eder. Onların dillerini öğrenin ve anlayacakları bir tarzda onlara Kur'an'ı tebliğ edin![121]

Hadiste, Allah'ın havarileri bir gece, gidecekleri kavmin dilini bilir kılması, tebliğin, kime yapılıyorsa onların dili ile olması gerektiğini göstermektedir. Buna kıyasla, tebliğ edilmesi vacip olan Kur'an'ın da, tercüme edilerek insanlara ulaştırılması gerektiğini söyleyebiliriz.

Yine hadiste, *"Şüphesiz ki bu, Allah'ın sizin için çok önemsediği bir iştir; ona sımsıkı sarılın!"* denilmesi, başka bir dille tebliğin çok önemli olduğunu ifade etmektedir. Kuran'ın tercüme edilerek tebliği de bu şekilde önemlidir ve müslümanlar buna sımsıkı sarılmalıdırlar.

Daha evvel de belirtildiği gibi, Hz. Peygamber bizzat kendisi Allah'tan aldığı vahyi, çevresindeki insanlara tebliğ etmiştir. Ogün çevresinde sadece Araplar vardı ve O da tebliğini Arap lisanı ile yaptı. Acaba çevresinde bunlardan başka milletler de olsaydı, veya İslamiyet, Hz. Peygamber hayatta iken Arap yarımadasının dışına taşsaydı; mesela İranlılar, Türkler, Rumlar... fevc fevc İslama girip, bu dinin temel kaynağı olan Kur'an'ın muhtevasını, manâsını öğrenmek istediklerini söyleselerdi, Hz. Peygamber onlara ne derdi? Bir an Hz. Peygamber'in günümüz şartlarında hayatta olduğunu, müslümanlığın, çeşitli renk, ırk ve dilleri olan insanları kuşatarak, Endonezya'dan İspanya'ya kadar büyük bir toprak parçasını sardığı, bunun dışında diğer bütün dünya ülkelerinde de dalga dalga yayıldığı, milyarı aşan insan topluluğunu bağrına bastığı bir dönemde yaşadığını varsayalım; acaba Kur'an'ın muhtevasını ve

120 İbn Hişam, IV/254-255; İbnu'l-Hatib, 189; Ayrıca karş. Markos İncili, 16/14-20.
121 İbnu'l-Hatib, 190-191.

manâsını öğrenmek isteyen bu büyük insan grubuna Hz.Peygamber, "o hâlde gidin Arapça öğrenin!" diyerek, bu insanları Arapça öğrenmek zorunda mı bırakacaktı?! O Arapça ki, öğrenilmesi hiç de kolay değildir ve çok zaman gerektirir. Allah kulları hakkında zorluk değil, kolaylık murad ederken,[122] kimseye gücünün fevkinde yük yüklemezken,[123] anlaşılsın ve yaşansın diye Kur'an'ı kolay kıldığını[124] ısrarla vurgularken... Hz. Peygamber insanlara zorluk mu çıkaracak, onlara takatlarını aşan yükler yükleyip, Kur'an'ın anlaşılmasını güçleştirecek miydi..?

Hem sonra, *"sevdiriniz, nefret ettirmeyiniz; kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız!"*[125] diye buyuran, iki durumla karşı karşıya bırakıldığı zaman, hangisi kolaysa onu tercih edeceğini,[126] hayatı boyunca en çok dini zorlaştıranlara kızdığını[127] belirten bir peygamber; bütün bu söz ve davranışlarının hilafına, kalkıp dini zorlaştıracak, müslümanlar için zor olanı tercih edecek ve onları Kur'an'dan nefret mi ettirecekti..?!

Gerek ilahi ifadelerden, gerekse Hz. Peygamber'in dilinden, temel esprisinin *"kolaylık ve sevgi"* olduğunu öğrendiğimiz bu dine girenlerin, bu ana esprinin aksine zorlukla karşı karşıya bırakılacaklarına, hele hele bu dinin, alemlere rahmet olarak gönderilen Peygamberinin böyle bir şey yapacağına ihtimal vermiyoruz. Muhtemelen Hz. Peygamber de tercümeye başvuracak ve bu yolla diğer insanların Kur'an'ın muhtevası hakkında bilgi sahibi olmalarını sağlayacaktı.

Esasen Onun hayatında bu ihtimali güçlendiren olaylar da vardır. Biraz sonra belirteceğimiz diplomatik mektuplar ve **Selman-ı Farısi**'ye ait Fatiha suresinin tercümesi olayı bunlardandır.

ccc - Hz.Peygamber'in Diplomatik Mektupları

Daha evvel de sözünü ettiğimiz Hz.Peygamber'e ait diplomatik mektuplar da tercümenin gereğini ifade eden en önemli delillerden biridir.[128] Malum olduğu üzere Hz. Peygamber, tercüme edileceğini bildiği hâlde bu mektuplarında Kur'an ayetlerine yer vermiştir. Eğer O Kur'an'ın tercümesini

122 el-Bakara, 2/185.
123 el-Bakara, 2/233, 286; el-En'am, 6/152; el-Mu'minun, 23/62; et-Talak, 65/7.
124 Meryem, 19/97; ed-Duhan, 44/58; el-Kamer, 54/17, 22, 32, 40.
125 Buhari, İlim, 11; Cihad, 164; Müslim, Cihad, 5; Ebu Davut, 17; A.İbn Hanbel, I/239, 283, 365; IV/399, 412, 417.
126 Bk. Ebu Davut, Edeb, 4; İmam Malik, Hüsnu'l-Huluk, 2.
127 Bk. Buhari, İlim, 28; Ezan, 61, 62, 63; Müslim, Salat, 182.
128 İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XXVIII/314.

hoş karşılamasaydı, tercüme edileceğini bile bile mektuplarında bu ayetlere yer vermezdi.

M.Reşid Rıza, "eğer mektuplardaki bir veya iki ayet tercüme edilmişse -muhtemelen- bunlar Tefsiri tercüme şeklinde çevrilmişlerdir. Eğer, onların Harfi tercüme ile çevrildikleri doğru ise, zaten mektuplardaki ayetler Kur'an'ın nazmı üzere zikredilmemiş ve onların tilaveti de kastolunmamıştır. Bilakis, sadece onların hükmüne davet edilmek için yazılmışlardır"[129] diyor. Bu sözleriyle, mektupların tercümeye delil teşkil etmeyeceğini belirtiyor.

Bunların Harfi tercümeye cevaz teşkil etmeyeceği aşikârdır. Böyle bir tercüme tarzının Kur'an için mümteni ve muhâl olduğunu biz de söylüyoruz. Hele hele tilavetiyle taabbud olunacak ve Kur'an'ın yerine ikame edilecek bir tercümeyi asla tasvip etmiyoruz. Biz sadece Kur'an'ın manâ ve muhtevasından haberdar etmeye yarayacak ve Tefsiri tercüme yöntemiyle yapılacak bir tercümeyi savunuyor ve bunu gerekli görüyoruz. Binaenaleyh, Hz.Peygamber'in diplomatik mektupları, böyle bir tercümenin gereğini ifade eden önemli bir delildir.

Hz. Peygamber'in, diplomatik mektuplarını, gönderilecek kimselerin diliyle değil de Arapça olarak kendi diliyle yazdırması, Onun şanına ve vakarına layık bir davranıştır. Bu, aynı zamanda diplomatik bir teamüldür. Dün de, bugün de devletler arasındaki yazışmalarda bu diplomatik teamüle uyulmaktadır. Binaenaleyh, "Hz.Peygamber tercümeyi tasvip etseydi, mektuplarını gönderdiği kimselerin diliyle yazdırırdı. Böyle yapmaması, tercümeyi tasvip etmediğini gösterir" şeklinde vâkî olabilecek bir itiraz, makûl olmasa gerektir.

ddd - Hz.Peygamber'in Arapların Dışındakilerle İlişkileri

Hz. Peygamber, gerek Mekke'de, gerekse Medine'de Arap olmayan insanlarla temas kurmuş, onlarla muhaverelerde bulunmuştur. Nitekim müşrikler, buna istinaden, Onun Kur'an'ı bunlardan öğrendiğini iddia etmişlerdir.[130] Hz.Peygamber'in Bel'am veya Cibr adlı Rum asıllı demircilerle zaman zaman oturup konuştuğu tefsirlerde de kaydedilmektedir.[131] Muhtemelen Hz.Peygamber, onlara kendi kitapları hakkında birşeyler sormuş, onlar da bildikleri kadarını Ona anlatmışlardır.

Hz. Peygamber'in Medine'deki yahudi ve hıristiyanlarla olan ilişkisi, onların kutsal kitaplarıyla ilgili tartışmaları da, tercümeyi tasvip ettiğine delil

129 Rıza, Tefsir, IX/317.
130 Bk. en-Nahl, 16/103; el-Furkan, 25/5.
131 Bk. İbn Kesir, Tefsir, IV/523; Yazır, V/3126-3127.

olarak gösterilebilir. Hz.Peygamber, bazen onlardan Tevrat'ı getirip okumalarını istemiş,[132] bazen de onların kitaplarıyla hükmetmiştir.[133] Tevrat Arapça olmadığına ve Hz.Peygamber de İbranice bilmediğine göre, burda bir tercüme söz konusu olmaktadır. Muhtemelen yahudiler, kendi kitaplarındaki hususları Arapçaya çevirerek, müslümanlara bildirmişlerdir. Zaten, ehl-i kitabın Tevrat'ı İbranice olarak okuyup, müslümanlar için Arapçaya tercüme ve tefsir ettikleri kaynaklarda geçmektedir.[134] **İmam Buhari** de, "***es-Sahih***"inin Kitabu't-Tevhid bölümünde, "Allah Teala'nın "*De ki: Eğer sözünüzde doğru iseniz, Tevrat'ı getirin de okuyun...*"[135] kavline binaen, "*Tevrat'ın ve Diğer İlahi Kitapların Arapçaya ve Diğer Dillere Tefsirinin Cevazı*" diye bir bab'a yer vermiştir.[136] İmam Buhari, burada Kur'an'ın başka dillere tercüme edilebileceğini söylediği gibi, **İbn Hacer el-Askalani** de, Tevrat'ın Arapçaya tercümesinin cevazına kıyasla, Kur'an'ın da diğer dillere tercümesinin caiz ve gerekli olduğunu söylemiştir.[137] Tevrat'ın Arapçaya tercümesi istendiğine ve bu tasvip edildiğine göre, Kur'an'ın da İbraniceye veya başka dillere tercümesi tasvip edilmiş olmalıdır.

eee - Hz. Peygamber'in Zeyd'e Yabancı Dil Öğrenmesini Emretmesi

Bilindiği gibi, Hz. Peygamber vahiy katiplerinden **Zeyd b.Sabit'e**, ihtiyaç üzerine İbranice ve Süryanice öğrenmesini emretmiş, o da kısa bir süre içinde bu iki dili öğrenmiştir.[138] Eğer ihtiyaç hasıl olsaydı, -muhtemelen- Kur'an'ı tercüme etmeye de teşebbüs eder ve istenen dillere çevirtirdi. Fakat O, Arapça ile dahi tebliğ yapamazken, O'ndan Kur'an'ı başka dillere tercüme ettirmesini beklemek, doğru olmasa gerektir. Üstelik o dönemde çevresinde Arapça bilmeyen insan da yoktu. Daha da ötesi, Arapların hepsi henüz müslüman olmamışlardı. Bu şartlar altında Hz.Peygamber'in kendi beldesini bırakıp, diğer beldelerdeki insanlar için Kur'an'ı tercümeye teşebbüs etmesi makûl karşılanmazdı. Esasen Allah da Ona öncelikle yakın akrabalarına, kendi çevresindekilere tebliğ yapmasını emrediyordu.[139] Tekrar belirtelim ki, eğer

132 Al-i İmran, 3/93; el-A'raf, 7/157.
133 el-Maide, 5/42-43.
134 Bk. Buhari, Tefsiru Sure 2, 11; İ'tisam, 25; Tevhid, 51; İbn Mace, Fiten, 26; A.İbn Hanbel, IV/160, 219.
135 Al-i İmran, 3/93.
136 Buhari, Tevhid, 51.
137 İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XXVIII/314; el-Hacevi, 193-194.
138 Bk. İbn Hacer, el-İsabe, I/561; İbn Abdi'l-Berr, el-İstiab, I/522-523; İbn Sa'd, II/358-359.
139 eş-Şuara, 26/214; Ayrıca bk. el-En'am, 6/92.

Hz. Peygamber hayatta iken, İslamiyet tüm Arap yarımadasını ihata edip, bu bölgenin dışına taşsaydı ve diğer insanlar da tebliğe muhatap olsalardı, -muhtemelen- Kur'an'ı onların diline tercüme ettirir; böylece onu daha iyi anlamalarını sağlardı.

fff - Kur'an Yedi Harf Üzere Nazil Olmuştur

Ubeyy b.Ka'b'tan rivayet edildiğine göre, Rasulullah (sav) **Cebrail**'e rastladı ve Ona "*Ey Cibril, ben ümmi bir kavme gönderildim; onların arasında kocakarılar, ihtiyar erkekler, oğlanlar, kızlar, hiç kitap okuyamayan adamlar var" dedi. (Cibril) "Ey Muhammed, muhakkak ki Kur'an yedi harf üzere nazil olmuştur*" diye karşılık verdi.[140]

Kur'an'ın yedi harf üzere nazil olduğunu beyan eden daha pek çok hadis vardır.[141] Bütün bu hadisler dikkatlice incelendiğinde, hepsinin ümmetin kolay ve rahat etmesi gayesine matuf olduğu görülecektir. Hz. Peygamber, o günkü ümmetinin yaşlılarını, kocakarılarını düşünerek, Kur'an'ı onların lehçeleri üzere de indirmesini Rabbinden murad etmiş, O da Kur'an'ı yedi harf üzerine nazil etmiştir.

Böyle bir kolaylığın Ümmet-i Muhammed'e lütfedilmesinin sebebini, **İbnu'l-Cezeri** şöyle açıklıyor: "Çünkü diğer peygamberler kendilerine has kavimlerine gönderilmişlerdi; Peygamberimiz ise, kırmızı - siyah, Arap olan ve olmayan bütün kavimlere gönderilmiştir. Kur'an'ın kendi dilleriyle nazil olduğu o günkü Arap toplumu, lehçeleri ve yaşayışları farklı gruplardan müteşekkildi. Bu gurupların her birine, kendi lehçesini bırakıp da diğerininkine geçmek zor ve güç geliyordu. Esasen onlardan bazılarının buna gücü de yetmezdi. Bilhassa hadis-i şerifte belirtildiği gibi, bunların içinde çok sayıda hiç kitap okumasını bilmeyen kadın ve erkekl vardı. Eğer onlardan dillerini bırakmaları ve başka lehçelere geçmeleri istenseydi, bu onlar için altından kalkamayacakları bir yük olacak, belki de onları dine davet eden Peygamber'den uzaklaşmalarına yol açacaktı."[142] **İbn Kuteybe** de buna benzer yorumlar yapmıştır.[143]

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber, Kur'an'ın herkes tarafından okunabilmesi için metnin bile kolay kılınmasını Rabbinden istemiştir. Nitekim Onun

140 Geniş bilgi için bk. Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 13-30; ez-Zurkani, I/138.
141 Bk. Buhari, Fedailu'l-Kur'an, 5, 27; Bed'u'l-Halk, 6; Husumat, 4; Müslim, Musafirin, 270; Ebu Davut, Vitr, 22; Tirmizi, Kur'an, 9; en-Nesai, İftitah, 37; A.İbn Hanbel, V/16.
142 İbnu'l-Cezeri, I/22.
143 İbn Kuteybe, 38-40.

bu isteği doğrultusunda, Kur'an metninin değişik lehçelerle okunmasına müsade edilmiştir.[144]

Hz. Peygamber, Beni Kuzaa, Yemen, Hevazin, Himyer, Huzeyl, Kelb; Temim gibi Arap kabilelerinin yaşlısını, kocakarısını, ümmisini düşünür, onları zora koşmamak, sıkıntıya düşürmemek için Rabbinden, Kur'an lafızlarını kolay kılmasını ister de, Türkiye, İran, Pakistan, Endonezya... müslümanlarının yaşlısını, kocakarısını, ümmisini düşünmez, onlar için de Kur'an'ı kolay kılmasını Allah'tan istemez mi? Yukarıda adı geçen kabilelerin ahâlisini, kendi lehçelerinden birazcık farklı olan ve kolaylıkla öğrenilebilen Kureyş lehçesini öğrenmek zorunda bırakmaz da, bunların dışındaki milletleri, öğrenilmesi ötekine kıyasla daha zor olan ve uzun zaman gerektiren Arapçayı öğrenmek mecburiyetinde mi bırakır?!

Biz buna ihtimal vermiyoruz. Alemlere rahmet olarak gönderilen **Hz. Muhammed**'in (sav), Araplara dilediği kolaylığın aynısını diğer milletlere de dileyeceğine inanıyoruz. Eğer Kureyş lehçesiyle Kur'an okumak kendilerine zor geliyor diye, diğer Arap kabilelerine, kendi lehçeleriyle Kur'an'ı okumaları konusunda izin veriliyorsa, aynı mantıkla, Arapçasını öğrenmek suretiyle Kur'an'ı anlamaları kendilerine zor gelen diğer milletlere de, onu kendi dillerine çevirerek öğrenmelerine izin verilmelidir.

ggg - Fatiha Suresinin Farsça Tercümesini Tasvip Etmesi

Bazı kaynaklarda **Selman-ı Farısi**'nin, Fatiha suresini Farsçaya tercüme edilmiş olarak Hz.Peygamber'e takdim ettiği, O'nun da, Selman'ı bundan men etmediği kaydedilmektedir.[145] Eğer gerçekten böyle bir şey olmuşsa, bu, Hz.Peygamber'in zımnen de olsa Fatiha'nın tercümesini tasvib ettiği anlamına gelmektedir. Buna istinaden, Kur'an'ın diğer kısımlarının da tercüme edilebileceğini söylemek mümkündür.

c - Sahabe, Tabiun ve Ulema Kavli

Kur'an'ın tercümesine karşı çıkanlar, Ashab ve Tabiunun da, Hz. Peygamber gibi Kur'an'ı Arapça olarak tebliğ ettiklerini ve hiçbir zaman tercümesine tevessül etmediklerini belirterek,[146] "eğer tercüme gerekli ve zaruri olsaydı, Hz. Peygamber de, Ashab da ve onlardan sonra gelenler de buna teşebbüs eder, müslümanları da teşvik ederlerdi; oysa bunların hepsi,

144 Hamidullah, Kur'an Tarihi, 63.
145 Bk. Tacu'ş-Şeria, en-Nihaye Haşiye ale'l-Hidaye, I/86, haşiye' I'den nakleden Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 52.
146 Rıza, Tefsir, IX/323-324.

Kur'an'ı Arapça aslı ile tebliğ etmiş, onu başka dillere nakletme ihtiyacı duymamışlardır" tarzında sözler söylemektedirler.[147]

Halbuki Sahabe-ı Kiramın yaşadığı dönem ve hayatları iyice tahlil edilse, durumun böyle olmadığı görülecektir. Daha İslamiyetin ilk yıllarından itibaren, ihtiyaç duyulduğu anda tercümeye başvurulmuştur. Nitekim Habeşistan'a göç eden müslümanların, kralın huzuruna çıkarıldıklarında, **Hz. İsa** ve **Hz. Meryem**'den söz eden Kur'an ayetlerini -muhtemelen- kralın diline çevirdikleri konusu üzerinde daha önce durmuştuk.[148]

Öte yandan, yine daha evvel genişçe açıkladığımız gibi,[149] sahabenin ileri gelenlerin den olan **Selman-ı Farısi**, İranlı hemşehrilerinin isteği üzerine, Fatiha suresini Farsçaya tercüme etmiş, Hz. Peygamber'in de onayını aldıktan sonra bu tercümeyi hemşehrilerine göndermiştir.

Medine'de pek çok sahabi, yahudilerle dini muhaverelerde bulunmuş, -muhtemelen- bu konuşmalar esnasında, şifahen de olsa, bazı ayetleri tercüme etmişlerdir. Esasen ashabtan bazılarının, zaman zaman Tevratın tercümesiyle iştigal ettikleri bilinmektedir.[150] Nitekim **Buhari**, ***"es-Sahih"*** adlı eserinde buna özel bir bab ayırmıştır.[151] Burada kesin olarak, Ashabın Kur'an'ı tercüme ettiğini söyleyemiyoruz; çünkü elimizde bunu kanıtlayan herhangi bir belge veya sahih bir rivayet mevcut değildir. Ancak şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Tevratın tercümesiyle bu kadar haşır-neşir olan ashab, eğer ihtiyaç hasıl olsaydı Kur'an'ı tercüme edecekti. Nitekim İranlı müslümanların ihtiyaç duyması üzerine Hz.Selman böyle bir teşebbüste bulunmuş ve Fatiha suresini Farsçaya tercüme etmiştir. Hz.Peygamber'in ashabına, kendisinden duydukla-rını başkalarına tebliğ etmeleriyle ilgili emirleri de bu iddiamızı te'yid etmektedir. Eğer bu "başkaları" Arapların dışındaki kimseler ise, tebliğ, ancak Kur'an'ın onların diline tercümesi ile mümkün olacaktır.

Acaba Hz.Peygamber'in İslama davet mektuplarını, komşu ülkelerin yöneticilerine götüren elçiler, yöneticilerin merak edip sorması üzerine, onlara Kur'an'ın başka ayetlerini de tercüme etmişler midir? Bu soruya "evet" dememizi sağlayacak bir bilgiye veya belgeye sahip değiliz; ancak böyle bir şeyin vâkî olması da muhtemeldir.

147 Bk. el-Bindak, 52-53.
148 Bk. s. 85.
149 Bk. s. 89.
150 Bk. Tirmizi, Et'ime, 39; Ebu Davut, Et'ime, 11; A.İbn Hanbel, V/441; Daremi, Mukaddime, 39.
151 Bk. Kitabu't-Tevhid, 51.

Zeyd b.Sabit'in, Hz. Peygamber'in emriyle Süryanice ve İbranice öğrendiği malûmdur. Acaba Zeyd, Hz. Peygamber'e yaptığı tercümanlık esnasında, herhangi bir ayeti bu dillere çevirmiş midir? Böyle bir durumun vâkî olduğunu belgelerle isbat edemiyoruz, fakat bir ihtimal olarak zikretmekte de yarar görüyoruz.

Kaynaklarımızda **İbn Abbas**'a ***"Tercümanu'l-Kur'an"*** lakabı atfedilmektedir. O, Kur'an'ı hâlk diline tercüme ettiği, herkes tarafından rahatlıkla anlaşılacak şekilde izah ettiği için, bu şekilde lakaplandırılmıştır. Onun yaptığı, Kur'an'ın manâlarını tercüme etmekten başka bir şey değildir. Zaten bunun da bir tercüme olduğunu daha önce belirtmiştik.[152]

Tabiundan **Mücahid**, **Katade**, **Mukatil**, **İbn Cübeyr** ve benzerleri de İbn Abbas gibi hareket etmişler; Kur'an'ı hâlkın diline tercüme etmişlerdir.[153]

Müslüman devletlerin başkanları, hâlifeler, komutan ve valiler de ehl-ı küfre yazdıkları bazı mektuplarında, Kur'an ayetlerine yer vermişlerdir.[154]

Görüldüğü gibi Sahabe ve Tabiun tercümeye yabancı değillerdir. Onlar, imkan ve ihtiyaç ölçüsünde bazı ayetleri tercüme etmişler, böylece kendilerine düşen "ilahi mesajı tebliğ" görevini yerine getirmişlerdir.

Bunların dışında pek çok alimimiz de tercümenin cevazı ve gerekliliği konusunda görüş ve düşünceler beyan etmiş, bunun zarureti üzerinde ısrarla durmuşlardır. Gerçi, bazı alimlere ait sözlere istinaden, tercümenin caiz olmadığı ve lüzumsuz olduğu söylenmiştir. Nitekim **İmam Şafii**'nin, "farz olan zikirleri kendisiyle okuyabileceği kadar Arapça öğrenmek her müslümana farzdır" şeklindeki sözlerine dayanılarak, tercüme yerine Arapça öğrenilmesi gerektiği söylenmiştir.[155] Gerçekten de İmam, ***"er-Risale"*** adlı eserinde, her müslümana, gücü yettiği ölçüde, kendisiyle kelime-ı şehadet getirebilecek, Allah'ın kitabını okuyabilecek, tekbir, tesbih, teşehhüd ve okunması gerekli diğer zikirleri söyleyebilecek kadar Arapça öğrenmesinin farz olduğunu söylemiştir.[156]Ancak bu sözlerde tercümeye mani herhangi bir anlam olmasa gerektir. Biz de İmam'ın söylediği gibi, her müslümanın namazını, ezanını, tesbih, tekbir ve teşehhüdünü kendisiyle okuyabileceği, Allah'ın kelamından farz olan miktarını kıraat edebileceği kadar Arapça öğrenmesinin gerekli ve lüzumlu olduğuna inanıyoruz. Esasen bütün müslümanlar bu kanaattedir ve bunun tercümeye engel teşkil edecek, bizi ondan müstağni kılacak herhangi bir

152 Bk. s. 60.
153 el-Hacevi, 192.
154 Örnekler için bk. Kalkaşandi, VI/443-444.
155 Rıza, Tefsir, IX/321; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 480-481.
156 eş-Şafii, er-Risale, 48, md. 167.

yanı da yoktur. Biz, Arapça ile okumasını öğrendiğimiz ve namazlarımızda kıraat ettiğimiz Allah'ın kelamının manâsını merak ediyoruz, Arapların dışındaki insanlara, bunu öğrenme imkanının sağlanması gerektiğini savunuyoruz. Açıktır ki Arapça ile okumasını öğrenmek ayrı bir şey, manâsını bilmek ise daha ayrı bir şeydir. İşte Türkiyemizde yüzbinlerce müslüman, Arapça Kur'an'ı okuyabilmektedir; fakat acaba kaç tanesi okuduğunun anlamını bilmektedir?! Bu sayının çok az olduğunda şüphe yoktur. Aynı durum diğer müslüman ülkeler için de geçerlidir. Demekki Arapların dışındaki müslümanların büyük bir kısmı, hatta ibadetine düşkün olanların hepsi, İmam Şafii'nin istediği kadar Arapça bilmekte; Arapça ile namazını, tekbirini, tesbihini... eda edebilmekte ve Kur'an'ı Arapça aslı ile okuyabilmektedir. Fakat bunlar bu söylediklerinden ve okuduklarından bir şey anlamamaktadırlar. Biz diyoruz ki, Kur'an'ı Arapça olarak okuyan müslüman, merak ettiği anlamı için tercümelerine bakabilme imkânına kavuşturulmalıdır. **İmam Şafii'**nin söz ve düşüncelerinden buna mani ve bunu reddeden herhangi bir anlam da sezemiyoruz.

Kur'an'ın tanımı da, tercümenin caiz olmadığına delil olarak ileri sürülmüştür. Malum olduğu vechile, "Kur'an, Allah'ın Nebisine indirdiği, mushaflarda yazılı olan, tevatürle naklonulan, tilavetiyle ibadet edilen mu'ciz kelamıdır." [157] Bu tarife, "tedebbür ve tezekkür için indirilmiş olması, Arapça lafızlardan ibaret bulunması" gibi özellikler de eklenmiştir.[158] Genelde alimlerimiz, Kur'an'ın tarifi ile ilgili olarak bu ortak noktalarda ittifak etmişlerdir. Buna dayanan bazı alimler, Kur'an'ın tercüme edilmesiyle bütün bu aslî özelliklerini kaybedeceğini belirterek,[159] tercümenin adem-i cevazına ve gereksizliğine hükmetmişlerdir.[160]

Dikkat edilirse, bu tanımda da tercümeyi men eden herhangi bir unsur yoktur. Kur'an'ı tercüme etmekle, yapılan tercümeyi "Kur'an" addetmek farklı şeylerdir. Biz Kur'an'ın tercüme edilmesinin gereğine inanıyoruz; fakat yapılan tercümeye "Kur'an" denmesini asla tasvip etmiyoruz. Durum böyle olunca, Kur'an'ın tanımını bahane ederek tercümeye karşı çıkmak pek makul olmamaktadır.

Tercümeyi gerekli ve lüzumlu gören alimlerimiz yanında, onu tasvip etmeyen ve gereksiz gören alimlerimiz de vardır. Fakat biz öyle zannediyoruz

157 Salih, 21; Sofuoğlu, 9; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 34; Zeydan, 195; Karaman, Fıkıh Usulü, 67.
158 Bk. İbnu'l-Hümam, III/3.
159 Bk. Zeydan, 196; Ebu Zehra, İslam Hukuku Met. 79.
160 Aynı yerler.

ki, sırf insanları Kur'an'ın manâ ve muhtevasından haberdar etmeyi istihdaf eden, usul ve esasları çerçevesinde yapılan bir tercümeyi bu alimlerimiz de tasvip edecek ve lüzumunu beyan edeceklerdir. Nitekim, tercümenin aleyhinde söz söyleyen tüm alimlerimiz, ya usul ve esaslarına göre hareket edilmediğinden, ya erbabınca yapılmadığından veya Kur'an'ın yerine ikame edilmesi endişesinden dolayı böyle davranmışlardır. Bu endişeleri giderecek şekilde hareket edildiğinde, tercümenin herkesçe tasvip göreceğine inanıyoruz.

Mesela tercümenin aleyhinde oldukları söylenen ve sözlerinden bu meyanda anlamlar çıkarılan **el-Kaffal** (v.365/975),[161] **es-Suyuti** (v.910/1505),[162] **İbn Battal** (v.444/1052), **ez-Zerkeşi** (v.794/1392),[163] **Ebu'l-Huseyn el-Farısi**[164] vb. daha başka alimlerin sözleri üzerinde iyice düşünüldüğünde, mutlak manada tercümeye karşı olmadıkları görülecektir. Yine son dönem alimleri olan **Muhammed el-Hehyavi**,[165] **eş-Şeyh Ahmed Fehmi**,[166] **M. Mustafa eş-Şatır**,[167] **Muhammed Süleyman**,[168] **Muhammed Reşid Rıza**,[169] **Mustafa Sabri Efendi**,[170] **Ahmet Mithat Efendi**,[171] **Bediuzzaman Said-ı Nursi**[172] vb. alimlerimiz de, Kur'an'ın Harfi tercümesine ve bunun Kur'an'ın yerine ikame edilmesine karşı çıkmışlar; Tefsiri tercüme tarzında ve usulü çerçevesinde yapılacak bir tercümeye sıcak bakmışlardır.

Bunun yanında pek çok alimimiz de, tercümenin zaruretini dile getirmiş, taa ilk dönemlerden beri konunun ehemmiyeti hakkında görüş ve düşüncelerini serdetmişlerdir. İmam **Ebu Hanife** (v.150/767),[173] İmam **Ebu Yusuf** (v.182/798) ve **İmam Muhammed** (v.189/ 805),[174] **el-Cessas** (v.370/981),[175] İmam **Buhari**,[176] **İbn Hacer el-Askalani** (v.852/

161 Bk. es-Suyuti, el-İtkan, I/307; el-Kattan, 320-321; ez-Zerkeşi, I/364.
162 es-Suyuti, el-İtkan, I/307.
163 Bk. ez-Zerkeşi, I/364.
164 Bk. ez-Zerkeşi, I/367.
165 İbnu'l-Hatib, 171.
166 İbnu'l-Hatib, 172.
167 İbnu'l-Hatib, 172; Muhenna, 45-46; 56-58.
168 İbnu'l-Hatib, 172; Muhenna, 54-55.
169 Rıza, Tefsir, IX/258-338; ay. mü. Nümuzecun, 539.
170 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 8-9; Muhenna, 28-34.
171 Mithat Efendi, 97-100.
172 Bk. Sözler, 425; Mektubat, 380; Kur'an-ı Kerim'in Hakiki Tercümesi Olamaz, 13.
173 Bk. es-Serahsi, I/36-37; el-Merginani, I/47; ez-Zerkeşi, I/464, 467; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 56-57.
174 Aynı yerler.
175 Bk. Ahkamu'l-Kur'an, V/262; Bayur, 604.
176 Bk. es-Sahih, Kitabu't-Tevhid, 51.

1447),[177] **ez-Zemahşeri** (v.538/1144),[178] **el-Kurtubi,**[179] **Ebu's-Suud** (v.982/1574),[180] **İbn Teymiyye,**[181] **el-Kâsânî** (v.587/ 1191),[182] **Şah Veliyyullah ed-Dihlevi** (v.1176/1762),[183] **M. el-Hader Hüseyin,**[184] ve **M. Hasan el-Hacevi,**[185] eserlerinde tercümenin gereğini çeşitli şekillerde dile getirmişlerdir. **M. Mustafa el-Merağî**[186] ve M. **Ferid Vecdi**[187] de tercümenin zaruretine kail olanlardandır.

Bunlardan başka **el-Mevdudi,**[188] **Hamidullah,**[189] **Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır**[190] ve benzeri daha bir çok alim, bizzat Kur'an'ı tefsir ve tercüme ederek, tercümeyi tasvip ettiklerini göstermiş, ayrıca değişik yazılarında da bunu caiz ve gerekli gördüklerini belirtmişlerdir. **Bediüzzaman Said-i Nursi** de, Kur'an'ın hakiki tercümesinin kabil olmadığını söylemekle beraber, "birşey tamamıyla elde edilmediği takdirde, o şeyi tamamiyle terketmek caiz değildir" kaidesine göre hareket ettiğini belirtmiş, "acz ve kusurumla beraber, Kur'an'ın bazı hakikatlarıyla nazmındaki i'cazına dair bazı işaretleri tek başıma kaydetmeye başladım"[191] diyerek, Kur'an'ın pek çok ayetini tefsir ve tercüme etmiştir.

Prof.Kamil Miras, "...Kur'an'ın herhangi bir dile tercüme olunması hususunda, İslam alimleri arasında bir ihtilaf bile zuhur etmemiştir"[192] diyerek, bütün bu alimlerimizin bu konudaki ittifakına işaret etmektedir.

Ayrıca, başta **ez-Zurkani** olmak üzere pek çok Tefsir Usulcüsü; **İbnu'l-Hatib, A.İ. Muhenna, M.Salih el-Bindak** ve benzeri Arap alimleri; **M.Akif Ersoy, Hasan Basri Çantay, Ömer Nasuhi Bilmen,**

177 Bk. Fethu'l-Bari, XXVIII/314-315; el-Hacevi, 193-194; İbnu'l-Hatib, 222.
178 Bk. el-Keşşaf, III/112; ez-Zurkani, II/38; İbnu'l-Hatib, 222; Muhenna, 74-75; İhsanoğlu, Medhalun, 14.
179 Bk. el-Cami'u'l-Ahkam, IX/340; İhsanoğlu, Medhalun, 14.
180 Bk. İrşadu'l-Akli's-Selim, V/32.
181 Bk. el-Hader, 130; el-Kattan, 317; Muhenna, 35-40.
182 Bk. Bedai'u's-Sanai', I/112-113; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 36.
183 Bk. Fevzu'l-Kebir, 98.
184 Bk. Naklu Maani'l-Kur'an, 130 vd. İbnu'l-Hatib, 171; Muhenna, 35-40; el-Kattan, 317-318.
185 Bk. Tercemetu'l-Kur'ani'l-Kerim, 194.
186 Bk. Bahsun Fi Tercemeti'l-Kur'ani'l-Kerim adlı eser.
187 Bk. İbnu'l-Hatib, 171; Muhenna, 46.
188 Bk. Tefhimu'l-Kur'an, I/105, paragraf 160.
189 Bk. Le Saint Coran, Introduction; ay.mü. Fehmu'l-Kur'an, 49-70.
190 Bk. Hak Dini, IV/2844, dipnot 1.
191 Nursi, İşarâtu'l-İ'caz, 8.
192 Miras, Kur'an'ın Tercümesi Hakkında, 259.

Konyalı Mehmet Vehbi, İzmirli İsmail Hakkı, M.Şerafettin Yaltkaya, Ömer Rıza Doğrul, Ali Fikri Yavuz, Süleyman Ateş, Osman Keskioğlu, İsmail Cerrahoğlu, Talat Koçyiğit, Hüseyin Atay, Yaşar Kutluay, Ali Özek, Hayreddin Karaman... vb. pek çok Türk alimi ve ayrıca diğer İslam ülkelerinden alimler, bizzat Kur'an'ı tercüme ederek veya konuyla ilgili yazılar neşrederek, tercümeyi tasvip ettiklerini ve caiz gördüklerini göstermişlerdir.

Görüldüğü gibi, usul ve esaslarına riayet edilerek yapılacak bir tercümeye bütün alimlerimiz sıcak bakmışlar, gerekli ve zaruri olduğuna kani olmuşlardır. Bu, bize konu üzerinde geniş bir "ittifak"ın hasıl olduğunu göstermektedir. Binaenaleyh, Kur'an'ın tercümesi, belli kural ve kaidelere bağlı kalmak şartıyla caizdir, gereklidir, faydalıdır ve hayırlıdır.

Bütün bu aklî ve naklî delillerden anlaşılıyor ki, Kur'an'ın yaşayan dünya dillerine tercümesi, müslüman alimlerin aslî vazifesidir ve boyunlarının borcudur. Nasıl ki, Hz.Peygamber, Kur'an'ı kendi kavmine, onların anlayacağı şekilde tebliğ etmişse, O'nun varisleri durumundaki alimler de, diğer kavimlere, onların anlayacağı şekilde tebliğ etmelidirler. Daha da ötesi, Allah'ın kelamını gayr-ı müslimlere de duyurmalı, onların da bunu anlamasını sağlamalıdırlar.[193] Bunun için de Kur'an'ı onların diline çevirmelidirler. Bu, bütün alemleri muhatab alan ve hepsine rahmet olan *"Kur'ânî tebliğ"*in gereğidir.

Bununla beraber, tercümeye ihtiyaç olmadığı da iddia edilmiş, bunu teyid için değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunlara da temas etmeyi uygun görüyoruz.

193 Bk. et-Tevbe, 9/6.

B - KUR'AN'IN TERCÜMESİNİ GEREKSİZ GÖRENLERİN İLERİ SÜRDÜĞÜ GÖRÜŞLER VE BU GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

a - Kur'an'ın Apaçık Arapça Bir Eser Olması

Kur'an'ın tercümesine karşı çıkanların en önemli delillerinden biri, Kur'an-ı Kerim'in, apaçık Arapça olduğunu beyan eden ayetlerdir. Malûm olduğu üzere pek çok ayet, Kur'an'ın apaçık Arapça olduğunu bildirmektedir: "*Şüphesiz ki, onların, Kur'an'ı Ona bir insan öğretiyor dediklerini biliyoruz. Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır; bu (Kur'an) ise apaçık bir Arapçadır.*"[194] "*Elif Lam Ra. Bunlar apaçık Kitabın ayetleridir; anlayabilesiniz diye, Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik.*"[195]

Bu ayetlerde ve benzerlerinde[196] geçen ifadelere dayanılarak, Kur'an'ın Arapça olduğu ve tercüme edilemeyeceği iddia edilmiştir.[197]

Kur'an ayetlerini değerlendirirken, sadece bir cümleye, ya da yalnızca bir ayete istinaden yorumlar yapmak ve hüküm çıkarmaya çalışmak yeterli olmayabilir. Bu sebeple, cümleleri veya ayetleri, öncelikle siyak ve sibakını gözönünde bulundurarak, diğer ayetlerle irtibatlandırarak değerlendirmek lazımdır. Hatta Kur'an'dan bir hüküm çıkarılırken, genel İslami esaslar dahi nazar-ı itibare alınmalıdır. Böyle yapıldığı takdirde ancak sağlam ve güvenilir yorumlara ve sonuçlara varılabilir.

Bu çerçeve içerisinde sözü edilen ayetleri değerlendirdiğimizde, bunlardan tercümeye mani herhangi bir anlam çıkarmak mümkün değildir. Hatta, bu ayetlerle tercümenin zımnen teşvik edildiği dahi iddia edilebilir. Şöyleki, yukarıda sözü edilen ayetlerin hepsinde, Kur'an'ın apaçık Arapça kılınışının hikmeti olarak, insanların onu anlaması ve üzerinde düşünmesi gösterilmiştir. "*Anlayasınız diye..*"[198] "*... düşünüp anlamanız için..*"[199] "*bilen bir kavim için...*"[200] Bütün bu ifadeler, Kur'an'ın anlaşılmasının gereğini belirtmektedir. Arapların bunları anladıklarını kabul edelim, ya diğer insanlar..! Onlar da bu hâliyle onu anlayabilirler mi? Kur'an, bütün insanlara ve cinlere gönderildi-

194 en-Nahl, 16/103.
195 Yusuf, 12/1-2.
196 Bk. er-Ra'd, 13/37; Ta-Ha, 20/113; eş-Şuara, 26/192-195; ez-Zümer, 39/28; Fussilet, 41/3; eş-Şura, 42/7; ez-Zuhruf, 43/3; el-Ahkaf, 46/12.
197 Bk. İbnu'l-Hatib, 176.
198 Yusuf, 12/2.
199 ez-Zuhruf, 43/3.
200 Fussilet, 41/3.

ğine, bütün bunların da onu anlayıp üzerinde düşünmeleri istendiğine göre, bunu sağlamanın yegâne yolu onu tercüme etmektir.

Bu ayetlerde Kur'an'ın apaçık Arapça olduğunun ifade edilmesi, Arapların, "biz onu anlamıyoruz; nasıl tebliğ edelim ?" demelerine fırsat vermemek hikmetine mebnidir. Aksi takdirde, Allah'ın sık sık "*Bu Kur'an apaçık Arapça ile nazil olmuştur*" demesine bir anlam veremeyiz. Kur'an, Araplara indiğine, hitap da onlara yapıldığına göre, bununla Araplara indirilen Kur'an'ın Arapça olduğunun haber verilmesi murad edilmiş olamaz. Zira bu, malûmu ilan olur ki, Kur'an, böyle anlamsız bir şeyi yapmaktan münezzehtir. Eğer Kur'an, Arapların anlamadığı bir dilde nazil olsaydı, haklı olarak itiraz edecekler ve "neden bizim dilimizde, anlayabileceğimiz tarzda bir kitap değildir?" diyeceklerdi. İşte, Kur'an'ın Arapça olarak inmesi, böyle bir itiraza mahâl bırakmamaktadır.[201]

Bu ayetlerle neyin murad edildiğine dair, daha başka yorumlar da yapılmıştır.[202]

Bundan başka, "*Biz her peygamberi, onlara (emrolunan şeyleri) açıklasın diye, kendi kavminin diliyle göndermişizdir*"[203] ayeti ile, Kur'an'ın "*nur*" ve "*ruh*" olduğunu belirten ayetlere[204] istinaden de, Kur'an'ın tercüme edilmesinin imkansızlığı ve gereksizliği ifade edilmiştir.[205] Ancak, bunlar önemsiz ve anlamsız bir takım iddialar olduğu için, üzerinde durmaya gerek görmüyoruz.[206]

b - Kur'an'ın Mu'ciz Arapça Lafızlardan İbaret Olması

Kur'an-ı Kerim, malûm olduğu üzere Arapçanın şiir ve nesirde, beyan, bedi', belağat ve fesahatta zirvede olduğu bir dönemde nazil olmuştur. Binaenaleyh, Kur'an'ın bu cihetle zirvede olması, bundan fazla olarak da onları aşması gerekiyordu. Zira, ilahi kaynaklı olduğu söylenen sözlerin, insanların kiyle eşdeğerde ve aynı seviyede olması, hitab edilecek kimseleri tatmin ve ikna etmez, onları belirtilen hususlara inandırmazdı. Kur'an, manâ ve muhtevasıyla olduğu gibi, nazım ve lafızlarıyla da mu'cize olmalı, belağatın zirvesinde bulunan o günkü Arap toplumunu; onların şair, edip ve hatiplerini aciz

201 Bk. İbn Kesir, Tefsir, VI/172; ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, V/202; en-Nesefi, III/195; es-Sabuni, Safvet, II/395; el-Mevdudi, Tefhim, II/413.
202 Bk. İbnu'l-Hatib, 176-177.
203 İbrahim, 14/4.
204 Bk. en-Nisa, 4/174; el-A'raf, 7/157; en-Nahl, 16/2; el-Mu'min, 40/15; eş-Şura, 42/52.
205 Bk. İbnu'l-Hatib, 193.
206 Geniş bilgi için bk. İbnu'l-Hatib, 193-194.

bırakmalıydı... Nitekim böyle de oldu. İlahi irade, şiir ve edebiyatta zirvede bulunan Arap toplumunu, onların bildiği, tanıdığı ve kullandığı kelimelerde, harf ve cümlelerde tecelli ederek, adeta onları büyüledi. Her an kullana geldikleri kelime ve harfler, Kur'an ayetlerinde bir başka şekil alıyor, insanoğlunun benzerini meydana getirmeye güç yetiremeyeceği güzellikte nağmeler şeklinde beliriyordu. Dinleyenler adeta büyüleniyor, derin bir şekilde etkileniyorlardı. En ünlü şair ve hatipler bile, onun sözlerindeki lahuti ahenk ve cazibe karşısında acziyetlerini itiraf ediyor, şiir ve hitabelerinin cılızlığını farkederek, onları asılı oldukları yerlerden indiriyor ve bir daha Kur'an karşısında söz söylemeye cesaret edemiyorlardı...[207] Kur'an, değişik ayetlerinde[208] gerek o günkü Arap toplumuna, gerekse kıyamete kadar tüm insanlara, kendi benzeri bir eser vücuda getirmeleri konusunda meydan okumuş, fakat ne o gün, ne de bugün hiç kimse, onun en küçük suresinin dahi benzeri bir eser meydana getirememiştir. Bu meydan okuyuşa cevap vermeye kalkışanların sonu hep hüsran olmuştur.[209]

Tercümeyi tasvip etmeyenler, özellikle Kur'an'ın bu yönünü hesaba katarak, tercümeyle Kur'an'ın en önemli hususiyetlerinden biri olan bu hususun kaybolacağını söylüyorlar.[210]

Kur'an'ın her şeyiyle mu'cize olduğu ve insanları, benzerini meydana getirmekten aciz bıraktığı bir gerçektir. Lakin tercüme edilmesiyle, elfaz ve nazmına müteallık bütün hususiyetlerin kaybolacağı şeklindeki görüşe katılmak mümkün değildir. Eğer, -maazallah- Kur'an tamamen ortadan kaldırılıp da onun yerine tercüme ikame edilse, o zaman böyle bir endişe ve vehim kabul edilebilir. Fakat -hamdolsun- Kur'an bütün hususiyetleriyle ilk indiği günkü gibi taptaze ve dipdiri olarak aramızda durmaktadır ve kıyamete kadar da baki kalacaktır. Kimse onu tebdil, tağyir veya ilgaya güç yetiremeyecektir. Zira, onun muhafazasını bizzat Allah üstlenmiştir.[211] Binaenaleyh bu konuda endişeye kapılmaya gerek yoktur.

Netice olarak, tercüme hiçbir şekilde Kur'an'ın i'cazını gidermez, hiçbir şekilde onun mu'cize oluşuna hâlel getirmez. O sadece bu mu'cizevi kelamın, kısmen de olsa insanlar tarafından anlaşılmasını sağlamak gayesine matuftur.

207 Bk. S.Yıldırım, Peygamberimiz'in Kur'an'ı tefsiri, 18; Ateş, İslama İtirazlar, 191-192; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/10-11; Salih, 46; 313; Draz, En Mühim Mesaj Kur'an, 116-118.
208 Bk. el-BAkara, 2/23-24; Yunus, 10/37-38; Hud, 11/13-14; el-İsra, 17/88.
209 Bunun için bk. Ateş, İslama İtirazlar, 218-223.
210 Bk. İbnu'l-Hatib, 228.
211 el-Hicr, 15/9.

c - Kur'an'ın Tercümesi ve İhtida Meselesi

Çok eski dönemlerden beri Kur'an-ı Kerim, gerek müslim, gerek gayr-ı müslim pek çok kişi tarafından defalarca Batı dillerine tercüme edilmiştir. Bu tercümeler pek çok kereler tab'edilmiş, yüzbinleri hatta milyonları aşkın satışlar yapmışlardır. Dolayısıyla milyonlarca gayr-ı müslim Avrupalı, Kur'an tercümesiyle haşır-neşir olmuş, onu okuma ve inceleme fırsatı bulmuştur. Durum böyle iken, acaba bu sayede kaç gayr-ı müslim İslamı seçmiştir? Elbette okuyup incelediği Kur'an tercümesinden etkilenerek müslüman olanlar vardır. Fakat bunlar kaç kişidir ki! Satılan tercümelerin sayısıyla mukayese edilince ne kadar az oldukları rahatlıkla anlaşılır. Esasen Kur'an tercümesiyle karşılaşmadan da müslüman olanlar vardır. İhtida eden Batılıların hayatı incelendiğinde, bunların çok azının Kur'an tercümesi sayesinde müslüman olduğu, büyük çoğunluğunun ise bundan başka sebeplerle İslamı seçtiği görülecektir... Kur'an'ın tercümesine karşı çıkanların iddialarından biri de budur.

Öncelikle şunu belirtelim ki, hidayet Allah'tandır. Tebliğ sadece bir vasıtadır. Bize düşen bu vasıtayı devreye sokmak, tebliğ vazifesini yerine getirmektir. Gerisi Allah'ın takdirine kalmıştır. Tercüme de bir tebliğ aracıdır; onunla insanlar İslamdan haberdar edilir, dini hakikatler konusunda bilgilendirilirler... Bu noktada tercümenin misyonunu yerine getirdiği kanaatindeyiz. Elbette bütün muhtedilerin hidayetini Kur'an tercümesine bağlayamayız. Fakat Kur'an tercümesiyle bir kişi dahi müslüman olmuşsa, bu bile tercümeyle istihdaf edilen gayenin tahakkukunu göstermeye yeter. Halbuki bir kişi değil, belki binlerce kişi bu sayede müslüman olmuştur.[212] Bu bize ihtida hareketinin Kur'an tercümesiyle çok bağlantılı olduğunu, dolayısıyla tercümenin bu açıdan da yararlı ve gerekli olduğunu açıkça göstermektedir.

d - Kur'an'ın Arapça Olarak İndirilmesi Allah'ın Muradıdır

Kur'an Arapça olarak nazil olmuştur. Bu gerçek pek çok Kur'an ayetinde ifade edilmiştir.[213] Demek ki Allah'ın muradı bu istikamettedir. Eğer Allah, Kur'an'ın tercüme edilmesi istenen dillere nakledilmesini murad etseydi, Kur'an'ı o dillerde indirirdi; yahut Kur'an'ı o kavimlerden bir peygambere inzal ederdi. Fakat böyle yapmadı, bilakis, Hz. Peygamber'in bi'setinin umumiliğine rağmen, onu Arapça olarak indirdi.[214] Kur'an'ın

212 Bk. Keskioğlu, Kur'an'ın Başka Dillere Çev. XVIII; Vakkasoğlu, 150 vd; Ateş, İslama İtirazlar, 317; Niçin Müslüman Oldular, 34-170.
213 Bk. Yusuf, 12/2; Ayrıca Abdulbaki, 456.
214 Şeltut, 131.

tercümesine karşı çıkanlar, bu durumu nazar-ı itibare alarak, Allah'ın bununla tüm insanların Arapça öğrenmesini ve araplaşmasını murad ettiğini iddia ediyorlar.[215]

Bu iddia esasında o kadar basit ve mantıksızdır ki, cevap vermeye bile gerek yoktur. Kendi içinde bile son derece tutarsızdır. Bununla beraber, yine de **Şeltut** cevap verme ihtiyacı duymuş ve bunların bu mantâlîtesini, Hz. Peygamber'e *"eğer Allah dileseydi biz şirk koşmazdık"*[216] diyen müşriklerinkine benzeterek, tutarlı bir yorum olmadığını izah etmiştir.[217] Şeltut gibi **Ferid Vecdi** de, bu tür iddia ve düşüncelerin, İslam düşmanlarının ekmeğine yağ sürmekten başka bir işe yaramadığını söylemektedir.[218]

e - Arapçasını Anlamayana Tercüme Gereksiz

Yukarıdakinin benzeri basit bir iddia da şudur: Şüphesiz Kur'an risalet döneminden beri vardır. Onu taa o zamanlar da Araplar ve Araplaşan Ehl-i Kitab, bugün bizim okuyup anladığımız gibi okuyup anlıyorlardı. Ona iman ettiler mi? Hayır! O zaman, Kur'an'ı Arapça aslıyla okuyup anlayamayana onu tercüme etmenin ne anlamı var? Onlar da Kur'an'ı kendi aslî diliyle okuyup anlayan, fakat yine de inanmayan kardeşleri gibi inanmazlar...[219]

Acaba bu iddiada bulunanlara, "bugünün hiç bir arabı, **Utbe b. Ebi Rebia, Velid b. Muğire, Ebu Cehil, Ebu Leheb, As b. Vail**... kadar Kur'an Arapçasını bilemez ve yine bugün, hiçbir kimse, kendisine Kur'an'ın indiği Hz. Peygamber kadar onu güzel ve etkili bir şekilde okuyamaz. Yukarıda adı geçenler, Kur'an'ı bu kadar iyi anladıkları ve onu en güzel, en etkili şekilde okuyan Hz. Peygamber'den duyup dinledikleri hâlde müslüman olmadıklarına göre, Kur'an'ın Arapça olmasının ve Araplara okunmasının ne anlamı var?" diye sorulsa, ne cevap verecekler?! Ne cevap vereceklerini bilemiyoruz, ama verecekleri cevabın tatminkâr olmayacağı aşikârdır. Zira iddialarına mesned yaptıkları mantık tutarsızdır.

f - Allah'ı Burhanlarla Bilmek

Tercümeyi tasvip etmeyenlerin bizce makul olmayan başka bir iddiaları da şudur: Allah Teala'yı burhanlarla bilmek vaciptir. Bu da ancak Arapça öğrenmekle mümkün olur. Çünkü Kur'an Arapçadır. İlahi marifetin delilleri ancak bu ikisi ile bilinebilir...[220]

215 Aynı yer.
216 el-En'am, 6/148.
217 Şeltut, 131.
218 el-Bindak, 74.
219 Şeltut, 132.

Üstad **el-Hacevi**, bu görüşün muğalatadan ibaret olduğunu belirterek şöyle diyor: **Nuh (a.s.)** gibi nice peygamberler ve ümmetleri vardır ki, bunların hiçbiri Arapça bilmiyordu; hâlbuki o ve diğerleri Allah'ı burhanlarla biliyorlardı.[221]

Allah'ı bilmenin, ilahi marifete burhanlarla ulaşmanın yolu, bize göre dil değil, akıl ve mantıktır. Bu burhanlar, "Kur'an"da mevcut olduğu ve okunabildiği gibi, "kâinat"ta da mevcuttur ve oradan da okunabilir. Yeterki ibretle bakabilecek bir göz, ders alabilecek bir gönül olsun! Yeter ki bunları hakkıyla idrak edip yorumlayabilecek akıl ve mantık olsun! Kur'an'dan ve Arapçadan bihaber oldukları hâlde pek çok bilim adamı, makro ve mikro alemde; başka bir ifadeyle "insan" ve "kâinat" denen kitaplar üzerinde yaptıkları araştırma ve incelemelerle, Allah'ın varlığının apaçık delillerini görebilmiş ve burhanlarla Allah'a ulaşabilmişlerdir. Tarihte bunun pek çok örnekleri olduğu gibi, günümüzde de bunun birçok örneği vardır.[222]

g - Tercüme İhtilaflara Sebep Olur

Tercümenin, Tevrat ve İncil'de olduğu gibi Kur'an'da da ihtilaflara, taaddüt ve tereddütlere sebep olacağı şeklindeki endişelere gelince, bunların da yersiz ve gereksiz endişeler olduğunu belirtelim. Zira, daha evvel de hatırlattığımız gibi, Kur'an her şeyden evvel Allah'ın güvencesi ve garantisi altındadır.[223] Öte yandan Kur'an, münzel Arapça aslı ile beraber tüm İslam alemi arasında intişar etmiştir. Onun bu aslı üzerinde hiç kimse, hiç bir zaman ve hiç bir şekilde tağyir veya tahrif yapamayacaktır.

Tercümelerde bazı ihtilafların vuku bulması ise normaldir. Bu durumda, herhangibir konuda şüphe veya tereddüt vâkî olduğunda, onun aslına, yani münzel Arapça Kur'an'a müracaat edilir. Yapılacak karşılaştırma sonunda, ihtilaflı konu asla muvafık bir şekle sokulur. Asli ibareye uyan alınır, muhâlif olan ise red veya ıslah edilir. Eğer, "ihtilaflara sebep olur" endişesiyle tercüme men edilecekse, aynı düşünceyle tefsirlerin de men edilmesi gerekir. Zira onlarda da birbirine muhâlif, hatta zıt pek çok görüş ve düşünce vardır. Oysa ümmet böyle bir şeye itibar etmemiştir, etmeyecektir de...[224]

220 el-Hacevi, 196.
221 el-Hacevi, 156.
222 Mesela bk. Nevfel, II/69-157.
223 Bk. el-Hicr, 15/9.
224 el-Hacevi, 196-197.

h - Tercüme Tahrif ve Tebdile Sebep Olur

İncil'in tahrife ve tebdile uğramasının sebebi olarak tercümesini gösterip, Kur'an'ın tercümesinin de böyle bir sonuç intaç edeceği şeklindeki iddiaya[225] gelince, bunu kabul etmek elbette mümkün değildir. İncil'in tahrif ve tağyir edilmesini, sadece tercüme edilmiş olmasına bağlamak, bu ilahi kitabın tarihi seyrini ve başından geçenleri bilmemek anlamına gelir.[226] Kur'an ise böyle bir seyirle karşılaşmamıştır. O, hıfz, yazı ve ibadetlerde tekrar suretiyle iyice muhafaza altına alınmıştır.[227] Daha sonra da çoğaltılıp değişik merkezlere gönderilerek bütün İslam aleminde yaygınlaşması sağlanmıştır. Bugün elde mevcut milyonlarca Kur'an nüshası, Hz. Peygamber'e inen Kur'an'ın harfiyyen aynısıdır.

Durum böyle olunca, Kur'an'ın tarihi seyri ile İncil'inkini birbirine benzetip, İncil'in maruz kaldığı tebdil ve tağyirin Kur'an için de vâkî olacağını iddia etmek hiç de doğru değildir.

i - Tercümeyle Kur'an Beşer Sözü Olur

Tercümeyle Kur'an'ın i'cazı ve belağatı kalkmaktadır. Allah'ın kelamı olmaktan çıkıp beşer sözü olmaktadır. Yapılan tercümenin bir beşer sözü olması, muhtemelen içinde muğlak, anlaşılmaz, sıkıcı ibarelerin bulunması, edebi güzelliklerden mahrum olması, insanların ona olan takdir ve hayranlıklarını izale edebilir. Dolayısıyla Kur'an onların nazarında değer ve itibar kaydedebilir, muhabbet ve mehabeti kalplerden zail olabilir ve ta'zim gören, gönüllere ürperti veren bir kitap olmaktan çıkıp, sıradan bir eser hâline gelebilir.[228]

Gerçekten de hâlkımız Kur'an'ı hep Arapça olarak bilir. Onun gözünde ve gönlünde Arapça Kur'an bir başka değere sahiptir. Ne olursa olsun, tercüme bu değeri elde edemez. IRCICA'da tezimle ilgili araştırma yaparken tanıştığım ve sözü geçen kurumda araştırmalar yapan yaşlı bir bayan, tezimin Kur'an'ın tercümesiyle ilgili olduğunu öğrenince, sitemkâr, ama son derece samimi bir ifadeyle, "bırakın Kur'an'ı tercüme etmeyi; bununla uğraşmayın! Bizim gönlümüzde Kur'an'ın bir başka yeri vardır. Biz onu anlamayız ama, ifade edemediğimiz ne kadar güzellik varsa, onların tümünün onda olduğuna inanırız. Oysa tercüme edilince, onda bizim bildiğimiz bir takım hususların

225 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 588; el-'Ak, Tarihu Tevsik, 146.
226 Bk. Ebu Zehra, Hiristiyanlık Üzerine Konferanslar, 72; Bucaille, Kitab-ı Mukaddes, 85.
227 Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 86.
228 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 80.

olduğunu görüyor ve hayal kırıklığına uğruyoruz. Kur'an bunları mı anlatıyor! diye şaşırıyoruz." mealinde sözler söylemişti.

Belki o bayan kendince haklıydı, fakat Allah, Kur'an'ı, insanların mahiyetini bilmedikleri, ama şuursuzca derin bir hürmet besledikleri, itina ile saklâdıkları esrarengiz bir kutu gibi görmeleri için indirmemiştir. Bilakis, insanlar onu okuyup anlasınlar ve ona göre yaşasınlar diye inzal etmiştir. Binaenaleyh, onu herşeyiyle insanların önüne sermek, istifadelerine sunmak ve ondan azami ölçüde istifade etmelerini sağlamak gerekir. Bunun için de tercüme edilmesi iktiza etmektedir.

Kur'an'a olan hürmet ve ta'zim azalır diye tercümeye karşı çıkmak, bize göre duygusal bir yaklaşım olur. Kur'an'ın ise, duygusal yaklaşımlara, körü körüne olan ta'zimlere değil, ilmi yaklaşımlara ve şuurluca yapılan ta'zimlere ihtiyacı vardır.

j - Tercümelerin Farklılığından Kaynaklanan Sakıncalar

Kur'an'ın tercüme edilmesini tasvib etmeyenlerin ileri sürdüğü hususlardan biri de tercümelerin çokluğu ve farklılığı ile bunlardan kaynaklanması muhtemel zarar ve sakıncalardır. Tercümeler arasında, sadece kelime ve lafızlara münhasır olmayıp, manâ ve muhtevaya da sirayet eden büyük farklar olabilmektedir. Bunun değişik sebepleri vardır; Kur'an ayetlerinin çoğunun farklı manâlara muhtemel olmaları da bunlardan biridir. Mütercim, ya bu manaların hepsini, ya da en azından aynı derecede kuvvetli olanlarını zikredecektir. Ayetin muhtemel olduğu manâlardan biri veya bazıları, Allah'ın muradı olmayabilir. Bunların tercih edilmesi hâlinde, Kur'an'dan olamayan bir şey ona sokulmuş olur.

Tercümenin bu şekilde lafız yanında manâlarda da farklı olması, görüş ve yorumlarını onlara dayandıran mezhep mensupları arasında büyük ayrılıklara sebebiyet verecektir. Sonuçta, Hanefilerin Kur'an'ı, Şafiilerin Kur'an'ı, Malikilerin, Hanbelilerin Kur'an'ı... şeklinde ayrılıklar söz konusu olacaktır. Hatta Mutezililerin, Maturidilerin, Eş'arilerin ve Şia'nın Kur'an'ı diye ihtilaflar zuhur edebilecektir.

Öte yandan, asırların değişmesiyle insanların zevklerinin, üslub ve ifade tarzlarının, yazılarındaki edebi stil ve estetiğin de değiştiği bir vakıadır. Buna göre, değişen zevk, üslub, ifade, stil, tarz ve estetiğe paralel olarak, her asırda Kur'an tercümelerinin de değişmesi, yeni yeni tercümelerin zuhur etmesi söz konusu olacaktır. Neticede, müteaddit ve muhtelif Kur'an tercümeleri piyasada cari olacak ve hâlk arasında isti'mal edilecektir. Bunun yanında, mi zaç ve meşrepleri farklı olan insanlar, kendi fıtratlarına uygun düşen tercümeyi tercih

edip kullanacak, namazında onu okuyacaktır. Birileri falan mütercimin, diğerleri filan mütercimin tercümesine tabi olacak, mütercimlerin ihtilaf ettikleri noktalarda okuyucular da ihtilaf edeceklerdir. Böylece mescidler, camiler ayrılacak, bir tek beldede bile farklı cemaat ve gruplar oluşacaktır. Sonuçta müslümanlar arasında büyük ayrılık ve gayrılıklar zuhur edecek, fitne ve fesat çıkacaktır. Cami, cemaat ve namaz, toplayıcı, kaynaştırıcı ve birleştirici olma özelliğini yitirecek; ayırıcı, dağıtıcı ve parçalayıcı bir özelliğe bürünecektir.[229]

Başta **Mustafa Sabri** olmak üzere tercümeye karşı çıkanların, özet halinde sunmaya çalıştığımız bu görüş ve yorumlarını ilk kez okuyan biri, tercümeye karşı nefret ve infialle dolacak, gayet ustaca dramatize edilen bu durum karşısında şaşkına dönecek ve tercümeye şiddetle karşı çıkacaktır. Ama mesele, aklı selim çerçevesinde ve sağduyu süzgecinden geçirilerek, his ve ihtirastan uzak, akıl ve mantık ölçüleri içerisinde ele alındığında, durumun hiç de böyle dramatik olmadığı, korkunç sonuçlarının bulunmadığı anlaşılacaktır. Biz, bu yorumlara akıl ve mantıktan çok, his ve duyguların hakim olduğu, burada subjektif bir yaklaşımın sergilendiği kanaatindeyiz. Duygusallığın ve subjektifliğin olduğu yerde ise, akıl, mantık ve bilime yer yoktur.

Daha önce Kur'an'ın Allah'ın mu'ciz kelamı olduğunu, bütün varlıklar bir araya gelseler bile benzerini meydana getiremeyeceklerini belirtmiştik. Bununla beraber, bu ilahi mesajın, onun dilini anlamayan diğer insanlara ulaştırılması da zaruridir. Durum böyle olunca, insanlar belli bir kural çerçevesinde ve bu ilmin kaidelerine bağlı kalarak, kabiliyetleri ölçüsünde Kur'an'ı diğer dillere çevireceklerdir. İnsanların görüş ve düşünceleri, kabiliyetleri farklı olduğuna göre, tercümeler de belli bir oranda farklı olacaktır.

Bu durum normal olmakla beraber, bu konuda şöyle bir yol takib edilmelidir: Bu tür ayetlerin tercümesinde tefsirlerden yararlanılarak, ilahi iradeyi en çok yansıtan manâ tesbit edilir ve o tercih edilir. Gerekirse diğer muhtemel manâlar da dipnotta verilir. Böylece bu konudaki farklılık en aza indirgenmiş olur. Biz, birinin ayeti siyak ve sibakı ile irtibatlandırmadan, Kur'an'ın ruhunu, genel İslami esas ve öğretileri dikkate almadan, kendine göre tercüme etmesini kat'i surette tasvib etmiyoruz. Bu işi yapanın, bunlar yanında mevcut tefsirlerden ve Kur'an'ı daha iyi anlamaya yardımcı olan diğer ilimlerden de yararlanması gerektiğine inanıyoruz. Ancak, daha önce hiçbir müfessir ve mütercimin işaret etmediği ve farkına varmadığı bir manâ sezilmiş ise, yukarıda belirttiğimiz çerçeve içerisinde olması, akla ve mantığa muvafık düşmesi kaydıyla, bu manâyı tercih edebilir. Bu da Kur'an'ın gizli kalmış manâlarının

229 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 81-83; Ogan, *Kur'an Tercümesi Kur'an'ın Yerini Alabilir mi?*, 111-112.

ortaya çıkmasına, dolayısıyla daha iyi anlaşılmasına vesile olması açısından faydalıdır.

Görüldüğü gibi Kur'an'ın farklı tercümelerinin olması normaldır. Esasında, onu bir tek tercümeye mahkum etmek doğru değildir. İnsanlığın her yönüyle maruz kaldığı bu hızlı ve başdöndürücü değişim sürecinde tercümeler de değişecek, yenileri zuhur edecektir. Hatta ne ölçüde başarılı olursa olsun, her tercümenin zamanla eskiyeceği ve aşılacağı, bu yüzden her yeni dönemde yeni mealler yapmanın zaruri olduğu da belirtilmiştir.[230]

Farklı tercümeler yüzünden, mezhep salikleri arasında büyük ayrılıkların zuhur edeceği, her mezhebe has farklı Kur'anların ortaya çıkacağı, camilerin, mescidlerin ayrılacağı.. neticede de müslümanların bölünüp parçalanacağı şeklindeki endişeye gelince, Kur'an'ın gelişim süreci gözönünde bulundurulduğunda bunun sadece ve sadece bir vehim olduğu anlaşılacaktır. Vakıa, eğer Kur'an anlaşılması ve erişilmesi güç, yalnızca belli bir alanda ihtisas görmüş çok az sayıda kişinin okuyup yorumlayabildiği, buna göre de hüküm ve kurallar istinbat ettiği kapalı bir kitap olsaydı, o zaman böyle bir endişe ve vehme kapılmak yerinde olabilirdi. Ama Kur'an bütün açıklığıyla gözümüzün önünde ve elimizin altında olduğuna, onu, belli bir seviyede Arapça bilen herkes okuyup anlayabildiğine, okunan tercümelerin her an bu asıl Kur'an'la mukayesesi imkan dahilinde bulunduğuna göre, bu derecede büyük vehim ve endişelere kapılmak, böyle dramatik senaryolar yazmak bize göre gereksiz, bir ölçüde de zararlıdır.

Realite de bizi bu konuda haklı çıkarmaktadır. Bugün Kur'an tüm dünya müslümanlarının diline çevrilmiş bulunmaktadır. Üstelik defalarca... Türkçe, Farsça, Urduca gibi müslüman milletlerden bazılarının dilinde yüzlerce Kur'an tercümesi mevcuttur. Ama bütün bunlara rağmen, bu müslümanlar gruplaşmamışlardır; camileri namazları ayrılmamıştır. Falanca milletin, filanca kavmin, şu ya da bu mezhep ehlinin Kur'an'ı diye bir durum sözkonusu olmamıştır. Türkü, Arabı, İranlısı, Pakistanlısı, Afrikalısı, Avrupalısı... ile bütün müslümanlar, tercümelerin değil Arapça Kur'an'ın etrafında kenetlenmiş bulunmaktadırlar. Aynı camilerde, aynı kıbleye yöneldikleri gibi, namazlarında ve namazın dışında aynı Kur'an'ı okumaktadırlar. Yine camileri, ezanları, namazları toplayıcı, kaynaştırıcı ve birleştirici olma fonksyonunu icra etmektedir.

Müslümanlar arasında hâlen mevcut olan mezheplerin, fırkaların, grupların ve tarikatların hiçbiri "tercüme"den dolayı ortaya çıkmış değildir. Bilakis

230 Bulaç, Meal ve DİB Meali, 37.

bunların çoğunun kaynağı, Kur'an'ın bizzat kendisi ve ondan faydalanan alimlerin yorumlarıdır. Ama biz bu farklılaşmayı, korkulacak, endişe edilecek bir durum olarak görmüyoruz. Aksine, "*ümmetimin ihtilafı rahmettir*"[231] hadisi çerçevesinde, bunun İslam alemi ve müslümanlar için faydalı olduğuna inanıyoruz. İslam bu sayede, müslümanlar için yaşanması daha kolay, geniş bir din hâline gelmiştir. İslamın zenginleşmesi, büyük bir medeniyet dini hâline gelmesi, kendine has felsefe ve düşünce tarzının oluşması... hep bu sayede olmuştur.

k - Müslümanların Birliği Kur'an'ın Arapça Aslına Bağlı Kalmakla Mümkün Olur

Kur'an'ın tercümesine karşı çıkan ve tercümeyi caiz görenleri sert bir dille eleştiren **M. Reşid Rıza**, İslam dininin ayakta kalmasını ve müslümanların birliğini, Kur'an'ın tercüme edilmeyip aslî hâli üzere bırakılmasına bağlamaktadır. Müslümanların, hiçbir zaman bu günkü kadar birliğe ve bütünlüğe muhtaç olmadıklarını hatırlatarak, bunun ancak Arapçaya bağlılık sayesinde gerçekleşebileceğini, bu farz olan birliğin sağlanmaması hâlinde müslümanların, doymak bilmeyen müstemlekecilerin yiyeceği hâline geleceklerini belirtmektedir.

M. Reşid Rıza, daha sonra, "senin zikrettiğine göre, İslam ancak Arapça ile kaim olabilir. Hıristiyanlar için geçerli olan durum, Arapların dışındaki müslümanlar için de neden geçerli olmasın? Onlar kutsal kitaplarını kendi muhtelif dillerine çevirdiler. Bununla beraber, yine de hıristiyan olarak kaldılar ve **Hz. Mesih**'in milleti olmaya devam ediyorlar. Bunu yaptıklarından dolayı parçalanıp yok olmadılar. Oysa siz diyorsunuz ki, İslamiyet bu durumda yok olup gider" şeklinde vâkî olması muhtemel bir soruya cevap vermeye çalışmıştır.[232] Ne var ki cevabında tatminkâr olduğu söylenemez.

Daha başka eserlerde de dil birliğinin önemine işaret edilerek, ashab-ı kiramın, Arap olmayan milletler arasında Arapçanın yaygınlaşması için bütün gayretlerini bezlettikleri anlatılmaktadır.[233] Mısır, Irak, Suriye, Tunus, Cezayir, Fas gibi ülkelerin ahâlisinin Arap olarak kalmasında, ashabın bu faaliyetinin büyük rol oynadığı belirtilmiş, "eğer daha iyi anlasınlar diye Kur'an onların diline çevirilseydi, bu memleketlerden hiçbiri Arap olarak kalmazdı" denilmiştir.[234]

231 el-Muttaki, V/202 (İlim, 3069).
232 Rıza, Tefsir, IX/296-297.
233 Bk es-Said, 375-382; ez-Zurkani, II/26; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 480-481.
234 el-Hacevi, 195.

Müslümanların birliği ve beraberliğinde dil birliğinin büyük payının olduğunda şüphe yoktur. Ancak Kur'an'ın tercüme edilmesi hâlinde İslamın yıkılacağı, müslümanlar arasındaki birliğin yok olacağı ve müstemlekecilerin yiyeceği hâline gelineceği şeklindeki görüşlere katılmak mümkün değildir. Bize göre bu, meseleyi abartmaktır. Acaba M. Reşit Rıza mezarından başını kaldırıp, aralarında dil birliği olduğu hâlde, Batılılar tarafından olanca açıklığı ile sömürülen Arap devletlerini ve Batının çiftliği hâline gelen Arap yarımadasını müşahade etseydi, yine bu görüşünde ısrar edermiydi?! Dil birliğine ve daha başka pek çok ortak özelliklere sahip olan Arap devletlerinin oluşturduğu Arap Birliği Teşkilatının bu kadar acz ve zafiyet içinde olduğunu görseydi, yine de müslümanların güçlü bir birlik oluşturmalarının temel şartının "dil birliği" olduğunu söyler miydi?!

Kur'an-ı Kerim, asırlardır müslümanlar tarafından değişik dillere tercüme edilmektedir. Buna rağmen, İslamiyet yıkılmamış ve müslümanlar arasındaki birlik -bundan dolayı- yok olmamıştır. Eğer bugün İslam ülkeleri, Batının gayr-ı resmi sömürgeleri durumunda iseler, bunun da sebebi Kur'an'ın tercüme edilmiş olması değildir... Bize göre, İslamın kuvvet kazanması, müslümanların güçlü bir birlik oluşturması ve İslam aleminin müstemleke olmaktan kurtulması, ancak Kur'an'ın ruhu ve manâsı etrafında kenetleşmeye bağlıdır. Esasen bu, gerçekleştirilmesi kolay ve mümkün olan bir husustur. Oysa Kur'an'ın lafızları etrafında birleşmek, yani İslam aleminde dil birliğine dayalı bir ittifak kurmak, son derece zor, hatta imkansızdır.

Hadd-ı zatında Kur'an'ın tercüme edilmesinin Arapçanın yaygınlaşmasına katkıda bulunacağı da söylenebilir. Eğer insan helvadan bir parça tadar da, tadı ve kokusundan memnun ve hoşnud olursa, ondan doyasıya yemeye teşebbüs eder. Tıpkı bunun gibi, tercümesi sayesinde en tatlı ve en leziz manevi gıda olan Kur'an'dan; onun ruh ve manâsından bir nebzecik haberdar olan kimse, ondan daha çok istifade etmek için, asıl kaynağa, yani Arapçasını öğrenmeye tevessül edecektir; bu da Arapçanın yaygınlaşmasını sağlayacaktır.[235]

Nitekim okuduğu tercüme sayesinde Kur'an'ın tadına varan, fakat onunla tatmin olmayan nice müslim, gayr-ı müslim araştırmacı, bu ilahi mesajı asıl kaynağından okumak için Arapça öğrenmişlerdir.[236]

Öte yandan şunu da belirtelim ki, müslümanlar arasında dil birliğinin olması güzel bir olaydır; lakin bunun için diğer müslüman milletlere dillerini unutturup zorla Arapça öğretmenin tutarlı ve mantıklı bir yanı olmasa gerektir.

235 İbnu'l-Hatib, 221.
236 el-Hacevi, 195.

Üstelik bu, temel esprisi "sevgi ve kolaylık" olan İslam dininin ruhuna aykırıdır. Esasen Allah da, Hz. Peygamber'i ve O'nun izinden gidenleri, dili değil, dini tebliğ ve neşr ile mükellef tutmuştur. Bu husus, kitap, sünnet ve icma ile sabittir.[237] Ashabın, Arap olmayan bölgelerin ahâlisine ısrarla Arapça öğrettiği ve zikredilen beldelerin araplaşmasında Kur'an'ın tercüme edilmemesinin en büyük rolü oynadığı iddiası ise sadece bir faraziyedir, ilmi dayanakları yoktur.

l - Tercümeden Maksad, Arap Olmayan Müslümanları Dinlerinden Uzaklaştırmaktır.

Bu çağda, Kur'an'ın tercüme edilmesini tasvib ve teşvik edenden daha çok İslama zarar veren kimsenin olmadığını iddia eden M. Reşid Rıza, bundan gayenin, Arap olmayan müslümanları dinlerini terketmeye ondan uzaklaştırmaya hazırlamak olduğunu söylemektedir.[238]

Gayr-ı müslimlerin müslümanları Kur'an'dan, dolayısıyla dinlerinden uzaklaştırmak için büyük bir gayret gösterdiklerinden şüphe yoktur.[239] Bu maksatla İslami konulara ve müslümanları ilgilendiren meselelere el attıkları, hatta bu alanlarda öncü olmaya çalıştıkları da herkesçe malumdur. Esasında tebşir ve istişrak faaliyetleri tamamen bu gayeye matuftur. Nitekim istişrak, "Hıristiyan aleminin, İslamiyeti önce anlamak, sonra yıkmak hususundaki gayretleri"[240] şeklinde tanımlanmıştır. Bunların bu gayelerine vasıl olmak için el attıkları ve çok meşgul oldukları en önemli konulardan biri de Kur'an-ı Kerim'in tercümesidir. Batılı misyoner ve müsteşrikler, Kur'an'ı tercüme etmekle, hem onu Batı kamuoyuna yanlış bir şekilde, iftira ve karalamalarla dolu olarak tanıtmış oluyorlar, hem de merak edenlerin Kur'an'ın aslını okuyup, ondan doğrusunu öğrenmelerini engellemiş oluyorlar. Bunu sadece Batı-lılara yönelik olarak yapmıyorlar; aynı zamanda ve özellikle de Arapça bilmeyen müslüman milletlere müteveccihen yapıyorlar. Daha önce, misyonerlerin Kur'an'ı müslüman Bengal hâlkının dili olan Bengalceye çevirdiklerini zikretmiştik.[241] Yirminci yüzyılın başlarında Kur'an'ı Türkçeye tercüme edenlerden biri olan **Zeki Megamiz** de bir hıristiyandır.[242] Bunların yanında, müsteşrik ve misyonerlerle işbirliği hâlinde bulunan ve onların kötü emellerine

237 Aynı yer.
238 Rıza, Muharebetu'l-Menar, 571.
239 Bk. Cilacı, 11-122.
240 A.Aydın, 85.
241 Bk. s.127-130.
242 Ergin, V/1927.

alet olan müslümanlar da vardır ki, bunlar bu konuda bütün gayretlerini serdetmektedirler.

Bütün bu faaliyetlerden murat, müslümanları Kur'an'dan uzaklaştırmaktır. Batılılar, Kur'an'la bağları devam ettikçe ve ona göre yaşadıkça müslümanları tam anlamıyla yenemeyeceklerini çok iyi biliyorlar. Nitekim, dönemin İngiliz Müstemlekeler Bakanı Gladisnost, 1896 yılında Lordlar Kamarasında yaptığı konuşmada bu gerçeği şu şekilde ifade etmiştir: (Eline aldığı Kur'an'ı göstererek) Siz, müslümanların bu Kitapla olan bağlarını koparmadıkça, onların elinden bu Kitabı almadıkça onları yenemezsiniz.[243]

Dikkat edlirse, burada asıl gayenin müslümanların Kur'an'la; onun ruhu ve manâsıyla olan bağlarını koparmak, Kur'an'ı müslümanların hayatın dan çıkarıp atmak olduğu anlaşılacaktır. Müsteşriklerin gayesi, bizatihi Arapça Kur'an'ı yok etmek değil, onu "hayat kitabı" olmaktan çıkarmaktır. Emir ve yasaklarına göre yaşanmayan, kanun ve kuralları cari olmayan, sadece musıki niyetiyle terennüm edilen Arapça bir Kur'an'dan dolayı Batılılar hiçbir zaman rahatsız olmazlar. Ama ahkâmıyla, âdâbıyla, kanun, kural, emir ve yasaklarıyla, kısacası bütünüyle yaşanan bir Kur'an, tercüme dahi olsa Batılıları aşırı derecede rahatsız eder.

O hâlde Batılıların asıl gayesi, müslümanların Kur'an'ın ruhuyla, manâ ve muhtevasıyla olan bağlarını koparmak; Kur'an'ı yaşanan bir Kur'an olmaktan çıkarıp, müzelik bir eser hâline getirmektir. Tercümeyi değil, fakat hatalı ve maksatlı tercümeleri de bunun için bir ara merhâle olarak kabul etmektedirler. Onlar Kur'an'a karşı oldukları kadar, sağlam ve sıhhatlı bir şekilde yapılmış tercümelerine de karşıdırlar.

Üstelik bu gayelerine erişmek için, sadece tercümeye değil, daha pek çok yönteme de başvurmaktadırlar. Nitekim, apaçık Arapça konuşan ve apaçık Arapça olan Kur'an'ı, apaçık bir şekilde anlayan pek çok Arabı, tercüme olmaksızın da apaçık olan Kur'an'dan uzaklaştırmışlardır. Bu gerçek apaçık ortadadır.

Binaenaleyh bu açıdan bakmayıp da samimi olarak ve sadece onu iyi anlayıp yaşamak gayesiyle tercümeyi caiz görenleri, "bu asırda İslama en çok zarar veren kişiler" diye suçlamak, bizce doğru değildir. Ama "müslümanların Kur'an'ın ruhuyla, onun manâ ve muhtevasıyla olan bağlarını koparmaya çalışan ve Kur'an'ı da bu maksatla tercüme edenden daha çok İslama zarar veren başka biri yoktur" dense, şüphesiz bu doğru olur ve hepimiz bunda ittifak ederiz.

243 el-Bindak, 109.

m - Batınî Mezhep Mensuplarının Tercümeleri

Bize göre, Kur'an tercümesi için zikredilecek en büyük sakınca, müslüman olan, fakat batınî bir mezhebe saplananlar tarafından yapılan tercümeler ve bunlarda verilen maksatlı bilgilerdir. Bu tercümelerin sahiplerinin müslüman olması ve İslami bir isim taşıması, okuyucuyu, okuduğu şeyin doğruluğu konusunda psikolojikmen ikna etmekte ve ona bu hususta güven vermektedir. Dolayısıyla bu mütercimlerin, bazı Kur'an ayetlerini kendi batıl ve sapık mezhepleri doğrultusunda tercüme etmeleri ve tercümelerinde bu paralelde bilgiler vermeleri, okuyucuları menfi yönde etkiler, gönüllerinde İslam hakkında teşvişler uyandırır.[244] Bir gayr-ı müslimin yaptığı tercümeyi okuyan, İslamın aleyhinde söylediği sözler ve yaptığı yorumlardan belli bir derecede etkilenmekle beraber, mütercimin müslüman olmamasını hesaba katarak serdedilen görüşlerden şüphelenebilir ve ikna olmayabilir. Ama bu bilgileri bir müslümana ait tercümeden okursa daha çok müteessir olabilir.[245]

Ancak, Kur'an tercümesini bu olumsuzluğun yegâne sebebi olarak göstermek doğru değildir. Kur'an tercümesi olamasa da bu tür mezhep ve fırkaların sâlikleri, görüş ve düşüncelerini daha değişik yollarla yayacaklardır; nitekim, kitap, dergi, gazete vb. yollarla yaymaktadırlar da. Bugün Kur'an tercümesi büsbütün yasaklansa, yine de bu insanlar faaliyetlerini ve mezheplerinin propagandasını neşriyat yolu ile sürdüreceklerdir. Binaenaleyh, bu olay da Kur'an tercümesini mahkum etmemektedir.

Bununla beraber şunu da belirtelim ki, bu tür propagandaların Kur'an-ı Kerim'in tefsir ve tercümesi içinde yapılması, okuyucuları daha fazla etkileyecektir. Esasen bu insanlar da bunu bildikleri için, görüş ve düşüncelerini özellikle bu yolla yaymaya çalışmaktadırlar. Nitekim zaman zaman yeni müslüman olan bazı Batılıların, beyanlarında bu hususa temas ettikleri ve bunun doğurduğu sakıncaları ifade ettikleri görülmektedir.

Şüphesiz ki en ideal durum, Kur'an'ı Arapça lafızlarıyla okuyup anlayabilmektir. Zira, Kur'an'ı daha iyi bir şekilde anlamanın yolu Arapçaya vâkıf olmaktan geçer. Ancak bugünkü siyasal konjonktür, sadece İslam aleminde bile bunu sağlamaya elverişli değildir. Bu durumda, ya insanlar öyle bir an gelinceye kadar, Kur'an'ın manâ ve muhevasından mahrum bırakılacaklardır, ya da tercüme yolu ile bilgilendirileceklerdir. Birinci seçenek, kısa vadede gerçekleşemeyeceğine ve ne zaman gerçekleşeceği de meçhul olduğuna göre, ikincisini tercih etmek gerekir.

---

244 Cem'iyyet'd-Da've'nin Konferansı takdimi, 12.

245 Batını mezhep mensuplarının tercümelerinden ve yaptıkları tahriflerden bazı örnekler için bk. Muhenna, 153-195.

Netice itibariyle, belirli evsaf ve şartları hâiz kişiler, kural ve kaideleri çerçevesinde Kur'an'ı tercüme etmeli, böylece diğer insanların da onu anlamasını sağlamalıdırlar.

n - Kur'an'ın Elfazına Bağlı Müesseseler

Kur'an'ın lafzına ve nazmına bağlı olarak ortaya çıkmış ve geleneksel-leşmiş müesseseler vardır. Hafızlık müessesesi bunlardan biridir. Ashab-ı Kiram döneminden beri müslümanlar Kur'an'ın tümünü ezberlemek konusunda adeta yarışmışlardır.[246] Pek çok İslam beldesinde kadınlı-erkekli binlerce, onbinlerce kişi Kur'an'ı ezberleyerek hafız olmuştur. Hatta çocuk denecek yaşta hafız olanlar vardır. İslam ilim tarihinde adı altın harflerle yazılmış olan birçok alim, daha on yaşına varmadan bütün Kur'an'ı hıfzetme şerefine nail olmuştur.[247]

Bu müessese, tarih boyunca olduğu gibi, bugün de bütün İslam ülkelerinde mevcuttur ve bugün de İslam aleminde sayıları yüzbinlerle ifade edilecek kadar çok hafız vardır.[248]

Kur'an'ın tercümesini tasvib etmeyenler, hem bunun, hem de yine bunun gibi Kur'an'ın lafız ve nazmına bağlı olan Tecvid ilmi, Kıraat ilmi gibi ilim dallarının tercümeyle birlikte yok olacağını iddia ederek buna karşı çıkmaktadırlar.[249]

Bize göre, ne hafızlık müessesesi, ne de diğer kurumlar tercüme ile zâil olmaz. Eğer Kur'an -maazallah- tamamen ortadan kaldırılıp da onun yerine tercümesi ikame edilseydi, o zaman bütün bunlar doğru olabilirdi ve hepimiz de buna karşı çıkardık. Fakat -hamdolsun- Kur'an bütün hususiyetleri ve özellikleriyle, ilk günkü hâliyle aramızda durmaktadır; ebediyete kadar da duracaktır... Binaenaleyh böyle bir endişeye mahâl yoktur ve buna istinaden tercümeye karşı çıkmak doğru değildir. Nitekim Kur'an, bütün müslüman milletlerin diline, hem de defalarca çevrilmiş olduğu hâlde, bugün yine İslam aleminde yüzbinlerle ifade edilecek kadar çok hafız vardır. Sadece Türkiye'deki Kur'an hafızlarının sayısı bile yüzbinlerin fevkindedir.[250] Piyasada pek çok tercüme mevcut olduğu hâlde, yine Kur'an Arapça lafızlarla ve ilmi kurallar çerçevesinde kıraat edilmektedir. Yani Tecvid ve Kıraat ilmi, her şeye rağmen bütün canlılığıyla yaşamaya devam etmektedir ve Kur'an

---

246 Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri,20; Güngör, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 32.

247 Tabibi, 42.

248 Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 87.

249 Bk. Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 81-83; ez-Zurkani, II/37.

250 Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 87.

okunduğu sürece de böyle kalacaktır. Netice itibarıyla, tercümeye karşı çıkanların bu iddiaları tatminkâr değildir ve yersiz vehimlerden ibarettir.

Sadece Araplar değil, fakat belki de onlardan çok Arapların dışındakiler bu tür müesseselerin kurulup gelişmesine katkıda bulunmuşlardır. Nitekim biraz evvel de belirttiğimiz gibi, bu milletler arasında Kur'an'ın tümünü ezbere bilenlerin sayısı hayli kabarıktır. Bu milletlerin diline Kur'an pek çok kereler tercüme edildiği hâlde, yine de bu müesseseler zayi olmamış, aynı canlılıkta süregelmişlerdir.

o - Kur'an Tam Olarak Tercüme Edilemez

Kur'an'ın tercümesine karşı çıkanlar, onun Allah'ın eşsiz kitabı olduğunu ve diğer eserlere benzemediğini belirterek, tam tercüme edilemeyeceğini söylemektedirler. Ayrıca, onun aslına uygun bir şekilde tercüme edilebilmesi için, tüm dini ilimler yanında, diğer sosyal ilimler ve fen ilimleri konusunda da derin bir bilgiye sahip olmak gerektiğini kaydediyorlar. Sadece bunlar da yetmez; bunların yanında, geniş bir sanat anlayışına, edebi zevk ve estetiğe, doğuştan gelen bir takım yeteneklere de sahip olmak icab etmektedir. Bütün bunlara ilaveten, tercüme tekniklerini, bu ilmin kural ve kaidelerini, Kur'an dili yanında, çevirinin yapılacağı dili... de çok iyi bilmek gerekir... Oysa, bugün Kur'an'ı tercüme edenlerin hiçbiri bu evsafı hâiz değildir. Mevcut tercümelerin ekseriyeti, tabiri caizse, "çalakalem" yazılmışlardır; hepsinde eksiklikler vardır. O hâlde, böyle bir duruma sebebiyet vermemek için tercümeyi men etmek lazımdır.[251]

Şüphesiz ki bu sözlerde hakikat payı vardır. Gerek yetersiz müslüman mütercimler, gerekse gayr-ı müslimler tarafından yapılan tercümelerde pek çok hatalar müşahade etmek mümkündür. Fakat, bu hatalar yapılıyor diye, insanları Kur'an'ın ruhundan ve nurundan mahrum bırakmak doğru değildir. Esasen, bugün artık Kur'an'ın tercümesini men etmek mümkün bulunmamaktadır. Üstelik böyle bir durum, bir yandan meydanı Kur'an'a inanmayanların saçma tercümelerine bırakacakken, bir yandan da Kur'an hakkında pek çok yanlış yorumların ve polemiklerin yapılmasına imkan sağlayacaktır. Arapça bilmeyen müslümanlar, dinlerinin ana kaynağını bilmemek ve anlamamakla itham edilecekler; müslümanlar da buna tatmin edici bir cevap veremeyeceklerdir. Nitekim, 1757'de İngilizlerin egemenliği altına giren Bangladeş'te misyonerlik faaliyetlerinde bulunan meşhur misyoner **William Carey**, Hatıra Defteri'nde, 1793'te Bangladeş'e geldiğini, oradaki müslüman hâlka Kur'an'ı anlayıp anlamadıklarını sorduğunu, onların da buna cevap olarak, "Kur'an

251 Bk. ez-Zürkani, II/54-55.

Arapça olduğu için kimse anlamıyor" dediklerini kaydediyor. Carey, bunun üzerine onlara şu soruyu sorduğunu yazıyor: "Öyleyse ona nasıl itaat ediyorsunuz ve niçin müslümansınız?"[252]

Görülüyor ki, bu iddiaya istinaden tercümeyi men etmek, ileride daha büyük sakıncaların doğmasına sebep olacaktır. O hâlde tercümeyi men etmeye değil, onu daha mükemmel hâle getirmeye çalışmak gerekmektedir. Bunun için, ileride belirteceğimiz gibi, tercüme işini çok ciddi olarak ele almalı, yetersiz ve ehliyetsiz kişilerin Kur'an'ı tercüme etmesine fırsat vermemeli, her yönüyle bu işe ehil alimlere veya böyle alimlerden müteşekkil komisyonlara tercüme yaptırmalıdır. Böylece, yetersizlikten kaynaklanan hatalar bertaraf edilmiş olacaktır.

Bununla beraber, yine de bazı farklılıklar söz konusu olabilir. Kur'an'ın ruhuna ve İslamın özüne aykırı olmamak ve zarar vermemek kaydıyla bu farklılıklar normal karşılanabilir. İnsanlar tabiat, karakter, seciye, bilgi, fikir ve düşünce yönünden farklı olduklarına, olaylara bakış açıları ve yaklaşım tarzları ayrı olduğuna göre, aynı ayeti tercüme ederken kullandıkları kelimeler, kurdukları cümleler de farklı olabilir; hatta bazen verdikleri manâ dahi birbirini tutmayabilir. Burada önemli olan, bu mananın doğru olması, Kur'an'ın ruhuna ve özüne aykırı olmamasıdır.

Meselenin bir de şu yönü vardır: Hiçbir işte en mükemmele bir anda varılmaz; bilakis, her işte en mükemmel olan, o iş için yapılanlardan istifadeyle ve zamanla ortaya çıkar. Kur'an'ın tercümesi için de bu kural geçerlidir. Mükemmel bir Kur'an tercümesi, ciddi bir şekilde ve erbabınca yapılmış olan farklı Kur'an tercümelerinden yararlanılarak ortaya çıkarılabilir. Başka bir ifadeyle, bu farklı tercümeler, ileride zuhur edecek olan mükemmel tercümeler için zemin hazırlamakta, tabiri caizse bir "altyapı" oluşturmaktadır.

Sonuç olarak şunu diyebiliriz ki, tercümeyi men etmek ve ona karşı çıkmak yerine, erbabınca yapılmış olan sağlam ve güvenilir tercümeleri yaygınlaştırmak, gerek bu tercümelerin mukaddimelerinde, gerekse başka vesilelerle, maksatlı ve kötü niyetli kişilerin yaptıkları tercümelere işaret etmek, insanları bunlara karşı duyarlı ve dikkatlı olmaya çağırmak... böylece onların kötü faaliyetlerinin önüne geçmek icab etmektedir.[253]

Tercümeye karşı çıkan veya onu caiz gören herkes bilmeli ki, tercümeden murad, kendilerine ilahi davetin vasıl olmadığı kimselere, daveti; hidayete müsaid olanlara hidayeti ulaştırmak; böylece İslamın intişarını sağlamaktır.

252 Khan, 375.
253 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 589-590.

Tercümeden murad, sapık ideolojilerin ve azgın kimselerin peşinde gidenlere karşı huccet ikame etmek, "biz Kur'an'dan; onun nurundan ve hidayetinden habersizdik" diyerek, bir takım mazeretlerin arkasına sığınmalarına fırsat vermemektir; dost - düşman, inanan - inanmayan herkesi ondan haber etmektir. Böylece isteyen, onun ışığında yürür, kurtuluşa erer; isteyen ona sırt çevirir, küfrün karanlığında boğulur gider...[254]

Tercümeyle ibadet konusu hariç, Arapça bilmeyenlere, anlamını ve muhtevasını öğrenmeleri için, Kur'an'ı tercüme etmenin gereği konusunda alimlerimiz görüş birliğine varmışlardır.[255] Ancak, bu yapılacak tercümenin şekli, mahiyeti, metodu ve teknikleri konusunda, farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Tezimizin bundan sonraki bölümünde, bu konuyu aydınlatmaya çalışacak, tercümenin teknikleri üzerinde duracağız.

254 İbnu'l-Hatib, 227-228.
255 Akdemir, 33.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TERCÜME TEKNİKLERİ

Genel Mülâhazalar

Şimdiye kadar verdiğimiz bilgiler, Kur'an-ı Kerim'in tercümesinin zaruretini ortaya koymaktadır. Gerek ileri sürülen aklî ve mantıki deliller, gerekse Kur'an ve sünnetten beyan edilen ayet ve hadisler, alimlerin ve mezheb imamlarının görüş ve kanaatleri... bütün bunlar bu zarureti te'yid etmektedir.

Esasında Kur'an-ı Kerim'in tercüme edilmesine itiraz eden ve cevaz vermeyenler de, tercümeyi gerekli ve caiz görenler de bazı noktalarda müttefiktirler. Hepsi de kelam-ı ilahinin insanlara duyurulmasının gereği üzerinde durmaktadırlar.[1] Ancak, tercümenin şekli ve teknikleri konusunda aralarında görüş farklılığı vardır. Bunların bir kısmı, Kur'an-ı Kerim'in önce Arapça olarak tefsir edilmesini, daha sonra bu tefsirin başka dillere tercüme edilmesini savunurken, diğer bir kısmı, Kur'an'ın doğrudan doğruya diğer dillere, fakat manevi tercüme şeklinde çevrilmesini savunmaktadırlar.

Öte yandan, başta **Muhammed Ferid Vecdi** olmak üzere bazı zevatın, Kur'an'ın harfiyyen tercüme edilebileceğini iddia ettikleri de müşahade edilmektedir. Ancak, hemen şunu belirtelim ki, bu iddia ilim aleminde pek itibara mazhar olmamıştır.

Görüldüğü gibi, Kur'an'ın tercümesi konusunda geniş bir mutabakat mevcuttur. Fakat tercümenin mahiyeti, şekli ve tekniği konusu, alimlerimiz arasında ihtilaflıdır. Tercümenin şekli ve tekniği konusunda ileri sürülen Harfi, Tefsiri ve Manevi tercümenin mahiyeti hakkında bilgi vermeden önce, Kur'an'ı tercüme etmenin zorluğu ve bunun sebepleri üzerinde durmak istiyoruz.

1 İbnu'l-Hatib, 221.

A - KUR'AN TERCÜME EDİLEBİLİR Mİ?

Çalışmamızın ilk bölümünde de belirtildiği gibi tercüme, bir dilde ifade edilen manâ ve muhtevanın, başka bir dile, o manâ ve muhtevayı ifade eden kelimelerin yerine konulacak kelime ve lafızlarla aktarılmasıdır.[2]

Açıktır ki tercüme, sadece harfler ve sesler şeklinde biçimlenen hakiki lafızları ele alır. Kur'an misalinde olduğu gibi, mesela Kur'an'ın kadim sıfat oluşunu, onun gaybi ve hükmi kelimelerini ve nakışlarını ele almaz. Eğer bunlara da değinecekse, o zaman tercüme olmaktan çıkar, te'vilin bir türü olur.[3]

Tercüme sanatında en büyük espri, bir dilden ötekine kavramları eksiksiz yansıtabilme başarısında saklıdır. Hangi yöntemle olursa olsun, tercüme edilmiş bir yazı parçasında, eğer istenen amacın hepsi bir dilden ötekine aktarılmamışsa, böyle bir tercüme önce eksik, sonra yerine ve taşıdığı öneme göre de herhangi bir sorun doğurabilir. Dolayısıyla, mütercim için de ağır sorumluluklara neden olabilir.[4]

Tercüme, düşünsel, bilimsel ve kültürel bir operasyondur. Yani sözcüklerin, kalıplar içinde bir çeşit depo edilmiş hâldeki anlamlarını bir operatör edasıyla, ilim, kültür ve mantık neşteriyle yarıp çıkarma, onları ölçme, hesaplama ve başka bir dildeki sözcüklerin kalıplarına büyük bir sabır ve ustalıkla yerleştirme işidir.[5]

Tercümenin mahiyetini böylece belirttikten sonra, şimdi bu genel çerçeve içerisinde Kur'an'ın tercüme edilip edilmeyeceğini inceleyelim.

Kur'an tercüme edilir mi? Bu soruya cevap vermeden önce, normal bir eserin, beşer ürünü olan bir kitabın tercüme edilip edilemeyeceğine bakalım. "*Mütercim haindir*"[6] sözü, tercüme sanatının klasik deyimi hâline geldiğine göre, demek ki alelade bir eserin bile tercümesinde bir takım eksiltme ve ilaveler söz konusu olabilmektedir. Her dilin kendine has ve başka dillerde bulunmayan hususiyetleri vardır. Bunları aynen başka bir dile aktarmak, onları bir ayna gibi tercüme ile diğer bir dilde aynen yansıtmak mümkün değildir.[7]

2 Bk. s. 58.
3 ez-Zurkani, II/17.
4 F.Aydın, 130.
5 F.Aydın, 131.
6 İz, I/8.
7 Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim ve Başka Dil. Çev. XVII.

Öyleki bir yazardan, kendi ana dilinde yazdığı eserini, yine ana dili gibi bildiği başka bir dile çevirmesi istense, o bile orijinal eserini aynı letafette; ana dildeki gibi edebi, fasih ve beliğ bir şekilde çeviremeyecektir. Nitekim Hindistanlı ünlü şair ve yazar **Rabindranat Tagor**'a, Mısır'a yaptığı bir seyahat esnasında, İngilizce olarak yazdığı eserlerden başka, Hindçe yazdıklarını da İngilizceye tercüme etmesi söylenmiş, o bunu yapamayacağını, zira Hindçe olarak yazdığı eserlerini, aynı üslupta ve aynı akıcılıkta çeviremeyeceğini, İngilizcenin bunun için yeterli olmadığını itiraf etmiştir.[8]

Aynı eserin müellifi için durum böyle olunca, farklı kişiler için işin daha zor olacağı şüphesizdir. Zira çeviriyi yapacak kişi, hiçbir zaman orijinal eseri yazanın yaşadığı duyguları aynen yaşayamaz.

Tercüme edilecek eserin edebi özelliği arttıkça, tercümesi de o nisbette zorlaşır. Zira edebi yazılar, hayal gücünün, yoğun duyguların ve iç dünyanın enginliklerini, derinliklerini yansıtırlar.[9] Bundan olacak ki, beliğ ve edebi eserlerin tercümesinden sakınılmaktadır. Esasen bunlar, orijinal eserin edebi ve belaği zevkini, tatlı ve lirik üslubunu tam olarak yansıtamadıkları gibi, iyi bir şekilde tercüme de edilemezler. En beliğ olan eserin tercümesi, ondan daha az beliğ olanınkinden daha çirkin ve daha zevksiz olur. Yani belağat yükseldikçe, tercüme güçleşmekte ve çirkinleşmektedir.[10]

Tercüme edilecek konunun ağırlığı, olağanüstülüğü, güzelliği, akıcılığı ve özellikle zengin anlatımı... bütün bunlar da, çoğu kez tercüme ile yansıtılamaz. Konu yoğunluğu, zihni temerküz, çok boyutluluk ve aklı zorlayan yorumlarla dolu oldukları için felsefi eserlerin de tercümesi zordur...[11]

Nesir için durum böyledir. Şüphesiz ondan daha edebi ve daha çok sanatsal özellikler taşıyan şiirin tercümesi daha fazla zordur; hatta imkansızdır. Öyleki, şiirin kendi dilinde bile düz yazıya çevrilemeyeceği söylenmiştir.[12] Hakikaten de Dünya Klasikleri ve Edebiyat şaheserleri arasında yer alan Arap, Fars, Hind ve Batı edebiyatına ait bazı şiirleri, o dillerdeki güzelliği ile Türkçeye çevirmek mümkün olmadığı gibi, **M. Akif**, **Yahya Kemal** gibi Türk edebiyat dünyasının en parlak yıldızları mesabesindeki şairlerimizin şiirleri de, aynı güzellikte bu dillere çevirmek mümkün olmamaktadır.

Görüldüğü gibi, aciz olan insanlara ait eserlerin bile tam tercümesi yapılamamaktadır. Bununla beraber, Dünya klasikleri arasında yer alan pek çok

8 Okiç, 27; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 219.
9 F. Aydın, 132.
10 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 80.
11 F.A ydın, 132.
12 Bk. Oktay, 47.

eser, değişik şekillerde tercümeye konu olmaktadır. Zira onları tanımaya, anlamaya ve sanatlarındaki güzelliklerden, az da olsa istifade etmeye diğer insanların da hakkı ve ihtiyacı vardır.

Kur'an-ı Kerim için, gerek tercümeyle ilgili olarak belirttiğimiz zorluğu, gerekse insanların ona olan ihtiyacı ve ondan istifade etme hakkını, iki, üç... hatta sonsuz kere katlamak icab ediyor. Eğer, aciz bir beşere ait ve gerek kendi dilinde, gerekse başka dillerde benzerinin getirilmesi mümkün olan bir eseri, tüm incelik ve güzellikleriyle tercüme etmek imkansız ise, her türlü acziyet ve eksiklikten münezzeh ve tüm kemal sıfatlarla muttasıf bulunan Yüce Allah'ın, ne kendi dilinde, ne de başka dillerde benzerinin, -hatta on ayetinin dahi benzerinin- getirilmesi mümkün olmayan, Arap dilinin en büyük edebi ve belaği eseri olan kelamının tüm incelik ve güzellikleriyle başka bir dile nakledilmesi, imkansızın karesi, daha doğrusu sonsuz derecedeki kuvvetidir. Eğer, insanların sadece bir yönüne hitab eden ve yalnızca bir yanını tatmin eden beşeri eserleri, mahiyet ve muhtevasıyla insanlara sunmak bir zaruretse, insanların sadece bir yönüne değil, fakat bütün cihetlerine; dünya ve ahiretine, beden ve ruhuna... hitab eden; yalnızca bir yanını değil, fakat her cepheden onu tatmin eden, her türlü ihtiyacını karşılayan Kur'an-ı Kerim'i, diğer insanların idrakine ve istifadesine sunmak, zaruretin sonsuz derecedeki kuvvetidir.

Binaenaleyh, gerek evrensel çaptaki zevatın eserlerini, gerekse tüm insanları, zamanları ve zeminleri ihata eden Kur'an-ı Kerim'i bütün insanların diline nakledерek istifadelerine sunmalıyız.

Peki ama, bunları aynen tercüme etmek muhâl olduğuna göre, bu iş nasıl yapılacak? İşte tezimizin bu bölümünde bunu izah etmeye çalışacağız.

B - TERCÜMENİN ÇEŞİTLERİ

Bilindiği gibi tercüme, bir dildeki kelamı veya eseri başka bir dile nakletmektir. Yani o kelamın anlamını, o eserin muhtevasını başka bir dildeki kelimelerle ifade etmektir. Kelimeye konumuz açısından bakarsak, "İlahi Kelamın manâsını, bütün manâ ve maksadlarına bağlı kalmak ve hepsini ifa etmek şartıyla, Arapçadan başka bir dildeki kelimelerle ifade etmek"[13] şeklinde izah edebiliriz.

İlahi Kelamın manâsının nasıl ve ne şekilde başka bir dile nakledileceği konusu, karşımıza farklı tercüme sistemlerini çıkarmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i bunlardan hangisiyle çevirmenin daha iyi olduğunu söyleyebilmek için, bunları kısaca incelememiz lazımdır.

13 ez-Zurkani, II/7, 34, 39-40.

1 - Misli Misline Tercüme

Esasında bunu, biraz sonra izah edeceğimiz Harfi tercümenin bir türü olarak da değerlendirmek mümkündür. Fakat Harfi tercümenin, kısmen de olsa mümkün olmasına rağmen, bunun kat'i surette mümkün olmaması ve asla kimsenin buna güç yetirememesi, onu Harfi tercümeden ayırmaktadır.

Misli misline tercüme aslın tıpatıp aynısıdır. Bir lafzın ihtiva ettiği bütün manâları ve işaretleri, hiç eksik bırakmaksızın ve hiç ilave yapmaksızın aynen, başka bir dildeki lafızlarla ifade etmektir. Orijinal lafız kaç manâya geliyorsa, zahiri manâlarından başka batını manâları da tazammun ediyorsa, bir takım gizli anlam ve işaretler taşıyorsa, tercüme edilen dilde, o lafızların yerine ikame edilecek kelimelerin de, bütün bu gizli-açık, zahiri-batını ve müteaddit manâları, remiz ve işaretleri aynen yansıtması gerekir.[14] Orijinal eser, kaç kelimeden ve cümleden ibaretse, tercümenin de o kadar kelime ve cümleden ibaret olması iktiza eder.

Böyle bir tercüme, ne Kur'an için, ne de alelade bir eser için mümkün değildir. Çünkü her lisanın kendine mahsus bir bünyesi ve hususiyeti, her insanın da kendi nev-ı şahsına münhasır duyguları, düşünceleri ve ayrı kabiliyetleri vardır. Her yazar bu duygular içerisinde ve kabiliyeti nisbetinde eserini yazar ve duygularını oraya yansıtır. Başka birinin onunla aynı duyguları yaşaması, aynı ruh hâletini paylaşması, müellifin cümlelerine, kelimelerine, hatta harflerine özenerek nakşettiği hislerini, tamamiyle tercümesinde yansıtması muhâldır. Üstelik bunu asıl eserin kelime ve cümlelerinin sayısı ile mukayyed olarak, ordaki her kelimenin, her yönden taşıdığı özellikleri ihata ederek yapması, bize göre muhâlden de ötedir. Kur'an-ı Kerim için ise bu imkansızlık, muhâlin sonsuz derecedeki kuvveti durumundadır.

Nitekim bunun, bilhassa Kur'an-ı Kerim hakkında hiçbir surette mümkün olmadığında ulemanın ve fukahanın ittifakı vardır.[15]

2 - Tanziri Tercüme

Bu tercüme türü daha ziyade edebi şiirlerde kullanılır. Bunda asıl metin tercüme edilmez, fakat onda kullanılanın benzeri bir ifade kullanılır. Yani asıl metne bir "nazire" yapılır. Tabii ki bu yapılırken büsbütün asıl metinden kopuk ve bağımsız hareket edilmez. Bir dereceye kadar ona bağlılık vardır; hatta

14 Şeltut, 124; Bilmen, Büyük Tefsir Tar. I/100; Namazda Kur'an Okumak Mes. 135.
15 Aynı yerler.

bazen ondaki kelimeler, ifadeler kullanılır. Fakat bütün bunlarla asıl metnin tercümesi değil, onun benzeri yapılmaya çalışılır.

M. Hamdi Yazır, "Hem akla, hem kalbe, yahut yalnız zevk u hissiyata hitab eden ve lisan nokta-ı nazarından edebi kıymeti ve zevk ı sanatı haiz bulunan canlı ve bedii eserlerin tercümelerinde muvaffakiyet görüldüğü nadirdir. Bunları tanzir etmek, tercüme etmekten daha kolay gelir"[16] diyerek, bu tercüme türünün bu yönüyle kolay olduğuna işrat etmektedir.

Meşhur Türk şairi **Fuzuli**, *Divan*'ının dibacesinde önce şu Arabça kitayı zikreder.

تبت يداكاتب لولاه ماخربت
معمورةٌ أسست بالعلم والأدب
أردى من الخمر فى إفسادنسخته
تستظهرالعيب تغييرا من العنب

Bunun meali şu oluyor: "Elleri kurusun ol katibin ki, o olmasa idi ilm u edeb ile te'sis edilen hiç bir ma'mure harab olmazdı. Nüshasını ifsad etmekte şarabtan daha kötüdür; "I n e b"ten bir tağyir yaparak "a y b " çıkarmak ister."[17]

Fuzuli bunu Türkçeye şu şekilde çevirmiştir:
"Kalem olsun eli ol katib-ı bedtahririn
Ki, fesad-ı rakamı, "sur" [18] *umuzu "şur"* [19] *eyler.*
Gah bir harf sukutiyle kılar "نادر"ı "نار",
Gah bir nokta kusuriyle "كوز"ü "كور" *eyler."* [20]

"İşte bu kıta, evvelki kıta mazmunun aynı değil, lakin dengi bir tabir ile ifadesidir. Ve binaenaleyh edebi bir tercümedir. Asıl mazmun itibariyle kıymet-ı edebiyyece onun yerine konabilir. Evvelkinden (eksik) bıraktığı cihetleri, diğer cihetten itmam eylemiştir. "عنب"i "عيب" yapmakla, "sur"u "şur", "نادر"ı "نار", "كوز"ü "كور" etmek, hepsi aynı ifsad u tağyir mefhumunun misalleridir. Bununla beraber harfiyyen değil, tanziren bir tercümedir. Ve tanzir olduğu içindir ki, denk bir tercüme olabilmiştir.

16 Yazır, I (Mukaddime), 9-10.
17 Aynı yer.
18 Sur= düğün
19 Şur=kavga
20 Aynı yer.

Edebi eserlerin tercümesi için de bundan başka yol yoktur. Lakin, böyle edebi mahiyette beliğ bir eser, şiirden ibaret olmayıp aynı zamanda ilmi, hukuki ve sair bir suretle hükmü dahi hâvî bulunursa, o vâkît bu yoldan bir tercüme, tercüme değil, tahrif olur. Nitekim evvelki kıt'ada asıl maksud, şarabın haddini beyan etmek veya üzümü bozup şarap yapmanın şer'an cezasını anlatmak olsaydı, "göz"ü "kör" etmek cinayeti, onun hiçbir zaman tercümesi olmazdı. Çünkü vesaik-ı hükmiyye mahiyetinde bulunan kelamların, kanunların, mukavelelerin, muahedelerin, vazifeleri tayin eden emirlerin, nehiylerin çerçeveleri nasslardır. Onun için hukuki bir mukavele veya muahedenin hükmünde, ancak resmi metni muteber olur. Tercümesi, olsa olsa anlamak için bir vesile olabilir; bir vesikay-ı hukukiye teşkil etmez."[21]

Meseleye Kur'an-ı Kerim açısından baktığımızda, işin ciddiyeti ve meşakkati daha da artmaktadır. Kur'an-ı Kerim'e hiçbir şekilde ve hiçbir surette "nazire" getirilemeyeceği tarihen sabittir. Kur'an-ı Kerim ilk dönemlerden beri bütün insanlara ve cinlere bu konuda meydan okumuş, fakat, fesahat ve belağatta en yüksek noktaya erişmiş olan Arap şair ve hatipleri dahi, bu konuda aciz kalmışlar ve bu meydan okuyuşa cevap verememişlerdir. Kendi aslî dili için bu acziyet söz konusu olduğuna göre, başka diller için haydi haydi mevzu bahis olacak, Arapçanın dışındaki bir dille ona nazire getirmek isteyen, daha aciz ve daha naçar olacaktır. Binbeşyüz senedir yapılan bu meydan okumaya şimdiye kadar cevap verilememiş olması, bundan sonra da cevap verilemeyeceğinin işareti ve delilidir.

3 - Manzum Tercüme

Kur'an-ı Kerim nazmen de tercüme edilmiştir. Bu yüzden çok kısa olarak manzum tercümeye de temas etmek istiyoruz.

Manzum tercüme, bir metnin şiir hâlinde başka bir dile çevrilmesidir. Bu metnin mensur veya manzum olması farketmez. Öteden beri Kur'an-ı Kerim de şiir hâlinde tercüme edilmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken, bazen aslî metne sadık kalınmış, ama çoğu zaman da bağımsız hareket edilmeye çalışılmıştır. Nitekim İngiliz şairi **Richard Burton**'un bazı Kur'an sureleri için yaptığı manzum çevirileri[22] ile **A.Adnan Sütmen** ve **Rıza Çiloğlu**'na ait Türkçe manzum Kur'an tercümeleri böyledir.[23] **Emin Işık**'a ait ve daha ziyade kısa

21 Yazır, I (Mukaddime), 10-11.
22 Örnek için bk. el-Bindak, 128-129.
23 Bk. Akdemir, 72-75; Rıza Çiloğlu, "Tanrı Buyruğu Oku" adını verdiği nazım çevirisinde, "Samed"e "en yüksek" manâsını vermiş, "nas" kelimesini de "halk" diye çevirmiştir.(Bk. s.752).

surelerin tercümesinden ibaret olan çeviriler ise, asıl metne mümkün olduğunca bağlı kalınarak yapılmıştır. Nitekim, aynı zamanda son derece akıcı olan bu tercümelerde manâyı aynen sezmek mümkündür.[24]

Ünlü şairimiz **M. Akif** de mensur tercümeler yanında[25] bazı Kur'an ayetlerini, şiirleri içinde manzum olarak Türkçeye çevirmiştir.[26]

4 - Harfi (Lafzi) Tercüme

Daha önce bu tercümenin tanımı ve kuralları hakkında bilgi vermiştik.[27] Burada bu tercüme türünü Kur'an-ı Kerim açısından inceleyeceğiz.

Kur'an-ı Kerim açısından bakıldığında Harfi tercümeyi şu şekilde tanımlayabiliriz: Mütercimin, takatı ve dilin uygunluğu nisbetinde, Kur'an'ın her lafzının yerine, ona bedel olarak, tercüme ettiği dilde o lafzın müradifi olan başka bir lafzın konması,[28] Kur'an'ın, kelime, ibare yahut nass cihetiyle Arapçadan başka bir dile nakledilmesidir. Bu tür tercüme, hakikatte bazı harf, fiil ve isimlerin manâlarını eda edip etmediğine veya bu edanın cüz'i olup olmadığına bakmaksızın Kur'ânî ibarelerin harfi olarak nakline dayanır.[29]

Harfi tercüme, her ne kadar ilmî ve kanunî eserlerde kullanımı kolay ve pratik ise de, edebi eserlerde, bu arada özellikle Kur'an-ı Kerim'de isti'mali son derece güç, hatta bazen imkansızdır. Şu ayet bu konuda bir örnektir: "انانحن نزلناالذكروانا له لحافظون"[30]

Bu ayeti, en kudretli bir kalem şu suretle tercüme eder: "Şüphesiz o Kur'an'ı Biz indirdik Biz. Herhâlde onu yine Biz koruyacağız." Bu tercüme doğrudur, fakat ikinci fıkranın "herhâlde onu yine Biz koruyacağız." şeklindeki tercümesi eksiktir. Çünkü bu cümlenin Arapça metninde dört nevi te'kit vardır: 1- İnne, 2 - Lam, 3 - Lam, 4 - Cümle-i ismiye ile irad edilmiş olması. Bu dört te'kidin dördü de tercümede gösterilmek istense, te'kid etadlarının mukabili bulunmadığı için kelime ile ifade edilerek, "herhâlde muhakkak surette Kur'an'ı Biz, kat'i olarak muhafaza edeceğiz" deriz. Bu tercüme tamamdır, eksik değildir; fakat bunun aslı olan "وانا له لحا فظون" vecizesi yanında

24 Bk. TED 135/41; 143/21.
25 Bk. Kadiroğlu - Kadiroğlu, 11-92; Düzdağ, M. Akif Hak. Araşt. I/279-297.
26 Mesela bk. Akif, Süleymaniye Kürsüsünden, 237.
27 Bk. s. 58-59.
28 Şeltut, 124.
29 Abdulaziz, 226.
30 el-Hicr, 13/9.

gülünçtür. Bu cihetle, dört te'kitten üçü bırakılarak, tercümede yalnızca biri gösterilmiştir.[31]

Bu ayetin böylece de olsa tercümesine karşılık, Harfi tercümeyle çevrilmesi hiç mümkün olmayan pek çok ayet vardır. Bundan dolayı, gerek Kur'an'ın tercümesinde, gerekse edebi ve felsefi eserlerin çevrilmesinde Harfi tercümeye pek itibar edilmez. Ancak teknik yazı ve eserlerin, kanunların, değerli evrakın çevrilmesinde bu tercüme türüne başvurulur. Esasen bunlar için en ideal tercüme türü de budur.[32]

Kur'an-ı Kerim Allah'ın mu'ciz kelamıdır. Onu, belağat, fesahat, icaz ve üslubuyla başka bir dile tercüme etmek mümkün değildir. Aşağıda kısaca belirteceğimiz gibi, onun kendine has ve başka hiçbir eserde bulunmayan incelik, güzellik ve özellikleri vardır ki, bunların benzerini ne kendi dilinde, ne de başka bir lisanda getirmek kabil değildir. Şimdi bunları görelim.

a - Kur'an-ı Kerim'in Fesahat ve Belağati: Malum olduğu üzere Kur'an-ı Kerim, Arap edebiyatının en parlak olduğu dönemde nazil olmuştur. Bu dönem, şiir ve edebiyatın en fazla revaçta olduğu, şair ve hatiplerin de son derece büyük ilgi gördüğü, panayırlarda gerçekleştirilen yarışmalarda dereceye giren şiirlerin, altın suyuna batırılıp Ka'be duvarına asıldığı... bir dönemdir. İşte Kur'an böyle bir dönemde inmiştir ve fesahati, belağati, beyan, bedi' ve letafetiyle Arap toplumunu şaşkına çevirmiş, en ünlü hatip ve şairleri adeta lâl etmiştir. Kur'an'ın bu büyüleyici güzelliği karşısında sönük muma dönen Muallaka-ı Seb'a, hazan yaprağı gibi teker teker dökülmüşlerdir. En azılı müşrikler bile, Kur'an'ın bu fesahat ve belağatı karşısında hayranlıklarını gizleyememiş; bunlardan bir kısmı bu harikulade eserin cazibesine kapılarak iman etmiştir.[33]

Daha ziyade Kur'an'ın elfazına müteallık olan bu husus tercümelerde tamamen yok olmaktadır. Özellikle Harfi tercümeyle Kur'an'daki kelimelerin yerine ikame edilecek başka dildeki kelimelerin, onların yerini tutması, taşıdığı manâyı ihtiva etmesi, Kur'an'daki gibi harikulade bir güzellikte dizilmesi beşer takatının fevkindedir.[34]

31 Miras, Kur'an'ın Terc. Hak. Hatırl. 196, dipnot 1.
32 F. Aydın, 125, 127.
33 Geniş bilgi için bk. el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 470, 42,72; Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/12-15; Ateş, İslama İtirazlar, 191; Draz, En Mühim Mesaj, 116-118; Malik b.Nebi, 226-228; Hasan, I/90; Cebeci, 157; Yılmaz, 15.
34 el-Merağî, 14, 17; el-Hacevi, 191; el'Ak, Usulu't-Tefsir, 468; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim Ve Başka Dil. Çev. XVII.

b - Kur'an-ı Kerim'in İ'cazı: Yüce Allah, peygamber olarak seçtiği kullarına, diğer insanların inanmalarını sağlamak için mu'cizeler vermiştir. Her peygamber, kendi dönemindeki insanlar arasında yaygın olan ve rağbet gören hususlarda mu'cizeler serdetmiş, böylece o insanlara "hak peygamber" olduğunu göstererek kendisine inanmalarını sağlamıştır. O hâlde mu'cizelerin en büyük özelliği, peygamberi bu davasında haklı çıkarmak, onu te'yid etmektir.[35]

Hz. Peygamber de, peygamberliğini te'yid etmek ve insanların kendisine inanmalarını sağlamak gayesiyle pek çok mu'cizeler göstermiştir. Ama onun serdettiği en büyük mu'cize, şüphesiz ki Kur'an-ı Kerim'dir. Bu mu'cize, her zaman ve zeminde geçerli olması, her yönüyle aciz bıraktığının her an müşahade edilmesi hasebiyle, diğer peygamberlere verilen mu'cizelerin en büyüğü ve en önemlisidir.

Kur'an-ı Kerim'in nüzulundan belli başlı iki gaye güdülmüştür. Bunlardan biri, insanları hidayete erdirmesi, ihtiyaç duydukları her hususta onlara yardım etmek suretiyle dünya ve ahirette mutlu olmalarını sağlamasıdır. Kur'an'ın bu yönü, onun manâsıyla ilgilidir. Bu itibarla başka bir dile kısmen de olsa nakledilmesi mümkündür. Ancak, Kur'an'ın nüzulundan güdülen ikinci gaye olan **Hz.Muhammed**'in (sav) peygamberliğini tasdik ve onu te'yid etmesi hususu, daha ziyade Kur'an'ın elfaz ve üslubuyla alakalı olup, aynen tercümesi mümkün değildir.[36]

Yukarıda, Kur'an'ın fesahat ve belağatıyla Arapları nasıl teshir ettiğini, onları nasıl te'sir altında bıraktığını anlatmaya çalıştık. Ünlü şair ve hatipler onun benzerini meydana getirmekten aczi kalınca, onun beşer sözü olmadığını, bir beşerin bu incelik, nicelik ve güzellikte bir eser meydana getirmeye muktedir olamayacağını, onun ancak beşerüstü bir gücün; Allah'ın sözü olabileceğini itiraf etmek zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla onu getirenin de peygamber olduğunu kabul etmek mecburiyetinde kalmışlardır.[37]

Böylece Kur'an, belağat ve fesahati, beyan ve bedi'i, icaz ve itnabı... vb. edebi sanat ve fenleriyle, yani elfaz ve üslubuna müteallık yönleriyle Hz. Peygamber'in peygamberliğini tasdik, onu bu konuda te'yid ve insanların ona inanmalarını te'min eden en büyük mu'cize olmuştur.

İşte Kur'an'ın bu cihetini tercümelerde yansıtmak muhâl ve mümtenidir. Ne Harfi tercüme yolu ile, ne de başka bir suretle onun bu yönünü ortaya

35 Yılmaz, 12-13.
36 el-Merağî, 16-17; Muhenna, 42-43; el-Cibali, 60.
37 Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/12-15.

koymak mümkün değildir. Binaenaleyh tercümeyle, Kur'an'ın nüzulundan güdülen iki gayeden biri kesinlikle yok olmaktadır.[38] Aşağıda göreceğimiz gibi, Harfi tercümeyle ikinci gayenin de yarısından çoğu zail olmaktadır.[39]

c - Kur'an-ı Kerim'in Asli ve Tabi' Manalarının Olması: Kur'an-ı Kerim sadece elfazındaki insanüstü belağat ve fesahatiyle değil, aynı zamanda derin, detaylı ve ihatalı manâlarıyla da mu'cizdir. Öyleki pek çok kelimesi tahlil edildiğinde, ilk anda anlaşılan aslî manâsı yanında, ancak tedebbür ve tefekkürle farkedilebilecek, belli bir bilgi düzeyi ve ilmi kabiliyetle, hatta ilhamla sezilebilecek tâlî manâları da vardır.

Harfi tercüme, Kur'an'daki harikulade diziliş ve üslubu gerçekleştirmekte aciz ve yetersiz olduğu gibi, Kur'an'ın kelimelerinin tâlî veya tabi' (ikincil) manâlarını yansıtmakta da aciz ve yetersizdir. Onunla sadece aslî manâlar bir ölçüde nakledilebilir; fakat tâlî manâların naklî mümkün değildir. Bu konuda alimler arasında ittifak vardır.[40]

Binaenaleyh, aslî manâları yanında tâlî manâlarıyla da insanlara rehber, rahmet ve hidayet olan Kur'an'ın bu yönü de tercüme sayesinde zail olmaktadır. Esasen, aslî ve tâlî manâları bulunan insanlara ait beliğ eserlerin de tam tercüme edilemeyeceği ifade edilmiştir.[41]

d - Kur'an-ı Kerim'de Müteaddit Manalara Gelen Kelimelerin Bulunması: Kuran-ı Kerim'in elfazına müteallık olan ve bu yönüyle de onu beşer kelamından ayıran bir özelliği, bazı kelimelerinin aynı anda birkaç manâya gelmesidir. İşte bu özelliğe sahip kelimelerin manâlarını başka bir dildeki kelimelere sığdırmak mümkün değildir.[42] Kur'an'da bu özelliğe sahip olan ve başka dillerde karşılığı bulunmayan pek çok lafız vardır.[43] Böyle kelime ve edatların delaletindeki umumiyeti veya latif bir işareti başka bir lafız ile ifade etmek gayr-ı kabil-ı imkandır. Mamafih böyle bir tercüme, insanların yazıları arasında kabil olsa da, ilahi bir kelam ile beşeri bir söz arasında asla kabil değildir.[44]

38 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 468.
39 el-Cibali, 62.
40 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 469; Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 587; ez-Zürkani, II/53-54, 61-63; el-Kattan, 314-315; (Bütün bu alimler bu konuda eş-Şatıbi ve İbn Kuteybe'den nakiller yapmaktadırlar); el-Merağî, 18; Muhenna, 35-39; el-Cibali, 62; Ebu Dakika, Kelimetun, 30-31; el-Hader, 124.
41 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 587.
42 Cebeci, 156.
43 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 472; Muhenna, 37.
44 Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I/101-102.

Nitekim, Kur'an'ı Fransızcaya tercüme eden Üstad **Selahaddin Keşrid**, ***Cevahiru'l-İslam*** adlı dergide, şu itirafta bulunmaktadır: "Bazı kelimelerin tercümesinde çok zorlandım; mesela, *el-ummeh, el-Hakk, el-fasikun, el-Latif, el-birr, el-ma'ruf, el-münker, el-hizb*... gibi muhtelif manâları olan kelimeler böyledir. Bütün gayretime ve olanca hırsıma rağmen, Kur'an ayetinin ifade ettiği manâları, Fransızcaya tercümede yansıtmak mümkün olmadı."[45]

el-Merağî de, Kur'an'da geçen ve aynı zamanda hem temizlik, hem de hayza delalet eden "*el-kar*" kelimesine, farklı anlamları olan "*ed-dehr*", "*el-hîn*" gibi kelimelere işaret ederek, bunları Arapçadaki şümulleriyle başka bir dile çevirmenin mümkün olmadığını söylemektedir.[46]

Mütercim, birkaç manâya gelen bu lafızları tercüme ederken, Allah'ın murad etmediği bir manâyı tercih etmiş olabilir. Nitekim Kur'an'ı Almancaya çeviren **Max Henning**, "أفلاينظرون إلى الإبل كيف خلقت"[47] ayetindeki "إبل" kelimesini, Almancada "bulut" anlamına gelen "wolken" kelimesi ile tercüme etmiştir. Bulut da kelimenin anlamları arasında bulunmakla beraber, bunun murad-ı ilahi ile hiçbir alakası yoktur.[48]

"Bu durumlarda tefsirlerden yararlanılarak Allah'ın murad ettiği manâ tesbit edilebilir" şeklinde bir itiraz vâkî olabilir. Ne var ki, tefsirlerin de farklı açıklamalar ve yorumlarla dolu olduğu bilinen bir gerçektir. Mesela, "فطفق مسحابالسوق ولأعناق"[49] ayetinde geçen "مسح" kelimesini, **Fahr-ı Razi** bir türlü, **Kadi Beyzavi** ve diğerleri başka türlü tefsir etmişlerdir.[50] Bunun pek çok örneklerini tefsirlerde bulmak mümkündür.

Yukarıda belirtilenlerden anlaşıldığı gibi, Kur'an-ı Kerim'de aynı anda iki veya daha fazla anlama gelen kelimeler vardır. Bazen aynı kelime zıt manâlar ihtiva edebilmektedir. Bütün bu hususları, bu farklı anlamları bir kelimeyle başka dillere nakletmek mümkün değildir. Bu durum bize Harfi tercümenin özellikle Kur'an için imkansız olduğunu göstermektedir.

e - Kur'an-ı Kerim'de Müteaddit Kıraat ve İrab Vecihlerinin Bulunması: Kur'an'ın tercümesini zorlaştıran, hatta imkansız kılan hususlardan biri de, Kur'an'ın resm-ı hattına mahsus ve münhasır olan müteaddit kıraat ve irab ve-

45 el-Bindak, 131.
46 el-Merağî, 18; Ayrıca bk. İbn Teymiyye, Tefsir Üzerine, 52; Çantay, Baltacıoğlu ve Kur'an'ı, 101.
47 "Devenin nasıl yaratıldığına bakmazlar mı?" (el-Ğaşiye, 88/17).
48 el-Hader, 127; el-Bindak, 125; Şeyhani, 141.
49 "Bacaklarını ve boynunu sıvazlamaya başladı" (Sad, 38/33).
50 Aksu, Kur'an Tercümesine Dair, 242.

cihleri meselesidir ki, tercümeyle bu hususiyetler zail olmaktadır. Halbuki bu kıraat ve irab vecihlerinin sahihlerinden değişik hükümler ve nükteler istihraç edilmiştir. Tercümelerin bu hususlara elverişli olmadığı herkesçe malumdur.[51]

f - Kur'an-ı Kerim'de Mecazi Manaların Bulunması: Mecaz da teşbih, istiare, kinaye gibi edebi sanatlardan biridir. En büyük edebi şaheser olan Kur'an-ı Kerim'de mecazlara sıkça yer verilmiştir. Kur'an'ın tercümesi meselesinde bu husus çok önemli bir sorun teşkil etmektedir.

A.Laimeche ile **B.Ben Daoud** tarafından Fransızcaya yapılan Kur'an tercümesi üzerine bir ta'lik yazan Üstad **Şefik Cebri** şöyle diyor: "Bilmiyorum ki Kur'an tercümesinin ne faydası vardır?! Görmüyormusun ki Kur'an dili, ancak bu dilde rushat kesbetmiş alimlerin anlayabileceği sırlar ihtiva etmektedir. Onun ifadelerinin çoğu hakiki anlamda değil, mecazi manâdadır. Mecaz şekilleri ise milletler arasında farklılıklar gösterir. Mütercimler, kelamın zahirini tercüme ederler de batınî manâsından gafil olurlar. O zaman tercümelerinin ne önemi ve ne te'siri kalır?

İşte sana misallerden biri: "*Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir; gözlerinin önünde de perde vardır*"[52] ayetini, yukarıda adı geçen mütercimler, zahiri manâsı üzere Fransızcaya tercüme etmişlerdir. Halbuki müfessirler zahiri manâsından farklı anlam vermişlerdir. Nitekim **Beyzavi**, bu ayetin tefsirinde şöyle diyor: "Burada mühürleme ve perdeleme hakiki anlamda değildir. Bundan murad, onların nefislerinde, kendilerine küfür ve maasiyi sevdiren, güzel ve hoş gösteren; iman ve taati de çirkin ve meşakkatli gösteren bir keyfiyet ihdas eder. Bunu da onların taklîtte kibirlenip ileri gitmeleri, onu kendilerine gaye edinmeleri ve sağlıklı bir şekilde olaylara bakmaktan yüz çevirmeleri sebebiyle yapmıştır. Böylece onların kalplerini hakkı anlamaz, kulaklarını hakkı dinlemez, gözlerini de hakkı görmez hâle getirir. Bu suretle sanki onlar mühürlenmiş vesika ve perdelenmiş nesne hâline gelir."[53]

"Bu ayetin tercümesini okuyan Avrupalı, bu kelamda istiare olduğunu, "hatm" ve "tağşiye"nin hakiki anlamda kullanılmadığını nereden bilsin? Bunu bilmedikten sonra Kur'an'ın esrarını nasıl idrak etsin?"[54]

İmam-ı Gazali de milletlerin istiare anlayışındaki farklılıklara işaretle, Allah'ın sıfat ve efaliyle ilgili bir yanlış anlamanın ve değerlendirmenin, insanın ayağını kaydırabileceğini belirtmektedir.[55]

51 Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I/101; el-Merağî, 18.
52 el-Bakara, 2/7.
53 Beyzavi, I/52.
54 el-Bindak, 67-68. (Mecelletu Mecma'dan naklen).
55 Gazali, İlcam, 5; Rıza, Tefsir, IX/309.

Görüldüğü gibi, Kur'an'da mecazi anlamda kullanılan bir kelimenin, mütercimler tarafından hakiki anlamda veya hakiki anlamda isti'mal edilen bir lafzın, tercümelerde mecazi manada kullanılması hâlinde çok büyük hatalar söz konusu olabilmektedir.[56]

Netice olarak, Harfi tercüme yolu ile Kur'an'ın mecaz, istiare, kinaye, teşbih, telmih gibi pek çok edebi sanatını başka bir dile nakletmek, o dilde okunan tercümesinde Kur'an'ın edebiyat ve sanat yönünü yansıtmak kabil olmamaktadır.

g - Kur'an-ı Kerim'in Ses ve Manaları Arasındaki Ahenk: Kur'an-ı Kerim'in meziyetlerinden ve onu diğer kelamdan ayıran önemli özelliklerden biri de, sesleri, kelimeleri ve manâları arasındaki ahenk ve tenasüptür. Öyleki, Kur'an-ı Kerim'in bazı kelimeleri, sesli olarak telaffuz edildiğinde, hiç anlamını bilmeyen dikkatli bir dinleyici, hakiki manâsına yakın anlamlar sezebilir. Nitekim, yerin sarsılmasından bahseden Zilzal suresinin ilk ayeti sesli olarak okunduğunda, onu dinleyen, adeta yerin sarsıldığını hisseder. Aynı şekilde sesli ve süratlı olarak okunan Nas suresini dinleyen birinin kulağında, fısıltı sesleri, bir fiskos sahnesi canlanır. Esasen sure de, cinlerle insanların fiskoslarından, fısıltılarından söz etmektedir. Kur'an-ı Kerim'de bunun pek çok örnekleri vardır.[57]

"İşte Kur'an böyledir. Yalnız kelimelerin anlamı değil, kelimelerin kendileri de ses tonlarıyla anlatmak istedikleri konuyu canlandırırlar."[58]

Başka dillerde de buna mümasil lafızlar olabilir. Fakat Kur'an'daki bu ahenk, bu tenasüb ve tecanüs, hepsinden daha güzel ve daha üstündür.

Tercüme, Kur'an'ın bu cihetini de izale etmekte, ondaki bu letafeti gidermektedir.

h - Kur'an-ı Kerim'in Lafızlarından Çıkarılan Gizli İşaret ve Manalar: Bazı eserlerin harf ve lafızlarından bir takım işaretler, remizler, semboller ve manâlar çıkarılmaktadır. Dilimize "ebced hesabı" olarak geçen ve eski alimler arasında sıkça kullanılan hesab türü bunlardandır. Harflere bir takım sayısal değerler verilerek, bundan, doğum, ölüm tarihlerine veya önemli tarihi olaylara delalet eden manâlar istihraç edilmektedir.[59]

---

56 el-Kattan, 315.
57 Örnekler için bk. S.Kutub, Kur'an'da Edebi Tasvir, 133-150; Ateş, Meal, 604; el-Bindak, 69.
58 Ateş, Meal, 604.
59 Meydan Larousse, (Sabah gaz.), VI/45.

Yahudilere ait olan ve uzun bir dönemde oluşturulan Talmut ve Kabbala adlı Tevrat şerhleri de böyledir.[60] M.S. 983 yılında Basra'da kurulan İhvanu's-Safa cemiyetinin kurucuları da 52 fasikülden ibaret olan ansiklopedilerini rümuzlu ifadelerle kaleme almışlardır.[61]

Kur'an-ı Kerim'in harf ve kelimelerinden ve ayetlerinin sayısından da bir takım gizli manâlar çıkarılmıştır. Ancak hemen şunu belirtelim ki, Kur'an, özü itibariyle ne yahudilerin Talmut ve Kabbala'sı gibi gizemli bir kitap, ne de İhvanu's-Safa'nın ansiklopedisi gibi batıni bir risaledir. O, Allah'ın anlaşılsın, öğrenilsin ve mucibince amel edilsin diye kullarına indirdiği apaçık kitabıdır. Bununla beraber, başta huruf-ı mukattaa olmak üzere, Kur'an-ı Kerim'de de bir takım gizemli harfler, kelimeler vardır. Ne var ki, az önce de belirttiğimiz gibi, böyle bir esrar, Kur'an'da esas değildir.

Çok eski dönemlerden beri Kur'an'ın bu yönü üzerinde durulmuş, ondan bir takım gizli manâlar çıkarılmış, hatta bu konuda mezhepler ortaya çıkmış, cilt cilt kitaplar oluşturulmuştur. Bu konuda temel İslamî esaslardan sapmaların olduğu herkesçe malumdur. Bununla beraber, İslamî esaslardan sapmaya ve ifrata düşmeye neden olmayan bazı işaret ve delaletler de tesbit edilmiştir.

Mesela **Sa'di Çelebi**, **Beyzavi** tefsiri üzerine yaptığı haşiyede, Kur'an'ın ilk suresi olan Fatiha suresi ile son suresi olan Nas suresinde, tekrar edilen harfler çıkarıldığı zaman geriye 23 harfin kaldığını, bunun da Hz. Muhammed'in nübüvvetinin müddetine işaret ettiğini söylemektedir.[62]

Kur'an-ı Kerim'in kelime ve harflerinden hesap ehli, tasavvuf erbabı ve diğer alimler de kendilerince bir takım ahkâm, ahbâr ve işaretler tahriç etmişlerdir.[63]

Kur'an-ı Kerim'in harf ve lafızlarından gizli manâlar çıkarma işi bugün de devam etmektedir. Nitekim **Süleyman Karagülle**, 1989 yılında Zaman gazetesinin düzenlediği Kur'an Sempozyumuna, "*Kur'an Kainatın Yaratılış Planıdır (İmam-ı Mübindir)*" adıyla sunduğu tebliğde, Besmelenin harflerinden hareketle kâinatın oluşumunu izah etmekte, "el-Hamd" kelimesinden de "demokrasi"ye kadar varan pek çok manâlar çıkarmaktadır.[64]

Görüldüğü gibi, Kur'an'ın harflerinden hareketle tahmin edilmedik manalar çıkarılmıştır. Bize göre bunlar bir takım zorlamalarla yapılmıştır ve bunlarla ilgili cevap verilmesi zor, hatta imkansız sorular da sorulabilir.

---

60 Yahya, 22; Uğur, 147.
61 Uğur, 148.
62 Rıza, Tefsir, IX/306.
63 el-Merağî, 13-14, 43.
64 Karagülle, 166-167.

Ancak, Kur'an'ın özüne, sözüne, ruhuna ve rahmaniyetine zarar ve hâlel getirmedikten sonra, buna mümasil bir takım manâların çıkarılmaya çalışılması hoş karşılanabilir.

Ne var ki, "19 Mucizesi"[65] örneğinde olduğu gibi, Kur'an'ın lafzi yapısını böyle rakamsal bir sistemin üzerine oturtup, sonra da yapılan yanlışlıklardan dolayı, bu sisteme uymuyor, onu ihlal ediyor diye, Kur'an'daki bazı ayetlerin sonradan ilave edildiği ve ondan çıkarılması gerektiği gibi bir takım düşüncelere kapılmak, hiç de makul karşılanmasa gerektir.

I - Kur'an-ı Kerim'de Bulunan Müteşabih Ayetler: Malum olduğu üzere, Kur'an da muhkem ayetler yanında, manâsı hakkında müfessirlerin ihtilaf ettikleri müteşabih ayetler de vardır. Yüce Allah Kur'an'da, *"Sana Kitabı indiren O'dur. Onun (Kur'an'ın) bazı ayetleri muhkemdir ki, bunlar Kitabın esasıdır. Diğerleri de müteşabihattır. İşte kalplerinde eğrilik bulunanlar, fitne çıkarmak ve onun te'viline yeltenmek için müteşabih ayetlere yapışır, onlarla uğraşır dururlar. Halbuki onun te'vilini ancak Allah bilir"* [66] buyurarak, bu konuya temas etmektedir.

Mana yönü önemli olduğu kadar, lafız yönü de ehemmiyet arzeden bu müteşabih ayetlerin tercümesinin son derece güç olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Esasen bunlar, Arapça olarak bile, tam anlaşılabilmiş ve anlatılmış değildir. Durum böyle olunca, bir mütercimin onları tam olarak anlaması ve tercüme etmesi, adeta imkansız olmaktadır. Zira bu ayetlerden bazılarının esrarı, biraz da Arabi harf ve kelimelerde saklıdır. Bu kelimelerin tam karşılığı diğer dillerde bulunamadığından, tercüme güçleşmekte ya da eksik olmaktadır.

Bilindiği gibi müteşabih ayetler de iki türlüdür. Bir kısım müteşabih ayetler, bazı surelerin başında bulunan huruf-ı mukattaadan ibarettir ki, bunlar henüz tatminkâr bir te'vile ve yoruma kavuşturulamamışlardır. Bunların bir nevi şifre oldukları, hitab, dikkat celbedici remizler oldukları, ruhi hakikatleri veya tabiî sırları sembolize ettikleri, tasavvufi bir takım işaretler taşıdıkları...[67] söylenmiştir. Tamamen harflerden ibaret olan bu ayet veya ayet parçalarının tercümesi söz konusu edilemez. Ancak, bize göre bu durum tercümeye engel de teşkil etmez. Zira Arapça okuyan da bunlardan bir şey anlayamamaktadır. Binaenaleyh, mütercim o harfleri okunduğu gibi kendi dilinde yazacak, onlara herhangi bir anlam vermeyecektir. Bu da tercümeye hâlel getirmez.

65 Rıza, Tefsir, IX/306; el-Meraği, 43.
66 Al-i İmran, 3/7.
67 Bk ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, I/162; Beyzavi, I/458-459; Hazin, I/458-459.

Mevzumuz bakımından daha önemli olan ve tercümeyi güçleştiren kısmı, müteşabih ayetlerin geriye kalan ikinci kısmıdır. Bu ayetler değişik teşbih ve istiarelerden müteşekkildir. Bunların Arapça aslında kullanılan lafızlar, değişik anlamları muhtevi olduklarından, Allah için kullanılması, zihinlerde bir istifham, bir sakınca yaratmamaktadır. Ama aynı kelime, Türkçe veya başka bir dile, Harfi tercüme şeklinde çevirildiğinde, insan zihninde bazı istifhamlar doğurabilmektedir. Mesela, " يد الله فوق أيديهم "[68] ayetinde geçen " يد " kelimesi böyledir. Arapçada "el" yanında, aynı zamanda "güç, kuvvet, kudret"[69] gibi anlamlara da gelen kelime, Türkçede daha ziyade "insanın avuç ve parmaklarından ibaret olan tutma, kavrama ve iş görme uzvu"[70] anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla ayet, "Allah'ın eli..." diye çevrildiğinde, hoş olmayan anlamlar akla gelebilir. Aynı durum, "Allah'ın yüzü",[71] "Allah'ın yükselmesi",[72] "Allah'ın gözü"[73] şeklinde Türkçeye çevirilen "vech, istiva, ayn" gibi kelimeler için de geçerlidir.

Kur'an-ı Kerim'in bu hususiyeti de onun tercümesini son derece güçleştirmektedir.

j - Kur'an-ı Kerim'de İsti'mal Edilen Edatlar: Kur'an'da kullanılan bazı edatlar vardır ki, bunların diğer dillerde karşılığı bulunmamaktadır. Mesela marife takısı olan "el" takısı böyledir. Bu edat daima ismin başına gelir, "el-insan" gibi. Bu edat yerine göre dört manadan birini ifade eder. Bu manâlara Arap nahvinde cins, istiğrak, ahd-ı harci ve ahd-ı zihni derler. "el-İnsan" birinci manâya göre, "insan" mefhumunu, hariçte bulunmayıp zihinde yer alan mücerret mahiyeti; ikinci manâya göre, "bütün kişileri"; üçüncü manâya göre, "mütekellim ve muhatapça bilinen bir kişiyi"; dördüncü manâya göre ise, "la alettayin bir kişi"yi ifade eder. Tercüme edilirken, bu edatın yerine, aynı manaları ifade eden Türkçe bir edat koymak imkansızdır. Çünkü Türkçede böyle bir edat yoktur.[74]

Bilindiği gibi, Arapçada muhatabı tatmin ve ikna için, muktezay-ı hâle göre edatlar kullanılmaktadır.[75] Arap edebiyatının şaheseri olan Kur'an-ı Kerim de böyle yapmıştır. Eğer muhatab, olay hakkında herhangi bir bilgiye sahip değilse, ayet te'kitsiz olarak gelmiştir. Muhatab, olayın vukuu ve muh-

68 el-Fetih, 48/10.
69 İbn Manzur, III/76; ez-Zebidi, II/292-293.
70 Doğan, 273.
71 er-Rahman, 55/27.
72 Ta-Ha, 20/5.
73 Ta-Ha, 20/39.
74 N.Erdem, Kur'an-ı Kerim Tercüme Edilebilir mi, 378.
75 el-Carim - M.Emin, 162-163.

tevası hakkında mütereddit, fakat öğrenmeye de tâlîp ise, o zaman olay ona bir edatla pekiştirilmiş olarak bildirilmiştir. Tufan esnasında zalimlerin akibetinin ne olacağı konusunda mütereddit olan ve fakat aynı zamanda bunu öğrenmek isteyen **Hz. Nuh**'a olayın bildiriliş tarzı böyledir: " إنهم مغرقون "[76] Haber " إنّ "edatiyle te'kid edilmiştir. Eğer muhatab, olayı inkâr eden, inanmayan biri ise, haber, durumuna göre iki veya daha fazla edatla pekiştirilmiş olarak gelir. " إن النفس لأمارة بالسوء "[77] " ثم إنكم بعد ذلك لميتون "[78] vb. ayetler böyledir. Buralarda haber muhataba iki veya daha fazla edatla te'kid edilmiş olarak bildirilmiştir.

Kur'an-ı Kerim'de isti'mal edilmiş olan bunlara mümasil başka edatlar da vardır. "Bu edatları şerh u tefsir etmeksizin aynen her lisanda göstermek, kabil olmaz. Asıl vak'a ifade edilirse de, sözün laekal nezaketi gaib olur ve bundan da ma'kus neticeler tahaddüs edebilir."[79]

Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı harf-ı cerler için de yukarıdakine benzer bir zorluk, hatta imkansızlık sözkonusudur. Maide suresi altıncı ayetinde geçen harf-ı cerlerin ve bağlaçların özel durumları vardır ve bu özel durumlarıyla başka bir dile çevrilmeleri mümkün değildir. Mesela ayette geçen "وأرجلكم"un başındaki " و " için böyle bir durum sözkonusudur. Buradaki " و " atıf vavı olarak değerlendirilip, kendisinden önce geçen kelimenin başındaki " ب " harf-ı cerine bağlanabilir. Bu durumda manâ "... *ve ayaklarınızı da mesh edin*" şeklini alır. Nitekim bazı alimlerimiz ayeti böyle değerlendirmişler ve ayakların yıkanmasının değil, mesh edilmesinin farz olduğunu söylemişlerdir.[80] Oysa pek çok alimimiz, sözünü ettiğimiz " و "ı bir önceki kelimeye değil, daha önce geçen " فاغسلوا " emrine atfetmişlerdir ki, bu durumda ayakların yıkanması farz hâline gelmektedir.[81]

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim'in -belki de- anlamı en açık ayetlerinden biri olan bu ayeti bile Harfi tercümeyle çeviremiyoruz. Çevirdiğimiz takdirde ayetin geniş ve zengin anlamı kaybolmakta, mazmununda ve muhtevasında bulunan anlamlar zâil olmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'in Arapça elfazına mahsus olan bu ve benzeri edatları, hazıfları, takdim - te'hirleri başka bir dile nakletmenin güçlü oluşuna delil teşkil eden hususlardan biri de, Kur'an'da mevcut olan ism-ı mevsullerdir.

---

76 "Şüphesiz onlar boğulacaklardır." (Hud, 11/37; el-Mu'minun, 23/27).
77 "Şüphesiz ki nefis daima kötülüğü emredicidir." (Yusuf, 12/53).
78 "Sonra siz bunun ardından muhakkak öleceksiniz." (el-Mu'minun, 23/15).
79 Yazır, (Mukaddime), I/12.
80 İbn Kesir, Tefsir, III/48-49.
81 İbn Kesir, Tefsir, III/47, 50-57.

Malum olduğu vechile, Arapçadaki " ما " edatı, bazen nefiy, bazen sıfat, bazen de masdar olarak kullanılmaktadır. Kur'an ayetlerinde de geçen bu edatı, ayet içerisinde bazen bu üç duruma da tevcih etmek mümkün olmaktadır.

Mesela " أفلم ينظروا إلى السماء فوقهم كيف بنيناها وزيناها وما لها من فروج "[82] ayetinde geçen " ما "nın durumu böyledir. Eğer buradaki " ما "nın nefy için kullanıldığını varsaysak, ayetin manâsı şu olur: "*Üstlerindeki göğe bakmazlar mı?! Onu nasıl bina etmişiz ve süslemişiz! Onda hiç gedik de yoktur.*"

Başta **Hasan Basri Çantay** olmak üzere hemen hemen bütün mütercimlerimiz ayeti bu meyanda tercüme etmişlerdir.[83] Bu arada Çantay ve **Ateş**'in, ayette muzari olarak geçen " ينظروا " fiiline, "bakmadılar mı?" şeklinde anlam verdiklerini de belirtelim. Bütün mütercimlerimiz, çoğul olan " فروج " kelimesini, "yarık, çatlak, gedik" şeklinde tercüme etmişlerdir.

Yukarıda, ayette geçen ve asıl mevzumuz olan " ما "ya, bütün mütercimlerimizin olumsuz manâ verdiklerine işaret etmiştik. Genelde müfessirlerimiz de böyle yapmışlar ve ayette geçen " ما "yı olumsuz manada yorumlamışlardır.[84] Binaenaleyh ayet, gökte hiçbir yarığın, gediğin, çatlağın olmadığını ifade etmektedir.

Oysa aynı " ما "ya, Arap dilinin nahiv kurallarına istinaden olumlu manâ da verebiliriz. Bu durumda " ما ", Arapçadaki " كم ", Türkçedeki "nice" anlamına gelmektedir. O zaman ayetin anlamı şöyle oluyor: "... *Onun nice gedikleri de vardır.*" **Fuad el-Ka'bazi** bu manâyı tercih etmiş ve bu gediklerden kastın, son astronomik gelişmelerle varlıkları isbat edilen "*Kara Delikler*" olduğunu söylemiştir.[85]

Bu durumun Kur'an-ı Kerim'de pek çok örnekleri vardır. Mesela Kafirun suresinde geçen " ما "lar da böyledir. Bütün mütercimlerimiz, surede geçen " ما "ları, ma-ı mevsul olarak değerlendirmişlerdir.[86] Bu takdirde, Allah için de cansız ve akılsız varlıklar için kullanılan " ما ", kullanılmış olacak ki, bu hoş ve doğru değildir. Oysa buradaki " ما "lar, ma-ı masdariyye

---

82 Kaf, 50/6.
83 Yazır, VI/4490; Çantay, Meal, III/952; Altay - Kutluay, Meal, 517; Ateş, Meal, 517; Özek ve Arkd. Meal, 517; C. Yıldırım, Meal, 519; Karakaya ve Arkd. Meal, 519.
84 Bk. İbn Kesir, Tefsir, VII/374; ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, VI/25; Beyzavi, VI/61; Hazin, VI/61; en-Nesefi, IV/176; el-Alusi, VIII/202; Yazır, VI/4498; es-Sabuni, Safvet, III/242; el-Mevdudi, Tefhim, V/437.
85 el-Ka'bazi, 273.
86 Bk. Yazır, IX/6223; Çantay, Meal, III/1227; DİB Meali, 603; Ateş, Meal, 603; MÜİF Meali, 602; C.Yıldırım, Meal, 605; ÇAĞ Meali, 605.

veya ma-ı mevsufiyye olarak değerlendirilirse, daha hoş ve daha doğru bir manâ ortaya çıkacaktır.[87] *"De ki: Ey nankörler, ben sizin yapmakta olduğunuz ibadetler gibi ibadet yapmam; siz de benim yapmakta olduğum ibadet gibi ibadet yapmazsınız..."*[88]

k - Diğer Dillerdeki Kelimelerin Yetersiz Olması: Dünya üzerinde konuşulan her dilin kendine has bazı özellikleri vardır. Kimisi zengin bir gramer yapısına sahipken, kimisi de bu konuda daha sadedir. Diller, kelime hazinesi açısından da farklılık arzederler. Bazı diller geniş bir kelime hazinesine sahiptirler, bazıları da nisbeten fakir sayılırlar. Esefle belirtelim ki, esasında son derece zengin bir kelime hazinesine sahip olan Türkçe, budana budana birkaçbin kelimelik fakir bir dil hâline getirilmiştir. Öyleki, günlük konuşmalarda kullanılan kelime sayısı birkaçyüzü geçmemektedir. Edebiyatımızı süsleyen kelimeler birer birer tedavülden kaldırılmakta, yeni nesillere unutturulmaktadır. Üniversite düzeyinde eğitim görmüş insanlarımız dahi, edebi eserlerimizi okuyup anlamaktan acizdirler. Toplumumuz, dede ile torunun, öğretmenle öğrencinin birbirini zor anlayabildiği garip bir toplum hâline getirilmiştir.

Buna karşılık, başta Arapça olmak üzere bazı diller, sahip oldukları zengin kelime hazinesinden pek birşey yitirmemişlerdir. Kur'an-ı Kerim, Arapçanın bütün bu zenginliğini muhtevasında bulunduran eşsiz bir kitaptır. Onda pek çok yerde temas edilen konular, genelde aynı veya benzer konular olduğu hâlde, çoğu zaman farklı kelimelerle anlatılmıştır. Bu da onun ne kadar büyük bir edebi şaheser olduğunun delillerinden biridir. Kaba taslak olarak belirtmek gerekirse, Kur'an'da sayıları 6666 olarak kabul edilen ayetlerin 1000 tanesi va'd ve 1000 tanesi vaidden söz ederken, 1000 tanesi emir, 1000 tanesi nehiy, 1000 tanesi ahbâr ve kıssa, 1000 tanesi de emsal ve ibretlerden söz etmektedir. Geriye kalan ayetlerin 500'ü haram ve helalden, 100 tanesi dua ve tesbihten, 66 tanesi de nasıh ve mensuhtan bahsetmektedir. Kur'an'da tekrarlı olarak 77389,[89] tekrarsız olarak ise 1776 kelime geçmektedir.[90]

Arapçanın, özellikle de Kur'an'ın bu engin ve zengin kelime hazinesi karşısında diğer dillerin fakir ve yetersiz kalması, tercümeyi zorlaştırmaktadır. Pek çok kelimenin Harfi tercümesi imkansız olmaktadır. Mesela " التى ", " الذى ", " من ", " ما ", " اى " gibi ism-ı mevsuller ve müştaklarının; " هذه " zamiri ile dişilik ve ikillik (tesniye) bildiren her türlü zamirin ve kelimenin Türkçedeki karşılığı yoktur. Bunların dışında da pek çok kelime ve harf

87 Ateş, Gerçek Din Bu, I/146. (Fethu'l-Kadir, V/507'den nakil).
88 el-Kafirun, 109/1-3.
89 Sofuoğlu, 192.
90 Çanga, 589.

vardır[91] ki, bunların bir kısmının Harfi tercümeyle karşılığını bulmak son derece güç olmaktadır. Sıfat-ı müşebbehe, mübalağa siğası, mimli masdar... gibi Arapçaya has, türetilmiş kelimelerle, " ف ", " و " gibi harfler böyledir. Bütün bunlar, ancak tefsir ve şerh suretiyle diğer dillere nakledilebilir.

Mesela " فانكحواما طاب لكم "[92] ayetinin kelime ve harflerinden birçok ince manâlar çıkarılmıştır[93] ki, bunları tercümelerden istihraç etmek mümkün değildir.

Şunu da belirtelim ki, Arapçada birbirine yakın manada kullanılan, fakat aralarında nuans bulunan iki veya daha fazla kelimeye karşılık, Türkçede bir tek kelime kullanılmaktadır. Bu, kelimenin esrarını ve güzelliğini izale eder, kapsamını ve kapasitesini azaltır. Mesela Arapçada "deve"nin, doğumundan itibaren geçirdiği merhâlelerde, birbirinden farklı beş-yüze yakın ismi olduğu söylenir.[94] Kur'an'da da *"cemel"*,[95] *"ibil"*,[96] *"naka"*[97] gibi bazı isimleri kullanılmıştır. Oysa Türkçede bütün bunlara karşılık sadece "deve" kelimesi isti'mal edilmektedir.

Şu ayet-ı kerimenin tercümesindeki zorluk, diğer dillerde kelimelerin yetersizliğini gösteren bariz örneklerden biridir:

" ولاتجعل يدك مغلولة إلى عنقك ولاتبسطها كل البسط فتقعدملوما محسوراً "[98]

Bu ayeti Harfi tercüme yöntemiyle çevirdiğimizde, *"Ellerini boynuna bağlanmış kılma; onu büsbütün de açma..."* diye tercüme ederiz. Halbuki bu ibareyi okuyan, bununla Allah'ın neyi murad ettiğini anlayamaz. Kur'an'ın anlaşılmaz olduğunu iddia ederek, ona ayıp ve kusur atfeder. Oysaki bu ayıp ve kusur, büsbütün Kur'an'ın tercümesi diye gösterilen şeydedir.[99]

Mütercimlerimizden **S. Ateş**, ayeti *"El(ler)ini boynuna bağlanmış yapma, tamamen de açma. Sonra kınanır, hasret içinde kalırsın."*[100] şeklinde tercüme etmiştir. Şüphesiz, şayet Areş tercümeyi böylece bıraksaydı, onu okuyan -büyük bir ihtimalle- pek birşey anlamayacak, Kur'an'ın bu ifadesine

91 Çanga, 20-26.
92 en-Nisa, 4/3.
93 Bk. Çanga, 34.
94 İbn Side, II/175.
95 el-A'raf, 7/40.
96 el-En'am, 6/144; el-Ğaşiye, 88/17.
97 el-A'raf, 7/73, 77; Hud, 11/64; el-İsra, 17/59; eş-Şuara, 26/155; el-Kamer, 54/27; eş-Şems, 91/13.
98 el-İsra, 17/29.
99 ez-Zürkani, II/8; el-Cibali, 63-64.
100 Ateş, Meal, 284.

bir manâ veremeyecekti. Ateş de bunu sezmiş olacak ki, benzeri başka ayetlerde de yaptığı gibi, ayet akabinde şu açıklamayı yaparak, okuyucunun ayeti anlamasını kolaylaştırmıştır: "Ellerin boyna bağlanmış olması, cimriliği temsil eder. Ellerin açılması da israftan kinayedir. Yani, ne öyle ellerini boynuna bağlamış gibi cimri ol; ne de malını saçıp savur. Her iki hâl de insanın kınanmasına, üzüntü içine düşmesine neden olur."[101]

Ateş'in Kur'an'ın metnine bağlı olarak yaptığı tercümeye karşılık, **Özek** ve arkadaşlarınca yapılan Tercüme ile DİB tercümesinde ayet, Manevi tercüme yöntemiyle çevirmiştir. MÜİF tercümesinde ayet, *"Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker kalırsın."*[102] şeklinde tercüme edilmişken, DİB Mealinde şu şekilde çevirilmiştir: *"Ellerini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açıp tutumsuz olma, yoksa pişman olur, açıkta kalırsın."*[103]

Görüldüğü gibi, ayetin tam olarak Harfi tercümesi yapılmazken, metne bağlı kalınarak yapılan çeviri de anlamsız olmaktadır. Ayet ancak Manevi veya Tefsiri tercüme yöntemiyle anlaşılır bir şekilde çevrilebilmektedir.

Kur'an-ı Kerim'de bu şekilde veciz olan ve Harfi tercümeyle çevrilmesi mümkün olmayan veya çok zor olan pek çok ayet vardır.[104] "(Kur'an-ı Kerim'i) harfi harfine tercüme etmek... mümkün değildir. Bu iş o kadar zordur ki, bir ayeti okursunuz, anlarsınız; fakat onu aslından sezdiğiniz o belağatle çeviremezsiniz. Okuduğunuz iki-üç kelimeden sezdiğiniz manâ ve belağati, başka bir dilde ifade etmeye kalksanız, birkaç cümle yazmanız gerekir ki, o zaman da aslındaki özlük (vecizlik) kaybolup gider."[105]

1 - Kur'an'da Kullanılan Zamirler: Kur'an-ı Kerim'de kullanılan bazı zamirler vardır ki, bunları tam olarak anlayıp çevirmek oldukça zordur. Bazen de bunların aynen çevrilmesi yanlış anlaşılmalara neden olabilir. Mesela Necm suresinin başında geçen ayetlerdeki zamirlerle, "فأنساه الشيطان ذكر ربه"[106] ayetinde geçen zamirin kime yönelik olduğunu, bunlarla kimin kasdedildiğini tam

101 Aynı yer.
102 MÜİF Meali, 284.
103 DİB Meali, 284.
104 Mesela bk. Besmele, el-Bakara, 2/187, 223; el-Enfal, 8/58; en-Nahl, 16/125; el-İsra, 17/1-16; el-Kehf, 18/11; el-Mülk, 67/22; el-Kalem, 68/11-13; el-Müddessir, 74/49-51. Ayetlerin yorumu için bk. ez-Zerkeşi, I/465-466; es-Zürkani, II/55-56; Abdulaziz, 233; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 9-10; el-Bindak, 59-60.
105 Ateş, Meal, XIV.
106 Yusuf, 12/42.

olarak anlamak mümkün değildir.[107] Zamirler, metnin Arapça aslında değişik varlıklara tevcih edilebilir. Zamirlerin kullanımında esnek davranıl-dığından, manâlarda bir kayıtlama söz konusu değildir. Ama tercümede zamirlerin kullanımında böyle esnek davranmak mümkün değildir. Anlamda bir takyid mevzu bahistir. Zamirler yalnızca bir tarafa -büyük bir ihtimalle, Arapçadaki kural gereği en yakın isme- tevcih edilecektir. Bu tevcih yanlış olduğu takdirde, ayet de yanlış tercüme edilmiş olacaktır.

Şu ayetteki zamirin tercümesi daha da zordur ve daha büyük yanlışlıklar intaç edebilir: " إنا نحن نزلنا الذكر وإنا له لحافظون "[108]

Bu ayette zamirlerin çoğul olarak isti'mal edilmiş olması oldukça dikkat çekicidir. Hemen her dilde, "ben" yerine "biz" zamiri kullanılmaktadır. Ayette de böyle yapılmış olması, tercüme açısından bir zorluk oluşturmaz. Dolayısıyla ayette geçen "inna" ve "nahnu" zamirlerini, Türkçeye "biz" olarak çevirmede herhangi bir sakınca yoktur ve yanlış anlaşılmalara meydan vermez. Ancak " لحافظون " lafzı için durum böyle değildir. Onu "koruyacak olanlar" veya "koruyucular" diye tercüme etmek, insanın zihninde "taaddud-ı ilah"veya "işlerinde Allah'ın ortakları, yardımcıları var" şeklinde bir anlayışın doğmasına neden olabilir. Böyle bir tercümeyi okuyan biri, "acaba, Allah'tan başka ilahlar mı var veya bu işlerde Allah'ın yardımcıları mı var ki, "koruyucular" denilmiş?" diye aklından bir soru geçirebilir. Oysa ayetin Arapça aslındaki ifadeden böyle bir anlayışa kapılmak mümkün değildir. Çünkü, burada olduğu gibi, çoğulu kullanıp ondan tekili murad etmek, Arapçada vardır ve bu, sadece Arapçaya has bir özelliktir.[109]

İşte burada ve benzeri yerlerde olduğu gibi, yanlış bir anlayışa meydan vermemek için, bu kısmı, "onu koruyacak olan" veya "onun koruyucusu" şeklinde tekil olarak çevirmek gerekir. Nitekim Ateş ve DİB meallerinde de böyle tercüme edilmiştir: "*...ve onun koruyucusu da elbette Biziz.*"[110] Buna karşılık, MÜİF Mealinde ".... onu Biz koruyacağız"[111] denmiştir. Böyle bir tercüme, okuyucunun zihninde, yukarıda işaret ettiğimiz yanlış anlaşılmaya meydan verebileceğinden, münasip değildir. Bizce, ayetin daha münasip ve daha muvafık tercümesi, diğer bazı mütercimlerimizin yaptığı gibi, tekil anlamında çevrilmesidir.

107 Bk. Beyzavi, III/410; VI/100-104; Hazin, III/410, VI/100-104; ez-Zemahşeri, VI/46-48; el-Âlusi, VIII/250-252.
108 el-Hicr, 15/9.
109 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 69.
110 Ateş, Meal, 261; DİB Meali, 261.
111 MÜİF Meali, 261.

Aynı durum, " حتى إذاجاء أحدهم الموت قال رب ارجعون "[112] ayeti ve benzeri başka ayetler için de geçerlidir. Ayetteki " ارجعون " lafzı, tercümeyi çok güçleştirmektedir.[113]

m - Müenneslik ve Müzekkerlik Hususu: Yine Kur'an'da geçen lafızlardan anlaşılması mümkün olup da, diğer dillerin çoğunda geçen lafızlardan anlaşılması mümkün olmayan bir husus da, kelimelerdeki müenneslik ve müzekkerlik hususudur. Bu durum da tercümeyi zorlaştırmakta, en azından çirkinleştirmektedir. Mesela Ahzab suresinin 35. ayeti, Türkçeye şu meyanda çevirilmiştir: *"Müslüman erkekler ve müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taate devam eden erkekler ve taate devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, (gönülden Allah'a) saygılı erkekler ve (gönülden Allah'a) saygılı kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve (Allah'ı çok) zikreden kadınlar; işte Allah bunlar için bağış ve büyük bir mükafat hazırlamıştır."* Tercümede "erkekler" ve "kadınlar" kelimeleri tam on defa tekrar edilmiştir. Bu hem sıkıcı ve usandırıcı, hem de akıcı ve edebi olmaya engeldir. Oysa aynı ayetin Arapça metninde ne erkek, ne de kadın kelimesi hiç zikredilmemiştir. Arapçada kelimenin aslında bulunan müennes ve müzekkerlik hususu, kadın ve erkek kelimelerinin zikredilmesine gerek bırakmamaktadır. Türkçe tercümedeki bu edebi olmayan ve sıkıcı ifadeye karşılık, ayetin Arapça aslında büyüleyici bir lirizm hakimdir; kelimeler inci gibi birbiri ardınca dizilmiş, okuyan gibi dinleyenin de kulağına çok tatlı bir ifade şeklinde gelmektedir.

n - İslam Kültürüne Has Kelimeler: Kur'an-ı Kerim, nüzulu ile beraber yeni bir din inşa etmiştir; kendine mahsus kuralları, kaideleri, itikadî esasları, ibadetleri, hukukî ve siyasî sistemi, iktisadî düzeni... olan bir din. Bu dinin bazı noktalarda diğer dinler ve doktrinlerle aralarında ortaklık veya benzerlik varsa da, bir çok noktada da sadece kendine has özellikler taşımaktadır. İşte Kur'an bunları anlatırken, kendi nev-ı şahsına münhasır edebi ve dini ıstılahlar kullanmıştır. Sadece bu dine ait olan bu ıstılahların, diğer dillerde karşılıklarını bulmak zordur, hatta imkansızdır. Zira o dinlerde veya doktrinlerde bu tür ibadetler yoktur. Binaenaleyh, tercümeleri de imkansızdır.

Sözgelimi, "*salat*" kelimesi, diğer manâları yanında en çok namaz ibadetini ifade etmek üzere kullanılmaktadır. Malum şekliyle namaz ise, sadece

112 el-Mu'minun, 23/99.
113 Bk. Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 69-70.

İslama has bir ibadettir. Bu kelimeyi, diğer dinlerdeki ibadetleri ifade için isti'mal edilen kelimelerle karşılamak mümkün değildir. Mesela Fransızcada bu kelimeye karşılık olarak "la priere" kelimesi kullanılmıştır. Oysa bu kelime, "dua etmek, münacaat, yalvarmak"[114] anlamındadır. Görüldüğü gibi kelime, Arapçada bir ibadetin adı olan "salat"ın karşılığı değildir. Bu yüzden, bazı sözlüklerde kelimenin karşısına "selon le rite müsülman" (yalnızca müslümanlara ait bir ayin) cümlesi yazılmıştır. Bize göre, bu da "salat" kelimesinin manâsını ve zihinlerde yaptığı çağrışımı ifade etmeye yetmez.

Sonuç itibariyle, Hıristiyan dinine ve kültürüne ait ıstılahlarla, İslam dinine ait bir ibadeti karşılamak mümkün olmamaktadır. Bunun için Farsça, Türkçe vb. dillerde olduğu gibi, sırf bu ibadeti ifade edecek yeni bir kelime kullanmak ya da "salat" kelimesini hiç tercüme etmeksizin aynen kullanmak daha münasip olacaktır. Nitekim, "namaz" denildiğinde, her Türkün zihninde başka bir şey değil, müslümanlara has olan malum ibadet canlanır.

"*Allah*" lafzı için de aynı durum söz konusudur. Onun da başka dillerde karşılığını bulmak mümkün değildir. Hatta, ilahi dinler için bile bu imkansızlık mevzu bahistir. Sözgelimi, İbraniceye yapılacak tercümede, "Allah" lafzı yerine, "Elohim" veya "Adonay" kelimeleri kullanılacaktır. İbranice tercümeyi okuyan bir İbraninin zihninde, sadece yahudilere has olduğu iddia edilen "ilah" canlanacaktır. Hıristiyan kültürü ile bezenmiş olan Batı dillerine bu lafız "Teo, Dieu" gibi kelimelerle aktarıldığında, yine zihinlerde yanlış çağrışımlar uyandıracaktır. Zira Batı dillerinde "Allah"'ı ifade etmek için kullanılan kelimelerin hemen hepsi, Grek medeniyetinde ilah olarak kabul edilen "Zeus" kelimesinden muharreftirler. Zeus'a dayanan Grek ilah anlayışının, İslamın ilah anlayışı ile hiçbir alakası yoktur. Binaenaleyh, "Allah" lafzının İngilizce, Fransızca, İtalyanca gibi Batı dillerindeki Grek kaynaklı bir kelime ile tercümesi, zihinlerde Grek ilah anlayışını çağrıştırabilir.

İlahi bir din anlayışına sahip olmayan Doğu dinleri ve dilleri için, bu durum daha zor ve daha mahzurludur.[115] Bu konuya temas eden **Hamidullah** da, Brahman ve Çin dinlerinde tapınılan varlığı ifade etmek için kullanılan kelimelerin, Kur'an'daki "Allah" lafzı yerine isti'malinin doğru olmadığını, böyle bir kullanımın, alemlerin Rabbı olan Allah'ı değil, o dinlerdeki ilahları çağrıştıracağını söylemektedir.[116]

Bu yanlış çağrışımları ve sakıncaları izale etmek için iki yol vardır: Ya Allah lafzı, God, Teo, Dieu, Tanrı, Hüda... gibi kelimelerle çevirilirken, kas-

114 Darago, 468.
115 Ali, 79-80.
116 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 67.

tedilen ilah anlayışının, o dillerde kullanılan lafızlarla ifade edilenden farklı olduğuna işaret edilerek, Kur'an'ın tarif ettiği ilah anlayışı hakkında özlü bir bilgi verilecek, ya da "Allah" lafzı hiç tercüme edilmeden bütün dillerde aynen kullanılacaktır. Bu durumda, tercümeyi okuyan kimsenin zihninde, "müslümanların Allah'ı" gibi bir anlayışın belireceği iddia edilebilir. Esasında tercümeyi ciddi bir şekilde okuyan böyle bir telakkiye kapılmaz. Zira, daha tercümenin ilk sayfasında, hatta ilk satırında, Kur'an'da tarif edilen ilahın, "bütün alemlerin Rabbı olan Allah" olduğunu okuyup anlayacaktır. Ama herşeye rağmen, yanlış bir telakkiye meydan vermemek için, tercümenin önsözünde veya ilgili yerlerinde, İslamın ilah anlayışı hakkında kısaca bilgi vermede yarar vardır.

Biz, bu iki şıktan ikincisinin tercih edilmesinde daha çok fayda mülahaza ediyoruz. "Allah" lafzının Arapçadaki aslı ile diğer dillerde de aynen muhafaza edilmesinin daha doğru olacağına işaret eden **S. E. Ali, Seyyid Abdullatif, Max Henning, L. Ulmann, R. Biyl** gibi mütercimlerin de bu yolu takib ettiklerini ve "Allah" lafzını aynen kullandıklarını belirtmektedir. Bunun yanında, aralarında **Abdullah Yusuf Ali, M. Pickthall, T. B. İrving, Muhammed Es'ad** gibilerinin de bulunduğu daha başka mütercimler de kelimeyi kendi dillerine çevirmeyi tercih etmişlerdir.[117]

Türkçemizde de, özellikle Cumhuriyet döneminden itibaren yirmi-yirmibeş yıl öncesine kadar yapılan pek çok tercümede, "Allah" lafzı yerine "Tanrı" lafzı kullanılmıştır.[118] Son dönemlerde ise, bir-iki istisna dışında[119] tüm mütercimlerimiz Allah lafzını tercüme etmeksizin aynen muhafaza etmeyi yeğlemektedirler.

Meseleye vakıf olan alimlerimiz, "Tanrı" kelimesinin "Allah" lafzının yerini tutmadığını ve "Allah" lafzının karşılığı olarak tercüme edilemeyeceğini ifade etmektedirler.[120] Esasında Tanrı kelimesi, Kur'an'da da müşta'mel olan "ilah" kelimesinin karşılığıdır. Bu lafız, Kur'an'da, müşriklerin şefaatçı sandıkları bir takım putlar için[121] veya tanrılık iddiasında bulunan kimseler için[122] kullanıldığı gibi, pek çok ayette bizzat Allah için de kullanılmış tır.[123] Tanrı kelimesini veya diğer dillerde buna tekabül eden kelimeleri bu anlamda

---

117 Ali, 84-85.
118 Bk. Doğrul, Baltacıoğlu, Nebioğlu vb.lerinin tercümeleri.
119 Mesela bk. Çiloğlu'nun manzum tercümesi.
120 Bk. Yazır, I/24; Çantay, Meal, I/12; Ateş, Meal, Besmelenin Meali.
121 Bk. Hud, 11/101; el-Hicr, 15/96; Ta-Ha, 20/97-98; el-Enbiya, 21/4. Ayrıca bk. Abdulbaki, 38-40.
122 Bk. el-Enbiya, 21/29; el-Kasas, 28/38. Ayrıca bk. Abdulbaki, 38-40.
123 Bk. el-Bakara, 2/133. Başka örnekler için bk. Abdulbaki, 38-39.

kullanmada bir sakınca olmasa gerektir. Nitekim mütercimlerimiz. "و الهكم اله واحدلااله إلاهوالرّحمن الرّحيم"[124] ayetini tercüme ederken, ayette geçen "*ilah*" lafzını "tanrı" diye çevirmişlerdir: "Tanrınız bir tek Tanrıdır; O'ndan başka tanrı yoktur."[125] Hatta bazen "tanrı" kelimesini kullanmak zaruret halini almaktadır. Mesela "ilah" lafzının "alihe" şeklinde çoğul olarak geçtiği ayetleri tercüme ederken, ya ilah lafzını tercüme etmeksizin "ilahlar" şeklinde Türkçeye aktaracağız, ya da -eğer ille de tercüme etmemiz gerekiyorsa- "tanrılar" diye çevireceğiz. Bu durum, ilah kelimesine aşina olan müslüman milletlerin dili açısından kolay gözüküyor. Bu dillerde, Türkçede olduğu gibi, ilah kelimesinin sonuna çoğul eki ilave edilerek "ilahlar" şeklinde kullanmak mümkündür. Fakat, ilah kelimesini hiç duymamış olan ve bilmeyen milletler için bu durum hiç de kolay değildir. Nitekim Fransızlar, "*la ilahe illallah*" Kelime-ı Tevhidini, bu zorluktan dolayı tercüme edememişlerdir. "Diyöden başka diyö yoktur" diye tercüme etmişlerdir. Halbuki bu, "*la ilahe illallah*"ın değil, "la ilahe illa ilah"ın karşılığıdır.[126] Yani bu dillerde "Allah" lafzına karşılık olarak kullanılan kelime ile "ilah" lafzına karşılık olarak kullanılan kelime aynı olduğu takdirde, "alihe" lafzını "Allahlar" şeklinde çevirmiş olmak gibi çok sakıncalı bir durum zuhur eder. Oysa "Allah" lafzı, ism-ı hastır; çoğulu veya tesniyesi yoktur, sadece müfred olarak kullanılır.[127] Ne yazık ki bazı Türk yazarlar da, ama gaflet, ama cehâlet eseri olarak, ya da belki de kasden yazılarında "Allahlar" gibi çirkin ve münasebetsiz bir kelimeyi kullanabilmektedirler.[128] **Hamdi Yazır**, "...Allahlar" denmemiştir ve denemez. Böyle bir tabir işitirsek, söyleyenin cehline veya gafletine hamlederiz"[129] diyerek, böyle bir kullanımın yanlışlığına işaret etmektedir.

Öte yandan, malum olduğu üzere Allah'ın 99 ismi vardır, fakat bunların hepsi Yüce Rabb'ın en büyük adı olan "Allah" isminin sıfatlarıdır. O isimlerin herbiri, bir yönü itibariyle, Allah'ın tecellisini tasvir ve tarif ederler. Allah ismi ise, bütün bu sıfatları haizdir.[130] Oysa ilah, God, Teo, Dieu, Tanrı, Hüda veya diğer dillerdeki mahâlli ilah isimlerinin hiçbiri, Allah'ın 99 sıfatını, doksandokuz yöndeki tecellilerini haiz olamaz.[131]

---

124 el-Bakara, 2/163.
125 Ateş, Meal, 23; DİB Meali, 23.
126 Yazır, I/25.
127 Yazır, I/24.
128 Mesela bk. Dönmezer, 27.
129 Yazır, I/24.
130 Ateş, Meal, Besmelenin Tercümesi.
131 İslamdan önceki toplumların ilah anlayışları ve İslamın getirdiği anlayış için bk. Mevdudi, Dört Terim, 15-80.

Sonuç itibariyle, "Allah" lafzını tercümelerde muhafaza edip aynen kullanmak en doğru yol olsa gerektir.

Mütercimlerin, özellikle de gayr-ı müslim müterecimlerin çok farklı tercüme ettikleri ve ihtilafa düştükleri konulardan biri de, Kur'an'da geçen ilahi sıfatlardır. "Esma-ı Hüsna" diye bilinen bu isimlerden bazılarının tercümesi çok büyük sorun oluşturmaz. Fakat mesela, Rahman, Rahim, Kuddus, Selam, Mü'min, Müheymin... gibi isimleri tercüme etmek, hayli zordur. Bundan dolayı olacak ki, mesela İngilizce tercümelerin çoğunda bunlara karşılık hep farklı kelimeler veya ibareler kullanılmıştır. Nitekim **Seyyid Abdullatif**, "es-Selam" ismini "The Perfect" diye tercüme etmiş, diğer mütercimler ise, aynı kelimeye daha farklı anlamlar vermişlerdir.Mesela T.B.İrving, "The (source) of peace", **M. Es'ad**, "The en wite whom all salvation rests", **G. Sall**, The Giver of peace", **Palmer** "The peace Giver", **Bell** "The Perfect", **Rodwell** "The Peace ful", **Arbry** "The all peace ful" şeklinde çevirmişlerdir.[132] **S. E. Ali**, "es-Selam" kelimesinin bütün bu manâların hepsini kapsadığını, hepsinden daha geniş olduğunu belirtmektedir.[133]

Mütercimlerin diğer kelimeler için kullandıkları karşılıklar da bu şekilde birbirinden farklılıklar arzetmektedir. Bunun sonucu olarak, bu kelimelerin geçtiği Haşır suresi 22, 23 ve 24. ayetlerin tercümesi de birbirinden oldukça farklı bir şekilde yapılmıştır.[134]

Aynı ayetlerin Türkçemize tercümesinde de benzer durumlar sözkonusu olmuştur. Mesela el-Haşr 23. ayetin tercümesi şöyle yapılmıştır: "*O, kendisinden başka tanrı olmayan, hükümran, çok kutsal, esenlik veren, güvenlik veren, görüp gözeten, güçlü, buyruğunu herşeye geçiren, ulu olan Allah'tır.*"[135] "*O öyle bir Allah'tır ki, kendisinden başka hiç bir tanrı yoktur. O malik ve sahiptir, münezzehtir, selamet verendir, emniyete kavuşturandır, gözetip koruyandır, üstündür, istediğini zorla yaptıran, büyüklükte eşi olmayandır.*"[136] "*O öyle Allah'tır ki, O'ndan başka tanrı yoktur. Padişahtır, mukaddestir, selam (esenlik veren), mü'min (güven veren), müheymin (gözetip koruyan), aziz (üstün, galip), cebbar (istediğini zorla yaptıran)dır.*"[137]

132 Ali, 90.
133 Aynı yer.
134 Bk. Ali, 85-91.
135 DİB Meali, 547.
136 MÜİF Meali, 547.
137 Ateş, Meal, 547.

Dikkat edilirse, mütercimlerimizin bazı kelimelere farklı manâlar verdiği görülür. DİB Mealinde "el-Melik" lafzı "hükümran", MÜİF Mealinde "malik ve sahip", **Ateş**'in mealinde ise "padişah" şeklinde çevrilmiştir.

Bize göre bu kelimelerin hiçbiri "el-Melik"in tam karşılığı değildir. DİB Mealinde geçen "hükümran" kelimesine sözlüklerde "hüküm yürüten, hükümet eden, hakim olan, hakim, hükümdar"[138] anlamları verilmiştir. Tüm bunlar "el-Melik" kelimesinin münderecatında bulunmakla beraber, bunlardan maade, "mülkün sahibi olmak, malik olmak" gibi anlamları da vardır. MÜİF tercümesinde, kelimenin bu yönüne işaret edilmiş, fakat onda da birinci yön ihmal edilmiştir. Ateş'in kullandığı "padişah" kelimesi ise, sadece insani bir sıfat olması hasebiyle, Allah için kullanılması bize göre hiç uygun değildir. Üstelik, Padişah düşürülebilen, saltanatı fani olan, hakimiyeti hem mekan, hem de zaman itibariyle mahdud bulunan, hâlkın iradesiyle başa gelmediği için tasvib görmeyebilen, eleştirilen... bir yöneticidir. Artık tarihe mal olmuş bir şahsiyettir. Bunlar ve benzeri başka nedenlerden dolayı, Allah'a "padişah" denmesini münasip görmüyoruz. Bize göre kelimeye, yukarıdaki bütün hususlar gözönünde bulundurularak manâ verilmelidir. Bu manâ verilirken de, tercümenin Harfi bir tercüme değil, Manevi-Tefsiri bir tercüme olduğu dikkate alınarak daha serbest hareket edilmeli, kelimenin tam manâsının verilmesi ve okuyanın rahatlıkla anlayabilmesi için gerekirse manâ geniş tutulmalıdır. Bu meyanda **Çantay**'ın meali daha kapsayıcıdır. Verdiği dip notla, insan zihninde belirmesi muhtemel sorulara karşılık da verilmiştir: "*(O), mulk u melekutun yegane sahibidir. Bütün mahlukları hakkında emr u nehyin hakiki mutasarrıfı, maliki, sahibi. Bütün bunlar kahir ve iradesi altındadır "Hazin". Mülkü, tasarrufu bir an zeval bulmayan "Medarik".*[139]

Bize göre, sıfat-ı ilahi durumundaki diğer kelimelere de, yeteri derecede manâ verilmemiştir. Biz burada bunlar üzerinde tek tek durmak niyetinde değiliz. Bununla beraber "*cebbar*" kelimesinin, mütercimlerimiz tarafından "istediğini zorla yaptıran" şeklinde tercüme edilmesini hoş karşılamadığımızı kaydedelim. Bu manâ, insan zihninde müstebid, baskıcı despot, haksız bir zorbayı çağrıştırıyor. Oysa Allah bunlardan münezzehtir.

Gerçi kelimenin iki manâsından biri bu yöndedir; yani, "cebir"den mübalağa ile, ism-ı sıfat olan "cebbar"ın bir manâsı, "icbar etmek, dilediğini zorla

138 Doğan, 434.
139 Çantay, Meal, III/1029; Yazır, VII/4871.

yaptırmaktır"[140] Diğer manâsı ise, "kırığı yerine getirip sıkı sarmak, eksiği ıslah edip tamamlamak"tır.[141] Bu manada "cebbar, hâlkın eksikliklerini tamamlayan, ihtiyaçlarını tesviye eden, işlerini düzelten, bu babta iktiza eden ameliyatı gereği gibi yapmakta çok iktidarlı olan hakim" manâsını ifade eder.[142]

Görüldüğü gibi, bu ikinci manâ ile kelimeyi tercüme etmek, daha münasip ve daha güzeldir. Esasen kelimenin ilk anlamı da budur. Bu yüzden olacak ki, müfessirlerin çoğu, Allah'a ıtlak olunan "cebbar" sıfatının bu manada olduğunu söylemişlerdir.[143] O hâlde kelimeyi, aslına daha uygun olarak, **Çantay**'ın da yaptığı gibi, "*hâlkın hâlini kemal-ı salaha götüren*"[144]şeklinde veya bunun daha Türkçeleşmiş hâli ile tercüme etmeliyiz: "*Halkın işlerini en güzel şekilde ıslah ve tanzim edendir.*"

Netice itibariyle, başta itikad ve ibadeti ifade eden lafızlar olmak üzere, Kur'ânî kelimelerin başka dillerde karşılığını bulmak mümkün olmamaktadır. Burada da müşahade edildiği gibi, aralarında çok büyük dini ve kültürel farklar bulunan diller için tercüme son derece zor, hatta imkansızdır. Buna karşılık, aynı din ve kültüre mensup diller arasında tercüme nisbeten daha kolaydır.[145] Buna benzer daha başka pek çok kelime vardır.[146] Mesela, Allah'ın "Esma-ı Hüsna" diye bilinen isimleri bunlardan bazılarıdır. Her biri Yüce Rabbimizin başka bir özelliğini yansıtan bu isimleri, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, tam olarak tercüme etmek mümkün değildir. Bunlar ancak açıklanabilir, fakat tercüme edilemezler.

o - Kelimelerin Değişik Anlamlarda Kullanılması: Kur'an-ı Kerim'de bazen bir çok farklı kelime, aynı manâyı ifade etmek üzere kullanılmıştır. Mesela kıyamet, cehennem, korku, namaz vb. durumları belirtmek üzere çok değişik kelimeler isti'mal edilmiştir. Tabii ki bunların farklı kelimelerle ifade edilmesinde bir takım hikmetler vardır. Ayrıca aralarındaki nüanslar da bu şekilde ifade edilmiş olmaktadır. Bazen de aynı kelime, çok farklı manâlarda kullanılmıştır. Biz bunlardan sadece birine kısaca temas edeceğiz.

140 Yazır, VII/4783.
141 Yazır, VII/4873-4874; Çantay, Meal, III/1029 dipnot 1.
142 Yazır, VII/4872.
143 Aynı yer.
144 Çantay, Meal, III/1029.
145 Ali, 79-80.
146 Bk. Rıza, Tefsir, IX/329, 334-335.

Malum olduğu üzere "tekebbür" çirkin bir sıfattır. Bizzat Kur'an bu sıfatla muttasıf olanları eleştirmiş ve mü'minleri bundan sakındırmıştır: "*Mütekebbirlerin yeri ne kötüdür!*"[147] "*Allah mütekebbir olan her zorba nın kalbini böylece mühürler.*"[148] Halbuki yine bizzat Kur'an, Allah'ı bu sıfatla, yani "mütekebbir" olmakla tavsif etmektedir: "*O öyle bir Allah'tır ki, ...mütekebbirdir.*"[149]

Bütün bu yerlerde kelimeyi aynı şekilde değerlendirmek ve aynı manada tercüme etmek mümkün değildir. Beşer için kullanıldığında, kelime bir isyanı, bir baş kaldırışı, hemcinslerine karşı bir büyüklenmeyi, bir gurur hâlini ifade etmektedir. Bu oldukça çirkin bir hâl ve kabih bir sıfattır. Bir nankörlük, bir kendini beğenmişliktir. Kelimenin zımnında kendini yüceltmenin yanında, başkalarını tahkir etme, küçümseme de vardır. Bu yüzden Allah, mü'minleri böyle olmaktan şiddetle sakındırmıştır ve mütekebbir olanlara elim bir azap va'detmiştir.

Kelime Allah'a atfen kullanıldığında ise, O'nun şanına ve azametine delalet eden bir sıfat olarak değerlendirilmeli ve öylece tercüme edilmelidir. Buradaki "tekebbür", zaten büyük olan Allah'ın bir tavsifidir; olmayan bir şeyi varmış gibi göstermek yoktur. Yani Allah, zaten en büyüktür, en yücedir, hiç kimseye ve hiçbir şeye muhtaç değildir... Binaenaleyh böyle bir kelimeyi Allah için kullanmada bir beis, bir sakınca olmasa gerektir.

İşte, Kur'an'ın hem insanlara, hem de Allah'a atfen kullandığı bu kelimeyi ve benzerlerini tercüme ederken, tüm bu hususları nazar-ı itibare almak ve buna göre tercüme yapmak gerekir.

Baştan beri serdetmeye çalıştığımız ve Kur'an'ın harfleri ile lafızlarına müteallık bu sebeplerden dolayı, özellikle Harfi tercüme şeklinde, Kur'an'ın başka dillere çevrilmesinin imkansızlığı açıkça görülmektedir. Zira, tüm bu özellik ve güzellikler, tamamen Kur'an'ın harflerine ve lafızlarına bağlıdır ve hiçbir şekilde tercümeyle başka bir dile nakledilemez. Onun bu tarz bir tercümeyle başka bir dile naklî muhâldır, mümtenidir, beşer takatının fevkindedir.[150]

147 en-Nahl, 16/29; ez-Zümer, 39/60-72; Gafır, 40/76.
148 Gafır, 40/35. Ayrıca bk. 27.
149 el-Haşr, 59/23.
150 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 466, 467,46; Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I/103; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 10; el-Merağî, 43; Muhenna, 21, 78; el-Hacevi, 191; Erdem, Kur'an-ı Kerim Tercüme Edilebilir mi, 378; el-Kattan, 313, 314; İbnu'l-Hatib, 231;

Harfi veya Manevi olsun, bütün tercüme türlerinin Kur'an'ın lafzi ve belaği i'cazını zayi ettiği bir realitedir. Bundan başka, Harfi tercümenin, aslî manaları tam yansıtamadığı gibi, tâlî manâları da tamamen yok etmesi, bazı harf, kelime, isim ve fiillerin manâsını eda etmemesi... vb. nedenlerden dolayı, alimlerimizce terviç edilmemiş, bilakis ısrarla sakınılması tavsiye edilmiştir.[151]

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler, Harfi tercümenin imkansızlığını ortaya koymakla beraber, bu durumun bütün Kur'an için geçerli olduğunu göstermez. Şüphesiz, Kur'an'da Harfi tercümeyle başka dillere naklî mümkün olan ayetler de vardır.[152] Hatta bunların sayısının, tercümesi mümkün olmayanlarınkinden fazla olduğu da söylenmiştir.[153]

Bir iki alim hariç, Kur'an tercümesiyle uğraşan tüm müslüman alimler, Kur'an-ı Kerim'in Harfi tercümesinin mümkün olmadığını ifade etmişlerdir. Pek çok Batılı mütercim de bunu belirtmiştir. Bunlar tercümelerinin önsözünde, Kur'an'ın Arap dilinin en edebi ve en beliğ eseri olduğunu, terkib ve ibareleriyle, kelime ve harfleriyle son derece nefis olduğunu itiraf etmişlerdir.

Nitekim, Kur'an'ı Fransızcaya çeviren **Edouard Montet**, "sureler hakkında ileri sürdüğümüz bir çok mesele hususunda ne hüküm verilirse verilsin, Arapça olarak Kur'an'ı bilenlerin hepsi, bu dini kitabın güzelliğini, üslubunun son derecedeki mükemmeliyetini tebcil etmekte müttefik olacaklardır ki, Avrupa dillerindeki bütün tercümeler, bu mükemmeliyeti hissettirip ifade etmek imkanından mahrumdurlar" demektedir.[154]

Daha başka Batılı mütercimler de buna mümasil beyanlarda bulunmuşlardır.[155] Kur'a'n-ı Kerim'i Japoncaya çeviren **Toshihiko İzutsu** da, çok mükemmel Arapça bilgisine rağmen, Kur'an'ı tercümede çok zorlandığını ve onu tam olarak tercüme etmenin imkansız olduğunu ifade etmektedir.[156]

Rıza, Tefsir, IX/306; ez-Zerkeşi, I/465; el-Bindak, 59; ez-Zürkani, II/61-64; Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 57-588.

151 Bk. Sabri , Mes'eletu Terc. Kur'an, 10; Abduaziz, 226-228, 231-232; Bilmen, Büyük Tefsir Tar. I/102-103.

152 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 8-9; el-Hacevi, 191; el-Merağî, 44.

153 Şeltut, 124-125.

154 Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 218.

155 Bk. Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 218; Doğrul, Tanrı Buyruğu, İlksöz; Ateş, Meal, XIII; Muhenna, 114; Kur'an'ı Alkışlayan Büyük Adamlar, (Müellifi yok), 38; Aksüt, Kur'an'ın Tercümesi Oyuncak Haline Getirilemez, 103.

156 Lee - İlhan, 104.

Ancak Kur'an'ın bütün bu hususiyetleri, **eş-Şatıbi**'nin de belirttiği gibi, Manevi tercümesine engel teşkil etmemektedir. Üstelik bu özellikler tercümede fevt olsa bile, Arapça nassta fevt olmaz, baki kalır.[157] **el-Merağî** de bu konuda şöyle diyor: "Biz, ya tercüme Arapça nassta mevcut olan ilimleri, esrarı ve i'cazı kaldırsa, onları giderse! diye korkuyoruz. Halbuki onlar, Araplar ve Arapça nassı okumak isteyen yabancılar için Arapça nass ile beraber bakidir."[158]

Şüphesiz tercüme, mu'ciz belaği yönü muhafaza etmese de, aslî manalarda saklı bulunan diğer i'caz cihetlerini muhafaza eder. Bu ise, kıymeti büyük, menfaati açık bir yöndür. Buna muttâlî olmak isteyenlere bunu mestur bırakmak, onları bundan mahrum etmek doğru olmaz.[159]

Bütün bu söylediklerimizi şöylece özetleyebiliriz: Kur'an'ın i'cazını pek çok alim nazımına hasretmiştir. Böyle düşünen alimler, bu önemli ciheti itibariyle tercümenin, Kur'an'ın mu'cizeliğini giderdiğini söyleyerek karşı çıkmışlardır.

Başka bir kısım alim ise, Kur'an'ın i'cazını, lafızlarda saklı olan manalarda aramışlar, Kur'an'ın manâları itibariyle mu'ciz olduğunu söylemişlerdir. Manalar da nakledildiğine göre, tercüme mümkündür ve hiçbir şekilde Kur'an'ın i'cazına mani değildir. Bilakis, Araplar onun lafzi i'cazı karşısında büyülenip imana geldikleri gibi, diğer insanlar da, kendi dillerine çevirilmiş olan Kur'an'ın manâlarındaki i'caz karşısında büyülenecek ve -belki de- iman edeceklerdir.[160]

Bu düşünceye kail olanlar, Kur'an'ın i'cazının lafızlarına inhisarını red sadedinde, ezcümle şunları söylemektedirler: Kur'an'ın belağat ve fesahatındaki güzelliği idrak edip, ondan müteessir olacakların asrı çoktan geçmiştir. Kur'an, ilk indiği zamandaki Arapları bu yönüyle etkilemiş ve onları kendi benzerini getirmekten aciz bırakarak, iman etmelerini sağlamıştır. O günün Arabı, Kur'an'daki edebi güzellikleri ve incelikleri anlayacak zevk ve kabiliyete sahipti. Fakat bugünün Arabı, hatta uzun dönemlerden beri bütün Araplar, bu edebi zevk ve kabiliyetten, dolayısıyla da Kur'an'daki güzellik ve incelikleri anlayıp idrak etme yeteneğinden mahrumdur. Binaenaleyh Kur'an'ın bu yönü, edebi zevk ve selikası dejenere olmuş Araplar için artık pek anlam ifade

---

157 eş-Şatıbi, II/68; el-Merağî, 19.

158 el-Merağî, 19.

159 Şeltut, 124-125.

160 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 75-76.

etmez bir durumdadır. Artık onlar, Arapça Kur'an'ın Arapça nazmındaki i'cazı anlayamamaktadırlar. Edebi zevk ve kabiliyet yolu ile i'cazı idrak edenlerin ve bunun neticesi olarak imana gelenlerin asrı çoktan geçmiştir.

Durum Araplar için böyle olunca, artık bunlar için bile Kur'an'ın elfazındaki ve nazmındaki i'caz bir anlam ifade etmez olunca, Arapların dışındaki milletler için; İranlı, Türkiyeli, Cavalı, Japonyalı, Çinli, Hindistanlı, Batılı... insanlar için de hiçbir anlam ifade etmeyeceği açıktır. Arapça bilmeyen bu milletler, onun edebi ve lügavi sanatından, nazım ve münhasır i'cazından herhangi bir zevk ve lezzet alamayacaklardır. Bilakis, belki de tercümelerini okumak suretiyle Kur'an'ın manâlarındaki i'caz ve olağanüstülüğü idrak edecek ve ondan müteesir olarak iman edeceklerdir.[161]

Bize göre, Kur'an'ın i'cazını sadece nazmına veya yalnızca manâsına hasretmek doğru değildir. Kur'an, lafız ve manâsıyla bir bütündür; i'cazı da lafız ve manâsı itibarıyladır. Bizce lafız ve manâyı birbirinden ayırmamak gerekir. Kur'an'ın i'cazı ele alınırken ikisi birlikte değerlendirilmelidir. İ'caz, hem Kur'an'ın lafzında, hem de manâsında mevcuttur. Kur'an, en lirik şiirden ve en edebi hitabeden daha akıcı ve daha beliğ olan elfaz ve nazmıyla insanları benzerini getirmekten aciz bıraktığı gibi, verdiği ilmi ve gaybi haberlerle, daha yeni yeni sırrına vakıf olunan, hâlâ delaleti tam olarak anlaşılamayan ayet ve ibareleriyle de mu'cizdir, insanı hayrette bırakır.

Netice olarak, Harfi tercüme Kur'an'ın nazmındaki i'cazı yansıtmaktan tamamen mahrumdur, manâlarındaki i'cazı da yansıtamamaktadır. Binaenaleyh, Harfi tercüme yolu ile yapılacak Kur'an tercümesi, Kur'an'ı "Kur'an" olmaktan çıkarır, onu hem nazmı, hem de manâsı itibarıyla ihlal eder.

Buna karşılık, Manevi veya Tefsiri tercüme suretiyle yapılacak Kur'an tercümesi, her ne kadar lafız ve nazım itibarıyla Kur'an'ı yansıtamasa da, manaları itibariyle -mümkün olduğunca- onu yansıtabilir. Şimdi bunları görelim.

---

161 el-Merağî, 17, 22-23; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 8, 15-16.

5 - *Manevi Tercüme*

Asıl dildeki kelimelerin tertibine ve nazmına bağlı kalmaksızın, herhangi bir sözün manâsını, başka bir dil ile beyan ve izah etmektir.[162]

Bu tercüme tarzında mütercim, aslî dildeki ifadeleri iyice anladıktan sonra, onların ifade ettiği manâyı, başka bir dile, kendi üslub ve ifade tarzıyla nakleder. Bu tercüme tarzından gaye, metindeki manâ ve maksadların başka bir dille güzelce ifade edilmesidir.[163] Bu tercüme şeklinde, tercümenin, harf ve lafızlarında, cümle ve ibarelerinde, icaz ve itnabında, hacim ve kapsamında "asl"a müsavi olması, şart olmadığı gibi, her harf ve kelimesinin tercüme edilmesi dahi zorunlu değildir. Önemli olan, asıl metindeki ibarenin manâsını iyi anlayıp, başka bir dille güzel bir şekilde ifade etmektir.[164] Bu yüzden, Harfi tercümeye oranla, daha kolaydır. Günümüzde yapılan tercümelerde daha ziyade bu tercüme türüne itibar edilmektedir.[165]

Asıl mevzumuz olan Kur'an tercümesi açısından bakıldığında, Manevi tercümeyle, Kur'an'ın lafız ve nazmındaki i'cazın büsbütün kaybolduğu görülmektedir. Ancak, tamamen olmasa da, manâlar muhafaza edilebilmektedir. Asli manâların yanısıra, Harfi tercümede naklî mümkün olmayan tâlî manâlar da yansıtılabilmektedir. Bu özelliğinden dolayı, alimlerimiz, Kur'an'ın bu şekilde tercümesinin mümkün ve meşru olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.[166]

Manevi tercümeden kasdımız, Kur'an'ın, tefsir edilirken tercüme edilmesi değildir. Onu daha sonra ele alacak, Tefsiri tercüme konusunda izah edeceğiz. Biz burada Manevi tercümeyle, Kur'an'ın ibarelerinin, Harfi tercümenin dar kalıplarından sıyrılmış olarak daha serbest bir şekilde, okuyucu tarafından rahatlıkla anlaşılabilecek bir tarzda başka bir dille ifadesini kastediyoruz. Bu yüzden pek çok alimimizin, aynı manâyı verip birlikte değerlendirdikleri ve birbirinin yerine kullandıkları Manevi ve Tefsiri tercümeyi birbirinden ayırmayı ve ayrı ayrı ele almayı uygun görüyoruz.

Aşağıda da izah edeceğimiz gibi, Tefsiri tercüme, Manevi tercümeden daha kapsamlı ve daha mufassaldır. Manevi tercümenin yetersizliğinden ihtiyaç duyulmuştur. Zira, Manevi tercümeyle de Kur'an'ın bazı lafızlarının ve cümlelerinin ifade ettiği müteaddit manâları yansıtmak mümkün değidir. Çünkü değişik manâlara gelen bu elfazın tam anlaşılması için, hiç olmazsa bir-

---

162 ez-Zürkani, II/7; el-Kattan, 313; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 217.
163 ez-Zürkani, II/7; Şeltut, 124.
164 Muhenna, 37.
165 Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 217; ez-Zürkani, II/10.
166 Şeltut, 124; el-Kattan, 315; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 469.

kaç cümleyle izah edilmesi ve muhtemel manâların hepsine kısaca işaret edilmesi iktiza etmektedir. Bu ise, bizim burada kasdettiğimiz Manevi tercümenin sınırlarını aşmaktadır.

Burada sözünü ettiğimiz Manevi tercümeyi, Mefhumi tercüme veya Kavramsal tercüme diye isimlendirmek de mümkündür. Temel ilke, söz konusu olan anlatımın amaçladığı espriyi, öteki dil veya dillere eksiksiz ve uygun bir biçimde yansıtmaktır. Bunu yaparken, asıl metne tamamen bağlı olmak şart değildir. Aksi takdirde mütercim, tercüme operasyonunu rahat ve sıkıntısız bir biçimde gerçekleştiremeyecek, zevksiz, hatta anlaşılmaz bir tercüme sergileyecektir.[167]

Mesela daha önce sözünü ettiğimiz İsra suresinin 29. ayeti, Harfi tercümeyle çevirildiğinde, "*Elini boynuna bağlanmış kılma; onu bütün açıklığı ile de açma..*" diye çevirmek gerekir ki, bundan birşey anlamak gerçekten zordur. Üstelik bu ayet, tam anlamıyla Harfi tercüme şeklinde çevirildiğinde, önce tercüme edilecek dilde, eli boyna bağlamayı ve onu büsbütün açmayı nehyeden kelimeler kullanmak gerekecektir. Bunu yaparken de, ayetteki nazım ve tertibe riayet etmek lazımdır. Yani, önce nehiy edatını, sonra yasaklanan hareketi belirten fiili, mefulüne bitişik olarak kullanmak gerekecek, faili de gizli olarak kullanmak icab edecektir. Bunu bu şekilde gerçekleştirmek zor olduğu gibi, oluşan cümlenin de anlamsız olması söz konusudur. Nitekim, bu kurallar çerçevesinde yukarıdaki cümleyi şu şekilde tercüme etmek gerekecektir: "*Kılma elini bağlı boynuna; açma onları bütün açıklığıyla..*" Bu ayeti okuyanın, bundan pek birşey anlamayacağı son derece aşikârdır.

Harfi tercümenin bu anlaşılmazlığına karşılık, Manevi tercüme yöntemiyle yapılacak bir çeviri, daha anlamlı ve daha anlaşılır olacaktır. Nitekim yukarıda verdiğimiz ayet, bu yöntemle çevrilecek olursa, asıl metnin ifadesinden anlaşılan "cimrilik" ve "israf"ın kötü davranışlar olduğu ve bunlardan sakınılması gerektiği, çevirinin yapılacağı dilde anlaşılır cümlelerle ifade edilecektir. Böylece onu okuyanın zihninde, "cimrilik" ve "israf"ın çirkinliği canlanacak ve ayetteki emre ittiba sağlanmış olacaktır.[168]

Türkçemize yapılan Kur'an tercümelerinin bazılarında, bu ve benzeri ayetler bu yöntemle tercüme edilmişlerdir. Mesela ÇAĞ yayınlarının tercümesinde, ayet "*Sakın eli boynuna kelepçelenmiş gibi cimri olma; israfa dalarak da elini tamamen açma. Sonra kınanır, açıkta kalırsın.*"[169] şeklinde tercüme edilmiştir. MÜİF ve DİB meallerinde de ayet, okuyucunun zihninde bu anlamı

167 F.Aydın, 131.
168 ez-Zürkani, II/8.
169 ÇAĞ meali, 286.

canlandıracak şekilde çevrilmiştir.[170] Bunlarda ve benzeri tercümelerde, asıl metne bağlı kalınmamış, ayet, Manevi tercüme yöntemiyle naklедilmiştir. "*Cimri olma, cimri kesilme, eli sıkı olma, tutumsuz olma, büsbütün eli açık olma*" gibi ibareler eklenerek, ayetin ifade etmek istediği manâ yansıtılmaya çalışılmıştır.

Buna karşılık, **Çantay** ve **Ateş** meallerinde, Harfi tercüme yöntemiyle ve asıl metne sadık kalınarak ayete manâ verilmiştir ki, bu hâliyle ayetten birşey anlamak mümkün değildir. Esasen bu mütercimler de bunu anlamış olacaklar ki, ayetin rahat anlaşılması için açıklama yapma ihtiyacı duymuşlardır.[171]

Şu ayet için de aynı durum söz konusudur:

" صبغة الله ومن أحسن من الله صبغة "[172] Bu ayet de Harfi tercümeyle çevrildiğinde, hiç anlaşılmayan bir manâ ortaya çıkacaktır: "*Boyası Allah'ın; kim daha güzel olabilir Allah'tan boya itibariyle?*" Bu veya buna yakın bir şekilde yapılacak tercümeden hiç birşeyin anlaşılmayacağı aşikârdır. Bundan dolayı, hiç bir mütercimimiz ayeti sadece bu şekilde tercüme etmekle iktifa etmemiş, Manevi tercüme yöntemiyle ayeti tercüme ederek, bu kapalılığı ve anlaşılmazlığı gidermeye çalışmışlardır. Bununla beraber, yine de ayetten tam olarak murad-ı ilahiyi anlamak mümkün değildir. Üstelik Türkçeye yapılan tercümeler, birbirinden oldukça farklıdırlar. Mesela Ateş, ayeti "*Allah'ın boyası (ile boyanın). Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir?*"[173] **C. Yıldırım**, "*Allah'ın (değişmeyen) boyasına gerekli olun! Boya cihetiyle Allah'tan daha güzel kim?*"[174] diye çevirmiştir. Diğer bazı tercümelerde de ayet şöyle çevirilmiştir: "*Allah'ın verdiği renge uyun; rengi Allah'ınkinden daha güzel olan kim vardır?*"[175] "*Allah'ın boyası (ile parlayın). Boya yönünden Allah'tan daha güzel kimdir?*"[176] "*Allah'ın boyası ile boyandık. Allah'ın boyasından daha güzel boyası olan kimdir?*"[177] "Allah'ın boyasına bak (vaftiz nolacak) Allah'tan güzel boya vuran kim?"[178]

Görüldüğü gibi Harfi tercümeyle ayetin tercümesi mümkün olmadığı için, mütercimlerimiz ayeti, aslında olmayan bazı ilaveler yaparak, Manevi

170 MÜİF meali, 284; DİB meali, 284.
171 Çantay, Meal, II/513; Ateş, Meal, 284.
172 el-Bakara, 2/138.
173 Ateş, Meal, 20.
174 C. Yıldırım, Meal, 22.
175 DİB Meali, 20.
176 MÜİF Meali, 20.
177 ÇAĞ Meali, 22.
178 Yazır, I/513.

tercüme yöntemiyle çevirmişlerdir. Buna rağmen, bize göre bunları okuyan biri hiç birşey anlayamayacağı gibi, bunlardan hangisinin doğru olduğu konusunda da tereddüt edecektir. Çünkü tercümeler birbirlerinden hayli farklıdırlar. Bu arada özellikle DİB'in tercümesine dikkat çekmek istiyoruz.

Görüldüğü gibi Harfi tercümeyle yapılan tercümeden birşey anlaşılmazken, Manevi tercümeyle yapılan çeviri, kısmen de olsa ayetten kastedilen mânayı yansıtmaktadır. Bununla beraber, burada görüldüğü gibi bazı ayetlerin tam ve anlaşılır bir şekilde tercümesi için Manevi tercüme de yeterli olmamaktadır. Esasen hiçbir tefsir ve tercüme, Kur'an'ı bütün manâ ve muhtevasıyla ihata edemez; hiçbir eser, onun bütün manâlarını yansıtamaz. Lakin şimdi sözünü edeceğimiz Tefsiri tercüme, şimdiye kadar zikrettiklerimize kıyasla, Kur'an'ın mânâlarını başka bir dille yansıtmakta daha başarılı ve daha münasip bir tercüme türüdür. Manevi tercümenin bu konuda yetersiz kalmasının sebebi, onun, ayetin muhtemel olduğu manâlardan sadece birini yansıtmasıdır. Oysa ayetin mazmununda bulunan diğer manâlara da kısaca işaret etmek gerekir. Bu da ancak Tefsiri tercümeyle mümkün olmaktadır. Müteaddit manâlara gelen lafızlar, farklı kıraat vecihlerine muhtemel ayetler ve benzerlerinin tercümesi için de en münasip tercüme türü, Tefsiri tercümedir. Her ne kadar Manevi tercümeyle bunların asıl manâları yansıtılabilse de, tâlî manâlar yansıtılamamaktadır.

6 - Tefsiri Tercüme

Asıl dildeki kelimelerin tertibine ve nazmına bağlı kalmaksızın herhangi bir sözün manâsını, bazı şerh ve açıklamalarla başka bir dile nakletmektir. Tefsiri tercüme ile, asıl metnin, -hususiyetle Kur'an'ın- daha rahat ve kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla bazı açıklamalar ve şerhler yaparak, başka bir dille ifade edilmesini kastediyoruz.

Malum olduğu üzere, Kur'an'ın pek çok harfi, edatı, kelimesi... müteaddit manâlara muhtemeldir. Kur'an'da pek çok edebi sanat vardır. Bunlarla, bazen aslî manadan başka anlamlar kastedilmiş olabilir. Değişik kıraat vecihleri ve bunlardan kaynaklanan farklı manâlar olabilmektedir. Bütün bunları ve benzerlerini Harfi tercümeyle nakletmek mümkün olmadığı gibi, yukarıda da temas ettiğimiz vechile, Manevi tercümeyle de ifade etmek imkansızdır. Bu manaların bir kısmı yansıtılabilse de, diğerleri zayi olur.

İşte bütün bu manâları zayi etmeden yansıtabilmek ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek ancak Tefsiri tercümeyle mümkün olabilmektedir. Onunla ilk anda anlaşılan aslî manâlar nakledilebildiği gibi, ancak derin bir tedebbür ve tefekkür sonucu sezilebilen, dil ve edebiyat, beyan ve bedi' usullerini bilmekle farkedilebilen manâ ve maksadlar da yansıtılabilmektedir.

Bu tarz bir tercüme, Kur'an'ın doğrudan doğruya Arapçadan başka bir dille, çok kısa olarak şerh ve tefsir edilmesi şeklinde olabileceği gibi, Arapça olarak yapılacak veciz bir Kur'an tefsirinin tercümesi şeklinde de olabilir. O zaman bunu, Kur'an Tefsirinin Tercü mesi veya Tefsiri Tercüme diye de isimlendirmek mümkündür.[179]

Bu tercüme yöntemi, Harfi ve Manevi tercümeye göre daha kolay ve daha sağlıklıdır. Kur'an'ın manâlarını yansıtma konusunda daha güvenilirdir. İfade edilmesi ve anlaşılması daha kolaydır. Her ne kadar, bu tercümeyle de Kur'an'ın elfaz ve nazmındaki i'caz tamamen zayi oluyorsa da, anlamların büyük bir kısmı muhafaza edilebilmekte, aslî manâlar yanında, tâlî manâlar, müteaddit kıraat vecihlerinden ve farklı manâlara muhtemil elfazdan zuhur eden manâ ve mefhumlar da yansıtılabilmektedir. Bu özelliğinden dolayı alimlerimiz; Manevi tercümeyle olduğu gibi, bu tercüme türüyle de Kur'an'ın tercümesinin mümkün, meşru ve gerekli olduğu konusunda ittifak etmişlerdir.[180]

Kur'an'ın tercümesiyle ilgili münakaşaların oldukça yoğun olarak yapıldığı 1936'lı yıllarda, **el-Ezher** meşihası da rektör **M.Mustafa el-Merağî**'nin başkanlığında, Kur'an-ı Kerim'in önce Arapça olarak veciz bir şekilde tefsirini, daha sonra da bu tefsirin başta İngilizce ve Faransızca olmak üzere diğer dünya dillerine çevrilmesini kararlaştırmıştı. Mısır hükümet ve parlementosunun muvafakatıyle bu hayırlı işe teşebbüs edilmiş,[181] fakat ne yazık ki, bir süre sonra bu hayırlı teşebbüs akamete uğramıştır.

Tekrar belirtelim ki, Kur'an-ı Kerim Harfi tercüme şeklinde kat'i surette çevirilemez. İncil çevirileri için,[182] hatta edebi değeri olmayan sıradan eserler için dahi bunun imkansız denecek kadar zor olduğu itiraf edilmiştir.

Esasında Kur'an-ı Kerim, hangi yöntemle çevirilirse çevirilsin, birşeyler kaybetmektedir. Bu kayıp, ya lafızlarında, ya manâlarında, ya da hem lafız, hem de manâlarında olmaktadır. Binaenaleyh, yapılan bütün tercümeler kifayetsizdir ve tatminden uzaktır.[183]

---

179 el-Kattan, 316.
180 ez-Zürkani, II/10; Şeltut, 124; el-Kattan, 315, 317; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 469, 478-479; Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, 100; Cerrahoğlu, Tefsir Usulü, 217.
181 Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim Ve Başka Dil. Çev. XVIII; Muhenna,
182 Demirel, 5.
183 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 51; Ateş, Meal, XV; Nur, 220; Aksu, Kur'an Tercümesine Dair, 242-243; Akdemir, 43; F.Aydın, 29-33.

Onu hakkıyla anlamak için en iyi yol, asıl dili olan Arapçayı iyi bir şekilde öğrenmektir. Onun elfaz ve nazmındaki büyüleyicilik, ifadelerindeki hâlavet, letafet ve nefaset, manâlarındaki delalet, işaret, deruniyet ve muhteviyat ancak bu şekilde tam olarak sezilebilir.[184]

Ne var ki Kur'an, herkese gönderilmiştir ve bütün herkesi, hatta sadece müslümanları dahi iyi derecede Arapçaya vakıf kılmak, şu an için muhâldir. Oysa onun tüm insanlar tarafından anlaşılması lazımdır. Bu yüzden alimlerimiz, en münasip tercüme tarzı olan Tefsiri tercümeyle Kur'an'ın tercüme edilmesinin zaruretine işaret etmişler,[185] eksik ve yetersiz de olsa çevrilmesi gerektiğini söylemişlerdir.[186]

Bu arada şunu da belirtelim ki, Türkçe olarak yapılmış olan Kur'an tercümelerini, kesin olarak bu tercüme türlerinden birine sokmak zordur. Hemen hemen bütün tercümelerin "meal" olduğu belirtilip, kapağında da bu isim zikredildiği, mütercimlerimizce Kur'an'ın Harfi tercümesinin imkansızlığı itiraf edildiği hâlde, her nedense tercümelerdeki ayetlerin büyük bir kısmı bu yolla tercüme edilmiştir. Mütercimlerimiz, Kur'an'ın metnindeki, nazm ve nizama bağlı kalmaya kendilerini adeta mecbur hissetmişler, bunun için de kendilerini hayli zorlamışlardır. Özellikle **Yazır** ve **Çantay**, mümkün olduğunca tercümelerinde kelimelerin Arapçadaki dizilişlerine riayet etmeye çalışmışlardır. Diğer mütercimlerimiz de her kelimeye manâ vermeye kalkışmışlar, sonuçta, anlaşılması zor, hatta bazen imkansız, zaman zaman da hatalı ibareler, ifadeler ve cümlelerden müteşekkil, edebi zevk ve estetikten uzak tercümeler zuhur etmiştir ki, bunlar okuyucuyu -özellikle bu konuda- tatmin edememektedir.

Halbuki mütercimlerimiz, tercümelerinin mukaddimelerinde, yaptıklarının bir meal, bir Tefsiri tercüme olduğunu özellikle belirtmişlerdir. Eğer bu beyanlarına bağlı kalıp, daha serbest ve Türk dilinin selikasına, cümle yapısına ve Türk hançeresine uygun ifadeler kullansalardı, daha güzel ve daha sağlıklı tercümeler meydana gelecekti.

Daha önce de değişik vesilelerle temas ettiğimiz gibi, tercüme her eser için zordur. Öyle ki, en basit eseri bile çevirirken, büsbütün aslına sadık kalmak mümkün olmamaktadır. Ya bir şeyler ilave etmek, ya da noksan bırakmak gerekecektir. "Tercüme, bir bakıma ağzı dar bir şişeden, yine ağzı

184 Nur, 204.
185 Bk. ez-Zürkani, II/49, 55; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 8; el-Hader, 214; el-Cibali, 62-63; Muhenna, 36, 40; Nur, 220; el-Bindak, 49; Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, 102-103; Ateş, Meal, XIV.
186 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 51.

çok dar olan başka bir şişeye, akıcı bir maddeyi aktarmaya benzer. O maddeyi az-çok kabın dışına taşırmadan aktarmak nasıl mümkün değilse, tercümeyi de yüzde yüz söz ya da anlam kaybına uğratmadan yapmak, öylece mümkün değildir."[187] Bu durum, biraz da dillerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Malumdur ki diller, karakterleri, kelime ve cümle yapıları, fiil kuruluşları, üslup ve ifadeleri açısından farklılık arzetmektedirler. İşte bu farklılık, onlardan birinde yazılmış bir eseri, aynen olduğu gibi başka birine aktarmayı zor, hatta bazen imkansız kılmaktadır. Bununla beraber, aynı guruptan olan diller arasında tercüme, farklı gruptan olanlara göre daha kolay ve daha rahat olmaktadır. Ne var ki bu durum da, felsefî ve edebî eserlerin tam olarak tercümesini mümkün kılmamaktadır. Bu gerçek, öteden beri itiraf edilegelmiştir.[188] Mevzu bahis olan, gerek gramer yapısı, kelime hazinesinin zenginliği, gerekse diğer yönlerden dünya dillerinin en zengini ve en komplekslisi olan Arap dili ve bu dilin en büyük şaheseri olan Kur'an-ı Kerim olunca, imkansızlık kat kat artmaktadır. Zira Dünya, Kur'an'dan daha beliğ ve daha fasih, belağatın bütün husu siyetlerini ondan daha çok ihata eden ikinci bir esere şahid olmamıştır, olmayacaktır da O Kur'an ki, indiği zaman, dönemin en ünlü, en tanınmış şair ve ediplerini susturmuş; tatlı ve akıcı üslubuyla en fasih hatipleri şaşkına çevirmiştir...[189]

Bununla beraber, daha önce defalarca belirttiğimiz gibi, Kur'an'ın Arapların dışındaki insanlarca da bilinmesinin gereğine istinaden, ilk zamanlardan beri tercümeler yapılmıştır. Özellikle yirminci yüzyılda gerek Doğuda, gerekse Batıda; gerek müslüman alimlerce, gerekse gayr-ı müslimlerce pek çok Kur'an-ı Kerim tercümesi gerçekleştirilmiştir. Üstelik bu sayı hergün artmaktadır. Buna rağmen, yine de üzerinde ittifak edilen bir tercüme vücuda getirilememiştir.[190] Her nevzuhur tercüme, öncekileri eleştirerek, onların yetersizliğinden ve eksikliğinden söz ederek çıkar. Ancak, bir süre sonra kendisi de eleştirilmekten, yetersizlik ve eksiklikle itham edilmekten kurtulamaz.

Hamidullah bunu, Kur'an'la uğraşan alimlerin sayısı ve bilgisi arttıkça, öncekilerin, Kur'an'ın anlamını ifade etmekte yetersiz kaldıkları zehabına kapılmalarına bağlamaktadır.[191] Bu doğru olmakla beraber, bize göre asıl neden, Kur'an'ın tercümesinin güçlülüğü, hatta imkansızlığıdır. Bir derya, bir ok-

187 F. Aydın, 123.
188 Okiç, 27.
189 Bk. ez-Zürkani, II/19, 24-25; Rıza, Tefsir, IX/324-330; el-Meraği, 10-13; el-'Ak, Tarihu Tevsik, 144-145; Sağdıç, 282.
190 Tabibi, 44.
191 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 59.

yanus mesabesindeki Kur'an'ın, bir göle akıtılması sözkonusudur. Böyle imkansız bir olayı alimlerimiz elbette tam başaramayacaklardır...

Kur'an-ı Kerim, tıpkı bir insan gibi canlıdır; lafızlarında, harf ve kelimelerinde cevelan eden bir ruh vardır. Lafızlarına, harf ve kelimelerine teshir gücü verip, onları büyüleyici kılan işte bu ruhtur. Kur'an'ın herşeyi tercüme edilebilse dahi, bu ruhu ve bu cevvaliyeti asla tercüme edilemez. Esasen ondaki bu canlılığı, Arapçadaki başka eserlerde de görmek mümkün değildir. Bu, sadece Kur'an'a has bir özelliktir. Onca hatibin, edibin, şairin, bütün uğraşlarına rağmen Kur'an'ın benzerini meydana getirememelerinin asıl sebebi de budur.[192]

Daha önce, Kur'an-ı Kerim'de muhtelif manâları hâvî ve bu yüzden tercümesi imkansız denecek derecede güç kelimelerin varlığından söz etmiştik. Bazen tercümelerde bu kelimelere manâ verilirken, büyük hatalar yapılmaktadır. Şimdi bunlardan birkaçını görelim:

1 - KİTAB: Kelime "yazmak, tesbit etmek, tescil etmek, mutmain kılmak, takdir etmek, hibe etmek, farz kılmak, isbat etmek, beyan etmek, toplamak, akitleşmek, kölelerle antlaşma yapmak" anlamlarında fiil olarak; ayrıca "kitab, isbat, hüküm, takdir, farz, amel defteri, yazışma, akitleşme, Kur'an-ı Kerim, Tevrat, semavi kitaplar, Tevrat ve İncil'in ikisi birden, Levh-ı Mahfuz, mektup, kader, semavi bir kitaba dayanan açık delil, yazı, risale, takdir edilmiş, tayin edilmiş, mikdar, zaptedilmiş" anlamlarında isim olarak, Kur'an'da 322 defa geçmektedir.[193]

Mesela, *"Bu kitab... kendisinde hiçbir şekilde şüphe yoktur..."*[194] *"...ellerindeki Tevrat'ı doğrulayan bir kitab..."*[195] ve daha pek çok ayette[196] "Kur'an-ı Kerim" anlamında kullanılmıştır. Aynı kelime şu ayetlerde "Tevrat" yerine isti'mal edilmiştir: *"Sizler kitabı okuyup, gerçekleri bildiğiniz hâlde, insanlara iyiliği emrediyor, kendiniz unutuyor musunuz? Aklınızı kullanmıyor musunuz?"*[197] *"Doğru yolu bulasınız diye Musa'ya kitabı ve furkanı verdik."*[198] Kelime, Meryem suresi 30. ayette "İncil", Al-ı İmran suresi 48. ayet ile Maide suresi 110. ayette "okumak-yazmak", Ra'd suresi 39 ve Zuhruf suresi 4. ayetlerde "Levh-ı Mahfuz", Bakara suresi 101, 105, 109 ve diğer

192 Kim, 77.
193 Çanga, 418-420; Abdulbaki, 591-595.
194 el-Bakara, 2/2.
195 el-Bakara, 2/89.
196 Bk. Çanga, 419.
197 el-Bakara, 2/44.
198 el-Bakara, 2/53. Ayrıca bk. Çanga, 419.

bazı ayetlerde "Tevrat ve İncil", İsra suresi 14 ile Kehif suresi 49. ve daha başka ayetlerde "amel defteri", yine Bakara suresi 129, 177, 213 ve diğer bazı ayetlerde de "semavi kitap" anlamında kullanılmıştır.

Buralarda ve benzeri başka ayetlerde, değişik ve farklı olmakla beraber genelde "kitap" anlamında geçmiştir. Oysa şimdi zikredeceğimiz ayetlerde, aynı kelime çok daha farklı anlamlarda kullanılmıştır. Mesela el-Bakara 235'de "muayyen mikdar", "iddete ait muayyen müddet", el-Hicr 4'te "takdir edilmiş müddet", el-A'raf 37'de "tayin ve takdir edilmiş miktar", er-Ra'd 38'de "yazılı yahut mukadder miktar" anlamında geçmiştir. en-Nisa 24'te "Allah'ın insanlara emri", yine aynı surenin 103. ayetinde "farz", el-Enfal 68 ile er-Rum 56'da "kader", el-Enfal 75, et-Tevbe 36 ve el-Ahzab 6'da "hüküm, takdir", el-Hicr ile Lokman 20'de "semavi kitaplara dayanan açık delil", en-Nur 33'de "ahidleşme", en-Neml 29' da "mektup, yazı" ve nihayet Al-ı İmran 45'de "mazbut, takdir edilmiş" anlamlarında geçmektedir.[199]

Kur'an'da geçen "kitap" kelimesi, bütün bunları kapsadığı gibi, ayrıca "bütün kâinat", "insanın kendisi" olarak da değerlendirilmiştir.[200]

Görüldüğü gibi kelime, birbirinden çok farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bütün bu anlamları, sadece "kitap" kelimesinin diğer dillerdeki karşılığı ile yansıtmak mümkün değildir Binaenaleyh mütercim, bütün bu ayetlerde geçen "kitap" kelimesini tek tek ele almalı, ne anlama geldiğini iyice tesbit etmeli ve ona göre anlam vermelidir. Bu da ancak Tefsiri veya Manevi terecüme yöntemi ile olabilir.

Kur'an-ı Kerim'de sık sık geçen "cennet" ve "sadaka" kelimeleri için de aynı durum söz konusudur.[201] Bunlara mümasil daha pek çok kelime vardır. Hatta "Kur'an" lafzının kendisi dahi böyledir; o bile farklı anlamlarda kullanılmıştır.[202]

2 - MUSENNEDEH: Şimdiye kadar sözünü ettiğimiz kelimelerin ve benzerlerinin hangi maksatla kullanıldığı, üzerinde biraz düşünülünce anlaşılabilir. Fakat öyle kelimeler vardır ki, onları rahatça anlamak, hangi manada kullanıldıklarını kavramak hiç de kolay değildir. Derin bir tefekkür ve geniş bir araştırma gerektiren bu kelimelere, Arapçadaki kullanımına istinaden, ilk anda aklımıza gelen manâsı ile anlam vermek hatalara ve yanlışlıklara sebebiyet verecektir. Böyle bir tercüme bazen Kur'an'ın ayetlerini anlamsız kılar, bazan da töhmet altında bırakır.

199 Çanga, 419-420.
200 Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, 324.
201 Bk. Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 61-64.

Mesela el-Münafikun 4. ayette geçen "musennedetun" kelimesi bunlardan biridir. Kelimeye, "dayandırılmış, yaslanmış" anlamları verilebilir. Bu durumda ayet şu anlama gelir: *"Onları gördüğün zaman, kalıpları hoşuna gider; konuşurlarsa sözlerini dinlersin. Onlar sanki "dayandırılmış kütük" türler."* Okuyucu, ayetteki ilk kısımları rahatlıkla anlar, fakat böyle insanların "dayandırılmış kütük"le ne alakası olduğunu anlamayabilir. Gerçekten de aralarında bir alaka kurmak güçtür; kelimenin morfolojik yapısı üzerinde, derin bir düşünceyi ve detaylı bir araştırmayı gerektirir. Böyle yapmadan kelimeye manâ vermek, okuyucuyu Kur'an'ın belağat ve fesahatı hakkında şüpheye düşürür, bu cümleyi anlamsız bulmasına sebep olur.

Oysa bu son cümle münafıklar için yapılmış bir teşbihtir. Bunu kelimenin aslından anlamak mümkündür. Nitekim ***"Lisanu'l,'Arab"***da "s-n-d" maddesinde kelime, "uzun bir gömleği, daha kısa bir gömlek altına giymek" şeklinde anlamlandırılmıştır.[203] Başkaları da buna benzer açıklamalar yapmışlardır.[204]

Bu durumda "musennede"yi, "dayandırılmış kütük" olarak değil, "insan elbisesi giydirilmiş bir korkuluk" diye çevirmek lazımdır. Bu korkuluk, insanlar arasında benimsenip imrenilen güzel elbiselere büründürülmüştür ve dış kalıbıyla insanların hoşuna gider. Fakat akıl ve anlayış sahibi değildir ve içi boştur... İşte şimdi ayetteki teşbih anlamlı oldu. Yani, hoş cüssesi, güzel fizik yapısı olan ve güzel elbiselere bürünen bu münafıklar, tıpkı güzel elbiseler giydirilmiş bir korkuluk gibidirler; akıl ve iz'andan mahrumdurlar, düşüncesizdirler. O hâlde, "dayandırılmış kütük" şeklindeki anlam doğru değildir.[205]

Elimizde mevcut Türkçe tercümelerde, kelime değişik şekillerde çevrilmiştir. Mesela DİB Mealinde ayet "... tıpkı sıralanmış kof kütük gibidirler"[206] şeklinde çevrilmiştir. Burada kelimeye "sıralanmış kof kütük" anlamı verilmiştir. ÇAĞ Mealinde, ".. aslında onlar bir yere dayalı ağaç gibidirler"[207] denilerek, kelimeye "dayalı ağaç" anlamı verilmiştir. **Çantay, Beyzavi, Razi, Celaleyn, Medarik** ve **Ebu's-Suud** tefsirlerinde kelimenin "duvara dayatılmış" şeklinde tefsir edildiğini söylemektedir.[208] **Yazır** da kelimeyi böyle tefsir ve tercüme etmiştir.[209]

202 Çanga, 385; Öztürk, Kur'an'ın Temel Kavramları, 326-330.
203 İbn Manzur, III/221.
204 Bk. Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 62.
205 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 61-62.
206 DİB Meali, 553.
207 ÇAĞ Meali, 555.
208 Çantay, Meal, III/1047 (Dipnot 12'nin devamı).
209 Yazır, VII/4996, 5001.

Buna karşılık, **Çantay** kelimeyi "(çubuklu **Yemen** kumaşı) giydirilmiş",[210] **Ateş** ve MÜİF meallerinde ise "elbise giydirilmiş"[211] biçiminde tercüme etmişlerdir ki, bu tercümeler teşbihe daha muvafıktır ve anlaşılması daha kolaydır.

3 - NUŞUZ: Yukarıda verdiğimiz örnekteki manâ, teşbihteki bir yanlışlıktan ibarettir ve çok önemli değildir. Fakat şimdi vereceğimiz kelimeye yanlış manâ verilmesi durumunda, Kur'an ve onun mihveri etrafında temerküz eden İslam, töhmet altında kalıp, haksız tenkitlere düçar olur. Şöyle ki, Kur'an'da "nuşûz" şeklinde iki yerde geçen[212] bu kelimeye, bazıları "huysuzluk etmek, geçimsiz olmak, itaat etmemek" şeklinde anlam vermişlerdir.[213] Bazı tercümelerde ise kelimenin içinde geçtiği ayet[214] şu şekilde tercüme edilmiştir: *" Baş kaldırmasından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, onları yataklarda yalnız bırakın ve (bunlarla yola gelmezlerse) dövün."*[215] *"Size karşı gelmelerinden korktuğunuz..."*[216] *"Serkeşlik etmelerinden endişe ettiğiniz..."*[217] *"Dik kafalılık, şirretlik etmelerinden korktuğunuz..."*[218] *"Serkeşliklerinden endişe ettiğiniz..."*[219] *"Baş kaldırıp itaatsizliklerinden endişe duyarsanız..."*[220]

Bütün bu mealleri okuyan, hangi şekilde olursa olsun kocasına itaat etmediği, başkal dırıverdiği ve emrini yerine getirmediği anda, kadını dövmenin caiz olduğu zehabına kapılabilir. Hatta, böyle bir tavır takınmasından endişe ettiği, şüphelendiği anda bile, onu dövmenin gereğine inanabilir.

"Nuşuz" kelimesinin anlamları[221] arasında masiyetin de varlığına işaret eden **Hamidullah**, ayette geçen "nuşûz" için, böyle bir manâyı uygun bulmadığını belirterek, kelimeden kasdın, "fuhûş" olduğunu söylüyor. Hz. Peygamber'in **Veda Hutbesi**nde geçen "fuhûşa yeltenirlerse Allah onları hafifçe dövmek konusunda size izin vermiştir..." şeklindeki sözlerini de buna delil

210 Çantay, Meal, III/1046.
211 Ateş, Meal, 553; MÜİF Meali, 553.
212 en-Nisa, 4/34, 168.
213 Çanga, 509.
214 en-Nisa, 4/34.
215 MÜİF Meali, 83.
216 ÇAĞ Meali, 85.
217 DİB Meali, 83.
218 Ateş, Meal, 83.
219 Yazır, II/1340.
220 C. Yıldırım, Meal, 85.
221 Geniş bilgi için bk. Yazır, II/1351.

getiriyor. Ona göre, Nisa suresinin 19 ve 25. ayetleri de bu manâyı te'yid ediyor.

Bu durumda ayette geçen "nuşûz" kelimesine, "fuhûş" manâsını vermek gerekir: *"Size isyan edip fuhuş yapmalarından endişe ettiğiniz kadınlara öğüt verin, (gerekirse) onları yataklarında yalnız bırakın. (Eğer bunlarla yola gelmezlerse, o zaman hafifçe) dövün."*

Ayette geçen "dövün" kelimesi, öteden beri eleştiri konusu yapılmış, buna istinaden, Kur'an'ın en ufak bir itaatsizlik karşısında bile kadını dayağa mahkum ettiği iddia edilmiş ve bu meyanda Kur'an'a çirkin saldırılarda bulunulmuştur. Gerek Batıda, gerekse ülkemizde bu durum, Kur'an'a ve İslama bir leke olarak sürülmek istenmiştir. Hatta **İlhan Arsel** ve **Turan Dursun** gibileri, bu konuda hakaretlerde dahi bulunmuşlardır. Bunlar, mevcut tercümelerde geçen ifadelere istinaden, en ufak bir itaatsizlikte dahi, Kur'an'ın kadına dayak atmayı emrettiğini söylemişlerdir.[222]

Biz, İslamın ve onun mukaddes kitabı olan Kur'an'ın, "cenneti ayağının altına serdiği" kadını, böyle en basit bir itaatsizlikte dayağa mahkum ettiğine inanmıyoruz. Bunu, hayatında kadınlara bir fiske bile vurmayan bir Peygamber'in[223] ve kadınlarla iyi geçinmeyi emreden Kur'an'ın[224] felsefesine ve ruhuna aykırı görüyoruz. Binaenaleyh, bize göre de burada "nuşûz" kelimesi, "fuhûş ve fuhşa götüren isyan" anlamında kullanılmış olmalıdır. Bu anlam, kadına en üstün değeri veren İslamın ruhuna ve felsefesine daha muvafıktır. Kadın fuhşa tevessül edip, bu konuda kocasına isyan ederse, önce güzellikle kendisine va'z u nasihat edilir. Bu kâr etmediği takdirde, yatakta kendisine sırt çevirilir veya yalnız bırakılır. Yine uslanmadığı takdirde dövülür.[225] Böyle bir yaklaşım, ard niyetli ve İslama düşman kişilerden başka, kimse tarafından tenkid ve tahkir konusu yapılmaz. Akl-ı selim sahibi her insan, böyle bir kadının, bu tedrici yaklaşıma rağmen durumunu düzeltmemesi hâlinde, dövülmesini makul ve normal karşılar. Esasen bu durumdaki bir erkek üç seçenekle karşı karşıyadır: Ya hanımının bu tavrını hiç önemsemeyecek -ki biz, hiçbir namuslu insanın böyle yapacağına ihtimal vermek istemiyoruz-, ya hanımını boşayacak, ya da va'z ve nasihatlerle, gerekirse yatağında yalnız bırakmakla, ya da hafifçe dövmekle onu bu kötü huyundan vazgeçirmeye çalışacak. Kurulu bir düzeni ve aile yıkmanın sakıncaları herkesçe malumdur.

222 Bk. Turan Dursun, Tabu Can Çekişiyor Din Bu, İst. 1990, I/252-253; İlhan Arsel, Şeriat ve Kadın, İst. 1991, 251.
223 Ateş, Gerçek Din Bu, I/38.
224 Bk. en-Nisa, 4/19.
225 Ateş, Gerçek Din Bu, I/38-39.

Böyle durumlarda hemen mahkemeye başvurup boşanmak, hem bireyleri, hem de toplumu derinden sarsacak, ileride sarılması mümkün olmayan yaralara neden olacaktır. Bu durumda, en makul ve en doğru tercih, Kur'an'ın önerdiği tedrici ıslah metodudur. Durum böyle olunca, bundan dolayı Kur'an'ı ve İslamı eleştirmek insafsızlık olsa gerektir.

Görüldüğü gibi "nuşûz" kelimesinin fuhuş değil de sıradan bir itaatsizlik, emre uymamazlık, serkeşlik şeklinde çevrilmesi, İslamı ve Kur'an'ı töhmet altında bırakmakta, belki de nice kadını Kur'an'a küstürmektedir. O hâlde, özellikle Kur'an'ın tercümesinde mihenk taşından veya altın terazisinden daha hassas ve daha duyarlı olmak gerekmektedir.

4 - ZALLAM: Mübalağa sigasıyla Allah'a atfen Kur'an'da beş yerde geçen bu kelime, "çok zalim, çok haksızlık yapan, pek çok zulmeden, zulmü çok olan" anlamlarına gelmektedir.[226] Kelimeyi bu lugat anlamı itibarıyla çevirdiğimizde ayetler şu şekli alır: *"Şüphesiz ki Allah kullarına çok zulmeden değildir."*[227] *"Rabbin kullarına çok zulmedici değildir."*[228] *"Ben kullara asla çok zulmedici değilim."*[229]

Dikkat edilirse ayetlerden şu anlam çıkmaktadır: Allah kullarına çok zulmetmez, fakat az zulmeder. Allah çok zulmedici değil, ama az zulmedicidir. Yani Allah -haşa- zulmü az ve küçük olan bir zalimdir. Halbuki böyle bir şey, kat'i surette düşünülemez. Böyle bir düşünceden Allah'a sığınırız. O zulmetmekten, zalim olmaktan münezzehtir, müberradır.

Ayetlerde geçen bu kelime, aslî manâsı itibarıyla çevrildiğinde, yukarıda verdiğimiz çirkin manâ ortaya çıkar. O zaman kelimeyi tercüme ederken, *"asla zulmetmez, hiçbir şekilde zulmedici değildir"* diye manâ vermek gerekir.[230] Zaten mütercimlerimiz de kelimeyi bu meyanda çevirmişlerdir.[231]

5 - YEWM: Kur'an'da değişik şekillerde 474 defa geçen bu kelime,[232] "güneşin doğuşu ile batışı arasında geçen müddet, vâkît, bugün, kıyamet günü, harp müddeti, süresini Allah'ın bildiği vâkît..." gibi değişik pek çok manalara gelmektedir.[233]

226 Çanga, 311; Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 64.
227 Al-i İmran, 3/182; el-Enfal, 8/51; el-Hacc, 22/10.
228 Fussilet, 41/46.
229 Kaf, 50/29.
230 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 65.
231 Bk. Yazır, Çantay, Ateş, DİB; MÜİF ve ÇAĞ mealleri, ilgili ayetler.
232 Bk. Abdulbaki, 775-781.
233 Çanga, 569-570.

Ayetlerde geçen "yewm" kelimesini tercüme ederken, bütün bu anlamları gözönünde bulundurmak, buna göre en uygun manâyı vermek gerekir. Aksi takdirde, İslam ve Kur'an düşmanlarının, Kur'an'ı "çağdışı olmak" ve "bilime ters düşmek"le suçlamalarına fırsat verilir. Nitekim **Dursun**, Kur'an'da geçen bu kelimeyle yalnızca 24 saatlık zamanın kastedildiğini iddia etmekte, buna istinaden de Kur'an'ı "bilim dışı" olmakla itham etmektedir.[234]

Biz T. Dursun'un, Kur'an'da geçen "yewm" kelimesinin 24 saatlık zaman diliminden farklı anlamlarda da kullanıldığını bildiği kanaatindeyiz. Ancak işine gelmediği için bu anlamları görmezlikten gelmiş, Tevrat'a ve ondan esinlendiği açık olan sıhhatı şüpheli bazı hadislere dayanarak, Kur'an'da geçen "yewm"den kastın, 24 saatlık zaman dilimi olduğunda ısrar etmiştir.

Oysa Kur'an'da kullanılan bu kelime, 24 saatlık zaman dilimini ifade ettiği gibi, bazen de "devir" anlamında kullanılmıştır. Bizzat Kur'an, Allah katında, bizim bin senemize,[235] hatta ellibin senemize[236] denk günlerin varlığından sözetmektedir. Öte yandan, bazen "yewm" kelimesiyle bir günden az bir zamanın, kısacık bir anın kastedildiği de olmuştur.[237] O hâlde Kur'an'daki bu kelime ile, bazen bin, ellibin yıllık bir zaman süresi, bazen bir devir, bazen de bir anlık zaman kastedilmiştir.[238] İşte T. Dursun'un eleştiri konusu yaptığı evrenin ve dünyanın yaradılışını işleyen ayetlerde kullanılan "yewm" kelimesi ile de "devir, çağ" anlamı kastedilmiştir. Bunu yalnızca "imana bağlı akıl" değil, fakat küfür ve inkâr girdabına saplanmamış her türlü akıl -özellikle bilim- kabul ve itiraf etmektedir. Zira artık bugün herkes, dünya günü ile diğer gök cisimlerinin günleri arasında da farklar bulunduğunu bilmektedir. Ezcümle, bir Venüs günü 243, bir Merkür günü ise 176 Dünya günüdür. Diğer gezegenlerin günleri ise Dünyamızın günlerinden daha kısadır.[239] Güneş sistemi ile Galaksimizin dışındaki sistem ve gezegenlerde bunun daha da farklı olacağı izahtan varestedir. Esasen bilim de bunu isbatlamıştır.[240]

234 Bk. Dursun, a.g.e. 200-207.
235 el-Hacc, 22/47; es-Secde, 32/5.
236 el-Mearic, 70/4.
237 Bk. er-Rahman, 55/29.
238 Yazır, I/82; VIII/5354-5355.
239 Ateş, Gerçek Din Bu, I/229-230.
240 Geniş bilgi için bk. Ateş, İslama İtirazlar, 255-258; ay. mü. Gerçek Din Bu, I/229-230; Bucaille, Kitab-ı Mukaddes, 200-205.

Elimizde mevcut meallerden **Ateş**'inkinde kelime, yerin ve göğün yaradılışını ifade eden ayetlerde[241] hep "gün" diye çevrilmiştir. Bununla beraber Ateş, Yunus suresi 3. ayetin tercümesinde, Allah katında günün itibari olduğunu belirterek, ayette geçen "altı gün" ile "altı büyük devir"in kastedildiğini belirtmektedir.[242] Yine Hadid suresinin 4. ayetini tercüme ederken de buna işaret etmektedir.[243] MÜİF Mealinde de kelimeye "gün" manâsı verilmiş, ancak ilk geçtiği yer olan A'raf suresinin 54. ayetinin tercümesinde, Ateş'inkine benzer bir açıklama yapılmıştır.[244] DİB Mealinde her yerde kelimeye "gün" manâsı verilmiş ve "gün"den neyin kastedildiği konusunda herhangi bir açıklama, bir şerh yapılmamıştır. Yalnızca, Fussilet suresinin 10. ayeti tercüme edilirken, ayette geçen "dört gün"ün karşısına parantez içinde "dört mevsim" yazılmıştır.[245]

Biz, bazı mütercimlerimizin kelimeyi her yerde "gün" diye çevirmelerini doğru bulmuyoruz. Kelimeyi yerine göre "gün", yerine göre "devir", yerine göre "çağ", yerine göre "mevsim", bazen de "kısacık bir zaman" vb şekillerde çevirmek gerektiği kanaatindeyiz. Ama ille de "gün" diye çevrilecekse, o zaman da bazı mütercimlerimizin yaptığı gibi, "gün"den kastın ne olduğu açıklanmalıdır.

Kur'an-ı Kerim'de sıkça geçen "fuhş, veli, salat, yakin, fitne, kafir" vb. daha pek çok kelime için de bu durumlar söz konusudur.

Bütün bu verdiğimiz bilgiler, bize bir kez daha Harfi tercümenin mümkün olmadığını, en iyi tercüme yönteminin Tefsiri tercüme olduğunu bütün açıklığı ile göstermektedir. Tekrar belirtelim ki, alimlerimiz tarafından cevazına hükmedilen asıl tercüme de budur.

241 Bk. el-A'raf, 7/54; Yunus, 10/3; Hud, 11/7; el-Furkan, 25/59; es-Secde, 32/4; Fussilet, 41/9-12; Kaf, 50/38; el-Hadid, 57/4.
242 Ateş, Meal, 207.
243 Ateş, Meal, 537.
244 MÜİF Meali, 156.
245 DİB Meali, 476.

C - KUR'AN TERCÜMESİNDE METOD

Buraya kadar kaydettiğimiz bilgiler, Kur'an tercümesinin ne kadar zor, hatta imkansız olduğunu, bununla beraber, Kur'an'ı ve onun evrensel mesajını diğer insanlara iletmenin de ne derecede zaruri ve gerekli olduğunu ortaya koymaktadır.

Binaenaleyh, bütün bu zorluğa rağmen Kur'an tercüme edilmelidir. Ama nasıl? İşte tezimizin bu kısmında, ideal bir Kur'an tercümesinin mahiyetini arzetmeye çalışacağız. Bundan önceki kısımlarda ele aldığımız tercüme çeşitlerinden, sadece Manevi ve Tefsiri tercümenin Kur'an için mümkün olduğunu, diğerlerinin ise imkansız olduğunu izah etmeye çalıştık. Yine daha evvel verdiğimiz bilgilerle, Manevi tercümenin de kapsam itibariyle, Kur'an gibi eşsiz bir eseri tercümede yetersiz kaldığını belirttik. O hâlde Kur'an-ı Kerim için, en iyi ve en ideal tercüme yöntemi Tefsiri tercümedir. Esasen bu da yeterli değildir.[246] Kur'an'ın ciltlerle yorumu dahi, onun geniş hikmet ve marifet hazinesinin tamamıyla inkişafına ve nakline imkan vermez. Bunlar da bu derin hazinenin ancak bir kısmını, müfessirin veya mütercimin bilgi, takat ve kabiliyeti nisbetinde yansıtır. Ne var ki insanları bu hazineden haberdar etmek, onların dikkatlerini bu noktaya celbetmek iktiza ediyor. Velev ki, çok az bir kısmına olsun...

Bize göre, Manevi tercüme ilahi hazineyi örten kalın perdeyi hafifçe aralamaksa, Tefsiri tercüme bu örtünün büsbütün ortadan kaldırılması, hazinenin olduğu gibi gözler önüne serilmesidir. Bununla beraber, hazineyi iyice tanımak, esrarını kavramak için, ona dalmak, içine girmek, daha derin araştırmalar yapmak gerekiyor ki, bu da ancak Arapçayı tam anlamıyla öğrenmekle mümkün olur.

Bu yüzden biz de, daha başka zevatın belirttiği gibi tercümeyi bir amaç olarak değil, bilakis bir araç olarak değerlendiriyoruz. Kur'an'ı daha iyi ve daha yakından tanımayı sağlayacak bir merhâle, kişiyi Kur'an'ın esrarına vakıf olmaya yükseltecek bir basamak olarak telakki ediyoruz. Zira Kur'an, ancak Arapça lafızlarla daha iyi anlaşılabilir.

Şimdi bu sözünü ettiğimiz tercümenin nasıl olması ve gerçekleştirilmesi gerektiğini izaha çalışalım.

---

246 el-Kattan, 317.

D - ÖNERDİĞİMİZ TEFSİRİ TERCÜMENİN ÖZELLİKLERİ

1 - Kendi Alanında Mütehassıs Alimlerden Oluşan Bir Heyet Tarafından Yapılmalıdır.

Hemen şunu belirtelim ki, Kur'an gibi eşsiz bir eserin, bir tek kişi tarafından tercümesi çok zordur ve o kişinin belini büker. Hatta sadece bir bilim ve düşünce disiplininin dahi, onu gereğince anlamasının ve anlatmasının mümkün olmadığı belirtilmiştir.[247] Malum olduğu üzere, Kur'an ne bir tarih kitabıdır, ne de bir sosyoloji kitabıdır. Fakat o bunların hepsini ihata eden son derece geniş ilahi bir kitaptır. Onda tarih, coğrafya, sosyoloji ve psikoloji olduğu gibi, hukuk, siyaset ve ekonomi de vardır. Tıp ve kimya yanında, astronomi, botanik ve zooloji de vardır. Velhasıl, o öz olarak insanların dünya ve ahirette ihtiyaç duyacakları herşeye temas etmiş, işaret ve telmihte bulunmuştur. *"Muhakkak ki Biz bu Kur'anda insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık."*[248]

Branşlaşmanın iyice belirginleştiği, hatta neredeyse sağ göz ile sol göz mütehassısının dahi birbirinden ayrılmakta olduğu günümüzde, Kur'an'ın işaret ettiği bütün bu ilim dallarının inceliklerinin bir kişi tarafından bilineceğini ve o tek kişinin bütün bunları edebi ve akıcı bir üslub ile okuyuculara sunabileceğini kabul etmek çok zordur, hatta imkansızdır.

Binaenaleyh, Kur'an-ı Kerim'i bir kişi değil, fakat birkaç kişi; kendi alanında ihtisas yapmış alimlerden müteşekkil bir heyet tercüme etmelidir.[249] Bu heyette her bilim dalından uzmanlar bulunmalıdır. MÜİF Mealini gerçekleştiren komisyonda olduğu gibi, heyetteki kişilerin sadece ilahiyat alanında veya edebiyat alanında uzman olmaları yeterli değildir. Heyette ilahiyatçılar yanında, edebiyat, tıp, astronomi, tarih, hukuk, siyaset, psikoloji, sosyoloji... vb. ilim dallarında uzman alimler yer almalıdır. İleride evsafını belirteceğimiz bu uzman kişilerden her biri, kendi alanına giren ayetleri tefsir ve tercüme etmeli, daha sonra bunlar edebi bir üslup ve hitab edilen kimselerin selikasına uygun bir tarzda başka dillere nakledilmelidir. Sadece ilahiyat alanında uzman kişi-

---

247 Öztürk, Kur'an'ı Anlamaya Doğru, 145.

248 el-İsra, 17/89; el-Kehif, 18/54.

249 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 590; İbnu'l-Hatib, 233; el-Meayirci, Mecmau Tercemat, 252; Muhenna, 49, 198-199; el-Hacevi, 191; Öztürk, Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru, 145.

lerin yaptıkları tercümelerde, özellikle bilimsel ayetlerin tam kavranılma dığı, dolayısıyla da yanlış tercüme edildiği söylenmektedir.[250]

Burada, bundan bir süre önce el-Ezher meşihasınca buna benzer bir teşebbüste bulunulduğunu hatırlatalım. Heyet, Kur'an-ı Kerim'i özlü bir şekilde Arapça olarak tefsir etmeyi, daha sonra bunu yaygın dünya dillerine tercüme etmeyi kararlaştırmıştır. Bu konuda hayli mesafe kat'edilmiş, lakin bu teşebbüs, değişik sebeplerden dolayı -malesef- akamete uğramıştır.

Böyle bir teşebbüsün başarıya ulaşması hâlinde, İslam alemi ve insanlık için hayırlar intaç edeceği şüphesizdir. Faydasına inandığımız için, biz de tezimizde öncelikle ve özellikle böyle bir çalışmayı öneriyoruz. Sadece el-Ezher meşihasından değil, fakat iyi bir Arapça eğitim görmüş, Arap ve Arap olmayan değişik ilim dallarından müteşekkil uzman bir heyetin oluşturulmasını ve Kur'an'ın bu heyet tarafından, aşağıda belirteceğimiz esaslar çerçevesinde tefsir edilmesini, daha sonra bu tefsirin dünya dillerine tercüme edilmesini teklif ediyoruz.

Bize göre bu heyet, tefsir ve tercümeyi gerçekleştirirken şu kurallara göre hareket etmelidir:

1 - Öncelikle Tefsir ***özlü*** olmalıdır. Tefsirde gereksiz tafsilat ve tevcihattan sakınılmalı, sadece lüzumlu olan bilgiler verilmelidir. İsrailiyat türünden ahbâr ve yorumlara, peygamberlerin ve meleklerin ısmet ve masuniyetlerine hâlel getiren nakillere kat'i surette yer verilmemelidir. Evvelki müfessirlerin gereksiz görüş ve yorumlarına temas edilmemeli, kısaca tefsir, kendileri yüzünden diğer tefsirlerin pek çok tenkitlere maruz kaldığı konular ve yorumlardan, uygunsuz haber ve nakillerden beri olmalıdır.

2 - Ayetlerin daha iyi anlaşılması babından, konu ile ilgili ***hadislere*** yer verilmelidir. Zira Kur'an'ın en iyi yorumcusu şüphesiz ki Hz.Peygamber ve onun sözleridir. Ne var ki, hadislerin sıhhatının çok hassas bir konu olduğu, hiçbir zaman gözardı edilmemelidir. Hadislerin sıhhati konusunda Kur'an'a uygunluk esas alınmalıdır.

3 - Kur'an'ın bazı ayetleri salt olarak ele alındığında anlaşılması zor olabilir. Zira bu ayetlerin bazıları, belirli bir olay üzerine nazil olmuştur. Ayeti daha iyi anlamak için, ***esbab-ı nüzul***unu da bilmek gerekir. Bu yüzden tefsirde, yukarıda çizdiğimiz genel çerçeve içeririsinde, böyle durumlarda çok

250 Bucaille, İnsanın Kökeni, 217.

kısa olarak sebeb-ı nüzul özetlenmeli, böylece ayetin daha iyi anlaşılması sağlanmalıdır.

4 - Gerekli görülen yerlerde İslamda kadının yeri, taaddud-ı zevcat, kölelik ve cariyelik, cihad, fikir ve inanç hürriyeti, ferdi hak ve özgürlükler... gibi gündemden düşmeyen ve İslamın eleştirilmesine, töhmet altında kalmasına sebep olan ***hassas konular***, okuyucunun zihninde bu hususta şüpheye yer bırakmayacak ve ikna olmasını sağlayacak şekilde izah edilmelidir. Ancak, bu konularda gereksiz tartışmalara girilmemelidir. Bununla beraber, mevzuların daha iyi anlaşılması için, günlük yaşayışla, modern olduğu iddia edilen toplumlardaki durumla mukayese edilmeli, böylece gerçeğin ve doğrunun daha iyi anlaşılması sağlanmalıdır.

5 - Kur'an'da değişik ilim dallarında pek çok konuya temas edilmekle beraber, onun bir ilim kitabı olmadığı gerçeği hatırda tutulmalı, bir takım ilmi mevzulara dalarak, tefsir gereksiz yere ***uzatılmamalı***dır. Esasen bu doğru da değildir. Zira yeni ilmi çalışmalar, inkişaf ve intişarlar, ilmin bugün vardığı sonucu bazen değiştirebilmekte, yeni fikir ve kanaatlerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Binaenaleyh, kesin ve sabit sonuçlar elde edilmemiş kanun hâline gelmemiş ilmi konulara yer verip, ayetleri ona göre açıklamak doğru olmaz.

Nitekim, eski dönemlerde buna önem vermeyen bazı müfessirler, kendi dönemlerindeki ilmi buluş ve düşünceleri, kesinmiş gibi tefsirlerine yansıtmışlar, bugün bunların yanlış olduğu ortaya çıkınca, bu tefsirler ve müfessirleri, dolayısıyla da Kur'an tenkide tabi tutulmuş ve "bilim dışı" olmakla itham edilmişlerdir. Netice olarak, bu konularda sadece Kur'ânî elfaz, açık ve net olarak izah edilmeli, ayetin rahatlıkla anlaşılması sağlanmalıdır.

Bununla beraber, Kur'an ayetlerinin işaret ettiği ve bugün gerçek olduğu kesin olarak ortaya konulan ilmi mevzulara zaman zaman değinilmelidir. Böylece Kur'an'ın asırlarca önce haber verdiği, fakat ilmin daha yeni yeni keşfettiği bir hususun ortaya çıkması, mü'minin imanını arttıracak, bilimi ilah edinenler üzerinde de derin bir etki yaratacak, genel olarak Kur'an'a sempati ile bakılmasını sağlayacaktır.

6 - Tefsirde bir bütünlük sağlamak ve tearuza meydan vermemek için, ayetler tefsir edilirken, ***Kur'an'ın tümü*** nazar-ı itibare alınmalı, zaman zaman ayetler birbirleriyle karşılaştırılarak, tenakuz gibi görünen hususlar açıklığa kavuşturulmalıdır. Öncelikle Kur'an'ın Kur'an'la tefsirine önem

verilmeli; eğer bir ayeti başka bir ayet veya ayetler açıklıyorsa, onları hesaba katarak yorum yapılmalıdır. Sonra yukarıda belirttiğimiz gibi, Kur'an'a uygun düşen hadislerle tefsir yapılmalıdır. Eğer bunlar yeteri kadar ayeti açıklıyorsa, başka bir şeye gerek duyulmamalı, ama açıklamıyorsa, o zaman ashab, tabiun ve diğer alimlere ait açıklayıcı sözlere ve yorumlara yer verilmelidir. Ancak bu konuda çok hassas davranılmalı, ayrıca gereksiz uzatmalara gidilmemelidir.

7 - Gerekli görülen yerlerde ***lügavi tahliller*** yapılmalı, kelimelerin etimolojik yapıları gözönünde bulundurularak ayetlerin daha iyi anlaşılması sağlanmalıdır.

8 - Bu özlü tefsirde ***Asım kıraati Hafs rivayeti*** esas alınmalı, diğer kıraat imamlarına ve onların ravilerine ait kıraatlere, ancak çok gerekli ise ve ayetin veya ayetlerle ilgili bir durumun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaksa yer verilmelidir.

9 - Tefsirde, gerek itikadî, gerekse ameli konularda, ayrıca muamelat ile ilgili mevzularda ***mezheplerüstü*** bir yol tutulmalı, tüm İslam alemine ve onun da ötesinde bütün dünyaya tercüme edilerek dağıtılacak olan bu tefsirde, hiçbir mezhebe angaje olunmamalıdır. Ayetler yorumlanırken, herhangi bir mezhebin yaklaşımı değil, İslamın genel bakışı esas alınmalıdır Bununla beraber, gerekli görülen durumlarda mezheplerin konu ile ilgili değerlendirmeleri çok özet olarak verilmelidir. Ancak **İmam-ı Gazali**'nin de belirttiği gibi, mezhep ve fırkaların fikirleri Kur'an'ın nassına zorla kabul ettirilmemeli ve Kur'an'a hakim kılınmamalıdır. Mebde' itibariyle hüküm ve istikamet veren, Kur'an'ın kendisi olmalıdır.[251]

10 - Malum olduğu üzere, bazen bir grup ayet toptan iner, bazen de bir ayet, hatta ayetin bir kısmı müstakillen nazil olurdu. Tefsirde bu durum göz önünde bulundurulmalı, bazen aynı konu ile ilgili bir grup ayet ***toptan tefsir*** edilmeli, bazen de bir ayet veya ayetin bir kısmı müstakillen yorumlanmalıdır.

11 - Tefsirde, müfessirleri en zor durumda bırakacak hususlardan biri, belki de birincisi "***nesh***" meselesidir. Bilindiği gibi nesh konusunda müfessirler ve tefsir usulcüleri çok farklı görüş ve kanaatlere sahiptirler. Kur'an'da neshi inkâr edenler yanında, onun bazı ayetlerde mevcut olduğuna inananlar da vardır. Bize göre bu durumda öncelikle heyetin kendisi bir karar izhar etmeli, yapılacak derin araştırmalar ve detaylı çalışmalar sonucu, heyet üyelerinin üzerinde ittifak ettikleri bir görüş belirlenmelidir. Bu görüş,

251 et-Tanci, 16.

Kur'an'da neshin mevcudiyetini rededen bir görüş olabileceği gibi, onun sadece bazı ayetlerde var olduğunu kabul eden bir görüş de olabilir. Böyle ortak bir görüş tebellür ettikten sonra konuya yaklaşılmalıdır.

Eğer neshi red eden bir kanaat hasıl olacaksa, başta, neshi savunanların nasıh ve mensuh kabul ettikleri ayetler olmak üzere, aralarında tenakuz ve çelişki var gibi görünen ayetler, okuyucuda şüphe ve tereddüte mahâl bırakmayacak şekilde açıklanmalı ve çelişki gibi görünen husus izale edilmelidir.

Şayet neshin mevcudiyeti kabul edilecekse, bunun sebebi, mensuh ayetlerin durumu, neshin şekli, gerekli oluşunun mantıklı izahı vb. hassas hususlar, okuyucuyu tatmin ve ikna edecek şekilde izah edilmelidir.

Bütün bu izahlar oldukça kısa ve makul olmalı, mantıki gerekçelere dayandırılmalıdır.

12 - Tefsirin ***dili*** son derece akıcı, tatlı ve edebi olmalı, aynı zamanda rahatlıkla anlaşılmalıdır. Her Arap, yapılan bu tefsiri rahatlıkla anlayabileceği gibi, biraz Arapça bilenler de ondan istifade edebilmelidirler. Bu yüzden kapalı, girift, karışık ve uzun cümleler, anlaşılmaz ibareler yerine, daha sade, daha açık ve daha anlaşılır, fakat aynı zamanda edebi cümle ve ibareler kullanılmalıdır.

13 - Bütün bunlar yapılırken, ***evvelki tefsirlere*** de müracaat edilmeli, onların gerekli görülen yerlerinden, enteresan fikir ve yorumlarından yararlanılmalıdır.

14 - Surelerin başında, kısaca surenin ***Mekki*** veya ***Medeni*** olduğu, Mekki ise içinde Medeni ayetlerin bulunup bulunmadığı, bulunuyorsa bunların adedi, genel olarak surenin ayet sayısı ve varsa başka isimleri yazılmalıdır.

15 - Bütün yorumlar ve açıklamalar ***akıl ve mantık*** süzgecinden geçirilmeli, böylece okuyucuya sunulmalıdır.

16 - Tefsirin ***kısa ve özlü*** olmasına, mümkün mertebe bir cildi geçmemesine dikkat edilmelidir. Baştan beri işaret ettiğimiz ve gereğine inandığımız açıklamalar, her ayette değil, sadece çok ihtiyaç duyulan zarurî durumlarda yapılmalıdır.

17 - Tefsirin mukaddimesinde, bunun ve yapılacak tercümelerinin hiçbir şekilde ***Kur'an'ın yerini*** tutamayacağı, bunlarla başta namaz olmak üzere ibadetlerin yapılamayacağı, fıkhî hüküm itibariyle Kur'an'ın mesabesinde

olamayacakları, tilavetleriyle taabbud olunamayacağı ısrarla ve altı çizilerek belirtilmelidir.

18 - Tefsirde, Kur'an ayetleriyle tefsiri birbirinden ayırdetmek için ***parantez*** veya ***bold yazı*** yahut benzeri işaretler kullanılmalıdır. Böylece tefsiri okuyan, Kur'an lafzı ile tefsiri birbirinden ayırabilmeli, neyin Kur'an lafzı, neyin de tefsir olduğunu farkedebilmelidir.

19 - Heyette yer alan ***ulema*** tanıtılmalı, tarihçe-ı hayatları kısaca verilmelidir. Bu, okuyucuyu daha mutmain ve daha emin kılmak açısından gereklidir.

20 - Tefsirin hazırlanmasında müracaat edilen ***kaynaklar*** belirtilmelidir. Böylece bu kaynaklara bakmak isteyene imkan sağlanmalıdır. Bu da tefsiri okuyucunun gözünde daha güvenilir kılacaktır.

21 - Tefsire, heyet üyelerinin adına atfen, ya da heyete istinaden veya daha başka münasip bir ***isim*** verilmelidir.

22 - Yukarıda belirttiğimiz esaslar çerçevesinde oluşturulacak tefsir, örnek nüshâlar hâlinde basılıp, tanınmış İslam alimlerine ve basına gönderilerek, kamuoyunda ***tartışmaya*** ve ***eleştiriye*** açılmalıdır. Tefsir, belli bir süre değişik açılardan, iyi veya noksan yönleriyle tenkid edilmelidir. Yapılan bu tenkitler, önerilen yeni teklifler, getirilen yorumlar heyet sekreteryasınca tesbit edilmelidir.

23 - Daha sonra, müslüman alimlerin, hatta gerekirse gayr-ı müslim uzmanların da katılacağı ve yapılan tefsirin, değişik yönleriyle ele alınacağı dünya çapında bir ***konferans*** tertip edilmelidir. Bu konferansta ve daha önce kamuoyunda yapılmış olan tenkitler, ileri sürülen teklifler muvacehesinde tefsir yeniden şekillendirilmelidir. Böylece tüm İslam aleminin ve ilim dünyasının üzerinde ittifak ettiği, onaylayıp benimsediği bir tefsir ortaya çıkarılmalıdır.

24 - Bu son şekli alan tefsir, en ***modern matbaalar***da ve en kaliteli kağıda basılarak okuyucuların istifadesine sunulmalıdır. Tefsirin gerek tab'ı, gerek tevzii, gerekse bireylere sunulması belli bir organizasyon içinde, düzenli ve disiplinli olarak gerçekleştirilmelidir.

25 - Tefsir, mümkün olduğunca ***ucuz*** bir fiyattan satılmalı, asla ticari bir gaye güdülmemelidir. Bu konuda çekilecek finans sıkıntısını İslami cemiyet, teşekkül ve vakıflar karşılamalıdır.

26 - Heyet ***sekreteryası***, tefsirin yazılmasından, fertlere ulaştırılıncaya kadar ki her safhada, tefsirle yakından ilgilenmeli, çıkan pürüzleri ve problemleri anında gidermeli, isteyen herkesin tefsire kolaylıkla sahip olmasına imkan sağlamalıdır.[252]

2 - Bu Tefsir Değişik Dünya Dillerine Tercüme Edilmelidir

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler ve belirttiğimiz esaslar çerçevesinde oluşturulacak özlü bir tefsirle, tüm Arapların ve az - çok Arapça bilenlerin Kur'an'ı daha iyi anlamaları sağlanmış olacaktır. Ancak, bunların dışında kalan milyonlarca insanın da Kur'an'ı anlamaya hakları vardır ve onlara da bu imkan sağlanmalıdır. Esasen önemli olanlar da bunlardır. Araplar veya Arapça bilenler, isterlerse pek çok Arapça kaynaktan bu ihtiyaçlarını giderebilirler. Oysa Arapça bilmeyenler böyle bir imkandan mahrumdurlar. İşte bunlara da bu imkanı sağlamak için, yukarıda belirttiğimiz esaslar muvacehesinde oluşturulacak tefsirin, Arapça bilmeyen insanların diline tercüme edilmesi zaruri olmaktadır. Kur'an'ın bu şekilde değişik dünya dillerine çevrilmesi, müslümanlar yanında, meraklı gayr-ı müslimlerin de ondan yararlanmalarına imkan sağlayacaktır.

Bize göre, tefsir gibi tercüme de bir heyet tarafından yapılmalıdır. Ayrıca tercüme şu esaslara göre gerçekleştirilmelidir:

1 - Tercüme heyeti, ***Arap dili***nde rushat kesbetmiş kişilerle, Arapçaya vakıf değişik ilim dallarında uzman kişilerden teşekkül etmelidir.

2 - Heyetin ***başkanlığı***nı, Tefsir heyetinde görev yapmış olan bir uzman yapmalıdır. Zira tefsirdeki ibarelerden nelerin kastedildiğini o daha iyi bilir. Binaenaleyh, tercümenin tefsire daha muvafık ve daha yakın olmasını sağlamak için, böyle yetkili bir uzmanın riyasetinde olması gereklidir.

3 - Tefsir, ***Manevi tercüme*** yöntemiyle çevrilmelidir. Asıl metindeki her kelimeye manâ vermek yerine, asıl metinde ifade edilmek istenen mananın aynen yansıtılmasına önem verilmelidir.

---

252. Tüm bu teklifleri sunarken, kendi görüşlerimiz yanında ayrıca şu kaynaklardan da istifade ettik:
1 - M.Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 589-591;
2 - İbnu'l-Hatib, el-Furkan, 233-234;
3 - ez-Zurkani, Menahil'l-İrfan, II/66-68;
4 - M.Salih el-Bindak, el-Musteşrikun, 75-77;
5 - H. el-Meayirci, Mecmau Tercemat, 248-249.

4 - Tefsir tercüme edilirken bir Arap gibi düşünülmeli, fakat -mesela Türkçeye çevriliyorsa- ***Türk selikasına uygun*** olarak ifade edilmelidir.

5 - Bilimsel veya edebi ***kavramlar*** çevirilirken, kelimelerin -mesela Türkçe- karşılığını yazmak yerine, o kavramların ifade ettiği manâ, çevirinin yapıldığı dilde, hangi kavramlarla daha iyi anlaşılacaksa o kavramlar kullanılmalıdır. Gerekirse dünya bilim literatüründe hangi kelime veya kavram kullanılıyorsa onlar isti'mal edilmelidir.

6 - Tefsirde olduğu gibi tercümede de mümkün olduğunca basit, sade ve anlaşılır bir ***dil*** kullanılmalıdır. Anlamayı güçleştirecek uzun ve girift cümlelerden kaçınılmalıdır. Bununla beraber, dilin edebi ve akıcı olmasına, tatlı bir ifade ve üslubun kullanılmasına özen gösterilmelidir.

7 - Tercümede, aynı mananın kastedildiği kelime, her yerde ***aynı anlamda*** tercüme edilmelidir. Kelimeyi her geçtiği yerde farklı bir kelime ile çevirmek doğru değildir. Ancak, orijinal metinde aynı kelime, değişik yerlerde farklı anlamlarda kullanılmışsa tercümede de aynı metoda başvurulmalıdır.

8 - Bu sözünü ettiğimiz tefsir, her dile mutlaka ***Arapça aslından*** çevirilmelidir. Tefsirin -mesela- İngilizce tercümesini İspanyolcaya veya başka bir dile çevirmek, bize göre doğru değildir. Nitekim, özellikle Batı dilleri arasında Kur'an tercümesi konusunda bu yapılmıştır. Yani Arapçadan Latinceye çevirilen Kur'an, ondan İtalyancaya, İtalyancadan Almancaya, Almancadan Felemenkçeye çevrilmiştir. Artık bu son tercüme, Kur'an'ın değil, fakat Kur'an'ın tercümesinin tercümesinin tercümesinin tercümesidir. Bunun asıl kaynaktan yapılan çeviriden daha eksik, daha hatalı ve daha yetersiz olacağı şüphesizdir. O yüzden, bizatihi asıl tefsirin kendisi, her dile ayrı ayrı tercüme edilmelidir.

9 - Şimdi zikredeceğimiz husus, bize göre böyle bir tercümede karşılaşılabilecek en zor durumdur ve tercüme heyeti en çok bu konuda zorlanacaktır. Şöyle ki, Arapça tefsirle ilgili olarak verdiğimiz bilgilerin 23. maddesinde de belirttiğimiz gibi, Kur'an lafzı ile tefsir, parantez, bold yazı veya başka işaretlerle birbirinden ayrılmış olacaktır. Mütercimler, parantez içinde verilmiş olan Kur'an lafzının başka dillerde karşılığını bulmada bazen güçlük çekeceklerdir veya değişik manâları mündemiç bulunan lafza karşılık, bütün bu manâları muhtevi başka bir kelime bulamayacaklardır.

Bize göre bu durumlarda tefsir heyeti derin araştırmalar sonucu, hangi manâyı tercih etmişse, mütercimler de özellikle o manâyı ifade edecek bir kelimeyi tercih etmelidirler. Esasen bu manâ ve -çok önemli ise- diğer manâlar tefsir kısmında izah edilecek ve daha iyi anlaşılması sağlanacaktır.

10 - Bu tercümeye, Kur'an'ın Tefsirinin Tercümesi şeklinde veya buna benzer bir ***isim*** vermek gerekir. Bize göre tercümeye verilecek isim konusu da çok önemlidir. Maalesef bu konuda gerekli hassasiyet gösterilmemektedir. Kimi yaptığına "Kur'an-ı Kerim'in Tercümesi" adını vermiş, kimi "Kur'an'ın Naklî" demiş, kimi "Türkçe Meali", "Türkçe Anlamı", "Türkçe Açıklamalı Tercümesi" adlarını kullanmış, kimi de "Kur'an-ı Kerim'in Manalarının Tercümesi" ismini tercih etmiştir.

Bu isimlere dikkatlice bakıldığında, "meal" kelimesi hariç diğer isimlerde, sanki yapılanın Kur'an'ın tüm manâlarını kapsadığı gibi bir anlam sezilmekte, bunların bütün Kur'an'ı yansıttıkları gibi bir intiba uyandırmaktadır. Oysa yapılan tercümelerin hiçbiri Kur'an'ın tam olarak yerini tutmadığı gibi, bunlar Kur'an'ın pek çok manâlarının zayi olmasına da sebep olmaktadırlar. Binaenaleyh, bize göre bu tür isimler doğru değildir. Her ne kadar mukaddimede bunun Kur'an'ın yerini tutmadığı ifade edilecekse de, verilen ismin de bunu ihsas etmesine dikkat edilmelidir.

Yukarıda önerdiğimiz "***Kur'an'ın Tefsirinin Tercümesi***" şeklindeki bir isimlendirme veya buna mümasil bir ad koyma, bize, yapılanın tüm Kur'an'ın değil, fakat müfessirin kabiliyeti nisbetinde yaptığı tefsirin tercümesi olduğu düşüncesini vermektedir.

Biraz yukarıda verilen isimlerle adlandırılan tercümelerin, bu isimleriyle Kur'an'ın yerini tuttukları şeklinde, okuyucunun zihninde bir izlenimin doğabileceğini belirtmiştik. Kur'an'da hata, yanılma ve kusur olmadığına, eksik ve noksan birşey bulunmadığına göre, bu şekilde isimlendirilen tercümelerde de böyle şeylerin olmaması lazımdır. Oysa bütün tercümelerde az - çok hata vardır. Tercümeyle Kur'an'ın murad edildiği düşüncesinde olan biri tercümede -mesela- bilimsel gerçeklere ters düşen bir ifadeyle veya benzeri başka bir durumla karşılaşsa, bunun, Kur'an'ın aslında var olan bir hata olduğu zehabına kapılarak, Kur'an'ın sıhhatından şüphe eder. Oysa -şayet varsa- böyle bir hata, tamamen mütercimden, onun eksik ve yanlış tercümesinden kaynaklanmaktadır.

Bundan çok daha sakıncalı ve daha tehlikeli olanı, tercümeye doğrudan doğruya "Kur'an" isminin verilmesidir. Tercümenin bu şekilde isimlendirilmesi, bunun Kur'an'ın kendisi olduğu izlenimini verir. Bu ise, yukarıda da

belirttiğimiz gibi, tercümede vâkî hataların, mütercime değil, doğrudan Kur'an'ın kendisine nisbet edilmesine; ayrıca zamanla insanların "elimizde aslın tüm manalarını muhtevi kendi dilimizde bir Kur'an var; Arapçasını ne yapalım ki! Ona ihtiyacımız yok!" demelerine sebep olabilir. Nitekim Uzakdoğuda, sadece kendi dillerindeki Kur'an tercümesiyle iştigal eden bir topluluk, zamanla bu tercümenin Kur'an'ın kendisi olduğu zehabına kapılarak Kur'an'dan bîgâne kalmıştır.[253]

Ülkemizde de başta **Abdulkadir Gölpınarlı** ve **Besim Atalay** olmak üzere bazı zatlar, tercümelerine doğrudan doğruya "***Kur'an-ı Kerim***" adını vermiş, bunun tercüme veya meal olduğuna işaret etmemişlerdir. **Süleyman Tevfik** ve **Osman Nebioğlu** gibi bazıları da yaptıklarına "***Türkçe Kur'an-ı Kerim***" adını vermişlerdir.[254] Daha önce de bu düşüncede olanlar varmış ki, **Hamdi Yazır** bunlara hitaben "Türkçe Kur'an mı var behey şaşkın"[255] deme ihtiyacı duymuştur.

Ama daha evvel de belirttiğimiz gibi, "***Kur'an'ın Tefsirinin Tercümesi***" adının verilmesi, bu yanlış anlaşılmaları engelleyecektir. Zira tefsir, bir insanın kabiliyeti nisbetindeki yorumudur; bu yorum eksik olabileceği gibi, bazı hatalar da taşıyabilir. Bundaki hata veya noksan Kur'an'a değil, tefsire ve onun müfessirine atfedilecektir.

ez-Zürkani bunları göz önünde bulundurarak, yapılan bir tercümenin "Kur'an Tercümesi" veya "***Ku'ran'ın Manalarının Tercümesi***" diye isimlendirilmesinin caiz olmadığını, "***Kur'an'ın Tefsirinin Tercümesi***" veya "***Falan Dilde Kur'an Tefsiri***" diye adlandırmanın ise caiz ve sahih olduğunu belirtmektedir.[256]

11 - Tercümenin ***dizaynı*** da çok önemlidir. Tercümeye çok iyi bir şekil verilmeli, sayfaya çok iyi yerleştirilmeli, sayfanın estetiği ve okuyucunun göz zevki ihmal edilmemelidir.

Bu kurallara uygun olarak gerçekleştirilecek bir tercüme de daha önce sözünü ettiğimiz gibi kamuoyunun görüş ve eleştirilerine sunulmalı, bunun için geniş kapsamlı ***bir konferans*** düzenlenmeli, genel bir mütabakattan sonra yeniden şekillendirilecek olan tercüme, en kaliteli kağıda ve en modern

253 Bk. ez-Zürkani, II/45; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 480.
254 Bk. Hamidullah, Kur'an Tarihi, 101-104.
255 Yazır, I (Mukaddime), 15.
256 ez-Zürkani, II/31-32.

yöntemlerle en güzel şekilde ***tab'edilmeli***, kâr gayesi güdülmeksizin ***ucuz bir fiyatla*** piyasaya sunulmalıdır.

Bize göre tercüme iki şekilde tab'edilmelidir. Her iki tab'da da mutlaka orijinal metne yer verilmelidir. Bundan başka, bir tab'da asıl metnin çevresinde sadece Tefsirin Türkçe tercümesine yer verilmeli, diğer tab'da ise, Türkçe tercüme yanında Tefsirin Arapçası da bulunmalıdır. Kur'an metninin kenarında, sayfanın üst kısmı Arapça Tefsire, alt kısmı ise Türkçe tercümesine ayrılmalıdır. Böylece her okuyucunun istediği tercümeye sahip olması sağlandığı gibi, değişik zevklere de cevap verilmiş olacaktır. Öte yandan tercüme bu hâliyle Kur'an metnini okuyup anlamada bir ara merhâle olma fonksiyonunu da icra etmiş olacaktır.

Buraya kadar verdiğimiz bilgiler ve çerçevesini çizdiğimiz esaslar muvacehesinde çalışıldığı takdirde, Allah'ın kelamının en iyi şekilde ve en az hata ile insanlara sunulmuş olacağına; ümmet olarak Hz. Peygamber'in şahsında yüklenilen "tebliğ" görevinin hakkıyla yerine getirilmiş olacağına inanıyoruz.

Şunu da belirtelim ki, Kur'an hiçbir kişinin, zümrenin veya devletin tekelinde değildir. Çok büyük ve çok geniş bir organizasyonu gerektiren yukarıdaki planımız bağlayıcı değildir. Önerdiğimiz şekilde heyetler oluşturulsa ve belirttiğimiz esaslar çerçevesinde Kur'an tefsir edilip dünya dillerine tercüme edilse, yine de "eh, Kur'an en iyi şekilde tefsir ve tercüme edildi, artık başka kişiler ve heyetler böyle bir teşebbüse girişmesinler!" diyemeyiz. Pekâlâ yeni heyetler oluşturulabilir ve yeni çalışmalar yapılabilir. Esasen bir çalışma değil, fakat birçok çalışmalar sonunda mükemmele varılır. Bizim de gayemiz Kur'an tercümesinde mükemmeli yakalamak olduğuna göre, bunun altyapısını oluşturacak olan yeni çalışmalara ve teşebbüslere yer verilmelidir. Hele hele aradan uzun bir zaman geçmişse, yeni çalışmaların yapılması zaruret hâlini alır. Binaenaleyh, Kur'an her zaman yeni çalışmalara açık olmalı, yeni yeni tefsir ve tercümeleri yapılabilmelidir. Ancak bunlar belli kural ve kaideler çerçevesinde olmalıdır.

Böyle büyük bir organizasyonu gerçekleştirmenin zorluğu iddia edilebilir. Gerçekten de bu zor, hem de çok zor bir iştir. Üstelik çok uzun bir zaman gerektirmektedir. Bunun yanında maddi yönden de hayli külfetli olacaktır.

Öncelikle şunu belirtelim ki, Allah'ın kelamı için her türlü zorluğa katlanılmalıdır, sözkonusu olan Kur'an ise, hiçbir fedakarlıktan kaçınılmamalıdır. Zaman zaman anayasaları hazırlamak üzere veya ilmî ansiklopedik çalışmalar

yapmak üzere büyük organizasyonlar yapılıyor, büyük ilmi heyetler teşekkül ettiriliyor. Bunun için uzun zamanlar ve büyük paralar harcanabiliyorsa, Allah'ın kelamının tebliği ve neşri, onun herkesçe daha iyi anlaşılıp idrak edilmesi için de bunlar -üstelik daha fazlasıyla- yapılmalıdır. Müslüman devletler, İslamî kurum ve kuruluşlar, alimler, üniversiteler, zengin şahıslar.. bu konuda her türlü cehd ve gayreti bezletmeli, bu hayırlı ve faydalı yolda hiçbir fedakarlıktan kaçınmamalıdırlar.

Biz, İslam aleminin gerek ilmî altyapı, gerekse maddî finansman açısından böyle bir organizasyonu başarıyla gerçekleştirecek potansiyele sahip olduğuna inanıyoruz. Bu potansiyelin harekete geçirilip devreye sokulmasıyla, çok hayırlı sonuçların ortaya çıkacağından eminiz. İslam alemi bu konuda gereken hassasiyeti göstermelidir. Yoksa, ***Concordans*** ve ***İslam Ansiklopedisi*** örneklerinde olduğu gibi, birgün Batılıların böyle bir organizasyonla Kur'an'ı çok yönlü olarak tefsir ve tercüme etmelerini duyabilir, görebiliriz ki, bu, İslam alemi ve müslümanlar için en büyük ayıp ve kusur olacaktır.

Hali hazırda mevcut olan ve her yönden geniş imkanlara sahip bulunan İslam Konferansı Teşkilatı, Cem'iyyetu'd-Da'veti'l-İslamiyyeti'l-Alemiyye, Rabıtatu'l-Alemi'l-İslami.. gibi uluslararası kuruluşlar, bu organizasyonu rahatlıkla gerçekleştirebilirler ve gerekli maddî kaynağı te'min edebilirler. İslam ülkeleri üniversiteleri ile değişik dünya üniversitelerindeki mütehassıs müslüman alimler de bu işin ilmi yönünü rahatlıkla gerçekleştirebilirler.

E - KUR'AN'IN DİĞER DİLLERDE TEFSİRİ TERCÜMESİ

Bir takım zorluklardan dolayı uluslararasında böyle bir çalışma yapılamayabilir. Bu takdirde biz, "Türkiye çapında benzeri bir çalışmanın yapılması gerektiğine inanıyoruz. Esasen, önce Arapça olarak yapılıp, sonra diğer dillere çevrilmesini önerdiğimiz tefsir, doğrudan doğruya diğer dünya dillerinde de yapılabilir. Yukarıda belirttiğimiz esaslar muvacehesinde ve orada belirtilen metod üzere -mesela Türkçe olarak- böyle bir tefsiri tercüme yapılabilir. Bu takdirde, oradaki kurallara ek olarak şunlar da söylenebilir:

1 - Heyet, mevcut ***Türkçe tercümeleri*** de gözönünde bulundurmalı, onlardaki hataları tekrar etmemelidir.

2 - Her ne kadar tercüme Türkçe olup, Türk milletine hitap edecekse de, Kur'an'ın bütün insanlığa gönderildiği esasından hareketle, itikadî, kelamî ve fıkhî meselelerde, Türklerin bağlı bulunduğu mezhep baz alınmamalı, ***mezheplerüstü*** bir yaklaşım sergilenmelidir. Gerekli görülen yerlerde, Türklerin müntesibi olduğu mezhebin görüşüne ayrıca işaret edilmelidir.

3 - Devletin siyasi ve sosyal yapısı, resmi veya gayr-ı resmi hiçbir ideoloji, tercüme heyetini maddî veya manevî yönden tazyik etmemeli, heyet bu tür baskılardan emin olarak ***serbestçe*** hareket edebilmelidir.

4 - Tercümede kat'i surette Harfi tercüme metodu izlenmemeli, ayetlere ***Tefsiri tercüme*** yöntemiyle manâ verilmelidir. Gerektiği zaman ayetlere topluca manâ vermeli, kelimelere kat'i bağlılıktan kaçınılmalıdır. Ancak, her halukârda ayetten murad edilen manâ mutlak surette yansıtılmalıdır.

5 - Malum olduğu üzere, bazı ayetlerin birden fazla manâya hamli ve tevcihi mümkündür. Bu durumda, ilk akla gelen manâ -yani ***aslî manâ***- esas alınmalı, gerekli görülen durumlarda diğer muhtemel manâlar şerhte verilmelidir. Ancak her zaman böyle davranılarak tercüme uzatılmamalı, sadece çok önemli durumlarda bu metoda başvurulmalıdır.

6 - Tercümesi yapılacak olan her kelime ve edata hakkı verilmeli, neyi ifade ediyorsa o nakledilmelidir. Fiil hangi kip ve zamana aitse, iyice tesbit edip ona göre çevrilmelidir. Bununla beraber, gerektiğinde mâzî fiile muzari veya emir manâsı verilebilmelidir. Mesela, " عفاالله عنك "[257] vb. ayetlerde, mâzî kalıbında geçen fiillere "*Allah seni affetsin*" şeklinde emir anlamı verilmelidir. " رضى الله عنهم ورضوا عنه "[258] gibi ayetlerde de mâzî fiile muzari anlamı verilmelidir: "*Allah onlardan razıdır; onlar da Allah'tan.*" Esasen Arapça

257 et-Tevbe, 9/43.

258 el-Maide, 5/119; et-Tevbe, 9/100; el-Mücadele, 58/22; el-Beyyine 98/8.

aslında da bu manâ kastedilmiştir. Bu husus Arapçaya has bir kullanım tarzıdır.

DİB Mealinde " اتخذ " fiiline, "benimsemek" manâsı verilmiştir. Mesela Maide suresinin 51. ayeti, *"Ey inananlar! Yahudi ve hıristiyanları dost olarak benimsemeyin."*[259] şeklinde tercüme edilmiştir. Bu ifadenin Türkçe açısından uygun olmadığı aşikârdır. Oysa fiil, diğer mütercimlerimizin yaptığı gibi "edinmek, ittihaz etmek" şeklinde çevrilseydi, daha anlamlı ve daha münasip bir manâ elde edilecekti. *"Ey iman edenler! Yahudileri ve hıristiyanları dost edinmeyin!"*[260]

Yine DİB Mealinde " إذ " edatına ve daha başka edatlara genellikle manâ verilmemiştir. Biz de her yerde bu harflere manâ vermek için mütercimlerin kendilerini zorlamalarından ve edebi üsluplarını bozmalarından yana değiliz. Lakin bunları büsbütün manâsız bırakmak da doğru değildir ve tercümeyi eksik bırakır. Anlam verilmesi gerektiği zaman bu edatlara, üslubu ve akıcılığı bozmadan uygun manâ verilmelidir.

6 - Tercümede *za'f-ı te'lif* görülmemeli, ifadeler, tercüme yapılan dili kullananların zevk ve selikasına uygun olmalı ve kolaylıkla anlaşılmalıdır. Üslup tatlı ve akıcı olmalı, okuyucuyu sıkmamalıdır. **Çantay**'ın Hicr suresinin 11. ayetini tercüme ederken kullandığı şu ifadeler, Türk dil zevkine ve selikasına uymamakta ve rahatlıkla anlaşılmamaktadır: "Onlar kendilerine herhangi bir peygamber gelmeye dursun, ille onunla istihza (alay) ederlerdi."[261] Çantay, ayetlerde geçen " ما " ve " إلا " edatlarına anlam vereyim derken, ifadeyi anlaşılmaz bir hâle sokmuş ve edebi zevkten mahrum bırakmıştır. Halbuki yapılan tercüme bir Harfi tercüme değidir. Binaenaleyh ayette geçen bu edatlara mutlaka Türkçede bir karşılık bulmak zorunluluğu olmasa gerektir. Bu iki edatla pekiştirilmek istenen, o insanların, kendilerine gönderilen her peygamberle alay ettikleri gerçeğidir. Bu gerçeği, kullanılacak bir "muhakkak" veya "şüphesiz" ya da benzeri bir kelimeyle yansıtmak mümkündür. Böylece hem ayetin ifade ettiği manâ yansıtılmış olacak, hem de Türk selikasına uygun güzel bir üslup kullanılmış olacaktır. *"Muhakkak onlar, kendilerine gönderilen her peygamberle alay ederlerdi."*

DİB Mealinde *"onlara gelen her peygamberi alaya alırlardı."*[262] şeklinde ayete manâ verilmiştir. Bu ifade çok yavandır ve edatlar tamamen gözardı

259 DİB Meali, 116.
260 MÜİF Meali, 116; Ateş, Meal, 116 ve diğerleri.
261 Çantay, Meal, II/476.
262 DİB Meali, 261.

edilmiştir. Dolayısıyla edatlarla ifade edilmek istenen te'kid manâsı yansıtılamamıştır.

Çantay ve DİB meallerindeki ifadeleri beğenmeyen **Akdemir**'in önerdiği şu manâ da doğru olmakla beraber, bize göre dile ağır gelmektedir: "Onlara hiçbir elçi gelmemiştir ki, onunla alay etmemiş olsunlar."[263] Akdemir de ayette geçen " ما " ve " إلا " edatlarına manâ vermek için kendini zorlamıştır. Tekrar ifade edelim ki yapılan, Kur'an'ın Manevi tercümesidir Harfi tercümesi değildir. Eğer birileri Kur'an'ı Harfi tercümeyle çevirmeye teşebbüs edeceklerse, bilsinlerki bu onların gücünün çok fevkindedir. Esasen bunun beşer takatının üstünde olduğunu mütercimlerimiz gayet iyi bilmektedirler. Bununla beraber, her ne hikmetse, kendilerini Harfi tercümeden alamamaktadırlar ve her kelimeye, hatta her harfe manâ vermek için kendilerini zorlamaktadırlar.

8 - ***Türkçeye geçmiş kelimeleri*** tercüme etmeye gerek olmadığı kanaatindeyiz. Burada bu konuda son derece aşırı giden, melek, cennet, cehennem gibi artık Türkçe olmadığı düşünülmeyen kelimeleri bile tercüme eden **Rıza Çiloğlu** ve benzerlerinin yaptıklarından söz etmek istemiyoruz. Bizce DİB mealinde yapıldığı gibi, "müşrik" kelimesini bile çevirmemek gerekir. DİB Mealinde bu kelimeye "puta tapan" anlamı verilmiştir. Çantay ve diğer bazı mütercimler ise, kelimeyi aynen kullanmışlardır. Bize göre de doğru olan budur. Zira müşrik kelimesi ile, sadece puta tapanlar değil, başka şekillerde Allah'a ortak koşanlar da kastedilmektedir. Halbuki DİB mealinde bu anlamlar yok olmaktadır. Öte yandan "müşrik" kelimesinin Türk hâlkına yabancı olduğunu ve milletimizin bunun anlamını bilmediğini de sanmıyoruz.

Biz, "Allah, Rab, Rahman, Rahim, Resul, Nebi, secde, rüku, ibadet, zekat, hac, melek, iblis, şeytan, cin, cennet, cehennem, ahiret, kıyamet, rahmet, merhamet, mü'min, kafir, yahudi, mecusi..." vb. daha pek çok kelimeyi[264] tercüme etmeksizin, aynen Türkçeye nakletmek gerektiği kanaatindeyiz.

Bununla beraber, Türkçemizde yer etmemiş veya hâlihazırda anlaşılmayan bazı kelime ve kavramların ısrarla korunmasına ve tercüme edilmeksizin aynen kullanılmasına da karşıyız. Unutulmaması gerekir ki, yapılan iş bir tercümedir, Kur'an'ın kolay ve rahat bir şekilde anlaşılmasını sağlama gayretidir. Eğer okuyucu, yapılan tercümeyi anlamak için sözlüklere bakmak zorunda bırakılacaksa, tabiri caizse tercüme yeniden tercüme edilecekse, o zaman ilk yapılan faaliyetin heba olduğu, faydasız bir amel olduğu söylenebilir. Kendi dönemlerinde anlaşılması mümkün olduğu için, Yazır ve Çantay mealleri bu

263 Akdemir, Cumhuriye Devri Kur'an Tercümelerei, 62.
264 Bk. Çantay, Baltacıoğlu ve Kur'an'ı, sayı 259/130-131; sayı 260/146-147.

açıdan mazur görülebilir, günümüz insanınca kolay anlaşılmaması hoş karşılanabilir. Malesef dilimiz çok hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Sağlam ve istikrarlı bir dil politikamız yoktur. Ülkemizde dede ile torun birbirini zor anlamaktadır... Dünyada, dildeki yozlaşma itibariyle bize benzeyen başka milletlerin varolduğunu sanmıyorum... Bununla beraber, günümüz şartlarında yazılmış ve bugünün insanına hitap eden tercümeler, böyle kelime ve deyimler ihtiva etmelerinden dolayı mazur görülemezler. Mesela **C.Yıldırım**'ın, el-Vakıa 8 ve 9. ayetlerde geçen "amel defteri sağından verilecekler" ile "amel defteri solundan verilecekler"i ifade etmek için "meymenetliler" ve "meş'emetliler" tabirlerini kullanması bize göre hiç de uygun değildir.

Netice itibariyle bu konuda ifrat ve tefritten kaçınılmalıdır. Halkımızın aşina olduğu kelimeler aynen kullanılmalı, diğerleri tercüme edilmelidir.

9 - Kur'an-ı Kerim'deki ***zaman kiplerine*** de tercümede dikkat etmek gerekir. Çantay'ın mealinde "miş"li,"mış"lı zaman kipi kullanılmıştır. Halbuki bu kip Türkçede kesinlik değil, şüphe ifade etmektedir. Yine Türkçede bu kip, insanların bizzat şahid olmadığı ya da başkalarından duyduğu olayları ifade için kullanılır. Mesela bebekliğimizle ilgili anılarımızdan söz ederken bu kipi kullanırız. Çünkü onları biz hatırlamıyoruz, sadece büyüklerimizden duyuyoruz. Buna göre ayetleri çevirirsek, hoş olmayan manâlar ortaya çıkacaktır. Nitekim Çantay'ın el En'am 77. ayeti tercüme ederken kullandığı şu ifadeler böyledir: "Eğer Rabbim bana hidayet etmemiş olsaymış, muhakkak sapanlar güruhundan olacakmışım."[265] Tercüme şu şekilde daha makul ve daha münasiptir: "Eğer Rabbim beni hidayete eriştirmemiş olsaydı, muhakkak ki sapıklardan olurdum."[266]

10 - Bize göre Türkçeye yapılan tercümelerde, "peygamber" yerine "***elçi***" kelimesinin kullanılması uygun değildir. Eğer kullanılacaksa Allah'a atfen "Allah'ın elçisi" şeklinde kullanılmalıdır. Zira sadece "elçi" lafzı, herhangi bir elçiyi çağrıştırır. Oysa Kur'an'da geçen "elçi"den kasıt, peygamberdir. Her ne kadar "peygamber" lafzı Farsça kökenli ise de artık Türkçemizin aslî kelimelerinden biri gibi kullanılmaktadır ve hâlkımız tarafından rahatlıkla anlaşılmaktadır. O hâlde Türkçemizde Allah'ın elçisini ifade için kullanılan ve bu şekilde özel bir anlam taşıyan kelimeyi kullanmak daha doğru olsa gerektir. Buna mümasil başka kelimeler de vardır. Bütün bunları çevirirken çok dikkat etmek, Kur'an'ın murad ettiği manâyı yansıtmaya çalışmak gerekir.

---

265 Çantay, Meal, I/194.

266 Akdemir, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri*, 60-61.

11 - Kur'an-ı Kerim'i çevirirken dikkat edilmesi gereken bir husus da ***zaman uyumudur***. Cümlenin başı başka, sonu da başka bir zamanı ifade etmemelidir. Maalesef bazı tercümelerimizde böyle cümlelere rastlamak mümkündür. el-Kasas 71 ve 72. ayetler çevirilirken kullanılan şu ifade bunlardan biridir: *"Eğer Allah geceyi kıyamete kadar üzerinize uzatsaydı Allah'tan başka hangi tanrı size bir ışık getirebilir?"*[267] Üzülerek belirtelim ki, diğer mütercimlerimiz de ayeti, kulağa hoş gelecek şekilde tercüme edememişlerdir. Ayette geçen her harfe manâ verme gayreti, mütercimlerimizi böyle edebi olmayan ifadeler kullanmak zorunda bırakmıştır.

Oysa ayetleri, Akdemir'in de önerdiği gibi, şu şekilde tercüme edebiliriz: *"Eğer Allah geceyi kıyamete kadar aralıksız devam ettirse, Allah'tan başka hangi tanrı size ışık getirebilir?"*[268] Bu tercüme hem doğru, hem de edebidir. Aynı zamanda zaman uyumuna da riayet edilmiştir.

12 - Tercümede, daha önce de belirtiğimiz gibi, tefsirlerde yer alan ***israili haber*** ve rivayetlerin etkisinde kalınmamalıdır. Bilakis bunlardan şiddetle kaçınılmalıdır.

DİB Mütercimleri, " فاقتلوا أنفسكم "[269] ayetini, *"Öyleyse Yaradanınıza tevbe edin; böylece nefislerinizi öldürün (içinizdeki kötülükleri yok edin)"* anlamına geldiği hâlde,[270] *"Yaradanınıza tevbe edin, tevbe etmeyenlerinizi öldürün"*[271] şeklinde tercüme etmişlerdir ki, bu çok vahim bir tercümedir. ÇAĞ Mealindeki ifade daha da vahimdir: *"O hâlde Yaratanınıza tevbe edin ve birbirinizi öldürün"*[272] Ne acıdır ki ayet böyle tercüme edilmiştir. Ayetin devamında da *"Yaradanınız katında bu sizin için daha hayırlı dır."* denmektedir. Demek ki, o insanların tevbe edip sonra da birbirlerini öldürmeleri, Allah katında onlar için daha hayırlıdır. Bunu anlamak mümkün değildir. Ayetin böyle manalandırılması ve böyle değerlendirilmesi son derece düşündürücüdür. "Belki de mütercimler, böylesine anlamsız bir tercümeyi, tefsir kitaplarındaki mevzu bir israili rivayete dayanarak yapmışlardır. Ama mütercimler, ayetin manâsını tahrif eden rivayetlerden sarf-ı nazar etmeleri gerektiğini unutmamalıdırlar."[273]

---

267 DİB Meali, 393.

268 Akdemir, 117.

269 el-Bakara, 2/54.

270 MÜİF Meali, 7; Ateş, Meal, 7; Doğrul, Meal, 27; Koçyiğit - Cerrahoğlu, Meal ve Tefsir, 119.

271 DİB Meali, 7.

272 ÇAĞ Meali, 9.

273 Akdemir, 109.

Gerçekten de ayet, tefsir kitaplarında[274] yer alan konu ile ilgili rivayetlerin etkisinde kalınarak ve bu rivayetler esas alınarak tercüme edilmiştir. Oysa tercümede sıhhati şüpheli olan ve akla, mantığa ters düşen israili rivayetlere yer verilmemelidir.

12 - Tercümelerde herşey çevrilmez. Bazı şeyler vardır ki, onları çevirmek hem anlamsız, hem de hatadır. Genel olarak kişi, yer, şehir ve ülke adları gibi ***özel isimler*** tercüme edilmez. Bundan başka, adresler, firma ve kuruluş adları vb. de tercüme edilmez.[275]

Normal tercümeler için bile durum böyle iken, ne yazık ki bazı Kur'an mütercimleri, özel isimler dahil, herşeyi tercüme etme cihetine gitmişlerdir. Öyleki "Kur'an" adını dahi çevirmişlerdir. Nitekim **Çiloğlu**, "Kur'an"ı "Oku" diye çevirmiş ve tercümesine bu adı vermiştir. Çiloğlu, Kur'an'daki en hayati kelimeleri tercüme ettiği gibi, hemen hemen tüm sure adlarını da çevirmiştir. Mesela Bakara suresini "Sığır", el-En'am'ı "Hayvanlar", en-Nahl'ı "Balarısı", el-İsrayı "Gece yolu", el-Enbiyayı "Yalvaçlar", en-Nemli "Karınca", el-Anke-butu "Örümcek"... diye çevirmiştir. Diğer bazı sure adları da şöyledir: Ayrılıkçılar (el-Ahzab), Bölücüler (el-Münafikun), Bezekler (ez-Zuhruf), Kumullar (el-Ahkaf), Odalar (el-Hucurat) Diz çökenler (el-Casiye), Gönderilen (el-Murselat), Şiddetliler (en-Naziat), Aldanış (et-Teğabün) Kalkış (el-Kıyame)...[276]

Bu tâlihsiz tercümeyi eline geçiren bazı insanların, hayrete düştüklerine ve telaşla gerçekten Kur'an'da böyle isimlerin olup - olmadığını sorduklarına şahit olmuşuzdur. Her ne kadar Arapça aslı bu anlamlarda ise de, bunlar surelerin özel isimleri olup, bundan başka anlamda kullanılmazlar. "el-Bakara" denildiğinde, bir Arabın kafasında sığır değil, Kur an'daki malum sure canlanır. Nitekim bizde de böyle kelimeler vardır. Mesela İstanbul'da Büyük ve Küçükçekmece, Karaköy, Kartal, Beşiktaş gibi ilçe isimleri vardır. "Büyükçekmece" dendiğinde, hiçbir İstanbullunun kafasına bir gardrobun, dolabın veya masanın büyük çekmecesi gelmez, bilakis İstanbul'un bilinen ilçesi, soyut ve özel bir isim gelir. "Kartal" denildiğinde de kimsenin aklından bir kuş olan kartal geçmez. Beşiktaş, Karaköy ve diğer özel isimler için de aynı durum söz konusudur.

Kur'an'daki sure adları için de durum böyledir. İstanbul'un Kartal ilçesini " نسر " diye Arapçaya çevirmek, ne kadar abes, ayıp ve yanlışsa,

274 Bk. İbn Kesir, Tefsir, I/130-132; ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, I/69; Beyzavi, I/126; Hazin, I/126; el-Firuzabadi, I7126; Yazır, I7355.
275 Bk. F.Aydın, 140-148.
276 Çiloğlu, Tanrı Buyruğu Oku, Nazım Çeviri.

Kur'an'daki Bakara suresini de "sığır suresi" veya "inek suresi" diye çevirmek de o şekilde abes, ayıp ve yanlıştır.

O hâlde Kur'an'ı tercüme ederken, yer, kişi, millet, kabile, şehir, ülke... gibi özel isimler yanında, sure isimlerini de aynen kullanmak ve bunları tercüme etmekten sakınmak gerekir.

14 - Kur'an-ı Kerim'de geçen bazı ***deyimleri ve atasözlerini*** çevirirken de çok dikkat etmek lazımdır. Bazı atasözleri vardır ki, iki dilde de birbirine yakın ifadelerle kullanılmaktadırlar. " يضحك كثيرا من يضحك اخيرا " şeklindeki Arap atasözü böyledir. Bunu "son gülen çok güler" şeklinde değil de, Türkçede kullanılan şekliyle, "son gülen iyi güler" biçiminde tercüme etmek gerekir.

el-En'am 76. ayette geçen " فلما جنّ عليه الليل " ayetini, DİB meali mütercimleri "*gece basınca*",[277] diye çevirmişlerdir. Diğer mütercimlerimizin yaptıkları tercümeler de şöyledir: "*İşte o üstünü gece bürüyüp örtünce*",[278] "*gece karanlığını üstüne örtünce*",[279] "*üzerine gece basınca*",[280] "*kendisini gece bürüyünce*",[281] "*ne vâkît ki gece karanlığı basmaya başlayınca.*"[282] Türkçemizde de "gece basınca", "karanlık basınca", "karanlık çökünce" gibi deyimler kullanılmaktadır. Bizce ayeti dilimizde geçen bu ifade lerden biriyle çevirmek daha güzel ve daha doğrudur.

Fussilet suresinin 42. ayetini mütercimlerimiz şöyle çevirmişlerdir: "Geçmişte ve gelecekte onu batıl kılacak yoktur."[283] "Ona önünden de ardından da batıl gelemez."[284] "Ki ne önünden, ne de ardından ona batıl gelemez (onun içine asılsız söz giremez)."[285] Diğer mütercimlerimiz de buna benzer ifadelerle ayeti tercüme etmişlerdir.[286]

Öncelikle şunu belirtelim ki DİB tercümesi ayetin aslına muvafık değildir. Ayette fail "batıl" iken, DİB mütercimleri "batıl"a fail fonksiyonunu yüklememişler, bilakis onu mef'ul yapmışlardır. Dolayısıyla tercüme yanlıştır.

277 DİB Meali, 136; Ayrıca bk. Doğrul, Meal, 177.
278 Çantay, Meal, I/194.
279 MÜİF Meali, 136.
280 Ateş, Meal, 136.
281 ÇAĞ Meali, 138.
282 C. Yıldırım, Meal, 138.
283 DİB Meali, 480.
284 MÜİF Meali, 480.
285 Ateş, Meal, 480.
286 Bk. Çantay, II7860; C. Yıdırım, Meal, 482; ÇAĞ Meali, 482.

Diğer mütercimlerimizin birbirine yakın ifadelerle yaptıkları tercümeler ise, doğru olmakla beraber bize göre yetersizdir. Bir Türk bu ifadeleri okuduğunda, neyin kastedildiğini anlamada zorlanır, ayete bir manâ veremeyebilir. Ayette ifade edilmek istenen ve onu okuyan her Arabın zihninde canlanan, Kur'an'a hiçbir surette boş ve batıl bir sözün girmediği ve giremeyeceği gerçeğidir. Tercümelerde de bunu vermek lazımdır. Her ne kadar mütercimlerimiz bunu ihsas etmeye çalışmışlarsa da, bir Türkün okuduğu tercümeden bu anlamı çıkarması pek kolay olmasa gerektir. Oysa her okuyucunun rahatlıkla anlayabileceği bir ifade ve üslûp kullanılmalıydı. Mesela ayeti, *"Ona hiçbir surette boş ve batıl söz giremez"* veya benzeri bir ifadeyle çevirmek mümkündür. Ne var ki mütercimlerimizin Harfi tercümeye sadakatle bağlı kalmak yönündeki tavırları, onları, bir deyim olan " من بين يديه ومن خلفه " lafzını da aynen çevirmek mecburiyetinde bırakmış, neticede Türkçede hiç kullanılmayan ve anlaşılmayan yukarıdaki ifadeler ortaya çıkmıştır. Maalesef tercümelerimizde buna mümasil daha pek çok örnek vardır.

15 - Kur'an-ı Kerim tercüme edilirken ***mevcut tercümelerden*** de istifade edilmelidir. Zira, bazen en kötü bir meal bile, bazı ayetlerin tercümesinde son derece başarılı olmuş olabilir. Binaenaleyh bu husus gözardı edilmemeli ve gerektiğinde bu tercümelere bakılmalıdır.

16 - Mukaddimede, bu tercümeyle Kur'an'ın tamamen anlaşılamayacağına, onu daha iyi anlamak için mükemmel derecede ***Arapçaya*** vakıf olmak ve Kur'an'ın orijinalini okumak gerektiğine işaret edilmeli, okuyucu gücü nisbetinde Arapçasından okuyup anlamaya teşvik edilmelidir.

17 - Yine mukaddimede, Kur'an'ın tercümesinden müslümanları bağlayıcı hüküm çıkarmanın doğru olmadığına, bundan şiddetle sakınılması gerektiğine; Kur'an'dan hüküm istinbat etmenin de başlı başına bir ilim alanı olduğuna ve belli bir kariyer gerektirdiğine temas edilmelidir.

Tercümenin ***dizaynı, baskısı, neşri, fiyatı*** vb. diğer hususlarda, daha evvel belirttiğimiz esaslar gözönünde bulundurulmalıdır.

Biz, çok zor fakat aynı zamanda çok önemli ve gerekli olan bu işin başarıyla gerçekleştirilmesi için gerekli olan potansiyelin, tecrübe ve birikimin, ilmi altyapının, maddi imkanların, ülkemizde mevcut olduğuna ve alimlerimizin bunu en güzel şekilde başaracaklarına inanıyoruz. Türkiye Diyanet Vakfı veya benzeri bir kuruluş, böyle bir işin gerçekleşmesinde önayak olabilir ve organizasyonunu üstlenebilir.

"İslam Ansiklopedisi" gibi dev bir projeyi, tüm İslam alemine örnek olacak şekilde başarıyla yürüten TDV, hâlkımızdan, işadamlarımızdan,

üniversite ve ilim çevrelerinden, kısaca her kesimden alacağı destekle, mevcut tercümelerin hepsinden daha mükemmel ve daha az eksiği olan bir Tefsiri Kur'an Tercümesini de başarıyla gerçekleştirebilir. Esasen Vakfın böyle organizasyonlar konusunda tecrübesi olduğu gibi, ilim kadrosu da büyük ölçüde hazırdır. İstenilse bu iş rahatlıkla yapılabilir. Bize göre Türk milleti için yapılacak en büyük ve en hayırlı hizmetlerden biri de budur.

F - FERDİ KUR'AN TERCÜMELERİ

Şimdiye kadar, önemine binaen öncelikle heyet tercümeleri üzerinde durduk. Ferdi Kur'an tercümelerine gelince, prensip olarak biz bunları yeterli ve gerekli görmüyoruz. Şüphesiz bunlar da belli bir ihtiyaca cevap vermektedirler. Ancak heyet tercümelerine oranla, her yönden daha geridedirler. En iyisini gerçekleştirmek varken, daha az iyi olana teşebbüs etmeyi uygun görmüyoruz. Nitekim senelerden, hatta asırlardan beri, ferdi tercümeler yapılagelmekte, fakat öncekilerden daha iyi olma iddiasıyla ortaya çıkan her nevzuhur tercüme, onlardan farksız olmakta, onların bir hatasını düzelteyim derken kendisi başka hatalar yapmaktadır. Neticede kendisi de onlar gibi eleştirmekten kurtulamamaktadır.

Bu kadar geniş kapsamlı pek çok aslî ve tâlî manâları bulunan ilahi bir eseri, uzman heyetlerin dahi tam tercüme etmeye gücü yetmezken, sadece bir kişinin takatı nasıl yetsin? Her hâlukârda, tek kişinin yapacağı tercümenin, bir heyetin yapacağı tercümeden daha çok hatalı ve daha noksan olacağı kanaatindeyiz. Binaenaleyh, daha az hatalı ve daha az noksan olanı gerçekleştirmeye çalışmalıyız.

Bununla beraber, şimdiye kadar olduğu gibi, bundan sonra da bireysel tercümelerin yapılacağını hesaba katarak, bu konuda da bazı kaideler vaz'etmek istiyoruz. Böyle bir tercümede, yukarıda belirttiğimiz kaide ve kurallardan başka, şunlar da gözönünde bulundurulmalıdır:

1 - Kur'an'ı asla Harfi tercüme yöntemiyle çevirme cihetine gidilmemeli, böyle bir tercümenin, insanlara ait edebi bir eserin, hatta sıradan bir kitabın tercümesinde bile çok zor, hatta imkansız olduğu nazar-ı itibare alınarak bundan sakınılmalı, ***Tefsiri veya Manevi tercüme*** yöntemi tercih edilmelidir.

2 - Tercüme mutlaka ***Kur'an'ın kendisinden*** yapılmalı, Türkçe veya başka dillerdeki tercümeler esas alınmamalıdır. Bununla beraber, gerek mevcut tercümelerden, gerekse tefsirlerden istifade etme cihetine gidilmeli, ancak onlarla mukayyed olunmamalıdır.

3 - Türkçe tercümeler incelendiğinde şu farkediliyor: Sanki Kur'an'ı tercüme eden, diğer tercümeleri önüne sermiş de, onlardan farklı olmak için, kullandıkları kelimelerin eşanlamlısını seçip yazmış. Pek çok yerde bunu görmek mümkündür. Halbuki bu kelimeler, her ne kadar eşanlamlı veya yakın anlamlı iseler de, içlerinden biri münasıp düşmekte, diğerleri ise adeta sırıtmaktadır. Halbuki mütercim böyle yapmamalıdır. Daha önce başkası tarafından ister kullanılmış olsun, ister olmasın, ***hangi kelime uygun*** düşüyorsa onu kullanmalı; farklı olmalıyım düşüncesine kapılıp, münasip olmayan kelimeler isti'mal etmemelidir.

4 - Mütercim, uzmanı olduğu alanın dışında olan ayetlerin tercüme ve yorumunda, ***o alanın uzmanlarına*** danışmaktan, onların görüşlerine başvurmaktan kaçınmamalıdır. Bilakis böyle hareket ederek, yaptığı tercümenin daha doğru olmasını sağlamaya çalışmalıdır.

5 - Mütercim, yaptığı tercümenin Manevi bir tercüme olduğunun bilincinde olarak, ayetlerin tercümesinde ***serbest hareket*** edebilmeli, asıl metindeki her kelimeye manâ vermeye kalkışarak, cümlelerini anlaşılmaz hâle sokmamalıdır. Bir Türk, o cümleyi nasıl daha rahat, daha kolay ve daha hatasız anlayacaksa öylece çevirmelidir. Bunu yaparken ayetin manâsını da yansıtmalıdır.

6 - Tercümenin ismi, mukaddimesinde verilmesi gerekenler, ***dizaynı, basımı, dağıtımı*** vb. konularda daha evvel belirttiğimiz hususlara uyulmalıdır.[287]

---

287 Tüm bu teklifleri sunarken, kendi görüşlerimiz yanında ayrıca şu kaynaklardan da istifade ettik:
1 - S.E. Ali, Tercemetu Ma La Yutercem, 80-81,
2 - H. el-Meayirci, Mecmau Tercemat, 251-253,
3 - A. İbrahim Muhenna, Dirasetun Havle Tercemati'l-Kur'an, 49-50,
4 - M. Hasan el-Hacevi, Tercemetu'l-Kur'ani'l-Kerim, 191,
5 - M.H. Ali es-Sağir, el-Musteşrikun ve2 d-Dirasetu'l-Kur'aniyye, 47,
6 - ez-Zürkani, Menahilu'l-İrfan, II/30-32,
7 - H. Abdurrahman el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 476-477,
8 - M. Salih el-Bindak, el-Musteşrikun ve Tercemetu'l-Kur'ani'l-Kerim, 75-77,
9 - İbnu'l-Hatib, el-Furkan, 233-234,
10 - M. Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 589-591,
11- H. Atay - Y. Kutluay, Önsöz, 1,
12 - DİB Meali, Türkçe Anlam (Meal) Hakkında Açıklamalar, IX-X,
13 - H.B. Çantay, Meal, I/8-9,
14 - H.B. Çantay, Baltacıoğlu ve Kur'an'ı, sy. 259/130-131, sy.260/146-147,
15 - S. Ateş, Meal, XIV-XV,
16 - Ali Bulaç, Meal, 10-11,

Gerek heyet tercümesi için, gerekse bireysel tercümeler için belirttiğimiz hususların, uzun bir zaman, sürekli, sabırlı ve kararlı bir çalışma gerektirdiği açıktır. Bize göre bunun böyle olması lâzımdır. Tercüme edilen, herhangi bir eser değil, Allah'ın kitabıdır. Binaenaleyh, kısa bir zamanda, çalakalem tercüme edilmesi doğru değildir.

Dünya edebiyat tarihine adını altın harflerle yazdıran bazı yazarların, eserlerini yazarken, her cümle üzerinde tek tek durdukları, düşündükleri; onu defalarca okuyarak ya da başkalarına okutarak, kulağı tırmalayan bir yanının olup olmadığına, kafalarında tasvir ettikleri manâyı yansıtıp yansıtmadığına dikkat ettikleri... bütün bunlardan sonra, ona eserlerinde yer verdikleri kaydedilmektedir. Böyle hassasiyet gösterilen ve itina ile oluşturulan, sabırla ve kararlılıkla yumak yumak örülen bu tür eserler, tabiî olarak "şaheser" olmayı ve Dünya Klasikleri arasında yer almayı hak etmektedirler.

Verdun Belediye reisinin genç yaşta ölen Rose isimli kızı için, ünlü Fransız şairi Malherbe, Reisi teselli etmek amacıyla bir mersiye yazar. Fakat mersiyenin yazılması çok uzun zaman alır. Bu arada reis matemini unutur, hatta bir süre sonra ölür. Şiir ancak Reisin ölümünden bir süre sonra biter. Malherbe'e çevresindekiler, --- İyi ama derler, sen bu şiiri Belediye reisini teselli için yazmıştın, hâlbuki o da öldü. Artık ortada teselli edecek kimse yok! Eleştiri mahiyetindeki bu sitemkar sözlere, Malherbe şu tarihi cevabı verir:

--- Kabahat bir şiir yazacak kadar zaman yaşayamayan Belediye reisindedir.[288]

Tıpkı hassas bir kuyumcu edasıyla, uzun süre sabır ve sebatla şiiri üzerinde çalışan Malherbe, bu sayede Fransız edebiyatına ölümsüz bir eser bahşetmiştir. Biz, yeryüzünün en değerli eseri olan Allah'ın kitabını tercüme edenlerin de bu hassasiyeti, fazlasıyla göstermeleri gerektiğine inanıyoruz.

Kur'an'ı Çekoslovak diline çeviren **İvan Herberk,** bu hassasiyeti gösterenlerden biridir. Herberk, ömrünün yirmi yıldan fazla bir kısmını Kur'an'ın tercümesine hasretmiş; her ayet için ayrı bir dosya tutmuş, her cümlesi üzerinde uzun uzun düşünmüş, ondan sonra eserini vücuda getirmiştir.[289]

Her mütercimin böyle yapması lâzımdır. Ayetler üzerinde, hatta her cümle üstünde teker teker durmalı, uzun uzun düşünmeli, ifade ettiği manâ,

---

17 - Ali Bulaç, Meal ve DİB Meali,
18 - Salih Akdemir, Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri, 58-63,
19 - Ferit Aydın, Tercüme Sanatının Gerçekleri, 140-148.
20 - Haluk Nurbaki, Kur'an-ı Kerim'den Ayetler ve İlmi Gerçekler, 7-8.

288 Banarlı, 38.

289 Hamidullah, İvan Herberk, 230.

çizdiği atmosfer, ihsas ettiği edebi zevk, tasvir ettiği tablo... bütün bunları hesaba katmalı, buna göre anlam vermelidir. Değerli hocamız **Mehmet Maksudoğlu**, Kehif suresinde geçen ve güneşin Ashab-ı Kehf üzerine doğuşunu tasvir eden ayetleri tercüme etmek için, güneşin doğuşunu uzun uzun seyretmek ve üzerinde düşünmek gerektiğini, bundan sonra ayeti tercüme etmek lazım geldiğini; bunu yapmayacak bir mütercimin bu ayetleri tercüme etmeye hakkının olmadığını derslerinde söylerdi.

Kur'an'da buna mümasil daha pek çok husus vardır. Meselâ insanın dikkatini göğe çeken, yıldızlara, gök cisimlerine yönelten birçok ayet mevcuttur. Bunları tefsir ve tercüme edecek biri, eğer pek çok geceler, bu cisimlere, göğün büyüleyici güzelliğine hayran hayran bakmamış, onları seyrederken derin duygulara kapılmamışsa, tefsir veya tercümesinde başarılı olması, ayetin aslının verdiği mesajı yansıtması, ondaki edebi zevki hissettirmesi mümkün değildir. Başını kaldırıp da göğe bakmayan, hatta onun cezbedici güzelliğini daha yakından seyretmek için teleskopla gök alemini hayranlıkla temaşa etmeyen biri, "*Gökleri yedi kat yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında asla bir düzensizlik göremezsin. Gözünü çevir de bak, bir çatlak görebilir misin? Bir daha, bir daha bak! Göz onda bir çatlak görmeksizin, bitkin ve yorgun olarak sana geri döner.*"[290] ayetlerini ve benzeri ayetleri tam olarak tercüme edebilir mi?!

Bütün bunları çevirirken, dünyaca ünlü bir ressam edasıyla hareket etmeli, onun resmine vermek istediği naturelliği, tablosunda hissettirmek istediği canlılığı yakalamak için, uzun uzun düşünüp müşahadeler yaptığı gibi, mütercim de derin derin tefekkür edip gözlemler yaparak hareket etmeli, Arapça aslındaki lafzı, nazmı ve manevi canlılığı kısmen de olsa yansıtmaya çalışmalıdır. Bize göre ancak böyle titiz bir çalışma sonucu, uzun süre değerini yitirmeyen mükemmel bir tercüme vücuda getirilebilir.

G - MÜTERCİMDE BULUNMASI GEREKEN VASIFLAR

Yukarıdan beri sözünü ettiğimiz tefsir ve tercümeleri yapacak kimselerin bir takım evsafı haiz olmaları icap etmektedir. Tefsir ve tercümesi yapılacak olan eser Allah'ın kelamıdır. Bu yüce kelamı şerh ve izah gibi en mukaddes görevlerden birini ifa edecek kişilerin kendi alanlarında tanınmış, ün yapmış, kariyer sahibi kişiler olmasından daha tabiî ne olabilir?! Bu zevatın bundan başka şu sıfatlarla da muttasıf olmaları gerekmektedir:

290 el-Mülk, 67/3-4.

1 - Müfessir ve mütercim en başta sağlam ve sıhhatli bir ***itikada*** sahip olmalıdır. Malumdur ki çoğu zaman kişiler, yorum ve açıklamalarında, mensubu oldukları inancın, bağlı bulundukları düşüncenin etkisinde kalmaktadırlar. Bu yüzden ayetleri tefsir ve tercüme ederken, bilerek veya bilmeyerek, subjektif duyguların etkisiyle kendi inanç ve düşüncelerini yansıtmaktadırlar. **İmam-ı Gazali**, bu konudaki aşırılıklardan şikayetle şöyle diyor: Hepsinin metodunda mezhep, değişmez, tadil edilmez ve herhangi bir değişikliğe uğramaz bir mihver noktası olarak kabul edilmiş, Kur'an, şu veya bu mezhebe uyması için, bu mihver noktasına göre te'vil edilmiştir. Bir kelimeyle söylemek icap ederse, mezhep ve fırkaların fikirleri, Kur'an'ın nassına zorla kabul ettirilmiş ve Kur'an'a hakim kılınmıştır...[291]

İşte bu yüzden tefsir ve tercümeyi yapacak heyet mensuplarının veya bu alanda bireysel olarak çalışacak kimselerin, en başta, Kur'an'ın ruhundan ve İslamın özünden kaynaklanan sağlam ve sıhhatli bir itikada sahip olmaları, şu veya bu mezhebe angaje olmamış, batını fikirlere saplanmamış kişiler olması zaruri olmaktadır. Aksi takdirde, İmam-ı Gazali'nin de belirttiği gibi, müfessirin mezhebi düşüncesi tefsire yön verecek; oysa yine Gazali'nin dediği gibi, "... mebde' itibariyle hüküm ve istikamet veren, Kur'an'ın kendisi olmalıdır."[292]

Burada mütercimin de mutlaka müslüman, hem de iyi bir müslüman olması gerektiğini vurgulayalım. Gayr-ı müslimlerin yaptığı tercümelerin sıhhatli olma ihtimali çok azdır. Nitekim, şimdiye kadar çeşitli dillerde yapılan gayrı müslimlere ait tercümelerin pek çoğunun, bilinçli olarak yapılmış tahriflerle ve maksatlı hatalarla dolu olduğu söylenmiş ve bu hususlarda sert bir şekilde eleştirilmişlerdir. Esasen gayr-ı müslimlerce, özellikle hıristiyanlarca yapılan tercümelerin çoğu, İslamı refüze etmek, İslam ve Kur'an'a yönelik olarak beliren sempatiyi izale etmek ve hıristiyan kamuoyunda müslümanlık hakkında yanlış fikir ve düşüncelerin zuhuruna imkan sağlamak gayesine matuftur. Nitekim daha önceki bölümlerde belirtmeye çalıştığımız gibi, Batılı mütercimlerin büyük bir kısmı bu gayeyle hareket etmiş, Kur'an'ın bir "vahiy" ürünü olduğunu red ve inkâr etmişlerdir. Ona "Muhammed'in Kitabı" imajını vermeye çalışmış, bunun için de tercümelerinde hep bunu çağrıştıracak isimler kullanmışlardır.

Binaenaleyh, biz mütercimin mutlak surette müslüman olması gerektiğine inanıyoruz. Her ne kadar subjektif duygulardan arınmış, ilmi ölçüler ve bilimsel tarafsızlık anlayışı içerisinde Kur'an'ı tercüme eden hıristiyanlar olabilse

291 et-Tanci, 16.
292 Aynı yer.

de, biz bunu çok küçük bir ihtimal olarak görüyoruz; bundan dolayı da mütercimin müslüman olmasını temel şart olarak kabul ediyoruz.

Sadece müslüman olmayı da yeterli görmüyoruz; itikad ve amel itibariyle iyi bir müslüman olması gerektiğine inanıyoruz. Böyle olmayan biri, mes'elenin me'uliyetini ve ciddiyetini idrak edemez. Kur'an'ı tercüme etmenin sorumluluğunu ve ciddiyetini müdrik olmayan, gereken itina ve özeni gösteremez. Nitekim, ülkemizde yayınlanan tercümelerden bazılarının mütercimleri, itikad, ahlak ve amel yönünden iyi bir müslüman olmadıklarından, hatalarla dolu olan tercümelerini neşretmekten çekinmemişlerdir. Ne var ki, onların bu durumunu sezen hâlkımız, tercümelerine itibar etmemiş; güven ve itimat veremeyen bu tercümeler, kütüphane raflarında çürümeye mahkum kalmışlardır.

Netice itibarıyla Kur'an'ı tefsir ve tercüme edecek zevat, her hâlukarda iyi bir müslüman olmalıdır.

2 - Faziletli, dürüst, özü ve sözü birbirine uyan, ***iyi ahlak sahibi*** kişiler olmalıdırlar. Allah'ın Kur'an'ında, Hz. Peygamber'in de hadislerinde yasakladığı hâl ve davranışlardan şiddetle sakınmalı, emrettiklerine de sımsıkı sarılmalıdırlar. Yaşayışlarıyla insanlara örnek olmalı, yapacakları ikazlara en başta kendileri uymalıdırlar. Yorumu ve yaşayışı arasında tenakuz bulunan bir müfessir, etkileyici ve inandırıcı olamaz. Müfessirin ve mütercimin kavli ve hâli, özü ve sözü, inanışı ve yaşayışı birbirine uymalıdır.

3 - ***Tefsir usulü*** ve ***tercüme teknikleri*** konusunda derin bir bilgiye sahip olmalıdırlar. Kur'an'ın nasıl tefsir ve tercüme edilmesi, hangi ölçülere uyulması gerektiği konusunda, usul kitaplarında belirtilen esasları bilmeli ve ona göre hareket etmelidirler. Öncelikle Kur'an'ı Kur'an'la şerh ve izah etmeye çalışmalı, ondan sonra gerektiğinde sahih hadislerden, sahabe ve tabiun kavlinden yararlanmalıdırlar. İsraili haber ve yorumlardan, sıhhati şüpheli hadislerden, sahih olmayan kavillerden ve gereksiz haşiyelerden şiddetle kaçınmalıdırlar. Bunun için Tefsir ve Hadis ilmi ile bunların usullerine müteallık ilimlere vakıf olmalıdırlar.

4 - ***Arap dilini***, gayet iyi bilmeli, maani, beyan, bedi', fesahat ve belağat konularında geniş bir bilgiye sahip olmalıdırlar. Aksi takdirde, Arap dilinin şaheseri durumundaki Kur'an'ı hakkıyla anlayamazlar. Kur'an'ı tam olarak anlayamayandan, onu anlatmasını beklemek abes olur.

Esefle belirtelim ki, ülkemizde Kur'an'ı tercüme edenler arasında en küçük bir Arapça ibareyi bile okuyup anlayamayacak durumda olanlar vardır. "Öyle değişik, yeteneksiz ve beceriksiz kimseler Kur'an'ı tercümeye kalkışmışlar ki, insan bunları öğrenince hayret ediyor. Kaleme sarılan, önüne üç beş

tane tercüme seriyor, bir ayet ondan, bir cümle bundan... derken, derme çatma bir tercüme ortaya koyuyor. Bari dilleri Türkçe, ifadeleri iyi ve güzel olsa..!"[293]

Ulunay, Tan gazetesinin neşrettiği ve **Murat Sertoğlu**'nun hazırladığı tercüme için şunları söylüyor: "Ben o zevat içinde (nasara - yansuru)yu da pek bilenin mevcut olduğunu zannetmiyorum."[294]

Ali Kemal Aksüt de, **İsmail Hakkı Baltacıoğlu** ve **Osman Nebioğlu**'nun hiç Arapça bilmedikleri hâlde, Kur'an'ı tercüme ettiklerini ve kendilerine mütercim ünvanı verdiklerini söylemektedir.[295]

Arapça konusundaki bu bilgisizlik ve yetersizliklerinden dolayı olacak ki, böylelerinin tercümelerinin hemen her satırında hatalar tesbit edilmiş, bu tercümelerin serapa yanlışlıklarla dolu olduğu söylenmiştir.

Sonuç olarak, Kur'an'ı tefsir ve tercüme edecek zevatın çok iyi derecede Arapça bilmesi gerekmektedir.

Mütercim bundan başka, Kur'an'ın manâlarını nakledeceği dili de çok iyi bilmelidir. O dilin gramer yapısına, ifade tarzlarına, deyim ve atasözlerine vakıf olmalıdır. Tercümeyi yapacağı dili konuşan milletin genel kültürünü, inancını, ahlak anlayışını, örf ve adetini, sosyal ve ekonomik yapısını, tarihini... de çok iyi bilmelidir. Daha açık bir ifadeyle, tercümeyi o milletin bir ferdi (veya fertleri) yapmalıdır. Yani her millet, Kur'an'ı kendi diline evlatları aracılığıyla tercüme ettirmelidir. Fakat bu mümkün olmayacaksa, tercümeyi yapacak kişi(ler), o millet içinde uzun süre yaşamalı, başta dilleri olmak üzere her yönüyle onları iyice tanıdıktan sonra tercümeyi yapmalıdır.

Biz mütercimin, kendi anadilinden ve Arapçadan başka, İngilizce veya Fransızcayı da bilmesinin iyi olacağı kanaatindeyiz. Zira mütercim, bazen bu dillere yapılmış olan tercümelerden veya bu dillerdeki lügat ve ansiklopedilerden yararlanmak zorunda kalabilir. Meselâ, doğrudan doğruya Türkçede karşılığını bulamadığı kelimenin, İngilizce veya Fransızca karşılığını bulup, ordan da Türkçesini tesbit edebilir. O yüzden daha iyi bir tercüme için bu da gereklidir.

5 - Tefsir veya tercüme heyetini oluşturan zevatın herbiri, kendi sahasının ***mütehassısı*** olmalıdır. Kendi alanını oluşturan bilim dalını en ince noktasına kadar bilmelidir. Alanıyla ilgili teknolojik ve bilimsel buluşları yakından takip etmeli, dünyadaki gelişmelerden anında haberdar olmalıdır.

---

293 Sebilurreşad, VIII (1955), sy.197/339.
294 Aynı yer.
295 Aksüt, Kur'an'ın Tercümesi Oyuncak Haline Getirilemez, 101.

Özellikle bilimsel konularla ilgili ayetlerin tefsir ve tercümesinde, müfessir ve mütercimlerimizin çok başarılı oldukları söylenemez. Esasen bu noktada onlar mazurdurlar. Çünkü bu tür ayetler, ancak son zamanlarda modern ilmin geniş ve derin araştırmaları sonucu elde ettiği veriler sayesinde tam anlaşılabilmektedir. Şurasını altını çizerek belirtelim ki, Allah'ın kitabını sadece klasik Kur'an ilimleriyle anlamak mümkün değildir. Onu anlamak için, bu klasik ilimler yanında, tıp, fizik, kimya, astronomi, tarih, psikoloji, sosyoloji vb. çeşitli ilimleri bilmek gerekir. Hatta bunun için arkeolojinin dahi bilinmesi gerektiği ifade edilmiştir.[296]

Tek bir kişinin bütün bu ilimleri ihata etmesi, hepsini yeterince bilmesi muhâldır. Bundan dolayı, Kur'an'ı bir komisyonun, değişik ilim dallarından uzman kişilerin oluşturduğu bir heyetin tefsir ve tercüme etmesi gerektiğini söylüyoruz.

Buna göre, doğru bir şekilde tefsir ve tercümesi yapılacak Kur'an ayetleriyle modern bilimin son verileri arasındaki ayniyeti veya paralelliği müşahade edecek pek çok bilim adamının ve sağduyu sahibi insaflı insanların Kur'an'a hayran kalacağı -belki de ona iman edeceği- söylenebilir.[297]

6 - Keskin bir ***zekâya***, meseleleri tahlil ve terkip yeteneğine sahip olmalıdırlar. Dirayetli ve basiretli olmalı, olaylar arasında bağlantı kurmayı, meselelerin içyüzünü görebilmeyi başarmalıdırlar. İleri görüşlü ve geniş bir ufka sahip olmalıdırlar. Olayları çok yönlü ve geniş bir perspektiften ele alabilmeli, skolastik ve klasik yaklaşımlarla mukayyed olmamalıdırlar.

7 - Edebi ve akıcı bir ***üslûba*** sahip olmalıdırlar. En girift ve en karışık cümleleri dahi kolaylıkla anlaşılır ve zevk alınır bir hâle sokabilmelidirler. Yorumlarında açık olmalı, herkesin rahatlıkla anlayabileceği bir ifade kullanmalıdırlar.

8 - Bu işin ***önemine*** ve ciddiyetine gönülden inanmalıdırlar. Tefsir veya tercümeyi, başkaları ısmarlıyor diye değil, gerçekten hayırlı ve faydalı bir iş olduğuna inandığı için yapmalıdırlar. Asla maddi bir kaygı ve menfaat beklentisi içinde olmamalıdırlar. "Allah rızası" ve "insanlara faydalı olmak" en büyük emelleri ve idealleri olmalıdır.

9 - Özelde İslam aleminin, genelde ise tüm dünyanın sosyo-ekonomik yapısını, kültür ve medeniyet alanındaki durumu, gidişatı vs. gayet iyi bilmeli, yorumlarında bu noktaları da gözönünde bulundurmalıdırlar.

296 Malik Bin Nebi, 11.
297 Akdemir, 134.

10 - Bu işi yapacak zevatın maddi ve manevi huzuru, imkânları da çok önemlidir. Bu konularda sıkıntıları olan birinden, faydalı ve güzel bir çalışma beklenmemelidir. Bu yüzden Kur'an'ın tefsir ve tercümesiyle uğraşacak kimselerin maddi kaygılardan uzak ve rahat bir çalışma ortamına sahip olmaları lazımdır.

Bütün bu evsaf ile mücehhez kişilerin yapacağı tefsir ve tercümelerin, herkesin güven ve itimadını kazanacağından şüphe yoktur. İnsanlar, bu tefsir ve tercümeleri gönül huzuru içinde zevkle okuyacak, bu sayede Allah'ın kelamını daha iyi anlayacaktır.

Belirtilen özelliklere sahip ve Kur'an gibi yüce bir kitabı tefsir ve tercüme etmenin ehemmiyetini müdrik olarak bu işe teşebbüs edenler, şüphesiz en bahtiyar insanlardır. Böyleleri, **Hamidullah**'ın da belirttiği gibi "risalette Peygamber'in ortağı"dırlar.[298] Allah'ın Rasulü'nün rasulüdürler.[299] Hz. Peygamber'in Arap toplumuna tebliğ ettiği Kur'an'ı, onlar başkalarına ulaştırmanın şerefini taşımaktadırlar. Kelamların en güzeli olan Allah'ın kelamını insanlara iletiyor, onları Kur'an'dan ve onun muhtevasından haberdar ediyorlar. Bu ağır sorumluluğun idraki içinde bu işi yapanlar, mükafatın da en büyüğüne nail olacaklardır.[300]

298 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 50.
299 Yazır, V/3012-3013.
300 Tüm bunları tesbit ederken, kendi görüşlerimiz yanında ayrıca şu eserlerden de istifade ettik:
1 - M. Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 50,
2 - ez-Zürkani, Menahilu'l-İrfan, II/9,
3 - S.E. Ali, Tercemetu Ma La Yutercem, 80,
4 - H.e l-Meayirci, Mecmau Tercemat, 251,
5 - A.İ brahim Muhenna, Dirasetun, 114,
6 - H. Abdurrahman el'Ak, Usulu't-Tefsir, 188, 475-477,
7 - S. Akdemir, Cumhuriye Dönemi Kur'an Tercümeleri, 132-137,
8 - F. Aydın, Tercüme Sanatının Gerçekleri, 174-180,
9 - M. Raif Ogan, İslam Dininin Hakikatleri F.Altay'ın İslam Dini Adlı Eserine Reddiye, 133,
10 - M. Raif Ogan, Kur'an-ı Kerim'in Eksik Tercümeleri, 98,
11 - Malik Bin Nebi, Kur'an-ı Kerim Mucizesi, 11,
12 - Sebilurreşad, VIII, sy. 197/339; X, sy. 232/103; XI, sy. 257/101.

H - MEVCUT TERCÜMELERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Daha önceleri belirttiğimiz gibi, dünyanın pek çok dillerine, bu arada Türkçemize Kur'an-ı Kerim birçok kereler çevrilmiştir. Gerek ülkemizde yapılmış tercümelerden, gerekse diğer dünya dillerine yapılmış olan tercümelerden hiçbiri, istenilen seviyeyi tutturamamış öncekilerden daha iyi olduğu iddiasıyla ortaya çıkan her yeni tercüme, öncekiler gibi birçok tenkit ve eleştiriye maruz kalmış, eksik ve hatalı olmakla itham edilmiştir.

Tezimizin bu kısmında, başta dilimize yapılmış olanlar olmak üzere, bazı tercümeleri değerlendirmeye tabi tutacağız. Önce Batı dillerindeki birkaç önemli tercümeyi ele alacak, sonra da Türkçemizdekilerden bazılarını inceleyeceğiz.

1 - Batı Dillerinde Yapılmış Olan Tercümelerdeki Bazı Hatalar

Tercümelerde her zaman hatalar yapılagelmiştir. Elverirki bu hatalar kasden yapılmış olmasın. Öteden beri gerek dini, gerekse din dışı eserlerin tercümesinde önemli hataların yapıldığı görülmektedir. M.S. 400 yılında Roma Katolik Şeriat kitabı olarak adlandırılan ve **Michel Anelco** tarafından yapılan **Vulgate** adı ile meşhur olan Kitab-ı Mukaddes tercümesinde, **Musa Peygamber**'in Sina Dağından dönüşteki kısımda geçen ve yüzünün parlaklığını ifade eden ibare, "yüzü boynuzluydu" şeklinde çevirilmiştir.[301]

Yabancıların Kur'an-ı Kerim'i tercümelerinde de oldukça fahiş hatalar yaptıkları görülmektedir. Bu hataların büyük bir kısmı, maalesef bilinerek ve ardniyetle yapılmıştır. Az bir kısmı ise, mütercimin kötü niyetinden değil, fakat bu alandaki yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Böyle birkaç insaflı mütercimi hariç tutarsak, geriye kalanların hepsinin Kur'an'ı önyargılarla ve onu refüze etmek gayesiyle tercüme ettikleri rahatlıkla söylenebilir. Bunlar en başta, Kur'an'ı Allah'ın değil **Hz. Muhammed**'in kitabı, onun duygu ve düşünceleri şeklinde takdim etmiş,[302] kapaklarında "Muhammed'in Kitabı, Muhammed'in Kur'an'ı, Muhammed tarafından yazılmış kitap..." gibi isimler kullanmışlardır.[303] Daha evvel de belirttiğimiz gibi, özellikle Alman mütercimler de onu, "Türklerin Kitabı, Türklerin Kur'an'ı" diye isimlendirmişlerdir.[304]

301 Tanyu, Yahudiliğin Kutsal Kitapları, 110, dipnot 34.
302 Bu konuda Batılı yazarlara verilen cevaplar için bk. Malik Bin Nebi, Kur'an-ı Kerim Mucizesi.
303 Hamidullah, İvan Herberk, 230; Koca, 2; Muhenna, 87-88.

Yine bu mütercimler, tercümelerine yazdıkları uzun mukaddimelerde verdikleri mesnetsiz, fakat maksatlı bilgilerle, Kur'an'ın aslının kaybolduğu, bazı ayetlerinin eksik olduğu içinde çelişkiler bulunduğu... vb. iddialarda bulunmuşlardır. Hz. Peygamber'in hayatına ayırdıkları sayfalarda, daha ziyade onun özel hayatı üzerinde durmuş, bir takım uydurma haberlere istinaden onu tahkir etmeye yeltenmişlerdir. İslam dinini tanıtıcı yerlerde ise, yine kasıtlı olarak ve bazı ayet ve hadisleri çarpıtarak, bu dinin müsamahasız, savaşçı, sert ve ilkel olduğu imajını kafalara yerleştirmeye çalışmışlardır.[305]

Kur'an'a bu perspektiften bakan birinin, tercümesinde objektif olmayacağı, bilimsel usul ve esaslara bağlı kalmayacağı, ilim ahlakının gereğini yapmayacağı izahtan beridir. Nitekim, tercümelerinde bu durum açıkça görülmektedir. Onlar, Kur'an'ı bu düşüncelerini te'yid edecek ve bu fikirlerine hizmet edecek şekilde çevirmişlerdir.[306]

Şimdi bu hatalardan bazılarını görmeye çalışalım:

a - Batılı müsteşrik mütercimler, "إقرأ باسم ربك الذي خلق"[307] ayetini Fransızcaya çevirirken, "preche", "recite" ve "lis"[308] kelimelerini, İngilizceye çevirirken de "recite" ve "read"[309] lafızlarını kullanmışlar, bununla okuyucularına, Hz. Peygamber'in daha önce Kur'an'ı bildiğini ima etmek istemişlerdir. Esasen bu hususu mukaddimelerinde de ısrarla belirtmişlerdir.[310] İşte burada da ayeti, bu iddialarını te'yid eder mahiyette tercüme ederek, kendilerini haklı çıkarmaya çalışmışlardır.[311]

b - Bu şekilde kasden yanlış anlam verdikleri ve kendi fikirleri doğrultusunda tercüme ettikleri bir kelime de, Hz.Peygamber için kullanılan "ümmi" lafzıdır. Kur'an'da değişik şekillerde altı yerde[312] geçen bu sıfatla, Hz.Peygamber'in okuma yazma bilmediği anlatılır. "*Onlar ki, ümmi peygamber (olan) Rasul'e tabi olurlar...*"[313] Kur'an bu şekilde Hz. Peygamber'i

304 Bk. s.151-152.
305 Bk. Hamidullah, İvan Herberk, 230-232; Muhenna, 84-101.
306 Bucaille, Teemmülat, 93.
307 el-Alak, 96/1.
308 Anlamları için bk. Darago, 493, 324; Namık Hansa, 463, 637, 682.
309 Anlamları için bk. Alderson - İz, 442, 444.
310 Bk. Blachere, Le Coran, 14-18; O.Pesle - A.Tidjani, Le Coran, 96. surenin tercümesi.
311 el-Bindak, 123.
312 Bk. Abdulbaki, 81.
313 el-A'raf, 7/157, 158.

"ümmi" olarak, yani okuma yazma bilmeyen biri olarak takdim ederken, ve hemen hemen bütün İslami eserlerde bu husus, hikmetleriyle beraber sarahatle belirtilmişken,[314] yine de Batılı mütercimler, onun Kur'an'ı öğrenip yazdığını iddia etmekten geri durmamışlardır. Ayetlerde geçen "ümmi" lafzını da, bu kelimenin karşılığı olan "illiterate" (Fransızca İllettre)[315] ile çevirmeleri gerekirken, onlar böyle yapmamış, -mesela, **Blachere**'nin yaptığı gibi[316]- "putperestlerin Peygamberi" anlamına gelen "Prophete gentils" ile tercüme etmişlerdir. Ayeti bu anlamda çeviren **A. Mason**'a, bu yanlışlık hatırlatıldığı hâlde, o bilinçli olarak aynı hatayı yapmada ısrar ve devam etmiş, Hz. Peygamber'in okuma - yazma bilmediği imajını vermekten sakınmıştır.[317]

c - **Bucaille**, Kur'an'da geçen "zevc, ezvac, zevceyn, alak" gibi, modern bilimin elde ettiği son gelişmelerle ancak tam anlaşılabilen kelimelerin, Batılı mütercimler tarafından bilinçli olarak yanlış çevrildiklerini belirtiyor. Bunun sebebini de şöyle izah ediyor: Batılılar bu hakikatlerin, bundan ondört asır önce inmiş olan Kur'an'da mevcut olduğunu öğrenince, onun bir beşer sözü olamayacağına kanaat getireceklerdir. İşte, Batı kamuoyu bunları öğrenmesin diye, bu ve benzeri ayetler kasden yanlış tercüme edilmektedir.[318]

d - Atina'da **S. Darema** yayınları arasında çıkan ve **Minas Zagrafu - Meranenu** tarafından hazırlanan Yunanca Kur'an tercümesinde, Nisa suresinin başındaki "Ey insanlar" ibaresi, "ölüler" anlamında kullanılan "thinitoi" kelimesi ile ifade edilmiştir. Başındaki "ey" nidası da ihmal edildiğinden sure, "ölüler..." diye başlamaktadır.[319]

Bundan daha kötü olanı ise, aynı mütercimin İhlas suresindeki "ahad" kelimesini tercüme ederken yaptığı hatadır. Bu kelimeye karşılık olarak "enotita" kelimesi kullanılmıştır. "Enotita", "birlik" demektir; ama "tek olma" anlamında değil, "birleşme, beraber olma, iki veya daha çok kişinin birleşmesi, bütünleşmesi anlamında birlik" demektir. İhlas suresindeki "birlik" ise, "tevhid"tir; Allah'ın birliği anlamındadır. Bunun Yunanca karşılığı "monothia, monotheismos"dur.[320] Mütercim muhtemelen, hıristiyan ilah anlayışındaki "trinite - teslis"ten veya Grek medeniyetindeki çok tanrılı din anlayışından etkilenmiş olacak ki, eşi ve benzeri olmama anlamındaki birliği ifade eden "ahad" kelimesini "enotita" ile tercüme etmiştir. Belki de bunu kasden yapmıştır. Esasen mütercimin İslamın ilah anlayışını bilmemesi çok zayıf bir ihtimaldır. Buna rağmen böyle davranması, ardniyetli oluşunun bir göstergesi olabilir. Mütercim "ahad"ı "enotita" ile tercüme etmekle, Yunanlı okuyucuların zihninde, "birçok tanrıların birleşmesiyle oluşan teklik" şeklinde bir İslam ilah anlayışının canlanmasını sağlamış olacaktır. Bu da Yunanlının İslamı doğru olarak algılamasını engellemektedir. Her ne sebepten olursa olsun, "ahad" lafzının bu şekilde tercümesi bir tahriftir, ayetlerin anlamını saptırmadır.

314 Mesela bk. Beyzavi, II/646; Hazin, II/647.
315 Anlamı için bk. Dsarago, 269.
316 Blachere, Le Coran, (al-Qor'an), 194.
317 Bucaille, Teemmülat, 94-95.
318 Bucaille, Teemmülat, 97-101.
319 Koca, 2
320 Aynı yer.

e - Bazı Batılı mütercimler, ayetlerin tercümesinde yaptıkları tahrifatı, mukaddimelerinde verdikleri mesnedsiz ve iftira mahiyetindeki bilgileri yeterli görmemiş olacaklar ki, okuyucuları Kur'an hakkında daha fazla yanılgıya düşürmek için tercümelerinde şerh ve haşiyelere yer vermişler; buralarda -güya Kur'an'ın kendi içinde mütenakız olduğunu isbatlamaya çalışmışlardır. **J.M. Rodwel** de böyle yapanlardan biridir. Rodwel, Bakara suresinin 285. ayetine yaptığı ta'likte, bu ayetle, *"O peygamberler ki, Biz onların bazılarını diğerlerine üstün kıldık"* [321] anlamına gelen ayetin birbirlerini nakzettiklerini söylemiştir. Oysa ilk ayette *"Biz peygamberlerden hiçbirinin arasına fark koymayız"* [322] manâsındaki ifade ile, onlara iman ve peygamberliklerini tasdik nokta-ı nazarından aralarında fark koyulmadığı belirtilmek istenmektedir. Müslümanlar, aralarına hiçbirini ayırmaksızın bütün peygamberlere inanır ve hepsinin peygamberliğini tasdik ederler. Allah Teala ilk ayetle bunu ifade buyurmuştur. Allah'ın diğer kulları gibi peygamberler de, mücahede, mücadele, muamele, muvaffakiyet vb. hususlarda birbirlerinden farklıdırlar ve bu konularda kimi kiminden üstündür. Bu da gayet normaldır. İşte ikinci ayetle murad edilen de budur ki, ilk ayetle aralarında hiçbir tenakuz yoktur. Muhtemelen Rodwel de bunu bilmektedir; fakat o da diğer meslekdaşları gibi, hıristiyan kamuoyunda İslam ve Kur'an'a karşı bir antipati uyandırmak, İslamın yükselen tirendini engellemek için böyle davranmıştır.[323]

Batılı müsteşrikler tarafından yapılmış tercümelerde daha pek çok hatalar bulunmaktadır.[324]

321 el-Bakara, 2/253.
322 el-Bakara, 2/285.
323 Muhenna, 108.
324 Bk. Hamidullah, İvan Herberk, 232-233; Safary, Kazımirski, Blachere, Mason - S.Salih, Rodwel, Marmaduk, Sale ve diğer bazı Batılı mütercimlerin tercümelerindeki bir kısım hatalar için bk. M. Salih el-Bindak, 117-128; Yine Rodwel, Marmaduk, Arbry ve diğer bazılarının hataları için bk. Muhenna, 102-152; Savary ve Montet'in tercümelerindekiler için bk. Ogan, Türkçe Kur'an Olamaz, 179-180; Frakasi, Bonelli, Bausani, Moreno'nun tercümelerindeki bazı hatalar için bk. es-Sadık, Haseneyn, 182-

Yeri gelmişken müslüman mütercimler tarafından Batı dillerine yapılmış olan tercümelerde görülen hatalara da kısaca temas edelim. Malum olduğu üzere Kur'an-ı Kerim, Batılılar yanında, başta Hindistan uleması olmak üzere müslümalarca da Avrupa dillerine nakledilmiştir. Her mütercim gibi bunlar da bazı noktalarda hatalar yapmışlardır.[325] Bunlar normal karşılanabilir ve mütercimlerin kifayetsizliğine hamledilebilir. Fakat şimdi zikredeceğimiz ve özellikle Kadıyaniler tarafından yapılmış olan hataları bu şekilde değerlendirmek asla mümkün değildir. Bunlar apaçık birer tahrif, Allah'a ve O'nun kitabına atfedilmiş birer iftiradır. Kur'an ayetlerini, kendi sapık mezheplerinin saçma düşünceleri doğrultusunda tefsir ve tercüme eden bu insanların İslama verdikleri zarar, Batılıların verdiği zararın fevkindedir. Bu tercümeler sayesinde, Batı kamuoyunda İslam, Kur'an, Hz. Peygamber ve genel İslami öğretiler hakkında çok yanlış kanaatler zuhur etmiştir. Ne yazık ki bütün bunlar İslam adına ve müslüman kisvesi altında yapılmıştır.

Üç Kadıyani mütercim olan **Mevlana Muhammed Ali, Malik Gulam Ferid** ve **Muhammed Zafarullah Han**, İngilizce tercümelerinde, kendi mezheplerinin görüşlerini, inanışlarını ve felsefesini önplana çıkarmışlar, bunları yeni bir din gibi takdim etmişlerdir. Kur'an ayetlerini de bu görüşlerini destekleyecek ve te'yid edecek şekilde tercüme etmişlerdir. Üçü de şeyhleri **Mirza Gulam Ahmed el-Kadıyani**'nin nübüvvetini isbat ve tasdik için uğraşmışlardır. Bunun için de "Hatemu'l-Enbiya"yı, geçmiş tüm peygamberlerin Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik ve te'yid etmeleri şeklinde anlamış ve açıklamışlardır. Nübüvvetin sona ermediğini iddia ederek, şeyhlerinin nebiliğine yol ve mesned bulmaya çalışmışlardır. Daha pek çok konuda buna benzer tahrifler yapmışlardır.[326]

2 - Türkçeye Yapılmış Olan Tercümelerdeki Bazı Hatalar

Türkçe olarak yapılmış olan Kur'an tercümelerine gelince, maalesef bunlarda da çok büyük hatalar vardır. Hatta bunlardan bazılarını eleştirenler, her ayetin tercümesinde pek çok hataların bulunduğuna işaret etmişlerdir.[327]

185. Ayrıca bk. Bucaille, Teemmülat, 93-102; ay mü. el-Efkaru'l-Hatia, 46-54; Şeyhani, 141; Koca, 2.

325 A.Yusuf Ali'nin ve N.J. Dawood'un (müslüman olup olmadığı belli değil) tercümelerindeki bazı hatalar için bk. Muhenna, 126-147.

326 Bk. Muhenna, 154-195.

327 Bk. Sebilurreşad'ın değişik sayıları, VIII, sy.196/333-334; sy.197/339; XIV, sy.343/284; sy.350/386.

Bununla beraber biz, cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan bazı tercümeler hariç,[328] dilimize yapılmış tercümelerden hiçbirinin maksatlı olduğuna ve mütercimin ardniyet taşıdığına ihtimal vemek istemiyoruz. Hepsinin samimi duygularla ve müslüman hâlkımıza faydalı olmak düşüncesiyle yapıldığına inanmak istiyoruz. Tercümelerdeki fahiş hataları da yetersizliklerine hamlediyoruz.

Esefle belirtelim ki, Kur'an'ı tercüme eden mütercimlerimiz arasında, hərekesiz Arapça bir metni okuyamayacak kadar zayıf ve yetersiz olanlar vardır. Hatta bunların içinde, **Ulunay**'ın ifadesiyle (nasara - yansuru)nun ne olduğunu bile bilmeyenler vardır.[329] Bunlar ya İngilizce, Fransızca Kur'an tercümelerini kendilerine me'haz edinmişler, ya da çoğunun yaptığı gibi, mevcut üç-beş Türkçe tercümeyi önüne sermiş, biraz bundan, biraz ondan alıntılar yaparak, derme çatma tercümeler vücuda getirmişlerdir.

Dilimize yapılmış olan tercümelerde çok hatalar yapılmasının başka bir nedeni de, başta **M. Reşid Rıza** olmak üzere bazı Arap ve Türk alimlerinin ifadeleri vechile, özellikle Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türklerle Kur'an arasındaki bağları koparma gayesidir. Bu gayeye matuf olarak, kasden ve bilinçli bir şekilde tercümeler hafife alınmış, çalakalem yazılmış, bilinerek hatalar yapılmıştır.[330]

Şimdi, dilimize yapılmış olan tercümelerdeki bazı hatalara kısaca değinmeye çalışalım. Ancak bundan önce şunu belirtelim ki, tercümelerimizde Arapça veya Türkçeye hakimiyetteki yetersizlik, ilmi mevzulardaki kifayetsizlik vb. nedenlerden kaynaklanan pek çok hatalar vardır. Bütün bunları tesbit etmek, uzun bir zaman alır ve tezimizin kapsamı dışındadır. Ancak, mevcut tercümelerin karşılaştırılması şeklinde yapılacak tenkitli bir çalışmanın, iyi bir tez konusu olacağı kanaatindeyiz. **Salih Akdemir**'in ***Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri*** (eleştirel bir yaklaşım) adlı eseri, bu iş için iyi bir başlangıçtır.

Dilimize yüzden fazla tercümenin yapıldığı,[331] on-onbeş tanesinin de hâlen hâlkımız arasında tedavülde olduğu bilinmektedir. Biz burada bunlardan sadece hâlkımız arasında çok yaygın olanlardan bazılarını mevzu bahis edeceğiz. Halkımızın güvenine mazhar olmamış ve binbir hata ile dolu tercümelere ise yer vermeyeceğiz.

328 Bunların niyetleri için bk. Rıza, Tefsir, IX/330.

329 Sebilurreşad, VIII (1955), sy.197/339.

330 Bk. Rıza, Tefsir, IX/330-332.

331 Bk. Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 201 vd.

" فتبارك الله أحسن الخالقين "[332] Bu ayet-ı kerimeyi mütercimlerimiz şöyle çevirmişlerdir: "*Yaratanların en güzeli olan Allah ne uludur!*"[333] "*Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir!*"[334] "*Suret yapanların en güzeli olan Allah...*"[335] Diğer mütercimlerimiz de bunlara benzer ifadeler kullanmışlardır. Bunları okuyan biri, ister istemez aklından şu soruyu geçirecektir: Acaba Allah'tan başka yaratıcılar mı var? Öyle ya, açıkça "Allah'ın yaratanların en güzeli olduğu" belirtiliyor. Allah'tan başka yaratıcıların olmadığı herkesçe malumdur. Fakat mütercimlerimizin harfi harfine tercüme sevdası, onları farkına varmadan, okuyucunun zihninde sanki başka yaratıcılar varmış gibi bir intibanın doğmasına sebep olmaktadır.

Bize göre bütün bu tercümeler yanlıştır; aynı zamanda sakıncalıdır. Ayeti "*her şeyi en güzel şekilde yaratan Allah ne yücedir!*" tarzında veya buna mümasil bir biçimde çevirmek, daha doğru olsa gerektir. Ayetteki "ahsen" kelimesi, **Seyyid Kutub**'un da ifade ettiği gibi, ism-ı tafdil anlamında değildir; sadece Allah'ın yaratışındaki güzelliği ifade etmek için kullanılmıştır.[336] Ne yazık ki elimizde mevcut tercümelerden hiçbirinin mütercimi bu inceliği sezip yansıtmamıştır. Yalnız, meal kısmında Türk mütercimler tarafından, diğer tercümelerde olduğu gibi, ayet "yaratanların en güzeli..."[337]şeklinde çevrilmiş olmakla beraber, tefsir kısmında Seyyid Kutub, yukarıda verdiğimiz yorumu yapmıştır. Bizce çok yerinde ve çok makul olan bu yorumla, ayetin yanlış anlaşılmasına engel olmuştur.

Şu ayet de yukarıdaki gibi, Kur'an'ın ruhunu zedeleyecek şekilde yanlış tercüme edilmiştir: " والله خير الماكرين "[338] "*Allah tuzak kuranların en iyisidir.*"[339]

Tercümeden, tuzak kurmanın iyi bir iş, tuzak kuranların da iyi kimseler olduğu, Allah'ın da bunların en iyisi olduğu anlaşılmaktadır. Üstelik, iyiymiş gibi lanse edilen tuzak, yeryüzünün en kötülerinin[340] yeryüzünün en iyisine kurdukları tuzaktır: "*Kafirler... sana tuzak kuruyorlardı; Allah da tuzak kuruyordu...*"[341]

332 el-Mu'minun, 23/14.
333 DİB Meali, 341.
334 Ateş, Meal, 341; Doğrul, Meal, 405.
335 Çantay, Meal, II/616.
336 S.Kutub, Fi Zilali'l-Kur'an, X/310.
337 Fi Zilali'l-Kur'an, Meal kısmı, X/305.
338 el-Enfal, 8/30.
339 Ateş, Meal, 179.
340 el-Beyyine, 98/6.
341 el-Enfal, 8/30.

Ateş gibi, diğer mütercimlerimiz de ayeti buna benzer ifadelerle çevirmişlerdir.[342] **Hamdi Yazır** ise, Al-ı İmran 54'te ayeti tercüme etmeksizin aynen bırakmayı tercih etmiştir:

"Allah hayru'l-makirindir."[343]

Bize göre bütün bu tercümeler, okuyucunun zihninde yanlış çağrışımlara sebep olabilir. Oysa ayeti "*Allah tuzakların en iyisini kurar*" veya "*Allah en iyi tuzak kurandır*" şeklinde çevirdiğimizde, bütün bu yanlış anlaşılmalar ve çağrışımları bertaraf etmiş oluruz. Esasen ayetle ifade edilmek istenen de budur. Mütercimlerimiz, Harfi tercümeye aşırı bağlılıkları nedeniyle, bu tür ayetleri yanlış tercüme etmişler ve yanlış anlaşılmalara sebep olmuşlardır. **Turan Dursun** ve benzerleri de, tercümelerdeki bu yanlışlıkları dillerine dolayarak istihza konusu yapmışlardır.[344]

Bunlardan başka daha pek çok yanlışlıklar tercümelerimizde mevcuttur.[345]

3 - *Kur'an-ı Kerim'in Tercümelerindeki Hataların Sebepleri*

Şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerin ışığı altında, Kur'an-ı Kerim tercümelerindeki hataların sebeplerini kısaca şöyle özetleyebiliriz:

a) İslamı ve Kur'an'ı Refüze Etme Gayesi: Bu amaçla tercümelerde kasıtlı olarak hatalar yapılmış, manâlar saptırılmıştır. Bu suretle özellikle Batı kamuoyunda İslamı basit bir düşünce olarak takdim edip, insanları ondan sakındırmak ve kendi dinleri olan hıristiyanlığa daha sıkı sarılmalarını sağlamak hedeflenmiştir.[346]

b) Bazı Mütercimlerin Gayr-ı Müslim Olması: Tercümelerdeki hataların en önemli sebeplerinden biri de budur. Özellikle Avrupa dillerine yapılan tercümelerin çoğunun mütercimi papazdır. Bunlar kendi dinlerini üstün, İslamı da basit bir din olarak göstermek gayesiyle kasıtlı olarak hatalar yapmışlardır.

c) Arapçayı İyi Bilmemek: Gerek müslim, gerekse gayr-ı müslim pek çok mütercimin hata yapmalarının çok önemli bir nedeni de Arapçaya çok iyi derecede vakıf olamamalarıdır. Bunlar arasında bir Arapça yazıyı doğru dürüst

342 Bk. DİB Meali, 179; MÜİF Meali, 179.
343 Yazır, II/1107.
344 Bk. Dursun, I/232-234.
345 Bk. Akdemir, 50-186; Ulunay, Kur'an-ı Kerim, sy.196/333-334; sy.197/339; Çantay, Baltacıoğlu ve Kur'an'ı, sy. 257/100; sy. 259/130131; sy. 260/146-147; Ogan, Kur'an-ı Kerim'in Eksik Terc. 99; Sağman, Kur'an Tercümeleri Hakkında, sy. 343/284; sy.350/386-387.
346 Bucaille, Teemmülat, 93.

okumaktan aciz olanlar da vardır. Özellikle gayr-ı müslim mütercimlerin çok önemli bir kısmı hiç Arapça bilmemektedir. Bunlar İngilizce, Fransızca veya başka dildeki bir tercümeyi kendi dillerine çevirmişlerdir. Bu yüzden bunlar Kur'an ayetini tam olarak anlayamıyorlar. Kur'an ayetini tam olarak anlamayan birinden, onu sağlam bir şekilde tercüme etmesini beklemek abes olur.

d) Kendi Dillerinin Kural ve Kaidelerini Bilmemeleri: Bazı mütercimler kendi anadillerini, dilbilgisi kuralları çerçevesinde doğru olarak isti'mal etmeyi bilemediklerinden, çarpık cümleler, girift ifadeler ve anlaşılmaz ibareler ortaya çıkmaktadır. Kelime hataları, cümle düşüklüğü, zaman uyuşmazlığı... bu tür tercümelerde sık sık görülen hatalardandır.

e) Tercümenin Belli Bir Mezheb veya Siyasi Düşünce Doğrultusunda Yapılması: Kadıyaniler başta olmak üzere bazı fanatik mezhep mensupları, Kur'an ayetlerini mensubu bulundukları mezhebin itikadi ve ameli düşünceleri paralelinde çevirmektedirler. Kendi mezheplerini Kur'an'a değil, Kur'an'ı kendi mezheplerine uydurmaktadırlar. Bu da tercümelerde pek çok hataların zuhuruna sebep olmaktadır.

f) Kur'an'ın İşaret Ettiği Değişik İlimler Hakkında Yeteri Kadar Bilgi Sahibi Olamamak: Daha önce de değindiğimiz gibi, Kur'an'da pek çok bilim dalına işaret edilmekte, en son bilimsel gelişmelerle anlaşılabilen bazı ince noktalara dikkat çekilmektedir. Bu konularda yeterli seviyede bilgi sahibi olmayan ve gerektiği kadar araştırma yapmayan biri, bu ayetleri tam olarak anlamada yetersiz kalır ve yanlışlıklar yapabilir.

g) Kullanılan Tercüme Metodu: Pek çok mütercim tercümesinde Harfi tercüme metodunu tercih etmiştir. Oysa Kur'an'ı bu tercüme tarzıyla çevirmek mümkün değildir. Esasen bu hakikatı mütercimler de itiraf etmişlerdir. Bununla beraber, her nedense çoğu zaman Harfi tercümeyle Kur'an'ı çevirmeye çalışmışlardır. Sonuçta tercümeler hatalarla dolmuştur.

h) Arap Dilinin Gramer Yapısının Etkisinde Kalmak: Bazı mütercimler, tercümelerini yaparken Arapçanın etkisinde kaldıklarından, cümlelerini Arapçadaki dizilişe göre kurmuşlardır. Bu da tercümelerini hatalı ve anlaşılmaz kılmıştır. Halbuki mütercim, Kur'an'ı -meselâ Türkçeye- çeviriyorsa, bir Arap gibi düşünmeli, fakat bir Türk gibi ifade etmelidir. Cümlelerini Türk dil kurallarına göre ve tatlı bir üslûpla kurmalıdır.

i) Tercümelerin Kur'an'dan Değil, Başka Tercümelerden Yapılması: Bu da çok önemli bir hata sebebidir. Bu durumda esas alınan tercümede yapılmış olan hatalar aynen tekrar edileceği gibi, ayrıca yeni hatalar da sözkonusu olacaktır.

j) Tercümelerde, Tefsirlerdeki İsraili Rivayetlerin, Uydurma Hadislerin ve Asılsız Haberlerin Etkisinde Kalınması: Bazı mütercimler, bir kısım ayetleri, tefsirlerde okudukları rivayetler paralelinde tercüme etmektedirler. Ayetleri bu rivayetlere ve mesnedsiz haberlere adapte etmeye çalışmaktadırlar. Böylece tercümelerde, Kur'an'ın kendisi değil, bu uydurma haber ve rivayetler önplana çıkmaktadır. Bunun tabiî sonucu olarak da pek çok yanlışlıklar zuhur etmektedir.

k) Diğer Dillerin Arapçaya Kıyasla, Kelime Hazinesi ve Edebi Sanatlar Açısından Yetersiz Kalmaları: Daha evvel üzerinde durduğumuz gibi, Arapçada bazen bir kelime birden çok manâya gelebilmektedir. Bazen aynı kelimenin iki ayrı zıt anlamı olabilmektedir. Pek çok harf ve edat, durumuna göre cümlenin anlamını değiştirebilmekte, ona yeni anlamlar yükleyebilmektedir. Bütün bunları diğer dillerde yansıtmak mümkün değildir. Bunlar Arapçaya has özelliklerdir ve başka dillere çevrilemezler. Bu da tercümelerde hataların zuhuruna neden olmaktadır.

l) - Deyim ve Atasözlerinin Aynen Tercüme Edilmeye Çalışılması: Malumdur ki, deyimler ve atasözleri genelde evrensel olmayıp bir millete hastırlar. O milletin kültüründen süzülerek oluşmuşlardır. İşte İslam öncesi Arap kültürüne has olup Kur'an'da da kullanılmış olan deyim ve atasözlerini çevirirken, metne motamot bağlı kalmak, anlamsız bir tercümenin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır.

Daha bunlar gibi başka sebeplerden dolayı, Kur'an mütercimleri tercümelerinde pek çok hatalar yapmışlardır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

TERCÜMENİN FIKHÎ YÖNÜ

Bundan önceki bölümde Kur'an-ı Kerim'i tercümeye insanoğlunun güç yetirip yetiremeyeceği konusu üzerinde uzun uzadıya durduk. Netice itibariyle, Kur'an'ın Misli misline, Tanziri ve Harfi tercüme yöntemleriyle, başka bir dile çevrilmesinin mümkün olmadığını gördük. Esasen daha önce de belirttiğimiz gibi, bu konuda icma-ı ümmetin olduğu da söylenmiştir. "Kur'an-ı Kerim'in tercüme-i Harfiye suretiyle tercüme edilemeyeceğine, bütün İslam alimleri kail olmuştur. Bu hususta bir icma-ı ümmet vardır. **Kaffal-ı Kebir, İmam-ı Gazali, İbn Teymiyye, Dusuki, Şeyh Haseneyn Mahluf, Şeyh Muhammed Bahit** gibi eski ve yeni alimler, bu mevzuya dair eserler, makaleler yazmışlar, böyle bir tercümenin mümkün ve caiz olmadığını tasrih etmişlerdir."[1]

Kur'an'ın Harfi tercüme yöntemiyle çevrilemeyeceği konusunda İslam alimleri arasında icma olduğu gibi, Manevi veya Tefsiri tercüme yöntemiyle çevrilebileceği konusunda da ittifak vardır. Nitekim bunu da daha önce belirtmiştik.

Tezimizin bu bölümünde de meselenin fıkhî yönden tahlilini yapmaya çalışacağız. Bizatihi Tercümenin fıkhî hükmü nedir? Harfi, Manevi veya Tefsiri tercümenin dindeki yeri nedir? Yapılan tercümeler Kur'an'ın yerini tutar mı? Bunlarla ibadet caiz midir? Abdestsiz bunlara dokunulabilir mi? Sonra, bunlardan hüküm istinbat etmek, Tercümeyi me'haz edinip içtihadda bulunmak dinen doğru mudur? Bunlar gibi son derece hassas ve o derecede de önemli mevzulara temas etmeye çalışacağız.

---

1 Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I/101; Ayrıca bk. el-Bindak, 54.

A - TERCÜMENİN FIKHÎ HÜKMÜ

Daha önce tercümenin değişik çeşitlerinin olduğunu izah etmiştik. Tüm bu çeşitlerin fıkhî durumu hakkında sağlam bir yargıya varmak için, bunları kabataslak iki grupta mütala etmek gerekecektir. Esasen bu iki grup tercümenin fıkhî yönü farklı olduğundan dolayı da böyle bir taksime gitmek zaruret hâlini almaktadır.

1- Harfi Tercümenin Hükmü: Şimdiye kadar, müteaddit defalar Harfi tercümenin ve benzerlerinin, bahusus Kur'an-ı Kerim için mümkün olmadığını ve bunun beşer takatının fevkinde olduğunu, bu konuda selef ve hâlef alimleri arasında icma olduğunu belirttik. Gerek eski dönem, gerekse çağımız alim ve araştırmacılarının verdiği bilgilere dayanarak, bu tarz tercümenin, bir iki kişi hariç diğer tüm alimlerimizce, dinen ve şer'an caiz görülmediğini söyleyebiliriz.[2] Böyle bir tercüme, aynı zamanda Kur'an ve Sünnete de ters düşmektedir. Zira,

a- Böyle bir tercümeyi gerçekleştirmeye teşebbüs, Kur'an'ın benzerini vücuda getirmenin mümkün olduğu konusunda bir iddiadır. Bu ise Allah-ü Teala'nın "*De ki, eğer bütün insanlar ve cinler bu Kur'an'ın benzerini meydana getirmek için bir araya toplanıp çalışsalar ve bu konuda birbirine yardım dahi etseler, yine de onun benzerini meydana getiremezler.*"[3] kavline aykırı düşmektedir.[4]

Allah'ın bu açık kavline rağmen, Kur'an'ın harfi harfine tercümesini yapmaya teşebbüs etmek, sonra da yaptığını "Kur'an'ın benzeridir" diye takdim etmek, yukarıda mealini verdiğimiz nassa ters düşmektedir. Kur'an'ın sarih nassına ters ve aykırı olan bir işi yapmak ise, bilittifak haramdır.

aa- Kur'an'ın, her türlü acz ve noksandan münezzeh olan Allah'ın kelamı olması hasebiyle, aciz ve kifayetsiz olan insan tarafından, onun geniş, kapsamlı ve çok yönlü manâlarını ihata edecek bir benzerini meydana getirmenin imkansız olması,

bb - Kur'an'ın, diğer dillere göre oldukça zengin olan Arap lisanı ile, üstelik bu lisanın da bütün inceliklerini tazammun edecek şekilde nazil olmasından dolayı, diğer dillerde lafızlarının karşılığının bulunamaması,

2 Bk. el-Bakıllani, 337; Rıza, Tefsir, IX/311-312; ay. mü. Hukmu Tercemeti'l-Kur'an, 268-272; el-Kattan, 314; ez-Zurkani, II/64-65; Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 588; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 470.

3 el-İsra, 17/88.

4 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 480.

cc - Yine Kur'an'a has bir özellik olan "her kelimesinin aslî ve tâlî, hakiki ve mecazi pek çok manâlarının bulunması"ndan dolayı, başka dillerde bu hususiyetlere sahip kelimelerin olmaması vb. lugavi sebeplerden, aynen tercümesi mümkün olmamaktadır. Binaenaleyh, yapılacak Harfi tercüme, her halukârda eksik ve yetersiz olacaktır; Kur'an'ın manâlarını ihata edemeyecek, murad-ı ilahiyi tam olarak yansıtamayacak ve bazı Kur'ânî manâ ve makasıdın muharref olmasına sebep olacaktır. Kur'an-ı Kerim'i -velev ki bir kelimesini dahi- ifsad, tağyir ve izale edecek, onu nakıs ve yetersiz kılacak her türlü hâl, hareket, eylem ve işlem yine bilittifak haramdır.

c - Hangi şekilde olursa olsun, Harfi tercüme Kur'an'dan bazı şeyleri noksan bıraktığı gibi, belki de onda olmayan bazı manâ ve mefhumların ona girmesine sebep olacaktır. Kur'an üzerinde böyle bir tasarrufta bulunmak, -Peygamber dahil- kimsenin yetkisinde değildir ve hiç kimse böyle bir teşebbüste bulunamaz. Nitekim Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: "*Bize kavuşmayı ümit ve tahmin etmeyenler, 'Bize bundan başka bir Kur'an getir, ya da onu değiştir' dediler. De ki, onu kendiliğimden değiştirmem mümkün değildir. Ben ancak bana vahyedilene uyarım. (Sizin arzularınıza uyup da) Rabbime isyan etmem. Ben elbette büyük bir günün azabından korkarım.*"[5] Binaenaleyh, Kur'an üzerinde bazı tasarruflara imkan ve fırsat veren bu tür tercüme faaliyeti mutlak surette haramdır.

d - Harfi tercümenin özelliği, aslın yerini tutması ve kişileri asıl metinden müstağni kılmasıdır. Harfi harfine yapılacak ve hâlk arasında intişar edip isti'mali yaygınlaşacak bir Kur'an tercümesinin de, uzun vâdede böyle bir durumun gerçekleşmesine sebep olması muhtemeldir. Zamanla, Harfi tercümesiyle iştigal eden ve onu kullanan insanlar, Kur'an'ın kendisinden feragat edebilir, hatta tercümeyi Kur'an dahi sanabilirler.

Nitekim Harfi tercüme yöntemiyle dünya dillerine çevrilen Tevrat ve İncil'in bu konuda başına gelenler, herkesçe malûmdur. Meselâ, Kitab-ı Mukaddes'in Türkçe tercümelerinden "tercüme" kelimesi kaldırılmış, geriye sadece bunların asıl ismi kalmıştır. Bugün elde mevcut Kitab-ı Mukaddes tercümelerinin, orijinal metnin aynısı olduğu sanılmakta, bu tercümeler sayesinde asıl metinden müstağni olunmaktadır. Bunun ne kadar büyük bir sakınca olduğu izahtan varestedir.

Ne yazık ki Kur'an için de buna benzer bir durum sözkonusu olmuştur. ***Mecelletu'l Ezher***'in bir ekinde, Cavalı müslümanların uzun süre önce, Fransızca olarak yapılıp kendilerine sunulan Kur'an tercümesinden "tercüme"

5 Yunus, 10/15.

lafzını kaldırdıkları, zamanla onun hakiki Kur'an olduğuna inandıkları ve ço - cuklarına da böyle öğrettikleri kaydedilmektedir.[6]

Böyle bir anlayış, düşünce ve durumun müslümanlar arasında vukuuna ve şuyuuna yol açacak her türlü hâl, hareket ve icraat bilittifak haramdır.

e - Kur'an-ı Kerim esas itibarıyla iki temel maksada müteveccihtir: Birincisi, insanları dünya ve ahirette mutluluğa ve huzura kavuşturmak, onların din ve dünya işlerini ıslah ve tanzim etmektir. Kur'an'ın bu yönü, kısmen de olsa tercümeyle yansıtılabilmektedir. Oysa ikinci yön olan "Hz. Peygamber'in peygamberliğini tasdik ve te'yid etmek" özelliği, Harfi tercümeyle büsbütün yok olmaktadır. Zira Kur'an'ın bu yönü, elfazındaki i'cazına, belağat ve fesahatına; kısaca Arap dili ve edebiyatındaki üstünlüğüne bağlıdır. Mademki Hz. Peygamber, kırk yıllık ömrü boyunca hiç şiir inşad etmemiş, hitabet ve diğer sanatsal etkinliklerde bulunmamış, böyle iken, bir anda söylediği sözlerle bütün Arapları büyülemiş, bütün ömrünü şiir inşadına ve hitabet iradına hasretmiş, nerede bunlarla ilgili bir etkinlik, bir müsabaka varsa orada bitirmiş, şiir ve hitabetleriyle derecelere girmiş... en meşhur Arap şair ve hatiplerini adeta şaşkına çevirmiş, mademki onca meydan okuyuşa rağmen, onlardan hiçbiri -velevki kısa bir ayetinin dahi- benzerini getirememiş, mademki onların hepsi bundan aciz kalmış, o hâlde bu sözler, o zamanlar edebi yönden kendileri kadar güçlü olmayan **Hz. Muhammed**'e ait değil, beşerüstü bir güce, yüce bir varlığa aittir. Nitekim şu ayette de buna işaret vardır: "*...Ben ancak bana vahyedilene uyarım... Ben bundan önce aranızda (40 yıl) bir ömür geçirdim. Hâlâ akıl erdirmiyor musunuz?*"[7]

Hz. Peygamber'in söylediklerinin vahiy ürünü olduğuna delalet eden daha pek çok ayet vardır.[8]

İşte Harfi tercümeyle, Hz. Peygamber'in nübüvvetinin en büyük şahidi olan bu ikinci cihet büsbütün yok olmakta, Kur'an'ın en temel iki maksadından biri tamamen ortadan kalkmaktadır. Bu yönüyle Kur'an'ı iki kanatlı bir kuşa benzetirsek, tercümeyle bu kuşun bir kanadı tamamen kırılmakta, diğeri de kısmen yara almaktadır. Bu yüzden Harfi tercümeye cevaz verilmemiştir.

f - Daha evvel, Kur'an-ı Kerim'in Harfi tercümesinin mümkün olmadığını söylemiştik. Mümkün olmayan bir şeyi istemek, bunun için uğraşmak abesle iştigaldir, boşuna zaman kaybetmektir. Vakit ve enerjiyi faydalı olma-

6 ez-Zürkani, II/45; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 480.
7 Yunus, 10/16.
8 Bk. Abdulbaki, 746-747.

yan, bilakis zararlı olan bir alanda zayi etmektir. Zaman israfı da dahil her türlü israfın haram,[9] ne şekilde olursa olsun abesle iştigalin memnu olduğu[10] Kur'an nassı ile sabittir. Bu açıdan da baktığımızda Harfi tercümenin haram olduğu görülmektedir.

g - Kur'an-ı Kerim'in manâ ile rivayeti veya tevatüren mervi bulunan yedi kıraatın dışındaki Arapça kelimelerle naklî, tüm alimlerin ittifakı ile haramdır.[11] Kur'an'ın kendi aslî dilindeki mümasil kelimelerle dahi naklî haram olduğuna göre, başka dildeki mümasil kelimelerle naklî evleviyetle haram olmalıdır. Bu kıyasi durum da İslam aleminin icmaı ile sabittir.

Netice itibariyle Harfi tercüme, Kur'an'ı ve Kur'an etrafında temerküz eden İslamı, tebdil ve tağyir ile karşı karşıya bırakmaktadır. Bu sonuca götüren her türlü eylem ve icraat, halef-selef, mütekaddim-müteahhir tüm alimlerin ittifakı ile haramdır.[12]

Yukarıda, alimlerimizin kahir ekseriyeti tarafından haram ve memnu gö - rüldüğünü belirttiğimiz Harfi tercüme konusunda, başta bazı Hanefiler olmak üzere bir kısım alimlerin farklı düşündükleri de mervidir. Bu farklılığın sebebi, Kur'an'ın sadece mananın mı, yoksa hem manâ hem de lafzın mı adı olduğu konusundaki ihtilaftır. Kur'an'ın yalnızca mananın adı olduğu şeklindeki görüşe istinaden, tercümeyi caiz gören bazı Hanefi alimler, bir kısım ayetlerin Harfi tercümesinin de yapılabileceğini söyledikleri kaydedilmektedir. Onlara göre bu tür ayetlerin tercümesiyle namaz da kılınabilir.[13] **M. Şeltut**, allame **eş-Şelebi**'nin ***ez-Zeyei*** üzerine yaptığı şerhte, "Hanefiler ve onların dışındakiler arasındaki ihtilaf, Arapça bir lafzın, ona mümasil olan yabancı bir lafız ile değiştirilmesi durumuyla ilgilidir" şeklindeki sözlerine dayanarak şöyle diyor: "Buradan Hanefilerin icma ile, Kur'an'ın müsavi bir tercüme şeklinde tercümesini caiz gördükleri ve bu tercüme ile namazı tecviz ettikleri anlaşılmaktadır... Onlar bilareyb müsavi tercümeyi caiz görüyorlar."[14]

Hemen şunu belirtelim ki, bize göre, **Şelebi**'nin sözlerine dayanarak **Şeltut**'un vardığı hükme varmak doğru değildir. Bütün Hanefi alimleri de diğerleri gibi, tüm Kur'an'ın harfi harfine tercümesinin yapılamayacağı,

9 Bk. el-En'am, 6/141; el-A'raf, 7/31.
10 Bk. el-İsra, 17/36.
11 Bk. s. 260-261, 264.
12 Bk. ez-Zürkani, II/41-49; Rıza, Tefsir, IX/311-312; ay. mü. Hukmu Tercemeti'l-Kur'an, 268-272; el'Ak, Usulu't-Tefsir, 480.
13 el-Merağî, 48.
14 Şeltut, 128.

Kur'an'ın mislinini, müsavisinin getirilemeyeceği kanaatindedirler. Hanefi kaynakları üzerinde yapılacak bir tetkik, bu sonucu verecektir.

Her ne kadar başta **Ebu Hanife** olmak üzere bazı Hanefi alimler, Kur'an'ı yalnız mananın ismi olarak değerlendirmişlerse de, bu hiçbir zaman, onların, Kur'an'ın tümünün Harfi tercümesinin yapılabileceği kanaatinde olduğunu göstermez. Pek çok Hanefi alimi de, Kur'an'ın kelimelerinin aslî ve tâlî olmak üzere iki ayrı manâsı olduğunu, aslî manâsı itibariyle bunlar tercüme edilebilse de, tâlî manâları itibariyle tercüme edilemeyeceğini söylemişlerdir.

Ebu Hanife'nin kendisiyle namazı caiz gördüğü Farsça tercüme için, Kur'an'ın bütün hususiyetlerini taşıması gerektiğini şart koştuğu, bunun ise mümkün olmayacak kadar zor olduğu bilinmektedir. Yine İmam'ın önceleri herkes için caiz gördüğü tercümeyle namaz şeklindeki görüşünden rücu ettiği, tercümeyle namazı sırf acz hâlinde ve belli bir süre için caiz gören **İmameyn**'in görüşüne iştirak ettiği, hemen hemen tüm Hanefi kitaplarında nakledilmektedir.

Yine hemen hemen tüm Hanefi alimleri, normal şartlarda namazın ancak ve sadece Kur'an'la kılınabileceği, zaruret olmadıkça tercümeyle namazın asla caiz ve geçerli olmayacağı konusunda müttefiktirler.

İleride daha geniş olarak açıklayacağımız bütün bu hususlar apaçık ortadayken, bir takım tâlî ve taassubi rivayetlere istinaden, Hanefilerin Kur'an'ın Harfi tercümesinin yapılabileceği ve benzerinin getirilebileceği düşüncesinde olduklarını söylemek, gerçeklere ve Hanefi kaynaklara ters düşmektedir. Bu konuda en ileri giden Hanefi alimi **el-Kâsânî** dahil, hiç birinin bu kanaatte olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz. Bununla beraber, bazı ayetlerde Harfi tercümenin olabileceği el-Kâsânî ve başkaları tarafından ifade edilmiştir.

Kur'an'da harfiyyen tercümesi mümkün gibi görünen bazı ayetlerin varlığı muhakkaktır. Ancak, Dördüncü Bölümde de belirtildiği gibi, bazen Harfi tercümesinin yapılabileceği söylenen en sade, en açık ve en kolay bir ayetin bile, pek çok hikmetlerle dolu olduğu, üzerinde derin tedebbür ve tefekküre dalınca anlaşılmaktadır. Bazen bu ayetlerden ve kelimelerden iş'ari manâlar çıkarılmakta, böylece hiç hesaba katılmayan manâ ve mefhumlar zuhur etmektedir.

Öte yandan, hangi ayetlerin Harfi tercümesinin yapılabileceği, hangilerinin yapılamayacağı konusunda da herkesin üzerinde ittifak edeceği bir kriter mevcut değildir. Şu ayetin Harfi tercümesi yapılabilir derken, eldeki ölçü ne olacaktır? Neye dayanılacak, neye göre bu söylenecektir?

Görüldüğü gibi, Harfi tercümesi mümkün olan ayetler konusu da net değildir. Bize tek anlamlı, tek yönlü ve sade gibi görünen bir ayet, başkalarına çok anlamlı, çok yönlü ve deruni manâlar taşıyan bir ayet olarak görünebilir. Esasen, her insana kendi aklı, mantığı, yeteneği ve bilgi düzeyine göre hitap etmesi, herkesin kendi durumu ve konumuna göre Kur'an'dan yararlanması da onun bir özelliği değil midir?

Binaenaleyh bazı ayetlerin Harfi tercümesinin mümkün olduğu görüşü, çok makul değildir. Ne diğer mezhep alimleri, ne de diğer Hanefi alimlerince fazla rağbet görmemesinin nedeni de bu olsa gerektir.

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: Tercüme konusunda aşırı görüşleri olan ve **M. Ferid Vecdi**'yi istisna kabul edersek,[15] hâlef-selef tüm alimlerimiz, ehl-ı sünnet ve bunun dışındaki tüm mezheplerin alimleri, Kur'an'ın Harfi tercümesinin mümkün olmadığı ve bunun haram olduğu konusunda ittifak ve icma etmişlerdir.[16]

Bazı alimlerimiz, Harfi tercümeyi haram kılmakla yetinmemiş, bu konuda sert eleştirilerde bulunmuşlardır. Hatta bu asırda bu işe teşebbüs edenleri "mülhidlik"le itham etme noktasına kadar gitmişlerdir.[17] "Erkeğiyle kadınıyla tüm İslam aleminden her kişinin, kulun efendisinin huzurunda oturduğu gibi Yüce Mevla'sının huzurunda oturması, sonra sağ elini sol elinin içine koyup, Allah Teala'ya olanca samimiyeti ve ihlasıyla şöyle yalvarmasını istiyorum: 'Allah'a ahd u misakım olsun ki, yabancı dillere yapılan Kur'an tercümelerinden hangisi elime geçerse, muhakkak onu yok edeceğim!' *'Verdiği bu sözden dönen, ancak kendi aleyhine dönmüş olur; Allah'a verdiği sözü yerine getirene ise, Allah büyük ecir verecektir.'*[18] *'Çalışanlar, bunun için çalışsınlar.'*[19]"[20]

2 - Tefsiri (Manevi) Tercümenin Hükmü: Buna karşılık hemen hemen tüm alimlerimiz, Tefsiri veya Manevi tercümenin caiz olduğunu, bundan da öte vacip, hatta farz-ı kifaye olduğunu söylemişlerdir. Kur'an'ın bu tarzda tercümesi o kadar gereklidir ki, fıkıh kitaplarında bunun münakaşasının bile yapılmadığı; bilittifak kabul edildiği söylenmiştir.[21] Kur'an'ın tebliğinin vacip olduğu, bunun da ancak tercümeyle mümkün bulunduğu gerçeğinden hareket

15 Bk. el-Bindak, 74; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 67-71; İhsanoğlu, Medhalun, 16.
16 Bk. 12 nolu dipnot.
17 M.Şakir bunlardan biridir. (Muhenna, 17-18).
18 el-Fetih, 48/10.
19 es-Saffat, 37/61.
20 Muhenna, 18.
21 Keskioğlu, Kur'an'ın Tercümesi Hakkında İki Fakihin Yazdıkları, 89; Muhenna, 73.

eden alimlerimiz, "kendisiyle vacibin gerçekleştiği şey de vaciptir" mantığıyla meseleye bakmışlar, buna istinaden de tercümeyi vacip görmüşlerdir.

İbrahim suresinin 4. ayetini açıklayan müfessirlerimiz de, bu doğrultuda beyanlarda bulunmuşlardır.[22]

Diğer din alimleri ve mezhep imamları da bu meyanda bilgiler vermişler, Kur'an'ın Tefsiri tercümesini caiz görmüşlerdir. Nitekim daha önce bunlara temas etmiştik.[23]

Ezcümle, Endülüs ulemasından Ebu İshak eş-Şatıbi (v.790/1388), altı asır evvel, Kur'an'ın manâsını Arapça aslından anlamaya muktedir olamayanlar için, tercümenin tüm ehl-ı İslam'ın ittifakı ile caiz olduğunu söylemiştir.[24]

Huccetu'l-İslam **İmam-ı Gazali**'nin şu sözleri de, tercümenin cevazına delil teşkil etmektedir:[25] "Hadisi manâ ile nakledip lafzı söylememek, cahil için caiz değildir; fakat **İmam-ı Şafii, Malik, Ebu Hanife** ve diğer fakihlerin çoğu, bunu alim için caiz görmüşlerdir. Bu icmai cevaz, şeriatın yabancılara onların dili ile şerhinin cevazına da delil teşkil eder. Rasulullah'ın sefirleri de, onun emirlerini bulundukları bölge ahâlisinin dili ile tebliğ etmişlerdir."[26]

Dönemin Mısır müftüsü **Şeyh Muhammed Bahiyt**, ta'lim ve taallüm, tefhim ve tefehhüm, inzar ve tebliğ için Kur'an'ı tercüme etmeyi, Hanefi, Hanbeli ve Şafii ulemasının da caiz gördüğünü, hatta Hanbelilerin bunu "müstahsen", Hanefilerin ise "farz-ı kifaye" olarak değerlendirdiklerini söylemektedir.[27]

Fas ulemasından **Muhammed Hasan el-Hacevi**, Kur'an-ı Kerim'i usulüne uygun olarak tercüme etmenin caiz olduğunu belirttikten sonra, eş-Şatıbi'nin "Kur'an'ı tercüme etmek ehl-ı İslamın ittifakı ile caizdir" şeklindeki sözlerini ve **İmam Buhari**'nin, Kur'an'ın yabancı dillere tercümesinin caiz olduğuna dair delillerini hatırlatarak şöyle diyor: "Öyleyse Kur'an'ın tercümesi caizdir... Tercüme rağbet edilmesi gereken işlerdendir. Hatta, tercümenin

22 Bk. ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, III/112; Beyzavi, III/508-509; Hazin, III/508-509; el-Cassas, V/262; İbn Kesir, Tefsir, IV/398; Nesefi, II/254-255; Ebu's-Suud, V/32; Yazır, V/3012-3013.
23 Bk. s. 211-213.
24 eş-Şatıbi, II/68; el-Hacevi, 190; Şeltut, 126; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim ve Başka Dil. Çev. XX.
25 Şeltut, 127; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim ve Başka Dil. Çev. XX.
26 el-Gazali, el-Mustasfa, I/168-169.
27 Ş.Arslan, I/207-208, 213; Muhenna, 25; Şeltut, 130; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim ve Başka Dil. Çev. XX.

farz-ı kifaye olduğu da söylenebilir. Bunu ifa etmek, bütün ümmete farzdır; bir kısmı yaparsa bu farziyet diğerlerinden sakıt olur; içlerinden hiçkimse yapmasa hepsi sorumlu olur. Bu hususta delilimiz şudur: Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in tebliğidir. Mekke'nin fethinde ve Veda Haccında irad buyurduğu hutbelerinde, 'burada bulunanlar, bulunmayanlara tebliğ etsin...' buyurmuştur. Keza ***es-Sahih***'te geçtiği gibi, '*Benden bir ayet dahi olsa tebliğ edin*' buyurmuştur. Allah Teala şu ayetle Rasulüne tebliği vacip kılmıştır: '*Ey Rasul, Rabbin tarafından sana inzal olunanı tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan, Rabbinin risaletini tebliğ etmemiş olursun.*' Hz. Peygamber, Araplara risaleti kendi dilleri ile tebliğ etmiştir... Arapların da başka milletlere tebliğ yapmaları gerekir. Onun için onlara '*Benden bir ayet bile olsa tebliğ edin!*' buyurmuştur. Hz. Peygamber'in risaleti, bütün milletleri şamildir. Bütün milletlere tebliğ ise, ancak onların dillerine Kur'an'ı tercüme etmekle mümkün olur. Bu vecibe ancak bu şekilde yerine getirilmiş olur. Kur'an bir milletin diline dahi tercüme edilmeksizin kalsa, tebliğ vazifesi layıkıyla yapılmamış olur."[28]

Hanbeli ulemasından **el-Makdısi**, "Üstadımız dedi ki, Tercüme yolu ile anlamaya muhtaç olan için Kur'an'ın tercüme edilmesi iyi olur." diyor.[29] ***el-İkna*** sahibi[30] ve **İbn Teymiyye** de aynı görüşü beyan etmişlerdir.[31]

İbn Kuteybe'nin "***el-Maarif***" adlı eserinden nakil yapan **M. Ebu Zehra**, İbn Kuteybe'nin umum hâlk için ve manâlarını anlamaya güç yetiremeyenler için Kur'an'ın tefsirinin ve manâlarını beyanın sahih olduğunu, bu durumun bütün ehl-ı İslamın ittifakı ile caiz olduğunu ve bu ittifakın, aslî manâları itibariyle tercümenin sıhhatine huccet teşkil ettiğini söylediğini kaydetmektedir.[32]

Büyük Şafii alimi **el-Kaffal**'a atfedilen ve daha önce sözünü ettiğimiz[33] bir rivayetten, onun da Tefsiri tercümeyi caiz gördüğü anlaşılmaktadır.[34]

Önemli Hanefi kaynaklarından biri olan "***el-Kafi***"de yer alan ve "... önce Kur'an'ı yazıp, sonra her harfin tefsirini yapar, daha sonra da tercüme ederse bu caizdir" şeklindeki sözlerini değerlendiren **Şeyh Muhammed Haseneyn Mahluf el-Adevi**, "eğer bununla Kur'an'ın Harfi tercümesi

28 el-Hacevi, 190-191.
29 el-Bindak, 57; el-Meraği, 46; Şeltut, 129.
30 Şeltut, 124.
31 Bk. İbn Teymiyye, Mecmau Fetava, (Kitabu Mucmeli İtikadi's-Selef), III/306.
32 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 588.
33 Bk. s. 68-69.
34 ez-Zurkani, II/69.

kastediliyorsa, mutlak olarak bu caiz değidir... Fakat eğer, Kur'an'ın Tefsiri tercümesi murad ediliyorsa, bu mutlak olarak caizdir"[35] demektedir.

Muhammed Abdulazim ez-Zürkani de, "bize göre Arapça bilmeyen için, kendi dilinde Kur'an'ı tefsir etmenin hükmü, Arapça bilen kimse için kendi dilinde yapılan tefsirin hükmü gibidir"[36] diyerek, Tefsiri tercümenin cevazına işaret etmektedir.

Daha pek çok alimimiz, Hz. Peygamber'in diplomatik mektuplarına, **Selman-ı Farısi**nin Fatihayı tercümesine, İmam **Ebu Hanife**'nin ve başka Hanefi alimlerin sözlerine istinaden, Kur'an tercümesinin caiz, hatta vacip olduğunu, onu insanlara tebliğ etmemenin haram olduğunu,[37] tercümeye karşı çıkmanın, esas itibariyle misyonerlerce ortaya atılmış bir fikir olduğunu, buna uyulmaması gerektiğini... söylemişlerdir.[38]

Netice itibariyle, **el-Merağî**'nin de belirttiği gibi[39] bu verilen bilgilerden, gerek Hanefi, gerekse Şafii, Malıki ve Hanbeli ulemasının Tefsiri tercümeyi caiz gördükleri ve tasvip ettikleri anlaşılmaktadır. Esasen, "...Bugün yazı dili olarak kullanılan hiçbir dil yoktur ki, Kur'an ona tercüme edilmiş olmasın. Artık, hâlâ acaba, Kur'an'ın tercümesini caiz mi görsek, yoksa men mi etsek! diye tartışmanın gereği ve anlamı yoktur. Zaten onu artık men etmek mümkün değidir. İstesek de bunu yapamayız. Çünkü sokaklar, pazarlar tercümelerle dolmuştur. Artık bugün, **el-Ezher**'e sorulan sorular, tercümenin cevazı veya men'i ile ilgili değildir; sorulan sorular, mevcut tercümelerden hangisinin daha sahih olduğu ile ilgilidir."[40]

Günümüzde de gerek ülkemizde, gerekse diğer İslam ülkelerinde tanınmış pek çok alim, Kur'an'ın tercümesini caiz görmüş, hatta sadece caiz görmekle yetinmemiş, bizzat tercüme dahi etmişlerdir. Nitekim **Muhammed Hamdi Yazır, Konyalı Mehmet Vehbi, Bediuzzaman Said Nursi, Ömer Nasuhi Bilmen, Hasan Basri Çantay, Ali Fikri Yavuz, Süleyman Ateş, Hüseyin Atay, Yaşar Kutluay, İsmail**

35 Rıza, Tefsir, IX/316.
36 ez-Zürkani, II/29.
37 Bk. İbn Hazm, III/254; el-Merağî, 46-47; Rıza, Tefsir, IX/316; el-Hacevi, 190-191; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 81; Şeltut, 126-130; el-Kattan, 315-318; Muhenna, 24-26; 77-78; İshak, II/11-14; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 465-466; Ş.Arslan, I/207-208; el-Bindak, 57-60; İhsanoğlu, Medhalun, 12, 17; Keskioğlu, Kur'an-ı Kerim ve Başka Dil. Çev. XVIII-XXI; Ogan, Kur'an'ın Tercümesi Kur'an'ın Yerini Alabilir mi, 112.
38 Bk. Muhenna, 24-26; 77-78; Ishak, II/11-14; el-'Ak, Usulu2t-Tefsir, 465-466; el-Bindak, 57-60.
39 el-Merağî, 46-47.
40 Muhenna, 79.

Cerrahoğlu, Talat Koçyiğit, Ali Özek, Hayrettin Karaman ve daha pek çok alim Kur'an-ı Kerim'i Türkçeye tercüme etmişlerdir.

Başta **Muhammed Hamidullah** olmak üzere pek çok İslam alimi de Kur'an-ı Kerim'i Doğu ve Batı dillerine çevirmişlerdir. Öyleki, bugün artık Kur'an'ın tercüme edilmediği dil yok denebilir.

Bütün bunlar, Kur'an-ı Kerim'i, bahusus Tefsiri veya Manevi tercüme şeklinde çevirmenin, hem geçmişte, hem de günümüzde bütün İslam alimleri ve müslümanlar arasında caiz olduğuna, bu konuda icma ve ittifakın mevcut bulunduğuna delalet etmektedir. Ancak, yineleyerek belirtelim ki, bu cevaz sadece Tefsiri veya Manevi tercüme içindir ve esaslarına uygun olarak yapılması şartıyla mukayyettir. Harfi tercüme ise, bir iki istisna dışında, tüm alimlerimizce haram addedilmiştir.

O hâlde, Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri veya Manevi tercüme şeklinde, usul ve esasına uygun olarak başka dillere çevirmek, örfen ve aklen mümkün, dinen ve şer'an da caizdir.

B - KUR'AN TERCÜMESİNİN HÜKMÜ

Malum olduğu üzere, elimizde pek çok Kur'an tercümesi bulunmaktadır. Yukarıda Kur'an'ı tercüme etmenin fıkhî yönü üzerinde durduk. Tezimizin bu kısmında ise, yapılmış olan Kur'an tercümelerinin fıkhî yönünü incelemek istiyoruz.

1 - Kur'an Tercümeleri "Kur'an" Hükmünde midir?

Kur'an-ı Kerim, tanımında da belirtildiği gibi, Allah tarafından Hz. Muhammed'e indirilen... "Arapça" nazmın adıdır. Acaba "Arapça" olmak, Kur'an-ı Kerim'in aslî bir vasfı mıdır, yoksa fer'i bir sıfatı mıdır?

Ebu Hanife'ye göre "Arapça olmak" Kur'an'ın aslî değil, fer'i bir vasfıdır. Nitekim İmam'ın, namazda okunması emredilen, Allah'ın zatı ile kaim olan kelamına delalet eden lafızlardır, yoksa Arapça lafızlar değildir, dediği kaydedilmektedir: "...Kelimeleri Arapça olduğu için ona "Kur'an" denmiyor; Allah'ın kelamına delalet ettiği için ona "Kur'an" deniyor. Bu açıdan, bir dilin kelimeleri ile başka bir dilin kelimeleri arasında fark yoktur. Yani, aynı manalara başka bir dilin kelimeleri de delalet etse, ona da "Kur'an" denir. Nitekim Allah Teala şöyle buyuruyor: "*Şüphesiz ki o (yani Kur'an) evvelkilerin kitaplarında vardır.*"[41] Yine Yüce Allah, "*Bu öncekilerin sayfalarında; İbrahim ve*

41 eş-Şuara, 26/196.

Musa'nın sayfalarında vardır."[42] buyurmaktadır. Kur'an'ın, onların sayfalarında ve kitaplarında bu lafızlarla değil, fakat bu manâlarla mevcut olduğu malumdur."[43] Yani, Kur'an'ın manâları, o kitap ve sayfalarda Arapçadan başka lafızlarla ifade ediliyordu. Öyle olduğu hâlde Allah onları "Kur'an" diye isimlendirmiştir. Demekki bir eserin "Kur'an" olması için, Arapça olması değil, Allah'ın murad ettiği manâlara delalet etmesi önemlidir. Eğer Allah'ın muradına delalet ediyorsa, hangi dilde olursa olsun, o "Kur'an"dır. "Arapçasına "Kur'an" denmesi ve o nun "Kur'an" olması, ondan başkasının "Kur'an" olmasını ve onlara da "Kur'an" denmesini nefyetmez. Ayette " قرآنا عربيا "[44] denmesi, Kur'an'ın mutlaka Arapça olmasını, Arapça olmayanın "Kur'an" olamayacağını ifade etmez. Arapçasına "Kur'an" namı verilmesi, Allah'ın kelamına delalet etmesi itibariyledir. Bu manâ, kelamın hakikatı olan bir vasıftır. Esasen, bu vasfı kasdederek "Kur'an mahluk değildir" diyoruz, yoksa Arapça ibarelerini kasdederek böyle demiyoruz. Eğer Farsça tercümesi de bu manâlara delalet etse, ona da "Kur'an" demek caiz olur. "*Şayet Biz onu 'acemce' bir Kur'an yapsaydık...*"[45] ayeti de bunu gösteriyor. Allah bize, eğer Araplardan başkasının diliyle onu ifade etseydi, bu dille ifade edilenin de "Kur'an" olacağını haber veriyor."[46]

Daha sonra İmameyn'in de görüşüne değinen ve **İmam Ebu Yusuf** ile **İmam Muhammed'in**, Kur'an'a manâ olarak değil, lafız olarak itibar ettiklerini belirten **el-Kâsânî**, **Ebu Hanife**'nin görüşüne meylederek, ilahi murada delalet etmesi şartıyla, başka dillerle olanın da "Kur'an" olduğunu belirtmektedir.[47]

es-Serahsi de Ebu Hanife'den buna paralel görüşler nakletmektedir: "Ebu Hanife şöyle dedi: '... Vacip olan, mu'ciz olanı okumaktır. İ'caz ise manadadır... Bundan da anlıyoruz ki, 'o hususi bir lisanda Kur'an'dır' demek caiz değildir; o her lisanda Kur'an'dır. Allah Teala buyuruyor ki "*Şüphesiz o (yani Kur'an) evvelkilerin kitaplarında vardır.*" Kur'an onlarda o milletin lisanı ile idi."[48]

42 el-A'la, 87/18-19.
43 el-Kasani, I/112. Ayrıca bk. el-Cassas, V/262.
44 Yusuf, 12/2. Ayrıca bk. Abdulbaki, 456.
45 Fussilet, 41/44.
46 el-Kasani, I/112-113. Ayrıca bk. el-Cassas, V/262; ez-Zemahşeri, el-Keşşaf, IV/183.
47 Aynı yerler. Ayrıca bk. Keskioğlu, Kur'an Tercümesi Hakkında İki Fakihin Yazdıkları, 91-92.
48 es-Serahsi, I/37. Ayrıca bk. Keskioğlu, ay. mak. 93.

"**et-Tecnis**", "**Şerhu'l-Mecmu'**", "**Miracu'd-Diraye**" ve daha başka eserlerde de bu görüşlere yer verilmiştir.[49]

Ebu Hanifeye atfedilen bu görüşlerden şu sonuçları çıkarabiliriz:

1 - Kur'an, Allah katında Arapça harf ve lafızlardan mürekkep ve müteşekkil değildir o, Allah'ın zatı ile kaim mücerred manadır ve kelam sıfatının bir yansımasıdır.

2 - Arapça harf ve lafızlar, diğer dillerde olduğu gibi sonradan meydana gelmiş olup, ezeli olan mücerred manâlara delalet etmekten başka bir özelliğe sahip değillerdir.

3 - Kur'an ismi, Allah'ın murad ettiği mücerred manâlara delalet eden başka dillerdeki lafızlara da ıtlak olunabilir. Dolayısıyla, bu manâları tazammun eden tercümeler de "Kur'an"dırlar.

4 - Lafız, Kur'an'ın fer'i bir vasfıdır; aslolan manâdır.

5 - İ'caz, Kur'an'ın lafızlarında değil, manâlarındadır.

Hemen şunu belirtelim ki, maddeler hâlinde özetlediğimiz ve İmam'a atfedilen bu hususlarda, tüm Hanefiler müttefik değillerdir. Hatta, İmam'ın en yakın iki öğrencisi olan **Ebu Yusuf** ve **Muhammed** bile, bu konuda İmam'dan ayrı düşünmüşlerdir. Onlar da diğer mezhep imamları gibi, lafız ve manâyı birlikte değerlendirmişler ve "Kur'an"ın ikisinin birden ismi olduğunu söylemişlerdir.

Onlar, "*Şüphesiz ki Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik*"[50] ayetine ve benzeri ayetlere istinaden, yalnızca Arapça lafızlarla indirilenin "Kur'an" olduğunu, Farsça ile olanın "Kur'an" olmadığını söylemişlerdir. Yine İmameyn, Ebu Hanife'den farklı olarak, Kur'an'ın lafız yönüyle de mu'ciz olduğunu, Arapça nazmın zail olmasıyla, i'cazın da zail olacağını söylemişlerdir.[51]

Daha başka pek çok Hanefi alimi de, İmam'dan farklı görüşler serdetmiştir. Ezcümle "***ed-Diraye***" adlı eserde şöyle deniliyor: "Kur'an, icma ile hem lafız, hem de manâ, ikisinin birden adıdır. Allah onu, Hz.Peygamber'in nübüvvetini tasdik etsin diye göndermiştir ve hidayete götüren bir rehber olsun diye indirmiştir. Hidayet, ancak onun manâsıyla, nübüvvetin tasdiki ise, ancak nazmıyla mümkün olabilir. Nasıl ki, manâyı terketmek, kıraatın

49 Bk. el-Merağî, 38; el-Kattan, 318.
50 Yusuf, 12/2.
51 Rıza, Tefsir, IX/313.

hükmünü düşürüyorsa, aynı şekilde, nazmı terketmek de kıraatın hükmünü düşürür."[52]

"*Şerhu'l-Pezdevi*"de,[53] "*Şehu'l-Hidaye*"de,[54] "*Musellemu's-Subut*"un şerhinde[55] ve daha başka eserlerde de buna benzer görüşler serdedilmiştir.

Günümüzde de hiçbir Hanefi alimi, İmam'a atfedilen ve mütekaddim bazı Hanefi alimlerce ileri sürülen, Kur'an'ın yalnız manâ olduğu, binaenaleyh, manâyı ihtiva eden Arabi lafzın dışındakilerin de "Kur'an" olduğu şeklindeki görüşe katılmamaktadır. Son dönemlerde yazılmış olan tüm Hanefi kaynaklarda bu durum sarahatle belirtilmekte, Kur'an'ın, lafız ve mananın, ikisinin birden adı olduğu, hiçbir tercümenin Kur'an hükmünde olamayacağı vurgulanmaktadır.[56]

Esasen, Ebu Hanife'nin lafza değil, sadece manâya itibar ettiği şeklinde kendisine atfedilen görüşlerin, gerçekte ona ait olup olmadığı da kesin değildir. "*et-Tahkik*" diye isimlendirilen ve **Abdulaziz el-Buhariye** ait olan "*Şerhu'l-Muntehab*"da şöyle deniliyor: Onlardan bazıları, Kur'an'ın sadece manâ için isim olduğuna inandılar ve bunun **Ebu Hanife**'nin mezhebi olduğunu zannettiler. Halbuki İmam'ın böyle birşey demediği zahir olmuştur. Ona bunu **Sahibu'l-Bedai'** gibi mezhebinin bazı fakihleri, "Arapça okumaya kadir olan kimsenin, Farsça okumakla namazının caiz olacağı" şeklinde, kendisinden rücu ettiği eski görüşünden istintaç ederek isnad etmişlerdir.[57]

el-Bakıllani de, Hanefi mezhebine mensup alimlerin, İmam'ın Kur'an tercümesi ile ilgili görüşleri konusunda ihtilaf ettiklerini; onlardan bir kısmının, İmam'ın böyle bir şey söylemiş olabileceğini kabul ettiklerini belirtmektedir.[58]

---

52 Rıza, Tefsir, IX/312.
53 Rıza, Tefsir, IX/314.
54 el-Merağî, 38.
55 Şeltut, 128; Ebu Dakika, 30; Namazda Kur'an Okumak Meselesi, (Müellifi yok), sy.34/134.
56 Bk. Namazda Kur'an Okumak Mes. (Müellifi yok), sy.34/134-135; sy.36/165-167; sy.44/391-392; Ogan, Kur'an Terc. Kur'an Değildir, sy.45/313-314; ay.mü. Kur'an Terc. Kur'an'ın Yerini Alabilir mi, sy.32/111-112; Erdem, Kur'an Ne Demektir, sy.41/253; Miras, Kur'an Terc. Hakkında.. sy.42/259-260; Aksüt, Kur'an Terc. Oyuncak Haline Getirilemez, sy.257/101-102; Bilmen, Büy. Tefs. Tar. I/101; Yazır, IV/2844, dipnot 1; Çantay, Meal, I/5-6.
57 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 47; Namazda Kur'an Okumak Mes. sy. 39/215.
58 el-Bakıllani, 337.

Belli başlı Hanefi kaynakları olan "*et-Tecnis*", "*Fetavay-ı Kadihan*", "*Şerhu'l-Mecmu'*", "*Şerhu'l-Hidaye*", "*Şerhu'z-Zeylei*", "*Fetavay-ı Nesefi*" gibi eserlerde verilen bilgilerden, konu ile ilgili iktibaslar yapan el-Merağî, netice itibariyle, Hanefi mezhebinde ağırlık kazanan görüşün, Tercümenin "Kur'an" olmadığı ve Kur'an'ın hükmünde de olmadığı şeklindeki görüş olduğuna işaret etmektedir.[59] Daha başka müellifler de bu tür iktibaslar yapmışlar ve Hanefi mezhebinde sahih kavlin, Kur'an'ın manâ ve lafızdan ibaret olduğu şeklindeki kavil olduğunu belirtmişlerdir.[60]

Öte yandan, gerek Ebu Hanife'nin, gerekse bu konuda onunla aynı görüşü paylaşan diğer alimlerin, bu görüşlerini tasdik ve te'yid babından ileri sürdükleri Kur'an ayetleri de, delil olarak çok tatminkâr değildir. Hatta, bu ayetlerin onların görüşlerini nakzettikleri de söylenebilir.

Şöyleki, bu alimler "*Şüphesiz o (yani Kur'an) evvelkilerin kitaplarında vardır*"[61] ayetine istinaden, Kur'an'ın diğer kitaplarda da geçtiğini, bu kitaplarda, Arapça lafızlarla değil, o milletlerin diliyle olduğunu, buna rağmen Allah'ın bunlara "Kur'an" dediğini iddia ederek, asl olanın manâ olduğunu söylemektedirler. Kur'an'ın manâları evvelkilerin kitaplarında geçmiştir. Daha açıkçası, tabiri caizse, Kur'an'ın manâları o dillere tercüme edilmiştir Dolayısıyla Kur'an'ın manâlarını ihtiva eden Farsça, Türkçe... tercümeler de Kur'an'dır.[62]

Sahibu'l-Bedai' ve diğer bazı alimlerin görüşlerinden bu ortaya çıkmaktadır. Oysa ayeti onların yaptığı şekilde değerlendirmek mümkün değildir. Herşeyden evvel, Kur'an'ın bir bütün olarak o kitaplarda geçmediği muhakkaktır. Bu, üzerinde durmaya gerek bile olmayacak kadar apaçık bir gerçektir. Eğer, yukarıdaki iddialarla, kıssalar gibi Kur'an'ın bazı kısımlarının geçtiği kasdediliyor ve buna istinaden tercümeye "Kur'an" deniliyorsa, bunun da çok makul bir iddia olmadığını hemen söyleyelim. Zira bu mantıkla hareket edildiği takdirde, Tevrat veya İncil'e de "Kur'an" demek caiz olacaktır. Aynı şekilde Kur'an'a da "Tevrat" veya "İncil" diyebileceğiz. Oysa bunların farklı farklı kitaplar olduğu herkesçe malumdur ve şimdiye kadar hiç kimse böyle bir iddiada bulunmamıştır. Aynı mantıktan hareketle şu da denilebilir: Kur'an'da Tevrat veya İncil'dekine benzer manâlar var diye, bunların isimlerini birbirine ıtlak etmek caiz ve sahih ise, o zaman Kur'an'daki manâların benzerini ihtiva eden diğer kitaplara da "Kur'an" demek veya

---

59 el-Merağî, 38-39.
60 Bk. Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 56-57; el-Bindak, 64.
61 eş-Şuara, 26/196.
62 el-Mevdudi, Tefhim, (Ahkamu'l-Kur'an'dan nakil), IV/58; en-Nesefi, III/196.

Kur'an'a o kitapların ismini ıtlak etmek de caiz ve sahihtir. Oysa bütün bunlar fasid ve batıl görüşlerdir; asla kabul edilmezler. Nitekim bu gerçek başkaları tarafından da dile getirilmiş ve iddianın tutarsızlığına işaret edilmiştir.[63]

O hâlde ayeti böyle yorumlamak ve değerlendirmek doğru değildir. Doğrusu, pek çok alimimizin ve müfessirimizin belirttiği gibi, ayette geçen zamirden kasdın, Kur'an'ın zikri veya Kur'an'a ait bir haber yahut Kur'an'dakine benzer genel prensipler veyahutta Hz. Peygamber'in zikri dir.[64]

Yine, Kur'an'da aslolanın manâ olduğunu ve tercümeye Kur'an denebileceğini iddia edenlerin bir delili de, "*şüphesiz ki bu, evvelkilerin sayfalarında; İbrahim ve Musa'nın sayfalarında vardır*"[65] ayetidir. Buradaki zamirin Kur'an'a raci olduğunu iddia ederek, Kur'an'ın evvelkilerin sayfalarında manâ olarak geçtiğini söylemektedirler...[66]

Bize göre bu iddiaları ileri sürenler, ayetleri siyak ve sibakından koparak, müstakıllen ele alıp yorumlamaktadırlar. Halbuki Kur'an ayetlerini değerlendirirken, mutlaka öncesi ve sonrası ile, hatta Kur'an'ın bütünüyle irtibatlandırmak, ona göre bir sonuca varmak iktiza etmektedir. Yukarıda mevzu bahis edilen iki ayet, onların yaptığı gibi müstakıllen ele alınıp yorumlanacaksa, onların vardığı sonuca varılabilir. Ama siyak ve sibakını da hesaba katınca, Kur'an'ın tümünü gözönünde bulundurunca, ayetlerden böyle anlamlar çıkarmak mümkün olmamaktadır.

Yukarıda da belirtildiği gibi, alimlerimiz ve müfessirlerimizin büyük bir ekseriyeti, bu perspektiften ayetlere bakarak yorumlar yapmışlar ve bunlarla murad edilenin, Kur'an'ın veya Hz.Peygamber'in zikri, onların haberi, ya da Kur'an'ın genel öğretileri olduğunu belirtmişlerdir. Bazen da bu son ayette olduğu gibi, belli bir durum veya olay da murad edilmiş olabilir. Nitekim, burada sözü edilen ayetle, aynı surenin 14.ayetinden itibaren ifade edilen şu durumun murad edildiği söylenmiştir: "*Şüphesiz ki temizlenen (tezkiyede bulunan) ve Rabbinin adını zikredip namaz kılan (O'na ibadet eden) kimse, kurtuluşa ermiştir. Fakat siz (ey insanlar), ahiret daha hayırlı ve daha sürekli olduğu hâlde dünya hayatını tercih ediyorsunuz.*"[67] İşte bundan sonra gelen ve yukarıda sözünü ettiğimiz kişilerin, iddialarına mesned teşkil ettikleri

[63] Bk. Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 39-40; Ogan, Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir, 313; Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy. 40/229-230.
[64] Bk. s.44 Ayrıca bk. Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy. 40/229-230; sy. 41/244; sy.42/263.
[65] el-A'la, 87/18-19.
[66] el-Fahru'r-Razi, I/213.
[67] el-A'la, 87/14-17.

" إن هذا " ile, her dönemdeki insanlar için geçerli olan psikolojik ve dini bir hâl, bir gerçek kasdedilerek, "*şüphesiz bu gerçek, evvelkilerin sayfalarında; İbrahim ve Musa'nın sayfalarında vardır*" denilmiştir. Bize göre ayetin doğru yorumu bu olsa gerektir.

Şu ayet de tercümeye Kur'an denebileceğine dair ileri sürülen delillerdendir: "*Eğer Biz onu acemce bir Kur'an yapsaydık...*"[68] Ayetteki zamir Kur'an'a yöneliktir. Bu, şunu gösteriyor ki, eğer Kur'an Arapça değil de başka bir dilde indirilmiş olsaydı, yine Kur'an diye isimlendirilecekti.[69]

el-Bakıllani, ayeti böyle yorumlamanın doğru olmadığını belirterek şöyle diyor: "(Ayetin doğru) manâsı şudur: 'Eğer sen şu şiiri nesre çevirirsen, şöyle dersin' cümlesinde olduğu gibi bir anlam vardır. Eğer Biz Kur'an'ı yabancı bir dil ile ifade edersek, bu durumda o Kur'an olmaktan çıkar. Nitekim bir şiir de nesre çevirildiğinde şiir olmaktan çıkar."[70]

el-Bakıllani, daha sonra "eğer bir Arap, " يا نوح اهبط "[71] dese, fakat bununla Kur'an ayetini kasdetmezse, bunun bile Kur'an olamayacağını ve Kur'an hükmünde değerlendirilemeyeceğini belirterek, Kur'an'da geçen müfredatın, ancak kendileriyle "Kur'an" murad edildiği ve o siga ile kullanıldığı zaman Kur'an olacaklarını söylemektedir.[72]

Daha başka alimlerimiz de, **İbn Mes'ud** ve **Hz.Ali** gibi sahabenin meşhurlarından rivayet edilen, fakat tevatür derecesine erişmeyen kıraatlerin bile ayet olarak değerlendirilemediğini ve onlara "Kur'an" diye itibar edilmediğini misal göstererek, tercümeye de hiçbir şekilde "Kur'an" diye itibar edilemeyeceğini söylemişlerdir.[73] Bütün bunlar Arapçadır, Kur'an'ın aslı na uygundur, lafzen ve manen ona mutabıktır. Kur'an olma veya ondan addedilme cihetiyle tercümeden çok daha evladır. Buna rağmen alimlerimiz, bu konudaki hassasiyetlerinden dolayı, tevatür derecesine erişmeyen bütün bu rivayet ve kıraatleri "Kur'an" addetmemiş ve onları Kur'an hükmünde değerlendirmemişlerdir.[74]

[68] Fussilet, 41/44.
[69] el-Bakıllani, 343.
[70] Aynı yer.
[71] Hud, 11/48.
[72] el-Bakıllani, 343.
[73] Bk. Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 46, 52; Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 80-267.
[74] Bk. Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 287-288.

Daha da ötesi, Neml suresinde geçen Besmele,[75]kesin olarak Kur'an iken ve Kur'an'dan bir ayet iken, bu konuda bütün İslam alemi müttefik iken, sure başlarında geçen aynı Besmelenin Kur'an'dan olup olmadığı şiddetli tartışmalara müncer olmuştur. Şafiiler, sure başlarındaki Besmelelerin de Kur'an'dan olduğunu iddia ve kendilerince ispat ederlerken, Malikiler, aynı Besmelelerin Kur'an'dan olduğunu red ve inkâr etmişlerdir. Usul alimleri demişlerdir ki, her iki tarafça ileri sürülen delillerin kuvvetli olması, onların birbirlerini tekfir etmelerini men etmiştir. Yani, eğer Malikilerin delilleri Şafiilerin nazarında kuvvetli ve makul olmasaydı, Kur'an'dan olanı red ve inkâr ediyorlar diye, Malikileri tekfir edeceklerdi Aynı şekilde, eğer Şafiilerin delilleri, Malikiler nezdinde kuvvetli ve geçerli olmasaydı, o zaman da onlar, Kur'an'dan olmayanı Kur'an'a dahil ediyorlar diye, Şafiileri tekfir edeceklerdi. Bu durum, **İbnu'l-Hümam**'ın *"et-Tahrir"*inde ve **İbn Emir el-Hac el-Halebi**'nin "et-Tahrir"in şerhi olan *"et-Tahrir ve't-Tahbir"* adlı eserlerinde de geçmektedir.[76]

Evleviyetle Kur'an olmaya ve ondan addedilmeye layık olan, fakat tevatür derecesine erişmeyen ayet olduğu iddia edilen kıraatler ve sure başlarındaki besmele, alimlerimiz tarafından, Kur'an sayılmadığına ve onun hükmüne tabi tutulmadığına göre, onlardan çok daha aşağı derecede bulunan tercümeler de Kur'an addedilemez ve onun hükmüne tabi tutulamaz.

Esasen başta **Ebu Hanife** olmak üzere, bazı Hanefi alimlere atfedilen bu meyandaki görüş ve kanaatlerin kat'iyyeti sabit olmuş değildir. Bilakis, onların da bu konuda diğer alimlerin görüş ve kanaatlerine zahib oldukları söylenmiştir.[77]

Hanefi mezhebi dışındaki diğer mezheplerde bu konuda herhangibir ihtilaf vâkî olmamıştır. Tüm bu mezhepler, Kur'an'ın lafız ve manadan ibaret, mu'ciz Arapça nazım olduğunda müttefiktirler. Onlara göre, sadece manâ Kur'an değildir; mânen rivayet edilerek oluşturulan bir eser veya Kur'an'ın manâlarının tercümesi, hiçbir şekilde "Kur'an" diye isimlendirilemez ve Kur'an'ın hükmünde değerlendirilemez.[78] Bu husus, **İmam Şafii**[79] ve **en-Nevevi** gibi bu mezhebe mensup alimler tarafından dile getirildiği gibi,[80]

75 Ayet 30.
76 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 46.
77 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 584-585; el-Merağî, 40.
78 el-Kattan, 319.
79 el-Kasani, I/112; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 91.
80 Bilmen, Büyük Tefsir Tarihi, I/101. Ayrıca bk. Şeltut, 129.

Maliki fukahasından **Kadı Ebubekir b. el-Arabi**[81] ile Hanbeli alimi **İbn Teymiyye**[82] tarafından da beyan edilmiştir

Görüldüğü gibi, tercümenin "Kur'an" olmadığı ve onun hükmüne tabi tutulmadığı, cumhur-ı ulemaca tereddütsüz kabul ve itiraf edilmektedir. Bu konuda Ebu Hanife'ye ve bu mezhebe bağlı bazı alimlere nisbet edilen görüşler de, esas itibariyle bu noktaya irca olunur. Zira, Kur'an-ı Kerim'in tercümesi, **el-Bakıllani**'nin de belirttiği gibi[83] ya bizzat Kur'an'dır, ya Kur'an'ın benzeridir, ya da bu ikisinden başka birşeydir. Onun bizzat Kur'an olması muhâldir. Mantık itibariyle, tercümenin "aslın bizzat aynı" olması da mümkün değildir. Tercüme aslın tüm manâlarını ihata etse bile, dilinin, elfazının, -belki de- yazısının, şekil ve hacminin... farklılığından dolayı, o hiçbir zaman aslın aynı olamaz.

Kur'an birdir; iki olamaz. Her insan bazı yönleriyle diğer insanlara benzer. Hatta bazıları birbirine çok benzerler. Fakat hiçbir insan, tıpatıp diğerinin aynı, başka bir ifadeyle bizzat diğeri değildir, olamaz. Ahmet, fiziği ile, huyu ile, alışkanlıkları ile... Mehmed'e çok benzeyebilir, fakat hiçbir zaman bizzat Mehmet olamaz. O sadece Ahmettir, Mehmet değildir. Kur'an da böyledir. Sadece Kur'an "Kur'an"dır, başka hiçbir şey Kur'an'ın aynısı değildir.

Acaba Ahmed'in Mehmed'e benzediği gibi tercüme de Kur'an'a benzeyebilir mi? Başka bir ifadeyle, Kur'an'ın benzeri getirilebilir mi? Bu soruya cevap vermeden önce, Kur'an'ın tanımındaki hususiyetler üzerinde durmak istiyoruz.

Kur'an'ın tanımında mevcut olan hususlardan hiçbiri tercümede varid değildir. Herşeyden önce Kur'an, Allah tarafından **Hz. Muhammed'**e indirilmiştir. Manâsı için de durum böyledir. Oysa Kur'an tercümelerinin hiçbiri böyle değildir. Kur'an'ın hiçbir tercümesi onun tüm manâ ve maksadlarını ihata edemez, muhakkak bir yönüyle eksik ve noksandır. Bu konuda gerek tercümeyi savunan, gerekse karşı çıkan tüm alimler müttefiktirler. Tercüme eksik ve noksan olduğuna göre, o "Allah tarafından Hz. Muhammed'e indirilen" değildir. Zira Allah, Peygamberine eksik ve noksan birşey indirmez.

Kur'an-ı Kerim, **Cebrail** aracılığı ile vahiy şeklinde gelmiştir. Bu özellik de sadece Kur'an'a hastır.Hiçbir tercüme Cebrail aracılığı ile ve vahiy şeklinde gelmemiştir. Kur'an'ın mânen mi, yoksa lafzen mi indiği konusunun ihtilaflı olduğu, bazı alimlerin, onun manen indiğini ve Hz.Muhammed veya Cebrail

81 el Kattan, 319.
82 Aynı yer.
83 el-Bakıllani, 341.

tarafından Arapça lafızlara bürdürüldüğü görüşünde oldukları hatırlatılabilir. Hemen şunu belirtelim ki, cumhur-ı ulema, Kur'an'ın hem lafzen, hem de manen Allah tarafından indirildiği kanaatindedir. Onun sonradan Arapça lafızlara büründüğü görüşünde olanlar, bunun Cebrail tarafından mı, yoksa Hz. Muhammed tarafından mı yapıldığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Her halukârda Kur'an Arapçadır ve hiçbir tercüme "Cebrail tarafından vahiy şekline getirilmiş" değildir.

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber döneminden günümüze tevatüren intikal etmiştir. Bunda tüm müslümanlar icma ve ittifak hâlindedirler. Bugün bütün müslümanlar onu tanımakta, bilmekte ve okumaktadırlar. Oysa hiçbir tercüme böyle değildir. Hiçbir tercüme üzerinde tüm müslümanlar ittifak etmiş değillerdir. Bütün müslümanlar bir yana, aynı dili konuşan insanlar bile, kendi dillerindeki herhangi bir tercüme üzerinde ittifak etmemiş, bilakis onu beğenmeyip yenilerini yapma yoluna gitmişlerdir. İlk dönemlerden beri böyle olagelmişlerdir. Türkçe, Farsça, Urduca ve Batı dillerindeki yüzlerce farklı tercüme, bunun apaçık bir alametidir.

Kur'an-ı Kerim'i bizzat Hz. Peygamber okumuş, okutmuş ve onunla isti'mal etmiş, hayatı boyunca onunla meşgul olmuştur. Oysa hiçbir tercüme bu özelliğe sahip değidir.

Kur'an-ı Kerim'in tilavetiyle taabbud olunur. Namazlarda okunması farzdır, mücerred olarak okunması sünnettir. Her harfine sevap tekabül eder. Oysa cumhur-ı ulemaya göre tercümeyle ibadet olmaz. Bazı Hanefilerce iddia edilen tercümeyle namazın caiz olduğu konusu, hem belirli bir hâl ile mukayyettir, hem de çok net değildir.

Kur'an-ı Kerim, hem manâsı, hem de lafzı itibariyle mu'cizdir; insanlar -velevki bir ayetinin dahi- benzerini getirmekten acizdirler. Binbeşyüz küsür yıldan beri süregelen bu konudaki meydan okuyuş, hâlen devam etmekte, hiç kimse bu meydan okuyuşa cevap verememektedir. Oysa hiçbir tercüme lafızları itibariyle mu'ciz değildir. İ'caz bir yana, hepsinde değişik cihetlerden eksiklikler vardır. Esasen her nevzuhur tercüme, öncekilerin yetersizliği ve onlardan daha iyi olacağı iddiasıyla ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Sabri'nin de belirtiği gibi,[84] i'caz Kur'an'ın en temel vasfı olduğuna ve tercüme de, ya tamamen, ya da kısmen bundan hâli olduğuna göre, ya tercümenin Kur'ânîyyetini nefyetmek, ya da Kur'an'ın i'cazını inkâr etmek gerekir. Nitekim **Ferid Vecdi**, tercümenin Kur'an olduğu iddiası uğruna, lafızları itibariyle Kur'an'ın i'cazını inkâr etmiştir.[85] Oysa, lafızları itibariyle Kur'an'ın i'cazını inkâr etmek mümkün değildir. Böyle bir inkâr, aynı zamanda Kur'an'ın kendisini inkâr anlamına gelir. Bu mümkün olmadığına göre, tercümenin Kur'ânîyyetini nefyetmek iktiza eder.

Görüldüğü gibi, tercümenin aklen ve mantıken Kur'an olması mümkün değildir. Verilen bilgilerden naklen ve ilmen de Kur'an olması mümkün görülmemektedir. Daha önce bu konularda yeteri kadar bilgi verdiğimiz kanaatindeyiz. O hâlde Kur'an başka bir şeydir, tercüme başka bir şey...

Acaba tercümeler Kur'an'ın benzeri olabilir mi? Bir eserin başka bir esere azami ölçüde benzemesi her zaman mümkündür. Ancak bunun için, o eserlerin sahiplerinin de bilgi, kültür, kapasite, tecrübe vb. hususlarda birbirlerine mümasil ve müsavi olmaları gerekir. Aynı dilde veya farklı dilde iki şairin şiirleri, iki yazarın yazıları, roman, hikaye ve anıları... birbirine çok yakın olabilir ve çok benzeyebilir. Çünkü bütün bunların mucidleri insanlardır; bir birine yakın ve benzer özellikler taşıyan insanlar... Hatta, belki de bu insanların yaşadıkları ülkelerin sosyo-ekonomik, siyasi ve kültürel altyapıları dahi birbirine benzerdir.

Oysa Kur'an-ı Kerim için durum çok daha farklıdır. Hiçbir eser ona benzeyemez. Çünkü hiçbir eserin sahibi, Kur'an'ın Sahibinin düzeyinde ve seviyesinde olamaz. Kur'an'ın sahibi, her türlü kemal sıfatla muttasıf ve her türlü noksan sıfattan münezzeh olan Allah'tır. Kur'an'ın dışındaki -tercümeler de dahil- eserlerin sahipleri ise, pek çok eksik ve noksan sıfatla muttasıf ve nisyanla malul olan insanlardır... Nasıl ki, bir insanın bütün yönleriyle Allah'a benzemesi mümkün değilse, aynı şekilde, insanlara ait olan bir eserin de Allah'a ait olan Kur'an'a benzemesi mümkün değildir. Sadece bir insan veya tüm insanlar değil, fakat bütün varlık alemi, onun benzerini meydana getirmekten acizdir, velevki birbirine yardım dahi etseler... Esasen bizzat Kur'an bu gerçeği ifade etmiştir: "*De ki, eğer tüm insanlar ve cinler, bu Kur'an'ın benzerini meydana getirmek için bir araya toplansalar ve bunun için birbirlerine yardım dahi etseler, yine de onun benzerini meydana getiremezler.*"[86]

Netice itibariyle, aklen ve naklen sabittir ki, hiçbir eser Kur'an'ın bizzat kendisi olamadığı gibi, ona benzer veya mümasil de olamaz. O hâlde tercümeler, ne Kur'an'ın aynıdırlar, ne de benzeridirler; ondan ayrı birşeydirler.

84 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 54.

85 Aynı yer.

86 el-İsra, 17/88.

Peki nedirler? diye sorulsa, pek çok alimimizin dediği gibi,[87] biz de "o veciz bir Kur an tefsiridir, başka dilde yapılmış mücmel bir tefsirdir" deriz. Bu yüzden, Kur'an'ın tercümesini Harfi manada tercüme olarak değil, Tefsiri veya Manevi tercüme olarak değerlendiriyoruz.

el-Bakıllani, tercümenin Kur'an hükmünde olmadığını göstermek için şunları söylemektedir: Farsçaya veya başka bir dile yapılmış Kur'an tercümesini okuyup da, "vallahi ben Kur'an okumadım" diye yemin eden kimseye, bundan dolayı bir günah terettüp etmez.

Eğer biri, başka biriyle, çocuğuna ücret mukabilinde Fatiha suresini öğretmesi konusunda anlaşsa, o kişi de çocuğa sadece Fatiha suresinin Farsça tercümesini öğretse, anlaşmada sözü edilen ücreti hak etmez. Çocuğun babası ücreti vermese, cezalandırılmaz. Bu, kendisine ev yapması için ustayla anlaşan adama, ustanın ev değil, hamam yapmasına benzer. Bu durumda anlaş mada belirtilen hususa uymadığı için usta ücreti hak etmez ve hukuken ücret talebinde bulunamaz.[88]

Daha başka müellifler de Kur'an'dan bazı ayetler ve mantıki yorumlar ileri sürerek, tercümenin Kur'an olmadığını ve Kur'an hükmünde bulunmadığını isbatlamaya çalışmışlar dır.[89]

Hülasa olarak, Kur'an'a iki ayrı cepheden bakmak gerekiyor:

a - Fakihlere göre Kur'an, Allah tarafından, melek Cebrail aracılığı ile, vahiy şeklinde, Arapça lafızlarla peygamber **Hz. Muhammed**'e indirilmiş, tilavetiyle taabbud olunan, bize kadar tevatürle ve kesintisiz olarak naklolunan, mushafın iki kapağı arasında yer alan, kendine has özellik, incelik, nicelik ve nitelikleri bulunan, Fatiha suresi ile başlayıp Nas suresi ile biten Allah'ın mu'ciz kelamıdır. Onda lafız ve manâ ayrılmaz durumdadır. Bunlardan biri ayrıldığı zaman, Kur'an "Kur'an" olmaktan çıkar. Onu mânen rivayet etmek veya tevatüren sabit olmayan şaz kıraatlerle okumak kat'i surette haramdır. Hatta ona mevcut olanlardan başka işaret ve remizler koymak da haramdır.[90]

b - Kelamcılar ise, Allah'ın kelam sıfatını hesaba katarak değerlendirmeler yapmaktadırlar. Kelam-ı nefsi olması itibariyle Kur'an sadece manâdır. Kadim ve ezeli olan budur. Bu, lafız ve nazımdan, harf, kelime ve şekillerden münezzehtir. Kelam-ı lafzi olması itibariyle ise, Kur'an lafız, harf, ses ve kelimeleri de şamildir. "Kur'an" denince, hem kelam-ı nefsi, hem de kelam-ı

87 Bk. el-Bakıllani, 340; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 75; el-Hacevi, 197.
88 el-Bakıllani, 342; Başka deliller için bk. aynı yer.
89 Bk. Erdem, Kur'an Ne Demektir, 253.
90 el-Hacevi, 197.

lafzi kasdedilmektedir. Binaenaleyh, Kur'an bu itibarla da hem manâ ve hem de lafzın, ikisinin birden adıdır.[91] **Eş'ari** kelamcıları ise, "Kur'an'ın manâsı da, lafzı da Allah'ın kadim olan kelam sıfatının eseridir, bizzat bu kelamın kendisi değildir" diyorlar.[92]

Görüldüğü gibi, alimlerimizin ittifakı ile sabit olmuştur ki, tercüme "Kur'an" değildir. Onu Kur'an'ın hükmünde değerlendirmek imkansızdır.[93] **Şia** uleması da bu kanaattedir.[94]

Alimlerimiz tercümeyi "Kur'an" olarak görmedikleri ve onu Kur'an hükmünde değerlendirmedikleri gibi, hâlkımız da ona "Kur'an" gözü ile bakmamakta ve Kur'an hükmünde görmemektedir. Nitekim **Atatürk** ile **Hafız Asım Efendi** arasında geçen şu olay bunu göstermektedir: Atatürk, Kur'an'ın Türkçeye tercümesi hareketine giriştiği günlerde, Asım Efendiyi Dolmabahçe Sarayına çağırır ve ona İsra suresinin tercümesini okutur. Asım denileni yapar ve okuması takdirle karşılanır. Sonra, istediği bir yeri Arapça olarak okuması kendisine söylenir. O ana kadar kendişine gösterilen koltukta herkes gibi oturan Asım, bu teklif üzerine hemen vaziyetini düzelterek koltuğa çıkar ve diz çökerek oturur. Fakat onun bu hareketi Atatürk'ün gözünden kaçmaz. Kıraat bittikten sonra, Atatürk yanındakilere;

"---- Kur'an'ı Türkçe okurken ayaklarını uzatmıştı. Şimdi ise diz çöktü. Anlaşılıyor ki önceki okuduğunu Kur'an saymıyor" der. Asım ne diyeceğini şaşırmış vaziyettedir. Kendini toparlayarak şöyle der:

"---- Paşam bu bir alışkanlıktır. Hareketimi düşünerek yapmış değilim. Fakat ne yalan söyleyeyim, kanaatim söylediğiniz gibidir."[95]

Biz de hâlkımızdan pek çok kişinin, Asım Efendi'nin hareketlerine ve kanaatlerine benzer davranışlarına ve sözlerine şahit olmuşuzdur. Halkımız bu konuda, kenarında Türkçe anlamı bulunan Kur'an'ın, tamamiyle Arapça olan Kur'an üzerine konmasına bile rıza göstermeyecek kadar hassastır.

Şimdiye kadar vermiş olduğumuz bilgilerden, ne ilmen, ne de örfen tercümeyi "Kur'an" olarak görmenin veya onu Kur'an hükmünde değerlendirmenin mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Ne alimlerimiz, ne de hâlkımız onu "Kur'an" diye görmemekte ve Kur'an hükmünde değerlendirmemektedir.

91 Geniş bilgi için bk. Teftazani, 166-174; N.es-Sabuni, 85-90.
92 Sabri, Meseletu Terc. Kur'an, 66.
93 Muhenna, 73; Namazda Kur'an Okumak Mes. sy.34/134.
94 Ogan, Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir, 314.
95 Aksüt, Mustafa Kemal Paşa ve Kur'an Tercümesi, 328-329; Düzdağ, M.Akif Hak. Araşt. II/69-70.

2 - *Tercümeye Abdestsiz Dokunulabilir mi*

Kur'an-ı Kerim'e hayız ve cünüp olanlar ile abdestsiz olan kimselerin dokunmalarının haram olduğu cumhur-ı ulemaca ifade edilmiştir. Dört mezhep fukahaşı bu konuda müttefiktir. Bu alimlerin bu konudaki dayanakları,"*ona ancak temizlenenler dokunabilir*"[96] ayetidir.[97] Gerçi bu ayetin Kur'an'a abdestsiz dokunmakla alâkasının olmadığı, abdestsiz Kur'an'a dokunmanın haram olmadığı da söylenmiştir.[98] Fakat, mevzumuz olmadığı için bu konuya girmek istemiyoruz. Biz burada cumhur-ı ulemanın bu konudaki görüşünü esas alarak hareket edeceğiz.

Kur'an-ı Kerim'in tercümesine gelince, daha önce manâya itibar ettiklerine dair bilgi verdiğimiz Hanefiler, bu yönden meseleye baktıklarından, bu konuda tercümeyi "Kur'an" mesabesine çıkarmışlardır. Buna göre, haiz, cünüp, nüfesa ve abdestsizin Kur'an'a dokunma ve onu okuma konusundaki hükmü, Kur'an'ın tercümesi için de aynen geçerlidir. "***et-Tecnis***"te şöyle deniliyor: "Eğer Kur'an Farsça olarak yazılsa, cünüp ve hayızlı olanın ona dokunması icma ile haramdır..." Aynı eserde, **İmameyn**'in de bu konuda **Ebu Hanife**'yle aynı görüşte olduğu kaydedilmektedir.[99] Buna yakın ifadelerin yer aldığı ***Fetavay-ı Kadihanda***, ayrıca Tevrat, İncil ve Zebur'u okumanın da haiz ve cünüp olana haram olduğu kaydedilmektedir.[100] Hanefilere ait daha başka kaynaklarda da bu görüşlere yer verilmektedir.[101]

Konu ile ilgili nakiller yapan **Mustafa Sabri Efendi** şöyle diyor: İmam'ın ve İmameyn'in Farsça tercümeye dokunmayı ve onu okumayı cünüp ve hayız olana haram saymaları, Farsça tercümenin "Kur'an" oluşundan değil, ihtiyata binaendir.[102]

Hanefilere ait bu görüşü hatırlatan **el-Hacevi**, Malikilerin ve diğer mezhep alimlerinin, tercümeyi tefsir mesabesinde gördüklerini söylemektedir. Buna göre, tefsire dokunmak ve onu okumak, haiz ve cünüp olana caiz olduğu gibi, tercümeye dokunmak ve onu okumak da aynı şekilde caizdir.[103] ***Dört Mezhebin Fıkıh Kitabında*** da bu belirtilmiştir.[104]

96 el-Vakıa, 56/79.
97 Bk. İbn Rüşd, I/32-38; en-Nevevi, el-Mecmu', II/155-156.
98 Bk. İbnu'l-Hatib, 226-227.
99 eş-Şürünblali, 12; el-Merağî, 38.
100 Kadıhan, I/163; el-Merağî, 38.
101 Bk. el-Kasani, I/113; Zihni Efendi, Nimet-ı İslam, 62, 103; Bilmen, Büyük İslam İlmihali, 72.
102 Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 56.
103 el-Hacevi, 198. Ayrıca bk. el-Kasani, I/112; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 36.
104 el-Ceziri ve diğerleri, I794-95, dipnot 134.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Kur'an-ı Kerim'in tercümesi "Kur'an" değildir. Ancak o sıradan bir kitap da değildir. **el-Merağî**'nin de dediği gibi,[105] her ne kadar tercümenin Kur an olmadığı ittifakla sabit ise de, onun Allah'ın kelamının manâlarını -kısmen de olsa- taşıdığı bir gerçektir. Allah'ın kelamının manâları ise, insanların kelamı gibi değildir. Arapça lafızların dışında bir takım lafızlara büründü diye, Kur'an'ın manâlarından güzelliğini ve uluhiyyetini selbetmek, onu insanların kelamı cinsinden addetmek doğru değildir.

Binaenaleyh, Kur'an tercümelerini sıradan bir eser gibi telakki etmemek gerekir. Malum olduğu üzere, manâsı Allah'a, fakat lafızları Hz.Peygamber'e ait olan Kudsi hadisler, lafızları da Allah'a aid olmadığı için Kur'an değildirler; bununla beraber diğer sözler gibi de değildirler. İşte, manâsı Allah'a, fakat lafızları insanlara ait olan tercümeler de böyledir; yani bunlar, lafızları da Allah'a ait olmadığı için Kur'an değildir, fakat diğer eserler gibi de değillerdir. Diğer Arapça sözler arasında Kudsi hadislerin yeri ve hükmü neyse, diğer eserler arasında tercümenin yeri ve hükmü de odur.

Kur'an'a dokunmak için abdestli olmanın, onu okumak için de temizlenmiş olmanın farz olduğu gibi, tercümeye dokunmak ve onu okumak için de temiz ve abdestli olmayı farz olarak telakki edemeyiz. Esasen Kur'an'a bile abdestsiz dokunulabileceği ve okunabileceği söylenmiştir.[106] Bununla beraber, onu okumak ve ona dokunmak için temiz ve abdestli olmanın iyi olacağına inanıyoruz.

Halkımız arasında bu anlayışın yaygın olduğuna şahid olmuşuzdur. Milletimiz, her ne kadar tercümeyi "Kur'an" mesabesinde görmese de, yine de Kur'an'a olan ta'zim ve hürmetinden ötürü ona da hürmet göstermektedir. Bir süre önce, kendisinden, içinde Arapça ibare bulunmayan bir Kur'an tercümesi aldığım bir kitapçının, abdestsiz olduğundan bu meale dokunmamak için nasıl büyük titizlik gösterdiğini unutamıyorum. Daha pek çok kişinin, bu konuda aynı hassasiyeti gösterdiği muhakkaktır. Kur'an'a ve Kur'an'a müteallık asar hakkında temiz, saf, hâlis ve samimi duygulara sahip olan hâlkımızın bu özelliği, her türlü takdirin üstündedir.

Biz, Kur'an tercümesi hakkındaki bu temiz ve hâlis duyguların, bu hassasiyetin aynen korunması gerektiğine inanıyoruz. Bunu, tercümeyi "Kur'an" hükmünde gördüğümüz için değil, fakat bir yönüyle eksik de olsa, Kur'an'ın bir cüz'ü olduğu, onun bazı hususiyetlerini ihtiva ettiği için söylüyoruz. Nitekim bütün alimler, Kur'an'ın bir ayetine, hatta ayetin parçasına bile ab-

105 el-Merağî, 32.
106 İbnu'l-Hatib, 226-227.

destsiz dokunmanın haram olduğunu söylemişlerdir.[107] Lafız yönünden Kur'an'ın bir parçası olan ufak bir ayete bile abdestsiz dokunmak doğru olmadığına göre, manâ yönünden Kur'an'ın bir parçası olan tercümeye de abdestsiz dokunmak doğru olmasa gerektir Ancak tekrar belirtelim ki bu, fıkhî bir gereklilik değildir; tercümeye şer'an abdestsiz dokunulabileceği gibi, okunabilir de. Bunda herhangi bir sakınca yoktur.

C - TERCÜMENİN İSİMLENDİRİLMESİ

Daha önceki kısımda tercümenin "Kur'an" olmadığını ve ve Kur'an hükmünde değerlendirilmediğini, alimlerimizin ona sadece "özlü bir tefsir" olarak itibar ettiklerini gördük. Burada bu özlü tefsirin ne diye isimlendirileceği üzerinde duracağız.

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşılmaktadır ki, tercümeyi "Kur'an" diye isimlendirmek, ilmen ve örfen mümkün olmadığı gibi, dinen ve şer'an caiz de değildir. Üstelik böyle bir isimlendirmenin uzun vadede pek çok sakıncaları da vardır. Sözgelimi, tercümelerin Kur'an diye isimlendirilmesi, zamanla insanların zihninde onun Kur'an'ın kendisi olduğu şeklinde bir intiba uyandırabilir ve insanları Kur'an'dan müstağni kılabilir. Nitekim Tevrat, ve -özellikle- İncil için bu husus vâkî olmuştur. İncil'in değişik dünya dillerine yapılan tercümeleri, doğrudan doğruya "İncil" diye isimlendirilmiş ve tercüme oldukları izhar edilmemiştir. Bunun sonucu olarak, bugün hemen herkes, bunların İncil'in kendisi olduğunu sanmakta, ibadetlerinde kullandıkları bu tercümelerin aslın aynısı olduğundan şüphe etmemektedirler. Birkaç mütehassıs din adamı hariç, hiçkimsenin okuyup isti'mal etmediği ilk incil nüshaları ise, kütüphanelerin tozlu raflarını süslemektedir.

İşte Kur'an tercümelerinin "Kur'an" diye isimlendirilmesi, ileride onun için de böyle durumların zuhuruna neden olabilir. Bunların yersiz vehimler olduğunu ve bu konuda Kur'an'ı İncil veya Tevrat'la mukayesenin yanlışlığını iddia edenler olabilir. Üzülerek hatırlatalım ki, Cava hâlkı, dillerine yapılmış olan Kur'an tercümesinin Kur'an'ın kendisi olduğuna inandırılmışlardır ve onlar da çocuklarına böyle öğretmişlerdir.[108]

Bu yüzden yineleyerek hatırlatalım ki, hiçbir surette Kur'an tercümesine "Kur'an" denmemeli, bunlar asla "Kur'an" diye isimlendirilmemelidir.

Tarihte tercümeye Kur'an adının verildiği pek vâkî olmamıştır. Ancak Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren, yapılan bazı tercümeler bu şekilde isimlendirilmişlerdir. Meselâ **Süleyman Tevfik, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Osman Nebioğlu, Murat Seroğlu, Besim Atalay, Abdulkadir Gölpınarlı** ve benzerlerinin tercümeleri bu şekilde isimlendirilmiştir. Son zamanlarda **Rıza Çiloğlu** tarafından yapılan manzum çeviriye ise Kur'an'ın Türkçesi olarak "Oku" adı verilmiştir.

107 Bk. el-Ceziri ve diğerleri, I/94-95; Zihni Efendi, 62; Bilmen, 72, md.122.
108 Bk. ez-Zürkani, II/45; el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 480.

Bütün bunların yanlış ve hatalı olduğunu belirtmeye gerek bile yoktur. **M. Hamdi Yazır**'ın dediği gibi "Türkçe Kur'an mı olur behey şaşkın(lar)!"[109] Türkçeye yapılan tercümelere "Türkçe Kur'an", Farsçaya yapılanlara "Farsça Kur'an", Hindçeye yapılanlara "Hindçe Kur'an", Fransızcaya yapılanlara "Fransızca Kur'an", "İngilizce Kur'an"... denildiği takdir de, bunun ne kadar büyük sakıncalar doğuracağı izahtan varestedir. Onun için biz, tercümelerin, "Kur'an" veya "Türkçe Kur'an", "Farsça Kur'an"... diye isimlendirilmesini katiyyen uygun görmüyor ve tasvip etmiyoruz. Bunun dinen ve şer'an da caiz olmadığına inanıyoruz.

Tercümelerin bu şekilde isimlendirilmesi bir yana, ona "Kur'an Tercümesi" denmesini dahi bazı alimlerimiz münasip görmemiş ve kabul etmemişlerdir. Zira örfte tercüme, aslın bütün manâ ve maksadlarını ihtiva eden ve onun makamına ikame edilen eser olarak telakki edilir. İnsanlar da onu "aslın tüm manâ ve maksadlarını ifade eden" olarak bilirler.[110] Halbuki, daha önce de belirtildiği gibi, bu tarzda ve bu özellikte bir Kur'an tercümesi meydana getirmek mümkün değildir. Bu yüzden ona "Kur'an tercümesi" demek caiz değildir.[111] Ne var ki öteden beri, hep bu kelime kullanıldığı için böyle demenin sakıncasız olduğu da söylenmiştir. "Muasır bazı müelliflerin "tercüme' kelimesinin kullanılmasına karşı çıkıp onu reddettiklerini görüyoruz. Bunların niçin böyle yaptıklarını anlamıyorum. Zira İslamın ilk dönemlerinden beri, gerek Doğuda, gerekse Batıda bizden önceki İslam alimleri yadırgamadan bu kelimeyi kullanmışlardır."[112]

Kamil Miras,[113] **Ali Kemal Aksüt**[114] ve benzeri alimler de "Kur'an tercümesi" denebileceğini söylemişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'i tercüme edenlerin pek çoğu, yaptıklarına "Kur'an tercümesi" adını vermişlerdir. Bununla beraber, "Kur'an'ın Açıklamalı

109 Yazır, I (Mukaddime), 15.
110 Muhenna, (el-Cibali'den nakil), 44.
111 el-'Ak, Usulu't-Tefsir, 473; ay.mü. Tarihu Tevsik, 146; Muhenna, (M.Şakir'den nakil), 18.
112 Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 51.
113 Miras, Kur'an'ın Tercümesi Hak. sy.42/259.
114 Aksüt, Kur'an Tercümesi Oyuncak Haline Getirilemez, 102.

Tercümesi", "Meal" diyenler de vardır. Batı dillerine yapılan tercümelerin büyük bir kısmına doğrudan doğruya "Kur'an tercümesi" adı verilmiştir.[115] Osmanlılar döneminde ve daha önceki devirlerde, yapılanın Kur'an'ın manalarının beyanı olduğunu izhar eden isimler kullanılırken,[116] Cumhuriyetin ilk dönemlerinde, Batı dillerine yapılan tercümelerden esinlenerek, doğrudan "Kur'an tercümesi" adı kullanılmıştır. Nitekim, **Cemil Said**'inki başta olmak üzere, bu dönemde yapılan bazı tercümeler bu şekilde isimlendirilmişlerdir.[117]

Şu bir gerçektir ki, Kur'an çevirileri için örfi anlamda "tercüme" kelimesini kullanmak doğru değildir. Zira daha önce de belirtildiği gibi, bu durumda zihinlerde, yapılmış olan tercümenin Kur'an'ın tüm manâ ve maksadlarını muhtevi olduğu şeklinde bir anlayış belirir. Halbuki bu doğru değildir. O hâlde, böyle bir anlayışın zuhuruna meydan vermemek için, "Kur'an tercümesi" tabirini kullanmamak gerekir. Esasen son dönemlerde yapılmış olan tercümelerde, bu hususa dikkat edilmiş ve yapılanın "meal" olduğu isminde izhar edilmiştir.[118] Biz de, yapılanın örfi anlamda Kur'an tercümesi olmadığının mutlaka izhar edilmesi ve buna göre isim seçilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu, *"meal"* olabileceği gibi, *"Kur'an-ı Kerim'in Tefsiri Tercümesi"*, *"Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Tercümesi"* veya bunlara benzer başka bir isim olabilir.

D - TERCÜME - İBADET İLİŞKİSİ

Malum olduğu üzere, Kur'an-ı Kerim'in okunması ibadet olduğu, hatta sayfalarına bakılması bile ibadetten sayıldığı[119] gibi, başta namaz olmak üzere bazı ibadetlerde onun tilaveti de farz kılınmıştır. Bu yüzden müslümanlar, Hz. Peygamber döneminden beri devam edegeldiği gibi, hem ibadetlerinde

115 Bunların isimleri için bk. Muhenna, 82-83; el-Bindak, 156-181; Hamidullah, Le Saint Coran, XLI-LXXVI.

116 Mesela *Cevahiru'l-Asdaf, Enfesu'l-Cevahir, Tafsilu'l-Beyan* vb. Başka örnekler için bk. Hamidullah, Le Saint Coran, LXX-LXXI. Bununla beraber, Macit Yaşaroğlu ve başka müellifler, Eski dönemlerde yapılmış olan tercümelerden bahsederken, daha ziyade "Türkçe Tercemeli Kuran" adını kullanmışlardır. (Bk. Yaşaroğlu, 117-125).

117 Bazı örnekler için bk. Hamidullah, Le Siant Coran, LXXIII-LXXV. Ayrıca bk. ay. mü. Kur'an-ı Kerim Tarihi, 199-211; Yaşaroğlu, 155-176.

118 Mesela bk. ***Kur'an-ı Hakim ve Meal-i Kerim***, (Çantay); ***Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali***, (Ateş); ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali***, (ÇAĞ); ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı*** (Meal), (DİB); ***Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi***, (MÜİF); ***Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri***, (Koçyiğit - Cerrahoğlu)...

119 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 17; İhsanoğlu, Medhalun, 16.

Kur'an'ı kıraat etmektedirler, hem de tilavet kasdıyla onu okumaktadırlar. Ancak, kişinin Kur'an okumaya kadir olmadığı veya imkan bulamadığı durum ve zamanlar da olabilir. Acaba bu hâllerde ne yapılmalıdır? Namaz gibi ibadetlerde ne okunmalıdır? Böyle durumlarda Kur'an yerine, onun tercümesi ikame edilebilir mi? İşte tezimizin bu bölümünde bu konu üzerinde duracak ve tercüme - ibadet ilişkisini izah etmeye çalışacağız.

1 - Tercümeyle Namaz Kılma Meselesi

Namaz, mü'minlerin üzerine farz kılınmış, vâkitleri belli bir ibadettir.[120] Kur'an-ı Kerim'de pek çok yerde[121] ısrarla kılınması emredilen bu ibadet,[122] ancak Arapça Kur'an tilavetiyle sahih olur. Nitekim bu durum ayet, hadis ve icma-ı ümmet ile sabittir.[123]

Bununla beraber, Kur'an okumasını bilmeyen veya buna gücü yetmeyen kimsenin, namazda Kur'an kıraati yerine ne okuyacağı veya ne yapacağı, öteden beri tartışılagelmiştir. Bunun yanında, başta namaz olmak üzere ibadetlerin dua, niyaz ve münacaat hâli olduğu hatırlatılarak, bu hâllerde insanın anladığını okuması gerektiği iddia edilmiştir. Tercüme ile ibadet konuşu, bu düşünce yanında ayrıca **Selman-ı Farısi**'ye atfedilen ve namazda okumaları gayesiyle İranlı müslümanlar için yapılıp gönderilen Fatiha tercümesi ile ilgili rivayetlere dayanmaktadır.

Muhammed Ferid Vecdi, kişinin anlamadığı bir dil ile Allah'a yalvarmasının abes olduğunu belirterek, tercüme ile namazın caiz ve gerekli olduğunu söylemiştir. Hatta anlamadığı bir dil ile ibadet yapanı, ne yaptığını bilmeyen müteharrik karartılara benzeterek, İslam dininin müslümanları bu duruma düşürmeyeceğini ifade etmektedir. Ferid Vecdi'nin bu sözlerinden, namazda Arapça lafızlarla Kur'an kıraatinin farz kılınmadığı, tercümeyle namazın caiz ve gerekli olduğu anlaşılmaktadır.[124]

Üstad **Ferid Vecdi**'nin bu sözlerine ve görüşlerine katılmak mümkün değildir. **Mustafa Sabri**'nin de belirttiği gibi,[125] Ferid Vecdi bu sözleriyle, İslam Tarihinin başlangıcından itibaren günümüze kadar, Arapça bilmeyen müslümanların kıldığı, hâlen de kılmakta oldukları ve kıyamete kadar da kılacakları namazları, abes olarak nitelemekte, bu şekilde namaz kılan müslü-

120 en-Nisa, 4/103.

121 Bk. Abdulbaki, 413.

122 Geniş bilgi için bk. İbn Kayyım el-Cevziyye, 3-31.

123 Bk. İbn Rüşd, I/70.

124 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 123-124.

125 Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 124.

manları da, ne yaptığını bilmeyen müteharrik karartılar olarak nitelendirmektedir.

Ferid Vecdi'nin bu konuda ifrata saptığı aşikârdır. Bize göre, Üstad muğalata yapmaktadır; meseleleri birbirine karıştırmaktadır. Mevzu, acz durumunda namazın caiz olup olmadığıdır. Oysa Üstad meseleyi başka mecralara çekmek istemektedir. Şimdiye kadarki araştırmalarımızda Ferid Vecdi gibi düşünen başka bir alime rastlamadık. Bu hususta en müsamahakâr davranan **Ebu Hanife** bile, ilk görüşüne binaen Farsça ile namazı caiz görmüş, fakat bir yandan bunu itiyad edinmemekle mukayyed kılmış, öte yandan da bu şekilde ibadeti mekruh görmüştür.[126] Yani, alışkanlık hâline getirmemek şartıyla birkaç vâkît namazı Farsça ile kılmayı caiz görmüştür. Ancak bunun hiç de hoş birşey olmadığını, böyle yapılmaması gerektiğini ima etmiştir. Yapıldığı takdirde sevap umulmamalıdır.

Ebu Hanife'nin cevazının zımnında bunlar vardır. Boşama da caizdir; fakat caizdir diye, herkesten hanımını boşaması istenmez ve buna ancak çok büyük zaruret hasıl olunca ve başka çıkar yol bulunamayınca başvurulmalıdır. Bize göre Ebu Hanife'ye atfedilen cevaz bu anlamdadır. Bunun Üstad Ferid Vecdi'nin görüş ve yorumlarıyla hiçbir alâkası yoktur. Bununla beraber Üstad, bu görüş ve düşüncelerini Ebu Hanife'nin fetvasına dayandırmaktadır. Onun bu davranışını gözönünde bulunduran Mustafa Sabri, bu tavrıyla onun Ebu Hanife'nin mezhebiyle alay ettiğini ve onunla oynadığını iddia etmektedir.[127]

Namazın dua, niyaz ve münacaat hâli olduğu, binaenaleyh bu hâlde kişinin ne okuduğunu bilmesi gerektiği iddiasına gelince, bunda hakikat payı olduğunda şüphe yoktur. Esasen namaz kelimesinin karşılığı olan "salat" kelimesi, aynı zamanda "dua" anlamındadır ve Kur'an'da bu anlamda da kullanılmıştır.[128]

Ancak bu durum, Kur'an'ın tercümesiyle namazın kılınmasını gerektirmez. Pekâlâ bunların anlamını öğrenip öylece okumak da mümkündür. Namazda okunan Kur'an ayetlerinin miktar olarak ne kadar az olduğu ortadadır. Fatiha ve ona ilaveten bir iki küçük sure veya ona eşdeğer bir iki ayet... Diğer kısımlarla beraber, namazda okunan tüm Arapça lafızlar, toplam bir sayfayı geçmez. Üstelik **Hamidullah**'ın da belirttiği gibi,[129] bu kelimelerin

126 Bk. es-Serahsi, I/37; el-Merğinani, I/47; el-Merağî, 23-24; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 32.
127 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 124.
128 Mesela bk. et-Tevbe, 9/99, 103. Diğer ayetler için bk. Çanga, 287.
129 Hamidullah, Kur'an Tarihi, 73.

ekseriyeti, bütün müslümanların diline geçmiştir ve herkesçe anlaşılmaktadır. Bu kadarcık bir kısmın manâsını öğrenmek, hiç mi hiç zor değildir. Biz diyoruz ki, Arapçasını anlamayanlar, birazcık fedakarlık yapıp, namazda okudukları Arapça lafızların manâlarını öğrensinler, böylece namazda okuduklarının anlamını öğrenmiş olsunlar.

Öte yandan şunu da hatırlatalım ki, "namaz, kulun Allah'a kalben hudu ve huşu içinde yönelmesi demektir. Namazda Kur'an-ı Kerim kıraatinin hikmeti, dili kelamullah ile meşgul etmektir. Namazda fikir değil, kalp yolu açık tutulur..."[130]

Toplumda zaman zaman ezan, namaz ve benzeri ibadetlerin Arapça olmasını bahane ederek onlara muarazada bulunan ve "böyle şey mi olur? İnsan okuduğunu anlamalıdır. İbadet bu kadar önemli ise, onu anladığımız dille *yapmalıyız. Böylece ne okuduğumuzu bilir ve ruhen mutmain oluruz"* diyenlere tesadüf edilir.

Şimdiye kadar, buna mümasil sözler söylediğine şahid olduğumuz hiçbir insanda, namaza karşı zerre kadar bir temayül görmemişizdir. Eğer o insanlara, "pekâlâ, mademki bu kadar istiyorsunuz, siz namazlarınızı bildiğiniz dille kılın" dense, yine bunların namaz kılacaklarını sanmıyoruz. Nitekim **M. Hamidullah**, bu konuda kendisiyle hararetli tartışmalar yapan birine, "şayet siz bana muntazamen günde beş vâkît namaz kılacağınıza dair söz verirseniz, ben de size anadilinizle ibadet için izin veririm" demiş, bunun üzerine o kişi derhâl münakaşayı kesmiş ve bir daha da bu mevzuyu açmamıştır.[131]

İbadetlerin Türkçe olması gerektiği konusunda benimle sık sık tartışan ve tüm gayretlerime rağmen, bir türlü ikna olmayan bir öğretmen arkadaşım hastalanmış, biz de geçmiş olsun demek için ziyaretine gitmiştik. Sohbet esnasında arkadaş yine mevzuyu ibadetlerin Türkçe olması gerektiğine getirdi ve böyle olmasının ruh sağlığı açısından da faydalı olacağını belirtti. Ben de yanıbaşındaki bir ilaç kutusunu aldım, bir süre baktım. Prospektüsünü çıkardım, arkadaşa uzattım, "lütfen dedim, şunu okur musunuz?" Kağıdı okuduktan sonra, ona ne anladığını sordum. Pek bir şey anlamadığını söyledi. "Peki dedim, nasıl olur da anlamadığın, bu yüzden de ne işe yaradığını bilemediğin bir ilacı kullanıyorsun? Oysa senin hayatın söz konusudur. Ruh sağlığını düşünerek, namazda okunan birkaç ayet ve duanın Türkçe olmasını istiyor ve bunların anlamını bilmediğin için namaz kılmadığını söylüyorsun da neden

130 Eyüp Sabri Hayırlıoğlu, (1959 yılında DİB Başkanı), Kasım 1959'da Kur'an'ın Latin harfleriyle yazılamayacağı konusunda yaptığı basın toplantısındaki beyanatı, Sebilurreşad, XII, sy.279/51.
131 Hamidullah, Kur'an Tarihi, 73-74.

beden sağlığını düşünerek, hayati önem taşıyan ilaçların prospektüsünün kolay ve anlaşılır bir dille olmasını istemiyor ve niçin ne işe yaradığını tam bilmediğin bu ilaçları kullanıyorsun? Sıradan bir doktor, sana ne işe yaradığını tam anlayamadığın bir ilacı kullanmanı, bunun senin beden sağlığına iyi geleceğini söylediğinde, hemen inanıyor ve hiç itiraz etmiyorsun da, neden sana namazda Kur'an okumanı, bunun senin ruh sağlığına daha iyi geleceğini söyleyen Allah'a inanmıyor ve O'na itiraz ediyorsun?"

Bu sözlerin arkadaşı ikna ettiğini sanıyorum; çünkü daha sonraki sohbet ve konuşmalarımızda arkadaş bir daha bu mevzuyu açmadı.

Bu arada şunu da belirtelim ki, her ne kadar namaz, dua, niyaz ve münacaat hâli ise de, o aynı zamanda vâkîtleri, kılınış biçimi, evsafı belli bir ibadettir. Nasıl kılınacağı, "*Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız, siz de öylece kılın!*"[132] buyuran Hz. Peygamber tarafından vaz'edilmiştir. O namazı tercümeyle değil, Arapça lafızlarla kılmıştır, binaenaleyh, biz de Arapça lafızlarla kılmalıyız.

Netice itibariyle, namazın şekli ve kılınış biçimi, "*tevkifi*"dir; Şari' tarafından vaz'edilmiştir. Akıl ve mantıkla belirlenemez. "Eğer İslamın namazı, tercümeyi savunanların iddia ettiği gibi, insanların aklına göre tertiplenmiş dua kabilinden bir ibadet olsaydı, onda Allah'ın kelamı ve kullarına hitabı olan Kur'an'ın kıraatı emredilmezdi. Bilakis sadece dua edenin, dua kabilinden bazı sözler söylemesi emredilirdi."[133]

a - Mezheplere Göre Kur'an Tercümesiyle Namaz Kılma Meselesi

Mezhep alimlerimizin konuya bakışına gelince, Hanefiler dışındaki mezhep mensupları arasında, tercümeyle namazın caiz olmadığı konusunda ittifak vardır. Hanefiler ise, tercümeyle namazın kılınabileceğini söylemektedirler. Ancak bunların bir kısmı, bunu acz hâliyle mukayyed kılarken, diğer bir kısmı, böyle bir şart ileri sürmemektedir.

aa - Hanefi Mezhebine Göre Tercümeyle Namaz

İmam **Ebu Hanife**'ye atfedilen bir görüşe göre, bila kayd u şart tercümeyle namaz kılınabilir. Her ne kadar İmam'ın bu görüşünden döndüğü rivayet ediliyorsa da, bu rivayetleri gözardı edip, onun bu kavline temessük edenler de vardır.

132 Buhari, Ezan, 18; Edeb, 27; ed-Daremi, Salat, 42; A.İbn Hanbel, V/53.
133 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 19.

Bu konuda ikinci bir görüş İmameyn'e aittir ki, Ebu Hanife'nin de daha sonra, ilk görüşünden vazgeçip bu görüşe rücu ettiği kaydedilmektedir. Buna göre, tercümeyle namaz ancak ve sadece acz hâlinde caizdir. Önemine binaen, meseleyi daha tafsilatlı olarak incelemeye çalışalım.

aaa - İmam Ebu Hanife'ye Göre Tercümeyle Namaz

İmam Ebu Hanife'ye nisbet edilen ilk görüşe göre, İmam manâya itibar ederek, namazda okunması emredilenin, Allah'ın zatı ile kaim bir sıfatı olan "kelam" sıfatına delalet eden lafızlar olduğunu söylemiştir. Arapça Kur'an, bu "kelam"a delalet ettiği için, namazda okunması emredilmiştir; yoksa sırf Arapça olduğu için değil. Eğer başka dildeki lafız ve kelimeler de bu ilahi "kelam"a delalet etse, onlar da "Kur'an" olur ve onlarla da ibadet sahih olur.[134]

Kısaca bu şekilde özetlenmesi mümkün olan bu görüşlerine binaen, İmam'ın "Arapçasını iyi bilsin veya bilmesin, namazda Kur'an'ın Arapçasını okumak caiz olduğu gibi, Arapça aslın manâsı olmak şartıyla Farsça tercümesini okumak da caizdir" kanaatinde olduğu nakledilmektedir.[135]

es-Serahsi de, İmam'a göre Farsça tercüme ile namazın caiz olduğunu belirttikten sonra, İmam'ın şunlarla istidlal ettiğini kaydediyor: "İranlılar, Selman-ı Farısi'ye bir mektup yazarak, kendilerine Fatiha suresini Farsça olarak yazmasını istemişlerdir. İranlılar, dilleri Arapça ile kıraate yatışıp alışıncaya kadar namazlarında bunu okumuşlardır.[136] **Tacu'ş-Şeria** bu konuda daha fazla bilgi vermektedir.[137]

es-Serahsi, daha sonra İmam'ın görüşünü serdetmek sadedinde şöyle demiştir: Kur'an Allah'ın kelamıdır; mahluk değildir. Sonradan meydana gelmiş de değildir. Halbuki lisanların hepsi sonradan meydana gelmişlerdir. Bundan da anlaşılıyor ki, "o hususi bir dilde Kur'an'dır" demek caiz değildir. O her lisanda Kur'an'dır. Allah Teala buyuruyor ki: "*O evvelkilerin kitaplarındadır.*"[138] O kitaplar da onların lisanları ile idiler.[139]

134 Bk. el-Kasani, I/112-113; el-Kattan, 318; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 37; el-Merağî, 25; el-Hader, 124-125; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 91.
135 Bk. el-Kasani, I/112; es-Suyuti, el-İtkan, I/307; ez-Zerkeşi, I/464-465; ez-Zürkani, II/60; el-Mevdudi, Tefhim, IV/58; Rıza, Tefsir, IX/295; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 36; el-Merağî, 24; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları 91; eş-Şeybani, 94.
136 es-Serahsi, I/37; el-Bindak, 62; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 93.
137 Bk. (en-Nihaye Haşiye ale'l-Hidaye, I/86, haşye 1'den) nakleden Hamidullah, Fehmu'l-Kur'an, 52.
138 eş-Şuara, 26/196.
139 es-Serahsi, I/37; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 93.

İmam'a atfedilen bu görüşleri değerlendiren alimlerimiz, Ebu Hanife'nin Farsça ile namazı mutlak manada tecviz etmediğini, bilakis, bazı şartlara bağladığını söylemektedirler. Ezcümle, es-Serahsi İmam'ın bu şekilde namaz kılmayı mekruh addettiğini,[140] **el-Merğinani** de İmam'ın, böyle yapanın, mütevaris sünnete muhâlefet etmiş olacağını söylediğini kaydetmektedir.[141] **Muhammed Ebu Zehra**[142] ve **Mustafa Sabri**[143] ise, İmam'ın bu cevazını, kişinin bunu alışkanlık hâline getirmemesiyle mukayyed kıldığını belirtmektedirler. Bu konuda, ünlü alimlerden İmam **el-Mahbubi** ve **Muhammed b. Fudal**'dan nakiller yapmaktadırlar. "Eğer biri, Arapça Kur'an'ı bırakıp, kasıtlı olarak Türkçe ile okusaydı, hiç şüphesiz ne İmam, ne de iki öğrencisi ona bu kıraatı caiz görmezlerdi ve onun namazının, hatta dininin ifsadına hükmederlerdi. Hanefi alimler, bu konuda kasıtlı davrananın hükmünü açıkça belirtmişler ve "böyle biri, ya mecnundur, ya da zındıktır; eğer mecnunsa tedavi edilir, zındık ise öldürülür" demişlerdir.[144] **M. Raif Ogan** da, İmam'ın cevazını, her kelimenin tam karşılığının -mesela cehenneme karşılık duzahın kullanılması gibi- konulması, başka bir şeyin eklenmemesi şartına bağladığını belirtmektedir.[145] ***Fetavay-ı Gıyasiyye***'de ise, İmam'ın, cennet ehlinin dilinin Arapça ve Farsça olduğunu belirten bir hadise istinaden, sadece Farsça ile okumayı caiz gördüğü kaydedilmektedir.[146]

Görüldüğü gibi, İmam'a atfedilen cevazın şekli ve şartları üzerinde net bir ittifak yoktur. Kimi onu mutlak cevaz olarak değerlendirirken,[147] kimisi de yukarıda belirtildiği gibi, onu bir takım şartlara bağlamaktadır. Özetleyecek olursak,

1 - Fukahanın bazılarına göre, İmam'ın bu kavli alelıtlak Kur'an makamında, tercüme kıraatinin cevazı ile ilgili değildir. **Yani Ebu Hanife**, Kur'an'ı Arapça aslı ile okumaktan aciz olmayan birinin, Farsça ile okumasının cevazına kail olmuş değildir. İmam'ın sözünü ettiği mesele, namazda Kur'an-ı Kerim'i okurken, Kur'an'dan bir iki kelimeyi, yahut daha fazlasını kasdi olmaksızın Farsça ile söyleyenin namazının caiz olup olmadığı

140 es-Serahsi, I/37; el-Merağî, 23.
141 el-Merğinani, I/47; el-Merağî, 24.
142 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 584.
143 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 32- 98.
144 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 99.
145 Ogan, Kur'an'ın Tercümesi Kur'an'ın Yerini Alabilir mi, 112; ay. mü. Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir, 382.
146 Ogan, Kur'an Tercümesi Kur'an'ın Yerini Alabilir mi, 112.
147 Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy.38/197-198.

hususudur Başka bir ifadeyle, zelletu'l-kari meselesidir. Böyle bir hâlde İmam,

a - Kasden yapılmamış olması,

b - Kişinin bunu itiyad hâline getirmemesi ve ona müdavemet etmemesi,

c - Bunu yapanın fısk ve bid'atle meşhur olmaması,

d - Okuyan kişinin ağzından çıkan fevri kelimelerin, aslın müştemil olduğu manâları tamamiyle ihata etmesi, te'vil veya başka manâlara muhtemil bulunmaması şartlarıyla, Farsça tercümeyle kılınan namazın sıhhatine hükmetmiştir.

2 - İmam'dan rivayet edilen bu kavli, zelletu'l-kariye değil de kıraatin aslına hamledenler de, rivayetin şeklinde ihtilaf etmişlerdir. Şöyleki,

a - Bazıları onun, Arapçasını okumaktan aciz olmayan biri için Farsça ile okumasını caiz gördüğünü, ancak böyle yapmakla, mütevaris sünnete muhâlefet etmiş olmaktan günahkar olacağını söylediğini kaydediyorlar.

b - Hanefi fukahasından **Ebu Said Berdai**, beyyineleri birbirine yakın olması cihetiyle bu cevazın sadece Farsça için caiz olduğunu, başka lisanlarla okunması hâlinde İmam'ın bunu caiz görmediğini söylemektedir.

c - Bazılarına göre, okuduğu ayet dua veya senayla ilgili ise, Farsça ile okuması caiz olur, bunların dışında bir ayet ise caiz olmaz.

d - Bazıları da, İmam'ın cevazının, Farsça ile okunanın, asıl ayetin tüm manâlarını -eksik veya fazla olmaksızın- tam olarak yansıtması şartına bağlı olduğunu kaydetmektedirler.

Bütün bu rivayetler kat'iyetle şunu gösteriyor ki, İmam, Arapçası ile Kur'an okumaya kadir olan kimse için, aletlıtlak namazda Farsça veya başka bir dille tercüme kıraatını caiz görmemiştir. Binaenaleyh, İmam bu kavlinde sebat etmiş olsaydı bile, yine de Farsça ile namazın alelıtlak caiz olduğu konusunda bununla ihticac caiz olmazdı.[148] Kaldıki aşağıda görüleceği vechile, İmam'ın bu ilk görüşünden rücu ettiği de sabit olmuştur.

bbb - İmam'ın İlk Kavlinden Rücu Ettiği Meselesi

Hemen şunu belirtelim ki, İmam'a nisbet edilen Farsça ile namazın cevazı konusunda bilgi veren kaynakların hemen hepsinde, onun bu kavlinden rücu edip, İmameyn'in görüşüne kail olduğu da kaydedilmektedir.[149]

148 Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy.38/197-198.
149 Bk. el-Merğinani, I/47; İbn Kudame, I/486; İbnu'l-Hümam, II, cz. III/4; Emir Padişah, I cz.III/4; İbn Abıdin, I/484; es-Suyuti, el-İtkan, I/307; ez-Zerkeşi, I/465; el-Leknevi,

Üstelik ez-Zürkani[150] ve M. Ebu Dakika'nın[151] da belirttiği gibi, İmam'ın ilk kavlinden rücuu konusundaki bu rivayet, mezhebin kutupları durumundaki kişilere nisbet edilmektedir. Bunlardan biri, bizzat **Ebu Hanife**'nin öğrencilerinden olan Nuh b.Meryem'dir. Diğeri ise **Ebu Yusuf**'un öğrencisi olan **Ali b. el-Ca'd**'tır. Bu rivayeti nakledenlerden biri de hicri dördüncü asırda, kendi dönemindeki Hanefi alimlerin üstadı olan **Ebubekir er-Razi el-Cessas**'tır.

el-Merağî, İmam'ın rücuu ile ilgili rivayetin farklı farklı kişilere nisbetini, **İmam Muhammed**'in kitaplarında, **es-Serahsi**'ye ait ***el-Mebsut***'un şerhinde ve **Kadihan**'ın eserlerinde yer almamış olmasını gözönünde bulundurarak, rivayetin sıhhatinden şüphe ettiğini belirtmektedir.[152]

Mustafa Sabri ise, buna cevap sadedinde, rivayetin farklı farklı kişilere nisbetinin ve bazı mütekaddim eserlerde yer almamış olmasının, onun sıhhatinden şüphe etmeyi gerektirmediğini söylemektedir. "es-Serahsi eğer ***el-Mebsut***'ta bunu ihmal etmişse, ***el-Muhit*** ve ***Şerhu Cami'i's-Sağir***'de onu ihmal etmemiştir. **Kadihan** her ne kadar rücu rivayetini ihmal etmişse de, İmameyn'in kavlini İmam'ınkine tercih etmiştir..."[153]

Daha sonra, "ya İmam kavlinden rücu etmiştir, ya da onda hata yapmıştır" diyen **M. Sabri**, İmam'ın masum olmadığını hatırlattıktan sonra, ***Şerhu'l-Muntehab***'ın tahkikinden şu naklî yapmaktadır: "Ebu Hanife'nin, umumun kavline rücu ettiği sahih olmuştur. Bunu Nuh rivayet etti. Fahru'l-İslam da ***Kitabu's-Salat***'ın şerhinde bunu zikretti. **Kadi Ebu Zeyd**'in tercihi de budur. Tüm muhakkiklerin görüşü de böyledir."[154]

Sebilurreşad'ta yayınlanan müellifi meçhul bir makalede de İmam'a atfedilen ve Farsça ile namazı tecviz eden içtihadın, dayanaklarının zayıf olması noktasından tenkit edildiği belirtilmiştir. İmameyn'in istinad ettiği " فاقرؤاماتيسرمن القرآن "[155], " بلسان عربى مبين "[156] " إنا انز لنا قرآنا عربيا "[157] gibi apaçık

94; eş-Şürünblali, 13; el-Kattan, 318; Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 584; ez-Zürkani, II/59; el-Mendudi, Tefhim, IV/58; Rıza, Tefsir, IX/302, 312; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 30; el-Merağî, 25-26; el-Cibali, 65; el-Hader, 125; Haskefi, I/217; el-Leknevi, 94.

150 Bk. Menahil, II/59. Ayrıca bk. el-Leknevi, 94.

151 Bk. İstidrak müteallekun bi makali "Kelimetun Fi Tercemeti'l-Kur'ani'l-Kerim", 66.

152 el-Merağî, 27.

153 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 29-30.

154 Sabri, aynı eser, 30.

155 el-Müzzemmil, 73/20.

156 eş-Şuara, 26/195.

157 Yusuf, 12/2. Ayrıca bk. Abdulbaki, 456.

ayetlere, İmam'ın muhâlefet edeceğine ihtimal verilmeyen makalede, ***Bedayi'*** sahibinin İmam'a yersiz ve yanlış isnatlarda bulunduğu, netice itibariyle Farsça ile namazın cevazı konusunda İmam'a atfedilen rivayetin dayanaklarının zayıf ve gayr-ı makbul olduğu kaydedilmektedir.[158]

Esasen Hanefi mezhebinde, bu konuda fetva hep İmameyn'in kavli üzere olmuştur, hiçbir zaman, İmam'a atfedilen ilk kavle göre fetva verilmemiştir. Geçmişte **Alaaddin el-Kasani** ve **eş-Şatıbi**, günümüzde de **M. Ferid Vecdi** hariç, İmam'a atfedilen bu ilk görüşü benimseyip savunan da olmamıştır. Üstelik bu sözü edilen üç alimin de görüşlerinde ifrata düştükleri söylenmiştir.[159]

Zira gerek bunların, gerekse ilk kavline binaen İmam'ın istinad ettikleri deliller, hakikaten çok sağlam ve kuvvetli değillerdir.[160] Üstelik, şimdi beyan edeceğimiz gibi, bunlar sarih nasslara da ters düşmektedir.

ccc - Delillerin Değerlendirilmesi

a - **Ebu Hanife** şöyle diyor: "Namazda vacip olan Kur'an kıraatidir. Bu da onun, Allah'ın zatı ile kaim kelam sıfatına delalet eden lâfızlar olması cihetiyledir ve ibret, mev'ize, terhib, terğib, sena ve ta'zimi tazammun etmesi itibariyledir, yoksa (sadece) Arapça lafızlardan ibaret olması itibariyle değildir."[161] Bu ibarenin anlamı şudur: Manaya delalet eden lafızlar arasında fark yoktur.[162]

el-Kâsânî'nin verdiği bilgilerden şu neticeyi çıkarmak mümkündür: Namazda esas itibariyle okunması istenen, Allah'ın zatı ile kaim kelamının delalet ettiği manâlardır. Önemli olan bu manadır. Bu manâlara delalet ettiği için Arapça Kur'an'ın namazda okunması istenmiştir, yoksa sırf Arapça lafızlardan ibaret olduğu için değil... Eğer aynı manâlara Farsça lafızlar da delalet etse, o da Kur'an olur ve onunla da namaz caiz olur.

Daha evvel de belirttiğimiz gibi, Kur'an'ın yalnızca manâ olması, Usul ve Fıkıh ulemasının üzerinde icma ve ittifak ettikleri Kur'an tanımına ters düşmektedir. Bunun yanında, ayrıca tehaddi ayetlerine,[163] Kur'an'ın kitap ol-

158 Bk. Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy.39/215-216.

159 Bk. Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy.40/229.

160 Aynı yer.

161 el-Kasani, I/112.

162 Aynı yer.

163 Bk. et-Tur, 52/33-34; Hud, 11/13-14; Yunus, 10/37-38; el-Bakara, 2/23-24; el-İsra, 17/88.

duğunu,[164] satırlarda yazılı bulunduğunu[165] ve Arapça olduğunu[166] belirten ayetlere de aykırı düşmektedir. Zira bütün bu ayetlerden, Kur'an'ın aynı zamanda lafızlardan ibaret olduğu ve lafızların da Arapça olduğu anlaşılmaktadır. Daha da ötesi, el-Kıyame 16-19. ayetlerde Kur'an'ın Arapça lafızlarla okunduğu da ifade edilmektedir. Bütün bunlar ortadayken, Kur'an nasıl sadece manâ olarak değerlendirilebilir? Kur'an'ı sadece manâ olarak görenler bu ayetleri nasıl açıklayacaklar? Allah'ın pek çok ayette " قرآنا عربيا " ve benzeri lafızlarla Arapça olduğunu özellikle ifade ettiği şey nedir? Bunun gibi daha başka sorular da sormak mümkündür. Bunların hiçbirine net ve tatminkâr cevapların verilebileceğini sanmıyoruz.

Gerek fıkıhçılar ve tefsirciler, gerekse kelamcılar, Kur'an ile hem kelam-ı nefsinin, hem de kelam-ı lafzinin kasdedildiğini, binaenaleyh, Kur'an'ın lafız ve manadan ibaret olduğunu belirtmişler ve bu konuda ittifak etmişlerdir.[167]

b - Bunların delillerinden biri de, "*şüphesiz ki o evvelkilerin kitaplarında vardır.*"[168] ayeti ile "Şüphesiz bu, evvelkilerin sayfalarında; İbrahim ve Musa'nın sayfalarında vardır."[169] ayetleridir. Bu iki ayete istinaden, bunların o kitap ve sayfalarda lafzen değil, fakat manen geçtiği söylenmekte, bunun da Kur'an'dan kasdın manâ olduğunu gösterdiği iddia edilmektedir.[170] O hâlde, bu manâlara delalet eden Farsça lafızlar da Kur'an'dır ve onlarla da namaz kılmak caizdir.

Ayetlerin bu şekilde yorumlanmasının doğru olmadığı ve bunlarla başka şeylerin kasdedildiği söylenmiştir.[171] Ezcümle, birinci ayetten kasıt, Kur'an olabileceği gibi, Hz. Peygamber de olabilir. Şayet kasıt Kur'an ise, ya Kur'an'ın zikir veya manâsı murad edilmektedir, Manası olduğu takdirde, bunun sadece her dinde olan genel prensipler, şeklinde anlaşılması gerekir.

İkinci ayetin ise sadece belli bir durumdan; yani 14. ayetten itibaren belirtilen evsafı haiz insanların kurtuluşa ereceğinden, ahiretin ebedi ve daha hayırlı olmasına karşılık, insanların geçici zevklere aldanarak, fani olan dünya hayatını tercih ettikleri şeklindeki, her dinde geçerli olan psikolojik hâlden

164 Bk. el-Bakara, 2/2. Ayrıca bk. Abdulbaki, 592-595.
165 Bk. et-Tur, 52/2; el-Kalem, 68/1.
166 Bk. Yusuf, 12/2. Ayrıca bk. Abdulbaki, 456.
167 Bk. s. 344-345.
168 eş-Şuara, 26/196.
169 el-A'la, 87/18-19.
170 Bk. el-Kasani, I/112; İbn Hazm, II, cz.III/254.
171 Bk. İbn Cerir et-Taberi, XXX/101; İbn Kesir, Tefsir, VIII/405; es-Suyuti, el-İtkan, I/113; Yazır, VIII/5768-5769.

bahsedilmektedir. Bu hususlar Kur'an'da olduğu gibi, sayfalarda da, bu arada **İbrahim** ve **Musa**'nın sayfalarında da geçmektedir.

Görüldüğü gibi ayetler açık değildir, muhtelif manâları şamildir. Ortada, Kur'an'ın manâ ve lafızdan ibaret Arapça bir kitap olduğunu açıkça gösteren pek çok muhkem ayet varken, bu muhtelif manâlara gelebilen birkaç ayete istinaden, onun yalnızca manâ olduğunu söylemek bizce doğru değildir. Bundan hareketle, bu manâlara delalet eden Farsça lafızların Kur'an olduğunu ve onlarla kılınan namazın sahih olduğunu iddia etmek de bizce doğru değildir.

Bunlardan başka ayetler de delil olarak ileri sürülmüştür.[172] Alim-lerimiz bunların sağlam ve ikna edici deliller olmadığını isbat etmişlerdir.[173]

c - Kur'an'ın manâ olduğunu ve Farsça ile de namazın kılınabileceğini iddia ettiği söylenen İmam'ın ve ona katılan alimlerin dayandıkları en önemli delillerden biri de **Selman-ı Farısi**'den menkul Fatiha tercümesi ile ilgili rivayetlerdir.[174]

Daha evvel de belirttiğimiz gibi, bu mektup sadece birkaç kaynakta ve değişik ibarelerle geçmektedir. Bütün bunları birleştirirsek, mektup hakkında tafsilatlı bilgiye sahip olabiliriz. Buna göre, İranlılar Selman-ı Farısi'ye bir mektup yazarak, dilleri Arapça ile telaffuza iyice alışıncaya kadar namazlarda okumak üzere, Fatiha suresini Farsçaya çevrilmiş olarak yazıp kendilerine göndermesini istemişlerdir. Selman da onların bu isteğine uyarak Fatiha suresini Farsçaya çevirmiş, yaptığı tercümeyi Hz.Peygamber'e takdim etmiştir. Hz. Peygamber onu bundan men etmemiştir. Böylece Hz. Peygamber'in zımni muvafakatını alan Selman, mektubu İranlı müslümanlara göndermiş, onlar da bir süre ibadetlerinde bunu isti'mal etmişlerdir.[175]

Sebilurreşad'ta da belirtildiği gibi,[176] Selman-ı Farısi'den menkul olan bu eserin, ilmi bir tenkide hiç tahammülü yoktur. Ufak bir tahlil neticesinde şayan-ı ihticac olmadığı tezahür eder. Şöyle ki;

aa - Herşeyden önce, **Buhari, Müslim, İmam Malik, Ahmet b. Hanbel, en-Nesei, Ebu Davut, İbn Mace, et-Tirmizi** gibi, hadisin sahihini mevzuundan ayırdetmek hususunda ruşhat kesbetmiş olan muhaddislerden hiçbiri bunu rivayet etmemiştir. Daha genel bir ifadeyle, hadis

172 Bk. el-En'am, 6/19; Fussilet, 41/44. Ayrıca bk. el-Kasani, I/113; İbn Kudame, I/486.
173 Bk. el-Bakıllani, 343; Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy. 41/244.
174 Bk. es-Serahsi, I/37; el-Merağî, 24; el-Bindak, 62.
175 Bk. es-Serahsi, I/37; (Tacu'ş-Şeria, I/86, haşiye 1'den naklen) Hamidullah, Altı Orijinal Mektup, 30; en-Nevevi, el-Mecmu', III7380.
176 Bk. Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy.44/390.

hafızlarından hiçbiri, eserinde bunu zikretmemiştir. Halbuki böyle bir rivayet sahih olsaydı, bunu behemehâl zikrederlerdi. Çünkü,

aaa - Nazm-ı münzeli tercümenin cevazı,

bbb - Bu tercüme ile kılınan namazın cevazı,

ccc - Abdestsiz olanın buna dokunmasının, cünüp, haiz ve nüfesanın da onu okumasının hükmü,

ddd - Tercümeden hüküm istinbat etmenin cevazı gibi son derece önemli ahkâm-ı şeriyye bu rivayete taalluk etmektedir. Böyle büyük ve önemli sebepler varken, hadis mütehassıslarınca rivayetin zikredilmemiş olması, onun sahihan sabit olmadığını gösterir.

bb - Rivayet, hadis kitaplarında yer almadığı gibi, sadece birkaç fıkhî kaynakta, o da farklı lafızlarla geçmiştir. Yani rivayetin lafzında bir ittifak yoktur. Mesela sahibu'-*Nihaye ve'd-Diraye*'nin naklî[177] ile *el-Mebsut*'un şerhindeki nakil[178] birbirinden farklıdır. İmam **en-Nevevi** de *el-Mecmu'* adlı eserinde başka türlü nakletmiştir.[179] Sözgelimi, **Tacu'ş-Şeria**'ya ait *en-Nihaye Haşiyetu'l-Hidaye* adlı eserde, **Selman-ı Farısi**'nin yaptığı tercümeyi Rasulullah'a takdim ettiği ve bu amelin Hz.Peygamber tarafından reddedilmediği belirtildiği hâlde, ne *el-Mebsut*, ne de *el-Mecmu'*da böyle bir kayıt yoktur. Yine bu tercümelerin, dilleri Arapça ile telaffuza alışıncaya kadar İranlılarca namazlarda okunduğu *en-Nihaye* ve *el-Mebsut*ta kaydedilmişken, *el-Mecmu'*da böyle bir kayda tesadüf edilmemektir.

Binaenaleyh, aynı mektubu konu alan rivayetlerdeki bu önemli noksanlar ve ziyadeler, onun sıhhat ve güvenirliliğine gölge düşürmektedir.

cc - Mektubun Hz.Peygamber dönemine ait olduğu ve o hayatta iken vuku bulduğu açıkça anlaşılmaktadır. Oysa İran'ın Hz.Peygamber döneminde değil, ondan bir süre sonra **Hz.Ömer'**in hilafeti esnasında müslümanlarca fethedildiği bütün tarih kitaplarında sarahatle belirtilmektedir.[180]

Durum böyle olunca, ister istemez insan zihninde bir takım kuşkular zuhur ediyor. Acaba burada sözü edilen müslümanlar kimlerdir? Ne zaman ve nasıl müslüman olmuşlardır? İran'ın neresinde yaşamışlardır? Sözü edilen mektubu ne zaman göndermişler? Kim getirip götürmüş...? Bütün bu ve benzeri sorulara karşılık, rivayeti kaydeden kaynaklarda zerre kadar malumat

177 Bk. eş-Şürünblali 14-15.
178 Bk. es-Serahsi, I/37.
179 Bk. en-Nevevi, el-Mecmu', III/380.
180 Mesela bk. Hasan, I/281 vd.

yoktur. Oysa böyle mühim meselelere ve fıkhî hükümlere mesned teşkil eden bir rivayette, akla gelmesi muhtemel bu tür sorular karşılıksız bırakılmamalıydı.

dd - Şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerden de anlaşıldığı gibi, Selman-ı Farısi'ye nisbet edilen bu rivayet, metnen ve seneden maluldur. Bazı fıkıh kitaplarında zikredilmiş olması, sıhhatına delil teşkil etmez. Kutub-ı fıkhîyyede daha ne kadar zayıf, hatta mevzu hadisler vardır! **Abdullah Leknevi**,"bu kadar araştırdığım hâlde, Selman-ı Farısi'ye nisbet edilen bu eserin senedini bulamadım" demiştir.[181]

ee - Bu rivayete istinaden ve ondan istidlalle çıkarılan tercümeyle namazın cevazı hakkındaki hüküm, tercümeyle namazın adem-ı cevazı konusundaki icmaa da muhâliftir. Daha evvel de geçtiği gibi, mezhep farkı olmaksızın hemen hemen tüm fakih ve alimler, bu rivayete istinaden her hâlukârda Farsça ile namazın caiz olduğuna dair İmam'a atfedilen fetvanın sahih olmadığında müttefiktirler. Binaenaleyh,bu cihetle de rivayet muzdarip olmaktadır.

Yukarıda saydığımız bu nedenlerden ve rivayette mevcut olan ızdıraptan dolayı, buna temessük ederek, tercümenin ve tercümeyle namazın cevazına hükmetmek doğru değildir. Maamafih, bu rivayeti sahih addetsek bile, yine bunun Kur'an makamına ikame edilmesi mümkün olmaz. Çünkü daha önce tercümenin Kur'an yerine ikame edilemeyeceğine ve ona "Kur'an" diye itibarda bulunulamayacağına dair verdiğimiz kat'i bilgilere ilaveten, bunun nassının Kur'an'ın nassı gibi tevatüren nakledilmiş olmaması da bunu engellemektedir. Malum olduğu üzere Kur'an'ın hayati vasıflarından biri de, onun günümüze kadar tevatüren nakledilmiş olmasıdır. Oysa ne **Selman-ı Farısi**'ye matuf rivayet, ne de Farsça tercüme tevatüren menkul değildir.

İmam **Ebu Hanife** gibi fetvalarında daima en sağlam delillere temessük eden ve en güvenilir rivayetlerle istidlalda bulunan bir zatın, bu kadar zayıf ve makul olmayan delillere istinad etmesi, buna binaen önemli şer'i ve fıkhî hükümler vaz'etmesi düşünülemez.

Bütün bu hakikatler, bu ilmi nasslar ortadayken, Kur'an'ın sadece manadan ibaret olduğunu ve Arapça lafızların Kur'an'ın aslî bir vasfı olmadığını iddia etmek, buna istinaden kelam-ı ilahinin manâlarına delalet eden Farsça lafızların da Kur'an olduğunu ve bununla kılınan namazın da caiz ve sahih olduğunu söylemek doğru olmasa gerektir.

181 Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy. 44/390.

Esasen daha önce de söylendiği gibi, İmam'ın böyle bir iddiada bulunmadığı, bulunmuş olsa bile bunu,

aaa - Yapılan tercümenin aslın tüm manâlarını tazammun etmesi,

bbb - Bu tercümeyle namaz kılacak kişinin, bunu itiyad hâline getirmemesi ve buna müdavemet etmemesi,

ccc - Yine bu kişinin dinî ve ahlakî açıdan müttehem olmaması,

ddd - Bu tercümenin sadece Farsça olması,

eee - Sadece hamd, sena ve dua mahiyetindeki ayetlerin tercümesi olması gibi şartlara bağladığı, bu şartlar gerçekleştiği takdirde, yine de kılınan namazı mekruh, kılanı da asım ve günahkar addettiği, bütün bunlara rağmen, fetvasının sahih olmadığına kanaat getirerek ondan rücu ettiği de kaydedilmektedir.

Sadece birinci şart bile, Farsça tercümenin Kur'an olamayacağını ve dolayısıyle onunla namaz kılınamayacağını göstermeye yeter. Zira bütün alimler, Kur'an'ın tüm hususiyetleriyle, bütün manâ ve maksadlarıyla başka bir dile tercüme edilemeyeceğinde müttefiktirler.

O hâlde, Kur'an sadece manâ değildir; o manâ ile beraber lafızlardan müteşekkil Arabi bir kitaptır. Namazda okunması emredilen ve namazın kendisiyle sahih olduğu kıraat, bu Arabi lafızlardan ibaret Kur'an'ın kıraatıdır.

ddd - Acz Hali ve Tercümeyle Namaz

Buraya kadar daha ziyade, İmam **Ebu Hanife**'ye nisbet edilen ilk görüşü ve bu görüşün değerlendirilmesi üzerinde durduk. İmam'a nisbet edilen bu ilk görüş üzerinde çok duruşumuzun nedeni, tartışma konusu olan tercümeyle namazın cevazı meselesinin buna istinad etmesidir. Yani meselenin nirengi taşını bu görüş oluşturmakta, mesele bu mihver etrafında dönmektedir. Bu yüzden üzerinde biraz fazla durduk.

Bundan sonraki kısımda, yine tercümeyi caiz gören, ancak bunu yalnızca Arapça ile okumaktan aciz olma hâliyle kayıtlandıran diğer Hanefi alimlerin görüşleri üzerinde duracağız. Daha sonra da diğer üç mezhebin görüş ve düşüncelerini vereceğiz.

Hanefi mezhebinde, İmam Ebu Hanife'den sonra en önemli iki isim, **İmam Ebu Yusuf** ve **İmam Muhammed**'tir. **İmameyn** diye bilinen bu iki zat, baştan itibaren bu konuda İmam'dan farklı düşünmüşlerdir. İmam'ın, daha önce belirttiğimiz her hâlukârda Farsça ile namazın caiz olduğu şeklinde kendisine atfedilen görüşüne karşılık, İmameyn sadece acz hâlinde Farsça ile

namazın cevazına kail olmuşlar, Arapça ile okumaya kadir olduğu hâlde, Arapça ile değil de Farsça ile kılanın namazını tecviz etmemişlerdir.

İmameyn'in bu konudaki delili, Allah'ın kimseye gücünden fazla yük yüklemediğini belirten ayetlerdir.[182] Onlar diyorlar ki, teklif imkan ölçüsünde olduğuna, bu zatın da Arapça ile okumaya imkanı bulunmadığına göre, onun Farsça ile okuması caizdir. Bu takdirde sadece manâya riayet etmek yeterlidir. Nitekim rüku ve secdeleri yapmaya imkanı olmayan da onları yalnızca ima ile yapar ve bu da caizdir.

Ancak aciz değilse, bu asla caiz olmaz. Zira namazda Kur'an kıraati emredilmiştir. Kur'an mu'cizdir, i'caz nazımda ve manadadır. Her ikisini yapmaya kadir ise yapmalıdır. Ancak lafzı söylemekten aciz ise, o zaman yalnız kadir olduğunu, yani manâyı yapar. Bu ona vaciptir. Yani, Arapça aslı ile değil, fakat sadece tercümeyle kıraate kadir ise, o zaman bu tercümeyi öğrenmesi ve onunla kıraat etmesi ona farz olur.[183]

Burada "aciz" diye vasıflandırılan kimse ve "acz hâli" üzerinde durmak, acziyetin şartlarını da belirtmek gerekir.

Mustafa Sabri'nin belirttiği gibi[184] acziyet, ancak zaruretten dolayı olur. Zaruretin olmadığı durumda acziyetten söz edilemez. Bir insanın "aciz" olabilmesi için, onun Arapça lafızlarla telaffuza güç yetirmemesi, ayrıca bunu sağlamaya imkanının da olmaması gerekir. Yani böyle biri, eğitim - öğretim yoluyla bu acziyetini giderebilir ve Arapça ile telaffuza kadir olabilirse, o "aciz" sayılmaz. Gerekirse bunun için ücret mukabilinde bir muallim dahi tutacaktır. Buna gücü yettiği; bir muallim aracılığı ile acziyetini giderebileceği hâlde, bunu yapmayıp Farsça ile kıraate devam eden, "aciz" değildir ve namazı da caiz olmaz.

Bütün bunlardan yoksun olan kimse "aciz"dir. Yine, kendisine namaz farz olduğu andan itibaren bir muallim tutan kişi de, muallimin öğrettiklerini öğreninceye kadar "aciz"dir.

Bize göre böyle biri, bilen birine -mesela bir imama- ittiba etme imkanına sahipse, "aciz" sayılmamalıdır. O, imama uyarak namaz kılmalı, Farsça ile namaz kılmaktan içtinab etmelidir.

---

182 Bk. el-Bakara, 2/233, 286. Ayrıca bk. Abdulbaki, 614.

183 Bk. el-Kasani, I/112-113; el-Merğinani, I/47; es-Suyuti, el-İtkan, I/307; ez-Zerkeşi, I/464-465; el-Bakıllani, 337; el-Mevdudi, Tefhim, IV/59; Rıza, Tefsir, IX/312; el-Meraği, 23-26; el-Kattan, 318; Sabri, Mes'eletu Rercemeti'l-Kur'an, 36; el-Hader, 125; Muhenna, 36; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 91-93; İhsanoğlu, Medhalun, 13.

184 Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 32.

Diğer Hanefi alimler de bu konuda **İmameyn**'e tabi olmuşlardır. Ezcümle **es-Serahsî**,[185] **Kerhi**,[186] **Nuh b. Ebi Meryem**, **Ali b. el-Ca'd**, **eş-Şürünblali**,[187] **Ömer en-Nesefi**,[188] **Fahreddin ez-Zeylei**,[189] **es-Sadru'ş-Şehid**,[190] **el-Merğinani**,[191] **Ebu'l-Yusr**[192] gibi pek çok alim, verdikleri bilgilerle İmameyn'in görüşüne zahip olduklarını belirtmişlerdir.

Ayrıca ***Miracu'd-Diraye***,[193] ***el-Cami'u's-Sağir***,[194] ***Multeka'l-Ezher***,[195] ***Şerhu'l-Hidaye***,[196] ***Fevatihu'r-Rahamut Şerhu Musellemi's-Subut***[197] vb. belli başlı kaynaklarda da, İmameyn'in görüşünün tercih edildiği zikredilmektedir.

Esasen Hanefi mezhebinde fetva, daha sonra İmam'ın da rücu edip benimsediği ve kail olduğu bu kavl üzeredir. **es-Sadru'ş-Şehid**, **el-Merğinani** ve başkalarının da belirttiği gibi, bu konuda Hanefi uleması arasında icma vardır.[198]

Bununla beraber, **Kemal İbnu'l-Hümam** gibi bazı Hanefi alimler, aciz olanın bile, zikir ile ilgili ayetler hariç, Farsçaya yapılmış tercüme ile namaz kılması hâlinde namazının fasid olacağını, ancak zikir ile ilgili bir ayetin Farsçaya yapılmış tercümesini okursa namazının sahih olacağını ifade etmişlerdir.[199] **İbn Emir Padişah** ise, acizin durumu ile ilgili bilgileri verdikten sonra, evla olanın, kıraatsız veya tercümeden başka bir şeyi okumak olduğunu kaydediyor.[200]

Diğer mezheplerin konu ile ilgili görüşlerini serdetmeden önce, **Mahmud Ebu Dakika**'nın, **İbnu'l-Hümam**'ın görüşünü "tabi olmaya en

185 Bk. el-Mebsut, I/37.
186 Bk. el-Bakıllani, 338-339.
187 Bk. en-Nefhatu'l-Kudsiyye, 13-16; el-Merağî, 25-26; Sabri, Mes'eletu Terc. Kur'an, 33, 98; İhsanoğlu, Medh, 14.
188 Bk. Emir Padişah, II, cz.III/5; el-Merağî, 25-26.
189 Bk. el-Merağî, 24-25.
190 Bk. Şerhu Cami'i's-Sağir,
191 Bk. el-Hidaye, I/47.
192 Bk. el-Merağî, 33.
193 Bk. el-Merağî, 27, 29; el-Kattan, 318.
194 Bk. eş-Şeybani, 94; Rıza, Tefsir, IX/312.
195 Bk. Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 96.
196 Bk. el-Merağî, 24.
197 Bk. el-Merağî, 24; Şeltut, 128.
198 el-Leknevi, 94; el-Hacevi, 194-195.
199 Bk. et-Tahrir, II, cz.III/6.
200 Bk. Teysiru't-Tahrir, II, cz.III/6.

layık görüş" olarak değerlendirdiğini,[201] **el-Merağî**'nin ise, İbnu'l-Hümam'ı bu görüşüyle Hanefi mezhebindeki genel anlayıştan sapmakla itham ettiğini[202] belirtelim.

bb - Şafii Mezhebine Göre Tercümeyle Namaz

Şafii mezhebine göre, Arapça lafızların dışındaki lafızlarla oluşturulan hiçbir eser Kur'an değildir; Kur'an'ın yerini tutamaz, makamına ikame edilemez. Kur'an, Arapça lafız ve manadan oluşan , Hz.Peygamber'e vahiy yolu ile Cebrail tarafından getirilmiş, mütevatiren naklolunmuş Allah'ın mu'ciz kelamıdır. Allah Teala " قرآنا عربيا " buyurmuştur. Bu ve benzeri daha birçok ayet, Kur'an'ın Arapça olduğunu açıkça göstermektedir. Buna göre, Arapça nazmın dışındaki tercümeler Kur'an değildir ve hiçbir hâlde onlarla namaz kılınmaz ne acz hâlinde, ne de başka bir durumda...

İmam Şafii, Arapçayı iyi bilsin veya bilmesin, kişinin tercümeyle namaz kılması caiz değildir,[203] Arapçayı iyi bilip okuyamıyorsa, tesbih ve tehlil ile namazını kılar, Farsça tercümeyi okuyamaz diyor. Allah Teala, *"Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun!"*[204] buyurmuştur. İmam Şafii bu delili ileri sürerek, Allah namazda Kur'an okumayı emir buyurmuştur, Kur'an ise, Arap lisanı ile indirilendir. Farsça Kur'an olamaz, onu okumakla emir yerine getirilmiş olmaz... diyor.[205]

İmam Şafii şu hadisleri de delil olarak kullanmıştır: "**Rufaa b. Malik**, Rasulullah'ı şöyle derken işittiğini söylüyor: *"Biriniz namaz kılmaya kalktığı zaman, Allah Teala'nın emrettiği gibi abdestini alsın, sonra tekbir getirsin. Eğer Kur'an'dan birşey biliyorsa onu okusun, bilmiyorsa Allah'a hamdetsin ve tekbir getirsin..."*[206]

"**Rufaa b. Rafi'** ise şöyle rivayet ediyor: *"Bir adam geldi ve mescidde Rasulullah'a yakın bir yerde namaz kıldı. Sonra gelip Rasulullah'a selam verdi. Nebi (sav), 'Namazını iade et! sen namaz kılmış olmadın' buyurdu. Adam yeniden daha evvel kıldığı gibi namazını kıldı. Nebi (sav) yine aynı şeyi deyince, adam 'Ya Rasulallah, nasıl namaz kılmam gerektiğini bana öğret!' dedi. Bunun üzerine Rasulullah, 'kıbleye yöneldiğin zaman, tekbir getir, sonra*

201 Ebu Dakika, İstidrak, 67.
202 el-Merağî, 29.
203 er-Razi, I/209.
204 el-Müzzemmil, 73/20.
205 el-Kasani, I/112; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 91.
206 eş-Şafii, el-Umm, I/88.

Fatihayı (ummu'l-Kur'an'ı) oku ve ondan başka bildiğin birşey varsa onu oku' dedi."[207]

İmam Şafii bu iki hadisi zikrettikten sonra şöyle diyor: "Rasulullah (Arapçayı) iyi okuyamayana, hamdetmek ve tekbir getirmek suretiyle Allah'ı zikretmesini emretmiştir. Böyle birine, Allah'ı zikretmekten başkasını okumayı caiz görmemiştir. Bunda Fatihayı iyi okuyanın onu okumakla mükellef olduğuna dair delil vardır. Nitekim gücü yeten ve aklı eren de farzlara muhatap olur; onları yerine getirmesi gerekir.

Fatihayı güzel okuyamaz ve fakat ondan başka Kur'an'dan iyi okuyabildiği yer varsa ondan, Fatiha kadarını okuması lazımdır. Böyle birinin, kıraatsız namazı caiz olmadığı gibi, yedi ayetten (yani Fatihanın miktarından) az okusa, yine namazı caiz olmaz. Eğer yedi ayeti iyice bilmiyorsa, o zaman ne kadarını iyi biliyorsa onu okur, sonra da ona ilaveten Allah'ı zikreder. Buradaki zikir de, Allah'ı ta'zim şeklinde olmalıdır.[208]

Esasen **İmam Şafii**'nin, namaz gibi diğer bazı ibadetlerin de Arapça ile ifade edilebil mesi için, her müslümana Arapça öğrenmeyi farz kıldığı, daha önce ifade edilmişti. Gerçekten İmam, Arapçanın Hz. Peygamber'in dili olması ve Kur'an'ın da bu dille inmiş olması itibariyle üstün olduğunu; her müslümanın en azından kelime-i şehadet getirebilecek, Allah'ın kitabını okuyabilecek, farz olan tekbir, tesbih, teşehhüd ve benzeri duaları söyleyebilecek kadar bu dili öğrenmesinin farz olduğunu belirtmiştir.[209]

Muhammed Reşid Rıza bu sözleri naklettikten sonra şöyle diyor: "Sanma ki bu görüş diğer imamlar tarafından muhâlefet gören ve itiraz edilen bir görüştür. Asla! Bilakis o, bir icmadır; onda ihtilaf yoktur. Başka konularda İmam'a (Şafiiye) muhâlefet edenler olmuştur, fakat bu meselede kimse ona muhâlefet etmemiş, onunla münakaşa yapmamıştır. Aynı zamanda irad ettiği delillere de itiraz ve muhâlefet edilmemiştir. Selef - hâlef tüm müslümanların, yalnızca Arapça Kur'an'ın tilavetiyle taabbud olunacağı; namazın zikirlerinin, hactaki ve diğer ibadetlerdeki zikirlerin Arapça ile yapılacağı konusunda icma etmeleri, (İmam Şafii'nin görüşlerini te'yid eden) en açık delillerdir. Bu konuda Mu'tezile, Harıciye, İbadiye, Şia veya Sena mezhebinden da şaz bir görüş ileri sürülmüş değildir."[210]

Diğer Şafii alimleri de bu meyanda görüşler serdederek, hiçbir hâlde tercümeyle namazı tecviz etmediklerini belirtmişlerdir. Sözgelimi, önemli Şafii

207 A. İbn Hanbel, IV/340; eş-Şafii, el-Umm, I/88; en-Nevevi, el-Mecmu', III/376-377.
208 eş-Şafii, el-Umm, I/88; en-Nevevi, el-Mecmu', III/374; el-Kurtubi, I/126.
209 eş-Şafii, er-Risale, 48-49; ez-Zürkani, II/47; Rıza, Tefsir, IX/293.
210 Rıza, Tefsir, IX/295.

fakihlerinden biri olan Hafız **İbn Hacer el-Askalani**, gerek acz hâlinde, gerekse Arapça ile okumaya kadir olma durumunda Arapçanın dışında bir şeyin kıraatiyle namazın caiz olmadığını belirttikten sonra, Şari'in Kur'an ayetini kıraate güç yetirmeyenler için, onun yerine zikri caiz kıldığını belirtiyor.[211]

es-Suyuti de, ne namazın içinde, ne dışında; ne Arapçayı okuyabilen için, ne de okuyamayan (aciz) için, Kur'an tercümesini okumanın caiz olmadığını ifade etmektedir.[212] Suyuti'nin eserinde geçen bu ifadeler, aynen **ez-Zerkeşi** tarafından da zikredilmiştir.[213]

İmam **en-Nevevi** ise, mezheplerine ait bu genel görüşü naklettikten sonra, **İmam Malik, Ahmet b. Hanbel** ve **Ebu Davud**'un da aralarında bulunduğu alimlerin büyük çoğunluğunun bu görüşte olduğunu söylemektedir.[214]

Şafii mezhebinin bu görüşü, ünlü Şafii alimlerinden **Ebu İshak eş-Şirazi** (v.476/ 1083),[215] **Süleyman el-Cemel** (v.1204/1790),[216] **Küçük Şafii** diye meşhur olan **Şemseddin Muhammed b.Ebi'l-Abbas er-Rameli** (v.1004/1595),[217] **eş-Şeyh Muhammed el-Hatib eş-Şirbini** (v.977/1570),[218] **el-Kaffalu'l-Mervezi**,[219] **İmamu'l-Haremeyn Ebu'l-Meali el-Cuveyni** (v. 478/1085),[220] **İbn Hallikan** (v.681/1282),[221] yine bu mezhebin en önemli alimlerinden biri olan **İmam Gazali**[222] ve daha pek çok alim tarafından da dile getirilmiştir.

Şafii alimleri tercümeyle namaza karşı çıkarken genelde şu delillere dayanıyorlar:

1 - Kur'an, Allah'ın nazmı da mu'ciz olan kelamıdır. Allah Teala onu Arapça olmakla tavsif etmiştir.[223] Oysa tercümeyle, hem nazmi i'caz, hem de Arabi vasıf kaybolmaktadır. O hâlde Kur'an'ın vasıflarını taşımayan tercüme

211 İbn Hacer, Fethu'l-Bari, XXVIII/315; el-Kattan, 319; el-Hader, 126.
212 es-Suyuti, el-İtkan, I/307.
213 ez-Zerkeşi, I/464-465.
214 en-Nevevi, el-Mecmu', III/379; ez-Zürkani, II/56-57.
215 el-Muhezzeb, I/73; İhsanoğlu, Medhalun, 14.
216 Haşiyetu Cemel, I/351.
217 Nihayetu'l-Muhtaç, I/485.
218 Muğni'l-Muhtaç, I/159.
219 Ş.Arslan, I/206.
220 Aynı yer.
221 Aynı yer.
222 el-Veciz, 25-26.
223 Bk. Yusuf, 12/2. Ayrıca bk. Abdulbaki, 456.

Kur'an değildir. O lafızları beşere ait olan bir sözdür, insanlara ait sözlerle namazın kılınmayacağı ise aşikârdır.[224]

2 - Allah, kitabında "*Kur'an'dan size kolay geleni okuyun!*"[225] buyurmuştur. Kur'an ise pek çok ayette belirtildiği gibi,[226] Arap lisanı ile olandır.[227] Dolayısıyla yukarıdaki emir gereği namazda tercümeden değil, Kur'an'dan kolay geleni okumak lazımdır.

3 - Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur:

a - "*Kendisinde Ummu'l-Kur'an (Fatiha suresi) okunmayan her namaz fasittir*"[228]

b - "*Namaz, ancak Ummu'l-Kitabı okumakla sahih olur.*"[229]

c - "*Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız, siz de öyle kılın.*"[230]

d - "***Abdullah b.Evfa'****nın rivayetine göre, bir adam Nebi'ye (sav) geldi ve 'Kur'andan birşey öğrenmeye gücüm yetmiyor. Bana bundan müstağni kılacak birşey öğret' dedi. Nebi (sav) dedi ki: 'Subhanellah ve'l-Hamdulillah vela İlahe İllallah va'llahu Ekber Vela Havle Vela Kuvvete İlla Billah de!' Adam, 'Ya Rasulallah, bu Allah içindir, benim için ne var?' diye sordu. Nebi (sav) şöyle cevap verdi: 'Allahümmerhamni ver-zukni va'-fini ve'hdini de!' Adam kalkınca, eliyle 'işte böyle' dercesine işaret etti. Hz.Peygamber de 'evet öyle: Şüphesiz adamın eli hayırla doldu' dedi.*"[231]

e - Ayrıca İmam Şafii'nin istinad ettiği ve daha önce zikrettiğimiz hadisler.[232]

Bütün bunlar bize, namazın mutlaka Arapça lafızlarla kılınması gerektiğini, tercümeyle kılınacak namazın sahih olmadığını göstermektedir. Hz. Peygamber namazı nasıl kılmışsa ümmet de öyle kılmalıdır. O namazı Arapça ile kıldığına göre, ümmetin de öyle kılması iktiza etmektedir. Taabbudi ve tevkifi olan bir meselede akıl yürütmek doğru değildir. Namaz da böyledir. Akıl ve mantık kurallarını devreye sokarak, onda tağyirat ve tahrifat yapmak,

224 el-Kattan, 319.
225 el-Müzzemmil, 73/20.
226 Bk. Yusuf, 12/2. Ayrıca bk. Abdulbaki, 456.
227 el-Kaasni, I/112.
228 A.İbn Hanbel, II/241, 478. Ayrıca bk. et-Tirmizi, Mevakit, 69, 115, 116; İbn Mace, İkame, 11; ed-Daremi, Salat,36
229 A .İbn Hanbel, V/60.
230 Buhari, Ezan, 18; Edeb, 27; A.İbn Hanbel, V/53; ed-Daremi, Salat, 139.
231 Ebu Davut, Salat, 139.
232 Bk. s. 367.

aslında olmayanı ona idhâl etmek caiz değildir. Allah'ın Rasulü, onu nasıl vaz'etmişse ve nasıl kılmışsa, biz de öyle kabul etmeli ve o şekilde kılmalıyız.

Fahreddin er-Razi de, gerek Hz. Peygamber'in, gerek **Hulefa-ı Raşıdin**'in, gerekse bütün ashabın Arapça lafızlarla namazı kıldıklarını hatırlatarak, bunlara tabi olmanın gereğinden ve lüzumundan bahsetmektedir.[233] Dünya üzerindeki bütün İslam toplulukları namazda Kur'an'ı Arapça olarak okumakta mutabık ve müttefiktirler. "*Ümmetim dalalet üzere birleşmez*"[234] hadisi muktezasınca, Hulefa-ı Raşıdin'in, ashabın ve tüm ümmetin üze rinde icma ve ittifak ettikleri bu yöntem, en doğru yöntemdir. O hâlde bizim de bu yöntem üzere hareket etmemiz gerekir.[235] Daha sonra ayet ve hadislerden istidlalle, namazın mutlaka Arapça Kur'an'ın lafızlarıyla kılınmasının lüzumunu dile getiren er-Razi, "eğer Kur'an'ın başka dillere yapılmış tercümeleriyle namaz kılmak caiz olsaydı, Hz. Peygamber'in, ashaptan Rum asıllı **Suheyb**'e **Rumca**, **Selman-ı Farısi**'ye Farsça ve **Bilal-ı Habeşi**'ye de **Habeşçe** okumayı meşru kılması iktiza ederdi; çünkü anadilleriyle okumak, hem onlara kolay gelir, hem de millî gururlarını okşardı"[236]diyor.

Netice olarak, Şafiî mezhebine göre namazda nazm-ı münzeli Arapçadan başka bir dille okumak, alelıtlak caiz değildir; ister kişi nazm-ı münzeli Arapça olarak okuyabilsin, ister okumaktan aciz olsun... Namazı caiz kılacak kadar ayet bilmiyorsa, tesbih ve tehlil ile namazını kılar. Namazda okuyacak kadar olsun Kur'an ve ezkar-ı salatı bilmeyenden kıraat sakıt olur. Böyle olan biri, aczi zail oluncaya kadar birşey okumaksızın tevakkuf eder, sonra rükuya varır... Yoksa Kur'an'ı kendi bildiği başka bir lisana tercüme ederek okuyamaz.[237]

cc - Hanbeli Mezhebine Göre Tercümeyle Namaz

Bu konuda Hanbeli mezhebi alimleri de, genelde Şafiîler gibi düşünmüşlerdir. Onlar da namazda tercümeyle Kur'an kıraatını, hiçbir şekilde caiz görmemişlerdir. Nitekim ***el-Muğni'****de* "...(kişi) Kur'an'ı Arapçadan başka dil ile okusa, bu okuduğu şey Kur'an olmaz. Zira Kur'an Arapçadır"[238] denilmektedir. **İbn Kudame** eserinin başka bir yerinde de şöyle diyor: "Arapçadan başkası ile kıraat caiz değildir. Onun lafzını, Arapçadan başka

233 Bk. er-Razi, I/209-213; Ogan, Kur'an'ın Tercümesi Kur'an Değildir, 312-314.
234 ed-Daremi, Mukaddime, 8, 35.
235 er-Razi, I/212.
236 er-Razi, I/213; Ogan, Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir, 314.
237 Namazda Kur'an Okumak Meselesi, sy. 37/181.
238 İbn Kudame, I/463.

lafızlarla değiştirmek de caiz değildir. Kişi ister
bundan aciz olsun, farketmez..."[239]

Bu görüşlerini " قرآناعربيا "[240] ve "
dayandırdıklarını söyleyen müellif, daha sonra şö
kişi iyi Arapça bilmiyorsa onu öğrenmesi gerek
yapmazsa (başka şeylerle) kıldığı namazı sahih ol
veya vaktin fevt olmasından endişe ederse ve Fat
onu yedi kere tekrar eder. **el-Kadi'** bundan başk
dan bir ayet, başkalarından daha yakındır' di
birden fazla ayet biliyorsa, onları Fatiha mikta
başka bildiği ayetler varsa, Fatihadakileri tekrar
da bir ihtimaldir. Zira bu ayetleri okumakla Fatiha
Onları tekrar etmek yerine başka ayetleri oku
ihtimali ***el-Cami'***'de zikrediyor.

Eğer Kur'an'dan bazı ayetleri biliyorsa, Fat
gerekmez ve bildiği o ayetleri okumalıdır. Zira N
mayana "el-Hamdulillah"ı ve başkalarını okum
olan "el-Hamdulillah"ı tekrar etmesini emretmedi

Eğer Fatihanın hiçbir yerini güzel okuyamıy
başka kısımlarını okuyabiliyorsa, onları Fatiha
kası ona caiz olmaz. Eğer Kur'an'dan hiçbir şe
tehlil ve tekbir getirecek. Zira **Ebu Davut, Ruf**
şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Namaz kıl
Kur'an'dan birşey biliyorsan onu oku, bilmiyor
tekbir getir!"[242] Bunu da Fatiha miktarınca oku

Eğer Kur'an'dan sadece bir ayet biliyors
hiçbir şey bilmiyorsa ve vaktin çıkmasından ön
ğilse, şöyle demesi gerekir: "*Subhanellah, ve'l-h*
ve'llahu ekber vela havle vela kuvvete illa billa
hadis rivayet etmiştir: "*Bir adam Nebi'ye (sav)*
öğrenmeye ve okumaya güç yetiremiyorum. Ba
öğret!' dedi. Rasulullah şöyle buyurdu: 'Subha
ilahe illallah va'llahu ekber vela havle vela kuv

---

239 İbn Kudame, I/486.
240 Yusuf, 12/2. Ayrıca bk. Abdulbaki, 456.
241 eş-Şuara, 26/195.
242 eş-Şafii, el-Umm, I/88.

***Haşiyetu'd-Dusuki*'de** ise, her müslümanın, okunması namazın farzlarından olan Fatihayı öğrenmesi, bu uğurda tüm gayretini bezletmesi, icabında ücret vererek bilen birinden öğrenmesi gerektiği kaydediliyor. "Eğer bunların hiçbiri mümkün değilse, Fatihayı bilen birini imam yapıp, ona uymalıdır. Böyle biri varken, ona uymaz da (başka şeylerle) namaz kılarsa, kıldığı namaz batıl olur. Eğer bu da mümkün değilse ve namazını münferid kılmak zorunda ise, o zaman muhtar olan kavl, Fatihanın ve ona bağlı olan "kıyam"ın sakıt olmasıdır. Fatihaya bedel olarak söylenmesi kolay zikirleri okuması gerekip gerekmediği konusunda ihtilaf vardır. **el-Lahmi** ikinci görüşü (yani gerekmediği şeklindeki görüşü) kabul ediyor.[249]

ed-Dusuki'nin kaydettiği ve aynen katıldığı bu görüşler, esasında, Malıki mezhebinin en ünlü alimlerinden biri olan ed-Derdir'e ait görüşlerdir. Zaten ***Haşiyetu'd-Dusuki***, **ed-Derdir**'e ait olan ***eş-Şerhu'l-Kebir***'e yapılmış bir haşiyedir. ed-Derdir de bu şerhini, **Ebu'z-Ziya Seyyid Halil b. İshak b.Musa el-Malıki** tarafından, Malıki fıkhı ile ilgili olarak yazılmış olan bir risaleye yapmıştır.

Malıkiler de bu konuda, tercümenin Kur'an olmadığı nokta-ı nazarından hareket etmişlerdir. Nitekim, **Kadı Ebubekir b. el-Arabi**, Fussilet suresinin 44. ayetini tefsir ederken, tercümenin Kur'an olmadığını açıkça ifade etmiştir.[250] Tercüme Kur'an olmadığına ve namazın da ancak Kur'an'la kılınabileceği emredildiğine göre, Kur'an olmayan birşeyle, yani tercümeyle namaz kılınmaz, kılınsa caiz olmaz.

Netice itibariyle, Malıkiler de, Şafii ve Hanbeliler gibi tercümeyle namazın adem-ı cevazına kaildirler. Bu üç mezhebin alimleri, aciz olsun, kadir olsun, kişinin Kur'an'ın tercümesiyle namaz kılmasını men etmişler ve haram olarak görmüşlerdir.[251]

Böylece dört mezhebin tercümeyle namaz konusundaki görüşlerini gördük. Geçen bilgilerden de anlaşıldığı gibi, Hanefi mezhebine göre acz hâli müstesna, tüm alimler tercümeyle namazı tasvip etmemişlerdir. Bu dört mezhep dışındaki alimler de bu konuda cumhur-ı ulemaya göre düşünmüşler ve tercümeyle namazı hiçbir hâlde caiz görmemişlerdir.

Nitekim, aynı zamanda bir Hanbeli fakihi olan, fakat **Zahiriyye** mezhebine mensup bulunan **İbn Hazm**'ın, Zahiriyye mezhebinin de görüşlerinin ifadesi olan sözlerini daha önce naklettik. Ezcümle, bu mezhebe göre, namazda

249 ed-Dusuki, I/237; ez-Zürkani, II/57; Rıza, Tefsir, IX/316; el-Bindak, 56.
250 Bk. Ahkamu'l-Kur'an, IV/1665.
251 Bk. el-Hacevi, 195; el-Cibali, 65; Ebu Dakika, Kelimetun, 32; el-Hader, 125; el-Kattan, 318; Ş.Arslan, I/208.

Fatihadan ya da Kur'an'dan bir ayeti, Arapça lafızlarıyla değil de, tercüme edilmiş olarak okuyan, yahut nazm-ı münzeli bırakıp onun Arapça müradifini okuyan kimsenin namazı batıl olur. Mesela " لاريب فيه " yerine " لاشك فيه " şeklindeki bir kıraatle kılınan namaz fasid olur. Kişi bunu bilerek yapsa, fasık olur.[252]

Şimdiye kadar verdiğimiz bilgilerle, selef-ı salihin'in ve mütekaddim ulemanın tercümeyle namaz konusundaki görüşlerini serdetmeye çalıştık. Tercümeyle namazın tarihi seyrini ve muasır alimlerimizin bu konudaki görüş ve düşüncelerini nakletmeyi de, mevzuyu bütünlemesi açısından gerekli görüyoruz. Bu yüzden bu konuya da kısaca temas edeceğiz.

b - Tercümeyle Namazın Tarihi

Tercümeyle namaza, -şayet doğru ise- Selman-ı Farısi'nin mektubuyla ilgili rivayetlerden de anlaşıldığı gibi, ilk kez İranlılar teşebbüs etmiştir. İmam **Ebu Hanife**'ye atfedilen ilk fetvaya istinaden, onun döneminde de, yine Farsça konuşan bir topluluğun teşebbüs ettiği söylenebilir.[253]

Acaba, büyük bir topluluk hâlinde ve birden İslama giren Türkler, ilk dönemlerde namazlarını nasıl kılmışlardır? Bu soruya net bir cevap vermek için istinad edebileceğimiz bir belge veya bilgiye sahip değiliz. Araştırmalarımızda bu konuda bilgi veren bir kaynağa tesadüf edemedik. Muhtemelen Türkler de bir süre namazlarını tercümeyle kılmışlardır. Zira hiç Arapça bilmeyen böyle büyük bir topluluğa bir anda namazlarını kendisiyle kılabilecekleri kadar Arapça öğretilmiş olması mümkün değildir. Tabii ki bunların ilk zamanlar namazlarını, bilen birine uyarak veya hiçbir şey okumadan kılmış olmaları da ihtimal dahilindedir.

Tercümeyle kılmış olmaları bize göre daha kuvvetli bir ihtimaldir. Zira, gerek daha önceki dönemlerde, gerekse o zamanlar tercümeyle namazın kılındığı oluyordu. Nitekim, daha önce sözünü ettiklerimizden başka, **Buhara**'da da tercümeyle namazın kılındığı rivayet edilmektedir. Hicri 85 senesinde, **Haccac** tarafından **Horasan** niyabetine tayin edilen **Kuteybe b. Müslim**, Buhara kalesinin içinde bir mescid inşa eder. Hicri 94 (miladi 712) yılında yapılan mescide, müslümanlar ateşperest İranlılardan korunmak için silahlarıyla gelmek zorunda kalıyorlardı. İşte bu camide Buhara ahâlisi namazlarını Farsça ile kılıyorlardı.[254] **Rıza Kulu Han**'ın ***Zeyl***'inde, iptida-ı İslamda Arapça bilmedikleri için Buharalıların, ediye-ı salat ve tilavet-ı

252 İbn Hazm, II; cz.III/254.
253 Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 584.
254 en-Nerşehi, 74.

Kur'an'ı lisan-ı Farısi üzere ifa ettikleri, rukuya "*nikita nikit*", secdeye ise, "*nikunya nikuni*" diyerek gittikleri kaydedilmektedir. Bu tabirler, kadim Fars lisanı elfazındandır.[255]

İbn Hallikan ***Vefeyatu'l-A'yan*** adlı eserinde **İmamu'l-Haremeyn Ebu'l-Meali el-Cüveyni**'den, **Sultan Mahmud Sebektekin**'in huzurunda cereyan eden şöyle bir hadise nakletmektedir: Sultan, **Merv** şehrinde alimleri huzuruna toplar ve onlardan Şafii ve Hanefi mezheplerini karşılaştırıp, hangisinin daha üstün olduğunu ortaya çıkarmalarını ister. Alimler, içlerinden **el-Kaffal el-Mervezi**'yi, iki mezhebe göre de ikişer rekat namaz kılması için seçerler. Sultan da buna bakarak tercihini yapacaktır. el-Kaffal, önce adabına uygun olarak aldığı yeni bir abdestle, tüm erkan ve adabına riayetle iki rekat namaz kılar ve 'işte bu Şafii mezhebinin namazıdır ki, **İmam Şafii** ancak bu şekilde kılınan namazı kabul eder' der. Sonra Hanefi mezhebine göre namaz kılar. Abdestte, giyimde, niyette, diğer erkan ve adabta kolaylıklar yapar; bunları fazla önemsemez. Buarada namazda bir ayeti *"du bergin sibiz"* (دوبرگین‌سبیز)[256] şeklinde Farsça olarak okur. Sonra da "işte **Ebu Hanife**'nin namazı da budur" der. Oradaki Hanefi alimler itiraz ederek, bunun Ebu Hanife'nin namazı olmadığını söylerler. el-Kaffal, Hanefi mezhebinin konuyla ilgili kitaplarının getirilmesini ister. Getirilen kitaplarda konuyla ilgili kısımlar okununca, el-Kaffal'ın dediği gibi çıkar. Bunun üzerine Sultan Ebu Hanife'nin mezhebinden yüz çevirir ve Şafii mezhebine temessük eder.[257]

Bize göre, bu rivayet tamamen mezhep taassubuyla nakledilmiştir. **Emir Şekip Arslan** da bunu belirtmektedir: "İbn Hallikan'ın rivayet ettiği bu hikayede, üzerinde durulması gereken noktalar vardır. Birincisi ***Vefeyatu'l-A'yan*** adlı eseri baştan sona okuyan herkes görecektir ki, İbn Hallikan Ebu Hanife'ye açıkça karşı çıkmakta ve onu eleştirmektedir.Buna karşılık, Şafii mezhebine aşırı bir bağlılık sergilemektedir..."[258]

Daha sonra **el-Cüveyni** ve **el-Kaffal**'ın da birer Şafii alimi olduğunu ve bunların mezheplerinin üstünlüğünü izhar etmiş olabileceklerini hatırlatan Arslan, Ebu Hanife'nin sadece zaruret hâlinde böyle bir namazı tecviz ettiğini söyleyerek, şöyle devam etmektedir: "Eğer bu görüş, Hanefi mezhebinde

---

255 Ergin, V/1918.

256 "İki yeşil yaprak" demek olup, (مدهامّتان) (er-Rahman, 55/64) ayetinin Farsça karşılığıdır. (E.Ş.Arslan, I/206). Oysa ayet, "O iki cennet koyu yeşildirler" şeklinde Türkçeye çevirilmiştir. (Bk. MÜİF Meali, 532).

257 Arslan, I/206.

258 Aynı yer.

itimad edilen bir görüş olsaydı, o zaman Türkler, İslamiyete ilk girdikleri andan itibaren, namazlarını Kur'an'ın Türkçe tercümesiyle kılarlardı. Halbuki böyle yapmamışlardır."[259]

Biz de Emir Şekip Arslan gibi, rivayeti ihtiyatla karşılıyor ve sıhhatinden şüphe ediyoruz. Esasen bir konuya taassub karışınca onun gerçekliği ve objektifliği zail olur.

Selçuklular ve **Osmanlılar** döneminde, namazın Türkçe ile kılınması gibi bir hareket vuku bulmamıştır. Esasen bu milletler, Türkçeden ziyade Arapça ve Farsçaya önem vermiş ve pek çok hususta bu dilleri isti'mal etmişlerdir.

Bununla beraber, hicri 800'lü (miladi 1397) yıllarda yaşamış olan **Konya Aksaraylı Yusuf oğlu Abdurrahman**'a ait ***İmadu'l-İslam*** adlı eser ile **Fatih**'in babası **Sultan Murad** döneminde yazılıp ona takdim edilen **Balıkesirli Devlet oğlu Yusuf**'a ait manzum ***Vikaye*** tercümesinde, diniyatın Türkçeleştirilmesine bir özlemin olduğu ve böyle bir tezin ileri sürüldüğü söylenmiştir.[260]

Tanzimatın ilanından sonra, Garbı taklîden böyle bir özlemin zuhurundan söz edilir. Ancak bu özlem, çeşitli sebeplerden dolayı açığa vurulmaz.[261]

Ancak, 1908 inkılabından sonra Türkler arasında da başlayan **milliyetçilik** ve **Türkçülük** cereyanları sonucu, Kur'an'ın ve ibadetlerin Türkçeleştirilmesi görüşleri açıkça belirtilir. Bu görüşü savunanların başında **Ziya Gökalp** gelir. Gökalp, minarelerinde Türkçe ezanların, camilerinde Türkçe namazların ve okullarında Türkçe Kur'an'ın okunduğu bir ülke hayal etmekte ve "Ey Türk oğlu, işte senin orasıdır vatanın"[262] demektedir.

Daha sonra da bu tezi savunanlar olduğu gibi, şiddetle karşı çıkanlar da olmuştur. Bu iddiada bulunanlara sabık şeyhulislam **Mustafa Sabri Efendi**, ***Dini Mücedditler*** ve ***Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an*** adlı eserlerinde sert cevaplar vermiş, uzun vadede Türkleri İslamiyetten uzaklaştırmayı istihdaf ettiğini söylediği bu akıma şiddetle karşı çıkmıştır.[263] Ne var ki bu düşüncelerinden ve yazılarından dolayı Mustafa Sabri, **M. Akif**'in de ileride yapacağı gibi, çok sevdiği vatanını terkedip Mısır'a kaçmak zorunda kalmıştır.[264] Onun kaçışıyla ortalık tamamen bu iddiayı ileri süren ve savunanlara

---

259 Ş.Arslan, I/206.

260 Bk. Ergin, V/1920-1923.

261 Bk. Ergin, V/1923.

262 Gökalp, Yeni Hayat, 11.

263 Bk. Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 3-5, 101-133; Dini Müceddidler, 206-215.

264 Hayatı için bk. Albayrak, IV-V/251-252.

kalmıştır. **Haşim Nahit Erbil, Ubeydullah Efendi,**[265] **Ahmet Ağaoğlu** ve benzerleri, yazdıkları ve yayınladıkları makalelerle, **Hz. Musa** ve çoban hikayesi gibi ilmi hiçbir değeri haiz olmayan hikayelerle istidlal ederek, ibadetlerin Türkçe yapılması gerektiğini söylemişlerdir. Bunların diğer bir dayanağı da kişinin namazında kendi lisanı ile münacatta bulunması gerektiği görüşüdür. Bunlara dayanarak ibadetlerin Türkçeleştirilmesini savunmuşlar, buna karşı çıkanları da "yobaz ve bağnaz" olmakla suçlamışlardır.[266]

Cumhuriyetin ilanından ve çeşitli alanlarda bir takım inkılaplar gerçekleştirildikten sonra, sıra dinde yapılacak inkılaplara gelmiş olacak ki, yine mesele kızıştırılmış ve ülkenin bir numaralı sorunu hâline getirilmiştir. Bütün dünyada 1929 dünya iktisat krizinin doğurduğu sorunlar ve bunların çözümleri gibi hayati meseleler üzerinde durulurken ve ünlü İngiliz iktisatçısı **J.M. Keynes** tarafından geliştirilen yeni ekonomik yöntemler tartışılırken, Türk kamuoyu Türkçe ibadetler konusu ile uğraşır olmuştur. Olay o kadar büyür ki, zaman zaman ayaklanmalara, protestolara neden olur, hatta bizzat **M. Kemal** olaya el atmak zorunda kalır.

1926 yılı Mart ayında, Göztepe camiinde **Cemal** adında bir imam cemaate namaz kıldırırken, Kur'an yerine Türkçe tercümesini okur. Cemaatın şikayeti üzerine, **Diyanet İşleri Reisi Rıfat Efendi**'nin emriyle bu zat görevden alınır. Bunu ele alan **Ahmet Ağaoğlu**, 11 Nisan 1926 tarihli Milliyet gazetesinde neşrettiği makalesi ile[267] dindarlara hücum eder ve namazda Türkçe Kur'an'ın okunmasını ister.[268]

Daha sonraki yıllarda, -özellikle 1931-1932'li yıllarda- bu yöndeki çalışmalar, bizzat **M. Kemal**'in denetiminde yapılmaya başlanır. M.Kemal bizzat kendisi, 1932 yılının Ramazan ayında "münevverler" dediği bazı hocaları seçip, Dolmabahçe'ye çağırmış, hangi camilerde görev yapacaklarına dair tâlîmat vermiştir. Böylece artık Türkiye'de resmen ve bizzat **Atatürk**'ün düzenlemesi ile Kur'an'ı ve ezanı Türkçe olarak okuma, ibadetleri ve diğer merasimleri Türkçe olarak icra etme dönemi başlar.[269]

Ne var ki, tüm ülke çapında Kur'an'ın, ezanın ve ibadetlerin Türkçeleştirilmesi ile ilgili yasalar çıkarıldığı, bu yasalara uymanın zorunlu hâle getirildiği ve uymayanların cezalandırılacağı belirtildiği hâlde başarılı olunamamıştır. Zira bu inkılap, hâlk desteğinden tamamen yoksundu. Daha da ötesi, millet bunu nefretle ve infialle karşılıyordu. **M.Reşid Rıza**, Bize ulaştığına göre, namaz kılan bir Türk cemaati Türkçe hutbeyi duyunca onu kerih görmüş, nefret edip kaçmıştır. Para ile hatipler tutup Arapça hutbe okutmuşlardır...[270] diyerek, Türk milletinin infialini serdetmiştir.

Kişinin namazında okuduğunu anlaması gerektiği gibi masum bir düşüncenin arkasına sığınılarak başlatılan bu hareket, esasında İslam dinini tağyir ve tahrifi istihdaf etmektedir. Nitekim, önceleri bu masum düşünce ile ortaya çıkılmışken, bir süre sonra dinde reform yapmaya gidilmiş, bunun için komisyonlar oluşturulmuştur. İstanbul Darulfünun İlahiyat Fakültesi müderrisler meclisince oluşturulan komisyon, din ıslahatı için tasavvur ve teklif ettiği tedbirler, bunu açıkça göstermektedir. Komisyonun hazırladığı raporda, İslam diniyle alakası olmayan pek çok husus vaz'edilmiş, bu arada ibadetlerin lisanının Türkçe olması, ayetlerin, duaların, hutbelerin ve diğer ezkarın Türkçe şekillerinin kabul ve isti'mal edilmesi gerektiği ısrarla belirtilmiştir.[271] Daha sonraları, **Osman Nuri Cermen** tarafından hazırlanan ve dinde reform için yapılacak kanun tasarısına kaynak olması temenni edilen bir yazıda, öncelikle ve özellikle ibadetlerin dilinin Türkçeleştirilmesi üzerinde durulmuştur.[272]

İşte Kur'an'ın tercümesiyle namazın cevazına izin verilmesi, daha sonraları bu sonuçları intaç etmiştir. Bilmiyoruz, acaba Hanefi mezhebindeki bu cevaz olmasaydı, yine bunlar olacak, yine bu tartışmalar yapılacak mıydı?! Ne hazindir ki, Hanefi mezhebinin acz hâline münhasır olması kaydiyle, müslümanlara kolaylık olsun diye caiz gördüğü, böylece hafifçe araladığı bu kapı, daha sonra samimiyetsiz kişiler tarafından ardına kadar açılmış, dinin adından başka herşeyi değiştirilmek istenmiştir.

Meselenin bu noktaya varacağını daha önceden sezen **Mustafa Sabri Efendi** gibi bazı alimlerimiz, bunun mücadelesine girişmiş, ileri sürdükleri sağlam ve mantıklı delillerle, ibadetleri Türkçeleştirmenin yanlışlığını beyan etmeye çalışmışlardır. **Muhammed Reşid Rıza**,[273] **Muhammed Mustafa el-Meraği**,[274] **ez-Zürkani**,[275] **el-Mevdudi**,[276] **M. Hamidullah**,[277]

265 Bir makalesi için bk. Ergin, V/1965-1967.
266 Bk. Ergin, V/1965-1967.
267 Makale için bk. Ergin, V/1932-1933.
268 Düzdağ, Akif'in Hayatı, Safahat, LXXV.
269 Geniş bilgi için bk. Ergin, V/1924-1958; Düzdağ, Akif'in Hayatı, Safahat, LXXV-LXXVI; ay. mü. M.Akif Hakkında Araştırmalar, II/65-66; Ş.Arslan, I/205; Dilipak, 161-162.

270 Rıza, Tefsir, IX/295. Ayrıca bk. Ceylan, II/415-418.
271 Bk. Ceylan, II/171-176.
272 Geniş bilgi için bk. Ceylan, II/175-176; Dilipak, Kemalizm, 124-140.
273 Bk. Tefsiru'l-Menar, IX/295.
274 Bk. Bahsun, 27.
275 Bk. Menahil, II/68-69.
276 Bk. Tefhim, IV/58-59.
277 Bk. Fehmu'l-Kur'an, 53.

Hasan el-Meayirci,[278] **Abdurrahman el'Ak**[279] ve benzeri daha pek çok alim de tercümeyle namaza karşı çıkmışlar ve bu tür hareketleri kınamışlardır. Başta ***Sebilurreşad*** dergisi ve **M. Raif Ogan, Eşref Edip, Kamil Miras, A.Hamdi Akseki, Necati Erdem, Saffet Aksu** gibi derginin yazarları olmak üzere, pek çok Türk müellif de konuyla ilgili makaleler neşrederek, tercümeyle ibadete karşı çıkmışlardır. 1959 yılında Diyanet İşleri Başkanı olan **Eyüp Sabri Hayırlıoğlu** da, yaptığı bir basın toplantısında, ibadet dilinin Arapça olduğunu, tercümeyle ibadetlerin yapılamayacağını sarahetle belirtmiştir.[280]

c - Meselenin Değerlendirilmesi

Kur'an tercümesiyle namaz, M. Reşid Rıza'nın da belirttiği gibi,[281] esas itibariyle şu husus etrafında temerküz etmektedir: Acaba, yeni müslüman olup da namaz kılmak isteyen, fakat Arapça nazmı bilmeyen, onu telaffuza güç yetiremeyen biri, namazını nasıl kılacak? Tercümeyle mi, zikirlerle mi, yoksa sükut ile mi..?

Bütün mezheplere göre, Fatihayı Arapça ile kıraatten aciz olan biri, mümkün olan en kısa sürede onu ezberlemeye çalışmalıdır. Bunun için tüm mesaisini sarfetmeli, bütün gayretini ortaya koymalı, gerekirse ücret vermeli, yolculuk yapmalıdır...[282] Bunları yapması mümkün değilse veya bu arada vaktin fevt olması söz konusu ise yahut bütün bunlara rağmen yine de öğrenmesi mümkün değilse, Şafii ve Hanbelilere göre,

------Fatihadan bir ayeti iyi biliyorsa, onu yedi kere, yani Fatiha miktarınca tekrar etmelidir.

------ Birden fazla ayeti iyi biliyorsa, onları Fatiha miktarınca tekrar etmelidir.

------ Kur'an'dan başka yerler de biliyorsa, isterse Fatihadan bildiği bir iki ayeti tekrar etmek yerine, bunları ona ilave eder.

------ Eğer Fathadan hiçbir şey bilmiyor, fakat Kur'an'dan başka ayetler biliyorsa, onları Fatiha miktarınca okumalıdır.

------ Eğer Kur'an'dan hiçbir şey bilmiyorsa, o zaman "*subhanellah ve'l-hamdulillah...*" demelidir.

---

278 Bk. Mecma'u't-Tercemat, 253.
279 Bk. Usulu't-Tefsir, 473.
280 Bk. Sebilurreşad, XII, sy.279/51.
281 Bk. Tefsir, IX/301.
282 Bk. ed-Dusuki, I/237; eş-Şirbini, I/159.

------ Bunu da söylemekten aciz ise, Fatiha miktarınca "*Allah, Allah...*" demelidir.

------ Bunu dahi söyleyemiyorsa, Fatiha okunacak kadar bir zaman birşey okumaksızın ayakta durmalıdır.

------ Eğer bundan da aciz ise, bu iki mezhebe göre onun namazı batıl olur. Böyle bir insana hiçbir hâlde tercümeyle namaz kılması caiz değildir.[283]

Malikiler, namazın fevt olmasından önce Fatihayı öğrenmesi mümkün olmayan aciz kişinin, bilen birini bulup ona tabi olması gerektiğini söyliyorlar. Eğer bu mümkün değilse, o zaman böyle birinden Fatihayı kıraat ve ona bağlı olan kıyam sakıt olur.[284]

Hanefi mezhebinin bu konudaki görüşü ise, aciz olan kişinin, bu acziyetini giderinceye kadar, Fatihanın tercümesiyle namaz kılmasının caiz, hatta vacip olduğu şeklindedir. Acz hâli ortadan kalkıncaya kadar bu kişi namazlarını tercümeyle kılmalıdır.[285]

Meselenin teorik yönü böyledir. Pratikte ise durum biraz daha farklıdır. Şafii ve Hanbeli alimler, daha önce geçen ve sıhhati tartışılan bir hadise binaen, Arapça münzel lafızları telaffuz edemeyenin, tesbih ve tehlilde bulunması gerektiğini söylüyorlar. Yani bu kişi, "*subhanellah ve'l-hamdulillah vela ilahe illallah vellahu ekber vela havle vela kuvvete illa billah*" diyecek.

Bize göre bunu öğrenebilen bir Arap, Fatihayı da öğrenebilir. Esasen bir Arabın, Fatiha suresi gibi son derece fasih ve lirik olan bir sureyi öğrenip telaffuz etmekten aciz olması, son derece zayıf bir ihtimaldir.

Dikkat edilirse, hadiste geçen lafızların, Fatiha suresinde geçen ayetlerin çoğundan daha uzun olduğu görülecektir. Bunu ezberleyebilen, Fatihanın kısacık ayetlerini de ezberleyebilir. O zaman böyle birine, hadiste geçen lafızları öğretmek yerine, Fatiha suresini öğretmek daha doğru ve daha münasip olacaktır.

Arap olmayan aciz kişi için de aynı durum söz konusudur. Böyle biri, hadiste geçen lafızları veya Fatihanın tercümesini öğrenmek için belli bir gayret gösterecektir. Biz diyoruz ki, bu kişi, biraz daha çaba sarfetsin ve bunların yerine Fatiha suresini ezberlesin. Esasen geri zekalı olmayan biri, yarım gün gibi, hatta daha kısa bir sürede Fatihayı ve Arapça olarak okunan diğer

---

283 Bk. eş-Şafii, el-Umm, I/88-89; el-Ceziri, I/230; el-Ceziri ve diğerleri, I/193; İbn Kudame, I/487-489.
284 ed-Dusuki, I/237; el-Ceziri, I/230, dipnot 1.
285 el-Kasani, I/112-113; el-Merğinani, I/47; el-Ceziri, I/230, dipnot 1.

dua ve zikirleri ezberleyebilir. Eğer bu kişi, okuma yazması olan biri ise, bütün bunları daha kısa bir süre içinde ezberler.

Binaenaleyh, aciz bir kişiyi, hadiste geçen elfazı veya Fatihanın tercümesini öğrenmek yerine, bizzat Fatihanın kendisini öğrenmeye teşvik etmelidir. Bize göre bu daha uygundur. Bu arada fevt olması muhtemel namazlarını, şayet kendisine uyarak kılacağı bir muktedi bulamazsa, Hanefi mezhebi dışındaki mezhep fukahasının ve bu arada Hanefilerden **Kemal İbnu'l-Hümam**'ın da belirttiği gibi, kıraatsız, bir süre ayakta durarak veya sadece "Allah, Allah" diyerek kılmalıdır. Diğer Hanefi alimleri ise, Fatihanın tercümesi ile kılması gerektiğini söylemektedirler. Bu kişi Fatihanın tercümesini de bilmediğine ve onu öğrenmek için de belli bir zaman ve gayret sarfedeceğine göre, bizce bunun yerine Fatihanın kendisini öğrenmeye çalışması daha iyi olur.

Bu arada şunu da belirtelim: Üç mezhebe göre namazda Fatihayı okumak, namazın farzlarındandır. Hanefilere göre ise, farz olan Kur'an kıraatıdır. Nitekim Allah, "*Kur'an'dan kolayınıza geleni okuyun*"[286] diye buyurmuş, Fatihayı okuyun diye emretmemiştir. Her ne kadar Hz. Peygamber'in "*Fatihasız namaz olmaz*"[287] dediği rivayet ediliyorsa da, yine o na atfedilen başka hadislerde, "*namaza kalktığın zaman, güzelce abdestini al, sonra kıbleye yönel, daha sonra, Kur'an'dan sana kolay geleni oku!*"[288] diye buyurduğu da rivayet edilmektedir.[289]

Hanefi mezhebine göre, okunması farz olan Kur'an kıraatının miktarına gelince, bunun üç kısa ayet veya onlara muadil bir uzun ayet olduğu belirtiliyor.[290] Ancak, **Ebu Hanife**'nin bir görüşünde, bundan daha az miktarını da namazın sıhhatı için kafi kabul ettiği rivayet edilmektedir. Hatta, onun Kur'an denilebilecek bir miktarı dahi yeterli gördüğü belirtiliyor. Nitekim, "ثم نظر"[291] gibi iki kelimelik bir ayet bile ona göre yeterlidir ve bununla namaz sahih olur. ***Kuduri*** ve ***Kitabu'l-Hülasa*** müelliflеri de İmam'ın bu görüşüne kail olmuşlardır.[292] Daha önce belirttiğimiz gibi, Şafii ve Hanbeli mezheplerinde de, başka seçeneği olmayan kişi için, Kur'an'dan bildiği tek bir ayeti Fatiha

286 el-Muzzemmil, 73/20.
287 Bk. s. 370, dipnot 228.
288 Buhari, İ'tisam, 18; Eyman, 15; Müslim, Salat, 45.
289 el-Ceziri, I/299, dipnot 1; el-Ceziri ve diğerleri, I/191-192, dipnot 76; Zihni, 198-299.
290 el-Ceziri, I/299, dipnot 1; el-Ceziri ve diğerleri, I/192; Zihni, 200; Bilmen, Büyük İslam İlmihali, 125.
291 el-Muddessir, 74/21.
292 Zihni, 199-200. Ayrıca aynı yer, dipnot 214; Bilmen, Büyük İslam İlmihali, 125.

miktarınca tekrar etmesi caiz görülmüş ve bu şekilde kılınan namaz sahih addedilmiştir.[293]

Tüm bunları gözönünde bulundurduğumuzda, Fatihayı Arapça lafızlarla okumaktan aciz olana başka bir imkanın doğduğunu görüyoruz. Buna göre o kişi, başka seçeneği olmadığı takdirde, Fatihanın tercümesi yerine, Kur'an'dan yalnızca bir ayet ezberler, her rekatte İmam Ebu Hanife'ye göre bir kere, İmameyn'e göre üç kere,[294] Şafii ve Hanbelilere göre ise Fatiha miktarınca tekrar ederek namazını kılar. Bu da namazının sıhhatı için kafidir. Son derece büyük olan bu kolaylık da tercümeye ihtiyaç olmadığını gösteren önemli bir husustur.

İnsanlara tercümeyle namazın yolunu açmaktansa, ileride büyük fitnelerin, ayrılık ve gayrılıkların zuhuruna sebep olmasından endişe edilen tehlikeli bir kapıyı aralamaktansa, başka seçenek olmadığı zaman, birkaç vâkît namazı Fatihasız kılmak bize göre daha iyidir. Tercümeyle namaz yerine, bundan başka pek çok alternatifler sunan alimlerimizin bu tavrını takdirle karşılıyoruz. Eğer onlar tercümeyle namaza izin verselerdi, hatta müsamaha dahi gösterselerdi, bugün her müslüman toplumda ayrı lafızlarla namazın kılındığına şahid olabilirdik. Tarih, özellikle ülkemizdeki gelişmeler bunun kanıtıdır. Bu durum onları, tercümeyle ibadete izin vermemekle ne kadar isabetli bir karar verdiklerini göstermekte ve onları haklı çıkarmaktadır.

Zira, Osmanlıların son dönemlerinde başlayan ve Cumhuriyetin ilk yıllarında Devlet desteğiyle güçlenerek devam eden, esas itibariyle İslamı ilgayı istihdaf eden ibadetleri Türkçeleştirme hareketi, büyük oranda Hanefi mezhebindeki cevaza istinaden ortaya çıkmıştır. Daha doğrusu, böyle yapmak isteyen kişiler, Hanefi mezhebindeki bu görüşten güç almışlar ve ona istinad etmişlerdir.

Birey bazında durum böyledir. Toplum bazında meseleye bakıldığında, daha ciddi ve daha önemli bir durumla karşı karşıya kalırız. Şöyleki, İslamın ilk dönemlerinde olduğu gibi, bazen büyük bir topluluk topluca müslüman olabilir. Sözgelimi Japon hâlkının topluca müslüman olduğunu varsayalım; bunlara o andan itibaren namaz farz olduğuna göre, acaba nasıl namaz kılacaklardır? Tercümeyle mi, yoksa başka bir şekilde mi..? Burada önemli bir soruyla karşı karşıya bulunduğumuz izahtan beridir. Başkaları tarafından da belirtildiği gibi,[295] sanırız İmam Ebu Hanife de -şayet kendisine atfedilen rivayet

293 Bk. el-Ceziri, I/230; el-Ceziri ve diğerleri, I/193.
294 Bk. Bilmen, Büyük İslam İlmihali, 125.
295 Bk. Ogan, Kur'an Tercümesi Kur'an'ın Yerini Alabilir mi, 112; Ebu Zehra, el-Mu'cizetu'l-Kubra, 584.

doğruysa- böyle bir durumu nazar-ı itibare alarak ve bu zorluğa binaen, muvakkat bir süre için tercümeyle namazı caiz görmüştür.

Bize göre bu durumda, öncelikle bu insanların tek değil, cemaatle namaz kılmaları sağlanmalı, bunun için onlara yeteri kadar imam tayin edilmelidir. Bir yandan bu yapılıp, onların namazlarını kılmaları sağlanırken, diğer yandan süratlı ve hummalı bir çalışma içine girilerek, onlara bir an evvel Fatiha ve namazda Arapça okunması gereken diğer dualar ezberletilmelidir. Tabii ki bunun için tüm telekomünükasyon cihazlarından yararlanmalıdır. Buna rağmen münferiden namaz kılmak zorunda kalanlar da olacaktır. Esasen -meselâ tüm Japon toplumuna- cemaatle namaz kıldırmak mümkün değildir. Bunların içinde yaşlısı, hastası, kadını vs. vardır. Binaenaleyh bunlar gibi tek başına namaz kılmak zorunda kalanlar, bize göre ümmi olan kimsenin kıldığı gibi, birşey okumadan, ya da sadece "Allah, Allah" diyerek namazlarını kılmalıdırlar.

d - Farz Olan Arapça Kıraate Mütercem Ayetler İlave Etmek

Namazda okunması farz olan Arapça kısma, tercüme edilmiş bazı ayetler ilave etmek konusuna gelince, bu husus da başta Malıki ve Hanbeli uleması olmak üzere, pek çok alimimiz tarafından çirkin görülmüş ve tasvib edilmemiştir.[296] Bununla beraber Hanefi ve Şafiilerin bunu caiz gördüğü nakledilmektedir.[297] Bizzat **İmam Şafii**'nin kendisi bu meyanda sözler söylemiştir.[298] Onun bu sözlerini değerlendiren el-Merağî, İmam'ın (eş-Şafii'nin) bu şekildeki bir namazı caiz gördüğünden bahisle, bu konuda Hanefilere muvafakat ettiğini söylemektedir.[299]

Bize göre İmam Şafii'nin sözlerinden böyle namaz kılmanın caiz olduğu şeklinde bir anlam çıkarmamak lazımdır. İmam, böyle bir şey olmuşsa, yani biri namazında, farz olan kıraate mütercem ayetleri ilave ederek namaz kılmışsa, bu namaz sahih olur demiştir, yoksa böyle bir hareket caizdir dememiştir. Zira, sahih olmakla caiz olmak ayrı şeylerdir. Nice davranış vardır ki sahihtir, fakat caiz değildir. Mesela, lahn-ı hafi ile Kur'an kıraat edilerek kılınan bir namaz sahihtir, fakat namazda veya namazın dışında, lahn-ı hafi ile Kur'an kıraati caiz değildir. Bize göre, İmam Şafii'nin sözlerinden de böyle bir sonuç çıkarmak gerekir.

Mustafa Sabri, namazda farz olan Arapça kıraate tercümeyi ilave etmenin, muhtemelen namazda kıraati uzatmaya ve okuduğunu anlayıp

296 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 31.
297 el-Merağî, 32-33.
298 Bk. eş,Şafii, el-Umm, I/147.
299 el-Merağî, 34.

üzerinde tedebbür etmeye mebni olduğunu belirtiyor.[300] Bize göre, burada harcanacak zamanı, namazın dışında, okuduğu Arapça kısmın anlamını öğrenmak için harcamak daha doğru ve daha münasip olacaktır.

Esasen, namazda Arapça olarak okuduğu farz kısma tercümeyi ilave etmek gibi bir anlayış, Hanefi mezhebi de dahil, tüm mezheplerin görüş ve düşüncelerine aykırıdır. Namazda tercümeyle kıraate esnek bir yaklaşım sergileyen Hanefi uleması, daha önce de belirtildiği gibi, bunu Arapça ile okumaktan aciz olma gibi bazı şartlara bağlamışlardır. Oysa burada herhangi bir acziyet mevzu bahis değildir. Hal böyle iken, kıraati uzatmak veya okuduğunu anlamak gibi çok zaruri olmayan sebepler ileri sürerek, hemen hemen tüm İslam alimlerinin çirkin görüp reddettiği bu işe tevessül etmek, bunu tasvib ve teşvik etmek hiçbir şekilde doğru değildir. Zaten ne Hanefi, ne de Şafii mezhebinde pratikte böyle birşey yaşanmamış ve hiçbir alim böyle bir tavsiyede bulunmamıştır. Bu da, onların böyle bir namazı tecviz etmediklerini, ancak kılınmışsa, farzları yerine geldiği için bunu sahih addettiklerini göstermektedir. Nitekim gasp edilmiş bir yerde namaz kılmak da haramdır; bununla beraber böyle bir yerde kılınan namaz sahihtir.[301] Mesele bundan ibarettir.

Daha önce de belirttiğimiz gibi, namazın taabbudi bir mesele olduğu, insanların hiçbir şekilde onda reform ve revizyon yapma hakkına sahip olmadıkları gerçeğinden hareketle, insanlara böyle bir ruhsatın verilmesinden ve onlara böyle bir kapının açılmasından yana değiliz. Bu konuda verilecek en küçük tavizin, ileride büyük sorunlara müncer olacağı unutulmamalıdır. Tarih bunun örnekleriyle doludur.

Netice itibariyle, biz ne tercümeyle namazın, ne de namazda Arapça kıraate tercümeyi ilave etmenin cevazına kail değiliz. Bu tür fetvaları ve bunlarla ameli, İslam birliği ve müslümanların ittihadı açısından, daha da ötesi, İslamın geleceği açısından son derece tehlikeli ve sakıncalı görüyoruz.

Böyle bir durumun olması hâlinde, yani tercümeyle namazın caiz görülmesi ve bununla amel edilmesi durumunda, herkesin kendine uygun bulduğu tercümelerden biriyle namaz kılacağına, zamanla her camide ayrı tercümelerle namazın kılınacağına işaret eden **Raif Ogan**, Devletin bir tanesini seçip hâlka okutamayacağını, zira bunun laikliğe aykırı olduğunu hatırlatmaktadır. Ulema ve fukahadan oluşan bir kongrenin, mevcut tercümelerden birini seçebileceği şeklinde vâkî olması muhtemel bir itiraza mukabil, bu durumu, sayıları yüzleri aşan muharref incilleri dörde indiren **İznik** papazlar konsiline benzeterek şöyle diyor: "Kur'an böyle bir ziyaa ve tahrife maruz kalmış mıdır ki,

300 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 31.
301 ez-Zürkani, II/61.

muharref ve müteferrik inciller hakkında tutulmuş usulü, İslam şeriatında ihyaya uğraşalım! Tercüme insan işi, zaman ve mekan değiştikçe daha iyilerinin yapılabilmesi de bir dünya gidişi olduğuna göre, esen rüzgara göre istikamet değiştiren yeldeğirmenleri gibi, dinimizin kitabını da değiştirmek zorunda kalırsak, bunun sonu nereye varır?"[302]

Şunu da hatırlatalım ki, Kur'an'ın kaldırılıp yerine farklı farklı tercümelerin ikame edilmesi durumunda, tercümelerdeki farklılıklardan dolayı kişiler arasında tartışmalar, hatta kavgalar vâkî olabilir. Aynı tartışmaların gruplar ve topluluklar arasında da vuku bulması hâlinde, -maazallah- zamanla İslam toplumu için korkunç tehlikeler, son derece büyük fitneler zuhur edebilir. Artık tarihteki mezhep kavgalarının yerini tercüme kavgaları alabilir.[303]

İşte bu yüzden, Kur'an'ın yerine ikame edilecek tercümeler ve bunlarla ibadet konularında, son derece hassas davranmak gerekir, diyoruz. Bu yüzden, hiçbir şekilde insanlara tercümeyle ibadetin yolu açılmamalıdır diyoruz.

e - *Kitab-ı Mukaddesle Namaz Meselesi*

Kur'an-ı Kerim ile Kitab-ı Mukaddes'te birbirine yakın ifadelerin geçtiği, özellikle **Hz. Musa**, **Hz. Yusuf** vb. peygamberlerle bazı tarihi olayların anlatımında kullanılan ifadelerin birbirine çok yakın olduğu bilinmektedir.[304] Esas itibariyle aynı kaynağa raci olan bu ilahi kitaplar arasındaki yakınlık ve benzerliğin yadırganmaması gerekir. Bununla beraber böyle ifadeler çok azdır. Geri kalan kısımlarda ise, bunlar birbirinden çok farklıdır.

Acaba Kur'an'daki ifadelerin aynı veya çok benzeri olan bu ilahi metinlerle namaz kılınabilir mi? Bu şekilde kılınan namaz caiz olur mu? Tezimizin bütünlüğü açısından bu soruya da çok kısa olarak cevap vermeyi uygun görüyoruz.

Hemen şunu belirtelim ki, bugün elde mevcut Tevrat, Zebur ve İncil nüshâları, bizzat Batılıların itirafı ile orijinal metinlerin aynı değillerdir; bilakis onların muharref şekilleridir.[305] Nitekim, bu gerçek Kur'an-ı Kerim'de de ifade edilmektedir.[306] Başka bir ifadeyle, mevcut Kitab-ı Mukaddes nüshaları, ya asıl metnin kendi dilindeki, ya da başka dillerdeki tercümeleri durumundadır

302 Ogan, Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir, 323.
303 Bk. Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 81-82.
304 Mesela bk. el-Fetih, 48/29 - Matta, 13/31 - Markos, 4/26-32 ,Yusuf, 12 - Tekvin, 37, 39, 41.
305 Bk. Bucaille, Kitab-ı Mukaddes, 24-44; 88-120; Ebu Zehra, Hiristiyanlık Üzerine Konferanslar, 69-107; Nöldeke-Schwally, 3; Baytan, 11.
306 Bk. en-Nisa, 4/46; el-Maide, 5/13, 41.

ve her hâlukârda muharreftir. Kur'an'ın asıl metninin tercümeleriyle namaz caiz olmadığına göre, birkaç hususta Kur'an ayetlerine paralel ifadeler taşıyan ve tahrif edildiğinden şüphe edilmeyen bu nüshâlarla namaz, haydi haydi caiz olmayacaktır.

Bize göre Kur'an-ı Kerim'in tercümeleri, Kur'an'a mukarenet açısından, mevcut Kitab-ı Mukaddes nüshâlarından daha öndedir. Buna rağmen tercümeyle namaz caiz olmadığına göre, bunlarla da namaz caiz olmaz.

Biraz evvel, Kitab-ı Mukaddes'in tahrif edildiğinin hem Kur'an'ın nassıyla, hem de Batılıların itirafıyla sabit olduğunu belirttik. Binaenaleyh, bunlar artık ne lafız, ne de manâ itibariyle Allah'ın kelamı değil, tamamen beşer kelamıdır. Kur'an'ın tercümeleri de beşer kelamıdır, ancak bunlar, her ne kadar eksik ve yetersiz de olsa, yine de manâ itibariyle Allah'a aittirler ve bunlarda, Kitab-ı Mukaddes'te olduğu gibi bir tahrif söz konusu değildir. Binaenaleyh, bunlar bu açıdan da Kur'an tercümelerinden daha geride bulunmaktadırlar. Durum böyle iken, tercümelerle namaz caiz olmadığına göre, tabiî olarak bunlarla da caiz olmayacaktır.

Malum olduğu üzere, Tevrat ve Zebur yahudilere, İncil ise hıristiyanlara aittir. Kur'an bütün bu kitapları hüküm ve teşri açısından nesh ettiği gibi, bu kitapların ait olduğu dinleri de yürürlükten kaldırmıştır. Esasen onun gönderiliş gayesi de budur. Böylece yeni, yepyeni bir din icad edilmiş, insanların eski dinlerini bırakıp bu yeni dini tedeyyün etmeleri istenmiştir. Durum böyle olunca, İslam ile nesh ve ilga edilen bu dinlerin kitapları ile, tamamen İslama has bir ibadetin caiz olması makul değildir. Üstelik, "bizim kitabımızı muharref olarak addediyorsunuz, ama onunla ibadet etmeyi caiz görüyorsunuz! Bu bir çelişki değil midir?" şeklinde vâkî olabilecek bir soruya tatmin edici bir cevap da verilemez.

Velhasıl, hangi yönden bakılırsa bakılsın, Tevrat, Zebur veya İncil ile namazı caiz görmekten yana değiliz. Bunun intaç ettiği sakıncalar, tercüme Kur'an ile namazı tecviz etmenin doğuracağı sakıncalardan daha büyük ve daha tehlikelidir.

Bununla beraber, gerek geçmişte, gerekse günümüzde Kitab-ı Mukaddes'le namazı caiz görenler olmuştur. Öyle zannediyoruz ki, bu cevazın da temelinde İmam **Ebu Hanife**'ye atfedilen tercümeyle namazın cevazına dair fetva yatmaktadır. Esasen bu mesele de, hep o konu münakaşa edilirken zikredilmiş ve bunlar, Kur'an tercümesine kıyas edilerek bu yargıya varılmıştır.

Şunu da belirtelim ki, Tevrat, Zebur veya İncil ile namazın cevazına kail olanlar, tercümeyle namazı caiz görenlerdir. Bunların başında da Hanefi alimi **Alaaddin el-Kâsânî** gelmektedir. el-Kâsânî, ***Bedayi's-Sanayi'*** adlı

eserinde, "Eğer biri, Tevrat, Zebur veya İncil'den, tahrif olmadığından emin olduğu bir yeri okuyarak namaz kılarsa, Ebu Hanife'ye göre, yukarıda zikretmiş olduğumuz nedenlerden dolayı namazı caiz olur. Eğer tahrif edilmediğinden emin değilse, o zaman namazı caiz olmaz. Zira Allah Teala, "*Onlar kelimeleri vaz'edildikleri manâlardan çıkarıp başka manâlara çekmek suretiyle tahrif etmektedirler...*"[307] buyurarak, bunların tahrif edilmiş olduklarını haber veriyor. Muhtemeldir ki, okuduğu kısım tahrif edilmiş olsun! O zaman okuduğu şey, beşer kelamı cinsinden olur. Şek ve ihtimal ile cevaza hükmedilmez"[308] demektedir.

İbn Abidin'in *Haşiye*'sinde ise, Tevrat veya İncil'de bulunan zikir ve tenzih türünden ayetlerle kılınan namazın caiz olacağı, bunun dışındakilerle kılınması hâlinde caiz olmayacağı kaydediliyor.[309]

Muhammed Ferid Vecdi ve daha başka bazı alimler de bu meyanda görüşler beyan etmişlerdir.[310]

Belli sayıdaki bu alimler dışında kalan tüm İslam bilginleri ve tüm mezhep fukahası, tercümeyle namazı caiz görmedikleri gibi, Tevrat, Zebur veya İncil ile de namazı caiz görmemişlerdir.[311]

f - Tekbir, Tesbih, Dua ve Zikirlerin Tercümesiyle Namaz

Namazın içinde okunan diğer tesbih, dua ve zikirlerin tercümesi ile namazın caiz olup olmadığı konusu da alimlerimiz arasında tartışmalara sebep olmuştur. Tezimizin bütünlüğü açısından kısaca bunların da üzerinde durmak istiyoruz.

aa - İftitah Tekbiri

Namazın kendisiyle başladığı ve bundan sonra namazın dışındaki herhangi bir hareketi veya sözü yasaklaması itibariyle, aynı zamanda "Tahrime Tekbiri" diye de bilinen İftitah tekbiri, "Allahu Ekber" demektir. Hanbeli ve Malıkiler, bundan başka lafızlarla namaza başlanmasını caiz görmezlerken,

307 en-Nisa, 4/46. Ayrıca bk. el-Maide, 5/13, 41.
308 el-Kasani, I/113; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 66.
309 İbn Abidin, I/485.
310 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 66.
311 Bk. ed-Dusuki, I/237; er-Razi, I/212; el-Merağî, 29; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 66; Ogan, Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir, 313.

Şafii ve Hanefiler daha başka lafızlarla da başlanabileceğini söylemektedirler.[312]

İlk üç mezhep uleması ile İmameyn, güç yetirilmesi hâlinde aslî Arabi lafzın dışındaki bir lafız ile namaza başlamasını caiz görmüyorlar. Hatta Şafiiler, bunu öğrenmek için icabında sefere bile çıkılmasının zaruretinden söz etmektedirler.[313] Ancak acz hâlinde, Malıkiler hariç, diğerleri iftitah tekbirinin tercümeyle söylenmesini caiz görmektedirler.[314] Yalnız İmam **Ebu Hanife**, Arapça ile söylemeye kadir olan için de Farsça ile iftitah tekbirini getirmenin caiz olduğu kanaatindedir[315] ki, daha sonra İmameyn de görüşlerinden rücu edip İmamın bu kavline kail olmuşlardır.[316] Bununla beraber, İmam'ın bunu mekruh gördüğü de naklediliyor.[317] "***ed-Durru'l-Muhtar***"da, Hanefilere göre hangi dille olursa olsun, iftitah tekbirini tercümeyle söylemenin caiz olduğu belirtiliyor.[318]

bb - Diğer Tekbir ve Tesbihler

Şafiiler ve Hanbeliler, acz hâli dışında bu tekbirlerin namazda tercümeyle söylenmesinin namazı bozacağını söylemektedirler. Onlara göre bunların acz hâlinde söylenmesi de mekruhtur.[319] İmam Ebu Hanife'ye göre ise, iftitah tekbiri gibi, diğer tekbirlerin de namazda Farsça ile söylenmesi mutlak olarak caizdir.[320] Malıkiler, bunların Arapçadan başka bir dille söylenmesini veya Arapça müradifleriyle okunmasını caiz görmüyorlar.[321] Diğer tesbih ve zikirler için de aynı durum söz konusudur.[322]

cc - et-Tahiyyat Duası

İmam Ebu Hanife'ye göre, kişi namazda Farsça ile tekbir getirse, dua etse, Allah Teala'yı övse, istiazeyi okusa, tehlil, şehadet ve salavat getirse

312 el-Merğinani, I/47; el-Kasani, I/30; İbn Kudame, I/460; İbn Hazm, III/233; İbn Abıdin, I/480; el-Ceziri, I/220, 223.
313 eş-Şirbini, I/152.
314 İbn Kudame, I/462-463; ed-Dusuki, I/233; el-Ceziri, I/221-224; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 93.
315 el-Merğinani, I/47; el-Kasani, I/131; İbnu'l-Hümam, III/5; el-Merağî, 24.
316 İbn Abıdin, I/484; eş-Şürünblali, 18; Zihni, 196.
317 İbn Abidin, I/521.
318 Haskefi, I/217; İbn Abıdin, I/483.
319 el-Kattan, 327.
320 İbn Abıdin, I/521; eş-Şürünblali, 24-25.
321 ed-Dusuki, I/233; ez-Zürkani, II/57.
322 Geniş bilgi için bk. eş-Şürünblali, 24-26.

bütün bunlar sahihtir ve caizdir.[323] Kişinin Arapça ile okumaktan aciz olması veya ona kadir olması farketmez.[324] İmameyn ise, ancak acz hâlinde bunu caiz görmüş, Arapça ile okuyabilenin bu şekilde namaz kılmasını tecviz etmemiştir.[325] Bununla beraber, **İbn Abidin**, Hanefilere göre Arapçadan başka bir dille namazın içindeki dua ve zikirlerin okunmasının tahrimen mekruh, namazın dışında ise tenzihen mekruh olduğunu kaydetmektedir.[326]

İmam Şafii ise, hiç bir hâlde et-Tahiyyatü duasının tercümeyle okunmasını caiz görmüyor.[327] Esasen o, daha önce de geçtiği gibi, namazın kendisiyle kılınabileceği kadar Arapça öğrenmeyi herkese farz kılmaktadır.[328]

Biz daha önce de belirttiğimiz gibi, ne Fatihanın, ne de diğer tekbir, tesbih ve duaların tercümeyle kılınmasına ve buna cevaz verilmesine taraftar değiliz. Aciz olsun veya olmasın, bir insanın namazdaki herhangi bir şeyi Arapçadan başka bir lafızla okumasını tasvib etmiyoruz.

Namaz bir ibadettir, diğer ibadetler gibi o da tevkifidir. Şari' nasıl vaz'etmişse öyle bırakılmalı ve öyle kılınmalıdır. Bir kısmını Arapça, bir kısmını Farsça veya Türkçe yahut başka bir dille kılmak doğru değildir. *"Rasul size ne vermişse onu (öylece) alın..."*[329] Rasul bize namazı bütün hususiyetleriyle Arapça olarak vermiştir; o hâlde biz de onu öylece kılmalıyız. *"Beni nasıl namaz kılıyor görüyorsanız, siz de öyle kılın."*[330] Hz. Peygamber, hep Arapça lafızlarla namaz kılarken görülmüş; o hâlde bizim de Arapça lafızlarla kılmamız icab eder...

İslam'a gerçekten gönül vererek müslüman olan biri, istediği takdirde çok kısa bir sürede namazda okunan bütün ayet, dua, tekbir ve tesbihatı öğrenebilir. Esasen bir insanın bunlardan aciz olması, söz gelimi "Allahu Ekber" diyememesi, milyonda bir ihtimaldir. Binaenaleyh, bu kadar küçük bir ihtimali gözönünde bulundurarak, uzun vadede İslam toplumuna zarar vermesi muhtemel bir hususu tecviz etmek, bizce doğru değildir.

2 - *Namazın Dışındaki İbadetler ve Tercüme*

Namazın dışındaki ibadetleri tercümeyle eda etmenin durumu üzerinde de bir nebzecik durmak istiyoruz.

323 İbn Abidin, I/484, 521.
324 Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 92-93.
325 Aynı yer.
326 İbn Abidin, I/484, 521.
327 Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 92-93.
328 eş-Şafii, er-Risale, 48, dipnot 167; ez-Zürkani, II/47-48.
329 el-Haşr, 59/7.
330 Buhari, Ezan, 18; Edeb, 27; A.İbn Hanbel, V/53; ed-Daremi, Salat, 139.

a - Ezan

Namaza çağrı anlamında olan ve günde beş defa alenen, yüksek sesle okunması itibariyle adeta İslamın "evrensel mesajı" niteliğini kazanan ezan, malum lafızlardan mürekkep olup, hicri ikinci yılda (m.624) ortaya çıkmıştır.[331] Zuhurundaki olağanüstülükler dikkate alınırsa, bunun da vahiy gibi ilahi kökenli olduğunu kabul etmek mümkün olur. Bununla beraber o mutad vahiy şeklinde Hz. Peygamber'e nazil olmamış, bazı ashabına rüyada malum olmuştur.[332] O da bunu tasvip, tasdik ve tebcil ederek, ibadete çağrının sembolü hâline getirmiştir. O günden bugüne, tüm İslam beldelerinde ve müslümanların mevcut olup da okumaya imkan buldukları her yerde, günde beş vâkit, gür sadalı müezzinlerin sesinden gök-kubbede çınlayagelmiştir. Kimi zaman Habeşli bir zencinin dilinden, kimi zaman a'mâ bir Arabın dilinden, kimi zaman bir Rumun, Farslının, Türkün, Hintlinin... dilinden, bazen de bir İngilizin, Fransızın, Almanın... dilinden; ama hep Arapça lafızlarla okunagelmiştir... Bütün bunlar onu Arapça lafızlarla, zevkle okumuş, hem kendilerine, hem de duyanlara cezb ve istiğrak hâlini yaşatmış, adeta mest etmişlerdir. Onların bu coşkulu hâli, kendi dilleri dahil, hiçbir dilde bundan daha latif, daha leziz ve daha tatlı bir şekilde okuyamayacaklarının, hiç bir dilde Arapçasından duydukları hazzı duyamayacaklarının bir ifadesidir. Nitekim zaman zaman bunu itiraf eden müezzinler olmaktadır.

Tarih boyunca bu şekilde süregelen bu durum, maalesef -yaklaşık yirmi yıl gibi kısa bir süre için de olsa- ülkemizde inkıtaya uğramış ve Türkiye Arapçasız ezanın okunduğu, minarelerinde Türkçe ezanın yükseldiği ilk ve tek ülke olma özelliğini kazanmıştır!

Ülkemizde Cumhuriyetin ilanından sonra, malum olduğu üzere pek çok devrimler yapmıştır. Bu cümleden olarak dini hayatta da bazı değişiklikler yapılmış; daha önce de belirttiğimiz gibi, Kur'an'ın tercüme edilmesi, bu tercümenin ibadetlerde ve ibadetlerin dışında Kur'an'ın yerine ikame edilmesi, namazın, ezanın, hutbenin, salanın, diğer dua ve zikirlerin Türkçeleştirilmesi, Devletin milli politikası hâline gelmiştir. Bununla ilgili yasalar çıkarılmış,[333] uymayanlar değişik cezalarla tecziye edilmişlerdir...[334] Neticede, "Allahu Ekber" denilsin diye, zevkle, özene bezene, göz nuru dökülerek yapılan mina-

331 İbn Hişam, II/111-112.
332 Bk. Ebu Davut, Salat, 28; en-Nevevi, el-Mecmu', III/75-76; es-Serahsi, I/127-128.
333 1939 yılında TCK'nın 4055 sayıylı kanunla değiştirilmiş olan 526. maddesi: "... veya Arapça ezan ve kamet okuyanlar, üç aya kadar hafif hapis ve on liradan ikiyüz liraya kadar hafif para cezası ile cezalandırılırlar." (Sebilurre şad, IV, sy.82/100).
334 Bk. Ceylan, II/363-369, III/374-392.

relerden "Tanrı uludur" sesleri yükselmiş, günde beş kez "Allahu Ekber"le çınlayan gökkubbe, bu garip ve tuhaf sesle, adeta sızlamış, inlemiştir...

Ezanı tekrar aslî hâli olan Arapçaya dönüştürmeyi va'deden dönemin siyasi partisi Demokrat Parti ve onun lideri **Adnan Menderes**, özellikle bu va'din de etkisiyle, Türk siyasal tarihinde eşi ve benzeri görülmemiş bir başarı elde ederek, ezici bir çoğunlukla iktidara gelmiştir.[335] DP, va'dettiği gibi, ilk iş olarak ezanı ele almış ve gerekli yasal düzenlemeler yapılarak, iktidarının ilk ayında ezanı Arapça aslına tebdil etmiş; böylece 29 Ocak 1932'de Türkçeleştirilen ezan, nihayet 17 Haziran 1950 tarihinde, 18 yıllık bir fetret devrinden sonra yeniden Türk semalarında da aslî lafızlarıyla okunmaya başlanmıştır. "... Şimdi bütün memleket, gasbolunan haklarına kavuşmaktan mütevellid, büyük bir zevk ve saadet içinde yüzüyor. Her taraftan neşe ve şetaret sesleri geliyor. Zifiri zulmetlerle meşhum uzun bir geceden sonra sabaha kavuşan millet, müthiş bir heyecan içinde, din hürriyetini getiren bu bayramı kutluyor. Mübarek Ramazan, elli-altmışbin minareden yükselen Ezan-ı Muhammedi sesleriyle karşılandı. Büyük şehirlerin minarelerinde çifte ezanlar okunuyor. En seçme, en güzel sesli müezzinler, ilk Ezan-ı Muhammedi'yi hep bir anda okudular. Sabah ezanını dinlemek için, camilerin, minarelerin etrafında toplanan cemaatler, Ezan-ı Muhammedi'yi işitir işitmez, heyecanlarından yerleri öpüyorlar, yerlere kapanıp Allah'a şükrediyorlar. Göklere yükselen minarelerden "Allahu Ekber" sesleri yükseldikçe, genç ihtiyar, kadın erkek herkes gözyaşları döküyor, memleketin her tarafında kurbanlar kesiliyor. Her taraftan binlerce imzalı tebrik ve teşekkür telgrafları hükümete, Büyük Millet Meclisine yağıyor. Bütün memleket, dini heyecan içinde çalkalanıyor. Hz. Peygamber, Mekke'yi fethedip de Ka'be-ı Muazzama'yı putlardan temizlediği zaman, müslümanlar ancak bu kadar heyecan içinde idiler."[336]

Halkımızın Türkçeye çevrilmesiyle derin bir infiale kapıldığı, hatta yer yer isyan ettiği,[337] yeniden Arapçaya tebdiliyle bu denli büyük bir sevince gark olduğu, bu derecede büyük bir memnuniyet duyduğu ezanın; onu tercüme ederek okumanın fıkhî hükmü nedir? Acaba ezan tercüme edilmiş olarak okunabilir mi? Tercümesi, aslının -mesela Türkçedeki "Tanrı uludur" lafzı, "Allah'ın Ekber"in- yerini tutabilir mi? Şimdi kısaca bunları görmeye çalışalım.

Normal şartlarda tüm mezhep imamları ezanın Arapça okunması gerektiği üzerinde durmuşlar, ezanın tercüme edilerek okunmasını tasvip

335 Bk. Dilipak, Menderes Dönemi, 156.
336 Edip, Yere Serilen Kara ve Kızıl Taassub, 105.
337 Dilipak, Kemalizm, 145-146.

etmemişlerdir.[338] Bununla beraber, el-Kâsânî, ezanın tercüme edilerek okunması konusundaki muhâlefetin, namazın tercümeyle kılınması konusundaki muhâlefet gibi olduğunu belirtmektedir.[339] İbn Abıdin de buna mümasil görüşler serdetmektedir.[340] Buna göre **Ebu Hanife**, acziyetin söz konusu olmadığı normal zamanlarda bile, hâlkın okunanın ezan olduğunu bilmesi kaydıyla, ezanın tercüme edilerek okunmasını tecviz etmiştir. Ancak, İmam'ın tercümeyle namazın cevazı ile ilgili kavlinden rücu ettiği gözönünde bulundurulursa, **el-Kâsânî**'nin bu naklînin pek muteber olmadığı görülecektir. Nitekim, ***Fetavay-ı Hindiyye***'de Farsça ile veya başka bir dille ezanın okunamayacağı belirtilmiş, ***Fetavay-ı Kadihan***'da da böyle geçtiği kaydedilmiştir.[341] Netice olarak, Hanefiler normal durumlarda tercümeyle ezanın okunmasının caiz olmadığı kanaatindedirler. Ancak, acz hâlinde, yani, Arapça ezan okuyacak kimsenin bulunamaması durumunda, tercüme ile okunmasına cevaz verdikleri söylenebilir. Bununla beraber, bazı Hanefi alimler de, Hanbeliler gibi, her hâlukarda ezanın Arapça olarak okunması gerektiği üzerinde ısrarla durmuşlar ve tercümesini caiz görmemişlerdir.[342] Zaten, Hanefi mezhebindeki genel anlayış da budur.[343] Bunlar, ezanın Hz. Peygamber'in sünnet-ı müekkedesi olduğunu ve asırlardan beri bütün müslümanların evkat-ı muayyenede bunları tekrar etmeleri itibariyle, üzerinde müttefikan icma hasıl olduğunu belirterek, ezanın bu hâli üzere bırakılması gerektiğini, bunun dışındaki lafızlarla okunanın ezan olamayacağını söylemişlerdir.[344]

Şafii ve Malıkiler de, müezzinin acemi olması ve kendisi veya kendisi gibi yabancı bir cemaat için okuması, bununla da "ezan"ı murad etmesi durumunda, tercümeyle ezanı caiz görmüşlerdir.[345] **el-Ceziri**, bu görüş üzerinde Hanefi, Şafii ve Malıki ulemasının ittifak ettiklerini söylüyor. Hanbeliler ise, hiçbir hâlde ezanı Arapçadan başka bir dille okumayı caiz görmemişlerdir.[346]

Biz de, ezanın İslamın şiarı, müslümanlığın parolası olduğu gerçeğinden hareketle aslı üzere bırakılmasından yanayız. Ezanın tercüme edilerek okunmasını hiçbir şekilde tasvip etmiyoruz. Bazı alimlerimiz acz hâlinde, kişinin

338 Bk. el-Ceziri ve diğerleri, I/274.
339 el-Kasani, I/113.
340 İbn Abıdin, I/485.
341 Nizam, el-Fetava'l-Hindiyye, I/55.
342 el-Kasani, I/113.
343 Zihni, 176.
344 Ogan, Kur'an Diliyle Ezan, 83.
345 el-Ceziri, I/394; el-Ceziri ve diğerleri, I/274; Gönenç, 91.
346 el-Ceziri, I/394; el-Ceziri ve diğerleri, I/274.

kendisi için veya kendisi gibi Arapça ile okumaktan aciz olan bir topluluk için, muvakkat bir süre Arapçadan başka bir dille okunmasına cevaz vermişlerdir. Teorik açıdan makul olmakla beraber, pratikte böyle bir cevâza gerek olmadığı kanaatindeyiz. Hangi şartlarda olursa olsun, müslümanlığı seçen, fakat Arapça ile okumayı bilmeyen bir toplumdan, kısa bir sürede Arapça olarak ezanı okumasını öğrenecek birinin çıkmaması mümkün değildir. İmkansız olan böyle bir durumun vâkî olduğu kabul edilse bile, başka müslüman toplumlardan, onlara Arapça olarak ezan okuyacak birisi elbette bulunur. Binaenaleyh biz, her hâlukarda namazın bütün adab ve erkanı ile, ezanın da bütün sözleriyle Arapça olarak eda edilmesi gerektiğine inanıyoruz.

Esasen, Kur'an'ın tercümesinde olduğu gibi, ezanın tercümesinde de onun lafızlarının yerini tutacak, onların ifade ettiği lahuti manâyı aynen yansıtacak başka dillerde kelimeler bulmak da son derece zor, hatta imkansızdır. Yani teknik olarak da ezanın tercümesi mümkün değildir.[347]

b - Kelime-ı Şehadet

Bir kişi Arapça ile değil de Farsça ile kelime-ı şehadet getirse, Hanefilere göre o kişi mü'min olur.[348] **İmam Şafii**'ye göre, bunun Arapça ile söylenmesi gerekir. Nitekim, daha önce onun kelime-ı şehadeti ve diğer farz zikirleri kıraat için, Arapça öğrenmeyi her müslümana farz kıldığını söylemiştik. Bununla beraber, Şafii ve Hanbeliler de, müslüman olmak için, kelime-ı şehadetin tercümesini söylemeyi yeterli ve caiz görüyorlar.[349]

c - Hutbe

Hutbe, malum olduğu üzere, müslümanları başta dini konular olmak üzere değişik alanlarda bilgilendirmek gayesi ile yapılan bir hitaptır. Hutbenin gayesi hâlkı bilgilendirmek olduğuna göre, bunun hâlkın anlayacağı dilde olmasından daha tabiî bir şey olamaz. Bununla beraber, hutbenin Arapça olarak okunması gereken yerleri de vardır.

Hutbenin rükünleri konusunda mezhepler muhâlefet etmişlerdir.[350] Bunun gibi, hutbenin dili konusunda da ihtilaf etmişlerdir. Hanefiler, Arapçaya kadir olsa dahi, kişinin Arapçadan başka bir lisanla hutbeyi okumasını

347 Bk. Edip, Hükümetin Programı ve Ezan, 76; Ogan, Kur'an Diliyle Ezan, 86-88.
348 Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 93.
349 Bk. el-Bakıllani, 349; el-Bindak, 58.
350 Bk. el-Ceziri ve diğerleri, I/343-344.

caiz görmüşlerdir. Burada cemaatin tabliyeti önemli değildir; ister Arap olsun, ister başka bir millet, farketmez.[351]

Şafiilere göre, hutbenin dili konusunda cemaatin tabiîyyeti etkendir. Eğer cemaat Arap ise, iki hutbenin de rükünlerinin Arapça olması gerekir. Böyle bir cemaate hutbe okuyacak kişinin, Arapçasını öğrenmesi mümkünken, böyle yapmayıp başka bir dille hutbe okuması doğru değildir. Ancak öğrenmesi mümkün değilse, o zaman başka bir dille okuyabilir. Eğer cemaat Arap değilse, o takdirde ayet dışındaki rükünlerin Arapça olması şart değildir. Velevki hutbeyi okuyacak olanın Arapça öğrenmeye imkanı olsun. Fakat, ayeti Arapça okuması lazımdır. Ayeti Arapça olarak okumaktan aciz ise, onun yerine bir zikir veya dua okur. Bundan da aciz ise, ayeti okuyacak kadar bir zaman sessiz durur, başka dile tercüme ederek okuyamaz. Hutbenin erkanından başkasını ise Arapça ile okumak şart değil, sadece sünnettir.

Hanbeliler de ayet rüknü konusunda aynen Şafiiler gibi düşünmektedirler. Onun dışındaki kısımları eğer Arapça ile okuyabilirse, Arapça okumalıdır, bunun dışında bir dille okuması sahih olmaz. Fakat Arapça ile okumaktan aciz ise, o zaman iyi bildiği dilde okur. Hanbelilerde de cemaatin tabiîyeti önemli değildir, Arap veya acem olması farketmez.

Malikiler ise, hiçbir şekilde hutbenin Arapçadan başka bir dille okunmasını caiz görmüyorlar. Onlara göre, cemaat Arap da olsa, acem de olsa, hutbe her hâlukârda Arapça ile okunmalıdır. Hutbeyi Arapça ile okuyacak bir kişi bulunmazsa, o toplumdan hutbe sakıt olur.[352] Hind ulemasının da hutbeyi Arapça ile okumak gerektiği kanaatinde olduğu belirtilmiş ve bu konuda pek çok delil serdedilmiştir.[353]

Daha evvel de belirttiğimiz gibi, hutbe bir sesleniştir, cemaate dinlerinin, ahlâklarının veya dünyalarıyla ilgili hususların anlatıldığı bir hitabedir. Bunu, cemaatın anlamadığı bir dille okumanın hiçbir anlamı yoktur. Bu yüzden hutbenin, seslenilen insanların diliyle olmasından daha tabiî bir şey olamaz.

Bununla beraber, biz de hutbenin belli bazı kısımlarının, müslümanların ibadet dili olan Arapça ile olmasından yanayız. Yani, hutbenin rükünlerini ihtiva eden ve esasen günümüzde tüm İslam beldelerinde Arapça olarak okunan birinci hutbenin giriş kısmı ve benzeri bazı yerler Arapça ile telaffuz edilmelidir. Böylece, daha evvel kendi memleketinde de bunu duyduğu için ülfet ve ünsiyet peydah eden bir yabancı, başka bir memlekette de hutbeyi duyduğu

351 el-Ceziri ve diğerleri, I/345, Dipnot 381; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 93.
352 el-Ceziri ve diğerleri, I/345-346, dipnot 381.
353 Bk. el-Veyleturi, 1-22 vd.

zaman, en azından aşina olduğu bazı kelimeleri duyduğu için yabancılık çekmez. Bu şekilde tüm İslam beldeleri arasında hutbede ortak bazı noktalar zuhur etmiş olur ki, bu da gayet iyidir.

Ülkemizde ilk kez Cumhuriyet döneminde, diğer ibadetler gibi hutbe de Türkçeleştirilmişir. İlk kez Türkçe hutbeyi, Sultanahmet camiinde, smokinli ve başı açık olarak imam **Sadettin Kaynak** okumuştur. Kaynak'ın resimleri ertesi günkü gazetelerde boy boy yer almış ve bu, en önemli haber olarak gazetelerde verilmiştir.[354]

d - Diğer Zikirler

Hanefilere göre bir kimse, Farsça veya başka bir dille "amin" dese, Hac esnasında telbiye getirse, selam verse, selama icabet etse, hayvan keserken besmele çekse veya hakimin huzurunda şahitlik yapsa, bütün bunlar ittifakla caizdir. Tüm Hanefi kaynaklar bunları böylece kaydetmektedir.[355]

Şafiiler, iftitah tekbiri dışındaki zikirleri -acz hâlinde dahi- Arapçadan başka bir dille söylemenin caiz olmadığını, bundan aciz olanın biran evvel onu öğrenmesi gerektiğini söyliyorlar.[356] Başka bir rivayete göre de **İmam Şafii** bunu mekruh görmüştür, **İmam Ahmed b. Hanbel** de bu kanaattedir.[357]

Malıkiler, namazda ve diğer ibadetlerde Arapçadan başkası ile telaffuzu caiz görmedikleri gibi, Arapçadan başka bir dille yemin etmeyi dahi mekruh addetmektedirler. Hatta **İmam Malik**'in, **Ömer b. el-Hattab**'ın yabancı bir dille konuşmayı nehyettiğini naklettiği ve kendisinin de buna mütemayil olduğu, el-Mudevvene de geçmektedir.[358]

İmam Muhammed, Arapçanın beliğ ve veciz oluşundan dolayı, Farsça ile ifade edilemeyen manâlara delalet ettiğine, Farsça ile söylendiğinde bu manâların fevt olduğuna işaret ederek, sadece Arapçaya has olup başka dillerde olmayan bu hususiyetten dolayı, Arapça ile duanın icabete daha yakın olduğunu söylemektedir.[359]

Dua, esasında herkesin içinden Allah'a yaptığı bir yakarış, bir yalvarıştır. Bununla beraber, gerek Kur'an'da, gerekse Hz. Peygamber'in hadislerinde, belli bazı dua kalıpları verilmiştir. Bunlara istinaden, duanın, Allah'ın ve

354 Bk. Dilipak, Kemalizm, 217.
355 Mesela bk. eş-Şeybani, 94; el-Leknevi, 94; el-Merğinani, 47; İbnu'l-Hümam, 5; İbn Abıdin, I/484; Keskioğlu, İki Fakihin Yazdıkları, 93; el-Merağî, 26.
356 Bk. el-Ensari, I/39.
357 Bk. el-Kattan, 320.
358 ez-Zürkani, II/57-58.
359 el-Kasani, I/131.

Peygamber'in vermiş oldukları bu kalıplara göre ve bu lafızlarla yapılması gerektiği söylenmiştir. Hatta, Allah'ın Arapçadan başka dili sevmediği, bu yüzden yalnızca Arapça ile dua edilmesinin zaruri olduğu ifade edilmiş ve böylesinin kabule daha karin olduğu belirtilmiştir. Bunun için olacak ki, Malıkiler Arapçadan başkası ile dua etmeyi haram görmektedirler. Nitekim, **İbn Abıdin**, bunu Malıki alimi **el-Karafi**'den nakletmektedir.[360] Hanefilere göre ise, Arapçadan başkası ile duanın tenzihen mekruh, namazda Farsça ile duanın ise tahrimen mekruh olduğu kaydedilmektedir.[361]

Biz kişinin kendi ana diliyle Allah'a dua etmesinin daha güzel ve daha makul olduğu kanaatindeyiz. Bununla beraber, Kur'an'da veya sahih hadislerde verilen dua kalıplarını ve anlamlarını bilen birinin bu lafızlarla dua etmesi de oldukça güzeldir. Arapça bilmeyen birini, illede Arapça ile dua etmek zorunda bırakmayı asla tasvip etmiyoruz ve bunu İslamın ruhuna aykırı görüyoruz. Nitekim, İbn Hazm da yabancıların dua ve zikirlerini kendi dilleriyle okumalarının caiz olduğunu söylemiş, "Allah kimseyi gücünün fevkinde bir şeyle mükellef tutmamıştır"[362] ayetini de buna delil olarak göstermiştir.

3 - Kur'an Tercümesi İle Kıraat Meselesi

Malum olduğu üzere Kur'an-ı Kerim'in mücerret kıraatı da bizatihi ibadettir; okuyana sevap terettüp eder. Hatta her harfi için Allah katında pek çok sevap yazıldığı mervidir.[363]

Kur'an-ı Kerim'i anlayarak okumak sevap kazandırdığı gibi, anlamadan okumak da sevap kazandırmaktadır. Nitekim bu konuda da değişik nakiller yapılmıştır.[364] Hatta Kur'an'a bakmanın dahi sevap kazandırdığı rivayet edilmiştir.[365]

Acaba bu hususta tercümenin konumu nedir? Kur'an tercümesini okumak bir ibadet midir? Okuyana bundan dolayı sevap terettüp eder mi..? Bu konuyu da kısaca izah etmekte fayda mülahaza ediyoruz. Yalnız, bu konuya geçmeden önce, mevzumuzla olan yakın alâkasından dolayı, sadece manâ ile Kur'an'ın okunup okunamayacağı hususunu da birazcık irdelemek istiyoruz.

Kıraat-ı seb'a başta olmak üzere, konu ile ilgili eserlerde yer alan muhtelif rivayetlere bakılınca, insan zihninde manâ ile kıraatın caiz olduğu

360 İbn Abıdin, I/521.
361 Aynı yer.
362 el-Bakara, 2/286.
363 Bk. et-Tirmizi, Fedailu'l-Kur'an, 16.
364 Bk. el-Gazali, İhyau Ulûmi'd-Din, I/274; el-Cibali, 64; Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri, 81.
365 Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri, 96.

intibaı uyanmaktadır. Sözgelimi, Hz. **Ömer** ile **Hişam b. el-Hakem**[366] ile ilgili rivayetler ve başka sahabilerden nakledilenler[367] Kur'an'ın aslî lafızları yerine, başka lafızların okunmasını tecviz eder mahiyettedir.

Hemen şunu belirtelim ki, Kur'an-ı Kerim'in sıhhatine ve masuniyetine hâlel getiren pek çok rivayet kitaplarda menkuldur. O zamanlar, ard niyetle nakledildiğine inanmak istemediğimiz fakat gerçekle alâkası olmayan bu rivayetlere istinaden hüküm yürütecek olursak, elimizdeki mevcut Kur'an'dan şüphe etmemiz gerekecektir. Oysa Kur'an, "*kendisinde şüphe olmayan bir hidayet kaynağıdır.*"[368] O, bizzat Allah'ın muhafazasını üstlendiği[369] ilahi bir kitaptır... Durum böyle olunca, Kur'an'ın sıhhatinden değil, bu rivayetlerin sıhhatinden şüphe etmek gerekir. Ne yazık ki pek çok İslam düşmanı, bilinçsizce nakledilen bu zayıf, mevzu ve gerçeklerle alakası olmayan rivayetlere istinaden, Kur'an'ın sıhhati ve masuniyeti konusunda birçok şüpheler ileri sürmüşlerdir. O yüzden bir kez daha bu rivayetleri ihtiyatla karşılamak gerektiğini hatırlatalım.

Esasen yukarıda işaret ettiğimiz rivayetler, ilmi bir tenkide tabi tutulurlarsa, bu konuda mesned olmayacakları anlaşılacaktır. Şöyle ki, Hz. Ömer ile Hişam arasındaki olay ve benzerlerinde sözü edilen kıraat de, esas itibariyle Hz.Peygamber'e indirilmiş olan bir kıraattır. Başka bir ifadeyle, Hişam'ın okuduğu Hz.Ömer'inkinden farklı olan kıraat, manâ itibariyle kıraat olmayıp, münzel bir kıraattır.

Ayette geçen "طعام الأثيم"[370] söylemeye dili dönmeyen birine, **Ebu'd-Derda**'nın "طعام الفاجر" demeye izin verdiği şeklindeki rivayete gelince, -eğer bu rivayet sahih ise- bunu istisnai bir durum olarak değerlendirmek gerekir. Aksi takdirde, buna kıyasla dili dönmüyor diye, başka insanlar için de pek çok lafzı değiştirmek icab eder. Neticede, **Hz. Muhammed**'e (sav) indirilen Kur'an'dan farklı, bambaşka bir Kur'an ortaya çıkabilecektir. Böyle bir durum ise, hiçbir şekilde kabul edilmez.[371] Esasen hemen hemen bütün alimlerimiz manâ ile kıraatın caiz olmadığında ittifak etmişlerdir.[372]

366 Bk. Buhari, Husumat, 4; İstiabe, 9.
367 Bk. Müslim, Salatu'l-Misafirin, 48; İbnu'l-Cezeri, I/22-31; el-Bakıllani, 321-328; Hamidullah, Kur'an-ı Kerim Tarihi, 88, dipnot 48; Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 80.
368 el-Bakara, 2/2.
369 Bk. el-Hicr, 15/9.
370 ed-Duhan, 44/44.
371 Başka örnekler ve yorumlar için bk. el-Bakıllani, 321-330, 347; İbnu'l-Cezeri, I/22-31.
372 Bk. ez-Zürkani, II/57; Karaçam, Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, 293-297.

Bu konu üzerinde bu kadar çok duruşumuzun sebebi, manâ ile kıraatın hükmünü, tercümeyle kıraatın hükmü için kriter olarak addetmemizdendir. Eğer manâ ile kıraat caiz olsaydı ve bu ibadet sayılsaydı, buna kıyasla tercümeyle kıraat de caiz olacak ve bunu okuyana da sevap terettüp edecekti. Fakat gördük ki, manâ ile kıraat caiz değildir, bu şekilde okunan, "Kur'an" değildir ve okuyana sevap terettüp etmez. Tercüme için de aşağı - yukarı aynı şeyleri söylemek mümkündür. Bununla beraber alimlerimizin ihtilaf ettiği noktalar da vardır.

Nitekim daha önce geçtiği gibi, manâ ile olanın "Kur'an" olduğuna itibar ettiği düşüncesinden hareketle, İmam **Ebu Hanife**'nin ve ona tabi bazı Hanefi alimlerin, tercümeyi kıraatı tecviz ettikleri ve buna sevap terettüp ettiğini söyledikleri kaydedilmektedir. Fakat, Hanefi mezhebindeki genel anlayış, namazın dışında tercümeyi kıraatın caiz olmadığı şeklindedir. Hatta bunun itiyat hâline getirilmesi, zındıklık veya mecnunluk olarak değerlendirilmektedir.[373]

Şafii, Malıki, Hanbeli ve Zahıri mezhebine mensup alimler ise, hiçbir şekilde tercümeyi kıraatı tecviz etmemektedirler; ne namazın içinde, ne dışında; ne acz hâlinde, ne de başka bir hâlde...[374]

Görüldüğü gibi, alimlerimiz tercümeyi kıraat etmeyi tecviz etmemektedirler. Öyle zannediyoruz ki, alimlerimiz, Kur'an'ın yerine ikame edilmesi itibariyle bu hükme varmışlardır. Yoksa, Kur'an'ın manâlarını idrak ve tefehhüm için tercümenin mütalaa edilmesini ve okunmasını memnu kılmış olmaları mümkün değildir. Bilakis, bunu gerekli ve önemli bir amel olarak değerlendirmişlerdir.[375]

Böyle bir tilavet, şüphesiz ki Kur'an'ın tilaveti gibi sevap kazandırmaz. Tercüme kıraati, Kur'an kıraati ile aynı paralelde bir ibadet değildir, fakat bundan daha aşağı derecede de olsa bunun da bir ibadet olduğu, hâlis bir niyetle okunduğunda sevabın terettüp edeceği,[376] okunması ile insanın bilgi ve kültürün artacağı... kuşkusuzdur. Esasen her hayırlı amel ibadettir. Bu cihetle, aslını okuyup anlamaktan aciz olanın, Kur'an'ın tercümesiyle iştigal etmesini, o sayede ilahi kelamın manâ ve maksadını anlamaya çalışmasını ha-

373 es-Suyuti, el-İtkan, I/307; ez-Zerkeşi, I/465-467; el-Bakıllani, 57-59, 61; el-Meraği, 35; Rıza, Tefsir, IX/312; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 32; el-Bindak, 56-57.
374 ez-Zerkeşi, I/287, 464; es-Suyuti, el-İtkan, I/307; el-Bakıllani, 337, 341; ed-Dusuki, I/236-237; İbn Kudame, I/492-493; İbn Hazm, II, cz.III/254; ez-Zürkani, II/69; Rıza, Tefsir, IX/312; el-Bindak, 56-57.
375 el-Meraği, 37; İhsanoğlu, Medhalun, 14.
376 Aksu, Kur'an Tercümesine Dair, 243.

yırlı bir amel olarak değerlendiriyoruz. Bu arada, **el-Merağî**[377] ve daha pek çoklarının da belirttiği gibi, Kur'an tercümesini kıraat ederek pek çok kişinin İslamla şereflendiğini de hatırlatalım.

4 - Tercümeden Hüküm İstinbat Etmek

Malum olduğu üzere, İslamda her türlü dini hükmün kaynağı öncelikle Kur'an-ı Kerim'dir. Acaba, Kur'an-ı Kerim'den hüküm istinbat edildiği gibi, tercümeden de bir takım hükümler çıkarılabilir mi? Böyle bir teşebbüs, dinen ve şer'an caiz midir? Bu, hüküm istinbatı için vaz'edilen ilmi usul ve esaslara uygun mudur? Bu şekilde istinbat edilen hüküm dinen geçerli ve bağlayıcı mıdır..? İşte burada bu ve benzeri suallere kısaca cevap vermeye çalışacağız.

Herşeyden önce şunu belirtelim ki, Kur'an'dan hüküm çıkarmak, başlı başına bir ihtisas alanıdır. Bunun kendine göre şartları ve kuralları vardır. Aynı şekilde, bunu yapacak zevatın da belli evsafı ve özellikleri haiz olması gerekir. Nitekim tüm bu usul ve esaslar, Fıkıh Usulü kitaplarında uzun uzadıya izah edilmektedir.[378] Bütün alimler, Arapça bilmeyi ve bu dile gayet iyi vakıf olmayı ilk ve temel şart olarak kabul etmektedirler.[379] Hüküm istinbatı için Kur'an'ı esas almak da hepsinin özellikle belirttiği bir şarttır.[380] Bununla beraber, **M. Ferid Vecdi, M. el-Merağî** gibi bazı alimlerin, tercümeden de hüküm istinbat edilebileceğini söyledikleri görülmektedir. Bunlar, hükümlerin, Arapça lafızların kendisinden değil, bunların delalet ettiği manâlardan istihraç edildiğini, bu manâların başka dillerle de ifade edilebileceğini belirterek, tercümeden hüküm çıkarmanın caiz olduğunu söylemiş lerdir.[381] Hatta, tercümeden hüküm istinbat etmeye karşı çıkmanın ve içtihad için çok iyi derecede Arapça bilmeyi şart koşmanın, içtihadı sadece Araplara hasretmek anlamına geldiğini hatırlatarak, bunun yanlış olduğuna değinmişlerdir.[382]

Kur'an'ın Arapça olduğunda, hem de Arap lisanının en fasih ve en edebi eseri olduğunda şüphe yoktur. Yine, onun her ayetinin, hatta en basit gibi gö-

377 el-Merağî, 38. Ayrıca bk. Bulaç, Meal, 7.
378 Bk. eş-Şatıbi, II, ilgili bölümler; eş-Şehristani, 180-181; Ebu Zehra, İslam Hukuku Metodolojisi, 325-333; Zeydan 521-531; Karaman, Fıkıh Usulü, 39-41.
379 Bk. eş-Şatıbi, II/66 vd. eş-Şehristani, 180; Zeydan, 522; Ebu Zehra, İslam Huk. Met. 325-326; Karaman, Fıkıh Usulü, 40; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 13; Rıza, Tefsir, IX/296.
380 Bk. eş-Şatıbi, II/67 vd. Rıza,Tefsir, IX/308; ay. mü. Hukmu Tercemeti'l-Kur'an, 270; İhsanoğlu, Medhalun, 16; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 11-16; Yazır, IV/2997; el-Meayirci, Mecmau Tercemat, 251.
381 el-Merağî, 20; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 11.
382 el-Merağî, 20; Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 13.

rünen ayetinin bile, ilk anda anlaşılmayan pek çok anlam ve işaretler taşıdığı bilinmektedir. Nitekim en basit ve en sade ayetlerden biri gibi görünen Maide suresinin beşinci ayetinden bile, Şafiiler ayrı, Hanefiler daha ayrı farzlar istihraç etmişlerdir.[383] Bunun daha başka pek çok örnekleri vardır. İşte bu anlam ve işaretlerin önemli bir kısmı tercümede zayi olmaktadır.

Esasen, tercümeye istinaden bir konuda hüküm istinbat etmenin, mütercimi taklîd anlamına geldiği hatırlatılarak, bunun doğru olmadığı da belirtilmiştir.[384]

Mustafa Sabri, aralarında herhangi bir konuda anlaşma yapan iki ülkenin, anlaşmayı yaptıkları dille mukayyed olduklarını, anlaşmayla ilgili bir konuda, tercümeyle ihticacta bulunamadıklarını hatırlatarak şöyle diyor: "Beşer kelamında durum böyle olunca, Allah'ın kelamında (evleviyetle) böyle olmalıdır. Allah'ın kelamı beşerinkinden daha basit değildir"[385]

Binaenaleyh, şer'i hükümleri tercümeden değil de Kur'an'ın kendisinden istinbat ve istihraç etmek daha doğru olsa gerektir. Bu işi yapacak zevatın da, Kur'an'ın inceliklerine vakıf olabilecek derecede Arapça bilmesi iktiza etmektedir.[386] Zira çıkarılacak şer'i hüküm, tüm müslümanları bağlayıcı olacak, kendisine sevap ve ikap, ceza ve mükafat terettüp edecek ve müslümanların hayatını şekillendirecektir.

Şer'i hükümlerin istinbat ve istihracı için durum böyle olmakla beraber, Kur'an'dan yararlanmak, ona istinaden bir takım fikir ve düşünceler üretmek ve yeni yeni yorumlarda bulunmak için, iyi derecede Arapça bilmenin ve mutlak surette Kur'an'ın Arapça lafızlarından yararlanılmasının şart koşulmaması gerektiği kanaatindeyiz. Sağlam bir mantığa, sağlıklı bir muhakeme gücüne, keskin ve kıvrak bir zekaya, olaylar arasında bağ kurabilme yeteneğine sahip olmak kafidir. Yeteri kadar dini bilgi ve kültür yanında, bu özelliklere de haiz biri, iyi bir tercümeden yararlanarak yeni fikirler üretebilir ve yeni yorumlarda bulunabilir.

Sonuç olarak, biz, namazın bir bütün olduğuna ve bu bütünlüğün aynen korunması gerektiğine inanıyoruz. Namaz, kıraatiyle, tekbiriyle, tesbih, tahiyyat, rüku, secde ve selamıyla, kısaca tümüyle Arapça kılınmalıdır. Kırk yamalı bohça gibi, bir kısmının o dille, bir kısmının bu dille; şu tarafının falan dille, bu tarafının filan dille kılınmasını münasip görmüyoruz. Diğer ibadetlerden de, Hac esnasında getirilen telbiyeler gibi toplu olarak söylenmesi icap

383 Bk. İbn Rüşd, I/6-7; Güngör, Cessas ve Ahkamu'l-Kur'an, 151.
384 Bk. Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 11-13; el-Merağî, 20-21.
385 Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 15.
386 Bk. Ebu Zehra, İslam Huk. Met. 326; el-Hacevi, 198.

edenlerin Arapça ile yapılması gerektiği kanaatindeyiz. Ama yalnızca ferdi ilgilendiren duaların ve benzeri ibadetlerin, kişinin anladığı dilde olmasının bir sakıncası yoktur. Daha da ötesi, kişinin bunları ana diliyle okuması daha iyidir.

Kur'an'ın tercümesini, hiçbir hâlde ve yerde Kur'an'ın yerine ikame edemeyiz. Böyle bir davranış caiz değildir; bilakis, sakıncalarından dolayı haramdır. O sadece tercümedir, Kur'an değildir. Onu okumak, Kur'an'ı okumak gibi değildir. Okuyana bu cihetle sevap terettüp etmez. Ancak, Allah'ın kelamının manâsıyla uğraşmış olmak itibariyle hayırlı bir iştir ve her hayırlı iş gibi, bu da sahibine sevap kazandırır. Ayrıca kişinin, Kur'an'ın muhtevası hakkındaki bilgi ve kültürünü arttırması açısından da yararlıdır. Cünüp ve abdestsiz olana, Kur'an'la ilgili olarak haram olan şeylerin, aynen tercüme ile ilgili olarak da haram olduğunu söyleyemeyiz. Bununla beraber, ona abdestsiz dokunulmaması, cünüp ve haizlinin onu okumaması daha iyi olur.

Kur'an'ın kendisinden okunduğunda veya duyulduğunda ifa edilmesi gereken tilavet secdesi, Bazı Hanefilere göre, tercümeyle okunduğunda veya duyulduğunda da ifa edilmelidir. Fakat, içinde bazı Hanefi alimlerin de bulunduğu diğer fakihlere göre ise, tercümeden dolayı secde gerekmez.[387] İmameyn ise, Arapça aslını okuyamayana, tercümeden okuduğu ile tilavet secdesinin gerekeceği kanaatindedir.[388]

387 Bk. Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 55-56.
388 Bk. Sabri, Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an, 58.

SONUÇ

Kur'an-ı Kerim, **Cebrail** vasıtasıyla **Hz. Muhammed**'e (sav) vahiy yolu ile indirilmiş olan, mushaflarda yazılı bulunan, tevatürle nakledilen, tilavetiyle taabbud olunan, kendine has özellikleri olan, Arapça lafızlardan ibaret Allah'ın mu'ciz kelamıdır.[1]

Kaynakların beyanına göre, ilk vahiy Hz. Peygamber kırk yaşlarında iken nazil olmuştur.[2] Ramazan ayında inmeye başlayan Kur'an,[3] Hz. Peygamber'in vefatına kadar aralıklarla nazil olmaya devam etmiş ve yaklaşık yirmiüç yıllık bir süre içinde tamamlanmıştır.

Kur'an-ı Kerim, insanlığı sürüklendiği uçurumdan kurtarmak için nazil olmuştur. O bir hak ve hakikat güneşi olarak zuhur etmiş, insanların karanlık dünyasına hiç sönmeyen bir nur gibi doğuvermiştir. Yirmiüç yıl gibi kısa bir süre içinde, tarihin bir daha benzerine şahit olamayacağı mükemmelliyette bir inkılap yapmış,[4] indiği "cahiliyye" dönemini, "Asr-ı saadet"e tebdil etmiş, hitab ettiği dönemin "karabahtlı" insanlarını da "Altın nesil" hâline getirmiştir.

Kur'an-ı Kerim, tüm insanlara gönderilmiş en son ilahi mesajdır. O, kendisine tabi olanları dünya ve ahirette selamet ve saadete götürür.[5] Onda insanlar için şifa vardır.[6] O, tüm insanlar için rahmet ve hidayet kaynağıdır.[7] Tüm insanları tebşir ve inzar etmek üzere nazil olmuştur. Onun muhatabı sadece Araplar olmadığı gibi, yalnızca bir dönemin insanları da değildir; onun

1 Bk. İbnu'l-Hümam, II, cz.III/3; Salih, 21; Zeydan, 195; Ebu Zehra, İslam Huk. Met. 69; Cerrahoğlu, Tefsir Tar. I/9.
2 Bk. İbn Kesir, es-Sira, I/388; ay. mü. el-Bidaye, III/2; İbnu'l-Esir, II/49.
3 el-Bakara, 2/185.
4 Cerrahoğlu, Tefsir Tarihi, I/9.
5 Bk. el-İsra, 17/9.
6 Bk. s. 192 dipnot 60-61.
7 Bk. Aynı yer.

muhatabı bütün zamanlardaki ve mekanlardaki bütün insanlardır. O Araba hitap ettiği kadar Aceme de hitap eder; onbeş asır öncesinin insanına seslendiği gibi bugünün ve yarının insanına da seslenir.

O hâlde Arabın Kur'an'ı anladığı kadar, onun dışındakiler de Kur'an'ı anlamalıdır. İndiği dönemin insanı onu nasıl biliyorsa, bugünün ve yarının insanı da onu öylece bilmelidir.

İşte bunun için Kur'an'ın o insanların diline çevrilmesi gerekir. Bu bir zarurettir, hatta bunun farz olduğu dahi söylenmiştir. Malumdur ki, Kur'an'ı tüm insanlara tebliğ etmek farzdır. Arapların dışındaki insanlara Kur'an'ı tebliğ etmenin en pratik ve en makul yolu da tercüme olduğuna göre, farz olan tebliğin kendisiyle gerçekleştiği tercüme de farzdır.

Hz. Peygamber de tercüme edileceğini bile bile komşu devletlerin krallarına gönderdiği mektuplarda, Kur'an ayetlerine yer vermiştir. Esasen, o bu konuda bir beis görseydi, böyle yapmazdı. Daha da ötesi, **Tacu'ş-Şeria**'nın beyanına göre, Hz. Peygamber **Selman-ı Farısi**'nin, hemşehrilerinin isteği üzerine yaptığı ve kendisine arzettiği Fatiha tercümesini men etmemek suretiyle tasvip dahi etmiştir.

Hz. Peygamber'in bütün insanlığa gönderildiği, gerek pek çok Kur'an ayetinde, gerekse hadislerde apaçık beyan edilmiştir. Allah onu "*alemlere rahmet olarak göndermiştir.*"[8] O bütün insanlara gönderilmiş bir şahittir, onları tebşir ve inzar etmek, Rabb'inin yoluna davet etmekle mükelleftir.[9] Nitekim, o da kırmızı-siyah bütün insanlara gönderildiğini, davetinin hepsini kuşattığını belirtmiş,[10] hayatta iken bunun gereğini de yapmıştır.

Malum olduğu üzere, Kur'an-ı Kerim'de bütün insanlara yapılmış pek çok hitap vardır. Birçok ayet, "Ey insanlar!" diye başlamaktadır.[11] Bunun yanında başka dinlere mensup insanlara da pek çok kereler hitap edilmiştir.[12] Bütün insanlar, Kur'an üzerinde düşünmeye ve onun mazmununu anlamaya davet edilmişlerdir.[13]

Bunlar ve benzeri daha pek çok aklî ve naklî delil, Kur'an-ı Kerim'i tercüme etmenin ve onu başka insanlara ulaştırmanın zaruretini apaçık bir şekilde göstermektedir. Nitekim daha önce bunları uzun uzadıya izah etmiştik.[14]

8 Bk. el-Enbiya, 21/107.
9 Bk. el-Ahzab, 33/45-46.
10 Bk. Müslim, Mesacid, 3; A.İbn Hanbel, I/250, 301, IV/416.
11 Bk. s. 187.
12 Bk. s. 187-191.
13 Bk. Muhammed, 47/24.
14 Bk. s. 177-213.

Esasen alimlerimizin de hemen hemen hepsi, Kur'an'ı tercüme etmenini zaruretine kail olmuşlardır. Ne var ki bu tercümenin şekli, tekniği ve muhtevası konusunda farklı anlayışlara sahiptirler.

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın mu'ciz kelamı ve Arap dilinin en mükemmel eseri olması hasebiyle tam olarak tercüme edilemez. Özellikle Harfi tercüme yöntemiyle Kur'an'ı çevirmek, gayr-ı kabil-ı imkandır. Bu tarz bir tercümeyle Kur'an, pek çok hususiyetlerini kaybetmektedir. Esasen, insanlara ait edebi veya felsefi bir eser bile, bu tarz bir tercümeyle başka bir dile tam olarak tercüme edilemez. Beşere ait bir eser dahi bu yöntemle tam olarak tercüme edilemezken, Allah'ın indirdiği en mükemmel eser olan ve her türlü edebi inceliği haiz bulunan Kur'an-ı Kerim'in, bu tarz bir tercümeyle başka bir dile çevirileceğini iddia etmek doğru olmasa gerektir. Bu yüzden, **M. Ferid Vecdi** gibi bir iki kişi hariç, alimlerimizin hepsi bu tarz bir tercümeyi Kur'an için men etmişler ve Kur'an'ın bu şekilde tercüme edilemeyeceğini söylemişlerdir.

Buna karşılık, Manevi tercüme suretiyle Kur'an'ın tercüme edilebileceği konusunda bütün alimlerimiz müttefiktirler. Her ne kadar bununla da Kur'an'ın elfazına müteallık i'caz vecihleri zayi oluyorsa da manâlarını nisbeten yansıtmak mümkündür.

Bununla beraber biz bunu da yeterli görmüyoruz. Kur'an-ı Kerim'in nice ayetleri vardır ki, bunları Manevi tercümeyle çevirdiğimiz zaman, aslındaki bazı manâlarla beraber, ayetin inceliği ve güzelliği de zail olabilmektedir. Çünkü, Manevi tercümeyle ayetin yalnız bir vechi yansıtılabilmekte, diğer vecihleri ise kaybolmaktadır. Nitekim daha evvel tezimizde bunu misalleriyle beraber izah ettik.[15]

Bütün bunları gözönünde bulundurarak, Kur'an-ı Kerim'in Tefsiri tercüme yöntemiyle çevrilmesini teklif ediyoruz. Bize göre Kur'an'ın manâları en iyi bu şekilde yansıtılabilir.

Bizim sözünü ettiğimiz Tefsiri tercüme, Manevi tercümenin biraz daha geniş hâlidir. Bu yöntemle murad edilen manâlar daha rahat yansıtılacak; aslî manâ yanında gerekli olan tâlî manâlara da temas edilecek, onlar da okuyucuya öz olarak sunulmuş olacaktır. Esasen ciltler dolusu eserlerle de Kur'an'ın tüm manâlarını ifade etmek mümkün değildir. Hatta, bütün ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa, yine de ilahi kelamı ve manâlarını tam olarak izah etmek kabil olmaz.[16] Bununla beraber, bilinmesi zaruri anlaşılması mümkün olanların, Tefsiri tercümeyle yansıtılabileceği kanaatindeyiz.

15 Bk. s. 267-270
16 Bk. Lokman, 31/27.

Biz, Tefsiri tercümenin özellikle Arapça olarak yapılması, sonra da bunun diğer dünya dillerine çevrilmesi gerektiğine inanıyoruz. Bu yolla Kur'an'ın manâlarının daha iyi ifade edileceğini ve tercümenin de daha rahat yapılacağını sanıyoruz. Şayet bu mümkün olmazsa, o zaman bu çalışmayı her dilde ayrı ayrı yapmalı; her müslüman millet, bu işi yapabilecek ehliyete sahip fertler yetiştirmeli ve onlara Kur'an'ı tercüme ettirmelidir.

Biz, öncelikle Kur'an'ın bir komisyon tarafından tercüme edilmesi gerektiğini savunuyoruz. Bu komisyonun üyeleri, değişik ilim dallarından ve kendi alanının mütehassıslarından olacaktır. Her alim, kendi alanının ilgilendiren ayetleri, en son gelişmeleri ve değişmeleri de gözönünde bulundurarak tercüme etmeli; yapılan tercümeler sade, anlaşılır ve akıcı bir dille ifade edilmelidir.

Komisyon, Tefsirde gramer tahlillerine girmemeli, mevzu rivayetlere, israili haberlere ve gereksiz bilgilere asla yer vermemelidir. Ayetin ifade ettiği manâ ve sunduğu mesaj verilmeli, bu manâ ve mesajın daha iyi anlaşılmasını sağlamak için de, gerektiği zaman ayetin sebeb-i nüzuluna işaret edilmeli, İslamın konu ile ilgili görüşü özlü bir şekilde sunulmalı, zaman zaman günümüzdeki durumla mukayeseler yapılmalıdır. Ama bütün bunlar özet halinde verilmeli, gereksiz haşfiyata gidilmemelidir. Yapılan tercüme, kamuoyunda tartışmaya açılmalı, ilmi konferans ve panellerle, komisyonun dışındaki alimlerin de görüşleri alınmalı, heyet sekreteryasınca kaydedilen bu görüşler, komisyon tarafından nazar-ı itibare alınmalı, bu doğrultuda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Tercüme mümkün olduğunca bir cilt içerisinde piyasaya sunulmalı, herkesin alabilmesini sağlamak için fiyatı ucuz tutulmalıdır...

Biz, gerek İslam aleminin, gerekse ülkemizin böyle mühim bir vazifeyi ifa edecek ilmi ve maddi altyapıya sahip olduğuna inanıyoruz. Bunun için beynelmilel dini ve ilmi kurum ve vakıflar, üniversite ve enstitüler, hayırsever kişi ve kuruluşlar... seferber olmalı, bu konuda hiç bir fedakarlıktan kaçınılmamalıdır.[17]

Komisyonu oluşturacak zevat, belirli evsafı haiz olmalıdır. İyi bir Arapça bilgi yanında, mü'min, muttaki, iyi ahlak sahibi hâlis kişiler olmalıdırlar.[18]

Böyle bir komisyonun teşekkülü mümkün olmadığı takdirde, burada belirtilen usul ve esaslar gözönünde bulundurulmak şartıyla, ehil kişiler tarafından ferdi tercümeler yapılmalıdır. Kur'an, resmi, gayr-ı resmi her türlü ideoloji

17 Geniş bilgi için bk. s. 306.
18 Geniş bilgi için bk. s. 306-311.

ve mülahazadan arınmış olarak tercüme edilmeli, bu konuda hiçbir endişe taşınmamalıdır.

Kur'an hiç kimsenin ve hiçbir kuruluşun tekelinde olmadığı için, belirtilen şartlara riayet edilmesi hâlinde, başka komisyonlar ve kişilerce de tercüme edilmesine engel olunmamalı, ancak ard niyetli ve ehil olmayan kişilerin onu tercüme etmesine fırsat verilmemelidir. Bazı Kur'an tercümelerinde çok büyük hatalar ve yanlışlıklar yapıldığı gibi, içinde ayetler bulunan eserlerin Türkçeye çevrilmesi esnasında tercüme edilen ayetlerde de büyük hatalar ve yanlışlıklar yapılmaktadır. Bazen, okuduğumuz kitaplarda öyle tuhaf ayet tercümelerine şahid oluyoruz ki, bunların nasıl tercüme edildiğine hayret ediyoruz. Böyle tuhaf tercümelere mahâl verilmemesi için, herhangi bir kitabı tercüme ederken, kitapta geçen ayetlerin anlamını, ehil kişilerce yapılmış Kur'an tercümelerinden vermelidir.

Yukarıda sözünü ettiğimiz komisyonca veya belirtilen şartlara riayetle ehil kişilerce yapılan Tefsiri Kur'an tercümesinin çok faydalar sağlayacağına inaniyoruz. Bu suretle, Arapça bilmeyen müslümanlar, dinlerinin esas kitabı olan Kur'an'ı daha rahat ve daha iyi anlama imkanına kavuşacakları gibi, müslüman kadrolar tarafından gayr-ı müslimlerin diline nakledilecek böyle bir tercüme ile, onların da Kur'an'ı daha doğru anlamaları sağlanmış olacaktır. Böylece de Allah'ın hidayet nasip ettiği kimselerin müslüman olmasına vesile olunacaktır.

Hiç şüphesiz, Kur'an'ı daha iyi anlamak ve onun inceliklerine vakıf olmak, ancak Arapçasını öğrenmekle mümkün olur. Bu yüzden, mümkün olduğunca Arapçayı öğrenmek ve o yolla Kur'an'ın esrarına vakıf olmaya çalışmak gerekir. Esasen, Kur'an dili olması hasebiyle, müslümanların ortak dili durumundaki Arapça, müslümanların "anaları" hükmündeki Peygamber eşlerinin[19] dili olması cihetiyle onların da "anadili" durumundadır. Binaenaleyh, gerek müslüman fertler, gerekse İslam devletleri bu dilin yaygınlaşmasına çalışmalıdırlar. Ne var ki, bugünkü siyasal konjonktür, böyle bir duruma imkan vermemektedir. Bu durumda, ya Arapçanın bütün insanların dili olacağı bir zamana kadar beklemek, ya da tercüme yolu ile onu insanlara ulaştırmaya çalışmak gerekir. Birinci durum şu an mümkün olmadığına ve ne zaman mümkün olacağı da meçhul olduğuna göre, onu tercüme etmekten başka yol kalmamaktadır.

Ancak, yapılan bu tercümeyi asla Kur'an yerine ikame etmemek lazımdır. Tercümeye "Kur'an" diye itibar etmek, başta namaz olmak üzere ibadetlerde

19 Bk. Ahzab, 33/6.

isti'mal etmek asla doğru değildir. Bazı Hanefi alimlerin bu konuda esnek davrandıklarını, özellikle acz hâlinde tercümeyle namazı caiz gördüklerini tezimizde belirttik.[20] Biz, bunun ileride istismarlara sebep olacağını ve uzun vadede İslama zarar vereceğini de hesaba katarak, tercümeyle namaza izin verilmemesinden yanayız. Esasen birçok Hanefi alim de bu kanaatte olduklarını izhar etmişlerdir. Nitekim daha önce bunlara işaret etmiştik.[21] Zaten alimlerimiz tercümeyle namaz yerine o kadar çok alternatifler sunmuşlar ki, bir insanın bunlardan aciz olacağını düşünemiyoruz. Bu arada, alimlerimizin bu konudaki hassasiyetlerini takdirle karşıladığımızı da belirtelim.

Kur'an-ı Kerim'in tercümesini okumak, şüphesiz ki bizatihi Kur'an kıraati gibi sevap kazandırmaz. Bununla beraber, onu okumanın büsbütün faydadan hâli olduğunu ve hiç sevap kazandırmadığını düşünmek de doğru değildir. Her türlü faydalı iş ibadet olduğuna ve her türlü ibadet de sevap kazandırdığına göre, tercümeyi okumak da ibadettir ve o da sevap kazandırır.

Yapılacak bütün tercümelerin mukaddimesinde bu hususlar mutlaka belirtilmeli, bu konuda okuyucular bilgilendirilmelidir.

Ezcümle, usul ve esasına göre yapılması, ibadetlerde kullanılmaması ve Kur'an'ın yerine ikame edilmemesi şartıyla, Kur'an'ı tercüme etmenin yararlı olacağına inanıyoruz.

20 Bk. s. 363-365
21 Bk. s. 365

BİBLİYOGRAFYA

KUR'AN-I KERİM

ABDULAZİZ, Emir, *Dirasetun Fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut, 1403/1983.

ABDULBAKİ, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres Li Elfazi'l-Kur'âni'l-Kerim*, İstanbul, 1982.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim - Abdulkadiroğlu Nuran, *Mehmet Akif'in Kur'an-ı Kerim'i Tefsiri Mev'iza ve Hutbeler*, Ank. 1991.

AHMED, Cevdet Paşa, *Kısas-ı Enbiya ve Tevarih-ı Hulefa*, (Sadeleştirip baskıya haz. M.Muhsin Bozkurt), İst. 1981

AHMED, İbn Hanbel, *el-Müsned* (Kutub-ı Sitte içinde), İstanbul, 1401/1981.

AHMET, Mithat Efendi, *Beşairu Sıdk-ı Muhammediyye*, Dersaadet, 1312.

AHMET, Vefik Paşa, *Lehçe-i Osmani*, Dersaadet, 1306.

el-'AK, Halid Abdurrahman, *Tarihu Tevsiki Nassi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dimaşk, 1397/1987.

el-'AK, Halid Abdurrahman, *Usulu't-Tefsir ve Kavaiduh*, Beyrut, 1406/1986.

AKDEMİR, Salih, *Cumhuriyet Dönemi Kur'an Tercümeleri* (eleştirel bir yaklaşım), Ank. 1989.

AKDEMİR, Salih, *Cumhuriyet Döneminde Yayınlanan Türkçe Te'lif ve Tercüme Tefsirler Üzerine Bir Değerlendirme*, İslami Araştırmalar Dergisi, sy.8 (1988).

AKSU, Saffet, *Kur'an Tercümesine Dair*, Sebilurreşad, X (1957), sy. 240.

AKSÜT, Ali Kemal, *Mustafa Kemal Paşa ve Kur'an Tercümesi*, Sebilurreşad, IV, sy.96.

AKSÜT, Ali Kemal, *Kur'an'ın Tercümesi Oyuncak Haline Getirilemez*, Sebilurreşad, XI, sy.257.

ALİ, S.E. *Tercemetu Mala Yutercem*, (Tebliğ), *en-Nedvetu'l-'Alemiyye Havle Tercemati Maani'l-Kur'âni'l-Kerim*, İst. (?), 1395.

ALTAY, Şeyh Halife, *el-Kur'anu'l-Kerim ve Maanihi ve Beyanuhu Bi Lehceti'l-Kazakiyye*, İst. 1990.

ALBAYRAK, Sadık, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul, 1981.

ALDERSON, A.D. - İz Fahir, *The Oxford English Turkish Dictionary*, İst. 1989

ALUSİ, Ebu Abdillah Şihabuddin Mahmud, *Ruhu'l-Maani Fi Tefsiri'l-Kur'âni'l-Azim ve's-Seb'i'l-Mesani*, Mısır, 1301

ANDAY, Melih Cevdet, *Çeviri Şiiri*, Cumhuriyet Gaz. 22.07.1988.

ARNOLD, T.W. *İntişar-ı İslam Tarihi*, (Osmanlıca), (Terc. M.Halil Halid), İst. 1343; (Çev.H.Gündüzler), Ank. 1982

ARSLAN, Emir Şekip, *Hadiru'l-Alemi'l-İslami* (Eser Lothrop Stodoard'a ait olup, Arslan tarafından ilavelerle Arapçaya çevirilmiştir), Daru'l-Fikri'l-Arabi, bilatarih.

ASIM, Ahmet, *Kamus Tercemesi* (el-Okyanusu'l-Basit Fi Tercemeti'l-Kamusi'l-Muhit), İst. 1305.

ATAR, Fahreddin, *İslam Adliye Teşkilatı, Ortaya Çıkışı Ve İşleyişi*, Ank. tarihsiz.

ATAY, Hüseyin - Kutluay Yaşar, *Kur'an-ı Kerim Ve Yüce Anlamı* (Meal), Ank. 1983

ATAY, Hüseyin - Kutluay, Yaşar, *Kur'an'ın Birinci Cüzünün Tercümesi*, Ank.Üniv.İl.Fak. Derg.IX (1961)..

ATAY, Hüseyin - Kutluay, Yaşar, *Türkçe Anlam (Meal) Hakkında Açıklamalar*, DİB Meali, IX-X.

ATEŞ, Ahmet, *Burdur-Antalya ve Havalisi Kütüphanelerinde Bulunan Türkçe, Arapça, Farsça Bazı Mühim Eserler*, Türk Dili ve Edeb. Derg. II, sy.3-4, İst.1984.

ATEŞ, Süleyman, *Gerçek Din Bu*, İst. tarihsiz.

ATEŞ, Süleyman, *İslama İtirazlar ve Kur'an-ı Kerim'den Cevaplar*, Ank. tarihsiz.

ATEŞ, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim'in Evrensel Mesajına Çağrı*, İst. 1990.

ATEŞ, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Ank. 1977.

ATEŞ, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, İst. tarihsiz (1988?).

AYDAR, Hidayet, *Mehmed Akit ve Kur'an-ı Kerim Tercümesi*, İlmi Dergi Diyanet, XXXII, Sy. 1 (Ocak-Şubat-Mart) 1996.

AYDEMİR, Abdullah, *Tefsirde İsrailiyat*, Ank. 1979.

AYDEMİR, Abdullah, *Büyük Türk Bilgini Şeyhulislam Ebussuud Efendi ve Tefsirdeki Metodu*, Ank. 1968(?).

AYDIN, Abdullah, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, İst. 1979.

AYDIN, Ali Arslan, *İslam - Hıristiyan Diyaloğu ve İslamın Zaferi*, Ank. 1977.

AYDIN, Ferit, *Tercüme Sanatının Gerçekleri*, İst. 1984.

el-'AYNİ, Bedruddin Mahmud, *'Umdetu'l-Kari Şerhu Sahihi'l-Buhari*, el-Kahire, 1392/1972.

el-BAKILLANİ, Ebubekir, *Nüketu'l-İntisar Li Nakli'l-Kur'an*, (Thk. Dr.M.Zağlul Sellam), İskenderiye, 1971 (?).

BANARLI, Nihat Sami, *Türkçenin Sırları*, İst. 1980.

BARTHOLD, Wilhelm, *İslam Medeniyeti Tarihi*, (Terc. ve İlav. M.F.Köprülü), Ank. 1984.

BARTHOLD, Wilhelm, *Orta Asyada İslamın İntişar Ettiği Zamana Aid Bir Abide*, (Terc.K.A.Çelebi), Türkiyat Mecmuası, II (1962).

BAYTAN, Enver, *Hıristiyanlık Üzerine Tetkikler I, Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim*, İst. 1966.

BAYUR, Hikmet, *Kur'an Dili Üzerinde Bir İnceleme*, Belleten XXII (Ekim 1958), sy.88'den ayrı basım, Ank. 1958.

BEDEVİ, Muhammed Zeki, *Devru't-Tefsiri ve't-Tercemeti Fi'd-Da'veti*, (Tebliğ), en-Nedve.

BELAZURİ, Ahmet b.Yahya, *Ensabu'l-Eşraf*, (Thk. Dr.M.Hamidullah), Mısır, bilatarih.

el-BESTEVİ, Abdulkayyım M.Şefi', *Abdullah et-Turcuman el-Endulusi Hayatuhu ve A'maluh, Mecelletu'l-Buhu-si'l-İslamiyye*, ad.23, Riyad, 1988.

BEYZAVİ, el-Kadi Nasiruddun Ebu Said Abdillah b.Ömer, Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil, (Mecma'u't-Tefa- sir içinde), İst. 1404/1984.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük Tefsir Tarihi Tabakatu'l-Mufessirin*, İst. 1973.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meali ve Tefsiri*, İst.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihâli*, İst. tarihsiz.

BİNARK, İsmet - Eren Halit, *el-Bibliyoğrafya'l-'Alemiyye Li Tercemati Maani'l-Kur'âni'l-Kerim*, et-Tercemetu'l- Matbua: 1515-1980 (Worl Bibliyographi Of Translation Of The Meanings Of The Qur'an, Printed Translation: 1515-1980), İst. 1406/1986.

el-BİNDAK, Dr.M.Salih, *el-Musteşrikun ve Tercemetu'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Lübnan, 1400/1980

BLACHERE, Regis, *Introduction Au Coran*, Paris, 1977.

BLACHERE, Regis, *el-Kur'an; Tercemetuhu ve Tefsiruhu ve Te'siruh*, (Arapçaya çeviren: R.Saade), Beyrut, 1974

BLACHERE, Regis, *Le Coran*, Paris, 1969.

BLACHERE, Regis, *Le Coran* (al-Qor'an), Paris, 1957.

BOLAY, Süleyman Hayri, *Adem maddesi*, Türkiye Diyanet Vakfi İslam Ansiklopedisi (DİA), İst. 1988.

BROCKELMANN, Carl, *Tarihu'l-Edebi'l-'Arabi*, (Arapçaya çeviren: Dr. A.en-Neccar), el-Kahire, bilatarih.

BUCAİLLE, Maurice, *el-Efkaru'l-Hatia Elleti Yunşiruha'l-Musteşrikune Hilale Tercematihim Li'l-Kur'ânî'l-Ke-rim*, el-'Urvetu'l-Vuska..

BUCAİLLE, Maurice, *İnsanın Kökeni Nedir*, (Çev. A.Ünal), İst. 1984.

BUCAİLLE, Maurice, *Kitab-ı Mukaddes Kur'an Ve Bilim*, (Çev. Suat Yıldırım), İzmir, 1981.

BUCAİLLE, Maurice, *Teemmulat Havle Efkarin Hatiatin Yuverricuha'l-Musteşrikune Min Hilali Tercematihim Li'l-Kur'an*, (Tebliğ), en-Nedve.

el-BUHARİ, Muhammed b.İsmail, *Sahihu'l-Buhari*, (Kutub-ı Sitte içinde), İst. 1401/1981.

BUHL, F. *Kur'an maddesi*, İslam Ansiklopedisi (İA), İst. 1977.

BULAÇ, Ali, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, İst. 1983.

BULAÇ, Ali, *Meal ve DİB Meali, Kitap Dergisi*, sy.25 (Mart 1989).

el-CAHIZ, Ebu Osman Amr b.Bahr, *el-Beyan ve't-Tebyin*, el-Kahire, 1332.

el-CARIM, Ali - Emin Mustafa, *el-Belağetu'l-Vadıha*, İst. 1984.

CEBECİ, Lütfullah, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, (Tebliğ), Kur'an Sempozyumu, Zaman Gaz. yay. İst. 1989.

el-CEMEL, el-'Allame eş-Şeyh Süleyman, *Haşiyetu'l-Cemel 'Ala Şerhi'l-Menhec*, Mısır, bilatarih.

CEM'İYYETU'd-Da'veti'l-İslamiyyeti'l-'Alemiyye, *el-Beyanu'l-Hitami Li'n-Nedveti'l-'Alemiyye Li Tercemati Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim*, en-Nedve.

CEM'İYYETU'd-Da'veti'l-İslamiyyeti'l-'Alemiyye, 'Ala Hamişi'n-Nedve, en-Nedve.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Kur'an Tefsirinin Doğuşu Ve Buna Hız Veren Amiller*, (Doktora tezi), Ank. 1986.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Tarihi*, Ank. 1988.

CERRAHOĞLU, İsmail, *Tefsir Usulü*, Ank. 1983.

el-CESSAS, Ebubekir Muhammed b.Ali er-Razi, *Ahkamu'l-Kur'an*, İst. 1335.

el-CEVHERİ, eş-Şeyh Ebu'n-Nasr İsmail b.Hammad, *Tacu'l-Luğa ve Sıhahu'l-'Arabiyye*, Bulak, 1292.

CEVHERİ, eş-Şeyh Tantavi, *el-Cevahir Fi Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Daru'l-Fikr, bilatarih.

el-CEVZİ, Ebu Abdillah İbnu'l-Kayyım, *Zadu'l-Mead Fi Hedyi Hayri'l-'İbad*, Lübnan, bilatarih.

el-CEVZİYYE, Şemsuddin Muhammed b.Ebubekir İbn Kayyım, *Kitabu's-Salat ve Hukmu Tarikiha*, Lübnan, bilat.

CEYLAN, Hasan Hüseyin, *Cumhuriyet Dönemi Din/Devlet İlişkileri*, Ank. tarihsiz..

el-CEZİRİ, Abdurrahman, *Kitabu'l-Fıkh 'Ale'l-Mezhebi'l-Erbaa*, Mısır, bilatarih.

el-CEZİRİ, Abdurrahman - Biblavi, M. - el-Bahi, M. - Suri, M.I. - Samaluti M. - el-İnani, M.A. - İsa, A.C. - ez-Zehebi, M.S. - Hüseyin, E.T., *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, (Terc. Hasan Ege), İst. tarihsiz..

el-CİBALİ, İbrahim, *el-Kelam fi Tercemeti'l-Kur'an*, Nuru'l-İslam, III, (Muharrem, 1351).

CİLACİ, Yrd.Doç.Dr. Osman, *Hıristiyanlık Propagandası ve Misyonerlik Faaliyetleri*, Ank. 1990.

CUNBUR, Dr. Müjgan, *Kur'an-ı Kerim'in Türk Dilinde Basılmış Tercüme ve Tefsirleri*, Ank. 1962.

ÇANGA, Mahmut, *el-Miftah Kur'an Kelimelerinin Anahtarı* (Mu'cemu'l-Mufehres Tercümesi), İst. 1986.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Baltacıoğlu ve Kur'an'ı*, Sebilurreşad, XI (1957-58), sy.256, 257, 259, 260.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Diyanet İşleri Reisliğinin Neşrettiği Kur'an-ı Kerim Tercümesi Hakkında İntikadlar*, İslam Mecmuası, V, sy.9-10-11, Ank. 1962.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hakim ve Meal-ı Kerim*, İst. 1984.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'an-ı Kerim'de Türkçe Kelimeler mi?* Sebilurreşad, X (1957), sy. 242, 243, 244.

ÇANTAY, Hasan Basri, *Kur'an'da Yabancı Kelimeler*, Sebilurreşad X (1957), sy.246.

ÇELEBİ, Katip, *Keşfu'z-Zunun*, (Nşr. Ş.Yaltkaya-R.Bilge), İst. 1943

ÇETİNER, Bedreddin, *Nazratun İla Tercemeti Tefsiri'l-Kur'an Fi Türkiya*, (Tebliğ), en-Nedvetu'l-Alemiyye Havle.Tercemeti Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim, 1395 h.

ÇİLOĞLU, Rıza, *Tanrı Buyruğu Oku*, Kur'an Nazım Çeviri, İst. 1987.

DAİRETU'l-Maarifi'l-İslamiyye, (İngilizceden Arapçaya Çev.M.S.el-Fendi - A.es-Sinatnavi - İ.Z.Hurşid - A.Yunus), Tiran, bilatarih.

DANİŞMEND, İsmail Hami, *Kur'an ve Latin Harfleri*, Sebilurreşad, XII (1959), sy.279.

DANİŞMEND, İsmail Hami, *Kur'an'da Yabancı Kelimeler*, Sebilurreşad, X (1957), sy.244, 245, 247.

DARAGO, Reşat Nuri, *Fransızcadan Türkçeye Yeni Lügat*, Kanaat Yay. 1970.

ed-DAREMİ, Ebu Muhammed Abdullah b.Abdurrahman, *Sünenu'd-Daremi*, Dimaşk, 1349.

DAVUDOĞLU, Ahmet, *Sahih-ı Müslim Tercüme ve Şerhi*, İst. 1979.

DEMİREL, Hakkı - Nuss, P - Jacob, P - Bosio, P, *İncil Müjde*, Ank. 1986.

ed-DERDİR, Ebu'l-Berekat Seyyid Ahmet, *Şerhu'l-Kebir* (Haşiyetu'd-Dusuki'nin kenarında), Daru'l-Fikr, bilatar.

ed-DİHLEVİ, Şah Veliyyullah Ahmed, *el-Fevzu'l-Kebir Fi Usuli't-Tefsir*, (Müterc. M.Sofuoğlu), İst. 1400/1980.

DİLİPAK, Abdurrahman, *Bir Başka Açıdan Kemalizm*, İst. 1988.

DİLİPAK, Abdurrahman, *Menderes Dönemi*, İst. 1990.

DİNET, el-Hac Nasiruddin Etienne, *Sözde İlmi İslam Düşmanlığı*, (Müellifin Le Pelerinage a la Maison Sacreé d'Allah adlı kitabının 176-188. sayfalarının tercümesi), Sebilurreşad, XII (1959), sy.279.

DOĞAN, D.Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, Ank. 1981.

DOĞRUL, Ö.Rıza, *Kur'an-ı Kerim'in Tercüme ve Tefsir-ı Şerifi Tanrı Buyruğu*, İst. 1980.

DOĞRUL, O.Rıza, *Kur'an Nedir*, (Osmanlıca), İst. 1345/1927.

DÖNMEZER, Sulhi, *Sosyoloji*, Ank. 1984.

DRAZ, M.Abdullah, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, (Çev.S.Akdemir), İst. 1983.

DRAZ, M.Abdullah, *En Mühim Mesaj Kur'an*, (Çev.S.Yıldırım), Ank. 1985.

DÜZDAĞ, M.Ertuğrul, *M.Akif Hakkında Araştırmalar*, İst. I cild 1987, II.cild 1989.

DÜZDAĞ, M.Ertuğrul, *Mehmet Akif Ersoy Hayatı, Fikirleri ve Eserleri*, Safahat, İst. 1987.

EBU DAKİKA, Mahmud, *İstidrak Müteallakun bi Makali Kelimetun Fi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Nuru'l-İs-lam, III cz.I (Muharrem 1351).

EBU DAKİKA, Mahmud, *Kelimetun Fi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Nuru'l-İslam, III, cz.I (Muharrem 1351).

EBU DUME, Muhammed, *el-Kur'anu'l-Kerim Huve'l-Muntâlîku Li'l-Fikri'l-İslami ve Ehemmu Devafi'i'l-İstişrak*, (Tebliğ), en-Nedve.

EBU'L-BEKA, *Külliyat*, Bulak, 1253.

EBU'S-SUUD, Muhammed b.Muhammed el-İskilibi el-İmadi, *İrşadu'l-Akli's-Selim İla Mezaya'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Lübnan, tarihsiz.

EBU ZEHRA, Muhammed, *el-Mu'cizetu'l-Kubra: el-Kur'an*, el-Kahire, 1390/1970 (?).

EBU ZEHRA, Muhammed, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, (Çev.A.Nuri), İst. 1978.

EBU ZEHRA, Muhammed, *İslam Hukuku Metodolojisi*, (Çev. Doç.Dr.A.Şener), Ank. 1981.

ECKMANN, Janos, *Kur'an'ın Doğu Türkçesindeki Tercümeleri*, İst. 1975.

EDİB, Eşref, *Hükümetin Programı ve Ezan Meselesi*, Sebilurreşad, IV, sy.80.

EDİB, Eşref, *Mehmet Akif Hayatı, Eserleri ve Yetmiş Muharririn Yazıları*, İst. 1381/1962.

EDİB, Eşref, *Yere Serilen Kara ve Kızıl Taassub*, Sebilurreşad, IV (1950), sy.82.

EMİR, Muhammed Emin el-Hüseyni Emir Padişah, *Teysiru't-Tahrir*, Mısır, 1351

el-ENSARİ, Şeyhulislam Ebu Yahya Zekeriya, *Fethu'l-Vehhab bi Şerhi Menheci't-Tullab*, Mısır, 1367/1948.

el-ENSARİ, Abdul'ali Muhammed b.Nizamuddin, *Fevatihu'r-Rahamut bi Şerhi Musellemi's-Subut*, (el-Mustasfa ile beraber), Beyrut, bilatarih.

ERDEM, Hasan Hüsnü, Birinci Baskının Önsözü, DİB Meali, Ank. 1983.

ERDEM, Yrd.Doç.Dr.Mustafa, *Hz.Adem (İlk İnsan)*, Ank. 1993.

ERDEM, Necati, *Kur'an Ne Demektir*, Sebilurreşad, II (1949), sy.41.

ERDEM, Necati, *Kur'an-ı Kerim Tercüme Edilebilir mi*, Sebilurreşad, II (1949), sy.43.

ERDOĞAN, Abdulkadir, *Kur'an Tercümelerinin Dil Bakımından Değerleri*, Ank. 1938.

ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, İst. 1977

EROĞLU, Muhammed, *Ebu Mansur el-Maturidi ve Te'vilatu'l-Kur'an*, İst.Yük.İslam Enst.Öğretim Üyeliği tez., İst. 1971.

ERSOY, Mehmed Akif, *Safahat*, (Neşre haz.M.E.Düzdağ), İst. 1987.

EVYAP, Abdulvehap, *Kur'an Ancak Kur'an Harfleriyle Yazılır ve Okunur*, Sebilurreşad, V (1951), sy.118.

FIĞLALI, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, İst. 1980.

el-FİRUZABADİ, Ebu Tahir Muhammed b.Ya'kub, *Tenviru'l-Mikbas Min Tefsiri İbn Abbas*, (Mecma'u't-Tefsir İçinde), İst. 1404/1984.

GARAUDY, Roger, *İslamın Va'dettikleri*, (Çev. Doç.Dr.S.Akdemir), İst. 1984 (?).

GELİŞİM, Hachette, *Alfabetik Genel Kültür Ansiklopedisi*, Sabah gaz. 1993.

GÖKALP, Ziya, *Türkçülüğün Esasları*, İst. tarihsiz.

GÖKALP, Ziya, *Yeni Hayat*, İst. 1976..

GÖLPINARLI, Abdulkadir, *Tasavvuftan Dilimize Geçen Deyimler ve Atasözleri*, İst. 1977.

GÜMÜŞ, Sadreddin, *Kur'an Tefsirinin Kaynakları*, İst. 1990

GÜNGÖR, Doç.Dr.Mevlüt, *Cassas ve Ahkamu'l-Kur'an'ı*, .Ank. 1989.

GÜNGÖR, Mevlüt, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu, Yazılması, Toplanması ve Çoğaltılması*, (Tebliğ), Kur'an Sempozyumu, Zaman Gaz. yay. İst. 1989.

GÜRKAN, Ahmet, *İslam Kültürünün Garbı Medenileştirmesi*, Ank. 1975.

el-HACEVİ, Muhammed b.el-Hasan, *Tercemetu'l-Kur'âni'l-Kerim*, Mecelletu'l-Ezher, VII (1355/1936).

el-HADAR, Muhammed Hüseyin, *Naklu Maani'l-Kur'ânî ial'l-Luğati'l-Ecnebiyye*, Nuru'l-İslam, II, 1350, ad.1.

el-HAMEVİ, Yakut, *Mu'cemu'l-Buldan*, Beyrut, tarihsiz.

HAMİDULLAH, Muhammed, *Fehmu'l-Kur'âni'l-Kerim Limen La Yantiku bi luğati'd-Dat*, (Tebliğ), en-Nedve.

HAMİDULLAH, Muhammed, *Hz.Peygamber'in Altı Orijinal Diplomatik Mektubu*, (Çev.M.Yazgan), İst. 1990.

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslam Peygamberi*, (Çev. S.Tuğ), İst. 1400/1980. .

HAMİDULLAH, Muhammed, *İvan Herberk ve Kur'an-ı Kerim'in Çekoslavak Dilindeki Yeni Tercümesi*, (Çev.M. Bilge), İslam Tetkikleri Enstitüsü Derg. VI (1976), cz.II-III.

HAMİDULLAH, Muhammed, *Kur'an Tarihi*, (Çev. S.Mutlu), İst. 1400/1980.

HAMİDULLAH, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim Tarihi*, (Çev. S.Tuğ), Ist. 1993

HAMİDULLAH, Muhammed, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Yazma Tercümeleri*, (Çev.Dr.S.Tuğ), Türkiyat Mecmuası., XIV (1964), İst. 1965.

HAMİDULLAH, Muhammed, *Mecmuatu'l-Vesiki's-Siyasiyye Li Ahdi'n-Nebevi ve'l-Hilafeti'r-Raşide*, Beyrut1969

HANSA, F.Namık, *Fransızca Türkçe Sözlük*, İst. 1984.

HARMAN, Ömer Faruk, *Ahd-ı Atik, maddesi*, DİA, I, İst.1988.

HASAN, H.İbrahim, *Siyasi - Dini - Kültürel - Sosyal İslam Tarihi*, (Terc. edenler: Yrd.Doç.Dr.İ.Yiğit - Yrd.Doç.Dr. S.Gümüş), İst. 1985.

el-HASANİ, Abdulhayy, *es-Sakafetu'l-İslamiyye Fi'l-Hind*, Dimaşk, 1403/1983.

HASENEYN, Ali es-Sadık, *Lemhatun Tarihiyyetun An Teracimi Maani'l-Kur'âni'l-Kerim*, (Tebliğ), en-Nedve.

HASKEFİ, Alaaddin Muhammed b.Ali, ed-Durru'l-Muhtar, (Haşiyetu't-Tahtavi'nin kenarında), Lübnan, 1975.

HAYIRLIOĞLU, Eyüp Sabri, *Kur'an'ın Latin Harfleriyle Yazılamayacağı Hakkında 1959 Yılında Yaptığı Basın Toplantısındaki Beyanatı*, Sebilurreşad, XII (1959), sy.279.

HAYİT, Baymirza, *Sovyetler Birliğinde İslam Araştırmalarının Temayülleri*, Türk Düny. Araş Derg. sy.41 .1986).

el-HAZİN, Alauddin Ali b.Muhammed b.İbrahim, *Lübabu't-Te'vil Fi Maani't-Tenzil*, (Mecma'u't-Tefasir için İst.1404/1984.

el-HEYSEMİ, el-Hafız Nureddin Ali b.Ebibekir, *Mecma'u'z-Zevaid ve Menba'u'l-Fevaid,* el-Kahire, 1353.

el-HİLAL, *95 Tercemetun Li'l-Kur'ânî'l-Kerim Fi'l-Luğati'l-'Alem,* Mecelletu'l-Hilal, yıl:48, (1358/1940).

HUNKE, Sigrid, *Avrupanın Üzerine Doğan İslam Güneşi,* (Terc.S.Sezgin), İst. 1872.

HUŞEYM, Ali Fehmi, *He'l-Fi'l-Kur'ânî E'cemiyyun,* (Tebliğ), en-Nedve.

HUVEYDİ, Fehmi, *el-İslam Fi's-Sin,* Kuveyt, 1401/1981.

el-ISFAHANİ, er-Rağıb, *Mu'cemu Müfredati Elfazi'l-Kur'an,* (Thk.N.Mer'aşli), Lübnan, bilatarih.

el-ISFAHANİ, er-Rağıb, *Mukaddimetu't-Tefsir,* Mısır, 1329.

IŞIK, Emin, *Kur'an'ın Tercüme ve Tefsiri Mes'elesi,* (Tebliğ), Kur'an Sempozyumu, Zaman Gaz. yay.İst.1989.

IŞIK, Emin, *Türk Edebiyatı Dergisinin Muhtelif sayılarında yayınlanan Kur'an surelerinin nazım tercümeleri.*

İBN-I ABDİ'L-BİRR, en-Nemri el-Kurtubi, *el-İstiab Fi Ma'rifeti'l-Ashab,* (el-İsabe'nin kenarında), Beyrut, 1328.

İBN-I ABDİ'R-RABBİH, Ebu Ömer Ahmed b.Muhammed, *Kitabu'l-İkdi'l-Ferid,* (Şerh ve tashih: A.Emin - A.ez-Ze ben - I.el-İbyari), el-Kahire, 1389/1969.

İBN-I ABİDİN, Muhammed Emin, *Haşiyetu Reddi'l-Muhtar,* (Haşiyetu İbn-ı Abıdin), İst. 1984.

İBN-I BATUTA, Muhammed et-Tanci, *İbn-ı Batuta Seyahatnamesi,* (Sad. ve bask. haz.M.Çevik), İst. 1983.

İBN-I CÜLCÜL, Ebu Davut Süleyman, *Tabakatu'l-Etibba ve'l-Hukema,* (Thk.F.Seyyid), Beyrut, 1405/1985.

İBN-I EBİ USEYBİA, Muvaffikuddin Ebu'l-Abbas, *'Uyunu'l-Enba,* (Şerh ve tahk.Dr.N.Rıda), Beyrut, bilatarih.

İBN-I HACER, Şihabuddin Ebu'l-Fadl Ahmet b.Ali el-Askalani, *Fethu'l-Bari bi Şerhi Sahihi'l-Buhari,* el-Kahire, 1398/1978.

İBN-I HACER, Şihabuddin Ebu'l-Fadl Ahmet b.Ali el-Askalani, *el-İsabe Fi Temyizi's-Sahabe,* Beyrut, 1328.

İBN-I HALDUN, Abdurrahman b.Muhammed, *Tarihu İbn Haldun* (Kitabu'l-İberve Divanu'l-Mubtedei ve'l-Habber Fi Eyyami'l-Arabi ve'l-Acemi

ve'l-Berber ve men aserehum min zevi's-Sultani'l-Ekber), Beyrut, 1399/1979.

İBN-I HAZM, Ebu Muhammed Ali b.Ahmed, *el-Muhâlla,* (Thk.A.M.Şakir), el-Kahire, bilatarih.

İBN HİŞAM, *es-Siretu'n-Nebeviyye,* (Thk.M.es-Saka - İ.el-Ebyari - A.Şelebi), Lübnan, bilatarih.

İBN-I KESİR, Ebu'l-Fida İsmail, *el-Bidaye ve'n-Nihaye,* Mısır, 1351/1932.

İBN-I KESİR, Ebu'l-Fida İsmail, *es-Siretu'n-Nebeviyye,* (Thk.M.Abdulvahid), Beyrut, 1396/1976.

İBN-I KESİR, Ebu'l-Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Azim,* (Thk. Dr.M.I.el-Benna -M.A.Asur -A.A.Ganim), İst.1984

İBN-I KUDAME, Ebu Muhammed Abdullah b.Ahmed, *el-Muğni,* (Thk ve ta'lik:S.Muhaysın-M.İsmail), Riyad, bilat.

İBN-I KUTEYBE, *Te'vilu Müşkili'l-Kur'an,* (Şerh ve neşr. S.A.Saka), el-Kahire, 1393/1973.

İBN-I MACE, Muhammed b.Yezid, *Sünenu İbn-ı Mace,* (Kütüb-ı sitte içinde), İst. 1401/1981.

İBN-I MANZUR, Ebu'l-Fadl Cemaluddin Muhammed b.Mükrim, *Lisanu'l-'Arab,* Beyrut, 1374/1955.

İBN-I RÜŞD, *Bidayetu'l-Müçtehid ve Nihayetu'l-Muktesid,*

İBN-I SA'D, *et-Tabakatu'l-Kubra,* Beyrut, 1968.

İBN-I SİDE, el-Muhassas, Sifr VII. Beyrut, 1978.

İBN-I TEYMİYYE, Şeyhulislam Ahmed, *Mecma'u Fetava,* (Cem ve tertib, A.B.Muhammed el-Asım), Riyad, 1381.

İBN-I TEYMİYYE, Şeyhulislam Ahmed, *Tefsir Üzerine,* (Mukaddime Fi Usuli't-Tefsir), (şerh:A.Zerzur, Çev.H.Ünal), İst. 1985.

İBNU'L-CEZERİ, Ebu'l-Hatr Muhammed b.Muhammed, *en-Neşr Fi Kıraati'l-'Aşr,* (İşraf: A.M.ed-Dabna'), Lübnan, bilatarih.

İBNU'L-CEVZİYYE, Ebu'l-Ferec Abdurrahman, *Fünunu'l-Efnan Fi 'Uyuni 'Ulumi'l-Kur'an,* (Thk. ve İkmal: Dr. M.Z.'Itr), Beyrut, 1408/1987.

İBNU'L-ESİR, *İslam Tarihi,* (el-Kamil Fi't-Tarih'in Tercümesi), (Çev.M.B.Eryarsoy), İst. 1991.

İBNU'L-HATİB, Muhammed Abdullatif, *el-Furkan,* Beyrut, bilatarih.

İBNU'L-HÜMAM, Kemaluddin Muhammed b.Abdulvahid, *et-Tahrir fi Usuli'l-Fıkh el-Cami' Beyne Istılaheyi'l- Hanefiyye ve'ş-Şafiiyye*, (Teysiru't-Tarir ile beraber), Mısır, 1351.

İBNU'N-NEDİM, *el-Fihrist*, Beyrut, 1398/1978 (?).

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *el-Cuhudu'l-Mebzule Fi'l-Muhafazati 'Ale'l-Kur'ânî'l-Kerim ve Tercemetih*, (Tebliğ) en-Nedvetu'l-Alemiyye Havle Tercemeti Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim, 1395 h.

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, *Medhâlun İla Tarihi Tercemati Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim*, el-Bibliyoğrafya'l-'Alemiyye Li Tercemati Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim, İst. 1406/1986..

İHSANOĞLU, Ekmeleddin, Takdim, *el-Bibliyoğrafya'l-'Alemiyye*, İst. 1406/1986.

İLİN, M. - Segal, E. *İnsan Nasıl İnsan Oldu*, (Rusçadan Çev. A.Zekerya), İst. 1993.

İNAN, Abdulkadir, *Kur'an-ı Kerim'in Eski Türkçe ve Oğuz - Osmanlıca Çevirileri Üzerine Notlar*, Türk Dili Araştırmaları yıllığı Belleten, sy.183 (1960), Türk Tarih Kurumu, Ankç 1960.

İNAN, Abdulkadir, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercümeleri Üzerinde Bir İnceleme*, Ank. 1961.

İNAN, Abdulkadir, *Şeybanlı Özbekler Çağına Ait Bir Çağatayca Kur'an Tefsiri*, Ank. 1963.

İSA, Ahmed Abdurrahman, *Kitabu'l-Vahy*, Riyad, 1400/1980.

İSHAK, Ali Şevah, *Mu'cemu Musannafati'l-Kur'ânî'l-Kerim*, Riyad, 1404/1984.

İZ, Mahir, *Kur'an-ı Kerim'in Gölgesinde, Fi Zilali'l-Kur'an* (Türkçe Tercümesi), I.

İZMİRLİ, İsmail Hakkı, *Tarih-ı Kur'an*, İst. 1965.

JACOB, Xavier, *İncil Nedir? Tarihi Gerçekler*, Ank. 1985.

el-KA'BAZİ, Fuad, *Ehemmiyyetu't-Tefsiri'l,'İlmi Li'l-Kur'ânî'l-Kerim ve Devruhu Fi'd-Da'veti'l-İslamiyyeti Li'l Ğarb*, (Tebliğ), en-Nedve.

KADİHAN, *Fetavay-ı Kadihan*, (el-Fetava el-Hindiyye'nin kenarında), Diyarbakır, 1393/1973.

KADRİ, Hüseyin Kazım, *Türk Lügatı* (Dili), Türk Dillerinin İştikakı ve Edebi Lügatleri, İst. 1928.

el-KALKAŞANDİ, Ahmet b.Ali, *Subhu'l-'Aşa Fi Sanaati'l-İnşa*, (Şerh. Y.A.Tubil), Betrut, 1407/1987.

el-KANDEHLEVİ, eş-Şeyh Muhammed Yusuf, *Hayatu's-Sahabe*, (Thk. N.el-Abbas - M.A.Devle), Dimaşk1403/1983

KANDEMİR, M.Yaşar, *el-Cami'u's-Sahih maddesi*, DİA, VII, İst. 1993.

KARA, Mehmet, *Doğu ve Batı Türkçesinde Kur'an Tercüme ve Tefsirleri*, Diyanet Dergisi, XXIX, sy. 3.

KARAÇAM, İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kaideleri*, İst. 1980.

KARAÇAM, İsmail, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzulu ve Kıraati*, İst. 1981.

KARAGÜLLE, Süleyman, *Kur'an Kainatın Yaratılış Planıdır*, (Tebliğ), Kur'an Semp. Zaman Gaz. yay. İst.1989.

KARAKAYA, Hasan - Kabakçı Kadir - Süslü Mehmet - Seyidhanoğlu Kenan - Aytekin Kerim, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, İst. 1981.

KARAMAN, Hayreddin, *Başlangıçtan Zamanımıza Kadar İslam Hukuku Tarihi*, İst. 1974 (?).

KARAMAN, Hayreddin, *Fıkıh Usulü*, İst. 1964 (?).

el-KASANİ, Alaaddin Ebubekir, *Kitabu'l-Bedai's-Sanai' Fi Tertibi'ş-Şerai'*, Beyrut, 1402/1982

el-KASTALANİ, Ebu'l-Abbas Şihabuddin Ahmed b.Muhammed, *İrşadu's-Sari Li Şerhi Sahihi'l-Buhari*, Betru, bi- latarih.

el-KATTAN, Menna', *Mebâhis Fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Rıyad, 1401/1981.

KEHHALE, Ömer Rıza, *Mecmau'l-Müellifin Teracimu Musannafati'l-Kutubi'l-'Arabiyye*, Dimaşk, 1380/1961.

KEKLİL, Prof.Dr.Nihat, *Felsefenin İlkeleri Felsefeye Giriş I*, İst. 1982.

KESKİOĞLU, Osman, *Kur'an-ı Kerim ve Başka Dillere Çevirilmesi Konusunda Açıklamalar*, DİB Meali.

KESKİOĞLU, Osman, *Kur'an-ı Kerim ve Meali Hakkında Açıklamalar*, C.Yıldırım Meali.

KESKİOĞLU, Osman, *Kur'an Tercümesi Hakkında İki Fakihin Yazdıkları*, Ank.Üniv.İl.Fak.Derg.VIII, Ank.1961.

KESKİOĞLU, Osman, *Nüzulundan İtibaren Kur'an-ı Kerim Bilgileri*, Ank. 1982.

KHAN, Mofakhar Hussaın, *Kur'an-ı Kerim'in Bengalce Tercümelerinin Tarihçesi*, (Çev.M.Dağlı), Erc.Üniv.İl.Fak derg. sy.1 (1983).

KILIÇ, Doç.Dr.Sadık, Mitoloji, *Kitab-ı Mukaddes ve Kur'an-ı Kerim*, İzmir, 1993.

KIRCA, Celal, *Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler*, İst. 1982.

KİM, Osman, *Tercemetu Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim Li'llezine La Yetekellemune'l-'Arabiyye*, (Tebliğ), en-Nedve.

KİTAB-I MUKADDES, *Eski ve Yeni Ahit (Tevrat, Zebur ve İncil)*, İst. 1981.

KOCA, Mehmet, *Yunanlıların Kur'an'a Bakışı*, Zaman Gaz. 8.7.1992.

KOÇYİĞİT, Talat - Cerrahoğlu, İsmail, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Ank. 1982.

KONDUMER, Aziz, *Kur'an'da Yabancı Kelimeler*, Sebilurreşad, XI (1957), sy. 253.

KÖPRÜLÜ, M.Fuad, *Türk Edebiyatı Tarihi*, (Sad. ve notl ilavesiyle yay.Dr.O.F.Köprülü-N.Pekin), İst. 1981.

KRAMERS, J.H. İran, *Tarihi ve Etnografik Bakış maddesi*, İA, V/II, İst. 1968.

el-KURTUBİ, Ebu Abdillah Muhammed b.Ahmed el-Ensari, *el-Cami'l-Ahkam Mine'l-Kur'an*, Lübnan, 1965.

KURTULUŞ, Rıza, *Almanya'da İslam Araştırmaları maddesi*, DİA, II, İst. 1989.

KUTUB, Muhammed, *Kur'an Araştırmaları*, (Türkçeleştiren: A.Nuri), İst. 1981.

KUTUB, Muhammed, *Kur'an'ı Nasıl Okuyalım*, (Çev.B.Karlığa), İst. 1983.

KUTUB, Seyyid, *Fi Zilali'l-Kur'an*, (Mütercimler:İ.H.Şengüler - M.E.Saraç - B.Karlığa), İst. tarihsiz.

KUTUB, Seyyid, *Kur'an'da Edebi Tasvir*, (Terc.Doç.Dr.S.Ateş), Ank. 1387/1967.

KUTUB, Seyyid, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, (Terc.Dr.S.Ateş), Ank. tarihsiz.

LEE, Hee-Soo, *İslam ve Türk Kültürünün Uzak Doğuya Yayılması Kore'de İslamiyetin Yayılması ve Kültürel Te'sirleri*, Ank. 1988.

LEE, Hee-Soo (Cemil) - İlhan, İbrahim, *Osmanlı - Japon Münasebetleri ve Japonya'da İslamiyet*, Ank. 1989.

el-LEKNEVİ, Ebu'l-Hasan Abdu'l-Hayy, *en-Nafiu'l-Kebir* (Şerhu'l-Cami'i's-Sağir), Beyrut, 1406/1986.

MALİK, b.Enes, *el-Muvatta'*, (Kütüb-ı Sitte içinde), İst. 1401/1981.

MALİK b.Nebi, *Kur'an-ı Kerim Mucizesi*, (Terc.E.Göze), Ank. 1991.

MBAYE, el-Hadji Ravane, *İslamın Senegalde Tekamülü*, (Çev.Doç.Dr.S.Cihan), Atatürk Ü.İl.Fak. Derg.sy.7(1986)

el-MEAYİRCİ, Hasan Abdulmecid, *el-Kur'anu'l-Kerim...bi'l-Lehceti'l-Kazakiyye*, İst. 1990.

el-MEAYİRCİ, Hasan Abdulmecid, *Mecmau Tercemati Tefsiri'l-Kur'ânî'l-Kerim*, (Tebliğ), en-Nedve.

el-MEAYİRCİ, Hasan Abdulmecid, *Min Tarihi Tercemati Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim ile'l-Luğati'l-Bolandiyye*, (Tebliğ), en-Nedve.

el-MERAĞİ, Muhammed Mustafa, *Bahsun Fi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim ve Ahkamiha*, Beyrut, 1401/1981.

el-MERĞİNANİ, Şeyhulislam Burhanuddin Ebu'l-Hasan Ali, *el-Hidaye Şerhu Bidayeti'l-Muhtedi*, İst. 1986.

MERİÇ, Cemil, *Umrandan Uygarlığa*, İst. 1979.

el-MEVDUDİ, Ebu'l-A'la, *Kur'an'a Göre Dört Terim*, (Terc.: Doç.Dr. O.Cilacı - İ.Kaya), İst. 1991.

el-MEVDUDİ, Ebu'l-A'la, *Tefhimu'l-Kur'an*, (Terc. M.H.Kayani - Y.Karaca - N.Şişman - İ.Bosnalı - A.Ünal - H.Ak taş), İst. 1986.

MEYDAN Larousse, Meydan yay. İst. tarihsiz; Sabah Gaz. İst. 1992.

MISIRLI, Hacı Kamil, *Kur'an'ın Cem'i Mes'elesi*, Sebilurreşad, XII (1959), sy.279.

MİRAS, Kamil, *Kur'an'ın Tercümesi Hakkında Din, Dil, Millet, Milliyet Mefhumları ve İçtimai Faaliyetlerimizdeki Tezahürleri*, Sebilurreşad, II (1949), sy.42.

MİRAS, Kamil, *Kur'an Tercümesi Hakkında Tarihi Hatıralar ve İlmi Hakikatler*, Sebilurreşad, II (1949), sy.38.

MİSAURİ, Nur Muhammed, *Moro Kurtuluş Cephesi Lideri, Zaman Gazetesinde yayınlanan Mülakatı*, 8.8.1991.

MONTET, Edouard, *Le Coran*, Paris, 1954.

MUHENNA, Dr. Ahmet İbrahim, *Dirasetun Havle Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim*, el-Kahire, 1977.

el-MUTTAKİ, Alauddin Ali, *Kenzu'l-'Ummal Fi Suneni'l-Akval ve'l-Ef'al*, Haydarabad, 1313.

MÜSLİM, b.el-Haccac el-Kuşeyri, *Sahihu Müslim*, (Kütüb-ı Sitte içinde), İst. 1401/1981.

NACİ, Muallim, *Lugat-ı Naci*, İst. tarihsiz.

en-NERŞEHİ, Ebubekir Muhammed b.Ca'fer, ***Tarihu Buhara***, (Tahkik ve ta'liklerle Farsçadan Arapçaya çev.: Dr.E. A.el-Bedevi - N.M.et-Tarazi), Mısır, 1385/1975 (?).

en-NESAİ, Ebu Abdirrahman, *Sunenu'n-Nesai*, (Kütüb-ı Sitte içinde), İst. 1401/1981.

en-NESEFİ, Ebul-Berekat, *Tefsiru'n-Nesefi Medariku'-Tenzil ve Hakaiku't-Te'vil*, İst. 1984.

en-NEVEVİ, Muhyiddin Yahya b.Şeref, *el-Mecmu'*, (Baskı yeri ve tarihi yok).

en-NEVEVİ, Muhyiddin Yahya b.Şeref, *Sahihu Müslim bi Şerhi'n-Nevevi*, el-Kahire, 1392/1972 (?).

NEVFEL, Abdurrezzak, *Allah ve Modern İlim*, (Terc.A.Nuri), İst. 1980.

NİZAM, el-Allametu'l-Hümam Mevlana eş-Şeyh ve Cemaatun Min 'Ulemai'l-Hindi'l-E'lam, *Fetava'l-Hindiyye Fi Mezhebi'l-İmami'l-A'zam Ebi Hanife en-Nu'man*, Diyarbakır, 1393/1973.

NÖLDEKE, Prof.Dr.Theodor - Schwaly, Prof.Dr.Freidrich, *Kur'an Tarihi*, (Çev. ve düz.M.Sencer), İst. 1970.

NUR, Ali, *et-Tercemetu'l-Yunaniyye li Maani'l-Kur'âni'l-Kerim*, (Tebliğ), en-Nedve.

NURSİ, Bediuzzaman Said, *İşaratu'l, İ'caz*, İst.

NURSİ, Bediuzzaman Said, *Kur'an-i Kerim'in Hakiki Tercümesi Olamaz ve Başka Harflerle Yazılamaz*, (Said-ı Nursi'nin bu konudaki görüşlerinden derleme, Derleyen: E.Köker), Eskişehir, 1961.

NURSİ, Bediuzzaman Said, *Mektubat*, İst.

NURSİ, Bediuzzaman Said, *Sözler*, İst.1977.

OGAN, M.Raif, *İslam Dininin Hakikatleri, Fahreddin Altay'ın İslam Dini Adlı Eserine Reddiye*, Sebilurreşad, XIII (1961), sy. 309.

OGAN, M.Raif, *Kur'an Diliyle Ezan*, Sebilurreşad, IV (1950), sy.81.

OGAN, M.Raif, *Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir*, Besim Atalay'a Cevaplar IV, Fahreddin Razi'den Nakiller, Sebilurreşad, II (1949), sy.45.

OGAN, M.Raif, *Kur'an Tercümesi Kur'an Değildir*; Besim Atalay'a Cevaplar V, Sürü ile Tercüme Karşısında, Sebilurreşad, II (1949), sy.46.

OGAN, M.Raif, *Kur'an-ı Kerim'in Eksik Tercümeleri ve Yanlış Tefsirleri*, Sebilurreşad, XIV (1962), sy.332.

OGAN, M.Raif, *Kur'an-ı Kerim Nedir*, Sebilurreşad, XI (1957), sy.257.

OGAN, M.Raif, *Türkçe Kur'an Olamaz*, Sebilurreşad, II (1949), sy.37.

OGAN, M.Raif, *Kur'an Tercümesi Kur'an'ın Yerini Alabilir mi*, Sebilurreşad, II (1948), sy. 32.

OKİÇ, M.Tayyib, *Hadiste Tercüman*, Ank. Üniv. İl. Fak. Derg. XIV (1966), Ank.1967.

OKTAY, Rıfat, *Şiir Çevirilir mi*, Yazko Edebiyat derg. I (1981), sy.5.

OKYAR, Fethi, *Üç Devirde Bir Adam*, (Yayına haz.C.Kutay), İst. 1980.

ÖZEK, Ali - Karaman, Hayreddin - Turgut, Ali (Merhum) - Çağrıcı, Mustafa - Dönmez, İ.Kafi - Gümüş, Sadreddin, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi (Meali)*, Medine-i Munevvere, 1407/1987.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an'ı Anlamaya Doğru*, İst. 1990.

ÖZTÜRK, Yaşar Nuri, *Kur'an'ın Temel Kavramları*, İst. 1991.

PAKALIN, M.Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İst. 1972.

PEARSON, J.D. *Translation Of The Kur'an*, ***The Encyclopaedia Of İslam***, V/85-86, Leiden, 1981.

PESLE, O. - Tidjani, *A. Le Coran*, Paris, tarihsiz.

PRİŞTİNE, Fethi Mehdi, *Tercematu'l-Kur'âni'l-Kerim İle'l-Luğati'l-Elbaniyye*, (Tebliğ), en-Nedve.

er-RAMELİ, Şemsuddin Muhammed b.Ebi'l-Abbas, *Nihayetu'l-Muhtaç İla Şerhi'-Minhac*, Mısır, 1386/1967.

er-RAZİ, el-Fahr, *et-Tefsiru'l-Kebir*, Beyrut, bilatarih.

RIZA, Muhammed Reşid, *Hukmu Tercemeti'l-Kur'an*, *Mecelletu'l-Menar*, XI, cz.IV.

RIZA, Muhammed Reşid, *Muharebetu'l-Menar Li't-Taklîd ve Mezhebih*, Mecelletu'l-Menar, XIII cz.VIII (1327).

RIZA, Muhammed Reşid, *Nümuzecun Min Kitabi 'Kavmun Cedid'*, Mecelletu'l-Menar, XVII, cz.VII (1328).

RIZA, Muhammed Reşid, *Tefsiru'l-Menar* (Tefsiru'l-Kur'âni'l-Hakim), Mısır, 1373/1953.

RIZA, Muhammed Reşid, *el-Vahyu'l-Muhammedi*, Mısır, 1352/1933.

SABRİ, Mustafa, *Dini Müceddidler*, İst. 1969.

SABRİ, Mustafa, *Mes'eletu Tercemeti'l-Kur'an*, el-Kahire, 1351.

es-SABUNİ, Muhammed Ali, *Revai'u'l-Beyan Tefsiru Ayati'l-Ahkam*, Beyrut (?), 1400/1980.

es-SABUNİ, Muhammed Ali, *Safvetu't-Tefasir*, Beyrut, 1402/1981.

es-SABUNİ, Muhammed Ali, *et-Tıbyan Fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut, 1401/1981.

es-SABUNİ, Nureddin, *Maturidiyye Akaidi*, (Terc.B.Topaloğlu), Ank. 1978 (?).

SAĞDIÇ, Ruhi Naci, *Kur'an Tercümesi Münasebetiyle Mehmed Akif Merhum Hakkında Hatıralar*, Sebilurreşad, XI (1958), sy.268.

es-SAĞİR, M.Hüseyin Ali, *el-Musteşrikun ve'd-Dirasetu'l-Kur'ânîyye*, Beyrut, 1403/1983.

SAĞMAN, Ali Rıza, *Kur'an Tercümeleri Hakkında*, Sebilurreşad, XIV (1962), sy.343.

SAĞMAN, Ali Rıza, *Kur'an'ın Türkçeye Tercümesi Karşısında Üç Profesör: Muhterem Hilmi Ziya Ülken*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Besim Atalay, İst. 1957.

es-SAİD, Lebib, *el-Cem'u's-Savtiyyu'l-Evvelu Li'l-Kur'an* (el-Mushafu'l-Murettel), el-Kahire, 1987.

SALİH, Subhi, *Mebahis Fi 'Ulumi'l-Kur'an*, Beyrut, 1972.

SAMİ, Şemseddin, *Kamus-ı Türki*, İst. 1978.

es-SASİ, Ömer et-Tayyıb, *el-Kur'anu'l-Kerim Medresetu'l-Edebi'l-Alemi*, Mecelletu'l-'Arabiyye, ad.10-11, (1398/ 1978), Suudi Arabistan.

SAVORY, Theodore, *Tercüme Sanatı*, (Çev.Prof.H.Dereli), Ank. 1961.

SAYİTO, el-Hac Abdulkerim, *Muhâllasu Takriri Tercemeti Maani'l-Kur'ânî'l-Kerim İle'l-Luğati'l-Yabaniyye*, (Tebliğ), en-Nedve.

SEBİLURREŞAD, *Kur'an'ı Alkışlayan Büyük Adamlar*, I (1947), sy.3, 5, 11.

SEBİLURREŞAD, *Namazda Kur'an Okumak Mes'elesi*, Mes'elenin Esası Hakkında Dini ve İlmi Tedkikat, III, IV, (1948-1949), sy. 34, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 44.

SEBİLURREŞAD, *Kur'an Tercümelerindeki Hatalar*, XIV (1962), sy.350.

es-SEMERKANDİ, *Şerhu Te'vilati'l-Kur'an*, (Yazma), İstanbul Şehid Ali Paşa Kütüph.No:283/7.

es-SERAHSİ, Muhammed b.Ahmed, *el-Mebsut*, İst. 1403/1983.

SEYİDOĞLU, Halil, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, Ank. 1987.

es-SİNDİ, Abdulhasan Muhammed, *Haşiye 'Ala Sünen-ı İbn Mace*,

SOFUOĞLU, Mehmet, *Tefsire Giriş*, İst. 1981.

SÖNMEZ, Abidin, *Rasulullah'ın İslama Davet Mektupları*, İst. 1984.

es-SUYUTİ, Celaluddin, *ed-Durru'l-Mensur Fi't-Tefsir bi'l-Me'sur*, Mısır, 1314.

es-SUYUTİ, Celaluddin, *el-İtkan Fi 'Ulumi'l-Kur'an*, (Thk.M.Ebu'l-Fadl İbrahim), el-Kahire, 1405/1985.

es-SUYUTİ, Celaluddin, *el-Muzhir Fi 'Ulumi'l-Luğati ve Envaiha*, el-Kahire, tarihsiz.

es-SUYUTİ, Celaluddin, *Tarihu'l-Hulefa*, (Thk. M.M.Abdulhamid), Mısır, 1371/1952.

eş-ŞAFİİ, Ebu Abdillah Muhammed b.İdris, er-Risale, (Thk.A.M.Şakir), Mısır, 1358/1940.

eş-ŞAFİİ, Ebu Abdillah Muhammed b.İdris, *el-Umm*, Beyrut, 1321/1940.

eş-ŞATIBİ, Ebu İshak, *el-Muvafekat Fi Usuli'ş-Şeria*, (Tahriç ve Tenkid: Abdullah Draz), Mısır, bilatarih.

eş-ŞEHRİSTANİ, Ebu'l-Feth Muhammed b.Abdulkerim, el-Milel ve'n-Nihâl, (Tahriç:M.F.Bedran), el-Kahire, 1375

ŞELTUT, Mahmud, *Tercemetu'l-Kur'an ve Nususu'l-'Ulemai Fiha*, Mecelletu'l-Ezher, VII (1355/1936).

ŞEŞEN, Ramazan, *İslam Dünyasında İlk Tercüme Faaliyetlerine Umumi Bir Bakış*, Başlangıç- h.IV/m.X. Asrın Sonlarına Kadar, İslam Tetk. Enst. Derg. VII (1979), cz.3-4.

eş-ŞEYBANİ, Ebu Abdillah Muhammed b.el-Hasan, *el-Cami's-Sağir*, Beyrut, 1406/1986.

ŞEYHANİ, Muhammed, *el-Musteşrikun ve Devruhum Fi Tercemeti'l-Kur'ânî'l-Kerim*, (Tebliğ), en-Nedve.

ŞİBLİ, Mevlana Nu'mani, *İslam Tarihi Sadr-ı İslam*, (Terc.Ö.Rıza), İst. 1347/1928.

eş-ŞİRBİNİ, eş-Şeyh Muhammed, *Muğni'l-Muhtaç İla Ma'rifeti Maani Elfazi'l-Minhac*, Mısır, 1386/1967.

eş-ŞİRAZİ, Ebu İshak, *el-Muhezzeb Fi Fıkhı Mezhebi'l-İmami'ş-Şafii*, Mısır, tarihsiz.

eş-ŞÜRÜNBLALİ, Hasan, *en-Nefhatu'l-Kudsiyye Fi Ahkami Kıraati'l-Kur'ânî ve Kitabetiha bi'l-Farısiyye ve ma Yataallaku biha min Baki'l-Ahkam*, Mısır, 1355.

et-TABERİ, Ebu Ca'fer Muhammed İbn Cerir, *Cami'u'l-Beyan 'An Te'vili'l-Kur'an*, Mısır, bilatarih.

TABİBİ, Abdulhakim, *Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Kerim ve Tercemetuh*, (Tebliğ), en-Nedve.

et-TAHANEVİ, Muhammed A'la b.Ali, *Keşşafu Istılahati'l-Fünun*, Kalküta, 1862.

TAHİR, Bursalı Mehmet, *Osmanlı Müellifleri*, İst. 1915.

et-TANCİ, Muhammed b.Tavit, *Gazaliye Göre Kur'an Tefsiri*, Ank. Üniv. İl. Fak. Derg. I-IV (1957).

TANYU, Hikmet, *Ahd-ı Cedid maddesi*, DİA; I; İst. 1988.

TANYU, Hikmet, *Yahudiliğin Kutsal Kitapları ve Esasları*, Ank. Üniv. İl. Fak. Derg. XIV (1966).

et-TARAZİ, Abdullah Mübeşşir, *Mevsuatu't-Tarihi'l-İslami ve'l-Hadareti'l-İslamiyye li Biladi's-Sind ve'l-Pencab (Pakistan) Fi 'Ahdi'l-'Arab*, Cidde, 1403/1983.

TEFTAZANİ, Sa'duddin, *Şerhu'l-Akaid Kelam İlmi ve İslam Akaidi*, (Haz.S.Uludağ), İst. 1982.

TERCÜMAN, Abdullah (Anselmo Turmeda), *Hıristiyanlığa Reddiyye* (Tuhfetu'l-EribFi'r-Reddi 'Ala Ehli's-Salib) İst. 1410/1990.

TEŞANİC, Fadlullah Ebubekir, *Tercemetu'l-Kur'ânî'l-Kerim İle'l-Luğati'l-Yabaniyye*, (Tebliğ), en-Nedve.

et-TİRMİZİ, Ebu İsa, *Sünenu't-Tirmizi*, (Kütüb-ı Sitte içinde), İst. 1401/1981.

TOGAN, Z.Velidi, *Kur'an'ın İlk Türkçe Tercümeleri*, İslam Tetkikleri Ens. Derg. IV (1964).

TOGAN, Z.Velidi, *Kur'an ve Türkler*, İst. 1971.

TOGAN, Z.Velidi, *Londra ve Tahran'daki İslami Yazmalardan Bazılarına Dair*, İslam Tet.Ens.Derg. III (1959-60).

TOPALOĞLU, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim'in İlk Türkçe Tercümeleri ve Cevahiru'l-Asdaf*, Türk Dünyası Araşt. sy.27.

TOPALOĞLU, Ahmet, *Muhammed b.Hamza XV.Yüzyıl Başlarında Yapılmış Kur'an Tercümesi*, İst. 1976.

UNAT, Faik Reşit, *Hicri Tarihleri Miladi Tarihe Çevirme Klavuzu*, Ank. 1984.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, *İslam Felsefe ve İtikadının Garba Te'siri*, Ank. Üniv. İl. Fak. Derg. X (1962).

el-VEYLETURİ, Ebu Muhammed, *el-Edilletu'l-Kavati' 'Ale'l-İlzami'l-'Arabiyyeti Fi't-Terabi'*, İst. 1986.

WENSİNCK, A.J. - Mensing, J.P. Concordance Et İndices de la Tradition Musulmane (el-Mu'cemu'l-Mufehres li Elfazi'l-Hadisi'n-Nebevi, İst. 1988.

YAŞAROĞLU, Macit, *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Tercüme ve Tefsirleri Bibliyoğrafyası* (Hamidullah'ın Kur'an Tarihi ile beraber), Ank. 1991.

YAZIR, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, İst. 1971.

YENİ HAYAT, *Ansiklopedisi*, İst. 1980.

YILDIRIM, Celal, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, İst. 1982.

YILDIRIM, Suat, *Kur'an Beşer Sözü Olamaz*, (Tebliğ), Kur'an Sempozyumu, *Zaman Gaz. yay*. İst. 1989.

YILDIRIM, Suat, *Peygamberimiz'in Kur'an'ı Tefsiri*, İst. 1983.

ZAĞLUL, Ebu Hacer Muhammed es-Said b.Besyuni, *Mevzuatu Etrafi'l-Hadisi'n-Nebeviyyi'ş-Şerif*, Beyrut, 1410.

ez-ZEBİDİ, es-Seyyid Muhammed Murtaza, *Tacu'l-'Arus Min Cevahiri'l-Kamus*, Matbaa-ı Hayriye, 1306.

ez-ZEBİDİ, Zeynuddin Ahmed, *Sahih-ı Buhari Muhtasarı Tecrid-ı Sarih Tercümesi ve Şerhi*, (Mütercim ve Şarih: Kamil Miras), Ank. 1978.

ez-ZEHEBİ, M.Hüseyin, *et-Tefsir ve'l-Mufessirun*, Daru'l-Kutubi'l-Hadis, 1396(1976.

ez-ZEHEBİ, Ebu Abdillah, *Tezkiretu'l-Huffaz*, Beyrut, 1376/1956.

ez-ZEMAHŞERİ, Carullah Ebu'l-Kasım Muhammed b.Ömer, *Esasu'l-Belağe*, el-Kahire, 1341/1923.

ez-ZEMAHŞERİ, Carullah Ebu'l-Kasim Muhammed b.Ömer, *el-Keşşaf 'An Hakaiki't-Tenzil*, (Tahk. ve ta'lik:M.M. Amir), el-Kahire, 1397/1977).

ez-ZENCANİ, Ebu Abdillah, *Tarihu'l-Kur'an*, Beyrut, 1388/1969.

ez-ZERKEŞİ, Bedruddin Muhammed b.Abdillah, el-Burhan Fi 'Ulumi'l-Kur'an, (Thk.M.Ebu'l-Fadl), Daru İhyai Kutubi'l-'Arabiyye, 1376/1957.

ZEYDAN, Abdulkerim, *Fıkıh Usulü*, (Çev.Doç.Dr.R.Özcan), Erzurum, 1982.

ZİHNİ, el-Hac Mehmet Efendi, *Nimet-ı İslam*, İst. tarihsiz.

ez-ZİRİKLİ, Hayreddin, *el-A'lam Kamusu Teracim Li Eşheri'r-Ricali ve'n-Nisai Mine'l-'Arabi ve'l-Musta'ribine ve'l-Musteşrikin*, Beyrut, 1389/1969.

ez-ZÜRKANİ, Muhammed Abdulazim, *Menahilu'l-İrfan Fi Ulumi'l-Kur'an*, el-Kahire, bilatarih.

ZWEMER, Samuel M., *Studies In Popular İslam*, London, 1939.

İNDEKS

-A-

-F-

-G-

-H-

-I-İ-

-J-

-K-

-T-

-U-Ü-

-V-W-

-Y-

-Z-

BAZI DÜNYA DİLLERİNDE TERCÜME ÖRNEKLERİ

اليابانية

目次

اليونانية

ΚΟΡΑΝΙΟΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α.

Η ΕΝΑΡΞΙΣ [1]

Ἐν Μέκκῃ. Ἑπτὰ ἐδάφια.

Ἐν ὀνόματι τοῦ οἰκτίρμονος καὶ ἐλεήμονος Θεοῦ. [2]

1. Αἶνος τῷ Θεῷ Κυρίῳ τοῦ παντός. 2. Οἰκτίρμονι καὶ ἐλεήμονι. 3. Δεσπότῃ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως. 4. Σὲ προσκυνοῦμεν καὶ σὲ ἱκετεύομεν. 5. Ὁδήγησον ἡμᾶς ἐν ὁδῷ εὐθείᾳ. 6. Ἐν τῇ ὁδῷ τῶν εὐεργετηθέντων παρὰ σοῦ. 7. Καὶ οὐχὶ ἐν τῇ τῶν ὑποπεσόντων εἰς τὴν ὀργήν σου καὶ ἐν τῇ τῶν πεπλανημένων.

[1] *Τὸ κεφάλαιον ἀραβιστὶ καλεῖται Φάσλ καὶ Ράς· μόνα τὰ τοῦ Κορανίου καλοῦνται Σοῦρετ. Τὸ πρῶτον τοῦτο κεφάλαιον ἐπιγράφεται Ἐλ-Φάτιχα ἢ Φάτιχετ-ἰς-Κιτάπ, = Ἔναρξις ἢ Προοίμιον τοῦ Βιβλίου. Καλεῖται ἐπίσης Ες-Σούρα-ἰλ-Ουάφια, = Κεφ. περιβάλλον τὰ λοιπά. Ἐς-Σούρα-ἰλ-Κάφια, = Κεφ. Ἐπαρκές. Σοῦρετ-ἰλ-Χάμδ ἢ Ἐλ-Σισίνερ, ἢ Ἐλ-Δσύα, = Κεφ. Δοξολογίας, Εὐχαριστίας, Ἐπικλήσεως. Σοῦρετ-ἐς-Σιάφια, = Κεφ. Θεραπείας. Σοῦρετ-ἰς-Σίφα, = Κεφ. Ἰάσεως. Ἀσιᾶς, = Θεμέλιον. Σοῦρετ-ἰλ-Κἰνζ, = Κεφ. Θησαυροῦ. Ἐπίσης καλεῖται Ἐλ-Σάπα μασάνι ὅ ἐστι τὰ ἑπτὰ ἐπαναλαμβανόμενα ἐδάφια, καθότι οἱ Ἄραβες ἐπαναλαμβάνουσιν αὐτὰ συνεχέστερον τῶν ἄλλων ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν. Καὶ τέλος καλεῖται Οὐμ-ἰλ-Κιτάπ, = Μήτηρ τοῦ Βιβλίου, καὶ Οὐμ-ἰλ-Κορά, = Μήτηρ τοῦ Κορανίου.*

[2] *Ἀραβιστί, Πίσμ-ἰ-λλὰχ-ἰρ-ραχμὰν-ἰρ-ραχήμ. Ἡ θεία αὕτη ἐπίκλησις ἐπαναλαμβάνεται ἐν ἅπασι τοῖς κεφαλαίοις τοῦ Κορανίου*

DUTCH — ولنديزى (هالينڭى)

In naam van den lankmoedigen en albarmhartigen God.

1. Lof aan God meester des heelals,
2. Den lankmoedige, den albarmhartige,
3. Rechter op den dag des gerichts,
4. U bidden wij aan, Uwe hulp roepen wij in.
5. Voer ons langs den rechten weg
6. Langs den weg dergenen, die zich in Uwe weldaden verheugen,
7. Niet langs den weg dergenen, die Uwen toorn hebben opgewekt, en niet op dien der dwalenden.

S. Keyzer.
1878.

HINDI — هندى

सुरतुल–फातेहा

आरंभ करता हूं मै दयालु और कृपालु अल्लाह ईश्वर के नामसे

१ सर्व प्रशंसा उस अल्लाह के लिए है जो समस्त संसार का पालन कर्ता है ॥

२ जो समस्त संसार का दयालु भी है और कृपालु भी ॥

३ और परिणाम दिवस (प्रलय) का मालिक है

४ ऐ अल्लाह! हम तेरी ही स्तुति करते हैं और तुझी से सहायता मांगते हैं॥।

५ और हमको सन्मार्ग पर लेचल ॥।

६ उन मनुष्यों का मार्ग जिन पर तेरा प्रसाद हुवा ॥

७ न उन का मार्ग जिन पर तेरा क्रोध अवतीर्ण हुवा न पथ भ्रष्टों का मार्ग ॥

Latina — لاطينى

In nomine Dei Miseratoris, Misericordis.

1. Laus Deo, Domino Mundorum.
2. Miseratori, Misericordi:
3. Regnanti diei Judicii.
4. Te colimus: et te in auxilium imploramus
5. Dirige nos in viam rectam:
6. Viam illorum, erga quos beneficus fuisti:
7. Non aetum iracundè contra eos: et non Errantium.

Ludovico Marracio,
1698.

Gur Mukhi — گورمکی

(ਇਹ ਸੂਰਤ ਮਕੇ ਵਿਚ ਉਤਰੀ ਇਸ ਦੀਆਂ ਸੱਤ ਆਇਤਾਂ ਹਨ।)

(ਸ਼ੁਰੂ) ਅੱਲਾਹ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਜੋ ਬੜਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈ। (੧)
ਸਾਰੀਆਂ ਉਸਤਤੀਆਂ (ਦੇ ਜੋਗ) ਪਰਮਾਤਮਾਂ ਹੀ ਹੈ, ਜੋ ਸਰਬੱਤ
ਜਹਾਨਾਂ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰ ਹੈ (੨),
ਬੜਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਤੇ ਦਿਆਲੂ ਹੈ (੩)
ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ (੪),
(ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ!) ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਹੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਹਾਇਤਾ
ਦੇ ਜਾਚਕ ਹਾਂ (੫)।
ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਰਾਹ ਦੱਸ (੬); ਉਹਨਾਂ (ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ) ਦਾ ਰਾਹ,
ਜੋ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਪਾਤ੍ਰ ਬਣੇ (੭) ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਜੋ ਤੇਰੀ
ਕਰੋਪੀ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣੇ ਤੇ ਨਾ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜੋ ਸਿਧੇ ਰਸਤਿਓਂ
ਭਟਕ ਗਏ।

Kannadi کنڑی

ಕುರಆನ್

ಕಾಂಡ ೧—ಅಧ್ಯಾಯ ೧

(ಮಕ್ಕಾದಲ್ಲಿ ಅವತೀರ್ಣವಾದುದು)
ಏಳು ವಾಕ್ಯಗಳು

ದಯಾಮಯನೂ ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಮೂರ್ತಿಯೂ ಆದ
ಅಲ್ಲಾನ ನಾಮದಿಂದ

1. ಸರ್ವಸ್ತೋತ್ರವೂ ಅಲ್ಲಾನಿಗೆ ಉಂಟು, ಸರ್ವಲೋಕಪ್ರಭುವು.
2. ದಯಾಮಯನೂ, ದಾಕ್ಷಿಣ್ಯಮೂರ್ತಿಯು.
3. (ಮತ್ತು) ಪ್ರಳಯಕಾಲದ ಅಧಿಪತಿಯು.
4. ನಿನ್ನ ಸೇವೆಯನ್ನೆ ನಾವು ಮಾಡುತ್ತೇವೆ ಮತ್ತು ನಿನ್ನ ಸಹಾಯವನ್ನೆ ಕೋರುತ್ತೇವೆ.
5. ನಮಗೆ ಸನ್ಮಾರ್ಗವನ್ನು ತೋರು.
6. ಯಾರ ಮೇಲೆ ನೀನು ಅನುಗ್ರಹ ಮಾಡಿರುವೆಯೊ ಅವರ ಮಾರ್ಗವನ್ನು (ತೋರು).
7. ಯಾರು ನಿನ್ನ ಅನುಗ್ರಹಕ್ಕೆ ಪಾತ್ರರಾದರೊ ಮತ್ತು ಯಾರು ಸನ್ಮಾರ್ಗವಿಹೀನರೊ ಅವರದು (ಮಾರ್ಗವನ್ನು) ಬೇಡ

KASHMERI

کشمیری

شروع کران چھس خدا تعالیٰ سندہ ناوہ سیت
یُس بیحد مہربان، نہایت رحم دول چھو
۱ - ساری تعریف سزاوار چھ تس معبود برحقس
یُس پرورش کرن وول ساری عالمن
۲ - بیحد مہربان، نہایت رحم دول
۳ - مالک چھو جزا دِنہ کِنہ دوہک
٤ - چانئی اَسی بندگی کران چھ بیہ تہ سے نِشہ
یاری یتہ ہان چھہ
۵ - ہاو اَسی وتہ سیدھ
٦ - وتہ تِمَن ہندِس یمن پیٹھہ ژٕہ فضل کرتھ
۷ - یمن پیٹھہ نہ ژٕہ ناراض سپد کہ بے
نہ تِم گمراہ سپدہ

محمد احمد مقبول اسحاقی مدنی
۱۳۷۵ھ

GUJRATI گجراتی

સુર તુલ-ફાતેહા
બીસમીલ્લા હીર રહમાં નીર રહીમ.

(શરૂ કરૂં છું) સાથે નામ અલ્લાહનાં કૃપાળુ

૧ સર્વે વખાણ અલ્લાહનાંજ માટે છે.

૨ જેસધણી આલમનો પરવરદીગાર છે.

૩ કૃપાળુ અને દયાલ છે.

૪ ઈનસાફના દીવસનો માલીક છે.

૫ તારીજ અમે બંદગી કરીયે છીએ અને તારીજ અમે મદદ માંગીએ છીએ.

૬ બતાવ અમને સીધો રસ્તો;

૭ રસ્તો તેઓનો કે તેં મહેરબાની કીધી જેઓનાં ઉપર. નહી કે (એવો રસ્તો કે) કોપ થયા; ઉપર જેઓનાં અને નહી કે જેઓ આડે રસ્તો. ગયા.

Francais فرانسسی

Au nom du Dieu clément et miséricordieux.

1. Louange à Dieu, maître de l'univers.
2. Le clément, le miséricordieux,
3. Souverain au jour de la rétribution.
4. C'est toi que nous adorons, c'est toi dont nous implorons le secours.
5. Dirige-nous dans le sentier droit,
6. Dans le sentier de ceux que tu as comblés de tes bienfaits.
7. Non pas de ceux qui ont encouru ta colère, ni de ceux qui s'égarent.

M. KASIMIRSKI.

PERSIAN. فارسی

بنام خدای بخشاینده مهربان

۱- همه ستایش خداراست پروردگار عالمها
۲- بخشاینده، مهربان
۳- خداوند روز جزا.
۴- ترا می پرستیم. واز تو مدد می طلبیم
۵- بنما مارا راه راست.
۶- راه آنان که اکرام کرده ای برایشان
۷- بجز آنان که خشم گرفته شد برآنها
وبجز گمراهان.

MALYALAM. ملیالم

പരമ കാരുണികനും കരു
ണാനിധിയുമായ അല്ലാഹുവി
ന്റെ തിരുനാമത്തിൽ.
— 1, 2, 3 സർവ്വലോകപരി
പാലകനും പരമകാരുണിക
നും കരുണാനിധിയും പ്രതി
ഫലം നൽകപ്പെടുന്ന ദിവ
സത്തിന്റെ ഉടമസ്ഥനുമാ
യ അല്ലാഹുവിന്നേ സ്തോത്രം
4 നിന്നെ മാത്രം ഞങ്ങൾ
ആരാധിക്കുന്നു നിന്നോടു
മാത്രം ഞങ്ങൾ സഹായമർഥി
ക്കുന്നു
5,6,7 നേർ മാർഗത്തിൽ, നീ
അനുഗ്രഹിച്ചിട്ടുള്ളവരുടെ —
കോപത്തിന് പാത്രമായവരോ
വഴിപിഴച്ചവരോ അല്ലാത്ത
വരുടെ — മാർഗത്തിൽ, നീ ഞ
ങ്ങളെ നടത്തേണമേ

Sonrai(Senegal) سونرائی

gasintiu indirkoi mâyo, sojiyamamantéko-
ino, sojikerrkerentékoino.
Sâbibara irkoisé takahayai koyono.
Sojiyamamantékoino, Sojikerrkerentúko-
ino.
Gamameiñ addîna zâro,
Irgagana ni, ni da irgagakasinaiviri.
Mirkanda fondo gumantagah.
Buraidin fondagah kang nina ni'annima
damiga,
Kangmanti buraikang nibringaiga kam-
manti buraikang déréh.
Abdur – Rahman al – Ifriki 1365H.

Swedish سویدنی

I Guds, den barmhärtige Förbarmarens namn!

1. Lov och pris hör Gud till, all världens Herre,
2. Den barmhärtige Förbarmaren,
3. Domedagens Konung!
4. Dig dyrka vi, och dig anropa vi om hjä
5. Led oss på den rätta vägen,
6. Deras väg, vilka du bevisat nåd,
7. Vilka ej drabbats av vrede och som fara vilse!

K.V.Zetterstéen, 1917.

Swahili سواهلی

Kwa jina la Mungu, mwenye huruma, mwenye rehema.

1. Sifa zote zina Mungu, Bwana wa ulimwengu,
2. Mwenye huruma, Mwenye Rehema,
3. Mfalme wa siku ya hukumu,
4. Twakuabudu wewe, twakuomba wewe masaada.
5. Utuongoze katika nijia iliyonyoka:
6. Nijia ya wale uliowapa neema,
7. Si wale uliowaghadhabikia, wala wale waliopotea

SINDHI. سنڌي

الله پاجهاري مهربان جي نالي سان (شروع)

۱- سڀ ساراه (خاص) جهانن جي پالڻهار الله کي جڳائي ٿي ؛
۲- (جو) باجهارو مهربان ؛
۳- قيامت جي ڏينهن جو مالڪ (آهي) ؛
۴- تنهنجي ئي عبادت ڪريون ٿا ۽ توکان ئي مدد گهرون ٿا ؛
۵- اسان کي سڌي واٽ ڏيکار ؛
۶- جا انهن جي واٽ آهي جن تي فضل ڪيو اٿيئي ؛
۷- نه انهن جي (واٽ) جن تي تنهنجو ڏمر ٿيل آهي ۽ نه ڀٽڪيلن جي (واٽ)

Urdu. اُردُو

(شروع) ساتھ نام اللہ بخشش کرنے والے، مہربان کے

۱- سب تعریف واسطے اللہ کے جو پروردگار ہے عالموں کا۔
۲- بخشش کرنے والا، مہربان۔
۳- خداوند دن جزا کا۔
۴- تجھی کو عبادت کرتے ہیں ہم اور تجھی سے مدد چاہتے ہیں ہم۔
۵- دکھا ہم کو راہ سیدھی۔
۶- راہ ان لوگوں کی کہ نعمت کی ہے تو نے اوپر ان کے۔
۷- سوائے ان کے جو غصہ کیا گیا اوپر ان کے اور (راہ) گمراہوں کی۔

(شاہ عبدالقادرؒ)

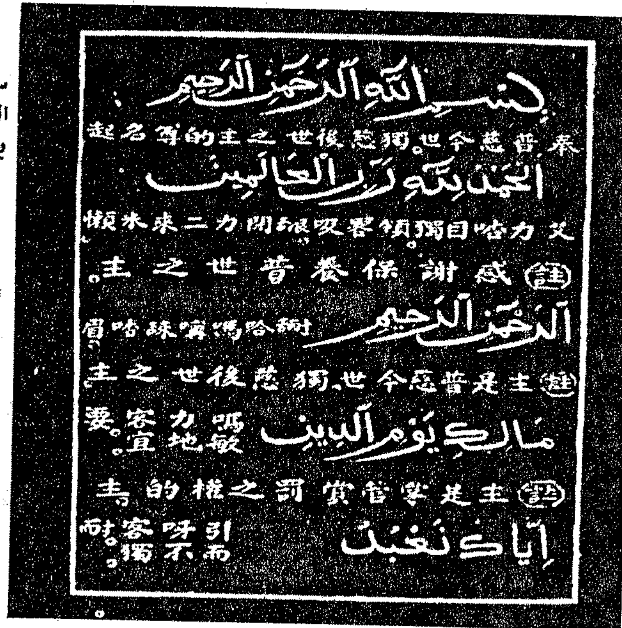
SANSKRIT سنسکرت

वन्द्यस्य व्याहरन्नाम प्रारभे परमात्मनः ।
अपारकरुणापारावारस्य परमात्मनः ॥

(१) परमात्मा स्तोतुमर्हः जगतां पालको हि यः ।
(२) अपारकरुणापारावारश्च करुणान्वितः ॥
(३) पुनरुत्थानादिवसाधश्विरः फलदायकः ।
(४) भजामहे त्वां,माहाय्यं त्वां च याचामहे वयम्॥
(५) सुपन्थानं प्रदिश नः
(६) येन यातास्तव प्रियाः ।
(७) त्वं नक्रुध्यसि येभ्यश्च ये सन्मार्गान्न चास्खलन् ।

سورة الفاتحة بالخط الصيني وترجمة الفاتحة بالصينية

ОТКРЫВАЮШАЯ КНИГУ

(1). Во имя Аллаха милостивого милосердного!
1 (2). Хвала — Аллаху [2], Господу миров [3]
2 (3) милостивому, милосердному,
3 (4) царю в день суда!
4 (5). Тебе мы поклоняемся и просим помощь!
5 (6). Веди нас по дороге прямой,
6 (7) по дороге тех, которых Ты облагодетельствовал,
7. не тех, которые находятся под гневом, и не заблудших [4]

Во имя Бога, милостиваго, милосерднаго.
Слава Богу, Господу міровъ, 2. милостивому, милосердому, 3. держащему въ своемъ распоряженіи день суда! 4. Тебѣ покланяемся и у Тебя просимъ помощи: 5. веди насъ путемъ прямымъ, 6. путемъ тѣхъ, которыхъ Ты облагодѣтельствовалъ, 7. не тѣхъ, которые подъ гнѣвомъ, ни тѣхъ, которые блуждаютъ.

Russian

روسی

DANISH — دنمارکی

1. Lovet være Allah, Verdenernes Herre,
2. Forbarmeren, den Barmhjertige,
3. Dommesdagens Hersker.
4. Dig tjener vi, og dig anraaber vi om Hjælp,
5. Før os ad den rette Vej,
6. Deres Vej, hvem du er naadig
7. Over hvem der ikke er Vrede, og som ikke farer vild!

Dr Poul Tuzen.
192L

TURKİSTANİ, — ترکستانی

باشلارمن من حدسیز مهربان نهایت رحملیک تنگری تاسی ایله

۱- همه شکر تمام عالم پروردگاری الله او چندور
۲- که حدسیز مهربان نهایت رحملیک دور
۳- جزا گونی ننگ ربگا سیدور
۴- سنگا گینه عبادت قیلورمیز و سندن گینه مدد تیلاریمز
۵- بولا بیزلارنی توغری یولغه
۶- اول ذات لاریول لاریغه که انعام قیلدنگ اولارغه
۷- ایس غضب لانغان لاریول لاریغه وایس اداشقان لار یول لاریغه.

Bohemian بوهيميا شى

Ve jménu Boha, Milosrdného, Slitovného!

1. Chvála Bohu Pánu světů,
2.* milosrdnému, slitovnému,
3.* vládci dne soudného.
4.* Tebe vzýváme a k Tobě se utíkáme.
5. Veď nás stezkou přímou,
6.* stezkou oněch, které jsi zahrnul milostí svou:
7.* nikoliv těch, na které rozhněván jsi a těch, kteří bloudí.

A. R. Nykl. 1934.

Polish پولستانى

W imię Boga Najmiłościwszego, Najmiłosierniejszego.

1. Chwała Bogu, Żywicielowi i Władcy światów,
2. Najmiłościwszemu, Najmiłosierniejszemu,
3. Mocarzowi Dnia Sądnego,
4. Ciebie tylko wielbimy i do Ciebie zwracamy się o pomoc,
5. Prowadź nas drogą prawą,
6. drogą tych, nad którymi czuwa łaska Twoja,
7. a nie obarczonych gniewem Twoim i błądzących w mrokach.

YAQUB SZINKEWIC,
1935.

BENGALİ بنگالى

করুণাময় কৃপা নিধান আল্লাহর নামে

১। সমস্ত প্রশংসা আল্লাহরই সমস্ত সংসারের
২। তিনি করুণাময় কৃপা নিধান ও তিনি বিচারদিনের কর্তা
৪। আমরা তোমারই দাস্য স্বীকার করি এবং সদা তোমারই নিকট সাহায্য প্রার্থনা করি।
৫। আমাদিগকে সুপথ-সরল পথে পরিচালিত কর। —
৬। যাহাদিগের প্রতি তুমি অনুগ্রহ করিয়াছ তাহাদিগের পথে।
৭। কিন্তু ক্রোধভাজন ও ভ্রান্তদিগের পথে নহে।

(محمد اکرم خان کلکتہ)

PANJABİ پنجابى

شروع اللہ دے نام نال جھیڑا بڑا بخشش والا مہربان ہے

۱- سب تعریفاں اللہ واسطے ہیں۔
جھیڑا جہاناں دا پالن والا ہے۔
۲- اوہ بخشش والا ہے مہربان ہے۔
۳- تے انصاف دے دن دا مالک ہے۔
۴- خدایا اسیں تیری ہی عبادت کردے ہیں
اسیں تینوں ہی مدد منگدے ہیں۔
۵- سانو سدھا راہ دس۔
۶- اونہاں لوکاں دا راہ جنہاں
نوں تیں نعمتاں دتیاں
۷- اونہاں دا نہیں جنہاں تے غصہ
کیتا گیا تے نال گمراہاں دا۔

Pashtau. پشتو

د شروع کوم پنامه د خدای چه لوی مهربان
آور لوی رحم کونکی دَ

۱- ټول تعریف خدای مره ده ، چه پالونکی د جهان ده
۲- چه پیلونکی آو مهربان ده -
۳- اختیار لرونکی د ورځې د عدالت ده
۴- خاص تا لره مونږ عبادت کوو آو
لتا نه مونږ مدد غوارو -
۵- وښیه مونږ ته سم لار
لارو نیکو کسانو -
۶- چه انعام کړی دی تا په هغوی
۷- نه د هغو چه قهر کړی دی مشوی پدوی آو نه د
گمراهانو -

PORTUGUESSE پرتکالی

Em Nome de Deus, o Clemente, o Misericordioso.

1. Louvado seja Deus Senhor do Universo,
2. O Clemente, o Misericordioso,
3. Soberano no dia do Juizo
4. Servimos-te et invocamos-te em nosso auxilio;
5. Guia-nos pelo caminho direito,
6. Pelo caminho dos que auxiliaste,
7. Não oclo dos incorreram na tua colera, nem pelo doa que se deseucaminharam.

Jose Pedro Machado
1946.

ITALIANA اطالوی

In nome di Dio, Clemente, Misericordioso.

1. Lode a Dio, Signore dei Mondi,
2. Clemente, Misericordioso,
3. Re del giorno del giudizio.
4. Te adoriamo e a Te chiediamo aiuto.
5. Dirigici sulla via retta,
6. Via di coloro, ai quali Tu hai accordato grazie
7. Sui quali non oade ira (de parte Tua), e che non sono in errore.

Prof. Aquilio Fracassi,
1914.

INDONESIAN اندونیسیائی (جاوی)

Degan nama Allahjang pengasih dan penjajang.

1. Segala poedji-poed jian bagi Allah Toehan Sekalian 'alam2.
2. Jang pengasih dan penjajang
3. Jang memiliki hari kemoedian.
4. Akan engkau kami menjembah dan akan engkau kami mintak tolang.
5. Toendjoekkanlah kami djalan jang betoel,
6. Djalan orang2 jang telah engkau beri kornia ata mereka
7. Boekan djalan orang2 jang dimarani dan tidal poela djalan orang 2 jang sesat.

Abdul Mu'ien Samzui
1355, H

English انگریزی

In the name of Allah, the Beneficent, the Merciful.

1. Praise be to Allah, the Lord of the Worlds,
2. The Beneficent, the Merciful.
3. Owner of the Day of Judgment.
4. Thee (alone) we worship; Thee (alone) we ask for help.
5. Show us the straight path,
6. The path of those whom Thou hast favoured;
7. Not (the path) of those who earn Thine anger nor of those who go astray.

MUHAMMAD PICKTHAL,
1930.

Deutsch جرمن

Im Namen des allbarmherzigen Gottes.

1. Lob und Preis Gott dem Weltenherr,
2. Dem Allerbarmer.
3. Der da herscht am Tage des Gerichts.
4. Dir wollen wir dienen und zu dir wollen wir flehen.
5. Auf dass du uns führest den rechten Weg,
6. Den Weg Derer, die deiner Gnade sich freuen,
7. Und nicht den Weg Derer, über welche du zürnest, und nicht den der Irrenden.

L. ALLMANN,
1840.

Afrikaans افریقانی

In die naam van ons hoë Allah, die ene wat ons na vraê en die ene wat vir ons help.

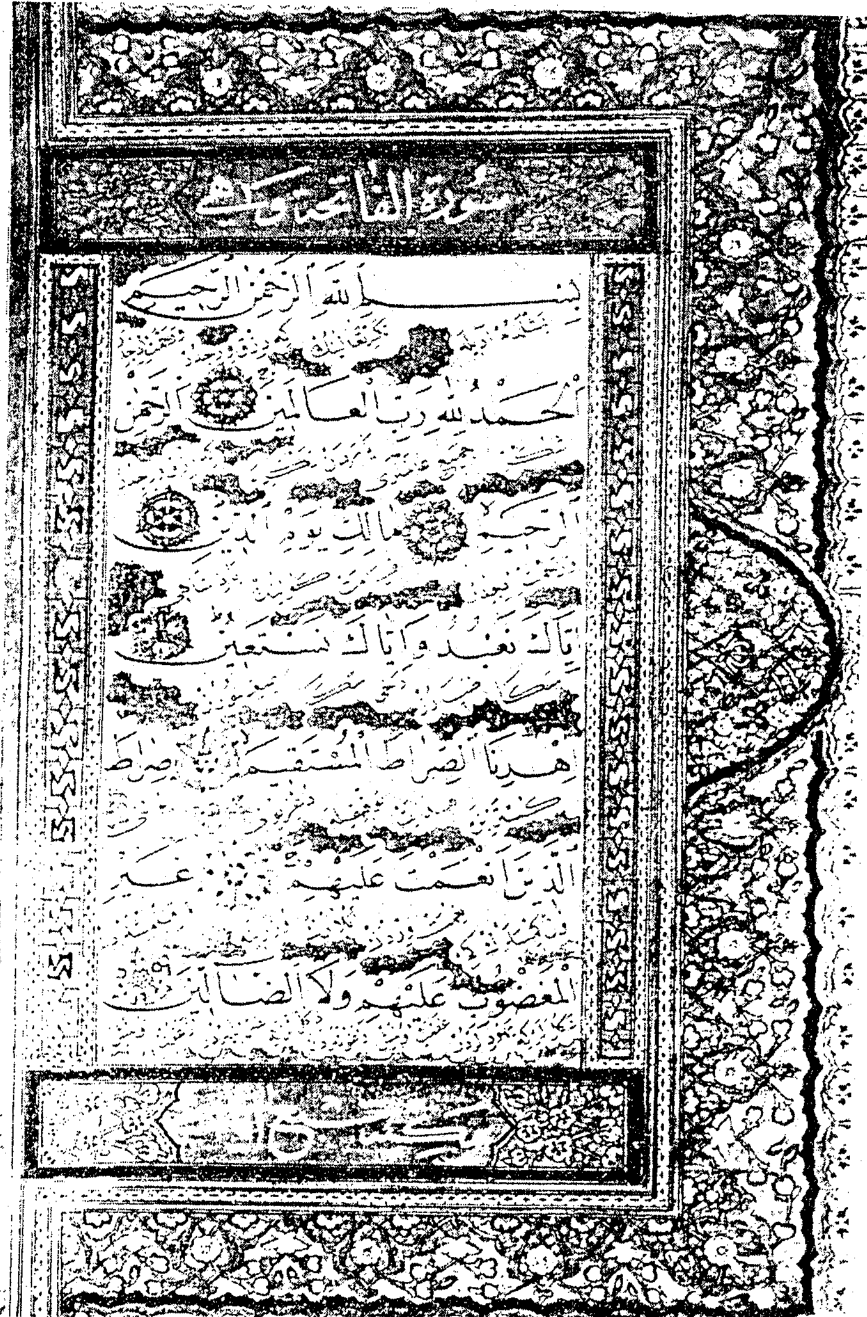
1. Al die dank en prys vir die hoë Allah.
2. Die ene wat ons na vraê en die ene wat vir ons help
3. Die koning van die afrekins dag.
4. Vir u maak ons iebada, en vir u vra ons na help
5. Wys vir ons die regte pad,
6. Die pad vir die gienage wat u gehelp het,
7. Nie die pad vir die gienage wat u kwaat, voor is nie.

Sulaiman ibn Muhmmad Taiyab al- Kaifi
Hashim ibn Abdur- Rauf, 1365H.

Spanish اسپینی

En nombre de Dios, clemente y misericordroso

1. Alabanza á Dios, señor del universo,
2. El clemente, el misericordioso,
3. Soberano en el dia de la retribucion.
4. Tú eres el que nosotros adoramos, tú eres aquel de quien imploramos el socorro.
5. Dirigenos en el sendero recto,
6. En el sendero de los que has colmado de beneficios,
7. No en el de los que har incurrido en tu cólera, ni en el de los que van des-carriados.

Satınalma
01.02.1997
Birleşik Yay.

252